

ศีลธรรม กับ มนุษยโลก

บรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา

ณ หินโค้ง เขิงเขาพุทธทอง สวนโมกขพลาราม ไชยา

ระหว่าง ๑ มกราคม ถึง ๒๗ มีนาคม ๒๕๑๘

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยดอกผลทุน “ธรรมทานปริวรรตน์” เป็นอันดับที่หกแห่งทุนนี้
เป็นการพิมพ์ครั้งแรก ของหนังสือ ธรรมโฆษณ์ อันดัย ๑๘ ข.
บนพื้นแถบสีแดง จำนวน ๑,๕๐๐ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๐

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย)

อินมัทธา.

ข้าพเจ้า ขออินมัทธา ในพระรัตนตรัย และพระสงฆ์สามเณร -
 มงคล และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้มีจิตมาตั้งจิตน้อมถวายร่วมกันจัด
 ตั้งทุนที่มีชื่อ "ทุนธรรมทานปริวรรต" นี้ขึ้น เพื่อสนับสนุนการ
 จัดพิมพ์หนังสือ ขณธรรมในชนบท ให้มีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง. ทุนนี้ แม้จะ
 มีชื่อที่ฟังดูแล้ว แปลกไปจากชื่อทุนอื่นๆ ที่ได้มีตั้งขึ้นไว้ ตาม
 ชื่อบุคคล หรือชื่อสกุลหนึ่ง ก็ตาม, แต่ตาม และผู้จัดทำทุนนี้มี
 อยู่ในสันติธรรมะได้ร่วมกัน ใจดีแท้.

ทุนนี้ คงจะมีประโยชน์เป็นอย่างมาก ในพระสงฆ์ใช้ปชา -
 ญชาบรรดาพระสงฆ์ หรือชื่อพระสงฆ์อื่นๆ ในพระสงฆ์สงฆ์, ซึ่งการจัด
 พิมพ์ออกมามีผลแพร่ ได้มีใจมาตั้งจิตน้อมถวายร่วมกัน และจัด
 ไว้ด้วยเงิน เป็นแห่งหนึ่ง. ซึ่งทุนนี้ ก็เป็นใจมาตั้งจิตน้อมถวายร่วมกัน
 ภายหลังๆ แต่มีจิตมาประสงค์อย่างมาด ให้ได้ใช้ไปในกิจการนี้ ธรรม -
 ทานที่จัดตั้งขึ้นมามาก ใจดีจริงๆ, และได้รับตามพระสงฆ์ สามเณร และ
 ซึ่งทุนนี้ เป็น การสงเคราะห์แก่การตั้งพิมพ์ในกิจการนี้ ของมูลนิธินี้
 เอง ในการรวบรวมเงินที่ได้รับมา จากพระสงฆ์และพระภิกษุ หรือบางท่าน
 ชอบบางเรื่อง มารวมไว้ในทุนนี้ เพื่อการพิมพ์หนังสือพิมพ์ หนังสือ
 ดั้งเดิม การปริวรรตในหนังสือ หรือมีชื่อปริวรรตแต่ท่าน หากแต่เป็น
 การปริวรรตของธรรม ให้ได้แพร่ มีได้ผล ซึ่งการจะปริวรรตไป
 ปรารถนาใจดี, แห่งจะมีผล.

ในกรณีนี้ ที่ตั้งทุนธรรม ใจดีมาตั้งจิตน้อมถวายร่วมกัน ตั้ง
 ในพระสงฆ์, ซึ่งได้เกิดพระสงฆ์สงฆ์, แล้วก็ได้เกิดใจมาตั้งจิตน้อมถวายร่วมกัน
 มาจากในกรณีนี้ไม่ได้ : ขณธรรมในชนบท ทั้งพระสงฆ์และพระ -
 เณรทั้งหลาย. วิชชาอื่นๆ ในโลกนี้ตั้งขึ้นมา แต่ใจดีมาตั้งจิตน้อมถวาย -
 กันนี้ไม่ได้ และหากวิชชา, แม้จะเป็นวิชชาที่ ตั้งขึ้นมา
 นี้ ก็ยังมีความหมายอันได้แก่ใจดีมาตั้งจิตน้อมถวายร่วมกัน ตั้ง
 กันนี้เอง, โปรดปรานหนึ่ง. เพราะตั้งจิตน้อมถวายร่วมกันใจดี ตั้ง

และสิ่งที่มีอยู่ที่ถูกคนเข้าใจผิดกันนั้นมา ตามที่คนฉลาด ได้เข้าใจกันดีอยู่แล้ว
เพราะฉะนั้น ผู้ที่ประจบประแจงใครๆ ก็ประจบประแจงด้วยคำพูดที่ดีงาม, ที่
มีอยู่ในใจโดยธรรมดา, ที่พูดไปก็จริงใจกันโดยธรรมดา, นี่สิ่งที่มีอยู่ที่
ดีแล้ว ทั้งหลาย เป็นเหมือนนกๆ เฝ้าเฝ้าไว้ซึ่งทางที่ดีด้วยกันทั้งนั้น
ทั้งนั้น" มิใช่ได้มาเพื่อเอาใจเอาเปรียบกัน และกันใด โดยวิธี
เสรีประจบประแจงโดย กันโดย. สิ่งนี้นั้นแหละ การฉลาดกันเป็น
อันดี ในโลกมนุษย์แห่งการจับใจกันด้วย สิ่งต่างๆ เหล่านี้
จะหมดไปจากโลกโดยแท้.

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

[illegible]

ขออะไร ? หรือได้มโนได้ดลจนพบ ชนใดที่ ยืนยืนทุกๆ ? มี
สิ่งที่น่าประหลาดใจ หรืออะไรที่ พูดกันรู้เรื่อง หรือคิดตามเข้าใจกัน
ได้ ? รวมมีสิ่งอื่นใด ที่การแก้ไขหรือการกระทำต่างๆ อันมีผลที่จะ
กลายเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้หรือไม่ ?

โดยที่สิ่งที่พูดได้หรือพูดไม่ได้และตามที่ได้บอก ไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม
โดยที่สิ่งที่พูดได้ หรือพูดไม่ได้ พูดกันรู้เรื่อง หรือคิดตามเข้าใจกัน
ได้หรือไม่ ? หรืออะไรที่ พูดกันรู้เรื่อง หรือคิดตามเข้าใจกัน
ได้ ? รวมมีสิ่งอื่นใด ที่การแก้ไขหรือการกระทำต่างๆ อันมีผลที่จะ
กลายเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้หรือไม่ ?

การพูดกันรู้เรื่อง ไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม -
รวมกันนั้น อาจจะไม่ใช่โลก กลับมีประโยชน์ เป็นโลกของพระเจ้า
อันสร้างมา สำหรับให้มนุษย์อยู่กัน โดยดีทุกๆ แทนที่จะอยู่กัน
ในสภาพที่ทุกๆ พระเจ้าสร้างไว้ หรือคิดตามเข้าใจกัน
ได้ ? รวมมีสิ่งอื่นใด ที่การแก้ไขหรือการกระทำต่างๆ อันมีผลที่จะ
กลายเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้หรือไม่ ?

พจนานุกรม

คำปรารภ

ธรรมโฆษณ์เล่มนี้ เป็นเล่มที่รวมธรรมบรรยายของ “พุทธทาสภิกขุ” ชุดชื่อว่า “ศีลธรรม กับ มนุษยโลก” บรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ระหว่างวันที่ ๑ มกราคม ถึงวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๘ รวม ๑๓ ครั้ง ณ สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา ในบริเวณที่เรียกว่า หินโค้ง เขิงเขาพุทธทอง เป็นฉบับหมายเลข ๑๘ ข. บนพื้นแถบสีแดง. จัดพิมพ์ขึ้นได้ด้วยใช้เงินบริจาคของ นางวิจิตรพัฒนารักษ์ (ปลื้ม แสงรุจิ) ผู้เป็นทนายคดีจากสมทบทุน “ธรรมทานบริวารกัณฑ์” อันเป็นทุนหมุนเวียน สำหรับจัดพิมพ์หนังสือ ธรรมโฆษณ์ ซึ่งเป็นคำบรรยายของพุทธทาสภิกขุ และจำนำงอุทิศส่วนกุศลถึงหลวงวิจิตรพัฒนารักษ์ (เพี้ยน แสงรุจิ) ได้บริจาคเงินสมทบทุนนี้ไว้สองคราว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ เงิน ๒๒,๕๐๐ บาท พ.ศ. ๒๕๑๙ เงิน ๓๗,๕๐๐ บาท รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๖๐,๐๐๐ บาท (หกหมื่นบาทถ้วน).

คณะเจ้าหน้าที่จัดทำหนังสือธรรมโฆษณ์ พิจารณาจัดพิมพ์ธรรมโฆษณ์ชุด “ศีลธรรมกับ มนุษยโลก” ขึ้นในขณะนี้ เพราะเป็นคำบรรยายชุดที่มุ่งหมายจะช่วยทำความเข้าใจ แก่เพื่อนมนุษย์ ให้ช่วยกันแก้ไขปัญหา อันเป็นวิกฤติการณ์ เนื่องมาแต่ความขาดศีลธรรม ในยุคที่ความต้องการทางศีลธรรมกำลังเป็นที่ปรารถนาอย่างยิ่งของโลก.

คำบรรยายแต่ละครั้งในชุด “ศีลธรรม กับ มนุษยโลก” จะชี้ให้เห็นแจ้งถึงคุณค่าของศีลธรรมเท่านั้น ที่จะช่วยโลกให้รอดได้จากภาวะวิกฤติการณ์ทั้งหลาย. หากท่านผู้อ่านปรารถนาจะติดตามธรรมได้อ่าน และเข้าใจความมุ่งหมายของการบรรยายนี้ แล้ว ร่วมกันคนละไม้ละมือ ช่วยกันทำให้ศีลธรรมกลับมา ซึ่งมีได้เกินความสามารถอันแต่ละคนจะทำได้ แล้วสันติสุขก็จะมีได้แก่ เพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายทั้งหลายเป็นน่านอน.

ธรรมทานมูลนิธิ

๒๗๘ ต. ตลาดไชยา ข. ไชยา จว. สุราษฎร์ธานี

สารบาญ

ศีลธรรม กับ มนุษยโลก

หน้า

๑. ความหมายอันสมบูรณ์ ของคำว่า “ศีลธรรม”	๑
๒. ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม	๔๗
๓. วิกฤติการณ์ทั้งหลาย คือภาวะไร้อศีลธรรม	๕๗
๔. โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้อศีลธรรม	๑๓๙
๕. กระแสแห่งความเสื่อมศีลธรรมตามลำดับ	๑๘๑
๖. ต้นเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม	๒๐๕
๗. มูลเหตุชั้นรากฐานแห่งการผิดพลาด	๒๑๗
๘. สถาบันผู้มีพระคุณ เป็นรากฐานของศีลธรรม	๒๖๙
๙. สถาบันที่ทรงอำนาจ กับปัญหาทางศีลธรรม....	๓๐๕
๑๐. สถาบันแห่งมิตราภาพ คือจุดเด่นแห่งความมีศีลธรรม	๓๔๓
๑๑. ความรับผิดชอบทางศีลธรรม เป็นไปเพื่อความมีอยู่ของศีลธรรม	๓๗๑
๑๒. สัมมาทิฐิ คือรากแก้วของศีลธรรม	๔๐๙
๑๓. ศีลธรรมเพื่อมนุษยโลก มนุษยโลกเพื่อศีลธรรม	๔๕๙

โปรดดูสารบาญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก

๑. ความหมายอันสมบูรณ์ ของคำว่า “ศีลธรรม”

ความหมายสมบูรณ์ให้ประโยชน์ ๓ ประการ	๓
ความหมายของ “ศีลธรรม” ทางศัพทศาสตร์	๕
ศีลธรรม คือ ภาวะปกติ	๑๐
ภาวะปกติสำหรับมนุษย์ มีหลายชั้น	๑๒
ข้อสังเกต ในเหตุการณ์ที่ต้องเกี่ยวกับศีลธรรม	๑๕
ความหมายของภาษาไม่สมบูรณ์ จะทำให้แก้ปัญหาของโลกไม่ได้	๒๑
ตอบคำถามท้ายบท	๒๕-๔๖

๒. ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม

“คล่องปาก คล่องใจ คล่องกายในศีลธรรม”	๕๘
ความหมายอันชัดเจน ของศีลธรรม	๕๙
ทำไมจึงขยายความของศีลธรรมอย่างเต็มที่	๕๒
ศีลธรรมเป็นเรื่องการศึกษาและปฏิบัติในรูปวิทยาศาสตร์	๕๓
กิจกรรมของมนุษย์ทุกอย่าง ต้องเกี่ยวกับศีลธรรม	๕๔
พิจารณากิจกรรม ตามสัญชาตญาณ	๕๖
:- อำนาจ ของสิ่งที่เรียกว่า “กิน”	๕๖
คำ ของสิ่งที่เรียกว่า “ดาม”	๖๐

เสน่ห์ ของสิ่งที่เรียกว่า “เกียรติก”	๖๓
พิจารณาภิจักรมร ตามที่สติปัญญาเชิญให้ทำ	๖๔
:- เรื่องที่ ๑ ประโยชน์อย่างพมมนุษย์จะต้องได้รับ	๖๕
เรื่องที่ ๒ สุนทรียภาพ หรือสุนทรียธรรม	๖๖
เรื่องที่ ๓ การสัมพันธ์กันนในสังคม	๖๗
เรื่องที่ ๔ การเมือง	๖๘
เรื่องที่ ๕ จริยธรรมสำหรับมนุษย์	๗๐
เรื่องที่ ๖ โลกทุกโลกเป็นวัตถุแห่งศีลธรรมว	๗๑
เรื่องที่ ๗ สภาพที่เป็นโลกุทธระ ก็ยังเกี่ยวข้องกับศีลธรรม	๗๓
ปัญหาทางศีลธรรม ที่ต้องรู้ เพื่อแก้ไข	๗๔
ปัญหาทุกประการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม	๗๔
ตอบคำถามท้ายบท	๘๓-๘๕

๓. วิกฤติการณทั้งหลาย คือภาวะไร้ศีลธรรม

ความหมายสมบูรณ์ของ “ศีลธรรม” ถือหลักจากภาษาบาลี	๘๘
เหตุผลที่วิกฤติการณเป็นภาวะไร้ศีลธรรม...	๑๐๐
แบ่งโลกออกเป็น ๒ พวก เพื่อเข้าใจง่าย :-	
พวกที่ ๑ โลกการเมือง	๑๐๑
:- เรื่องที่ ๑ สงคราม คือวิกฤติการณ	๑๐๒
เรื่องที่ ๒ ขาอาหาร เป็นวิกฤติการณ	๑๐๔
เรื่องที่ ๓ ขาคหฤติบ เป็นวิกฤติการณ	๑๐๕
เรื่องที่ ๔ คนล้นโลก เป็นวิกฤติการณ	๑๐๗
เรื่องที่ ๕ คนในโลกไม่มงานทำ เป็นวิกฤติการณ	๑๐๘

เรื่องที่ ๖	โลกทางวัตถุสกปรก เป็นวิกฤติการณ์	....	....	....	๑๐๙
เรื่องที่ ๗	ระบบเศรษฐกิจของโลก เป็นวิกฤติการณ์...	....	....	....	๑๑๑
พวกที่ ๒	โลกของธรรมชาติ	....	....	....	๑๑๗
พวกโลกของธรรมชาติอื่นๆ ที่เป็นหมวดใหญ่ :-					

หมวดภัยธรรมชาติ :-

เรื่องที่ ๑	ภัยธรรมชาติ จากน้ำท่วม	....	....	....	๑๑๘
เรื่องที่ ๒	โรคระบาด ภายหลังน้ำท่วม	....	....	....	๑๑๙
เรื่องที่ ๓	ยัคลักภัย	....	....	....	๑๒๐

หมวดภัยที่มนุษย์ทำขึ้นเอง :-

๑.	โจรภัย	....	....	....	๑๒๑
๒.	ภัยเกิดแต่ความขัดสนในครอบครัว...	....	....	....	๑๒๑
๓.	ภัยจากการเมือง	....	....	....	๑๒๒
๔.	ภัยจากการปกครอง...	....	....	....	๑๒๒
๕.	ข้าราชการภัย	....	....	....	๑๒๓
๖.	ภัยจากพลเมืองเลว	....	....	....	๑๒๔
๗.	ภัยจากรัฐสภา	....	....	....	๑๒๔
๘.	ภัยจากรัฐบาล	....	....	....	๑๒๕
๙.	อดะสงฆ์ภัย...	....	....	....	๑๒๗
๑๐.	พุทธบริษัทภัย	....	....	....	๑๒๘
๑๑.	วิกฤติการณ์เกี่ยวกับความสามัคคี	....	....	....	๑๒๙
๑๒.	สาธารณประโยชน์ภัย	....	....	....	๑๓๐
๑๓.	ภัยจากสิ่งประโตมใจที่ผิด	....	....	....	๑๓๑
๑๔.	ภัยจากการโฆษณา	....	....	....	๑๓๒
๑๕.	ภัยจากความยากจน	....	....	....	๑๓๓

๑๖. ภัยจากมือหนามยี่เสว	๑๓๔
๑๗. ภัยจากมีปัญญาหลงทาง	๑๓๕
ปัญหาแห่งภาวะไร้ศีลธรรมอยู่ที่ ไม่มีผู้มองปัญหา	๑๓๖

๔. โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม

สภาวะของโลกเปลี่ยนตามธรรมชาติของสังขาร	๑๔๑
มูลเหตุแห่งความไร้ศีลธรรม	๑๔๕
:- เหตุปัจจัยโดยตรง	๑๔๕-๑๕๐
เหตุปัจจัยโดยอ้อม	๑๕๐-๑๕๕
คนไม่ฉลาดในทางป้องกันการเกิดทุกข์	๑๕๕
พิจารณาโลกตามคำทำนายสมัยพระเจ้าปเสนทิโกศล	๑๕๗
โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม ต้องพึ่งอิทธิปัจจัยตัวใด	๑๗๔
ตอบคำถามท้ายบท	๑๗๕-๑๘๐

๕. กระแสแห่งความเสื่อมศีลธรรมตามลำดับ

พบทวนความหมายของศีลธรรมให้แจ่มแจ้งอยู่เสมอ	๑๘๒
ศึกษาความเสื่อมศีลธรรมจากพระคัมภีร์	๑๘๔
ความในพระคัมภีร์ลึกซึ้ง มิใช่ไร้สาระ	๑๘๕
ในพระสูตร มีเรื่องนำศึกษาทางศีลธรรมที่เกี่ยวกับโจรกรรม	๑๘๙
เมื่อรู้จักใช้คำสวดแล้ว เกิดความเสื่อมศีลธรรมอื่นๆ อีก	๑๙๒
ถึงที่สุดแห่งยุคมีศัตวรรษแล้ว ค่อยกลับดีขึ้นใหม่....	๑๙๘
เปรียบเรื่องในพระคัมภีร์ กับในสภาพปัจจุบัน	๒๐๐

๖. ต้นเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม

บทพวนลี้ลับเรื่องทีปบรรยายมาแล้ว	๒๑๗
เหตุแห่งความเสื่อมทรามทางศีลธรรม	๒๑๘
ความเสื่อมศีลธรรมที่เป็นภายใน.....	๒๑๙
เหตุปัจจัยในกลุ่มกามวิตก	๒๑๐
พึงศึกษาให้รู้จักธาตุ	๒๑๑
กมชาตุส่งกำลังให้เกิดกิลเลสตามอย่างอื่น ๆ อีก	๒๑๒
บางสมัยบูชาการมรดกเจ้าพระเจ้า	๒๑๘
เหตุปัจจัยในกลุ่มพยาบาทวิตก	๒๒๐
เหตุปัจจัยในกลุ่มวิหิงสาวิตก	๒๒๓
ความเสื่อมศีลธรรมที่เป็นภายนอก	๒๒๘

๗. มูลเหตุชั้นรากฐานแห่งการผิดพลาด

ศึกษาความหมายของคำให้เข้าใจเสียก่อน	๒๓๙
อกุศลวิัตถ มีมูลรากคืออโยนิโสมนสิการ	๒๔๑
เหตุและผลของอโยนิโสมนสิการ	๒๔๖
กุโทษของอโยนิโสมนสิการ ตามหลักบาลี	๒๔๗
ถ้ามีอโยนิโสมนสิการ โพรผงก็จะไม่เกิด	๒๔๕
อโยนิโสมนสิการ อาจทำลายศาสนาให้หมดไป.....	๒๔๗
อโยนิโสมนสิการ มักร่วมแรงกับกิลเลสอื่นด้วย.....	๒๔๘
อโยนิโสมนสิการยังมีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก	๒๔๙
พิจารณาคุณอโยนิโสมนสิการ ตามสภาพปัจจุบัน.....	๒๖๒

๘. สถาบันผู้มีพระคุณเป็นรากฐานของศีลธรรม

สถาบันผู้มีพระคุณ มีอยู่ในหัวใจคนมาแต่โบราณ	๒๗๓
พิจารณาถึงปณิธานบุคคลโดยลำดับ	๒๗๔
ถ้าสถาบันผู้มีพระคุณยังอยู่ ภาวะไร้ศีลธรรมจะไม่มี	๒๗๐
พิจารณาต่อสถาบันผู้มีพระคุณตามพุทธภาษิต	๒๘๓
พิจารณาต่อพระพุทธภาษิตเกี่ยวกับมารดาบิดา	๒๘๗
พิจารณาต่อพระพุทธภาษิตที่ร่ำถึงหน้าที่ของบุตร	๒๙๕
ทวิศเรืองคุณลักษณะบุตรที่ดี	๒๙๗
พิจารณาต่อพระพุทธภาษิตเกี่ยวกับสถาบันที่ ๒-๓	๓๐๐

๙. สถาบันที่ทรงอำนาจกับปัญหาทางศีลธรรม

ทุกเรื่องที่มีมนุษย์เกี่ยวข้อง ต้องเป็นเรื่องของศีลธรรม	๓๐๖
วิกฤตการณ์เกิดมาก เพราะโลกเจริญทางวัตถุมาก	๓๐๗
สถาบันที่ทรงอำนาจ เป็นเหตุกระเทือนถึงศีลธรรมได้	๓๐๘
สถาบันมีมาก อาจแยกได้ ๓ ประเภท	๓๑๑
ความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบัน ทำให้เกิดผลได้ทั้งดี-ร้าย	๓๑๓
อำนาจเป็นใหญ่ในโลก	๓๑๖
ศึกษาสถาบันที่ทรงอำนาจ ของพุทธบริษัท	๓๒๒
วิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับสถาบันที่ทรงอำนาจ	๓๒๖
พึงสังเกตแนวปฏิบัติของชนโบราณ	๓๒๙
ปัจจุบันเสื่อมศีลธรรม ต้องช่วยกันแก้ไข	๓๓๖
ผลของการมีศีลธรรม เพื่อใช้สถาบันที่มีอำนาจถูก	๓๔๐

โลกจะอยู่รอดได้เพราะมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม	๔๐๒
ภาระแห่งการเกิดความรับผิดชอบทางศีลธรรม	๔๐๓
งานสำคัญของความรับผิดชอบทางศีลธรรม ย่อมมีแก่สาธุชน	๔๐๔

๑๒. สัมมาทิฐิคือรากแก้วของศีลธรรม

โลกจะอยู่รอดได้ เพราะสัมมาทิฐิ	๔๑๒
ศึกษาให้เข้าใจสัมมาทิฐิได้ โดยรู้จักมิจฉาทิฐิ	๔๑๔
พิจารณาคุณมิจฉาทิฐิอย่างต่ำของสมัยโบราณ	๔๑๖
มีสัมมาทิฐิไม่เพียงพื้นฐาน ก็เป็นรากแก้วของศีลธรรม	๔๒๐
มิจฉาทิฐิอย่างกลาง ในสมัยโบราณ	๔๒๑
มิจฉาทิฐิอย่างแรงกล้าสมัยโบราณ	๔๒๒
พิจารณาคุณมิจฉาทิฐิอย่างสมัยปัจจุบัน	๔๒๕
ต้องรู้จักความสุขที่เป็นสัมมาทิฐิ	๔๓๑-๔๓๘
สัมมาทิฐิในการช่วยเหลือและรับใช้ผู้อื่นก็มีเคล็ดอยู่บ้าง	๔๓๘
ตอบคำถามท้ายบท	๔๔๐-๔๔๗

๑๓. ศีลธรรมเพื่อนมนุษย์โลกและมนุษยโลกเพื่อศีลธรรม

คนสมัยนี้ เข้าใจผิดในเรื่องความสงบอยู่มาก	๔๕๑
พิจารณาให้เห็นข้อเท็จจริงว่า “ศีลธรรมมีเพื่อนมนุษย์โลก”	๔๕๒
ข้อเท็จจริงที่ว่า “มนุษย์มีเพื่อศีลธรรม”	๔๕๕
มนุษย์ควรระวังก้าวหน้ทางจิตใจ แต่ที่เป็นอยู่กลับตรงกันข้าม	๔๕๖
ศีลธรรมมีเพื่อนมนุษย์เกิดสติปัญญาที่ไม่ตกเป็นทาสกิเลส	๔๖๐
ปัจจุบันนี้ โรคขาดศีลธรรมกำลังระบาด	๔๖๑

ยาแก้โรคจิตทรมารบาศ ก็มัตศีลธรรมเท่านั้น	....	....	....	....	....	๔๖๔
โรคจิตทรมารบาศ ก็เพราะเพาะเชื้อโรค (การศึกษาที่ผิด) ขึ้น	....	....	....	....	....	๔๖๕
การกำจัดโรคจิตศีลธรรม ต้องทำทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น	....	....	....	....	....	๔๗๑
พิจารณาอุปสรรคของการแก้ไขโรคจิตศีลธรรม	....	....	....	....	....	๔๗๕
ความหมายของศีลธรรมอันดี	....	....	....	....	....	๔๗๖
ขอให้ช่วยกันปฏิบัติ เพื่อให้ศีลธรรมกลับมา	....	....	....	....	....	๔๘๐
ตอบคำถามท้ายบท	....	....	....	....	....	๔๘๕ - ๔๙๐

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๓ -

๔ มกราคม ๒๕๔๘

ความหมายอันสมบูรณ์ ของคำว่า “ศีลธรรม”

ทบทวนรายประจำวันเสาร์ ได้เวียนมาถึงเข้าอีกรอบหนึ่ง
ตั้งต้นแต่วันนี้ไป เป็นกิจกรรมที่จะเว้นไม่ได้;
โดยถือว่า เป็นกิจกรรมประจำ ดังนั้นจึงได้พยายามให้มีตามปกติ.

สำหรับการบรรยายในวันนี้ ชักได้กล่าวด้วยเรื่องอันเกี่ยวกับศีลธรรม โดย
ให้หัวข้อใหญ่ว่า **ศีลธรรมกับมนุษยโลก**, แล้วก็มีหัวข้อย่อยเป็นหัวข้อๆ ไป ตาม
สมควรแก่การทำคามเข้าใจ.

การที่ได้กล่าวถึงเรื่องศีลธรรมซ้ำอีก ทั้งที่เพิ่งกล่าวมาแล้วซุ่หนึ่งเมื่อปีกลาย;
นี้ก็เพราะเห็นว่า **ศีลธรรมเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องใด โดยเฉพาะสำหรับมนุษย**

ในโลกแห่งสมัยนี้. การกล่าวหาที่กล่าวมาแล้ว ยังไม่รู้ดีว่าเป็นการเพียงพอ ควรจะโต้กล่าวโดยละเอียด หรือโดยรัดกุม โดยชี้แจงให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์ได้ตามนั้น; สำหรับโลกมนุษยสมัยนี้ ไม่มีเรื่องใดจะสำคัญยิ่งไปกว่าเรื่องศีลธรรม ที่กำลังเสื่อมไป ในการปฏิบัติของคนที่อยู่ในโลกนั่นเอง.

ศีลธรรมได้เสื่อมเสียไปในการปฏิบัติของคนยุคนี้ ก็เพราะว่าเป็นยุคที่มีสิ่งยั่วยวนมาก, มีความเจริญของสิ่งที่เรียกว่า วัตถุ หรือวัตถุนิยม, ประกอบกับคนทวีจำนวนมากขึ้น, ทำให้การเป็นอยู่ลำบาก; คนจึงเห็นแก่การอยู่รอด หรือความสุขสบายของตัวเอง ยิ่งกว่าที่จะเห็นแก่ผู้อื่น. เมื่อเป็นดังนี้มากขึ้น ก็เป็นเหตุให้การปฏิบัติศีลธรรมนั้นเสื่อมไป, หรือการเสื่อมศีลธรรมนั่นเอง ทำให้เกิดความขาดแคลนอย่างอื่นรุนแรงขึ้นไปอีก ไปทำในสิ่งที่ไม่ต้องการ; ก็ทำให้เกิดความขาดแคลนสิ่งที่เป็นวัตถุ บ้างจึงจำเป็นสำหรับมนุษย์ยิ่งขึ้น. แม้ข้อนี้ก็เป็นความช่วยเหลือให้เกิดความเสื่อมในทางศีลธรรมมากลงไปอีก; เราจึงควรหยิบขึ้นมาพิจารณา **ช่วยกันทำความเข้าใจให้เพื่อนมนุษย์ให้มากที่สุด เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหา หรือวิกฤตการณ์ทางศีลธรรมนี้ด้วยกันทุกคน.**

สำหรับการบรรยายในวันนี้ อยากจะตัดแปลงบ้างให้ผิดไปจากครั้งที่แล้วมา ในภาคก่อน ก็อยากจะมีมีการอภิปราย ในตอนท้ายของการบรรยายได้. ทุกคนที่มีความรู้สึกนึกเกิดขึ้นเนื่องจากการฟังเรื่องนี้ จะเป็นความสงสัยเกิดขึ้น หรือแม้แต่ความเห็นขัดแย้งเกิดขึ้น ก็ขอให้อภิปรายได้โดยไม่ต้องเกรงใจ; หรืออย่างน้อยที่สุด ก็จะช่วยกันทบทวน คำอธิบายที่ยังไม่สมบูรณ์ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นทุกหัวข้อของแต่ละประเด็นที่นำมากล่าว. ทั้งนี้ก็เพื่อความกระจ่างยิ่งขึ้นนั่นเอง; และจะได้คัดเลือกเอาสาระในคำอภิปรายของบุคคลนั้น ๆ รวมไว้ในคำบรรยายชุดนี้ด้วย ถ้าหากมีการพิมพ์ออกไปเป็น

ลายลักษณ์อักษร ก็จะติดอยู่ในนั้นด้วย, และขอให้ทุกคน กลับไปอ่านในเวลานอนจำกัไม่เกิน ๕ นาที.

สำหรับการบรรยายในวันแรกนี้ บรรยายโดยหัวข้อใหญ่ว่า “ศีลธรรมกับมนุษยโลก” แต่หัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้มีว่า “ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ‘ศีลธรรม’”. เรื่องใหญ่ที่ทั้งหัวข้อขึ้นไว้ เป็นหัวข้อที่กว้าง เกินขอบเขตที่จะนำมาพูดจากันจบไปได้ในวันหนึ่งๆ, คือศีลธรรมกับมนุษยโลก ในลักษณะต่างๆ ในแง่มุมต่างๆ ในการที่สัมพันธ์กัน ในความเป็นเหตุเป็นผลของกัน เป็นต้น. วันนี้จะพูดแต่หัวข้อย่อย ประเด็นเดียวว่าความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่าศีลธรรม; ถ้าเรารู้จักความหมายอันสมบูรณ์ของศีลธรรม ก็คงจะประหลาดใจ อัจฉริยะใจ หรือบางคนถึงกับตกใจว่า มันช่างมากมายอะไรถึงอย่างนั้น; ฉะนั้นขอให้ตั้งใจฟังหรือกำหนดจดจำให้ดี.

ความหมายสมบูรณ์ให้ประโยชน์ ๓ ประการ

ในตอนแรกนี้ จะใช้คำกล่าวถึงเหตุผล ที่ต้องให้ความหมายอันสมบูรณ์กันเสียใหม่ เกี่ยวกับคำๆนี้. เหตุผลนั้นมีว่า ที่แล้วๆมา เราให้ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” นั้นแคบไป; เช่นเราจะเล็งถึงแต่เพียง *ศีลธรรมอันดีของประชาชน* ซึ่งก็มองเห็นกันอยู่แล้วว่าประชาชนทั่วไป จะต้องมศีลธรรมอย่างไร หรือเพียงเท่าไร, หรือบางทีเราก้ให้ความหมายจำกัดลงไปว่า ได้แก่*ระเบียบประเพณี ปฏิบัติเพื่อความอยู่เป็นผาสุกของสังคม* เท่านั้น; และด้วยเหตุนี้ ความหมายจึงแคบจำกัดอยู่ในวงที่จะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับสังคม ไม่สูงขึ้นไปถึงความหมายของคำว่า “ศาสนา” ซึ่งจะเล็งไปถึงเรื่อง มรรค ผล นิพพาน.

เมื่อถามมาก็เคยจำกัดความของคำว่า “ศีลธรรม” ไว้ในที่บางแห่งเพียงเท่านั้น; นั่นเพราะว่า เป็นการกล่าวไปตามที่ยึดถือหรือรับรองกันอยู่ทั่วไป จึงทำให้มีหลายเรื่อง; ก็เมื่อมีเรื่องศีลธรรมสมบูรณ์แล้ว ก็ยังมีเรื่องที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้สูงขึ้นไปอีก เป็นเรื่องของศาสนา : มีเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน เป็นต้น. เมื่อมองอีกทางหนึ่ง คำว่า “ศีลธรรม” ที่ใช้กล่าวกันอยู่โดยทั่วไป นั้นมีความหมายมุ่งไปยังมรรยาที่จะประพฤติปฏิบัติต่อกัน; ไม่ได้หมายความว่าวงลไปถึงเรื่องทุก ๆ เรื่อง ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเป็นปกติสุข.

เพราะเหตุที่เราให้ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” จำกัดแคบ ๆ อยู่อย่างนั้นแหละ มันจึงไม่มีศีลธรรม หรือไม่เป็นศีลธรรม ในสิ่งที่ควรจะมีจะเป็น; โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเมือง หรือการปกครองของมนุษย์เรา, จึงเป็นเหตุให้การเมืองไม่มีศีลธรรม จนการเมืองกลายเป็นเรื่องสกปรกของมนุษย์ไปเสีย. นี่เป็นเหตุให้ไม่มีศีลธรรมอยู่ในสิ่งที่ควรจะมี; เรายังการเป็นอยู่ทั่วไป การปกครอง การเศรษฐกิจอะไรต่าง ๆ; เพราะเราไปจำกัดความหมายของคำว่าศีลธรรมแคบไปเสียอย่างนั้น. ดังนั้นวันนี้เราจะพึงทะลายนอบเขตนี้ออกไปเสียให้หมด; ให้ความหมายหรือศัพท์ของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั้น แผ่ซ่านไปได้เต็มที่ ตามที่มันจะเป็น; อย่าให้มีอะไรมากีดขวาง.

ที่แล้วมาเราให้ความหมายของคำว่าศีลธรรมแคบ ในฐานะเป็นวิชาการอันเล็ก ๆ อันหนึ่งเท่านั้น, แล้วทางการศึกษาของมนุษย์ในโลกนี้ ก็ให้ความหมายหรือความสำคัญแก่สิ่งนี้น้อยลงไป จนกระทั่งในหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้นหาเรื่องศีลธรรมแทบจะไม่พบ; แต่ไปกล่าวไว้ในหน้าที่พลเมืองเล็กๆ น้อยๆ ไม่มีความหมาย หรือไม่มีสาระสำคัญอะไรในการที่จะทำให้เกิดสันติภาพหรือสันติสุข แก่มนุษย์ในโลกนี้. นี่ก็เป็นเหตุให้ศีลธรรมลบลายไป. เดี๋ยวนี้เรา จะให้ความหมายใหม่นั่นคำว่า

“ศีลธรรม” และให้สมบูรณ์ที่สุดตามความมุ่งหมายทั้งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ; ทั้งนี้ก็เพื่อ :-

หนึ่ง. เพื่อสะดวกแก่การศึกษา ; ถ้าเราศึกษาเรื่องศีลธรรมเข้าใจจริง ก็จะเป็นเรื่องเดียวพอ, เพียงพอแก่ปัญหาของมนุษย์, จะเป็นครบหมดทุกเรื่อง ที่มนุษย์จะต้องรู้ และจะต้องทำความเข้าใจ.

สอง. เพื่อเป็นกำลังใจสูงส่งในการปฏิบัติศีลธรรม นั้นเอง. ถ้าเรารู้ว่าศีลธรรมมีความหมายมาก มีคุณค่ามาก สามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง อย่างที่กล่าวแล้ว เราย่อมเกิดกำลังใจอันมากมาย ในการที่จะมีศีลธรรม, คือในการปฏิบัติธรรม ; ซึ่งในที่นี้ หมายถึงปฏิบัติศีลธรรม ซึ่งสรุปใจความได้สั้น ๆ คำเดียวว่า เพื่อปกติสุข ; เพราะคำว่า ศีลธรรม แปลว่า *สิ่งที่มีความปกติ*.

สาม. ก็เพื่อจะแก้ปัญหาลดระดับวันทุกประการ และทุกระดับ. ขอให้สังเกตดูว่า เคียงขวามือมีปัญหามากมายหลายชนิด, แล้วก็ยังหลยระดับหรือหลายชั้น ในแต่ละชนิด มีปัญหามากมายเหลือเกิน จนเวียนหัวในการที่ว่า จะเอาอะไรมาแก้ไขอย่างไร. แต่ถ้าเราเข้าใจความหมายของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม โดยครบถ้วนแล้ว ก็จะมองเห็นได้ทีเดียวว่า ปัญหาทั้งหมดนั้น และ ทุกระดับ นั้น แก้ได้ด้วยสิ่งเพียงสิ่งเดียว คือสิ่งที่เรากล่าวว่า ศีลธรรม นั้นเอง ; แต่ต้องเป็นศีลธรรมที่มีความหมายครบถ้วนและสมบูรณ์ ตามนัยที่เราจะได้พิจารณากันสืบต่อไป.

ความหมายของ “ศีลธรรม” ทางศัพทศาสตร์

ทั้งนี้ สำหรับความหมายที่สมบูรณ์ของคำว่า “ศีลธรรม” นี้ ถ้ามิถวิลเอาแต่ตามความหมายในภาษาไทย ก็มีความหมายแคบๆ ดังที่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมภาษาไทย

หรือที่เราพูดกันอยู่. ถ้าเราจะ **เอาความหมายที่สมบูรณ์** กันแล้ว **จะต้องเอาความหมายทั่วกลัฟ** ของคำว่า **ศีล** กันนี้, และก็ต้องถือเอาความหมายในทางศัพท์ศาสตร์ คือทางภาษาศาสตร์ที่เป็นศัพท์ศาสตร์ ไม่ใช่ภาษาที่พูดอยู่ตามตลาด. ถ้าเป็นภาษาที่พูดอยู่ตามตลาด ก็มีควมหมายแคบอย่างทีกล่าวนำแล้ว; แต่ถ้าเอาตามหลักเกณฑ์ทางคำภีร์ศัพท์ศาสตร์ เป็นต้นแล้ว มันก็มีความหมายกว้างอย่างพิลึกพิลั่น เหลือที่จะกล่าวได้, และก็ต้องเอาตามความหมายของคำที่เป็นภาษาบาลี,

นี่ขอให้เข้าใจว่า เราจะต้องถือเอาตามความหมายของคำบาลี "ที่ว่า **ศีล** หรือ **ศีลธรรม**; นี่มีเหตุผลในข้อที่ว่า คำว่า "**ศีลธรรม**" นี้ก็เป็นภาษาบาลี ถ้าไม่ถือเอาตามรากศัพท์ทางภาษาบาลีแล้ว จะถือเอาอย่างไร. และอีกอย่างหนึ่ง **ภาษาบาลี** ก็ **เป็นภาษาของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นต้นตอหรือที่มาแห่งศีลธรรม**. ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ทรงไว้ซึ่งพระพุทธวจนะทั้งหมดทั้งสิ้น; จึงเป็นอันยุติว่า เราจะถือเอาตามความหมายที่มีอยู่ในรากศัพท์ ๆ นี้ ซึ่งเป็นภาษาบาลี. ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว ก็จะต้อง **สะดวกในการทำความเข้าใจ** ด้วย, แล้วก็เป็น **ความจริง** ด้วย, แล้ว เป็น **ความสมบูรณ์** ด้วย, ขอให้คอยกำหนดพิจารณากันให้ถี่ ๆ.

เมื่อกล่าวโดยทางศัพท์ศาสตร์ และที่เป็นภาษาบาลีแล้ว ก็จะแยกคำนี้ออกเป็น ๒ คำ คือ **ศีล** คำหนึ่ง, **ธัมมะ** คำหนึ่ง, ต่อเมื่อรวมกันจึงเป็นศีลธัมม คำว่า **ศีล** นั้น แปลว่า **ปกติ**; คำว่า **ธัมมะ** นั้น แปลว่า **สิ่ง** ก็ได้, หรือ **เหตุ** ก็ได้, **การประพฤติ กระทำด้วยเจตนา** ก็ได้. คำว่า **ธัมมะ** นี้ มีคำแปลหรือความหมายมากมายเหลือที่จะพรรณนา คือแปลได้ทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธัมม; แต่ในกรณีนี้จะพึงเล็งเฉพาะสิ่ง หรือเหตุ หรือการกระทำด้วยเจตนาของมนุษย์. เมื่อรวมกันเข้ากับคำว่า **ศีล** เป็น **ศีลธัมม** และเขียนเป็นภาษาไทยในรูปของ "**ศีลธรรม**". โดยอิงรูปภาษาสันสกฤต, แล้ว ก็คือมีความหมายแยกไปได้เป็น ๓ อย่างด้วยกัน :-

ความหมายที่ ๑. ศีลธรรมหมายถึงสิ่งที่เป็นเหตุของความปกติ : สี-ละ-ปกติ, ธรรมะ - เหตุ หรือธรรมที่เป็นเหตุ; ธรรมที่เป็นเหตุของความปกติ เรียกว่า ศีลธรรม; จะหมายถึงการประพฤติ หรือการกระทำ หรือแม้แต่วัตถุที่ใช้ในการกระทำ ก็รวมอยู่ในความหมายนี้ ในฐานะที่มันเป็นเหตุ. ฉะนั้น สรุปความได้ว่า คำว่า “ศีลธรรม” เมื่อถึงในฐานะที่เป็นเหตุ ก็ได้ความว่า สิ่งหรือการประพฤติ การกระทำ ที่เป็นเหตุให้เกิดความปกติ.

ความหมายที่ ๒. ศีลธรรม, คำว่า ธรรม หมายถึง สิ่ง หรือ ภาวะ; ศีลธรรม ก็แปลว่า ภาวะแห่งความปกติ. นี้จะเห็นได้ทันทีว่ามันเป็นผล; เมื่อเรากล่าวในฐานะที่มันเป็นผล คำว่า ศีลธรรม ก็แปลว่า ภาวะแห่งความปกติ.

ความหมายที่ ๓. เป็นความหมายรวม ศีลธรรมจะหมายถึงสิ่งที่มันภาพอยู่ตามปกติ ย่อมได้แก่ปรากฏการณ์ของธรรมชาติทั้งปวง. ถ้ามองอย่างนี้ มันก็เป็นเหตุ และเป็นผลพร้อมกันไปในตัว; เพราะปรากฏการณ์ที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาตินั้น ในตัวสิ่งนั้น แม้ในขณะที่เดียวกันนั้น มันก็เป็นทั้งเหตุและเป็นทั้งผล เนื่องกันไปไม่มีที่สิ้นสุด. นี้จะต้องอธิบายกันในข้อนี้ให้ละเอียดเป็นพิเศษ ซึ่งจะทบทวนใหม่อีกดังนี้ :-

ความหมายแรก ที่ว่า **ศีลธรรมเป็นสิ่งหรือเป็นเหตุแห่งความปกติ** นั้นหมายความว่า **อะไรก็ตาม** ที่เป็นมูลเหตุ, เป็นต้นเหตุ, หรือ เป็นปัจจัยให้เกิดความปกติ ก็เรียกว่า **ศีลธรรมทั้งนั้น.** จะยกตัวอย่างเช่น สิกขาบททั้งหลาย ที่เรารวบรวมกันมา ศีลห้า, หรือศีลแปด หรือศีลสิบ ศีลอะไรก็ตามนี้ เป็นตัวเหตุให้เกิดความปกติ; เป็นศีลธรรม เพราะเป็นตัวเหตุให้เกิดความปกติ. ตัวสิกขาบทนั้นๆ เป็นเพียงตัวเหตุให้เกิดความปกติ. ลองประพฤติศีลดู ก็จะเกิดความปกติขึ้นมา; ดังนั้นสิกขาบทที่ดี

ระเบียบ กฎเกณฑ์ วินัย อะไรต่าง ๆ แม้ชนปวงรวมนิยมประเพณีทั้งหลาย ที่เรามีกันอยู่ในโลกนี้ ก็เรียกว่าศีลธรรมในฐานะที่เป็นเหตุ ให้เกิดความปกติได้ด้วยตัวมันนั้น.

ความหมายที่สอง, ที่ว่าเป็น **ภาวะแห่งความปกติ** นั้น นี้หมายความว่าถ้า **มีความปกติอยู่ไหน** เราจะพบว่า **มีศีลธรรมอยู่ที่นั่น**. มันก็ไม่ใช่ตัวศีลธรรมโดยตรงอีกเหมือนกัน; แต่มันเป็นผลที่ออกมาจากศีลธรรม แต่มันแยกกันไม่ได้; เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่า **ศีลธรรมในฐานะที่เป็นผล** ได้แก่ ภาวะแห่งความปกติ หรือความสงบสุข. เราไปที่ไหน เห็นบ้านไหน เมืองไหน เขาอยู่ด้วยความปกติ เป็นสุข ก็รู้ได้ทันทีว่าที่นั่น มันมีศีลธรรม.

ข้อนี้ เมื่อดูตามตัวหนังสือ ตามรากศัพท์ของภาษาบาลีแล้ว มันก็กล่าวอย่างนั้นไว้ เพราะ สี-ละ แปลว่า ปกติ, ชรรณ ในที่นี้แปลว่า ภาวะหรือสภาพ, ศีลธรรม คือภาวะแห่ง สี-ละ สี-ละ คือความปกติ; ภาวะแห่งความปกตินี้เอง เรียกว่า ศีลธรรม, แท้กล่าวหรือมองดูมัน ในฐานะที่มีมันเป็นผล.

ความหมายที่สาม ที่ว่า **ปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งหลายเป็นศีลธรรม** นี้ เป็นการกล่าวตามหลักของภาษา ตามตัวหนังสือภาษาบาลี. คนทั่วไปจะไม่ยอมรับ เพราะเขาไม่รู้ว่่า คำว่า "ศีลธรรม" นั้นแปลว่าอย่างไรได้ก็อย่าง; เขารู้แต่แบบ ๆ แค่ว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชนเท่านั้นเอง. ถ้าเขารู้ว่่า คำว่า "ศีลธรรม" นี้แปลว่า ภาวะที่เป็นอยู่หรือเป็นไป ตามปกติ ของสิ่งที่มีความเป็นปกติ; เขาก็จะพอมองเห็นได้เองว่า มันได้แก่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นปรากฏการณ์อยู่ในโลกนี้. เราจะเหลือวไปทางไหน ถ้าเราพบ **สิ่งที่เป็นอยู่ตามปกติ** คือไม่ไกลหล่นว้าย ก็เรียกว่า **ภาวะแห่งศีลธรรม** ได้ทั้งนั้น : จะเป็นต้นไม้ เป็นก้อนหิน ก้อนดิน ก้อนอิฐ แต่เมื่อมันอยู่ในภาวะแห่งความปกติแล้วก็เรียกว่าปรากฏการณ์แห่งศีลธรรม คือภาวะแห่งความปกติ.

นี่บางคนอาจจะพูดว่า เกินไปแล้ว สำหรับคำว่าศีลธรรม เพราะเขารู้เพียงเท่านั้น; เขาก็คิดว่า มันเกินไปแล้ว. แต่ถ้าตามตัวหนังสือในภาษาบาลีคำนี้แล้ว มันไม่เกิน; เพราะมันถึงถึงภาวะที่แสดงความเป็นปกติ. พอแสดงความเป็นปกติ มันก็แสดงว่ามันขาดศีลธรรม; เมื่อมันขาดศีลธรรม มันก็ต้องถือได้ว่า มันยังเื่องอยู่ กับศีลธรรมนั่นเอง, แต่มันเื่องอยู่ในลักษณะที่มีมันยังขาดศีลธรรม .. มันจึงไม่ปกติ; แต่พอมันภาวะปกติ มันก็มีภาวะแห่งศีลธรรม.

เมื่อเราเหลือบตาไปดูที่คันไม้สักคันหนึ่ง มันมีภาวะปกติ ก็คงถือว่ามีภาวะแห่งศีลธรรมปรากฏอยู่ที่คันไม้คันนั้น มันจึงไม่ตาย หรือมันจึงไม่สับสนวุ่นวาย; แม้ว่ามันเป็นสิ่งที่มีชีวิต และก็โยกเยกไปมาอยู่ที่ตาม. ที่มันจะเป็นการง่ายมาก ถ้าไปดูที่ก้อนหิน แผ่นดิน ยิ่งเห็นภาวะปกติที่ก้อนหิน ที่แผ่นดิน จึงเรียกว่า มันมีภาวะแห่งศีลธรรม (ศีลธรรม).

เราควรจะถือ คำว่า “ศีลธรรม” นี้ จะมีรากของการเรียกมาจากก้อนหินนี้มากกว่า เพราะเรารู้กันอยู่แล้วว่า ในโลกนี้ มนุษย์เรารู้จักสิ่งที่เห็นได้ง่ายๆ ในทางวัตถุ ก่อนแล้วก็ให้ชื่อคำสำหรับเรียกแก่สิ่งนั้นๆ ก่อน; เช่นคนป่าสมัยหิน อยุ่หินโน้น ยังไม่มีการศึกษาเรื่องจริยอะไร มันก็มีก้อนหินให้เห็นแล้ว มันรู้จักเรียกก้อนหินนั้นว่าอย่างไรแล้ว เพราะมันรู้ความหมายของก้อนหินนั้น ว่าเป็นอย่างไร อย่างสมมติเรียกมันว่า “ก้อนศิลา” นี้ ก็คือรู้จักก้อนหินก่อน.

ต่อมา รู้จักความเป็นปกติที่คัน ไม้ที่ขา หรือว่า ศีลจิตใจ มีความหมายเป็นความปกติ ก็เลยเอากำว่าหิน (ศิลา) หรือปกตินี้ มาใช้กับสิ่งที่พบใหม่นี้; ฉะนั้นเราจึงมีศีลให้ถือเป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ซึ่งเป็นคำเดียวกับคำว่า **ศี-ธ**; **ศิลา** คือ **ถันหิน**

หรืออีกความหมายหนึ่งก็คือ มันปกติ. คำว่ากอนหินมันมีภาวะแห่งความปกติ มันจึงได้ชื่อว่ากอนหิน คือ ศิลา นี้. แม้ “ปกติ” อย่างอื่นแต่พลอยได้ชื่อว่า ศิลา หรือ ศิล คำนี้.

นี้ ถ้าเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็จะไม่ประหลาดใจไม่น้อย คือว่า เผลียวไปหลงไหน ก็จะพบแต่ภาวะที่เป็นปรากฏการณ์ของศีลธรรม ตามธรรมชาติ. จำไว้ให้ตว่า ได้พูดว่า “ตามธรรมชาติ” คือไม่ใช่ที่มนุษย์สร้างขึ้น ; ที่มันเป็นอยู่ตามธรรมชาติ มันมีปกติสุขอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยว ก็เรียกว่าศีลธรรม. นี่เป็นภาวะตามปกติของธรรมชาติ ที่มีความหมายของคำว่า ศีลธรรมในประการที่ ๓

บทวน อีกทีหนึ่ง ว่า ๑. ศีลธรรม คือสิ่งที่^๕เป็นเหตุของความปกติ
๒. ศีลธรรม หมายถึงภาวะแห่งความปกติ ๓. ศีลธรรม ปรากฏการณ์ของธรรมชาติ
ที่เป็นอยู่ตามปกติ.

เมื่อมองดูกันอย่างนี้แล้ว ทุกคนก็ลองพิจารณาตนเองเถิดว่า มันสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ : ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” ตามที่เรากำหนดลงไปอย่างนี้ มันสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ มันไม่ใช่เพียงแค่ว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน, มีข้อปฏิบัติเล็กๆน้อยๆ เด็กๆ จดไว้ในสมุดหน้าเดียวก็จบ แล้วก็ปิดเสียอย่างนี้.

ศีลธรรม คือ ภาวะปกติ

ที่นี้ สิ่งที่เราเรียกว่า ศีลธรรม นี้ มัน จะต้องปรากฏแก่ตาแก่ใจของเรา ไปทั่วทุกหนทุกแห่ง. หรือ ที่สิ่งตรงกันข้ามก็คือ ขาดศีลธรรม ไร้ศีลธรรม มันก็โกลาหล

วุ่นวายไป; สุกฤษณ์เข้ามั้งถึงหยุด สงบ เป็นศีลธรรมอีก หรือมิฉะนั้น มันก็ต้องตาย; ตายมันก็เป็นความหยุด หรือความปกติ เป็นศีลธรรมในอันดับอื่นต่อไปอีก. จึงสรุปความสำคัญที่ว่า ภาวะปกตินี้แหละคือศีลธรรม.

เมื่อพูดกันมาถึงขนาดนี้แล้ว ทุกคนคงจะรู้สึกได้เองว่า : ถ้าอย่างนั้นแล้วมันก็ไม่มีอะไรที่มีใช้ศีลธรรม, และไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม, อย่างนี้ก็ให้สองความหมายอยู่. ถ้าเราพูดว่า **ไม่มีอะไรที่มีใช้ศีลธรรม** เราหมายถึงภาวะปกติที่ธรรมชาติมันมี แล้วมันขึ้นมาจนถึงมนุษย์ แล้วที่มนุษย์ต้องทำต้องจัด; ส่วนในความหมายที่ว่า **ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม**, นี่ต้องดูกันให้ละเอียดหน่อย ให้ฉลาดสักหน่อย จึงจะเห็นว่า “ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม”; เพราะว่าถ้าไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมแล้ว มันจะต้องตาย. ท่านจะเข้าใจได้ทันทีหรือไม่ ก็ไม่รับรอง; แต่ถ้าพิจารณาเรื่อย ๆ ไปจะเข้าใจได้. เทียบนี้ขอรับรอง ว่ามัน **ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม** คือภาวะแห่งความปกติ. ถ้าไม่เกี่ยวกับภาวะแห่งความปกติ มันก็ต้องเป็นบ้า; ถ้าเลยนั้นไป มันก็ต้องตาย. การที่มัน **รอดชีวิตอยู่ได้** เพราะมันมีอะไรเป็นปกติ.

พูดภาษาโบราณเหน่ออีกทีว่า เพราะมันมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศ วิญญาณ อยู่อย่างปกติ จึงเป็นสิ่งที่มีชีวิตอยู่ได้ สำหรับ คน หรือ สัตว์ ต้นไม้ ก็เหมือนนั้น มัน **ต้องเกี่ยวกับความปกติของสิ่งที่ประกอบกัน** เข้าเป็นต้นไม้ มันจึงเป็นต้นไม้อยู่ได้; พอสูญเสียภาวะปกติ ต้นไม้นั้นก็จะต้องเหี่ยวเฉา หรือว่าจะต้องตาย; คนหรือสัตว์ก็เหมือนกัน ต้นไม้ก็เหมือนกัน เช่นนี้.

ทั้งนี้ วัตถุที่ไม่มีชีวิตเหล่านี้ก็เหมือนกันอีก : ถ้ามันปราศจากภาวะปกติ มันก็มานอนให้เราอยู่ที่นี่ไม่ได้, มันจะไกลหลุดพ้นจาก กระแทกกระแทกกัน แตกกระแตก

กระจายสูญหายไปแล้ว; ฉะนั้น มันมีการะปกตอยู่ตามขนาดที่มันจะมี มันจึงเป็นสิ่งที่ใดสิ่งหนึ่ง มันอนให้เราได้เห็นอยู่ที่นี่ เป็นก้อนหิน เป็นก้อนดิน เป็นเมล็ดกรวด เป็นเมล็ดทรายเป็นอะไรก็ตาม.

นี่สรุปความได้ว่า มัน **ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม** ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องเกี่ยวกับศีลธรรม คือมันต้องเกี่ยวหรือต้องมีศีลธรรม มันจึงจะมีปรากฏการณ์ให้เห็นอยู่ได้ว่ามันมีอยู่หรือเป็นอยู่.

ภาวะปกติ สำหรับมนุษย์ มีหลายชั้น

ที่นี่ สำหรับมนุษย์เรา ภาวะปกติมันลึกซึ้ง มันมีมาก; จะต้องรู้ให้ดีแล้วก็จะแยกออกได้เป็นอย่างน้อยก็ ๓ ชั้น; หรือ ๔ ชั้น ถ้ารวมทั้งหมดด้วย. ที่ว่า ๓ ชั้นนั้นหมายถึงภายในตัว; คือมี กาย วาจา ในชั้นหนึ่ง, แล้วก็จิตชั้นหนึ่ง, แล้วทฤษฎีความคิดเห็นอีกชั้นหนึ่ง.

ชั้น ๑. เราต้องมีกายวาจาที่เป็นปกติ : จะแยกกายเป็นร่างกายล้วน ๆ ก็ต้องมีกายปกติ ไม่เจ็บไม่ไข้ จึงจะไม่ใช่ความตาย; ต้องมีวาจาปกติ จึงจะไม่กระทบกระทั่งกับคนอื่นคนอื่น. คนที่มีวาจาไม่ดี ก็คือไม่ปกติ คือไม่เป็นศีล; ถ้าวาจาเป็นศีลเป็นวาจาปกติ ก็ไม่กระทบกระทั่งกับคนอื่นคนอื่น. ถ้ามีทั้ง กาย วาจา ปกติ ก็มีศีลของกายและวาจา คือความปกติของกายและวาจา. นี่ปกติชั้นหนึ่ง เรียกว่าชั้นกาย และที่เฝ้าอยู่ทั่วร่างกาย

ที่นี้ **ขั้น ๒. มีจิตปกติ** เข้ามาความเป็นสมาธิจิต, มีจิตสงบอยู่ตามธรรมชาติ พอสมควร; ถ้าเรานอนไม่หลับ มันก็กระสับกระส่าย ไม่มีความปกติทางจิต หนักเข้า ก็เป็นบ้า หรือตาย. เพราะฉะนั้น เราจึงมีจิตปกติหรือสมาธิจิต หลับอยู่ได้ตามสมควร, และเราอาจจะทำให้มันมากขึ้น สำหรับจิตที่มีปกติเป็นสมาธิ อย่างนี้เรียกว่าปกติในทางจิต.

ที่นี้ **ขั้น ๓. มีปกติในทางทฤษฎี.** ขอใช้คำว่าทฤษฎี คือความคิด ความเห็น สติ ปัญญา ความเชื่ออะไรก็ตาม รวมกันไปในคำๆเดียวว่าทฤษฎี. เรา ต้องมีความปกติทางทฤษฎีด้วย; คือมีความรู้หรือมีการศึกษาปกติ มีความเชื่อนี้เป็นปกติ มีความเข้าใจปกติ มีอะไรที่มันไม่ติดไปจากปกติ คือมันถูกต้องนั่นเอง. ฉะนั้น การที่มี ทฤษฎีถูกต้องนั้น ก็ต้องหมายถึงมีความปกติทางความรู้ ทางความเชื่อ ทางการศึกษา ทางการคิดเห็นอะไรต่างๆ; ถ้าทฤษฎีมันเป็นปกติ ก็จะต้องเป็นความสงบสุข ในทาง ความคิดเห็น คือ ทำให้จิตใจมันมีแสงสว่าง ทวงวิญญาณมีแสงสว่าง ถึงกับบรรลุสมรรถ ผล นิพพาน.

ที่นี้ เราจะเทียบคู่ดูว่า เราเคยพูดกันอยู่ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา : ศีลเราให้ ปกติทางกาย วาจา, สมาธิ ให้ปกติทางจิต, ปัญญาให้ปกติทางทฤษฎี. นี่ก็เป็นคู่ที่ เห็นชัดก็อยู่แล้ว. และพร้อมกันนั้นก็ขอให้สังเกตดูด้วยว่า เราเคยให้ความหมายของคำ ว่า ศีล หรือ สี-ละ นั้นแค่นิสัยเดียว คืออยู่ที่ความปกติทางกาย วาจา ระดับหนึ่งเท่านั้น; เหมือนที่เราพูดทั่วไปว่า มีศีล, มีศีล นี่หมายถึงไม่ทำผิดทางสิกขาบท ทางกาย ทางวาจา เท่านั้น. นี่เป็นความหมายที่แคบ.

เดี๋ยวนี้ เราขยายความหมายออกไปว่า มีปกติหรือมีศีลนั้น มีในทางจิตด้วย; มีในทางทฤษฎี คือสติปัญญาคด้วย. นี่เรียกว่ามนุษย์เรา ที่เป็นตัวมนุษย์เอง อย่างน้อย

ต้องมีความปกติสัก ๓ อย่าง คือ กาย จิต แล้วที่ วิญญู - ความคิดเห็น; มนุษย์
จำเป็นจะต้องมีความปกติ ๓ อย่างนี้.

ข้อ ๔. ที่ว่า ๔ อย่าง, เพิ่มให้อีกอย่างหนึ่งนั้น ก็หมายความว่าถึง **มีความ
ปกติของ** ของ **สิ่งที่แวดล้อมมนุษย์คนนั้นอยู่** : ถ้าเรายู้งานอยู่เรือน เราก็มีความ
ปกติในบ้านในเรือน เครื่องใช้ไม้สอยอะไรต่าง ๆ, กระทั่งมีเพื่อนฝูงมิตรสหายอะไรก็ตาม
ที่เป็นผู้แวดล้อม ก็ต้องเป็นคนปกติ ถ้าถูกบังคับให้อยู่กับคนบ้า เราก็เป็นบ้าด้วย
เพราะมันไม่ปกติ. นี่ คนก็ วิตุ สิ่งของ สัตว์สุนัข หมู หมา กา ไก่ ก็นั่นมันต้องอยู่
ในภาวะที่เป็นปกติ มันจึงจะมาช่วยให้เราอยู่เป็นภาวะปกตินี้ไว้ได้ตัวมัน ก็เลยชื่อว่า **“ปกติ
ของสิ่งที่แวดล้อมเราอยู่”**; **แม้สิ่งต้องเรียกว่าศีลธรรม** คือสิ่งที่ **เป็นเหตุให้ปกติ**
หรือภาวะแห่งความเป็นปกติ ที่มันแวดล้อมเราอยู่.

ถ้าเราทำห้องโถงนี้ให้รกรุงรัง หรือว่าโกลาหลวุ่นวาย หนวกหูอื้ออึงไปหมด
อย่างนี้ เราก็ทนไม่ได้ เพราะว่าสิ่งแวดล้อมมันไม่ปกติ. ในที่สุดเราจะพบว่า เราจะอยู่
เป็นสุขสบายได้ เพราะเรามีภาวะปกติ, หรือสิ่งที่ให้เกิดภาวะปกตินั้นครบถ้วนทั้ง ๔ อย่าง :
คือกายก็ปกติ, จิตก็ปกติ, วิญญู ความคิดเห็นก็ปกติ, และเราก็อยู่ในท่ามกลางสิ่ง
แวดล้อมที่เป็นปกติ. นี่ความหมายของคำว่าศีลธรรมที่สมบูรณ์ อากตมเห็นว่ามันไปไกล
ถึงอย่างนี้.

ฉะนั้นให้สรุปความไว้ทีหนึ่งก่อนว่า **“ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม** คือภาวะ
แห่งความปกติ. หรือ **“ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับศีลธรรม** คือไม่เกี่ยวกับภาวะแห่งความ
ปกติ.

ข้อสังเกต ในทุกกรณีที่ต้องเกี่ยวกับ ศีลธรรม

แยกให้ชัดออกไปอีกหน่อยเกี่ยวกับข้อสังเกตอันนี้ โดยจะแยกเป็น :-

หมวด ก. มัน ต้องมีศีลธรรม ที่การบริหารเพื่อเราจะมีชีวิตอยู่. "การบริหารเพื่อมีชีวิตอยู่" นี้ เป็นคำพูดคำเดียว แต่ว่ากว้างขวาง; **การต้องทำทุกอย่างที่จะต้องทำ นี้เรียกว่าต้องบริหาร :** นับตั้งแต่เราจะต้องหากิน จะต้องกิน จะต้องอาบ จะต้องถ่าย จะต้องนอน จะต้องบริหารร่างกายอย่างไร; ถ้าให้ตามปกติแล้ว ก็เรียกว่ามีความปกติในการบริหารเพื่อมีชีวิตอยู่. คนก็ต้องเป็นอย่างนี้, สัตว์ก็ต้องเป็นอย่างนี้, แม้พืชพันธุ์ กันไม้ทั้งหลายนี้อีกก็ต้องเป็นอย่างนี้, ทุกชนิด ทุกระดับ ทุกสถานะ.

แต่เราไม่มองกันให้ถี่ ๆ เราจึงไม่พบความจริงข้อนี้ว่า : **เราอยู่ได้ ทุกวันนี้อยู่ได้ ด้วยการบริหารให้มันปกติ,** ถ้าเราหัว เรายังต้องกิน, ถ้าเราง่วง เรายังต้องนอน หรืออะไรอย่างนี้. เราต้องบริหารให้มันปกติ มิเช่นนั้นมันจะตาย, หรือมันจะเกือบตาย คืออยู่ในภาวะที่ทนไม่ไหว. แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน มันก็ต้องบริหารทุกอย่าง ที่ให้มันอยู่ได้เป็นปกติสุข; แม้แต่สัตว์ที่มันอยู่ในป่าด้วยความยากลำบาก มันก็ต้องบริหาร เพื่อให้อมันรอดชีวิตอยู่ได้. แม้แต่ต้นไม้มันก็ต้องบริหารตัวมันเอง, ก็จะต้องต่อสู้ดิ้นรนไปตามกฎเกณฑ์ของสิ่งที่มันเป็นต้นไม้ มันจึงมีชีวิตรอดอยู่ได้. นี่เรามีความปกติอยู่กับการบริหารเพื่อมีชีวิตอยู่.

นี่เหลียวไปทางไหนก็มองเห็นได้ว่า มันเกี่ยวกันอยู่กับศีลธรรม หรือ **เป็นศีลธรรมอยู่ทั้งนั้น :** ถ้าพบความเป็นปกติ ก็เรียกว่ามีภาวะแห่งศีลธรรม, ถ้าพบความโกลาหลวุ่นวาย ก็มีภาวะที่ขาด หรือไร้ หรือปราศจากศีลธรรม; แต่มันก็ยังเนื่องกับศีลธรรมอยู่นั่นเอง คือมัน กำลังเรียกหาศีลธรรม; นี่ความหมายของคำว่าศีลธรรม มันกว้างอย่างนี้.

หมวด ข. ที่นี้ จะดูให้สูงไปกว่าเดิม ให้ประณีตไปกว่านั้น ว่า **ภาวะปกติ** นั้นจะต้องมีอยู่ในทุกสิ่งที่มีมนุษย์ดำรงตกลอยู่ ได้อำนาจอิทธิพลของมัน หรือที่เป็น **ปัญหาของมนุษย์**. ตัวอย่าง เช่นการอาชีพร : การอาชีพนั้นก็เป็นศีลธรรม อยู่ตรงที่ว่า มัน **เป็นเหตุที่ให้อยู่เป็นปกติสุข**; ฉะนั้นการอาชีพนั้น ก็เป็นภาวะแห่งศีลธรรม ถ้ามั่นยังอยู่. เคียงนี้ถ้าเราไม่มีอาชีพที่ถูกต้อง มันก็กระทบศีลธรรม มันก็ต้องลักต้องขโมย, หรือว่าทำอย่างอื่นทุกอย่างที่มันไม่เป็นความปกติสุข; ฉะนั้นเราต้องทำอาชีพนั้นให้เป็นศีลธรรม.

ที่นี้ ถ้ามั่นมากขึ้น หรือในระดับที่มันสูงขึ้นไป เช่น **การเศรษฐกิจในครอบครัว** หรือ **เศรษฐกิจของบ้านเมือง** หรือ **เศรษฐกิจของโลก** ก็ตาม; ถ้ามั่นไว้ศีลธรรมแล้ว มันจะทำให้โลกนี้เป็นไฟได้ : ถ้าในครอบครัวการเศรษฐกิจไม่ดี มันก็เป็นไฟกันอยู่ในครอบครัว ระหว่างผัวเมีย พ่อแม่ ลูกหลานอะไรนี้. ถ้า **เศรษฐกิจของประเทศไม่ดี** ประเทศนั้นก็ตกอยู่ในฐานะหระลั่วระสาธ; แล้วเคียงนี้ประเทศทั้งหลาย ก็ไร้ศีลธรรมในข้อนี้, แล้วก็มี **เศรษฐกิจที่ไม่มีศีลธรรม** คือเศรษฐกิจที่จะทำนบนหลังคนอื่น, เอาเปรียบคนอื่นจนยุ่งกันไปทั่วโลก; เพราะว่าระบบเศรษฐกิจของโลก ไม่เนื่องอยู่ด้วยศีลธรรม : มันเป็นระบบมือใครยาวสาวเอา ใครเอาเปรียบได้เท่าไรก็เอา ระบบเศรษฐกิจของโลกจึงเป็นไฟขึ้นมา.

ตัวอย่างเพียงอย่างเดียวที่เห็นได้ง่าย เช่นการที่กำลังชาติเกเลนนัมันเชื้อเพลิงอย่างนี้; เพราะระบบเศรษฐกิจมันไม่เป็นธรรม มันไม่ซื้อตรงต่อกันและกัน **ไม่เมตตากว่มาคือกันและกัน** ในระหว่างผู้มี ผู้ขาย ผู้ใช้ ผู้มีอำนาจ : **ระบบเศรษฐกิจมันไม่มีศีลธรรม** คือไม่เป็นศีลธรรมอยู่ที่ระบบเศรษฐกิจ ฉะนั้นโลกก็เป็นเหมือนกับเมืองนรก.

แม้จะมองดูไปที่พาณิชย์กรรม อุตสาหกรรม วิชาหกิจ อะไรก็เหมือนกันไปทั้งนั้น; ถ้าไม่มีศีลธรรม มัน เป็นไฟ เป็นของร้อน ไม่มีปกติสุข. เดียวนี้เราเห็นได้ทั่วไปไม่ว่าที่ไหนในโลกนี้ : การค้าขาย คือการเอาเปรียบกันอย่างยิ่ง, ไม่ประกอบด้วยศีลธรรม. การอุตสาหกรรมนั้นยังไม่มีศีลธรรม เพราะ เดียวนี้มันก็คือเครื่องมือของคนที่จะเอาเปรียบคนอื่น; หรือว่าเมื่ออุตสาหกรรมเจริญขึ้น, คนส่วนเอกชนก็ไม่มีงานจะทำ เพราะอุตสาหกรรมแย่งเอาไปทำหมด ทำให้เกิดการปั่นป่วนไม่เป็นศีลธรรมขึ้นมในโลกนี้. นี่เรียกว่าการอุตสาหกรรมนั้น ถ้าวัดกันอย่างถูกต้องมันจะเป็นศีลธรรม; พอผิดมันก็เป็นความปั่นป่วน คือไร้ศีลธรรม. ไม่ต้องไปดูที่ไหน ดูที่กำลังมีอยู่ในโลกนี้ ว่า ซึ่งมีอุตสาหกรรมแทนที่จะมีสันติภาพ มันก็มีแต่วิกฤตการณ์.

หมวด ก. การสังคม การปกครอง การเมือง ^{นี้}ก็ต้องเป็นศีลธรรม. สังคมคือคนหาสมาคมกันนี้ เราต้องคบหาสมาคมกัน ในขั้นแรกก็เพื่อให้ด้วยกันเป็นปกติสุข เพราะว่าเราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้; ฉะนั้น เพื่อเราอยู่ได้ เราต้องคบหาสมาคมกันก็จะมีคามปกติสุข. ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่าสังคม หรือ การสังคมนั้นก็เป็นตัวศีลธรรมอยู่ในตัวมันเอง.

ที่นี้ อยู่กันมาก ^{นี้}ต้องมี^{นี้}การปกครอง; การปกครองก็คือการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดปกติสุข ไม่มีอะไรมากกว่านั้น. ฉะนั้น ตัวการปกครอง คือตัวศีลธรรมระบบหนึ่งที่จะต้องปฏิบัติกันทุกคน ทุกฝ่าย เพื่อให้เกิดปกติสุข; เมื่อเป็นอย่างนี้การปกครองก็เป็นระบบศีลธรรม. ที่นี้ เมื่อไม่ทำให้เป็นศีลธรรม มันก็เป็น^{นี้}การปกครองที่สกปรก หรือไม่ใช่ศีลธรรม; มันก็ไม่มีสันติสุข ไม่มีปกติสุข. เพราะว่า การปกครองที่แท้จริง ต้องเป็นศีลธรรม; พอไม่มีศีลธรรม มันก็ไม่ใช่การปกครอง,

หรือเป็นการปกครองปลอม เหมือนที่มันมีอยู่โดยมากในโลกนี้ ซึ่งเป็นการปกครองปลอม : ไม่มีศีลธรรมหรือไม่ใช้ศีลธรรม.

ดูไปอีกมุมหนึ่ง ก็ไปอยู่ที่ **การเมือง** ; **การเมืองก็คือตัวระบบศีลธรรม.**

การเมืองเป็นเรื่องของการทำให้คนหม่มากอยู่กันเป็นปกติสุข, มันเป็นศีลธรรมระบบหนึ่งที่ประพฤติกฎปฏิบัติแล้ว บ้านเมืองหรือว่าโลกนี้จะอยู่เป็นปกติสุข, แต่ **เดี๋ยวนี้เขาไม่มีการเมืองกันในฐานะที่เป็นศีลธรรม** ; เขามีการเมืองกันในฐานะเป็นเครื่องมือคอยโยนเอาเปรียบ ทำลายผู้อื่นเพื่อจะยกตัวเอง ; ฉะนั้น การเมืองก็เป็นเรื่องสกปรกไปไม่ใช่ศีลธรรม, คือมันขาดศีลธรรม, แต่มันกำลังต้องการศีลธรรม.

การเมืองมันจะสกปรกอย่างไร มันก็ยังเื่องกันอยู่กับศีลธรรม, ก็มัน **ยังต้องการศีลธรรมอยู่** เพื่อมันจะได้ความสกปรก ให้หมดความสกปรก ให้เป็นความสะอาด และเป็นศีลธรรม แล้วอยู่กันเป็นปกติสุข, ถ้ามองด้วยสายตาที่ยุติธรรม ก็จะพบได้ว่าระบบการเมืองนั้น เนื้อแท้มันเป็นระบบศีลธรรม ; แต่คนไม่มองมันอย่างนั้น แล้วก็ไม่ได้ทำกับมันอย่างนี้ ก็เลยเป็นการเมืองเรื่องสกปรกอยู่ตลอดเวลา.

แม้ที่สุดแต่ สิ่งที่เราว่า **สงคราม** ; **ถ้าเป็นไปอย่างถูกต้อง มันก็เป็นเรื่องศีลธรรม** เพราะมันจะต้องมีเรื่องปรานีเรื่องฆ่า สิ่งที่เราปรานีและสิ่งที่ควรถ่า ; เหมือนอย่างว่า เมื่อเราจะต้องฆ่าก็เลสเต เราจะไปฆ่าสังหารก็เลสเตอยู่ไม่ได้ เราก็ทำสงครามกับกิเลส, นี่สงครามมันเป็นศีลธรรมเห็นอยู่ได้ชัด, สงครามภายนอกที่มนุษย์จะฆ่าแกงกันด้วยอาวุธ นี่ก็เหมือนกัน ; ถ้ามันเป็นการกระทำที่ถูกต้องและยุติธรรมแล้ว สงครามมันก็เป็นศีลธรรม คือสิ่งที่ต้องทำ เพื่อความเป็นปกติสุข.

เดวิด โลกไม่ได้ทำสงครามเพื่อความเป็นปกติสุข; แต่ทำสงครามเพื่อประโยชน์แก่ตัวกู่แก่ของกู, คือใช้สงครามเป็นเครื่องมือทำลายล้างผู้อื่น เพื่อประโยชน์ของคน. ไม่ได้มีสงครามเพื่อรักษาความเป็นธรรมในโลกนี้เลย แต่ปากเขาจะพูดว่าเขาทำสงครามนี้เพื่อรักษาความเป็นธรรมก็ได้; ปากก็พูดได้ แต่การกระทำที่แท้จริงมันไม่เป็นเช่นนั้น. เราจะอ่านพบในข่าวสารต่าง ๆ : ประเทศที่ทำสงคราม ประกาศสงคราม เขาก็อ้างเหตุผลว่าเพื่อความเป็นธรรม เพื่อความยุติธรรม เพื่อสันติภาพของโลกอย่างนั้นเป็นต้น; แต่ความจริงมันไม่ใช่อย่างนั้น. ถ้าความจริงมันเป็นอย่างนั้น สงครามก็เป็นศีลธรรม, เพราะจะเป็น **เครื่องมือจัดการความไม่ศีลธรรมในโลก.**

ถ้าสงครามกระทำไปเพื่อขจัดความชั่วร้าย ความไม่ยุติธรรม หรืออะไรก็ตาม, สงครามอันบริสุทธิ์นั้น มันก็ต้องเป็นศีลธรรมด้วยเหมือนกัน. นี่ยกตัวอย่างมาให้เห็นว่า แม้แต่สงคราม ถ้าเป็นเรื่องถูกต้อง เป็นความถูกต้อง มันก็เป็นศีลธรรม, ซึ่งน้อยคนจะเห็นด้วยในเวลา^{นี้}.

หมวด ง. เรื่องแต่ละหมวดนี้ยกมาพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น จะยกมาทุกอย่างไม่ได้, จึงยกเป็นพวก ๆ ไป เช่นหมวด ง. นี้ว่า แม้ที่สุดแต่ **การสืบพันธุ์ของมนุษย์ก็เป็นศีลธรรม**; อย่าเห็นเป็นคำหยาบคาย หยาบโตน ว่าการสืบพันธุ์นั้น ถ้าเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามความมุ่งหมายแท้จริงของธรรมชาติแล้ว มันก็ยังเป็นศีลธรรม. เกี่ยวกับข้อนี้ ต้องรู้จักแยกคำว่า สืบพันธุ์^{นี้} ออกมาเสียจากคำว่ากามารมณ์ หันไปต่อยกิลเลส. การสืบพันธุ์จะต้องทำไปด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี หรือหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำ, นี่ก็เรียกว่าเป็นการประพฤติธรรมเกี่ยวกับการสืบพันธุ์; เพราะฉะนั้น การสืบพันธุ์นี้ก็^{นี้}เป็นศีลธรรม; แต่ถ้ามันเป็นเรื่องกามารมณ์ มันก็เป็นเรื่องของกิเลส.

คามารมณ คือความรู้สึกเอื้อต่อรอย สนุกสนนทางอายตนะ. นั่นมัน **เป็น** คำอ้างที่ธรรมชาติมีไว้ **อ้างให้สัตว์สืบพันธุ์**; คือจัดให้กิจกรรมทางการสืบพันธุ์นั้นมีความสุขอันสูงสุดในทุกสิ่งทุกใจ; สัตว์ทั้งหลายจึงได้เกิดการสืบพันธุ์ ซึ่งมีนัยสำคัญยากแล้วเพื่อจะได้มีพืชพันธุ์เหลืออยู่ในโลกนี้; ฉะนั้นจะต้องทำให้ถูกต้อง, ถ้าทำให้ถูกต้องก็เป็นศีลธรรม; แต่ถ้าทำผิด มันก็กลายเป็นคนโง่และโง่ มันกินเหยื่อหลงเหยื่อของธรรมชาติล้วน ๆ ไม่มุ่งหวังมีการสืบพันธุ์.

เขียน **บทหลัก** **ไม่ต้องการสัพพัญญู** แต่ต้องการความสุขสนุกสนาน หรือ
 ความมั่งคั่งระหว่างเพศอย่างสุกเหลือง. อย่างนี้เป็น **ความไร้อิศริยธรรม** และเป็นความโง่
 เฉลียวอย่างยิ่งในทางศีลธรรม; แต่คนก็ยังชอบ ยิ่งพอใจ ยิ่งทำให้มันรุนแรงกว่าหน้า
 ในเรื่องภามารมณ์ : ไม่ใช่เรื่องของสัพพัญญูโดยบริสุทธิ์ ซึ่งทำไปด้วยความรู้สึก
 ผิดชอบชั่วดี อยู่ในขอบเขต ในกฎเกณฑ์ทั้งหลายนี้.

นี่ขอยกตัวอย่างมาให้เห็นว่า แม้ที่สุดแต่การสืบพันธุ์ ก็เป็นศีลธรรม; ถ้าทำไปอย่างถูกต้องตามธรรมชาติ หรือว่าความความต้องการของธรรมชาติ ไม่ใช่มาลุ่มหลงในทางกามารมณ์เลย. สำหรับ **กามารมณ์นั้นไม่ใช่ศีลธรรมแน่** แต่การสืบพันธุ์ก็คงเป็นศีลธรรม; มันมีความสัมพันธ์กัน โดยที่วาทธรรมชาตินั้นไว้รชของกามารมณ์นั้นเป็นเครื่องจาง หรือเป็นเหยื่อล่อให้สัตว์มีการสืบพันธุ์. นี่ดูก็จะเป็นเรื่องถึงที่สุดอยู่แล้ว ในการที่จะกล่าว ว่าแม้แต่การสืบพันธุ์ก็เป็นศีลธรรม, หรือต้องเนื่องอยู่กับศีลธรรมอย่างแยกออกยากกันไม่ได้.

สรุปความว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม, ไม่มีอะไรไม่เหมือนกันอยู่กับ
ศีลธรรม. เมื่อเรามองเห็นความจริงข้อนี้ทั้งหมดแล้ว เราจะพบความหมายอันสมบูรณ์

ของคำว่า ศีลธรรม ซึ่งเป็น หัวข้อของการบรรยาย ในวันนี้ ; ว่า ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่าศีลธรรม มีอยู่ในแง่ที่เป็นเหตุแห่งปกติ ๑, ในแง่ที่เป็นภาวะแห่งความปกติ ๑, ในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไปตามธรรมชาติที่เป็นปกติ ๑.

ความหมายของภาษาไม่สมบูรณ์ จะทำให้แก้ปัญหาลงโลกไม่ได้

ทีนี้ก็จะขอท้าทายเรื่องเล็กน้อยหนึ่งว่า เตียวเงาเรา **ไม่ภาษากันไม่สมบูรณ์** ในทางความหมาย, เราใช้กันอย่างกระต่อนกระแต่น แล้วก็ไม่ค่อยระมัดระวัง, แล้วก็ใช้กันมาจนเป็นแบบฉบับ; เพราะฉะนั้นจะโทษใครไม่ได้.

ตัวอย่างเช่นเราใช้คำว่า ‘ศีลธรรม’ มีความหมายแบบ ๆ อย่างที่ว่านี้ มันก็ไม่สมบูรณ์และไม่ถูกต้องตามเรื่องของความจริงทั้งหมด แต่เราก็ได้ใช้มาอย่างนี้เสียแล้ว มันก็โทษใครไม่ได้. ยังมีคำอื่น ๆ อีกมากมาย; แต่เราไม่เห็นว่าจะจำเป็นต้องปล่อยไว้ตามเดิม : เมื่อของเดิมมันมีอยู่ไม่สมบูรณ์ไม่สามารถแก้ปัญหาลงโลกได้ : เราก็นำมาหาความหมายอันใหม่ที่มีสมบูรณ์ ที่จะแก้ปัญหาลงโลกทั้งหมดได้; ดังนั้น เราจึงรู้สึกว่า **ไม่จำเป็นที่จะต้องปล่อยไว้ตามเดิม, เราจึงได้ให้ความหมายแก่คำว่าศีลธรรมกันเสียใหม่** ให้เป็นความหมายที่สมบูรณ์อย่างที่จะใช้แก้ปัญหาลงโลกได้ จึงก็กำลังพูดกันอยู่นี้.

ทีนี้ การที่จะไปโทษคนนั้นคนนี้ ว่าทำไมไม่บัญญัติให้สมบูรณ์แต่ทีแรก, มันก็เกินไปไม่ได้ ที่จะไม่สมบูรณ์แต่ทีแรก; เพราะว่าทุกอย่างมันต้องค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ

มา ค่อยๆ เป็นมา ตามที่มันรู้จักกันขึ้นมาน้อยเพียงไร. มันสมบูรณ์มาตั้งแต่เกิดไม่ได้, ถ้าสมบูรณ์เรื่องมันก็จบ,

ตัวอย่างที่น่าสนใจก็ยังมีมาก จะยกตัวอย่างมาคู่สักเรื่องสองเรื่อง ที่มนุษย์กำลังลำบากอยู่ยากกัน ตัวอย่างภาษาที่มีความหมายไม่สมบูรณ์ :-

เช่นพวกฝรั่งที่เขาถือศาสนาของเขา; เขาถือว่า คำว่า ศาสนา หรือ religion นั้น จะเป็น religion ได้ **ต้องมีพระเจ้า**; คำว่า religion กับบัญญัติไว้สำหรับระบบที่มีพระเจ้า, นี้เราจะไม่ถูก หรือมัน **ถูกต้องเดียว** : ไม่มีพระเจ้ายกได้ เป็น religion ได้ เป็นศาสนาได้ เพราะศาสนาหมายถึงความรอด หรือหนทางรอด หรือหนทางปกติสุข, ถ้ามันมีความปกติสุขได้แล้ว เป็น religion ได้ทั้งนั้น.

เขายังว่า religion นี้แปลว่า ปฏิบัติให้เกิดความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระเป็นเจ้า; นี่เป็นการพูดภาษาคนมากเกินไป : เราจะบอกเขาว่า **ระบอบปฏิบัติที่ทำให้เกิดความผูกพันกันระหว่างมนุษย์ กับสิ่งที่มีประโยชน์ที่สุด** หรือสูงสุด หรือที่คับทุกข์ได้นั้น **เราไม่เรียกสิ่งนั้นว่าพระเจ้าก็ได้**. นี่คำว่า religion กำลังเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดการเกลียดชังกันซึ่งกันและกัน ในระหว่างพวกที่ถือว่าไม่มีพระเจ้า กับไม่มีพระเจ้า แล้วโลกนี้พลอยไม่มีความสุขไปด้วย เพราะว่าไม่ค่อยหันหน้าเข้าหากัน ดูถูกดูหมิ่นกันว่า นี่มีพระเจ้า, นั่นไม่มีพระเจ้า อย่างนี้เป็นต้น.

นี่ มาถึงคำว่า **“พระเจ้า”**. คำว่าพระเจ้านี้ พวกหนึ่งเขาให้พระเจ้านี้เป็นเหมือนกับบุคคลอย่างนั้นแหละ; ราวกับไม่ต้อง, ไม่ต้อง; พระเจ้าไม่ต้องเป็นบุคคล ไม่ต้องมีรูปร่างหรือความรู้สึกอย่างคน. **พระเจ้าเป็นอะไรที่ไม่จับกัน** คือ

เป็นบุคคลก็ได้ นั่นแหละพระเจ้า. อย่างใน *ศาสนาพุทธ* นี้ ถ้าจะให้ความหมายแก่คำว่าพระเจ้า เราก็จะเล็งไปถึงกฎธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวง เช่นกฎของอิทัปปัจจยหา เป็นต้น; *กฎของอิทัปปัจจยหาที่บังคับสิ่งทั้งปวงอยู่นี้ เราเรียกว่าพระเจ้าก็ได้ โดยไม่ต้องเป็นบุคคล.* แต่พวกโน้นเขาไม่ยอม; เขาบอกว่าพระเจ้าต้องเป็นบุคคล. นี่เพราะเขารู้จักสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้าน้อยไป; เพราะฉะนั้น คำว่าพระเจ้าที่เราใช้อยู่ ในความหมายอย่างนั้นไม่สมบูรณ์, คำว่าพระเจ้าคำนั้นไม่สมบูรณ์โดยไปเพ่งเล็งที่จะเป็นเพียงบุคคลอย่างนี้.

หรือคำว่า **“ธรรมบาคิ”** ^๕ อีกคำหนึ่ง ที่เป็นปัญหามาเวลานี้; พูดถึงธรรมชาติแล้วเราก็หมายถึงปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมในทางภายนอก ที่เป็นอยู่เอง เรียกว่าธรรมชาติ. แต่ใน *ทางพุทธศาสนาเรา ธรรมบาคินั้นอะไรก็ได้* : ไม่มีรูปไม่มีร่าง เป็นเพียงนามธรรม ก็เรียกว่าธรรมชาติได้; หมายความว่านั่นเป็นอยู่เอง. ฉะนั้น แม้แต่พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติได้, รูปธรรมก็เป็นธรรมชาติ, นามธรรมก็เป็นธรรมชาติ; ที่ไม่ใช่รูป ไม่ใช่นาม เช่นนิพพาน ก็ยังเป็นธรรมชาติได้. นี่คำว่าธรรมชาติ ที่ใช้อยู่ในพจนานุกรมแม่ภาษาไทยนี้ ก็เป็นของเด็กอมมือ, คือหมายถึงแค่เพียงปรากฏการณ์ ที่เป็นรูปธรรมนามธรรมทั้งหลาย เช่นแผ่นดิน ต้นไม้ ภูเขา ดิน ฟ้า อากาศ. ^๖ *นี่เรียกว่าคำนี้ไม่สมบูรณ์* เลยไม่ให้ประโยชน์ในการที่จะศึกษาเรื่องธรรมบาคินั่นเอง.

สิ่งไรมีการแห่งความเป็นศีลธรรม ก็อุปกติก้อยู่แล้ว สิ่งนั้นก็ป็นธรรมชาติ ^๗ ใต้ทั้งนั้น. ขอให้สันติจิตว่าเรามีความสละเพราะผลของเรานั้นเอง เกี่ยวกับคำว่าศีลธรรม, หรือแม้เกี่ยวกับคำที่เราใช้กันอยู่เล็กน้อย ๆ น้อย ๆ นี้ เราก็ไม่สนใจจะคุยให้มันดี.

จะยกตัวอย่างอีกสักคำหนึ่ง อย่างเพื่อรำลึก เช่นคำว่า “และ” และคำว่า “กับ” ในภาษาไทยที่เป็นบุรพบท หรือสันธาน, คนที่สะเพร่าก็จะเห็นว่า คำว่า “และ” และคำว่า “กับ” นี้; เช่นนาย ก. และนาย ข., นาย ก. กับนาย ข.; มีความหมายเหมือนกัน; ถือว่าคำว่า “และ” และคำว่า “กับ” มีความหมายเหมือนกัน ใช้แทนกันได้ นี่มันสะเพร่าถึงขนาดนั้น. แต่ถ้าศึกษาทางภาษาให้ดี ให้จริง ให้ถูกต้อง ความความจริงแล้ว มันไม่ใช่มีความหมายเหมือนกัน. คำว่า “และ” นั้นความหมายมันเล็งถึงว่า มันมีอยู่ ๒ อย่าง ๒ อันพร้อมกัน; แต่คำว่า “กับ” นั้น มันหมายความว่า มันเกี่ยวข้องกันอยู่ด้วย. ถ้ามันอยู่ ๒ อันพร้อม ๆ กัน โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกันก็ได้; คำนึงจะเรียกว่า และก็ได้; แต่ถ้าใช้คำว่า “กับ” แล้วละก็ มันจะต้องมีการเกี่ยวข้องกัน หรือเนื่องกัน.

ถ้าเราพูดว่า “ศีลธรรม และ มนุษย์”, ศีลธรรม และ มนุษย์ : ศีลธรรม ก็อย่างหนึ่ง, มนุษย์ก็อย่างหนึ่ง, อยู่ทั้ง ๒ อย่างพร้อมกัน. แต่ถ้าเราพูดว่า **ศีลธรรม กับ มนุษย์** แล้วความหมายมันเปลี่ยนทันที; ว่า ศีลธรรมกับมนุษย์ มนุษย์กับศีลธรรม นั้น มันมีความเกี่ยวพันกัน, อย่างนี้จึงจะได้ความหมายที่ถูกต้องสมบูรณ์. ๒ คำว่า **และ** และคำว่า **กับ**.

นี่ยกมาเป็นตัวอย่าง ค่อนข้างจะรุ่งรังไปหมด นี่ก็เพื่อว่า เราจะตั้งกันขึ้นใหม่, เพื่อจะดูความหมายของคำแต่ละคำในภาษาของเราขึ้น ให้ชัดเจน ให้รอบคอบ ให้ละเอียดลออ ให้ถูกต้องนั่นเอง. การที่มีความหมายไม่สมบูรณ์ มันก็ต้องให้โทษ, มันเป็นโทษของการที่ให้ความหมายไม่สมบูรณ์ แก่คำคำนั้น และประโยชน์ของการที่มีความหมายสมบูรณ์นั้นมันมีอยู่.

ขอวกกลับมาถึงคำว่า ศีลธรรมมีความหมายอย่างไร ถ้าเราให้ความหมายแก่คำว่าศีลธรรมไม่สมบูรณ์ เราจะต้องได้รับโทษตอบแทน, ถ้าเราให้ความหมายแก่คำว่าศีลธรรมสมบูรณ์ เราก็ได้รับประโยชน์ตอบแทน; เพราะฉะนั้น เราก็ควรให้ความหมายของคำว่าศีลธรรมกันเสียใหม่ เพื่อให้สมบูรณ์ตามความประสงค์ ของการบรรยายในวันนี้. เราจะต้องใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก เพราะว่ามันเป็นภาษาของหลักธรรมะ หรือหลักศีลธรรมนั่นเอง; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็พวกเราเป็นพุทธบริษัท นับถือพุทธศาสนา ก็ต้องรู้ว่าภาษาบาลี เป็นภาษาที่ทรงไว้ซึ่งพระพุทธานุสาสนา. ฉะนั้น การจะวิพากษ์วิจารณ์อะไรกันถึงความหมายของคำในพุทธศาสนา ก็ต้องอาศัยภาษาบาลีเป็นหลัก เพราะเป็นภาษาเดิม. คำว่า ศีลธรรม ในที่นี้ ถ้าอาศัยภาษาบาลีเป็นหลัก แล้วก็ให้ความหมายคือ เหตุให้เกิดความปกติ ก็ได้ ภาวะแห่งความปกติ ก็ได้ ปรากฏการณ์ที่เป็นความปกติของธรรมชาติ ก็ได้; เราก็ให้ความหมายที่สมบูรณ์ และเห็นได้ชัดว่า “ศีลธรรม” นั้น เกี่ยวข้องกันอยู่กับสัตว์และบุคคล หรือจะไรก็ตามในทุก ๆ ภาวะ; ที่นี้เราก็ทำหน้าที่นั้น ๆ ให้สมบูรณ์ได้ ถึงกับว่ามีศีลธรรมอยู่เพียงอย่างเดียว ก็บรรลุถึงนิพพานได้.

เป็นอันว่า การบรรยายในวันนี้ก็พอสมควรเวลา หรือเต็มตามความหมายของหัวข้อ ที่ได้ยกขึ้นไว้ข้างต้นแล้วว่า “ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่าศีลธรรม”. ขอยุติการบรรยายนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้, เพื่อให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สดุดีเตือนสติต่อท้ายการบรรยายนี้ ตามเคยอีกต่อไป.

ตอบคำถามท้ายการบรรยายครั้งที่ ๑

(ถาม) : เท่าที่ได้ฟังศีลธรรมในความหมายใหม่ของคุณเจ้าฉัน รู้สึกเป็นความหมายที่รวมหมด: รวมหมดของความหมายเกี่ยวกับคำว่า ปกติ ซึ่งรวมหมดทั้งเหตุที่ทำให้ปกติ,

แล้วภาวะก็คือผลปกติ, แล้วรวมถึงสิ่งต่างๆ ที่ปกติทั่วไปในธรรมชาตินี้; ซึ่งเรื่องนี้
กระผมคิดแล้วว่า มันหมด; แต่ว่า ที่ผมยังสงสัยหรือสงสัยอยู่บ้างว่า ถ้าเช่นนั้นแล้ว;
ถ้าว่าศีลธรรมนี้ มันจะมีความหมายเกินกว่าจะไปถึงคำว่า พระนิพพานจะได้หรือ
ไม่ได้?

ข้อที่ ๑. ความหมายที่ผมสงสัยอยู่ว่า เพราะพระคุณเจ้าหมายถึงว่าคำว่า “ปกติ”
หมายถึง ภาวะที่ปกติของมันด้วย หมายถึงธรรมชาติทั่วไปที่ปกติด้วย ซึ่งมันอยู่แล้ว
ความหมายนี้ก็เหมือนกับ ความหมายของคำว่า พระนิพพาน.

ข้อที่ ๒. จากความหมายใหม่ของพระคุณเจ้าที่ได้ให้มานี้ รู้ดีกว่ามันเป็นของ
ใหม่จริงๆ ผมไม่เคยได้ยินได้ฟังมาเลย. มันใหม่จริงๆ ตรงๆ เพราะว่าที่ฟังมาเดิม
นั้นความหมายของคำว่าศีลธรรม มันอยู่แค่ระดับในโลก ในระดับโลกียะ ในระดับ
ที่ไม่สามารถจะหลุดพ้นไปได้; แต่ถ้ามความหมายใหม่ของศีลธรรม ที่พระคุณเจ้าได้
ให้นี้ มันรวม ไปไกลจนถึงปกติของจิต ที่เกี่ยวกับกาย, แล้วปกติถึงทิฐิ หรือความ
ถือเห็น หรือปัญญาที่ปกติด้วย. ถ้าปัญญาปกติด้วยอย่างนี้ ก็หมายถึงเป็นธรรมะ
ชั้นโลกุตระหลุดพ้นขึ้นเหนือโลกขึ้นไป อย่างที่กล่าวไว้ในพวกสังขารธรรม เป็น
ความปกติถึงขั้นปัญญา รวมศีล สมาธิ ปัญญา หมดไปเลย. ถ้าอย่างนั้นมันก็จะ
ทำให้มีผู้แย้ง หรือมีผู้สงสัยที่ได้ฟังความเดิม มาเพียงว่าศีลธรรมแค่ชั้นโลกียะ ซึ่ง
กว่าจะได้ทำความเข้าใจหรือตกลงกันได้ ก็คงต้องเป็นการชักแย้งหรือต่อสู้กันอีกนาน.
ผมก็สงสัยมี ๒ ข้อเท่านั้นเองครับ.

ตอบ : ผู้ฟังก็จะนั่งหลับเสียแต่ตอนแรก ไม่ฟังให้ดีๆ เราจะให้ความหมายที่สมบูรณ์
แก่คำๆ นั้นเสียใหม่; ได้โปรดโดยละเอียดและชัดเจนในตอนหน้าแล้ว ว่า
การที่ให้ความหมายของคำว่า ศีลธรรมแคบๆ อย่างที่พูดกันนั้น มันไม่พอ
ไม่ถูกไม่เต็มตามความหมายของภาษาบาลีคำนี้. แต่นั่นก็มีใช้สำคัญ; สำคัญ
อยู่ตรงที่ว่าเป็น *ความตั้งใจอันใหม่* ที่ให้การศึกษาและปฏิบัติไม่ต้องห่วงหน้าห่วง

หลังมากเรื่อง. ให้เอาทุกเรื่องมารวมไว้ที่คำว่าศีลธรรมเพียงคำเดียว; ถ้าทุกคนปฏิบัติศีลธรรมเพียงเรื่องเดียว, อย่างเดียวให้ถึงที่สุดแล้ว, ก็จะได้นิพพานเป็นผลสุดท้ายของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม. พระนิพพานก็เป็นศีลธรรม **โดยแท้จริง โคอสมบูรณ์ คือเป็นภาวะแห่งความปกติ ที่ไม่มีอะไรจะปกติเท่า.** พระนิพพานคือภาวะแห่งความปกติยิ่งกว่าสิ่งใดหมด เพราะว่าเป็นอิสระ อยู่เหนือเหตุเหนือปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีอะไรเกาะต้องได้; ฉะนั้นจึงเป็นภาวะปกติ หรือเรียกว่าตัวศีลธรรมในความหมายอีกอันหนึ่ง, หรือภาวะปกติที่มีอยู่ตามธรรมชาติก็ได้ หรือเป็นผลปรากฏออกมา เพราะการปฏิบัติศีลธรรมในขั้นต้น ๆ ของบุคคลผู้ปฏิบัติก็ได้, เพราะฉะนั้น คำว่านิพพานก็รวมอยู่ในคำว่าศีลธรรมนั่นเอง.

ส่วนข้อหาข้อที่ ๒ ที่ว่า การพูดแปลกออกไปอย่างนี้ ต้องพบกับความต่อต้านไม่ยอมรับหรือไม่เห็นด้วย; นี่ก็เป็นธรรมดา เพราะว่าเราได้พูดแปลกออกไปจากที่เขาเคยได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ. แต่ไม่เป็นไร ขอให้มองให้เห็นความประสงค์ที่**เราจะพูดให้คนที่ไม่ชอบศีลธรรมจะชอบศีลธรรมมากขึ้น,** แล้วจะปฏิบัติอย่างรวบรัดได้โดยเร็ว ด้วยคำอธิบายใหม่ให้ให้เห็นขอบเขตแห่ง ความหมายของคำว่า ศีลธรรมอย่างหมดจดสิ้นเชิง. แม้จะมีการคัดค้านในขั้นต้น ๆ สำหรับคนที่ไม่ฟังให้ดี ก็ไม่เป็นไร; ต่อไปเขาจะค่อย ๆ มองเห็นว่าเพื่อประหยัดเวลา ให้ทุกเรื่องมาอยู่ในเรื่องเดียว, และให้เรื่องเดียวกันกับปัญหาให้ได้หมดทุกเรื่อง : เรื่องบุคคล เรื่องสังคม เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องท่ามหากิน สังคมอะไร เป็นอยู่ทุกชนิด กระทั่งเรื่องสงคราม กระทั่งเรื่องภามารมณ์ ก็ไปจัดการแก้ไขกันเสียใหม่ ให้กลายเป็นเรื่องของ

ศีลธรรม; เข้าใจว่าจะพ้นกับเหตุการณ์ของโลกปัจจุบัน ที่กำลังปั่นป่วน, แม้ก็ให้เสียเปรียบแก่สัตว์ไปทีเดียว.

จะขอยกตัวอย่างเกี่ยวกับลักษณะเช่นนี้อีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่อง **การให้ทาน**, การปฏิบัติเรื่องทานบริจาคนั้น ถ้าปฏิบัติเรื่องทานให้ถูกต้องแล้ว- ก็จะถึงนิพพานเหมือนกัน; สัมเรื่องอันเดียวกันได้ **ปฏิบัติเรื่องทานอย่างเดียว ก็จะถึงนิพพานได้**. ที่แรกก็ให้สิ่งของเป็นการให้ทาน ให้ธรรมะ ให้ความรู้ ก็เป็นการให้ทาน ให้ภัย ให้อะไรก็เป็นการให้ทาน ที่ผู้ให้และผู้รับ นี้ไม่แปลก. ที่นี้มาถึงการให้ที่ไม่ต้องมีผู้รับ คือให้ตัวกู- ให้ของกูนี้, ให้ตัวตนนี้ ออกไปเสีย ให้ว่างจากตัวตน; นี่ก็เป็นการให้นิพพาน เป็นการให้ที่ไม่ต้องมีผู้รับ แล้วผู้ให้มันได้บรรลุนิพพาน. เรื่องมันก็สั้นเข้ามา ว่าผู้ที่จะต้องการนิพพานนั้นก็คือให้ตัวตนเสีย; ถ้าปฏิบัติได้แบบนี้ ทุกเรื่องมันจะรวมอยู่ในคำว่า “การให้ตัวตน”, **ก็ศีล สมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน นั้นจะมารวมอยู่ในคำว่า ให้ตัวตนออกไปเสีย**. นี่มันประหยัการปฏิบัติ แล้วประหยัเวลา ประหยัอะไรทุกอย่าง, แม้การอธิบายคำว่าศีลธรรมมันสั้นก็ใหม่ ให้ทุกเรื่องมารวมอยู่ในคำว่าศีลธรรมนี้ก็เหมือนกัน มุ่งหมายอย่างนี้ จะได้เห็นแก่เหตุการณ์ ที่กำลังเลวร้ายอย่างรวดเร็วในโลกนี้; นี่ขออธิบายอย่างนี้.

ถาม : วันนี้เป็นการบรรยายเรื่องศีลธรรมกับมนุษยโลก; ว่าข้อที่ขึ้นต้นว่า “ศีลธรรมกับมนุษยโลก” เกลาักระผมไม่มีความเห็นว่าอะไรที่จะไม่เป็นเรื่อง; กระผมเห็นด้วยทุกเรื่อง. แต่ว่าที่อยากจะสงสัย อยากจะกราบเรียนว่า ในข้อ ๓ ข้อที่เกี่ยวกับศีลธรรมนั้น; ข้อที่ ๑ หมายถึงซึ่งเป็นกฎ เป็นเหตุของความปกติ, ข้อ ๒ ภาวะแห่งความปกติอันนี้เป็นผล, ประการที่ ๓ สิ่งที่มีสภาวะเป็นปกติอยู่โดยปรากฏการณ์ของธรรมชาติ. เกลาักระผมเห็นว่า ข้อนี้มิได้มีความมุ่งหมายอยู่ด้วย; ถ้าจะเพิ่ม

ถ้าว่าเป็นการเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ที่มนุษย์จะปฏิบัติต่อธรรมชาติทั้งปวง ให้ได้รับความปกติเข้าไปอีกสักข้อหนึ่ง ก็จะมีคำว่ามนุษย์อยู่ด้วย นี่เป็นข้อที่ ๑.

ข้อที่ ๒. อันนี้เกี่ยวกับภาษา คำว่า ศีลธรรมนี้ ตรงกับคำว่า *morality* ในภาษาอังกฤษ. ที่นี้ เมื่อศีลธรรม พระเดชพระคุณท่านอาจารย์แปลว่า สิ่งซึ่งจะเป็นเหตุของการปกติตั้งแต่นั้นต่อไป ตั้งแต่กาย วาจา ใจ ที่บริสุทธิ์ แล้วไปถึงพระนิพพาน แต่คำว่า *morality* ในภาษาอังกฤษนั้น เขายังตรงกับคำว่า เป็นคนมีศีลธรรม มีธรรมะรั้งไม่อยู่ ที่นี้ ถ้าเอาไปอธิบายเป็นภาษาอังกฤษว่า *morality* อย่างนี้ ผิด เราจึงเข้าใจอยู่เหมือนเดิม. เราจะใช้ภาษาอังกฤษคำไหน ที่ตรงกับคำว่าศีลธรรม ตามความหมายอันนี้; แต่ถ้ากระผมมีความสงสัยเพียงเท่านี้.

ตอบ : คำถามแรกที่ว่า หัวข้อใหญ่ ว่าศีลธรรมกับมนุษยโลก แล้วพอมาดึงแจกรายละเอียด ความหมายของคำว่าศีลธรรม มีแต่เรื่องเหตุแห่งปกติ ภาวะปกติ และปรากฏการณ์ปกติ ไม่มีคำว่ามนุษย์; นี่ก็เพราะว่าในการบรรยายครั้งแรกนี้ ต้องการจะพูดกันแต่ความหมายของคำๆ นี้, ยังไม่ต้องการจะพูดในประเด็นที่ว่า “กับมนุษยโลก” อย่างไรโดยตรง. แต่ถ้าจะมองดู ก็จะเห็นได้เหมือนกัน คือโดยอ้อมว่า เหตุแห่งความปกตินั้น ใครจะเป็นคนทำได้ ถ้าไม่ใช่มนุษย์, แล้วภาวะปกตินี้ก็เหมือนกัน ใครจะได้รับ ถ้าไม่ใช่มนุษย์; ส่วนปรากฏการณ์แห่งความปกติ นั้น หมายถึงภาวะที่มีอยู่ทั่วไปทั้งมนุษย์ ทั้งสัตว์ ทั้งต้นไม้ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิต.

สรุปความทั่วๆ ยังไม่พูดถึงมนุษย์โดยตรง; นั่นมันเป็นหัวข้อใหญ่ ของหัวข้อทั้งหมด นี่เป็นหัวข้อเล็กข้อที่ยาว ข้อแรก ที่จะทำให้ความเข้าใจกันแต่ความหมายของคำๆ นี้ ให้สั้นเชิงโดยหลักของภาษาบาลี นี้คำตอบสำหรับข้อที่ ๑.

ที่ปัญหาคำที่ ๒ เรื่องคำในภาษาบาลี เมื่อแปลเป็นภาษาอื่น นี่มีปัญหามาก ; บางคำแปลไม่ได้ ต้องใช้คำเดิมที่เป็นภาษาบาลี โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือคำว่า ธรรมนี่เอง **ธรรมะ** นี่เอง **แปลเป็นภาษาอังกฤษไม่ได้** ภาษาไหนก็ไม่ได้ ; ต้องใช้คำว่า “ธรรม” ที่เป็นภาษาบาลี. **เดี๋ยวก็เข้าไปอยู่ในภาษากรณ**
อังกฤษแล้ว เป็น *dharma, dharmic*, เป็นภาษาอังกฤษไปแล้ว ; ที่ต้องใช้ คำว่า ธรรม.

สำหรับคำว่าศีลธรรมนี้ ก็ต้องเข้าใจตั้งแต่แรกว่า เราจะไม่ให้ความหมายแบบ ๆ แต่เพียงว่า เรื่องปฏิบัติกันในสังคม ; บอกมาแล้วตั้งแต่ตอนต้น การบรรยายจะให้ความหมายใหม่แก่คำ ๆ นี้ ให้มันกว้างออกไป. เพราะฉะนั้น มันก็ไม่ตรงกับความหมายของคำว่า *morality* ซึ่งมันแคบทีเดียว เช่นกับคำว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน ; ก็เป็นอันว่าจะใช้คำว่า *morality* ไม่ได้ ; ฉะนั้น เมื่อจะไปพูดกับพวกที่ต้องใช้ภาษาฝรั่ง มันก็ต้องใช้คำอื่น ซึ่งไม่ใช่ *morality* เพราะคำ *morality* นั้น มันไม่ได้มีความหมายตรงที่ว่าปกติ ก็ต้องคิดคำใหม่. ก็แน่นอนละ, ก็เป็นปัญหา ; ถ้าคิดไม่ได้ก็ใช้คำว่าศีลธรรม หรือ *siladharma* นั้นแหละ เอาภาษาบาลีไปใช้อีกคำหนึ่ง. ถ้ายังห่วงคำว่า *morality* อยู่ก็ต้องว่า *morality* ในความหมายพิเศษ เป็นความหมายใหม่ ก็เป็น *morality* พิเศษ.

เมื่อพูดมาถึงอย่างนี้แล้ว ก็จะขอพูดเสียเสียว่า เกี่ยวกับกำลังมีปัญหายังนี้อยู่ที่คำอื่น ๆ ที่กำลังใช้อยู่ ซึ่งทำความเข้าใจกันไม่ได้ ; เช่นคำว่า “ธรรมชาติ” เป็นต้น. แม้ว่าคำว่า *ธรรมชาติ* จะมีแปลว่า *nature, natural, phenomena*, ก็ตาม ; **มันใช้ไม่ได้กับคำว่าธรรมชาติในภาษาธรรม** . ในพุทธ-
ศาสนา ซึ่งถือว่าแม้แต่พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ. เหมือนเมื่อตะกี๊ได้ยก มาให้เห็นเป็นตัวอย่างมาแล้ว. ยังมีที่ผิดอย่างกับว่าหันหลังให้กัน หรือเล่น

ตลกแก่กัน ก็เช่นคำว่าปรัชญา กับคำว่า *philosophy*. “ปรัชญา” ในภาษาสันสกฤต หรือ “ปัญญา” ในภาษาบาลี ก็ตาม หมายถึง รู้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์. ส่วนคำว่า *philosophy* ไม่ได้หมายความว่ารู้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์, เป็นเพียงทัศนะอันหนึ่ง ซึ่งกำลังค้นคว้าเท่านั้น. ฉะนั้นก็ได้ใช้ผิด ทำผิดกันอยู่ในเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา; ก็การใช้คำว่าปรัชญาให้เป็นคำแปลของคำว่า *philosophy*, ฉะนั้นปัญหาก็จะบังกับการใช้ภาษา ก็ได้แต่การใช้ไปตามระเบียบที่เขาใช้กันอยู่; แล้วเราก็หมายเหตุไว้ให้ว่าที่ไม่ถูก คืออย่างนี้ๆ มันคงจะเข้าใจกันได้สักวันหนึ่ง ก็ค่อยๆ สงสัยกันไปในตอนนั้น ปรับปรุงถ้อยคำให้มันตรงกัน ในระหว่างประเทศ ในระหว่างชาติ.

ฉะนั้น จึงสรุปความว่า: แน่แน่นอนที่จะใช้คำว่า *morality* ตามธรรมดา นั้นไม่ได้ เว้นไว้แต่จะให้คำว่า *morality* เป็นคำใหม่ขึ้นมาอีกคำหนึ่ง; แต่ถึงอย่างไรก็ยังไม่ได้เต็มที่ตรงที่ว่ารากศัพท์ของ *morality* นั้น ไม่ได้มุ่งลงไปสู่ภาวะปกติ.

ถาม : การเขียนท่านพระเชษฐภคพงศ์ท่านอาจารย์, เกี่ยวกับเรื่องความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ศีลธรรมนี้ ปัญหาที่จะถามนั้นก็ไม่มี; มีแต่ว่าขอสนับสนุน เรียกว่าทำให้เกิกลูกเป็นกำลังใจแก่ผู้ที่จะได้ปฏิบัติ ในเรื่องศีลธรรมนี้ ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ถือว่าไม่ต้องทำให้ลำบาก เกี่ยวกับการใช้คำพูดมากมาย ดังที่ได้ฟังกันอยู่มามากมาแต่บัดนี้; ฉะนั้นจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่พวกพุทธบริษัท ที่จะได้อรรถาธิบายความหมายของคำๆ นี้ และใช้เป็นหลักปฏิบัติ เพื่อยะส่งเสริมในกรรมที่ปฏิบัติตั้งแต่ขั้นต่ำสุด จนถึงสูงสุด คือพระนิพพานในที่สุด; แต่ถ้ากระผมก็มีความเห็นสนับสนุนเพียงเท่านี้.

ตอบ : นี่เป็นการแสดงความรู้สึก เพราะฉะนั้นก็ต้องมีคำตอบ; และขอให้ผู้ที่มีความรู้สึกเช่นนี้ช่วยกันทำให้มีความเข้าใจอย่างนี้ เพิ่มมากขึ้นต่อไปด้วย.

ถาม : เท่าที่วิเคราะห์ได้ทั้งถ้อยคำบรรยายมาตลอด ตั้งแต่ต้น จนจบนี้ ก็รู้สึกว่ามีมากมาย แต่ที่เข้าใจในคำบรรยายนี้. แต่ก็ยังมีความสงสัยในบางอย่าง เช่นคำว่า “สงคราม” กระหม่อมได้ยินแล้วว่า สงครามนี้; ถ้าเกิดสงครามก็มีแต่ความผิดภัยกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือไม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ถ้วยการเห็นแก่ตัว หรือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว หรือประโยชน์ชั่วนั้น. แล้ว ถ้าหากว่า สงครามเป็นศีลธรรมแล้ว ก็มันน่าจะมีการสงครามเกิดขึ้น; การที่พยายามที่จะทำให้สงครามนั้นสิ้นสุดลง; หรือได้รับการสงบ หรือมีสันติ มีการประชุมกันมาขึ้น แต่ก็ไม่สิ้นสุดลงได้. ทั้งนี้ กระหม่อมเห็นว่า สงครามนั้นคงจะไม่ใช้ศีลธรรม; ที่ถูกต้อง. กระหม่อมมีความสงสัยว่า สงครามนี้จะไม่ใช่ศีลธรรม; เพราะว่า ไม่สามารถที่จะสิ้นสุดลงได้. อันนี้ เป็น ความสงสัยข้อที่ ๑.

ข้อที่ ๒ กระหม่อมสงสัยเรื่องการฆ่ากัน เพื่อความเป็นปกติ; ก็จะฆ่า ฆ่า หมดยกเว้นว่า ฆ่าบุคคลผู้ที่ผิดปรกติ. เพื่อจะให้สังคมนั้นปรกติ อันนี้เท่าที่กระหม่อมได้ฟังมา ก็เห็นว่า การฆ่ากันนี้ ถ้าหากว่าเป็นไปเพื่อปรกติก็เรียกว่าศีลธรรม; แต่ การฆ่ากันนั้นมันมีปัญหายุ่งยากการฆ่ากัน มันรู้สึกว่าคุณนั้น ไม่ค่อยจะปรกติ, แล้วผู้ถูกฆ่า ก็ไม่ปรกติ. อันนี้กระหม่อมมีความสงสัยอยู่ว่า การฆ่ากันนี้ ถ้าจะให้หลีกเลี่ยงจากการผิดจากศีลธรรมนี้ จะทำอย่างไรจึงจะถูกต้อง และเห็นเป็นปกติตามศีลธรรม. กระหม่อมมีความสงสัยเพียงเท่านี้.

ตอบ : คำถาม ๒ ข้อนี้ ที่จริงก็ข้อเดียวกัน ถ้าถามอย่างเดียวกัน ว่าสงครามจะเป็น ศีลธรรมได้อย่างไร หรือแยกออกมาเป็นการฆ่า จะเป็นศีลธรรมได้อย่างไร

นี่ก็เป็นการแสดงให้เห็นได้ว่า พวกเรายังคอยกันแต่ คำ หรือภาษาที่ใช้พูดกันอยู่โดยตนเอง หรือว่าที่คล้ายกับของตนเองอย่างเดียว; ไม่ได้สำนึกถึงความหมายของคำๆ นั้น ที่มันมีอยู่ในระดับอื่น. คำว่า สงครามก็ดี, คำว่า การฆ่าก็ดี, มันก็มีความหมายทั้งในทางภาษารคน และในทางภาษาธรรม. และ

ความหมายอันสมบูรณ์ ของคำว่า “ศีลธรรม”

๓๓๓

ในกรณีนี้ก็ยืนยันว่า ทั้งในทางภาษาคน และในทางภาษาธรรมนั้นแหละ ;
สงครามที่ถูกต้อนั้น ยังเป็นศีลธรรมอยู่นั่นเอง

จะพูดถึงคำว่า “สงคราม” เน้น คำว่า *ธรรมาธรรมะสงคราม-สงคราม
ระหว่างธรรมะ กับอธรรม*; ต้องใช้คำอย่างนี้ โดยสมมติให้เป็นธรรม
เทวบุตร, และอธรรมเทวบุตรขึ้นมา. เพราะมันยากที่จะใช้คำธรรมคาบกับสิ่งที่
เป็นนามธรรมจึงต้องสมมติเป็นบุคคล เป็นเทวบุตรธรรมะ, เทวบุตรอธรรมะ
ทำสงครามกัน; แล้วธรรมเทวบุตรก็คัดลอกธรรมเทวบุตรหวัชช กกลงมา
กลางดิน แผ่นดินลुप्तไป.

ไอ้สัตว์เล็ก มันก็เลยถามว่า อ้าว, ถ้อย่างนี้ธรรมเทวบุตร ก็ขาด
ศีลข้อปาณาติบาติ. ไอ้สัตว์นั้นยังถามไถ่ถึงหนวคนี่; ก็เลยบอกว่าแพ้ว,
เรายอมแพ้. ถ้ามันใช้ภาษานิตที่กลั่นละความหมายกันอย่างนี้ มันก็ยอมแพ้
แล้วก็จบบุญญาจนเตียวนี้ ไม่รู้จะตอบไอ้สัตว์อย่างไร ว่าการที่ธรรมเทวบุตร
คัดลอกอธรรมเทวบุตรหวัชชกลงมาไปนั้น มันก็ขาดศีลข้อปาณาติบาติ.

ถ้าเราจะทำความเข้าใจข้อนี้ ก็ต้องให้ความหมายของคำว่า “สงคราม”
นั้น มันเป็นเพียงการขั้วระสายสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่ยุติธรรมให้เกิดขึ้นมา. เมื่อ
สงครามโลกครั้งที่ ๑ เขายังซัดนักันมาก ว่าประเทศหนึ่ง, ประเทศเยอรมัน
โดยเฉพาะนี้, ไม่ประกอบไปด้วยธรรม, แล้วหลายประเทศก็รวมกันทำลาย
ประเทศเยอรมันเพื่อให้เป็นธรรมขึ้นมาในโลก. นี่ เขาก็พูดกันอย่างนี้; แต่
ความจริงนั้นก็ทำไม่ได้เช่นนั้น.

คำว่า “**สงคราม**” โดยความหมายนี้ **ถือว่าเป็นศีลธรรม** นี้ คือ **คั้ง**
เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ที่บริสุทธิ์ ด้วยการทำ หรือทำลายสิ่งที่ไม่ควรจะมี
 อยู่ในโลก. ฉะนั้น การฆ่า หรือการสังฆาชนิคนั้น ไม่เป็นการผิดศีลธรรม;
 เช่นเดียวกับที่ผู้พิพากษาจะต้องสั่งประหารชีวิตคนที่มันควรถูกประหารชีวิต;
 นี่ไม่ต้องพูดถึงพระเจ้าแผ่นดินสมบูรณาญาสิทธิราช. ฉะนั้น การกระทำของ
 ผู้พิพากษานั้น เป็นการปฏิบัติศีลธรรมตามหลักแห่งศีลธรรม ซึ่งท่านนั้น
 ให้ไม่ควรจะมีอยู่ในโลก. ผู้ฟังต้องมีจิตใจอยู่ในระดับที่เห็นว่า ความเป็น
 ธรรม ความยุติธรรมนั้นมันอยู่อย่างไร, หรือไม่ยุติธรรม ไม่เป็นธรรมนั้นอยู่
 อย่างไร; แล้วต้องชำระความไม่เป็นธรรม ไม่ยุติธรรมนั้นให้หมดไป นี่ก็
 เรียกว่า สงคราม.

ใน **ภาษาธรรม** สงครามนี้ก็มีความหมายหนึ่ง ว่า **การให้ทานคือการทำ**
สงคราม. ทานญอ ยุตญอ สมานมาทุ – “สตีบุรุษนั้นกล่าวว่า ให้ทาน
 นั้นเท่ากับสงคราม” **เพราะว่าในจิตใจของคนนั้นเกิดมีสงคราม ระหว่าง**
ความตระหนักรู้กับความอยากจะให้. ฉะนั้น **สงครามนั้นเกิดขึ้นระหว่างกิเลส**
กับสติปัญญา แล้วก็ทำสงครามกันไปจนกว่ากิเลสนั้นมันจะหายไป, สติปัญญา
 ก็ทำหน้าที่ จึงเกิดการให้ทานขึ้นมาได้. นี่ก็ต้องฆ่ากิเลสด้วยการทำสงคราม
 บ้างที่พระพุทธเจ้าท่านก็ใช้คำนี้ เช่นว่า **ฆ่าผู้รับการฝึก** หรือสาวกบางองค์
ที่ฝึกไม่ได้เสีย; เช่นเดียวกับที่นายเกตี เขาฆ่าม้าตัวที่เลวเกินไปจนฝึก
 ไม่ได้เสีย เพื่ออย่าให้เสียชื่อของเขา. นี่ก็ส่วนแต่ **แห่งเล็งถึง** เจตนาต้องการ
 จะใช้ **ความดี** หรือ **ความถูกต้อง** หรือ **ความยุติธรรมเป็นเครื่องมือขจัดสิ่ง**
ตรงข้าม. ฉะนั้น เราต้องรู้ความหมายอันแท้จริงของคำๆ นี้ ให้ลึกซึ้ง ทั้ง
 ภาษาคน ภาษาธรรมเสียก่อน.

ทันที มาพูดกัน ในภาษาคน เช่นว่า ทำสงครามกันจริงๆ : เอาเป็น เขาอาวุธมาใช้แก่กันและกันจริงๆ. ถ้าเป็นสงครามถูกต้อง ก็ต้องเป็นสงครามที่ชัดเจนที่เป็นพาส เป็นอยุติธรรมออกไป; มันก็มีความหมายอย่างเดียวกับภาษารวมที่ว่าจะต้องกำจัดกิเลส เป็นต้น. ฉะนั้น ถ้าเขา **ทำไปด้วยเจตนาบริสุทธิ์** ก็กลายเป็นว่า เขารักษาความถูกต้องไว้ในโลก แล้วจะต้องมีการฆ่าคนในเมื่อมันไม่มีวิถีทางอื่น; เราจึงถือว่า สงครามนั้นก็เป็ศีลธรรม, อย่างน้อยที่สุด ก็เป็นศีลธรรมในระดับต้นๆ เทียบๆ ต่ำๆ ที่จะช่วยกันรักษาความเป็นธรรมไว้ในโลกนี้, **ใครไม่ต้องการเจตนาฆ่าคน.**

แต่เดี๋ยวนี **การสงครามที่อยู่ในโลก** เวลานี้ มันไม่ใช่อย่างนั้น มัน **ไม่ฝ่ายทำเจตนาอันบริสุทธิ์และถูกต้อง** หรือกระทำให้ด้วยเจตนาอันถูกต้องเลย : มันทำไปด้วยกิเลส ด้วยความเห็นแก่ตัว; ฉะนั้น จึงไม่รวมอยู่ในข้อนี้. แต่ที่มันจะมีสงครามที่บริสุทธิ์ เพื่อความเป็นธรรม ที่ไหนเมื่อไรนั้น ผมก็ตอบไม่ได้. แต่ถ้ามันมีแล้ว, **สงครามชนิดนั้น ก็ต้องเป็นศีลธรรม คือการกำจัดสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจ** หรือในโลกนี้ให้ออกไปเสีย, แล้วการฆ่ากันก็มีความหมาย ๒ อย่าง ก็คือสิ่งที่ไม่ควรจะมีไว้ในใจ หรือในโลก ก็เป็นศีลธรรมแน่. นี่ความมุ่งหมายที่พูดว่า สงคราม; ถ้าเป็นสงครามที่ถูกต้องก็เป็นศีลธรรม; . หมายความว่า.

ถาม : สำหรับถ้อยบรรยายที่ท่านอาจารย์ได้บรรยายมานั้น เสด็จพระองค์มีความเห็นด้วยทุกประการ ไม่มีข้อใดที่มีข้อที่จะสงสัย หรืออะไรท่านของนั้น; เพียงแต่ว่าจะพยายามทำความเข้าใจให้ชัดแจ้งยิ่งขึ้นไปเท่านั้น ซึ่งสรุปใจความตามที่เข้าใจก็คือว่า; ท่านอาจารย์ประสงค์จะอธิบายหลักศีลธรรมนั้น ให้มีความหมายกว้างไกลไปทั้งหมดทั้งสิ้น; จึงรวมทั้งศาสนาด้วย, กระทั่งไปถึงสิ่งที่เป็นวัตถุด้วย ว่าสิ่งที่เป็วัตถุนั้น ถ้าหากมี

ความเป็นปรกติอยู่แล้ว จะเป็นอันไม่ อันใด หรือกันเห็น แม้จะคิดตาม ก็ถือว่ามันเป็นศีลธรรมอยู่แล้ว.

ที่นี้ เมื่อมองมาถึงคนมาถึงสัตว์; สัตว์ที่มีความเป็นอยู่อย่างปรกติ ไม่เบียดเบียนกัน อย่างนั้นก็ถือว่า มันเป็นศีลธรรมอยู่ในตัวมันแล้ว. หากมันเบียดเบียนกัน ก็แปลว่ามันไม่เป็นศีลธรรม; เมื่อมันทำความหยาบเบียดเบียนกัน ได้ ก็เป็นศีลธรรม.

ที่นี้ มองมาถึงมนุษย์ มนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นหมู่หนึ่ง หากว่าอยู่ด้วยกันอย่างมีความปรกติสุข ภาวะที่อยู่ด้วยกันปรกติ ไม่มีทะเลาะเบาะแว้ง หรือว่าเกิดเรื่องเกิดราว หรือสงครามกันนั้น ก็ถือว่า เป็นศีลธรรมอยู่แล้ว ในใจกว้าง.

ที่นี้ ในความหมายทางจิตใจ ถ้าหากว่ามีความเป็นอยู่ปรกติทางจิตใจ เช่นจิตใจมีสมาธิ มีความมั่นคงก็เพียงพอ ก็ถือว่าเป็นศีลธรรม; นำมาถึงทางทฤษฎี ศติบัญญัติ. หากว่ามีความคิดเห็นไปในทางที่ดีๆ ไปในทางที่จะไม่ได้เกิดว่าวอยแกลใจตนเอง และแก่ผู้อื่นแล้ว ก็ถือว่าทฤษฎีนั้นเป็นศีลธรรม, ซึ่งผลแห่งการมีทฤษฎีเป็นศีลธรรมนั้น ก็เรียกอีกอย่างหนึ่งว่านิพพาน; นิพพานและศีลธรรมก็ขึ้นอยู่กับตัวกันนั่นเอง. ที่เรียกว่า สำหรับในคนเฉพาะคนนั้นก็คงเป็นศีลธรรมได้ โดยเรียกว่าเป็นศีลธรรมได้ โดยที่เขามีความประพฤติ ไม่พูดคำที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นทางจิตใจก็มีจิตใจปรกติไม่วอกแวก หรือเกิดความยุ่งยากให้แก่จิตใจของตน และทั้งทางทฤษฎี ศติ บัญญา ก็เห็นในทางถูกต้อง; เห็นเห็นว่าทุกอย่างก็ด้นไม่ได้. เมื่ออย่างนี้แล้ว ภาย วาจา จิตและทฤษฎีของเขา ก็ถือว่าเป็นศีลธรรม เรียกว่าศีลธรรมได้. ตามความเข้าใจ ตามความเห็นด้วย, ที่พระคุณท่านอาจารย์อธิบายมา ก็เห็นด้วยเป็นอย่างนี้.

ตอบ : นี้ก็เท่ากับช่วยสรุปความ.

ถาม : ตามที่พระเดชพระคุณท่านอาจารย์ได้บรรยายมา เกล็ดกระผมก็เห็นด้วย; แต่ที่พูดยังถึงความเข้าใจของกระผมอันน้อยอยู่ เพราะว่าเป็นผู้ที่ศึกษาน้อย และเป็นผู้น้อยโดยแท้ ซึ่งปัญหาที่ถกขึ้น ก็ยังไม่เคยที่จะได้ศึกษาหรือได้ยินได้ฟังมาก่อนเลย ถึงคำว่าศีลธรรม ที่รวมไปถึงสภาวะเป็นปกติ ทั้งในด้านกาย วาจา จิต และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องทวิฐี. พุคถึงว่าศีลธรรมรวมไปถึงทั้ง ๔ ประการนี้ แล้วยังเพิ่มเติมไปอีกว่า มีว่า สภาวะที่มีอยู่เดิมธรรมชาติ นั้นแหละ ก็เป็นศีลธรรมเหมือนกัน.

ทีนี้ เกล็ดกระผม มีข้อสงสัยบางประการ ถึงอยากจะกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ ให้ช่วยอธิบายให้แจ่มแจ้งในข้อที่ว่า การสืบพันธุ์แตกต่างกับคำว่า กามารมณ์ ซึ่งแต่แล้ว ก็เรียกว่าเป็นศีลธรรมเหมือนกัน; ซึ่งถ้ารวมไปในคำว่า โดยปกติ โดยเฉพาะทั้งจิตและกัณฑ์ญาณแล้ว เกล็ดกระผมมีความเห็นโดยส่วนตัวว่า เป็นไปได้ยาก. เกล็ดกระผมในฐานะที่ว่าเป็นคนหนุ่มในขณะนี้ ก็อยากจะกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ว่า การสืบพันธุ์กับการกามารมณ์เป็นศีลธรรมอย่างไร? รบกวนเรียนท่านครับ.

ตอบ : เราไม่ได้พูดว่า การสืบพันธุ์กับการกามารมณ์เป็นศีลธรรมเท่ากัน; การสืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์นั้นเป็นศีลธรรม; กามารมณ์นั้นไม่ใช่ศีลธรรม, ไม่ใช่ความมุ่งหมายของศีลธรรม, แต่เป็นสิ่งที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง อย่างมีศีลธรรม.

การสืบพันธุ์ เป็นธรรมชาติของสัตว์ ที่ต้องการมีการสืบพันธุ์ เพราะว่าธรรมชาติได้ใส่เมล็ดแห่งความรู้สึกที่จะสืบพันธุ์ไว้อย่างทะนุถุ. เมื่อคนหรือสัตว์ถึงวัยที่จะสืบพันธุ์ มันก็หนีอยู่ไม่ได้ มันต้องมีการสืบพันธุ์; ฉะนั้นก็ต้องทำไปตามที่ถูกต้อง ลามที่ธรรมชาติมุ่งหมายจะให้เป็นการสืบพันธุ์ ไม่ใช่ถือว่าการเสียดศีลธรรมอะไร, แต่จะต้องทำให้ประกอบไปด้วยธรรม. ฉะนั้น

การที่พระโศกบันเป็นต้น ที่เป็นฆราวาสจะมีการสืบพันธุ์ มีลูกมีหลานอะไรออกมา ก็ไม่เป็นการเสียศีลธรรม; เพราะเป็นเพียงการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ อันบริสุทธิ์ **ไม่มีเจตนาหรือความหมั่นเพียรที่จะไปเจืออยู่ในนั้น**; ส่วนในกรณีที่ทำนจะมีความรู้สึกทางกามารมณ์บ้างนั้น ก็ยังต้องมีความหมายที่ถูกต้องทางศีลธรรม, ไม่เหมือนปฤชานที่บำกามารมณ์.

สำหรับคำว่า กามารมณ์ นั้น **คือความรู้สึกที่โจ่ง หลงไหล ไปด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน**; ฉะนั้น จึงเข้าไปในทางไม่มีศีลธรรม; และไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นจะต้องทำ; ถ้าทำเข้าแล้วก็เร่าร้อน บางที ก็เร่าร้อนไปถึงคนอื่น. ฉะนั้น “กามารมณ์” ในที่นี้จึงแยกกันเด็ดขาด ออกไปจากคำว่า “การสืบพันธุ์”; แม้ว่า กิจกรรม ๒ ประการนี้ ยาศัยอวัยวะอย่างเดียวกัน หรือการกระทำที่คล้ายกัน มันก็มีความหมายคนละอย่างอยู่นั่นเอง.

ฉะนั้น ไปเลือกดูให้รู้ ให้เห็นความหมายที่ต่างกัน ระหว่างการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติอันบริสุทธิ์ กับการหลงไหลในกามารมณ์ของคนโจ่ง. **ตัวกามารมณ์ไม่เป็นศีลธรรม แต่เป็นวัตถุที่ตั้งแห่งศีลธรรม**; ส่วนการสืบพันธุ์ที่ถูกต้องตามหลักของธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นศีลธรรม. จะเห็นได้ว่าศีลข้อ กามะ วะนั้นไม่ได้ห้ามการสืบพันธุ์; แต่ห้ามการกระทำชนิดที่ตามใจตัวเอง ซึ่งเอียงไปในทางผิดศีลธรรมพวกกามารมณ์ อย่างนี้เป็นต้น.

หรือว่า ดูให้ดีกว่าในพระบาลี **พระพุทธานิเทศ ที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย**; คำว่า **สัมมากัมมันโต** นั้น ก็ยังยกเอา **กามสุขุมจลาจลารวมณิ มรรวมอยู่** ในคำว่า **สัมมากัมมันโต**; เพราะมันเป็นหลักใหญ่ที่ว่า อย่าทำการประพฤติด

ที่มันผิดไปในเรื่องของรักของใคร; ให้มัน **เป็นหลักที่ใช้ได้ทั้งบรรพชิต และฆราวาส**. อย่าให้เป็นเรื่องของกามารมณ์ ทำผิดในทางกามารมณ์; จะนั้น หลักอันนี้ เป็นอัญมณีอมรรค ใช้ทั้งบรรพชิต ใช้ทั้งฆราวาส สรรัส บัญญัติกามสมาจาราสาธไปแจ้งที่ศรีสแกภิกษุ.

นี้ ทำให้มองเห็นได้ว่า มันมีการแยกกันระหว่างความหลงใหลในกามารมณ์ กับ การสืบทันธุ์โดยบริสุทธิ์นั้น. ที่นี้ สำหรับ **ภิกษุ** นั้น **มีวินัยห้ามไว้ส่วนหนึ่ง ไม่ให้ทำกิจกรรมระหว่างเพศ. นั้นไม่ใช่เรื่องมรรค มีองค์แปด** ซึ่งเป็นหลักธรรมะ; **เป็นเรื่องวินัย**ว่า ผู้จะอยู่ในสังคมสงฆ์ บรรพชิตนี้ ต้องเว้นจากกิจกรรมระหว่างเพศ; นั้นมันอีกเรื่องหนึ่ง. ฉะนั้น เราต้องมองให้เห็น ให้เข้าใจว่า พระพุทธเจ้าท่านก็แยกออกไปเป็น พวกๆ ไป ไม่ปนกัน. **กามารมณ์** ในที่นี้ **หมายถึง ทำด้วยจิตใจหลง อวิชชา**, พอลงในรสทางเพศ ทางอายตนะ; ส่วนการสืบทันธุ์นั้นทำไป ตามที่ธรรมชาติบังคับกับ ยุทธธองและบริสุทธิ์ จึงเป็นศีลธรรม ในเมื่อกามารมณ์ นั้นไม่ใช่ศีลธรรม, เป็นเพียงวัตถุที่ก้างแห่งความมีศีลธรรม.

ที่นี้ ถ้าจะมีคนขอร้อง ต่อรองบ้างว่า ให้กามารมณ์เป็นศีลธรรม ก็คง บริโศกกามารมณ์ แต่บางระดับ บางสัดส่วน ให้ถูกต้องตามวิถีทางของธรรม ก็ยังมีส่วนที่พอจะทำได้; แต่ไม่ใช่เรื่องหลงใหลในกามารมณ์ ตามความหมายเต็มของคำๆ นี้. ฉะนั้น ขอยืนยันว่า **การสืบทันธุ์เป็นศีลธรรมบริสุทธิ์. แต่กามารมณ์นั้นไม่ใช่ศีลธรรม** เพราะเป็นการทำให้รุ่นวาศันณา. เราจะ ต้องแก้ไขกันต่อไป ให้เข้าไปหาศีลธรรม : ถ้าฆราวาสจะบริโศกกามก็ไม่ใช้ ถึงกับเป็นความล่มหลงในทางกามารมณ์. คำว่า **กามโลกี** ก็ยังใช้แก่

พรวาสที่เป็นลัทธิขงจื๊อ หรือจะใช้ไม้เท้าพระโสฬชาภัททีเป็นพรวาสช่วยเข้าไป, โดยมีความหมายจำกัดไว้เฉพาะว่า ไม่ต้องทำทัฬหีศีล ชนิดที่เป็นความเศร้าหมอง; แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ศีลธรรมชั้นนี้จะเป็นชั้นสูงไม่ได้. การสืบพันธุ์ก็ การบริโภคคามารมณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่ผิดระเบียบวินัยที่คัมภีร์ยัง **เป็นศีลธรรมชั้นพื้นฐาน** เท่านั้น.

ถาม : ตามที่ฉันฟังคำบรรยายนั้นมา เกี่ยวกับศีลธรรม ท่านอาจารย์ได้นิยามศัพท์ ตลอดจนถึงขั้นแล้วว่า ศีลธรรมนั้นอันใดที่เป็นเหตุ ที่เป็นผล และเป็นปรากฏการณ์ ก็รวบรวมทั้งเหตุทั้งผล; เท่าที่ผมฟังมาแล้ว ผมอยากจะคิดว่า ถ้าเช่นนั้น คำว่า ศีลธรรม กับ สัจจธรรมนี้ มันต่างกันอย่างไร? เพราะฉะนั้น ผมอยากจะฟังท่านอาจารย์ได้บรรยายหรือนิยามศัพท์คำว่า สัจจธรรมนี้เป็นประเด็นหนึ่ง ที่ผมอยากจะฟังในวันนี้. แล้วก็ตามที่โยนได้ฟังหรือที่เขาเขียนกันส่วนมาก เช่นใช้คำว่า “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” ผลได้ยังได้ฟังกันแล้ว ผมไม่พอใจอย่างยิ่ง. อันนี้ ผมอยากจะทราบอีกทีว่า มันเป็นเพราะการใช้ภาษาที่ฟังเพื่อนหรือเปล่า?

อันนี้ ประเด็นที่ ๓ ที่ผมอยากจะฟังท่านอาจารย์อีกประการอีก ก็ที่ว่า โลกในปัจจุบันนั้นเราร้อน มันเกิดปกติ. ถ้าจะย้อนหลังไปถึงสมัยโบราณ เช่นว่าในยุคหรือในสมัยหิน โลกคงจะไม่เราร้อน คงจะไม่เกิดปกติถึงอย่างนี้; แต่การที่เป็นเช่นนั้นเราจะวินิจฉัยอย่างไรว่า คนในสมัยโบราณนั้น มีศีลธรรม; คนสมัยนี้ เสื่อมในการปฏิบัติศีลธรรมอย่างนี้จะเป็นการถูกต้องหรือไม่?

ตอบ : ปัญหาแรกที่ว่า ทำไมจึงพูดว่าศีลธรรม และ สัจจธรรมต่างกันอยู่; การถามอย่างนั้นขึ้นมา ย่อมแสดงว่า ผู้ฟังคงจะนั่งหลับ หรือว่าใจลอยไม่ฟังตอนนั้นๆ. ที่แรกก็เคยขึ้นมาแล้วว่า เราจะพูดชนิดที่ผิดจากที่เคยพูดกันมาก่อน ที่เขาแบ่ง

ศีลธรรมไว้ในขั้นต่ำ, เป็นสัจธรรมไว้ในขั้นสูง, จนเกิดเป็น ๒ เรื่อง มีนัยมากขึ้นไป หรือขุ่นกันไป. ทั้งนี้เราจะให้คำรวมหมายถึงสมบูรณ์แก่คำว่า ศีลธรรม ถึงความหมายหนึ่ง ซึ่งมันจะรวมเข้าไว้ ทั้งที่เราเคยเรียกกันว่า ศีลธรรมและสัจธรรม; ฉะนั้นการบรรยายในวันนี้ ก็รวบ **เอาสัจธรรม มาอยู่ในคำว่าศีลธรรม**; เพราะว่า คำว่า สัจธรรม ก็แปลว่าธรรมที่เป็นไปตามสัจจะ หรือความจริง; มันนำไปสู่ความปกติ; หรือแม้แต่ สัจจะเอง ก็คือ ความปกติ.

สรุปความว่า เราจะวางหลักเกณฑ์กันใหม่ ผิดไปจากหลักเกณฑ์ที่เคยวางไว้แต่ก่อนว่า ศีลธรรมอย่างหนึ่ง, สัจธรรมอย่างหนึ่ง : นั่น ตามที่คนทั่วไปเขาได้วางไว้มาแต่ก่อนนั้น. ฉะนั้น เราจะใหม่ เพื่อประโยชน์อันดีที่ว่า มันจะได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น เร็วขึ้น มีกำลังเริ่มมากขึ้น.

ทีนี้ สำหรับคำว่า “ศีลธรรมอันดีของประชาชนนี้” มันเพิ่งเกิดหยก ๆ โดยบุคคลที่ไม่รู้จักศีลธรรมอันแท้จริง ว่ามันไม่มี “ศีลธรรมอันเลว” ของประชาชน; ถ้าจะเป็นศีลธรรมแล้ว ไม่มี “อันเลว” แน่. เขาสนใจสิ่งๆ ที่เรียกว่า ศีลธรรมน้อยเกินไป จนเกิดคำชนิดนี้ขึ้นมาในการพูดจา. ไม่ต้องสนใจก็ได้ สำหรับคำของผู้ที่เขาไม่ได้ให้ความสนใจ; คือเราไม่ต้องสนใจกับผู้ที่ไม่ให้ความสนใจแก่ศีลธรรมน้อยไป. เขาคงจะเล็งการปฏิบัติที่ทำให้ประชาชนมีศีลธรรมดีขึ้น, มากกว่า.

ปัญหาที่ ๓ ที่ว่า ยุคโบราณที่ยังไม่เจริญนั้น คนมีความปกติสุขมากกว่ายุคปัจจุบันนี้ ที่เรียกว่า มีความเจริญมาก; นี่จะเป็นอย่างนั้นไหม? อันนี้จะ

ตอบก็ได้ เหมือนไม่มีหลักฐานยืนยัน ไม่มีพยานยืนยัน มันก็ได้แต่การคำนวณ ด้วยเหตุผลตามเกียวกัณหะอย่าง. ตัวอย่างเช่นว่า สิ่งยวดยามีน้อย กานก็ ถูกยวดยาน้อย ก็เลสกีมีน้อย; เพราะฉะนั้น ความสงบก็ต้องมีมาก ความ ปกติสุขก็ต้องมีมาก; ฉะนั้น คนโบราณเขาจึงมีโอกาสที่จะมีการเลื่อนชั้นใน ตัวของเราได้ครบ : คือเป็นเด็กก็ศึกษาไป, แล้วเป็นผู้ใหญ่ ครองเรือน มีลูกมีหลาน แล้วก็พอกันที, ก็ออกไปอยู่ในป่า หาความสงบสุข แล้วพอกันที, ก็เที่ยวสั่งสอนประชาชน คนๆเดียวสามารถทำได้ถึง ๕ ชั้น.

พอมาดังนี้ คนๆเดียวมาติดอยู่แค่เป็นเทากับกามารมณ, ติดอยู่กับกามารมณจนกระทั่งเข้าโลง มันก็ไม่ได้เลื่อนชั้น; ฉะนั้น ความสงบ มันก็ต้องน้อยกว่าเป็นธรรมดา เขาก็เลสเป็นเครื่องวัดความสงบมาก หรือ สงบน้อย ปกติมากหรือปกติน้อย; ก็จะเห็นได้ว่า คนสมัยนี้ต้องมิกิเลส มากกว่าคนสมัยดึกดำบรรพ์แน่ เพราะว่าสังขยให้เกดกิเลสนั้น มันมากเกินไป, มากเกินยิ่งกว่าเกินเสียอีก.

อย่างน้อยที่สุด เราอาจพูดยืนยันลงไปได้ว่า ความปกติสุข หรือความ สงบสุขทางใจของคนสมัยโบราณนั้น ต้องมีมากกว่าคนสมัยนี้แน่; ส่วนความ สะทกสบาย สนุกสนานทางกายนั้น ไม่ต้องพูดถึง คนสมัยนี้ต้องมีมากกว่า แน่; แต่ความสนุกกับความสงบนั้นมิใช่สิ่งเดียวกัน.

ถาม : ความหมายที่ว่า ศีลธรรม หมายถึงความปกติสว่างนี้ เวลาฟังแล้วเกิดความรู้สึกว่า มันเป็นเรื่องเก่าๆคร่ำ. เพราะว่าพอพูดถึงคำว่าปกติ มันก็เลื่อนลอย ตัวอย่างไร จะเน้นให้เห็นความหมายลึกไปถึงแก่นผลที่พึงปรารถนา; ก็ขอพูดคำว่าปกติแล้ว

ให้มันเกิดความรู้สึกในจิตใจอีกชนิดหนึ่ง ที่จะต้องใจกว้างหา, เพราะเวลาพูดกับเพื่อนแล้ว พูดถึงความสงบก็ตาม หรือบ่งสภาพก็ตาม เราจะไม่ค่อยยอมรับ หรือไม่เห็นความสำคัญของสิ่งนี้ ดังนั้นเราบรรยายเพิ่มเติมอีกหรือเล่าครับ ?

ตอบ : นี่หมายความว่า ไม่ได้ฟังคำว่า “ปกติ” ที่มีความหมายของคำว่า ศีลธรรม ในฐานะที่เป็นคำบาลี มีความหมายกว้าง, แล้วก็รู้จักคำว่าปกติแค่นี้ รู้จักปกติแต่ไม่ทำอะไร รู้จักเพียงไม่ทำอะไร หรืออยู่เฉยๆ; อย่างนั้นก็ถูก **ปกติ คือไม่หวั่นไหวไปด้วยสิ่งที่ทำให้หวั่นไหวทางกาย ทางจิต ทางสติปัญญา** อะไรนั้น; สำหรับความสนุกสนานนั้น จะถือว่าปกติหรือไม่ปกติ สงบหรือไม่สงบ สองไปคิดดูเอง. แต่ที่เห็นกันอยู่ทั่วไป หรือว่า ไหวคคะเนนเสียงก็ได้ ความสนุกสนานนั้นไม่ใช่ปกติ หรือไม่ใช่ความสงบแน่นอนจะเล่นกลกันอยู่ก็ได้; คือเขาพูดว่า **ถ้าเรามีความสนุกสนานแล้วก็มีสติภาพ** อย่างนี้ ที่จริงมันเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้.

ความสนุกสนานนั้น มันต้องอาศัยกิเลส; ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่มี ความหมายของคำว่าสนุกสนาน. ไปคิดดูเสียใหม่ : ความเจริญนี้ มุ่งแต่ความสะทกสะท้าน สนุกสนาน; ฉะนั้น ความเจริญ ความศิวิไลซ์นี้ไม่ใช่มีความหมายเป็นความปกติ หรือความสงบสุข หรืออะไรทำนองนั้น. ความเจริญสมัยนี้หมายถึงให้สะทกสะท้าน ตามความต้องการของกิเลสเสียมากกว่าอย่างอื่น; ดังนั้น จึงขอยืนยันว่า คำว่า “ปกติ” นี้ ยังเป็นคำที่ใช้ได้อยู่.

ขอให้ไปศึกษากันเสียใหม่ รื้อย้อนคนให้ใช้เวลาศึกษาคำว่า ปกติ ให้พอ : เราไม่ต้องการมากไปกว่าปกติ; เพราะปกตินี้อยู่ตรงกลาง

ไม่มาก ไม่น้อย ไม่ได้ ไม่เสีย หรือถึงกะไม่ได้ ไม่ชั่วด้วยซ้ำไป จึงจะเรียกว่า ปกติในความหมายอันลึกซึ้ง; มันมีค่าเท่ากับว่าตั้งอยู่ที่ตรงกลาง คือสมดุลย์ หรือ *balance* นึกอปกติ ไม่หวาน ไม่ขม, ไม่หัวเราะ ไม่ร้องไห้. พังทูนแล้ว คุณก็ถึงการระหัวเราะ แล้วก็จะให้มันปกติ นึกคงจะเป็นไปไม่ได้; ไปศึกษาความหมายของคำว่า ปกติ ในภาษาไทยให้ดี, แล้วก็เขียนเข้าไปศึกษา ความหมายของคำปกติในภาษาบาลีให้ดีๆ บัณฑิตก็จะหมดไป.

ถาม : ขณะนี้ท่านจะตอบ, ตอนนี้เวลานั้นจะหมดพอดี ก็คิดว่า ความหมายของศีลธรรม นี่ มันมีส่วนที่ทำให้เราตั้งใจในการปฏิบัติให้ตรงตามศีลธรรม และตรงความหมายที่ท่านอาจารย์ให้ว่า : เป็นความหมายของเหตุ, แล้วให้ความหมายของผล, ทำให้เรารู้จักเหตุ รู้จักผล. คุณเราชอบความปกติทุกคน ความจริงชอบอยู่สบายๆ ปกติ นี่ชอบ; แต่เราเดินึกไปว่า นี่ต้องมีเหตุ. พอดีท่านอาจารย์ก็ให้ความหมายว่า ศีลธรรมนั้นมีความหมายถึงการประพฤติ หรือการปฏิบัติ. สิ่งที่เราประพฤติ หรือ ปฏิบัติไปสู่ความปกติ นี่เป็นความหมายทางเหตุ; แล้วก็มีความหมายทางผล ก็คือ เราอยู่สบายปกติ.

ทีนี้ เมื่อเรามาได้รู้ความหมายอย่างนั้นมาแล้ว ทำให้เราได้นึกขึ้นมาได้ หรือ มีกำลังใจว่า ถ้าเมื่อเราอยากอยู่ปกติ อยากจะอยู่ให้สบาย ไม่มีทุกข์แล้ว ก็นึกถึงความหมายของศีลธรรมที่เป็นเหตุ, ทำให้เรามีกำลังใจที่จะปฏิบัติถูกต้องตามศีล ซึ่งมีความหมายอยู่แล้ว ๕ ข้อ ล้วนแต่ทำให้ปกติทั้งนั้น ศีล ๕ ทั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๕ ล้วนแต่มีความหมายให้ปกติทั้งนั้น ทำให้เรามีกำลังใจในการปฏิบัติ, ปฏิบัติศีล; แล้วเราปฏิบัติอย่างไรมองหายตัว เพราะเราปฏิบัติด้วยความมุ่งหวังเพื่อผล ก็คือการแห่งความปกติ. นี่มันก็เกิดประทับใจ ก็ผมรู้สึกขึ้น ที่ได้ฟังความหมายของศีลธรรม ว่านี่อีกครึ่งหนึ่ง; นี่เป็นความรู้ลึกของผม.

....

....

....

....

ตอบ : ที่นี้ สรุปเพื่อสรุปประชุมว่า คำว่า “ปกติ” เป็นความหมายของคำว่า สี—ละ. ถ้าให้สมบูรณ์ เราต้องมองในแง่ของความปกติ ให้รอบ ให้กว้าง ให้ทั่วไป ก็จะได้ความหมายของคำว่า สี—ละ แท้จริง กรบถ้วนจริงๆ.

เดี๋ยวนี้ คนรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีลอุโบสถอะไรก็ตาม เขารักษาศีลแต่ไม่เขามีศีล! เพราะเขาไม่รู้จักความหมายของคำว่า “ปกติ”. รักษาศีลไม่มีศีลอยู่ตลอดเวลา, รักษาจนตายก็ไม่มีศีล, ก็ไม่สามารถจะทำความปกติให้แก่กาย วาจา ใจ หรือทิวะฐิตะความกตเวทิตะเห็นได้. ฉะนั้น ถ้าเขาจะพลิกกลับกันเสียว่า เราจะต้องทำความปกติ ทางกาย ทางวาจา อะไรนี้; พอลังการปรารถนา ความมุ่งหมายอย่างนี้ แล้วปฏิบัติอย่างนี้ มันก็มีศีลแท้จริง โดยไม่ต้องสมาทานศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ อะไรก็ได้ เพราะมันได้ หัวใจแห่งศีลมา ก็คือความปกติ.

ฉะนั้น เราควรจะพึงเล็งไปยังความปกติ จะได้มากโดยวิธีใดก็กระทำโดยวิธีนั้นได้; อย่าให้มันเป็นแต่เพียงว่า ทำแต่ทำทำแต่ทำอยู่, เขารักษาศีลอยู่ แต่แล้วก็ไม่มีความปกติ. วันนั้นจึงได้พูดถึงความปกติในฐานะที่เป็นคำที่สำคัญที่สุด เพื่อเป็นความหมายของคำว่า ศีลธรรม. แล้วศีลธรรมนี้เป็นคำที่เราจะให้ความหมายอย่างชาวบ้านทั่วไป เขาพูดกันอยู่ก่อนก็ได้, หรือที่อาตมาเองก็เคยพูดอยู่ก่อน โดยแยกออกจากสังขารมกก็ได้.

ที่นี้ วันนั้นเห็นว่าย่างนั้นมันไม่น่าดู ก็ทำให้มีหลายเรื่องหลายราวลำบากเปล่าๆ เอามารวมกันเสีย. คำว่า “ศีลธรรม” มันก็อำนวยความสะดวกให้ได้; แต่ต้องขยายความหมายของคำว่าศีลธรรมให้สูงขึ้นไป, ถึงปกติที่

สูงขึ้นไป, ปกติที่สูงขึ้นไป, ปกติที่สูงขึ้นไป; แล้วปกติที่กว้างออกไป,
ปกติที่กว้างออกไป, ปกติที่กว้างออกไปรอบด้าน.

ในที่สุดก็จะเห็นว่าไม่มีอะไรนอกจากศีลธรรม คือภาวะแห่งความปกติ
ในความหมายใดความหมายหนึ่ง ที่มีมันอยู่เอง หรือว่าที่เราทำให้เกิดขึ้น;
ฉะนั้น การทำให้เกิดภาวะนี้ขึ้น ก็เรียกว่าการปฏิบัติศีลธรรมนั่นเอง; ฉะนั้น
เราจึงมีศีลธรรมในฐานะเป็นผลการปฏิบัติ, ศีลธรรมในฐานะเป็นผลของการ
ปฏิบัติ, และศีลธรรมที่เด่นชัดกว่าปรากฏการณ์ ภาวะธรรมชาติที่มีอยู่เอง
ที่ทำให้สัตว์รอดชีวิตมาจนถึงบัดนี้. นี่เรียกว่า เรามองดูมัน *ลึกกว่า* ที่เคย
มองดูแต่ก่อน แล้ว *เป็นวิทยาศาสตร์กว่า เป็นสังขธรรมกว่า จริงกว่า* ที่จะ
มองศีลธรรมมันในแง่แคบ ๆ เหมือนที่เคยมองแต่ก่อน.

บัดนี้ประชุมกันได้แล้ว.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

— ๒ —

๑๑ มกราคม ๒๕๑๘

ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๑๘ ในวันที่
จะได้กล่าวโดยหัวข้อใหญ่ที่ว่า “ศีลธรรมกับมนุษยโลก” ต่อไปตามเดิม.

ครั้งนี้ และจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อย แยกให้ละเอียดออกไปอีก ต่อจากหัวข้อ
ที่แล้วมา. ในครั้งที่แล้วมา ได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า “ความหมายอันสมบูรณ์ของคำ
ว่าศีลธรรม”; ส่วนในครั้งนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **ไม่มีปัญหาอะไรที่ไม่ได้เกี่ยวกับ
ปัญหาทางศีลธรรม.** ข้อนี้นับเป็นการชี้ให้เห็นได้เองแล้วว่า เป็นการบรรยายที่ขยายความ
ของหัวข้อแรก คือความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ศีลธรรม นั้น ให้ละเอียดหรือชัดเจน
ออกไป.

“คล่องปากคล่องใจคล่องกายในศีลธรรม”

ความมุ่งหมายในการบรรยายชุดนี้มีอยู่ทั่วไปว่า **อยากให้ทุกคนระลึกได้และมีศีลธรรมอยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก** ; อยากให้คำๆ นี้ ติดอยู่ที่ริมฝีปากของคนเรายิ่งกว่าคำพูดใดๆ ในโลกนี้.

ที่ว่า “**อยากให้ระลึกได้**อยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก” นั้น หมายความว่า จะต้องมีความเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน โดยประการที่ว่า ศีลธรรมเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก. ที่เราจะอ้างเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง นั้นหมายความว่า ต้องเป็นผู้มีศีลธรรมใน ๓ ความหมาย อย่างที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง พระรัตนตรัยจึงจะเป็นที่พึ่งได้. ถ้าระลึกอยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ ก็ไม่สามรถจะประพฤติก่อให้เกิดศีลธรรมได้ ก็ย่อมจะทำให้มีศีลธรรมอยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก.

ส่วนข้อที่ว่า **อยากให้ศีลธรรมติดอยู่ที่ริมฝีปาก**ของคนทุกคนนั้น หมายความว่า อยากจะให้คำๆ นี้ หรือความหมายอย่างอื่นของคำๆ นี้ ติดอยู่ที่การพูดจาของคนเรา ; เพราะว่า **การพูดจาโดยมากที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ไม่ประกอบด้วยศีลธรรม**. ยิ่งเป็นโลกในสมัยนี้ มีความเห็นแก่ตัวจัด มุ่งแต่จะกอบโกยประโยชน์เพื่อตนแล้ว คำพูดนั้นก็ไม่มีศีลธรรม ไม่มีความหมายแห่งศีลธรรม, หรือบุคคลที่ไม่มีการศึกษามุ่งอย่างถูกต้อง หรือว่าไม่เคยได้ยิน ได้ฟังธรรมของพระอริยเจ้า การพูดจาที่ไม่ประกอบไปด้วยศีลธรรม ซึ่งเห็นได้โดยมากกว่า ไม่ประกอบอยู่ด้วยกิจกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ; คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดกำเริบ ไม่พูดคำส่อเสียด ไม่พูดคำพ้อเจ้ออย่างนี้เป็นต้น. เราได้ยินแต่คำที่ไม่ประกอบด้วยศีลธรรม เสียมากกว่า เพราะว่าคนเหล่านั้นเขาจะพูดไปตามอารมณ์ ; ยิ่งเป็นคนที่มีอารมณ์ร้าย หรือคุ่มตีคุ่มร้าย มีสิ่งรบ-

กวนในจิตใจแล้ว เขาก็พูดออกมา ล้วนแต่คำที่ปราศจากศีลธรรม. ดังนั้นควรจะต้องใจ
กันเสียใหม่ ที่ว่า **โศกนาฏกรรมที่ประกอบไปด้วยศีลธรรมนั้น คืออยู่ที่ริมฝีปาก.**

ส่วนที่ว่าให้พูดกัน **“ยิ่งกว่าคำใด ๆ ในโลก”** นั้น มีความหมายเป็นพิเศษ.
โดยเฉพาะสิ่งที่เคยกล่าวมาแล้วเสมอ ๆ ว่า **“โดยวนเขาไม่พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม;**
เขาพูดกันแต่เรื่องกิน เรื่องใช้ เรื่องประโยชน์ เรื่องความเจริญทางวัตถุ โดยที่ไม่ต้อง
คำนึงถึงศีลธรรม. และที่เป็นไปมากกว่านั้นก็คือ กำลังเกลียดศีลธรรม ก็เพราะคน
ประเภทนี้จะรู้สึกว่ ศีลธรรมเป็นเครื่องกีดขวางทางได้ประโยชน์ของเขานั่นเอง.

ความหมายอันชัดเจนของศีลธรรม.

ในวงการศึกษามานานแล้วจนนี้ทั่วทั้งโลก **หากว่าศีลธรรมมาฟังยาก**
เพราะว่าเขาพูดกันแต่เรื่องเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่. ถ้าว่าศีลธรรมมาแทนคำว่าเศรษฐกิจ
ได้ โลกนี้ก็จะสิ้นสภาพ; ตรงกันข้ามกับที่ว่า โลกมันมีแต่คำว่าเศรษฐกิจ มันก็มี
แต่ความวุ่นวาย. ที่เป็นดังนั้นก็เพราะว่า ไม่รู้จักคำว่าศีลธรรม, ไม่รู้จักเนื้อหาอันแท้จริง
ที่ว่า ทุกสิ่งนั้นมันเนื่องอยู่กับศีลธรรม, ไม่มีอะไรที่จะไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม;
ทั้งหัวข้อที่โต้แย้งกันไว้สำหรับบรรยายในวันนี้อเอง.

ขอให้เราทำความเข้าใจสักอย่างหนึ่งว่า เราควรจะต้องศีลธรรมใน ๓ ความ
หมาย ที่กล่าวมาแล้วในครั้งก่อนนั้น ทั่วไปทุกหนทุกแห่งทุกเวลา; เหมือนที่เราจะ
อยู่ที่นี้ แล้วเสียดาไปทางไหน เราจะเห็นอะไร? เล็ก ๆ ก็เห็นแต่ต้นไม้; แต่ถ้ามี
ปัญญา ก็จะเห็นมากไปกว่าต้นไม้ ก็เห็นธรรมชาติอันแท้จริงของต้นไม้, หรือถ้าว่ามีปัญญา

ลึกลงไปอีกก็จะเห็นความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง ของธรรมชาติเหล่านี้, หรืออย่างกัะนั้นอีก อาจจะรู้สึกไปในทางที่ว่า มันสอนเราให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้สงบเหมือนอย่างกับเมฆนั้นบ้าง.

ถ้าเรากวาดตาไปรอบๆ เราเกิดความรู้สึกอย่างนี้ ก็จะเป็นการดี ที่ว่าสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั้น มันมาอยู่ใกล้ตัวเรามากขึ้นทุกที; แต่เป็นศีลธรรมในความหมายที่สอง หรือที่สาม : ภาวะแห่งความสงบ, หรือธรรมชาติอันมีปรากฏการณ์แห่งความสงบ. เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ท่านทั้งหลายลองคำนวณดูเถิดว่า จิตใจของแต่ละคนนั้นจะเป็นอย่างไร อย่างน้อยมันก็มีความปกติ ตามความหมายของคำว่า ดี - ละ - มีความปกติ ในที่นี้ ก็คือความสงบเย็น ไม่เร่าร้อน. ถ้าผิดจากนี้ก็จะมีแต่ความเร่าร้อน จนกลายเป็นผิดปกติ แทนที่จะมีความเยือกเย็นเป็นปกติ มันมีความเร่าร้อน คือความไม่ปกติเป็นนิสัยไปเสีย.

ที่นี้ ก็อยากจะทบทวนอยู่ทุกครั้งที่บรรยายนี้ว่า การบรรยายชุดนี้ เรากำลังพูดถึงคำว่า “ศีลธรรม” นี้ โดยความหมายพิเศษ, เป็นความหมายที่สมบูรณ์ และเพียงพอที่จะสร้างความสงบสุขให้แก่มนุษย์ได้. ที่แล้วมาเราไม่ได้พูดถึงคำนี้ ในความหมายชนิดนี้ หรือถึงขนาดนี้; เราพูดกันแต่ว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน มันเป็นเรื่องของเทือกอมมื่อมากกว่า.

ขอให้ระลึกไว้เสมอว่า เรากำลังจะพูดถึงคำว่า ศีลธรรมในความหมายที่พิเศษ และสมบูรณ์. การพูดในลักษณะนี้ ก็ต้องอาศัยคำเดิมในภาษาบาลี คือเอภาสาบาลีเดิมมาเป็นหลัก สำหรับพูด สำหรับวินิจฉัย หรือวิจารณ์; ไม่ได้ถือเอาคำว่า ศีลธรรม

ในปทานุกรมในโรงเรียนมาเป็นหลักเลย เพราะเป็นคำที่ให้ความหมายแก่บัญญัติกันไว้ อย่างนั้นเสียแล้ว ไม่เต็มตามความหมายของคำๆ นี้โดยทางภาษาบาลี.

ขอให้ย้อนไปหาภาษาบาลี ซึ่งเป็นต้นตอของคำๆ นี้ว่า สัตตะ แล้วก็ ธรรมะ รวมกันเป็นศีลธรรม มีความหมายไปได้ ๓ อย่าง ดังที่กล่าวมาแล้วในครั้งที่ ๑ ว่า :

- ศีลธรรม ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความปกติ,
- ศีลธรรม ธรรมที่เป็นภาวะแห่งความปกติ,
- ศีลธรรม ธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์เป็นความปกติ,

ศีลธรรมในภาษาบาลีมีความหมายได้อย่างน้อย ๓ ความหมายเช่นนี้. นี้เรียกว่า เรามองไปยังต้นตอของภาษา ที่ประกอบอยู่ด้วยคำๆ นี้; อีกทางหนึ่งมองไปในทางต้นตอของวัฒนธรรม กล่าวคือศาสนา.

กล่าวโดยทั่วไป สิ่งที่เราเรียกว่า ศาสนา ก่อตั้งไว้ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมของมนุษย์; พุทธศาสนาก็มีสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ที่วางไว้เป็นระบบนานาชนิด นานาแบบ. ถ้ากล่าวกันให้สั้นเชิง ความหลักแห่งพุทธศาสนา โดยอาศัยความหมายของคำว่า ศีลธรรม ให้ครบถ้วนแล้ว มันก็มีความหมายกว้างอย่างที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง. ฉะนั้น ขอให้ทำใจไว้เสมอไปว่า จะไม่กล่าวความหมายของคำๆ นี้ตามปทานุกรม ที่ใช้เขียนหนังสือ; และยิ่งกว่านั้น ก็จะมีได้กล่าวตามแบบฉบับ ที่แน่แต่อาจตามเองก็เคยกล่าวมา ในสมัยที่แล้วมา คือกล่าวไปในความหมายที่แคบ ตามที่บัญญัติกันขึ้นไว้อย่างไร นิยมสอระกันอย่างไรก็กล่าวอย่างนั้น. ฉะนั้นจะขยายความให้เต็มที่ ตามความหมายของคำๆ นี้. ข้อน้อย่าให้ลืมเสีย; เดียวก็จะเกิดความฉงน กระเทวกระเทวกันใจ เข้าใจความข้อนี้ไม่ได้.

ทำไมจึงขยายความของศีลธรรมอย่างเต็มที่

ทีนี้ บางคนอาจจะสงสัยว่า จะไปทำให้มันลำบากทำไม? ทำไปทำไมที่เกะกะ หรือเขาทำกันอยู่ก็แล้วกัน? ถ้าตามอย่างนี้ก็อาจจะตอบว่า การที่ได้ขยายความของคำๆ นั้น ออกไป ให้เต็มๆ อย่างนั้นนั้น เพื่อสะดวกแก่การศึกษาของพวกเราเท่านั้นเอง; ก็คือศึกษา คำๆ เดียวพอ, ครอบคลุมอยู่ในคำๆ นั้น ไม่ต้องมากเรื่องให้มันยุ่งยากลำบาก.

ขอให้ลองศึกษาสังเกตดูต่อไปนี้จนกว่าจะจบเรื่องนี้ ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า ศึกษา เรื่องนี้เรื่องเดียวพอ นั้นมันมีความหมายอย่างไร; แล้วอีกอย่างหนึ่ง มันเป็นกำลังใจ ในการปฏิบัติ ซึ่งเราไม่ต้องปฏิบัติอะไรให้มันมากเรื่อง ถ้าปฏิบัติศีลธรรมให้ถูกต้องตาม ความหมายตามประการนี้แล้ว มันก็ถึงพระนิพพาน.

ที่แล้วมามีแนะนำสาระ คือมันมากเรื่องจนเวียนหัว. ถ้าอย่างไรรู้เอามา รวมให้มันเป็นเรื่องเดียวกันเสีย จะปฏิบัติง่าย มองเห็นแล้วก็จะเกิดกำลังใจในการปฏิบัติ คือ **ปฏิบัติเพื่อความปลอดภัย** หรือคำเดียวเท่านั้น ให้มันมีปกติๆ ยั่งยืนไป มันก็ **จะถึงพระนิพพาน** ในที่สุด.

อีกอย่างหนึ่ง ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” ที่สมบูรณ์ อย่างยั่งยืน **มันจะแก้ปัญหาได้ทุกประการ ไม่ต้องมีเครื่องแก้ปัญหาลายอย่างหลายระดับ.** เอาเรื่องศีลธรรม เรื่องเดียวก็พอ โดยไม่ต้องพูดถึง ศีล สมาธิ ปัญญา ก็ได้; เพราะ รวมเอาลงมาเป็นศีลธรรมในความหมายนี้ให้หมดสิ้น แม้กระทั่งผลของการปฏิบัติทั้งหลาย ก็ยังทรงเรียกว่า ศีลธรรม อยู่นั่นเอง. นี่ก็เหตุผลที่ว่า ทำไมจึงอุทริ พุทธทุกเรื่องให้มารวมอยู่ในเรื่องของศีลธรรมเพียงเรื่องเดียว. บางคนอาจจะเห็นว่า เป็นเรื่องอุทริ

ไม่เข้าเรื่อง ทำให้ลำบาก; แต่ที่เห็นแล้ว มันมีเหตุผลอย่างนี้ มันมีประโยชน์อย่างนี้. ขอบทวนไว้อย่างนี้ เพราะว่ามันเป็นเรื่องแปลก เรื่องใหม่ ออกมาเรื่องหนึ่ง.

ศีลธรรมเป็นเรื่องการศึกษาและปฏิบัติในรูปวิทยาศาสตร์

ทีนี้ ก็อยากจะขอข้อความเข้าใจบางอย่าง เพราะการที่เอาเรื่องของศีลธรรม มาประมวลกันให้หมดเป็นเรื่องเดียว เพื่อชี้เหตุผลในทำนองที่กล่าวมาแล้วนี้; พังคูลแล้ว มันมีลักษณะคล้ายๆกันว่า จะเป็นการสอนปรัชญา, มันทำนองจะเป็นการสอนปรัชญา ทางศีลธรรม. ถ้าอย่างนั้นก็ขบถกันไว้ก่อนว่า อย่าได้คิดอย่างนั้น; เราไม่พยายาม จะทำให้เรื่องต่างๆ เป็นไปในรูปของปรัชญา เพราะว่ามันจะเพ้อ และมันจะไหลไปไม่มี ที่สิ้นสุด.

อาจมาไม่ได้เจตนาจะให้มันเป็นเรื่องรูปแบบ หรือวิธีการของปรัชญา; คงเป็น เรื่องของศีลธรรม หรือ เป็นเรื่องของศาสนา ที่วิธีการศึกษา หรือ การปฏิบัติ อย่าง ในรูปของวิทยาศาสตร์ คือไม่ต้องคำนวณกันอย่างเพ้อเจ้อ. แต่จะเอาสิ่งที่มี อยู่แล้วเฉพาะหน้ามองเห็นอยู่จริง ๆ เป็นวัตถุดิบสำหรับศึกษาค้นคว้าปฏิบัติ จึงเป็นเรื่อง ของศีลธรรม เป็นเรื่องของศาสนา.

ขอให้พยายามที่จะคิดนึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ ให้อยู่ในขอบเขตของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมหรือศาสนา; ไม่ต้องเป็นเรื่องของปรัชญา. จะพูดให้สั้นปรัชญาก็ได้ แต่ควรจะจำกัดไว้ในขอบเขต อย่าให้มันเลยเถิด; กล่าวคือให้เป็นเพียงปรัชญา ที่เป็น อุปกรณ์แก่การปฏิบัติศีลธรรม. ฉะนั้น คำพูด คำบรรยายที่มันกว้างออกไปบ้างนั้น ขอให้

ถือว่ามันเป็นการบรรยาย ที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในทางศีลธรรม และทางศาสนา; แม้ว่าคำพูดนั้น จะได้หลุดไปในรูปของสิ่งที่เรียกว่าปรัชญา. นี่เป็นสิ่งที่ขอข้อมความเข้าใจไว้เรื่อย ๆ ไป.

กิจกรรมของมนุษย์ทุกอย่างต้องเกี่ยวกับศีลธรรม

ที่นี่ ก็มาถึงใจความสำคัญของเรื่องที่จะพูดในวันนี้ คือหัวข้อที่ว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม **ไม่มีกิจกรรมใดๆ ของมนุษย์ ที่ไม่คงเกี่ยวข้องกับปัญหาของศีลธรรม**; นี่เป็นความหมายที่ซ้อนกันอยู่ ๒ ชั้น ถ้าพูดไม่คงจะเป็นเรื่องแยกกันเป็นสองเรื่อง. แท้ที่แท้จริงแล้วมันเป็นเรื่องเดียวกันแท้ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม นี่พูดกันมาแล้วในการบรรยายครั้งที่ ๑ อย่างเพียงพอว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่เป็นศีลธรรม ก็มันเป็นเหตุของความปกติบ้าง เป็นภาวะของความปกติบ้าง เป็นธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์เป็นความปกติบ้าง; ทุกๆ อย่างมันเป็นตัวศีลธรรม ในความหมายหนึ่งๆ.

ที่นี่ พอมาเกี่ยวข้องกันกับมนุษย์ มันก็ต้องเล็งถึงกิจกรรมของมนุษย์ ที่มนุษย์จะพึงกระทำ ก็เลยได้ความออกไปอีกว่า **ไม่มีกิจกรรมใดของมนุษย์ ที่ไม่ต้องเกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม** ถ้าเราจะทำอะไร มันก็เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาในทางศีลธรรม ว่ามันจะเป็นไปเพื่อความปกติ หรือมันจะเป็นไปเพื่อความวุ่นวาย; เรียกว่า ปัญหาทางศีลธรรม มันมีอยู่อย่างนี้. ที่เรากระทำกันอยู่ในโลกทุกวันนี้ มันไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ คือถ้าไม่เป็นไปเพื่อปกติก็เป็นไปเพื่อความวุ่นวาย จึงใช้คำกว้าง ๆ ราวรัชที่เดียวว่า ปัญหาทางศีลธรรม เป็นสิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องกันอยู่กับการกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์.

ทั้งนั้น เราควรจะได้อภิปรายกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ กันให้ครบถ้วน ; แม้แต่จะโดยสังเขป แต่ต้องครบถ้วน ทุกๆ เรื่องที่ควรจะนำมาเป็นตัวอย่าง. กล่าวโดยแท้จริงแล้ว เราไม่อาจจะกล่าวให้ทุกอย่างได้ ; แต่เราจะกล่าวให้ทุกอย่างที่ควรจะนำมาเป็นตัวอย่าง เพื่อการศึกษาในที่นี้ ว่า กิจกรรมของมนุษย์นั้นมันมีอะไรบ้าง ; และมันต้องเกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรมเสมอไปนั้นอย่างไร, หรือยืนยันว่า ไม่มีกิจกรรมใดของมนุษย์ที่ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับปัญหาในทางศีลธรรม.

คำว่า **กิจกรรมของมนุษย์** คือ **สิ่งที่มนุษย์เขากระทำกันอยู่** ในฐานะเป็นสิ่งที่จะต้องกระทำ หรือต้องกระทำ หรือเขากระทำกันอยู่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า มันควรกระทำ หรือว่าไม่ควรกระทำ. ทั้งหมดนี้ก็ต้องเรียกว่า กิจกรรมของมนุษย์ทั้งนั้น ที่เขาจะทำต่อไปหรือกำลังทำอยู่ หรือเคยทำมาแล้ว.

เพื่อจะดูให้ง่ายเข้า ในการที่จะดูให้ครบถ้วน ควรจะ แยกกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งหมดออกเป็น ๒ พวก คือกิจกรรมของมนุษย์ **ตามที่สัญชาตญาณขยับบังคับ** หรือส่งเสริมให้ทำ น้อย่างหนึ่ง, และกิจกรรมของมนุษย์ **ตามที่ภาวิตญาณ** คือสติปัญญาที่เราเพ่งอบรมมาได้ มันเชื่อเชิญให้ทำ.

คำว่า **ภาวิตญาณ** นี้คงจะไม่เคยได้ยิน ; เพราะว่าผู้เขียนเอง มาเรียกให้มันเป็น **คู่กับคำว่า สัญชาตญาณ**. สัญชาตญาณถือเป็นมรดกตามสัญชาติ ตามธรรมชาติ ที่อยู่ในสัญชาติของสัตว์ที่มีชีวิต : ความรู้อันใดเป็นไปในลักษณะนี้ เราจะเรียกว่า สัญชาตญาณ ตามที่เขาเรียกกันอยู่ทั่วไป. ส่วนความรู้สึกรึหรือสติปัญญา ที่มนุษย์ศึกษาอบรมกระทำให้เกิดขึ้น ; เกินไปกว่านั้น ดีไปกว่านั้น เขาเรียกว่าสติปัญญา. แต่บัดนี้ อาจจะเรียกมันว่า ภาวิตญาณ เพื่อจะได้คู่กับสัญชาตญาณ. **ภาวิตญาณ** แปลว่า

ญาณที่เราได้ทำให้มันเกิดขึ้น หรือเจริญขึ้น ; ส่วนสัญชาตญาณนั้น มันเป็นญาณที่เกิดขึ้นเอง เพื่อประหยัดเวลา จะใช้คำ ๒ คำนี้ควบคู่กันไป.

ในที่นี้จะแสดงถึง กิจกรรมที่เป็นหน้าที่ของมนุษย์ว่า ที่เป็นไปโดยสัญชาตญาณ บิบบัซซ์หรือส่งเสริม นั้นมีอยู่ประเภทหนึ่ง, กิจกรรมที่ภาวิศญาณของเราเองในเวลานี้ มันเชื่อเชิญให้กระทำนี้ ก็มีอยู่อีกพวกหนึ่ง.

พิจารณากิจกรรม ตามสัญชาตญาณ

ที่นี่ จะดูกันในพวกแรก ที่เป็นไปตามสัญชาตญาณส่งเสริม หรือกำบังคับอยู่, เรื่องนี้ไม่มีความยากลำบากอะไร ; จะให้หลักเกณฑ์ที่เคยพูดมาแล้ว หรือว่ารู้กันอยู่ทั่วไปแล้วในหมู่พวกเรา คือเรื่อง ๓ ก. : **เรื่องกิน เรื่องกาง เรื่องเกียรติ** ที่เรียกว่า ๓ ก. นี้ก็เป็นกิจกรรมของมนุษย์, โดยความหมายอันแท้จริง ก็เป็นเรื่องที่เป็นไปตามสัญชาตญาณ มันต้องมีการกิน มีการบริโภคคาม แล้วก็มี การหลงไหลในเกียรติ.

อำนาจ ของสิ่งที่เรียกว่า “กิน”

เรื่องที่ ๑, **เรื่องกิน** ถ้า देख แต่มีความหมายกว้าง คือกว้างไปจนถึง : หนทางที่จะได้มากิน, หรือวิธีที่จะกินให้แปลกประหลาดออกไปตามกิเลสของคน, กระทั่งว่ากินแล้วจะมีผลอย่างไร, เราจะมีศีลธรรมในการกินกันอย่างไร, นั่นแหละเป็นปัญหาที่สำคัญ.

การกินเป็นกิจกรรมของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม : จะกินอย่างไม่มีศีลธรรมก็ได้, อย่างที่มีศีลธรรมก็ได้, มันจึงเกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรมโดยตรง. จะกินกันไปทั้งแต่การศึกษา; บางคนจะกล่าวว่า การศึกษาไม่ใช่เรื่องการกิน; ถ้าพูดอย่างนั้น ดูเหมือนว่ามันจะมองเร็วไปนัก หรือว่าช้าไปนัก.

ถ้าเกิดตามกันว่า ศึกษาทำไม? มันก็จะศึกษาเพื่อประโยชน์แก่อาชีพ, แล้วอาชีพทำไปทำไม? อย่างน้อยที่สุดมันก็เพื่อกิน. ฉะนั้นการศึกษามันก็เนื่องอยู่กับการกิน; ถ้าไม่ศึกษาก็ไม่รู้จักหากิน. ฉะนั้นปัญหาทางศีลธรรมเกี่ยวกับการกินนี้ ต้องพิจารณากันขึ้นมาตั้งแต่การศึกษา; ถ้าศึกษาผิด อบรมผิด มันก็จะเป็นการหากินที่ชั่วที่เลว, และการกินนั้นมันก็ต้องชั่วต้องเลวไปตาม.

ดังนั้นเราจะ **ต้องมีการศึกษาถูก** มีการอบรมถูก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับเด็กเล็ก ๆ ถ้าให้การศึกษาแก่เขาผิด มันก็มีผลร้ายเกิดขึ้นในอนาคต คือเขาจะทำผิดไปหมดทุกอย่าง ในการหากิน และในการกิน; ก็เลยกลายเป็นอันตราย. ต้องจัดการศึกษาให้ถูกต้อง เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยที่ธรรมชาติหรือสัญชาตญาณมันบังคับให้ต้องมีการกิน. ถ้าจะกินดี กินถูก มันต้องหากินอย่างถูกต้อง; ถ้ามันหากินอย่างถูกต้อง มันต้องมีการศึกษาที่ดี.

การศึกษาในโลกนี้ ในเวลานี้ มันก็ **เกี่ยวข้องกับเรื่องกิน; แต่ไม่คำนึงถึงศีลธรรม** ไม่ให้การศึกษาชนิดที่จะมีศีลธรรม ในการศึกษา ในการหากิน แล้วก็กินให้มีศีลธรรม; จึงเต็มไปด้วยคนอันตรายในโลกนี้. **ศึกษากันแต่เรื่องจะเห็นแก่ตัว ; อาชีพเพื่อเห็นแก่ตัว, กินอย่างเห็นแก่ตัว;** โลกก็มีความวุ่นวาย. เมื่อพูดถึงการกิน

ก็ต้องจัดการศึกษาให้ถูกต้อง, ให้ถูกต้องตามทางของศีลธรรม; แล้วเราจะได้อาชีพ
คือการหากินให้มีนุกต้อง, แล้วเขาจะต้องกินให้มีนุกต้อง.

เตียวหมั่นมีแต่การกินอย่างตะกละ ทำให้หมั่นยังยากลำบากโดยไม่จำเป็น ให้
หมดเปลืองโดยไม่จำเป็น; นี้เรียกว่ากินอย่างตะกละ อย่างที่เขาเรียกชื่อให้ว่า “มัน
อยู่เพื่อกิน” คนตะกละมันก็ “อยู่เพื่อกิน” นี้เรียกว่ากินอย่างคนตะกละ น้อย่างหนึ่ง.
ส่วนอีกอย่างหนึ่งนั้น **กินเพื่ออยู่ คือกินแต่พอดี เพื่ออยู่สำหรับประพฤติปฏิบัติ
ในสิ่งที่มนุษย์ควรจะประพฤติปฏิบัติ.**

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า กินนั้นมันมีอยู่ ๒ อย่าง : **กินเพื่อจะอยู่** ก็มี, หรือ
อยู่เพื่อกิน ก็มันกินเกินกว่าที่สมควรที่จะกินอย่างนี้ก็มี. นี้ก็เป็นปัญหาทางศีลธรรม
ซึ่งเห็นชัดอยู่ว่า: **เตียวคนมันกินอย่างตะกละ ในอุกถ้องตามทางของศีลธรรม**
มากยิ่งขึ้นทุกที คนที่จะกินเพียงเพื่ออยู่ให้สะดวกสบาย มีอนามัยทั้งทางกายและทางจิต
มีน้อยลงทุกที.

เรื่องกิน ของคนเราเนี่ย มัน เป็นเหตุให้เกิดปัญหา อย่างอื่นต่อไปอีก โดยเฉพาะก็คือ **ปัญหาทางเศรษฐกิจ**; ในเมื่อมันเนื่องกันมากระหว่างหลายๆ คน ก็เป็น
ปัญหาสังคม. ปัญหาเรื่องกินมันก็มีอยู่ ในรูปที่เราเรียกกันว่า ปัญหาทางเศรษฐกิจ;
แม้เขาจะพูดว่า เพื่อความร่ำรวย แต่ความร่ำรวยของคนเหล่านั้น ก็ไม่ได้มากมายอะไรไปกว่า
ความร่ำรวยที่จะคามากินมาใช้; ซึ่งเรียกว่ากินทางปากอย่างเดียวไม่พอ ต้องกินทางตา
ทางหู ทางงูมา ทางลิ้น ทางกาย อะไรอีกมากมายหลายอย่าง. ปัญหาทางเศรษฐกิจใน
ครอบครัวก็เกิดขึ้น, ปัญหาทางเศรษฐกิจในประเทศ หรือระหว่างประเทศก็เกิดขึ้น,
เพราะเหตุนี้เกี่ยวกับสารกิน ของคนอย่างเดียวกัน; นี้ก็ว่ากินมันเนื่องกับปัญหาทาง
ศีลธรรมอย่างนี้.

แม้ที่สุด **ปัญหาทางสุขภาพอนามัย** มันก็ขึ้นอยู่กับเรื่องกิน; ดองกินไม่ถูก มันก็ผิดไปในเรื่องสุขภาพอนามัยไม่ว่าในแง่ไหน จะในแง่ของโรคภัยไข้เจ็บ หรือในแง่ของความผาสุกสบายอะไรก็ตาม. การที่มีอนามัยดี ก็มีเรื่องกิน เข้าไปเป็นพื้นฐาน ที่สำคัญอยู่เรื่องหนึ่งด้วย. มีเรื่องอื่นอีกมาก แต่ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องยกมาหมด มันไม่มีเวลาพอ.

เพียงเท่านั้นก็พอจะเห็นได้ว่า **เรื่องกิน** กับเรื่องที่มีมันเนื่องกันอยู่กับการกิน ทั้งทั้งหน้าและข้างหลังนั้น **เป็นปัญหาทางศีลธรรม.** ถ้าศีลธรรม ก็เป็นเรื่องทำให้มนุษย์มีความมั่งคั่งร่ำรวย มีความทุกข์ยากลำบาก.

สำหรับเรื่องกินก็พอ **สรุปได้ว่า:** มันเป็นการงาน, เป็นตัวการงาน, หรือเป็นผลของการทำการงาน. เราจะ**ต้องทำให้การกินนี้** มันกลายเป็น**การปฏิบัติธรรม** คือทำการงานเพื่อจะให้มีกิน หรือกินอยู่ก็ดี, หรือเพื่อจะแจกจ่ายให้ผู้อื่นต่อไปก็ดี; ถ้าทำถูกต้องตามหลักนี้แล้วมันก็เป็น**การปฏิบัติธรรม.**

การงานเป็นการปฏิบัติธรรม; พุทธกันมาหลายสิบครั้งแล้ว ถ้าใครยังจำได้ ก็เข้าใจได้ว่า **การงานนั้นเป็นการปฏิบัติธรรม เพราะว่าต้องทำให้ถูก ถ้าทำไม่ถูกมันไม่ใช่การงาน** หรือที่ควรจะเรียกว่าการงาน; ฉะนั้น การงานต้องมีความถูกต้อง มีค่าทางศีลธรรมอยู่ในตัวการงานนั้น, แล้วการงานนั้นก็เป็นการปฏิบัติธรรม ซึ่งจะมีความสูงไปกว่าคำว่าศีลธรรมในความหมายแคบ ๆ ที่เราพูดกันอยู่แต่เดิม.

เพราะว่า **การงาน** นั้น **สามารถที่จะทำให้คนมองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** บรรลุสมรณะ ผล นิพพานได้. ถ้ามีความหมายของคำว่า ศีลธรรมเต็ม ๆ

ที่เราพูดกันแต่ก่อนแล้ว มันก็เลยศีลธรรมไปแล้ว; แต่แล้วพูดตามความหมายที่เรากำลังพูดอยู่นี้ มันก็ยังเป็นศีลธรรมอยู่นั่นเอง; ส่วนชั้นที่สูงขึ้นไป เป็นภาวะปกติของการบรรลุธรรม ผล นิพพาน. ฉะนั้น การงานคือการปฏิบัติธรรม; แม้ว่าการงานนั้นมันเป็นไปเพื่อกิน หรือเพื่ออยู่.

ถ้าเป็น **การกระทำที่ถูกต้อง** มันก็ **เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ในตัวการทำงาน** ไม่ต้องแยกให้เป็นหลายเรื่อง เรื่องทำไรไถนาหว่านอย่างใดก็ตาม มันเป็นตัวศีลธรรมเป็นตัวการงานอยู่เท่านั้น; ฉะนั้นสามฟงนาบ่เรา ตามสวน ตามเรืออะไรต่าง ๆ ก็เป็นที่เกิดของการปฏิบัติธรรม หรือศีลธรรมได้ด้วยกันทั้งนั้น. นี่เรียกว่าการกิน ซึ่งเป็นกิจกรรมของมนุษย์ ตามที่สัญญาตมณันบิบบังคับ หรือว่ามันส่งเสริมยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

คำ ของสิ่งที่เรียกว่า “กาม”

นี่ ก็มาถึงเรื่องที่ ๒. ที่เรียกว่า กาม หรือ *กามะ*; คำนี้ในภาษาบาลีเป็นคำตรงๆ แปลว่า *ความใคร่* หรือ *สิ่งที่น่าใคร่* หรือ *กิริยาอาการที่กระทำ ความใคร่ในสิ่งที่น่าใคร่*. ความรู้สึกนั้นก็ตามสัญญาตมณ และ **เป็นการบีบบังคับอย่างสูง** มันเป็น**ความผลักดันของธรรมชาติ** ที่ต้องการให้มนุษย์ทำหน้าที่ที่ไม่สนุกในการกระทำ คือการสืบพันธุ์; ฉะนั้นจึงมีสิ่งที่น่าใคร่ คือความใคร่นี้นมาเป็นเหยื่อมาเป็นคำจ้างให้คนหรือสัตว์ มาทำหน้าที่ ที่ตามธรรมชาติแล้ว เขาไม่สมัครที่จะทำ. นี่ความหมายของการมรดกอันแท้จริงเป็นอย่างนี้.

คำว่า **กามารมณ์** ในที่นี้ จะรวมคำว่า**การสืบพันธุ์เข้าไปด้วยก็ได้**; เพราะเมื่อพูดโดยธรรมชาติอันบริสุทธิ์แล้ว กามารมณ์มันเป็นเหยื่อ เป็นคำจ้างให้สัตว์มันสืบพันธุ์

ถ้าพูดให้ยุติธรรม เราก็ไม่ควรจะหมายความว่า กามารมณ์เป็นคำข้างโดยส่วนเดียว; มันเป็นสิ่งที่มิไว้สำหรับทำให้หลง เกินความจำเป็นไปเสียอีก. ขนจึงปฏิบัติผิด ต่อสิ่งที่เรียกว่า กามารมณ์ หรือปฏิบัติผิด ต่อสิ่งที่เรียกว่าการสืบพันธุ์.

ถ้าเขาปฏิบัติถูก การสืบพันธุ์ **ก็เป็นศีลธรรมที่ถูกต้อง**; แม้แต่กามารมณ์ที่บริโภคน หรือเกี่ยวข้องในลักษณะที่ถูกต้อง มันก็เป็นศีลธรรมได้ดั่งจะเหมือนกัน; อย่างน้อยเป็นเครื่องอยู่ปกติของสัตว์ที่ยังมีชีวิต. แต่ถ้าเกี่ยวข้องกับกามารมณ์ เกินความหมาย อันนี้ มันก็กลายเป็นกิเลสตัณหา เป็นไฟ เป็นเครื่องเผผลเผา ทนทรมานไป; นั่นมันคืออีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเราอาจมาใช้เรียกกรรมปน ๆ กันไป จนเข้าใจยาก.

คำว่า **กาม** ถ้าประพจน์ผิดก็ไม่มีศีลธรรม, ถ้าประพจน์ถูกก็เป็นศีลธรรม. พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสห้าม สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงว่า อย่างเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่ากาม โดยประการทั้งปวง; แต่จะทรงแนะนำบางพวกให้เกี่ยวข้องกับกามโดยวิธีที่ถูกต้อง ห้ามไม่ให้เกี่ยวข้องในทางที่ผิด :-

เช่น ศิลลข้อที่ ๓ ที่ว่า **กามเมสุ มิจฉาจารว** นี้หมายถึง **จากการประพฤติด** ในสิ่งที่เรียกว่ากามทั้งหลาย. ฉะนั้น ถ้าประพจน์ถูกในสิ่งที่เรียกว่า กามก็ทำได้; ไม่ได้ห้ามสำหรับบุคคลบางประเภทนี้. แต่ถ้าเป็นบุคคลประเภทที่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น เช่น บรรพชิต เป็นต้น ก็ไม่เกี่ยวข้องกับกาม โดยประการทั้งปวง ในลักษณะอย่างนี้.

แต่ขอให้เข้าใจว่า คำว่า **กาม** ยังมีความหมายอย่างอื่น ที่เล็กหรือละเอียด ประณีต ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็ยังมีเหมือนกัน ซึ่งยากที่ใคร ๆ จะหลีกเลี่ยงให้พ้นได้ แม้ที่สุดแล้วจะเป็นบรรพชิต.

คำว่า กาม จึงเป็นคำกลาง ๆ; **ถ้าประพฤติถูกก็เป็นศีลธรรมในขั้นต้น ๆ**, ถ้าถึงกับละได้โดยโดยเสียดาย ก็เป็นศีลธรรมในขั้นสูงสุด; ถ้าประพฤติผิดก็ไร้ศีลธรรม ก็เกิดเป็นปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมา. ทั้งนี้จึงถือว่า สิ่งที่เราเรียกว่า กาม นั้น เกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรมโดยประการทั้งปวง ไม่ว่าจะถูกหรือผิด; เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขทั้งนี้. ถ้าผิดก็แก้ไขให้ถูก, ถ้าถูกอยู่แล้วก็จะได้รับผลของการถูก, หรือว่าถ้าต้องการจะหลีกเลี่ยงก็มีสิทธิ์ หรือมีสิทธิ์และมีความถูกต้องที่จะละทิ้งไปเสียเลย.

เดี๋ยวนี้ในโลกนี้ ที่เราเรียกกันว่า **สังคมวัตถุนิยม** นี้ มันก็มีเรื่องมาก; เพราะว่ามี การประณินผู้ประคองมาก มีคิดปะมาวขึ้น, มีการประณินผู้มากขึ้น ที่จะส่งเสริมความหลงใหลในทางกาม จนยากที่คนในโลกชนิดนี้ จะเอาชนะสิ่งที่เรียกว่ากามได้ จึง **เป็นทาสของกามคนละโดยไม่รู้ตัว**. เป็นทาสในที่นี้ ก็เป็นทาส เป็นข้าของอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยไม่รู้ตัวอยู่เป็นประจำ; จึงต้องนึกถึงปัญหาทางศีลธรรมให้มาก ว่า จะเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร จึงจะไม่เป็นโทษขึ้นมา, หรือถ้าต้องการโนอันคับสูง คือไม่เกี่ยวข้องเสียเลย จะต้องทำอะไร; นั่นก็เป็นศีลธรรมอันขั้นสูง.

การบริโภครสของเพศตรงกันข้าม นี้ก็เป็นความหมายส่วนใหญ่ หรือ **ใจความของสิ่งที่เรียกว่า กาม**; ถ้าคนยังมีความรู้สึกในทางเพศ มันก็ยากที่จะทำให้อุยกต้องได้ จึงต้องมีศีลธรรมขึ้นมาควบคุมในเรื่องนี้. รวมความแล้วที่ว่า กิจกรรมของมนุษย์ที่มีสัญชาตญาณเบี่ยงบังคับ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับกามนั้น เนื่องจากอยู่กับปัญหาทางศีลธรรมอย่างยิ่ง. **เดี๋ยวนี้โลกกำลังทำผิดในเรื่องนี้ ศีลธรรมจึงเสื่อมไป; ความเป็นอันธพาลก็หนาแน่นขึ้นมาในโลกนี้.**

เสน่ห์ ของสิ่งที่เรียกว่า “เกียรติ”

ที่นี่ เรื่องที่ ๓ นั้น เรียกว่า **เกียรติ**. เกียรตินี้มีโดยสัญชาตญาณได้เหมือนกัน; บางคนจะมองไม่เห็น. ถ้าได้ศึกษามากไปถึงกิเลสประเภทที่เรียกว่า **ตัวตน** หรือ **อัสมีมานะ** ก็จะเข้าใจได้ง่าย ว่า **ถ้ายังมีตัวตน**, มีความรู้สึกเป็นตัวเอง เป็นตน, มีอัสมีมานะแล้ว ก็จะต้องมีความหมายของคำว่า **“เกียรติ”**. แม้ว่าสัตว์เทไรจันดาจะมีความรู้สึกเป็นตัวตนน้อย, มันก็มีความรู้สึกที่ว่าเป็นเกียรติเจนน้อยเหมือนกัน.

ขอให้สังเกตว่า สัตว์ เช่น สุนัข หรือแมว หรือไก่ บางครั้งมันก็แสดงอาการที่มันรู้สึกว่ามีเกียรติ. เมื่อมันชนะ หรือว่าเมื่อไม่มีใครจะมาเทียบกับมันได้ มันก็แสดงอาการว่าเป็นผู้มีความเกียรติ; เช่น ไก่มันขัน ในลักษณะพิเศษแสดงความเป็นผู้มีเกียรติ; อย่างนั้นก็ไม่ได้ โดยอำนาจของสัญชาตญาณ; แต่่มันมันไม่มาก.

สำหรับ **มนุษย์** ที่มีมันสมองที่วิวัฒนาการทางจิตที่สูง มีตัวตนสูง ก็มี **ความหมายในทางเกียรติสูง**; เกียรติโดยสัญชาตญาณนั้น ก็วิวัฒนาการมาเป็นเกียรติที่ถูกพัฒนา จนเป็นปัญหาสำหรับคนเราทำให้ร้อน ทำให้เป็นทุกข์ หรือทำให้เขาทำได้ ทำให้เขาทำอะไรก็ได้ โดยสิ่งที่เรียกว่าเกียรติ.

ความรู้สึกที่มันกระตุ้นความมีตัวตนนี้ มีอำนาจรุนแรงมาก; บางทีอาจจะเทียบกันได้ว่า มันมีความรุนแรงเท่ากับสิ่งที่เรียกว่า กาม; แต่มันลึกซึ้งมากกว่า. มัน **เป็นสิ่งที่ประหลาดประหลาด** อย่างยิ่งทั่วโลกเหมือนกัน **ในแง่ความรู้สึกว่าเกียรติ** บางครั้งอาจจะสละกาม เพื่อความมีเกียรติ, หรือจะเบื่อกามแล้วก็เบื่อกิจที่เกียรติอย่างนี้ ปัญหาเรื่องเกียรติจึงมีคู่กันมา กับปัญหาเรื่องกามและเรื่องกิน.

นี่ก็กิจกรรมใดๆก็ตาม ที่เป็นเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ โดยตรงก็ตี
ไทยอ้อมก็ตี, ที่แถมล้อมหัวพันเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ก็ดี, เป็นปัญหาทางศีลธรรม;
แล้วคิดดูเถิดว่า ใครได้หยิบขึ้นมาสอนใจบ้าง? มันก็แค่ปล่อยไปตามอำนาจสัญชาตญาณ;
ลงไปสู่หลุมหลุมประชาธิปไตย ใครบังคับใครก็ได้; ตัวเองก็มีอิสระ ที่จะไม่
ถือศีลธรรมอย่างพวกตนแล้ว; สิ่งเหล่านี้ก็มีปัญหาเหมือนกัน, **จะทำให้เกิดอันตราย**
มากขึ้น.

ที่พูดนี้ก็จะพูดแต่เพียงในแง่ที่ว่า ไม่มีอะไรที่จะเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่มีมา
จากสัญชาตญาณนั้น จะไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม, นี่เป็นกิจกรรมที่เป็นไปตาม
สัญชาตญาณ ส่งเสริมหรือบังคับประเภทหนึ่ง.

พิจารณากิจกรรม ตามที่สติปัญญาเชิญให้ทำ

ประเภทที่ ๒ กิจกรรมของมนุษย์ ตามที่ภาววิทยา, หรือสติปัญญาใหม่ๆ
ของเรา มักเชิญเชิญให้ทำ, คือเมื่อเรามีสติปัญญาอย่างมนุษย์ ที่สูงกว่าสัตว์ แล้วก็คิด
ได้มากกว่าสัตว์ มันจึงคิดถึงเรื่องนั้น เรื่องนี้ เรื่องโน้น ได้มากกว่าสัตว์. **กิจกรรม**
ตามภาววิทยาของมนุษย์เรา จึงมองได้หลายแง่ หลายมุม.

จะยกตัวอย่างมาพอให้สังเกตเห็น อย่างชัดเจนเพียงพอแก่เรื่องนี้ว่า มนุษย์
จะต้องมีความรู้สึก ที่จะได้ประโยชน์อย่างมนุษย์. ถ้าสัตว์มันก็ไม่มีประโยชน์ประสา
ต่อประโยชน์; แม้แต่ประโยชน์อย่างสัตว์นอกไปจากที่สัญชาตญาณมันต้องการ เพราะ
ว่าสัตว์ยังไม่มีความคิดอย่างที่ว่านี้, หรือจะมีก็น้อยที่สุด. สัตว์บางชนิดอาจจะ

เอามาฝึกมาอบรมอะไรให้มันฉลาดขึ้นมาบ้าง แต่มันก็เท่ากับมนุษย์ไม่ได้; ฉะนั้น จึงแยกมนุษย์ออกมาเสียจากสัตว์, เพราะว่า **ภาวิตถุญาณ คือความรู้ที่เราพัฒนา** **มันขึ้นมา**; ฉะนั้น มนุษย์จึงรู้จักกิจกรรมที่เหนือไปกว่าสัตว์ จึงต้องเรียกกันใหม่ว่า “กิจกรรมของมนุษย์ตามภาวิตถุญาณ”.

ตัวอย่างก็คือ : - **เรื่องที่ ๑ ประโยชน์**
อย่างที่มนุษย์จะต้องได้รับ หรือควรจะได้รับ :-

ประโยชน์โลกนี้, ประโยชน์โลกอื่น, ประโยชน์เหนือโลก, ๓ อย่างด้วยกัน. **มนุษย์จะต้องรู้จักประโยชน์โลกนี้** คืออย่างที่จะอยู่ในโลกนี้ ก็ต้องอยู่ให้ถูกต้อง, มีศีลธรรมเพื่อจะอยู่ในโลกนี้อย่างถูกต้อง. ที่มันยังมีโลกอื่นจากโลกนี้ ซึ่งอยู่ที่ไหน ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องพูดกันเวลานี้; แต่ขอให้อยู่ให้เชื่อ ให้ยอมรับว่า มันยังมีโลกอื่น ที่ผิดแปลกไปจากโลกนี้ คือแปลกไปจากธรรมดาสามัญที่เราเป็นอยู่นี้ มันยังมีอยู่.

ถ้าจะพูดอย่างที่เขาพูดกัน ก็ว่า **นรก สวรรค์ เทวโลก พรหมโลก** นั่นก็ **เรียกว่าโลกอื่นได้**; แต่เดี๋ยวนี้ **โลกอื่น** นั้น **ทั้งหมดรวมให้มันโลดเข้ามา** กว้านี้ได้ คือถ้ามันเกิน กว่าสามัญธรรมดา, เกินกว่าธรรมดาสามัญที่มนุษย์เป็นกันอยู่; แล้วก็จะเรียกว่าโลกอื่นได้ เพราะไปอยู่อย่างอื่น, มีความมุ่งหมายอย่างอื่น, มีความสุขอย่างอื่น, ก็ต้องเรียกว่าโลกอื่นได้เหมือนกัน. แต่ที่จะเป็นกันโดยมาก เป็นกันทุกคนอย่างธรรมดาสามัญก็ต้องเรียกว่า **โลกนี้**; ก็ต้องรู้ประโยชน์ที่จะพึงได้จากโลกนี้, หรือว่าอย่างที่จะอยู่ในโลกนี้ด้วย และก็โลกอื่นด้วย แล้วก็เหนือโลกด้วย นั่นแหละสูงสุด.

คำว่า โลก จะไม่มีความหมาย ; เพราะว่าเขารู้เรื่องเหนือโลก. สติปัญญาของมนุษย์ไปไกลอย่างนี้ ; สักว่าไม่รู้เรื่องโลกนี้ไม่รู้เรื่องโลกอื่น และก็ไม่ต้องรู้เรื่องเหนือโลก. **แต่มนุษยมีปัญญาที่จะพิจารณา ให้มันเป็นเรื่องโลกนี้ โลกอื่น และเหนือโลก ;** แต่แล้วมนุษยก็ทำผิดต่อสิ่งทั้ง ๓ นี้ เพราะว่าควบคุมกิเลสตัณหาไม่ได้ คือไม่มีศีลธรรมนั่นเอง.

เขากระทำต่อใน**โลกนี้** หรืออย่างใน**โลกนี้** อย่าง**ไม่มีศีลธรรม** เขาจึงเป็น**คนวิาศินหา** ใน**โลกนี้** ; หรือโลกอื่น เขาก็กระทำอีก ; เขาก็ไม่ได้รับโลกอื่นที่ดีไปกว่านี้. ส่วนเรื่องเหนือโลกนั้นไม่ต้องพูดถึง เพราะมันทำผิดเรื่องโลกนี้ และโลกอื่นเสียแล้ว ; การที่อยู่เหนือโลกนั้นมันไม่ต้องพูดถึง.

ความตายไปจากโลกนี้ เหมือนที่เขาตายๆกันนี้ **ไม่ใช่เรื่องเหนือโลก ;** เรื่องเหนือโลกไม่ต้องตายไปจากโลกนี้ ยังอยู่ในนี้ ในมนุษยโลกนี้ ก็จะสามารถที่จะเป็นอย่างเหนือโลกได้ ; นั่นมันเป็นศีลธรรมชั้นสูง. ฉะนั้น ปัญหาเรื่องโลกนี้ก็ดี เรื่องโลกอื่นก็ดี เรื่องเหนือโลกก็ดี มันเป็นปัญหาทางศีลธรรมทั้งนั้น แต่ต้องตามความหมายของคำว่า ศีลธรรม ที่เราบัญญัติขึ้นใหม่ ให้มันสมบูรณ์ เพื่อผูกพันในการบรรยายชุดนี้.

เรื่องที่ ๒ สุนทรียภาพ หรือสุนทรียธรรม

ความงามทั้งหลาย ไม่มีแก่สัตว์, โดยสติปัญญา แล้วก็ไม่มีแก่สัตว์. แต่มนุษยมีสติปัญญา บัญญัติความงาม แล้วก็สร้าง ความงาม ตามที่สติปัญญานั้นจะ

บัญญัติ; ปัญหาหนึ่งก็เกิดขึ้น ตรงที่ว่า จะงามชนิดไหนกัน : งามอย่างไ้ หรืองามอย่างนาค, มันจะงามอย่างโลก ๆ หรือมันจะงามอย่างธรรมชาติ คือประกอบไปด้วยธรรมชาติ.

เรื่อง หลงใหลในความงาม ก็มีสัญชาตญาณเป็นต้นทุน เหมือนกัน; แต่เดี๋ยวนี้มันถูกวิวัฒนาการมาก จนบัญญัติเรื่องของการงามตามคติเป็นตึงไป จนเป็นเรื่องบ้าหลังไปแล้วก็มี. แต่ถึงอย่างไรก็ ยังคงสรุปได้ว่า มันงามกันอย่างโลก ๆ, หรือมันงามกันอย่างธรรมชาติ.

ถ้างามอย่างโลก ก็หมายความว่า หลงใหลไปตามโมหะ ของคนในโลก ที่หลงใหลในความงาม มันก็เปลี่ยนกันเรื่อย : เดี่ยวงามอย่างนั้น เดี่ยวงามอย่างนี้; มันก็ไม่เป็นไปเพื่อปักษิณแล้ว โดยมากมันงามเพื่อยั่ว เพื่อหลอก คือใช้ความงามเป็นเหยื่อสำหรับตกเบ็ดแก่กันและกัน. ความงามอย่างนี้ก็เป็นอันตราย ก็เป็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อโลก แต่ก็ต้องเรียกว่า ความงามอย่างโลก หรือที่โลกเราหลงใหลชอบใจกันนัก ตามประสาโลกที่มีโมหะ หรือความโง่เป็นสมมุติฐาน.

ถ้างามอย่างธรรมชาติ มันก็ตรงกันข้าม ก็มีสัญชาตญาณที่ถูกสั่งรู้ว่างาม, ซึ่งมีความหมายไป ในทางที่ไม่ทำให้เกิดความระส่ำระสาย วุ่นวาย โกลาหล ขึ้นมา; แต่ทำให้ปักษิณที่เรียกว่า งามในทางธรรมชาติ. แม้แต่ว่า พระพุทธศาสนา นี้ เขาก็เรียกว่างาม : งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามเบื้องปลาย; ถ้างามอย่างนั้นมันเป็นงามอย่างธรรมชาติ มันก็เป็นปัญหาที่ลึกไปอีก ว่า จะเข้าถึงได้อย่างไร. ความงามก็เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับมนุษย์ เป็นปัญหาในทางศีลธรรม; ฉะนั้นจึงต้องจัดให้มันถูกต้อง.

เรื่องที่ ๓ คือเรื่อง การสัมพันธ์กันในสังคม.

นี่ยังเป็นปัญหาทางศีลธรรมมาก. มนุษย์ก็มีการสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แม้แต่สัตว์มันก็มีความสัมพันธ์กันและกัน; แต่ไม่เหมือนกัน : สัตว์ก็ไปตามสัญชาตญาณที่จะสัมพันธ์กันได้อย่างไร; ส่วนมนุษย์มันสติปัญญาก็มี ไม่มีสติปัญญาก็มี ไม่ได้เป็นไปตามสัญชาตญาณล้วน ๆ.

การที่มนุษย์สัมพันธ์กันนั้น มันไม่ได้แน่นอนเสมอไปว่า เพื่อความถูกต้องหรือความดีงาม; ถ้าเป็นมนุษย์ที่เต็มไปด้วยกิเลส ในโลกที่กำลังบูชากิเลสแล้ว การสัมพันธ์นั้น มันก็เป็นไปเพื่ออันธพาล เพื่อวิกฤติการณ์. แต่ทางศีลธรรมนั้น ต้องการให้มนุษย์สัมพันธ์กัน ในลักษณะที่เป็นประโยชน์, เป็นไปเพื่อประโยชน์ที่เรียกว่าศีลธรรม คือภาวะแห่งความปกติ. มนุษย์สัมพันธ์กันด้วยวิธีใด เกิดภาวะปกติขึ้นในสังคมนั้นแล้ว ก็เรียกว่ามันถูกต้อง.

การสัมพันธ์นี้ ก็สัมพันธ์กัน เพื่อประโยชน์ที่ควรจะได้รับ; ไม่อย่างนั้นจะสัมพันธ์กันไปทำไม. มันต้องนึกถึงตนเอง ต้องนึกถึงผู้อื่น แล้วต้องนึกถึงการเกี่ยวข้องกัน เพื่อประโยชน์ส่วนตนล้วน ๆ ก็มี, ประโยชน์ผู้อื่นล้วน ๆ ก็มี, ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันทั้งสองฝ่ายก็มี, แยกกันไม่ได้มันก็มี.

อย่านึกถึงตัวเอง อย่านึกถึงผู้อื่นโดยลำพังเดียว, มันต้องนึกถึงความที่มันเกี่ยวข้องร่วมกันด้วย; นี่ก็เป็นกิจกรรรมของมนุษย์ที่จะต้องทำให้มันถูกต้อง และมันยากยิ่งขึ้นไปอีก. นึกถึงแต่ประโยชน์ตัว มันก็ง่ายกว่า, นึกถึงประโยชน์ผู้อื่นมันก็ยากหน่อย. แต่ถ้ามานึกถึงให้มันสัมพันธ์กันให้ดีแล้วมันก็ต้องประณีต สะเอียดมากยิ่ง

ไปอีก มันต้องออกสั่น อดทนมาก มีสติปัญญามาก มันจึงจะเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ.

เดี๋ยวนี้เรามองไปทางไหน มันก็ **ไม่พบนิมิต** **เครื่องหมายแห่งนิมิตภาพ**; มันมีแต่ความสงสัย ความระแวง ความไม่รู้สึกเป็นสุข เพราะมันทำผิดในเรื่องนี้. การสัมพันธ์กันในทางสังคม เป็นเรื่องศีลธรรมและเป็นปัญหาทางศีลธรรมเต็มทั้งอย่างนั้น.

เรื่องที่ ๔ เรื่องการเมือง.

การเมืองนั้นก็ตั้งต้นมาจากการสังคม; ถ้าเราไม่สังคมกันต่างคนต่างอยู่ ก็ไม่มีเรื่องการเมือง. การเมืองมันในเมืองมนุษย์เริ่มเกี่ยวข้องกันเป็นสังคม; แต่ยังเรียกว่า “การสังคม” ไปก่อน ในระดับต่ำ ในระดับน้อย. ต่อเมื่อมันมีปัญหายุ่งยากจึงจะเป็นการเมือง ซึ่งมีความหมายกว้าง; แม้ที่สุดแต่การปกครองซึ่งกันและกันนี้ มันก็เป็นเรื่องการเมือง. แล้วปัญหามันก็มีมาก เพราะว่าคน นั้นมันไม่เหมือนกัน มันแบ่งกันเป็นพวกๆ ตามประโยชน์ที่จะได้รับ.

คนที่มิประโยชน์อย่างไร ก็มักจะไปเข้ากลุ่มกันเป็นพวกนั้น มันจึงเกิดเป็นพวก หรือเป็นพรรคขึ้นมา; บัญหามันก็ยิ่งมากหรือยิ่งหนักยิ่งขึ้นไปอีก; อย่างนี้เรียกว่า เป็นเรื่องทางการเมือง. ที่มัน **เป็นปัญหาขึ้นมา** ก็**เพราะว่าไม่มีศีลธรรม**; ถ้ามันมีศีลธรรม มันจะไม่ตั้งปัญหานั้นมา, มันจะเป็นไปเพื่อความปรกติ เรียบร้อยได้.

แต่ที่นี้เรา หรือว่า **คนในโลกนี้** **เขาเห็นความเห็นแก่ตัวเป็นเบื้องหน้า** ปัญหาทางการเมืองก็ต้องเกิดเป็นธรรมดา; การปกครองก็ทำยากลำบาก, ก็ทำอย่างขอไปที อย่างหน้าไหว้หลังหลอก.

เดียวกันก็มีปัญหาทางชนชั้นที่ต่างกันมาดนัก; คนรวยกับคนจน กำลังจะทำลายกัน ถึงขนาดที่เรียกว่า สงครามโลก. ไม่ใช่ทำลายกันเล็กๆ น้อยๆ ในหมู่บ้าน หรือว่าในประเทศ; แต่กำลังจะทำลายกันในระหว่างชาติ จะเป็นการทะเลาะวิวาทระหว่างชาติ หรือระดับโลก. ประเทศที่ยากจนก็รวมหัวกัน ที่จะต่อสู้ประเทศที่มั่งมี; เป็นปัญหาชนชั้น ตามที่ว่าประเทศนั้นๆ มันมีชนชั้นไหนเป็นผู้จัดการ หรือเป็นตัวที่กำลังเดือดร้อน.

ขอให้จำไว้สั้น ๆ ว่า **เรื่องการเมืองเป็นเรื่องศีลธรรม**; เพียวนี้เราแยกกันไปคนละทิศละทาง เราจึงไม่แก้ปัญหามหาการเมืองได้. ถ้าหากการเมืองยังมัวโง่งมอยู่ว่า การเมืองไม่ใช่เรื่องศีลธรรมแล้ว ย่อมไม่สามารถที่จะแก้ปัญหามหาการเมืองได้; จะแก้กันจนตายก็ชั่วคน นั่นก็แก้ไม่ได้. เพราะว่า **เรื่องการเมือง โดยแท้จริงมันเป็นปัญหาทางศีลธรรม**; ต้องมาคุยกันอย่างศีลธรรม, และแก้ปัญหาก็อย่างศีลธรรม **ทำการเมืองให้เป็นศีลธรรม มันก็จะหมดปัญหา**. เพราะธรรมชาติมันต้องการอย่างนั้น; ปัญหาทางการเมืองเกิดขึ้นเพราะมนุษย์ไม่มีศีลธรรม.

เรื่องที่ ๕ จริยธรรมสำหรับมนุษย์.

จริยธรรม หมายถึง **สิ่งที่ต้องประพฤติ**; ทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งที่ต้อง **ประพฤติ เรียกว่า จริยศาสตร์**. จริยศาสตร์นี้จะเล็ดไปเป็นปรัชญาที่เพื่อที่ไม่รู้จบ เหยี่ยงทิ้งเสียก็ไม่ได้; เขามามักก็เท่าที่มันจำเป็น; มันก็มาอยู่ในรูปของจริยธรรมที่ชัดเจน.

มนุษย์จะต้องประพฤติสิ่งที่มนุษย์ควรประพฤติ อย่างนี้เรียกว่าจริยธรรม.

เตียวนี้มนุษย์ไม่มีจริยธรรม คือไม่ประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ นอกจากว่าสิ่งนั้นมีความจำเป็นบังคับ, หรือว่ามันตรงกับกิเลสของตนเขาจึงจะประพฤติ. แต่สิ่งที่มีนั้นเป็นไปเพื่อธรรมะล้วน ๆ แล้ว ยากที่ว่าปุถุชนธรรมตาจะประพฤติ; ส่วนหลักศีลธรรมของธรรมชาติ คือภาวะปกติของธรรมชาตินั้น มันตายตัว มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้.

คนจะต้องประพฤติให้ถูกต้องกับมนุษย์ด้วยกัน หรือแม้แต่ต่อตัวเองให้เป็นคนดีเสียก่อน, เป็นคนถูกต้องเสียก่อน. เรื่องนี้อาจจะพูดอย่างเขาเปรียบก็ได้ว่า; ถ้าทุกคน ไม่ต้องการคนอื่นก็ได้; ทำตัวของตัวให้ดีกว่าทุกคน ก็มันว่า *ทำตัวดีทุกคนมันก็ดีได้ทั้งโลกได้เหมือนกัน*. แต่ตามองดูคนอื่นบ้างนั้น มันจะกว้างขวางออกไป หรือมันจะยั้งขึ้นบ้าง; แต่ถึงอย่างไรมันก็สำคัญอยู่ที่ว่า คนนั้นจะต้องประพฤติในส่วนของตัวเองที่เป็นหน้าที่ของตัว. จะต้องประพฤติอย่างไรก็รู้กันอยู่แล้ว ตามบทบัญญัติทางศาสนา หรือทางจริยธรรมสากล ไม่เกี่ยวกับศาสนาไหน มันก็มีอยู่ไปศึกษาได้ แล้วก็ยกอธิบายมา บางครั้ง บางหน ก็ละเอียดแล้วเหมือนกัน.

**เรื่องที่ ๖ โลกทุกโลกเป็นวัตถุแห่งศีลธรรม,
เป็นวัตถุแห่งปัญหาทางศีลธรรม**

เราจะตั้งประพฤติให้ถูกต้องต่อโลกทุกโลก, คือมากกว่าที่จะเสี่ยงไปยังบุคคลจำนวนน้อย, หรือว่าเพียงคนเดียว. และคำว่า โลก นี้ก็มีความหมายมากกว่าที่จะเสี่ยงแค่เพียงบุคคล; แม้ว่าคนที่อยู่ในโลกนี้ จะเป็นตัวความหมายอันแท้จริงรองคำว่าโลก; แต่คำว่าโลกมันยังมีอย่างอื่นอีก ที่นอกไปจากบุคคล. ฉะนั้นเรามองกันทีเดียวให้หมดว่า ทุกโลก หรือว่าทุกชนิดของโลกร เช่น โลกแผ่นดิน โลกต้นไม้ และโลกสัตว์ไตรภพแล้วโลกคน คือโลกมนุษย์.

โลกที่หนึ่ง, โลกแผ่นดินนี้ มันไม่มีชีวิตวิญญาณอะไร แต่ก็เป็นวัตถุแห่งศีลธรรม, เป็นวัตถุแห่งปัญหาทางศีลธรรม; เราต้องประพฤติต่อโลกแผ่นดินนี้ให้ถูกต้องด้วยจึงจะเรียกว่า มีสิทธิที่ควรจะอยู่ในโลกนี้. อย่าทำลายโลก แผ่นดินโลกแผ่นดินนี้; ยิ่งวันเราทำลายโลกแผ่นดินนี้มากขึ้นทุกที เพื่อประโยชน์อย่างอื่นจนกลายเป็นว่า โลกนี้มันสกปรกไม่น่าอยู่ขึ้นมา.

ปัญหาเรื่องโลกสกปรกนี้ กำลังระบาดกันทั่วโลก; เพราะเขาไม่มีศีลธรรมที่จะประพฤติต่อแผ่นดินโลก; น้ำสกปรก อากาศสกปรก อะไสกปรก จนไม่น่าอยู่ มันจะมากขึ้นทุกที. นี่ความที่เห็นแก่ตัว มันประพฤติผิดต่อแผ่นดินโลก.

โลกที่สอง, โลกถัดมาอีกคือโลกต้นไม้ คือพืชพันธุ์ไม้ทั้งหลาย เป็นโลกของมันอีกโลกหนึ่ง. เราจะต้องมีศีลธรรมที่จะประพฤติต่อมันให้ถูกต้อง ตามความถูกต้อง, หรือบางทีก็จะถือว่าตามความจำเป็นที่จะต้องประพฤติ. เพราะว่าต้นไม้จำเป็นที่จะต้องนี้ในโลก; ถ้าต้นไม้ไม่มีในโลก โลกนี้ก็ไม่ได้ เพราะสัตว์จะอยู่ในโลกไม่ได้ มันจึงจำเป็นที่จะต้องทำให้ต้นไม้เป็นปรกติสุข ไปตามประสาโลกต้นไม้; แล้วมนุษย์ก็จะได้รับประโยชน์อย่างยิ่ง จากการที่ต้นไม้มันมีอยู่ในโลก. คิดดูง่ายๆ ก็ได้ว่า ลองไม่มีต้นไม้ในโลกนี้ เราจะอยู่ได้อย่างไร; มันก็อยู่กันไม่ได้. ถ้าทำผิดต่อสิ่งนี้ ก็เรียกว่า ทำผิดต่อศีลธรรมที่เกี่ยวกับโลกของต้นไม้.

โลกที่สาม, สัตว์เคี้ยวหญ้า ก็เหมือนกัน มันก็เป็นโลกหนึ่ง. เราจะ **หลังมีศีลธรรม ที่จะประพฤติต่อสัตว์** เหล่านั้น, ถ้าไม่อย่างนั้นปัญหามันจะเกิดขึ้น อย่างที่กำลังเป็นปัญหา เกี่ยวกับว่าสัตว์มันไม่พอจะใช้, หรือว่าสัตว์มันจะสร้างปัญหาอย่างอื่นขึ้นมา จนมนุษย์เดือดร้อน.

โลกที่ดี โลกสุดท้าย คือโลกคน โลกมนุษย์, นี่เรื่องมันมาก ไปศึกษาเองก็แล้วกัน มันก็รวมอยู่ในคำพูดที่ได้บรรยายมาแล้วว่า จะต้องประหลาดใจต่อโลกมนุษย์นี้ อย่างไรก็ตามในทางอย่างนั้น ในทางอย่างนี้, นี่เรียกว่า โลกทุกโลกมันเป็นวัตถุแห่งศีลธรรม, มันเป็นวัตถุแห่งปัญหาทางศีลธรรม. นี่เรียกว่าโลกทางวัตถุ.

โลกในทางนามธรรมนั้นก็ยังมิอยู่ ยกตัวอย่างเช่น : กามโลก รูปโลก อรูปโลก; เป็นภาษาธรรมะชั้นสูง. **สภาพของจิตใจที่จมอยู่ในกาม** นี่ก็เรียกว่า **กามโลก**, อยู่ในกามโลก. สภาพของจิตใจที่ไม่จมอยู่ในกาม แต่ไป **จมอยู่ในความลุ่มหลงในทางวัตถุที่รูปร่างก็เรียกว่า รูปโลก**, ที่ไกลไปกว่านั้น ก็ **ลุ่มหลงในสิ่งที่ไม่รูปร่างก็เรียกว่า อรูปโลก**, มันก็เป็นโลกสำหรับให้ลุ่มหลง.

นี่เป็นปัญหาทางธรรมที่ลึกขึ้นไปอีกต้องไว้พูดกันคราวอื่น หรือในลักษณะอย่างอื่น; แต่ในที่นี้ ยกมาเป็นตัวอย่างว่า **“ชั้นชื่อว่าโลกแล้ว เราจะต้องปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง”** ไม่อย่างนั้นจะไม่ศีลธรรม ตามความหมายอันสมบูรณ์ที่เราพูดกันทั้งหมดนี้ เราจะมองเห็นได้ว่า มันมีอยู่รอบตัวเรา เกี่ยวกับโลก หรือคนในโลก.

เรื่องที่ ๑ สภาพที่เป็นโลกุตตระ หรือเหนือโลก ก็ยังเกี่ยวข้องกับศีลธรรม เป็นปัญหาแห่งศีลธรรม.

ไปพบทวนว่า ความหมายของคำว่า ศีลธรรม มีอยู่ ๓ ความหมายอย่างไรจะพบว่า **ภาวะอันเป็นปกติสูงสุดที่สุด นั้น เป็นเรื่องเหนือโลก** ซึ่งเรียกว่า **โลกุตตรสภาพ** - **สภาพที่เป็นของเหนือโลก** ก็ยังเป็นวัตถุแห่งศีลธรรม ก็จะต้องเอาปัญหาทางศีลธรรมเข้าไปเกี่ยวข้อง เพื่อจะแก้ไขให้มันถูกต้อง; แต่ขอให้เข้าใจว่า มันเป็น

เรื่องทางจิตใจที่ชนะกิเลส ไม่ใช่ชนะโลภแผ่นดิน, เหมือนเมื่อวันที่มีมนุษย์ขึ้นไปเหยียบดวงจันทร์เป็นครั้งแรก คนแรกนั้น.

เมื่อมนุษย์เหยียบดวงจันทร์ มันมีคำพูดที่พูดออกมาจากคนใหญ่โตในโลกนี้ว่าเดี๋ยวนี้มนุษยชนะโลก ก็อมาเนียเอาชนะธรรมชาติไปแล้ว. ได้ยินคำพูดอย่างนี้แล้วมานึกสงสาร, เวทนาสงสาร; ว่าชนะโลกได้ แต่เพียงว่าไปเหยียบดวงจันทร์ได้ นี่มันเป็นเด็กอมมือ. ถ้า **ชนะโลก หรือเหนือโลก** โดยแท้จริง มันก็ **ต้องหมดปัญหาทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับโลก** ในโลก, และโดยเฉพาะเป็นเรื่องเกี่ยวกับทางจิตใจ.

ห้ถามชื่อมาเจ็ดประเภทนี้ ก็รู้จะพอแล้วว่า **อะไร ๆ ไม่พ้นไปจากความเกี่ยวข้องกันอยู่กับปัญหาทางศีลธรรม.** ถ้าพูดให้สั้นขึ้นมาหน่อย ถ้าไม่มีอะไรที่มันจะนอกออกไปจากเรื่องของศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม.

ปัญหาทางศีลธรรม ที่ต้องรู้ เพื่อแก้ไข

ทีนี้จะพูดต่อไปให้จบ แม้แต่ว่าจะเหนื่อยไปบ้าง ก็จะต้องถึงคำว่า “ปัญหา”, ปัญหาทางศีลธรรมนี้เป็นตัวปัญหาที่เราจะต้องพูด. ทีนี้จะพูดถึงคำว่า **ปัญหาที่หลายประเภท:** แต่ว่าทุกประเภทเป็นสิ่งที่ต้องแก้ หรือต้องสะสาง. ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะทำอันตราย; อย่างน้อยที่สุด มันรบกวนให้เป็นบ้าได้; แต่ถ้าเราแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ มันก็สบาย. พูดถึงปัญหาแล้ว ก็จะต้องนึกถึงว่า มันมีอยู่กี่ชนิด? แล้วก็จะเห็นได้ว่ามันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร?

อย่างที่ ๑ จะเรียกว่า **ปัญหาหมา** คือปัญหาหลอกหลวง, ปัญหาที่ไม่ใช่ปัญหาแท้จริง เป็นปัญหาหมา เป็นเรื่องหลอก เพราะคนโง่มีปัญหหลอก จึงรู้สึกว่าเป็นปัญหา. และในปัญหาหมา เป็นปัญหาของสัตว์โลกที่กำลังโง่ ไปเอาอะไรมาเป็นปัญหาที่ไม่ใช่ปัญหา, แล้วที่ควรจะเป็นปัญหาก็ก็น่าคิดว่า เป็นปัญหา; เพราะฉะนั้น ปัญหาของคนชนิดนี้ เป็นปัญหาหมา พรางตา หรือหลอกหลวง ตามอำนาจของอวิชชา.

ที่เราเห็นได้ง่ายๆ ในเวลานี้ ก็คือ **ปัญหาที่เกิดความแพ้ชนะ**: โลกกำลังมีแพ้ชนะอย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น; แพ้ชนะนั้นเอง มันทำให้เกิดปัญหานี้ ก็ไปตามแพ้ชนะ. นี่เรียกว่าปัญหาหมา เป็นปัญหาของคนโง่, เป็นปัญหาของคนไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักสังคม ไม่รู้จักธรรมชาติ. ไม่รู้จักแม้แต่ตัวเอง แล้วจะรู้จักสังคมได้อย่างไร, รู้จักธรรมชาติอันลึกซึ้งได้อย่างไร; ฉะนั้นสิ่งใดที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาแก่คนพวกนี้ เป็นปัญหาหมา ไม่ใช่ปัญหาจริง หรือไม่ใช่ว่าปัญหาที่ควรจะต้องเรียกว่าความจริง.

อย่างที่ ๒ ก็ต้องเป็นปัญหาแท้จริง คือ **ปัญหาของผู้ที่รู้จักทุกอย่างแล้ว**: รู้จักตัวเอง รู้จักสังคม รู้จักธรรมชาติ เป็นผู้รู้จักทุกอย่างที่มนุษย์จะต้องรู้จัก, ก็ถ้าปัญหาอะไรเกิดขึ้น เพราะข้อนี้หรือแก่บุคคลนั้น. นี่เราเรียกว่า ปัญหาที่แท้จริง; ปัญหาที่แท้จริงนี้ หมายถึงจริงที่รู้สึกได้ ที่กำหนดได้ ที่จัดการชำระสะสางได้ ตามวิถีทางของหลักวิชา หรือของวิทยาศาสตร์.

ขอบอกไว้อีกว่า อย่าให้เป็นปัญหาที่นอกออกไปจากขอบเขตของวิทยาศาสตร์; หรือเหตุผลที่เหตุผลทางวิทยาศาสตร์, คือเหตุผลที่เห็นอยู่จริง; อย่าให้เป็นทางปรัชญาเป็นปัญหาเพื่อเชื่อ เป็นเหตุผลเพื่อเชื่อ. มนุษย์จึงควรรู้จักสิ่งที่จะต้องรู้จักโดยแท้จริงตามวิถีทางของวิทยาศาสตร์ : ถ้าเขามีปัญหาอะไรขึ้นมา เขาเรียกว่าปัญหาที่แท้จริงแล้วก็ไม่ยาก แล้วก็ไม่สลับจนเกินไป จะมองเห็นอยู่ จะแก้ได้.

แม้ที่สุดแก่การที่เรามองเห็นว่าศีลธรรมเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งปวง, เรากำจัด
 ทำผิดต่อศีลธรรม. นี่มันดูเหมือนไม่ต้องเชื่อใคร ไม่ต้องคำนวณอะไรให้มันมาก
 มันเห็นอยู่ มันรู้สึกอยู่; ฉะนั้น ถือว่าเป็นปัญหาที่แท้จริง ที่มันมีอยู่แล้ว, มัน
 เกี่ยวข้องกับเราแล้ว ก็ยึดเอามันเป็นสิ่งที่เราจะต้องแก้ อย่าให้มันมากกว่านั้น.

อย่างที่ ๑ มันเป็นปัญหาเพราะว่ามันเป็นหน้าที่, **เป็นปัญหา เพราะวามันเป็นหน้าที่**; เมื่อพูดถึงหน้าที่ มันก็มากมาย หลายร้อยหลายพันอย่าง พูดไม่ไหว, ก็จะต้องสรุปรวมให้มันเหลือเป็นพวก ๆ เป็นแ่ง ๆ ว่ามันเป็นหน้าที่ ๓ ความหมาย หรือ หน้าที่ ๓ ประเภท ความหมายที่มีอยู่ ๓ ความหมายของคำว่า ศีลธรรม : ศีลธรรม ความหมายที่ ๑ ว่า ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความปกติ, ความหมายที่ ๒ ของศีลธรรมก็คือ ภาวะแห่งความปกติ, ความหมายที่ ๓ ของศีลธรรมก็คือ ธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์ เป็นความปกติ. เมื่อคำว่า ศีลธรรม มี ๓ ความหมายอย่างนี้ ก็ให้หน้าที่ที่เราจะต้อง ประพฤติกระทำ มันมี ๓ หน้าที่ด้วยกันก็แล้วกัน มันจะง่ายดี.

สำหรับ **ความหมายที่ ๑ สิ่งที่เป็นเหตุแห่งความปกติ** คือศีลธรรมใน ความหมายที่ว่า สิ่งนั้นเป็นเหตุแห่งความปกติ; อย่างนี้เรามีหน้าที่จะต้องทำ, มันเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำสิ่งหรือเหตุ แห่งความปกติ.

ความหมายที่ ๒ ศีลธรรม ที่เป็นภาวะแห่งความปกติ มีหน้าที่ที่เรา **จะตั้งพัฒนา** ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า ภาวนา, ที่ให้ทำภาวนา. ให้พุทธบริษัท **ทำภาวนา** นั้น คำนั้นแปลว่า **ทำให้มันเจริญกว่าที่มันเป็นอยู่**; เขาเรียกว่า **ภาวนา**. เทียบนี้ก็ตรงกับคำว่า **พัฒนา** ในความหมายปัจจุบันภาษาธรรมชา. สิ่งที่เป็นภาวะ แห่งความปกติ หรือความสงบสุขนี้ เราต้องพัฒนาให้มันยิ่งขึ้นไป.

ความหมายที่ ๓ ศีลธรรม ในความหมายที่ว่า มัน เป็นธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์เป็นความปกติ ก็คือความหมายที่ ๑ ของศีลธรรมนี้ เราจะต้องรักษา ซึ่งจะเรียกว่า อนุรักษศีลธรรมชาติ; เหมือนกับที่เขาพูดกันติดปากทั่วกันก็ได้. แต่แน่นอนเขาไม่ได้อนุรักษศีลธรรมชาติเพื่อศีลธรรม เขาเพื่อประโยชน์ของกู หรือของพวกของกู; มันก็ถูกไปตามแบบนั้น.

แต่เมื่อพูดในแง่ของศีลธรรม เป็นปัญหาทางศีลธรรมแล้ว เราก็จะต้องอนุรักษภาวะศีลธรรมตามธรรมชาติ คือให้มันคงเป็นธรรมชาติที่ปกติ สงบ นำคุณอยู่อย่าไปทำลายกัน; เช่น อย่าเอาไฟไปจุดบ้านเสีย หรืออย่าไปทำลายภาวะธรรมชาติปกตินี้ให้มันเสียไป. แต่ที่คิดกว่านั้น ที่จริงกว่านั้น ก็คือว่า ธรรมชาติอันแท้จริงของสิ่งที่เป็นสัตว์ เป็นคน นั้นมันคือ ความปกติ.

ความไม่ปกติหรือกิเลส นั้นเพิ่งเกิด; เพราะฉะนั้นภาวะเดิมแท้ของจิตคือภาวะปกตินั่นแหละ. สภาพเดิมของธรรมชาติที่เป็นความปกติต้องรักษา. เรื่องนี้ได้พูดกันมาแล้วในคำว่า “ประภัสสร” : จิตประภัสสรอยู่ตามธรรมชาติ จิตศุญญความเป็นประภัสสรต่อเมื่อกิเลสมันเกิดขึ้น. ต้องรักษาจิตประภัสสรให้ปลอดจากการเกิดของกิเลส นี้ในทางภายใน; เช่นเดียวกับเรารักษารักษาโรคภายนอก ให้มันคงเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ตามเดิมของมันอย่างนั้น.

สรุปสั้น ๆ ว่า ศีลธรรมในฐานะที่เป็นเหตุแห่งความปกตินี้ เราต้องทำ, ศีลธรรมในฐานะที่เป็นภาวะแห่งความปกติที่เราต้องพัฒนา. และศีลธรรมเป็นภาวะที่เป็นธรรมชาติ มีปรากฏการณ์อันปกตินี้ เราต้องรักษา. โดยหลักใหญ่เหล่านี้ ก็จะเป็นการเพียงพอแล้ว, เราจะมีศีลธรรมในความหมายที่สมบูรณ์ที่สุด อย่างที่กล่าวมาแล้ว ทั้งแต่การบรรยายครั้งที่ ๑.

ปัญหาทุกประการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม

ที่นี่ มาพูดถึงปัญหาที่มีอยู่จริง ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก มันเป็นปัญหาที่เร้นลับ เราไม่มอง แล้วเราก็มองไม่เห็น; นี่ก็คือ **ความจริงของธรรมชาติทั้งหมด** หรือของพระเจ้า หรือของธรรมทั้งปวงก็ตาม, มันจะต้องสรุปลงมาได้เป็นคำพูดสั้น ๆ ให้ทันสมัยสักหน่อย ก็ต้องพูดว่า **ทุกอย่างนั้นมัน ของศีลธรรม โดยศีลธรรม เพื่อศีลธรรม**; เหมือนอย่างภาษากวเมืองละเมอเพื่องั้นของเขาคือว่า เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน, แล้ว **ประชาชนกับกิลเลต**งั้น; ฉะนั้น โลกนั้นก็เต็มไปด้วยความระส่ำระสาย.

แต่เดี๋ยวนี้เรารู้ว่า **ของศีลธรรม โดยศีลธรรม เพื่อศีลธรรม**; ไม่มีตัวเราเลย ไม่มีของมนุษย์ ทั้งหมดนั้นมันของศีลธรรม หรือสิ่งที่มันมีความปกติอยู่ตามธรรมชาติ. มันจะเป็นอย่างนั้นได้ก็ **โดยศีลธรรม คือโดยการประพฤติศีลธรรม** ของผู้ที่ทำหน้าที่ประพฤติ, แล้วมันก็ **เพื่อศีลธรรม คือภาวะแห่งความปกติ**.

ถ้าเราจะให้เป็นความถูกต้องตามหลักกันแล้ว ก็อย่ามีตัวกู - อยาามีของกู; ให้มันเพื่อศีลธรรม โดยศีลธรรม หรือว่าของศีลธรรม; มันเป็นสมบัติของศีลธรรม ศีลธรรมชาติที่ปกติ มัน **ต้องโคตรคนที่ศีลธรรม โดยการประพฤติศีลธรรม** และก็ **เพื่อประโยชน์แก่ศีลธรรมเอง**. คนก็สบายเป็นสุขโดยที่ไม่ต้องเป็นเจ้าของ ของอะไร; หรือว่าถ้าจะไม่ยอม, ไม่ยอมเพราะว่าเราไม่ได้อะไรเลย.

ถ้าเราไม่ยอม เราจะได้อะไรบ้าง; เราก็ต้องพูดว่า มันเป็น **ของมนุษย โดยมนุษย เพื่อมนุษย**, มนุษย์มีใจสูง จึงจะเรียกว่ามนุษย. ฉะนั้น ทุกอย่างนั้น

มันต้องเป็นของมนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูง มันก็ต้องโดยมนุษย์ คือโดยสัตว์ที่มีใจสูง แล้วมันก็ต้องเพื่อมนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูงนั่นเอง. หมายความว่า ของศีลธรรม โดยศีลธรรม เพื่อศีลธรรมแล้ว มันจึงจะเกิดผลขึ้นมาว่า ของมนุษย์ โดยมนุษย์ เพื่อมนุษย์.

ไม่ใช่คำกล่าวมาว่าของประชาชน แม้ที่เต็มไปด้วยกิเลส, หรือเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน นี้ไม่เคยสำเร็จประโยชน์เลย; เพราะว่ามันไม่มีศีลธรรม, เพราะประชาชนนั้นยังไม่รู้จักศีลธรรม, ยังไม่มีศีลธรรม; ก็สิ่งเพื่อประชาชน โดยประชาชน เทำไรมันคงเป็นนรกเร็วขึ้น.

เพราะว่าเขาไม่รู้จักศีลธรรม จึงต้องมีความหมายของคำว่า ศีลธรรม ให้เหมาะสม สำหรับมนุษย์ ที่จะรู้ ใจถูกต้อง และใจสมบูรณ์. ทุกคราวจะยืนยันว่าถูกต้องและสมบูรณ์: ถูกต้องนี้ยังไม่สมบูรณ์ก็ได้, ใจถูกต้อง ๆ ๆ จนมันสมบูรณ์ด้วย; ฉะนั้น เราจึงพูดศีลธรรมกันในลักษณะอย่างนี้.

ทีนี้ ก็จะสรุปความทั้งหมดนี้ : - ๑. ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม, ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม หรือไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม. ที่ว่า "อะไร ๆ" นี้ หมายถึงว่าจะเป็นรูปธรรม หรือวัตถุก็ได้; เป็นนามธรรม คือจิต ก็ได้, หรือรูปธรรมกับนามธรรม ที่มันมาเกี่ยวข้องกันแล้ว เป็นสิ่งที่มีชีวิตจิตใจ, หรือว่าอาการกิจกรรมทำของชีวิตเหล่านั้นก็ได้, นี้เรียกว่าอะไร ๆ ทั้งหมด. ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ศีลธรรม, หรือที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับปัญหาทางศีลธรรม.

๒. ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องอาศัยศีลธรรม. ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องอาศัยศีลธรรม; ขอยืนยันอย่างนี้; ไม่แน่ไหนแห่งหนึ่ง.

๓. ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรมเป็นหลักประกาศิต แปลว่าต้องถือเอาหลักศีลธรรมนี้เป็นหลักประกาศิต เป็นของแก้ตัวตายตัว ผืนไม้ได้ เถียงไม้ได้ หรือไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรมเป็นหลักประกาศิต.

๔. ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรมเป็นรากฐาน หรือเป็นเหตุ หรือเป็นปัจจัย. อะไรก็ต้องถือเอาศีลธรรมนี้เป็นรากฐาน และเป็นเหตุ เป็นปัจจัย : ทางวัตถุก็ต้องรากฐานทางวัตถุ, ทางนามธรรมก็รากฐานทางนามธรรม เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ทางนามธรรม, เลยพูดเสียเลย ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรม คือภาวะแห่งปกตินั้นมาเป็นรากฐาน เป็นเหตุ เป็นปัจจัย.

๕. ไม่มีอะไรที่จะไม่เพ่งเล็งเอาความมีศีลธรรมเป็นจุดหมายปลายทาง. ไม่มีอะไรที่จะเพ่งเล็ง เอาความมีศีลธรรมเป็นจุดหมายปลายทาง : รูปธรรมกัตติ, นามธรรมกัตติ, ต้องเพ่งเล็งเอาศีลธรรมเป็นจุดหมายปลายทาง. คนเรานี่ แน่ละ จะเอาความสงบ ปกติ ที่เรียกว่า ศีลธรรมนั้น เป็นจุดหมายปลายทาง; แต่แม้สัตว์ แม้คนโง่ มันก็ต้องอย่างนั้นเหมือนกัน ไม่อย่างนั้นมันคันรนเรื่อย.

๖. “ไม่มีอะไรที่เราไม่ควรใช้ความมีศีลธรรม” นี่แหละมาเป็นเครื่องทำให้คำว่ามีมนุษย์ เกิดมีความหมายขึ้นมา; มนุษย์จะมีความหมายเป็นมนุษย์ ไม่ได้ถ้าปราศจากศีลธรรม. ฉะนั้น เราจึงว่าไม่มีอะไรที่ไม่ต้องใช้ความมีศีลธรรม เป็นเครื่องทำให้เกิดความหมายแก่มนุษย์ ถือเป็นมนุษย์. ถ้าเราเข้าใจอันนี้ จะเข้าใจได้หมดจดเลยว่า ไม่มีกิจกรรมของมนุษย์อะไร ที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม.

ลองทบทวนดูให้ดี จะเข้าใจยิ่งขึ้น เพราะมันจะส่งเสริมแก่กันและกัน; เพราะไม่มีอะไรที่ไม่ใช้ศีลธรรม. ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องอาศัยศีลธรรม ในแง่ใดแง่หนึ่ง

ไม่มีอะไรที่ไม่ต้องถือเอาศีลธรรมเป็นหลักประกาศิต เหมือนกับอย่างว่าเป็นพระเจ้าผู้เผด็จการ, หรือ ไม่มีอะไรที่ไม่ถือเอาศีลธรรมเป็นรากฐาน เป็นเหตุ เป็นปัจจัย. ไม่มีอะไรที่ไม่เพ่งเล็งความมีศีลธรรม ในฐานะเป็นจุดหมายปลายทาง, แล้วก็ไม่มีอะไรที่ไม่ใช้ความมีศีลธรรมนั้นแหละ เป็นเครื่องทำให้เกิดความหมายขึ้นมาสำหรับคำว่ามนุษย์.

ทีนี้ จะสรุปทั้งหมดข้อนี้ เข้าเป็นเพียงข้อเดียวก็ได้, ก็ได้ประโยชน์กัน. นิเทศเห็นว่า เรารอคอยได้ เจริญอยู่ได้ เพราะศีลธรรมเท่านั้น : เรารอคอยไม่ได้ อยู่ได้ก็เพราะศีลธรรม, และเรายังมีความเจริญ หรือยิ่งไปกว่ารอคอยได้นี้, ก็เพราะศีลธรรม, เรารอคอยได้ เจริญอยู่ได้ เพราะศีลธรรมเท่านั้น.

ในที่ที่สุดหวังว่าท่านทั้งหลายจะมองเห็นว่า ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” มัน กว้างขวาง อย่างนี้, และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องให้ความหมายแก่คำว่า ศีลธรรม อย่างกว้างขวาง เช่นนี้, และยินดีที่จะรับเอาความหมายของคำว่า ศีลธรรม ที่กว้างขวางเช่นนี้, เพื่อว่ามันจะแก้ปัญหาทุกอย่างได้.

ขอบเขตของคำว่า “ศีลธรรม” นี้ ต้องกว้างขวางเป็นอนันตะ คือไม่มีที่สิ้นสุด ในบรรดาสิ่งที่จะต้องเกี่ยวกับมนุษย์ หรือสันติภาพของมนุษย์. อย่าให้มันจำกัดความอยู่เพียงว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชนเท่านั้น; มันเป็นที่คอมมิวนิสต์, มันต้องเป็นศีลธรรมทั้งหมด ของคนทุกคน ของทุกระดับ ของทุกโลก ทุกสถานการณ์ที่มันจะมีขึ้นแก่มนุษย์.

ศีลธรรมอันดีของประชาชนนั้น มันเป็นเพียงศีลธรรมอย่างเก๋กอมมือ แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังหาพิภพหอยดตะยอก ; เพราะว่าเขาไม่รู้ว่ เขาจะต้องประพฤติอย่างไรต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั่นเอง.

การบรรยายวันนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่ ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม โดยรายละเอียดมันก็มียู่อย่างนี้ ; นี่ก็สมควรแก่เวลาแล้ว.

ขออุทิศการบรรยายให้พระคุณเจ้าท่านสวด บทธรรมะสำหรับส่งเสริมกำลังใจในการมีศีลธรรมต่อไป ในบัดนี้,

๘๔ ตอบคำถาม หักคำบรรยาย ครั้งที่ ๒

เสนอ : ท่านอาจารย์ได้บรรยายสรุปหมดแล้วว่า ศีลธรรมเป็นทางรอดแห่งชีวิต ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับศีลธรรม. แต่ผมใคร่จะพูดตอนนี้เพียงแต่ว่า ช่วยกันหยิบมาในแง่ คนละแง่ คนละมุม มาเน้นกันให้เห็นชัดๆ ให้มันหนักในบางแง่บางมุมกันเท่านั้นเอง.

โดยเฉพาะกิจกรรมของมนุษย์ ถ้าขาดศีลธรรมเสียแล้ว ก็ไปไม่รอด ก็ไปในทางที่มันเกิดความไม่ยุติทั้งนั้น ; ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมในทางที่เกิดจากสัญชาตญาณ ซึ่งท่านอาจารย์ได้พูดแล้วว่า เรื่องเกี่ยวกับ กิน การ เกี้ยวพาราสี ก็ต้องมีศีลธรรมไว้ควบคุม ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว มันไปไหนอันแล้ว ก็ไม่ใช่ทางรอด ไม่ใช่ทางสงบทั้งนั้น ซึ่งเห็นได้ชัดในเรื่องกิน และเรื่องกาม ซึ่งผมขอผ่านไ้.

แต่เรื่องเกียรติ อาจจะบางท่านสงสัยว่ เกียรติมันคั่งขึงนักในแง่ที่ว่า มันคั่งขึงทั้งนั้น ; ทำไมจะต้องมีศีลธรรมมาควบคุมอีก ? ซึ่งผมมองแล้วว่ เกียรติ

ของมนุษย์เราที่เป็นสัตว์ชาติญาอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์เราต้องการให้มี. บางท่านก็อาจ
จะนึกว่า น่าจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง; แต่ถ้าหากันจริงแล้ว เกียรติที่ไม่ต้องมีศีลธรรม
มาก็คือการฉ้อโกง และก็เป็นเกียรติจอมปลอมเสียเอง. ส่วนมากเป็นอย่างไรน่ะคือ เป็น
เกียรติที่จ้าง ใช้นานาเงิน จ้างให้คนอื่นให้เกียรติก็แล้ว และเป็นส่วนมากเสียด้วย แล้ว
เป็นเกียรติให้แก่ตัวเอง.

เกียรติก็มีเพราะ; ซึ่งถ้าผมกล่าวรายละเอียดก็เป็นการที่ประจาน หรือระบบ
การทำงานของข้าราชการกัน ไม่ค่อยดี แต่อยู่แล้วระบบราชการเดี๋ยวนี้ ที่ทำ ๆ อยู่ก็
เป็นเกียรติ ที่ตัวเองว่าตัวเองเสียเป็นส่วนมาก ซึ่งก็อาจเป็นเกียรติที่ไม่ต้องมีศีลธรรม
คุ้มครอง ซึ่งเห็นได้ว่า เป็นเกียรติจอมปลอม. เกียรติพวกนี้จะนำไปสู่ความไม่
สงบทั้งนั้น; แยกกันเขาเกียรติเป็นเกียรติที่ตัวเองว่าตัวเอง. แยกกันเพื่อจะเอาเกียรติ
เกียรติที่ใช้เวลานานเงินกับคนอื่น เพื่อให้ตัวเองมีเกียรติ ซึ่งเรียกว่า ๆ ว่า เกียรติยศ,
ซึ่งความจริงแล้ว ถ้าไม่ใช่เกียรติที่แท้จริง.

ถ้าศีลธรรมคุ้มครองจริงแล้ว เป็นเกียรติที่ไม่ต้องไว้วางใจ เป็นของมันเอง
โดยธรรมชาติ นำไปสู่ความสงบ. ถ้าเราควบคุมศีลธรรมได้; เกียรติมันจะเป็น
เกียรติคุณ. มันน่าจะเป็นแบบนี้ เกียรติที่ศีลธรรมคุ้มครอง คือเกียรติคุณ มัน
เป็นเอง เป็นอยู่ด้วยความสงบ แล้วไม่ใช่มันแสดงเกียรติออกมา. คนอื่นเขารู้
คนอื่นเขาเห็น เห็นเกียรติของคนนั้น โดยผู้ที่ไม่ต้องแสดงอะไร. และไม่ต้องการรู้ลึก
ตัวว่า ตัวเองมีเกียรติอะไรมากมายด้วย. เป็นเกียรติที่เกิดขึ้นมาจากคุณงามความดี
โดยแท้จริงตามธรรมชาติ.

ผมเข้าใจว่า เกียรติแบบนี้เป็นเกียรติที่ถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรมของ
ศีลธรรม ส่วนเกียรติที่มีอยู่นั้น เกียรติเป็นเกียรติยศที่ว่างกันไปเอง โดยที่เจ้าตัวต้อง
การเสียมากกว่า. แล้วจึงมีปัญหาสังคมจนกระทั่งบัดนี้. ไม่ว่าจะเป็นไหน : ระบบ
ทั้งชั้นข้าราชการ, ชั้นประชาชน, ชั้นในปกครองก็ทำตาม ก้าวหน้ากันอยู่

ในเรื่องเกียรติยศก็ไม่มีศีลธรรมคุ้มครองแต่อย่างใด. นี่เป็นสิ่งหนึ่งที่ผมใคร่เห็นไว้เห็นว่า แม้แต่กิจกรรมที่เกี่ยวกับบรรพชาตีกักาม เกิดจากสัญญาว่าตนก็ยังมีศีลธรรมคุ้มครอง.

อีกอย่างหนึ่งที่ผมได้ฟังท่านอาจารย์ได้พูดถึงเรื่องทุกอย่างทุกอย่าง และโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับโลก อย่างอื่นผมก็ไม่ขอกล่าวถึง. ที่กล่าวถึง ๖-๗ ข้อ แต่ผมขออยู่ที่ข้อว่าจะเน้นอยู่ที่เรื่องโลก เราจะยังมีศีลธรรมคุ้มครองเหมือนไหนให้เป็นไปตามศีลธรรม. เราจะจัดการกับโลกทุกโลก ต้องให้มีศีลธรรมคุ้มครอง; ถ้าไม่เช่นนั้นจะเป็นปัญหาให้เกิดความยุ่งยาก ไม่สงบขึ้นแน่นอนที่เราได้อยู่ตลอดเวลา.

โดยเฉพาะคือโลกพหุจิน ที่เราทำๆ อยู่เดี๋ยวนี้ เราไปทำอะไรเกี่ยวกับเงิน จนเงินไม่สะอาดจนเห็นชัด จนเกิดภาวะสุขภาพไม่ดีขึ้นมาเพราะฉะนั้น, เกี่ยวกับเงินจึงแน่วชัดแล้ว. โลกเฉพาะโลกของสัตว์. หรือโลกของพืช: เดี่ยวนี้เราคิดว่าเราเอง เราเพิ่มผลผลิตเอง เราจัดการกับโลกพวกพืช. ยกตัวอย่างง่ายๆ โลกพวกพืช เราทำรายได้มีหลายครั้ง นี่เราหาว่าเราเองและเราจัดการกับโลกพวกพืช ทำนานกันจนไม่มีวันหยุดหย่อน ปลูกข้าวกันปีละตั้ง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ซึ่งมีศีลธรรม.

ถ้าไม่ผมว่าผิด ท่านทั้งหลายคงจะค้านอีกว่า เอ, ทำนานหลายครั้ง ทำไม่ผิดศีลธรรม. ก็เพราะขาดความปกติ ปกติของพืชในนา ปกติพืชจะต้องงอกขึ้นมา แล้วก็หักงอไป แล้วก็เว้นจังหวะ. จังหวะที่ดินนั้นจะต้องได้มีปุ๋ย ที่จะได้มาจากพืชที่มันเก่า แล้วปลูกใหม่ก็อีก. ที่นี้ เราไปจัดการกับโลกพวกพืช และโลกพหุจินนี้โดยไม่มีการควบคุม; เราปลูกกันไม่มีเวลาหยุดชะงักอะไร เราเก็บเกี่ยวผลของมันมาแล้ว มันยังไม่ได้อายุให้มัน ปล่อยให้ชะงักไป โดยธรรมชาติของมันเอง. เรารีบทำกัน ใดเพื่อหาเงินใหม่อีก; พืชก็ให้ชะงักไป เราไปเอาวัตถุดิบอื่น ไม่ใช่ปุ๋ยธรรมชาติที่เป็นเรื่องผิดธรรมชาติ ก็ผิดปกติมาใส่เข้าไปในข้าว เพื่อทำให้ข้าวเจริญงอกงาม ได้ผลผลิตข้าวเยอะ. แต่เห็นหลายคนแล้วบอกว่า ถ้าใส่ปุ๋ยแพงและเหมือนกัน จะต้องทำไปทำไม ถ้าไม่ก็ขายได้ข้าวคุ้มหรือไรคุ้ม.

ที่ผมพูดนี้ไม่ใช่แอนตี้พวกเกษตรกรรม; แต่ผมเองแล้วว่ เกี่ยวในโน้มนำปลาในนาข้าว ที่เขาปลูกข้าวรวมนั้น ดูๆ ไปชักจะไม่ค่อยจะแนบเนียนแล้ว; เพราะตามที่น้ำท่วมนามากขึ้น, ตามที่ลงไปตามชนบ้านหลายท่าน พวกบอกว่า ถึงแม้ว่าจะมากก็จริง แต่เราจะไม่ให้พริกขึ้น ปลาในน้ำไม่ก่อกวน จะคงเบ็ดวางจะโรยปลาดีน้อยแบบไม่ค่อยมีเลย.

ผมก็รักขึ้นมาได้ว่ สิ่งนั้นจะมาจากเราไม่ได้มีศีลธรรมต่อพืชและต่อโลก ต่อโลกนั้นกินเสียแล้ว คงจะมาจากสิ่งใดกรรม; เพราะเราไปทำอะไรผิดธรรมชาติทั่วๆ ไปครั้งก็ไม่เอาทำเรื่อย, เอาไปใส่เข้าไป เอายาปราบศัตรูพืชฉีดเข้าไป, ล้วนมีแต่สิ่งที่ไม่แปลกๆ หลงเข้าไปในนา จึงทำให้สัตว์ต่างๆ นั้น ในนานั้นก็น้อยลง ซึ่งทำให้ผลิตปกติไปหมด. นี่เป็นสิ่งที่ผมขอความเห็นให้ท่านทั้งหลาย ได้ลองดูว่า แท้จริงแค่ไหนก็ให้สังเกตดูไปว่ ปัญหาต่างๆ จะเกิดขึ้น เมื่อเราทำต่อโลกผิดปกติ ต่อพืชผิดปกติ ต่อสัตว์ผิดปกติ.

น้ำทำไม่จริงท่านเร็วว่ เก็ดกันไม่เหมือนสมัยก่อน สมัยก่อนน้ำค่อๆ เอ่อขึ้นมาจึงจะท่วมมากก็ไม่ท่วมเร็วถึงขนาดนี้ ก็อันนี้พ่อกับบ้านพ่ิง ไม่พ่ิดเอาคนตาย; เมื่อรวมผมไปดูมาแล้วก็เห็นท. น้ำเต็มไปหมด น้ำท่วมขึ้นมาชั่วโมงอะไรๆ จนท่วมบ้านที่อะไรว่ แต่ชั่วว่ของไม่ทัน ก็น้ำจะมาจากเราผิดศีลธรรม ต่อโลก ต่อต้นไม้ ต่อโลกแห่งนั้นไม้ ต่อโลกแห่งสัตว์ก็เหมือนเกษตรกรรม. เมื่อต้นไม้ใหญ่ๆ ในป่าไม่มี, เมื่อป่าถูกแผ้วถางไปหมด, เมื่อฝนตกลงมาแทนที่ต้นไม้มันก็จะน้ำไว้ให้ไหลลงน้ำๆ. กลายเป็นว่าฝนตกน้ำมีเท่าไรจากที่สูงจะไหลลงสู่ที่ต่ำเร็ว เร็วกว่าปกติเพราะไม่มีอะไรสำหรับกั้นน้ำไว้ จึงเกิดผลคือผิดปกติ น้ำแข็ง คนจะน้ำตา. เราที่มาคิดช่วยกันก็.

นี่เป็นสิ่งที่ผมใคร่เห็นให้เห็นว่า ความผิดปกติที่เราไม่มีศีลธรรมต่อโลกแห่งพื้นดิน โลกแห่งต้นไม้ม โลกแห่งสัตว์.

ที่นี้ ความกตัญญูของฝรั่งอีก ที่ไปควงจันทร์ อย่างที่ท่านอาจารย์ได้พูดแล้วว่า กิตาว่าฉันเอาชนะธรรมชาติเทียบโลกพระจันทร์ได้แล้ว. เราจะเห็นว่าการกระทำซึ่งผิดปกติ พวกนี้ไม่มีศีลธรรมควบคุม ปัดถยานอวกาศขึ้นส่วนของยานอวกาศลอยอยู่นอกโลก. เคียวนี้มากลางอากาศอีกแล้วว่าขึ้นส่วนที่ปล่อยลอยอยู่กว้างกว้างที่อวกาศนอกโลกนั้น บัดนั้นหมุนไกล้วข้ามสู่โลกอีกแล้ว. มารเข้าสู่อากาศชั้นสูงของโลก ซึ่งจะต้องตกมาสู่พื้นโลกอีกแล้ว. พะงี้เสียพินทุ์แล้วว่า ฝรั่งคิดว่าทำอะไรอย่างไรดี มันตกลงมาไม่รู้จะตกลงมาบนไหนใครสักคนหนึ่งก็ได้; เป็นเรื่องที่ผิดมนุษยเขาไปปล่อยขึ้นมาเอง แล้วก็นั่งคิดคำนวณว่า จะต้องทำอย่างไรดีอีกแล้ว มันจะตกลงมาที่หนึ่งทีใดสักแห่งหนึ่ง โดยการเผาไหม้ไม่หมด มันจะหล่นลงบนบ้านคนใดคนหนึ่งก็ได้.

นี่ก็เห็นได้ชัดอีกว่า สติปัญญาวิถีดารที่เรียกว่า ภาววิญาณ ซึ่งท่านอาจารย์ได้พูดแล้วเมื่อกล่าว ภาววิญาณ ปัญญาที่มนุษย์ สติปัญญาที่มนุษย์คิดขึ้นมา; ถ้าหากศีลธรรมคุ้มครองแล้ว ก็จะไปโน่นแห่งแง่ใดก็ตามผิดปกติขึ้นมา แล้วจะต้องนำความทุกข์มาสู่โลกมนุษย์เรา แล้วมนุษย์เราก็คงกึกกับปัญหาอยู่เรื่อย; เป็นปัญหาที่กึกขึ้นมาเพื่อเรือดคคตนเอง ซึ่งท่านอาจารย์ได้พูดอยู่แล้วเสมอว่า ปัญญาอย่างไรใช้ไม่ได้. ภาววิญาณที่ไม่มีศีลธรรมคุ้มครอง. เพราะฉะนั้น แม้แต่ปัญญา สติปัญญา มนุษย์ก็ต้องมีศีลธรรมคุ้มครอง จึงจะไปโน่นแห่งปกติได้ ผมมีความเห็นเท่านั้นแหละครับ ขอขอบคุณทุกท่าน.

ตอบ : ผู้พูดไม่ได้มีปัญหอะไรนัก กลายเป็นเรื่องสนับสนุน หรือช่วยขยายความ. สำหรับคำว่าเกียรตินั้น มันก็ควรจะขยายความไปถึงว่า มันมีทั้งอย่างปลอมและอย่างจริง อย่างแท้จริง. นึกได้ก็อยากจะพูดเสียเลยว่า คำว่าเกียรติ เขาก็ให้ความหมายไว้ ๓ อย่าง : *เกียรติยศ* คือชื่อเสียง นี้อย่างหนึ่ง, *อิสริยยศ* หมายถึงอำนาจวาสนา นี้อย่างหนึ่ง; *บริวารยศ* คือมีพวกพ้องมากนี้อย่างหนึ่ง; ทั้ง ๓ อย่างนี้ **ต้องมีศีลธรรมคุ้มครอง** ตามคุณทั้งนั้น ไม่มีศีลธรรมควบคุมแล้ว.

มันจะเชื่อถือคนทั้งนั้น. ส่วนเรื่องปฏิบัติต่อธรรมชาติ แผ่นดิน พืช สัตว์ นี่ย่อยสลายไปเอง ก็จะได้ด้วยกันทุกคน น้ำท่วมแรง น้ำท่วมเร็ว เพราะมี บาไม้น้อย นี่เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้ว.

เอ้า, หีนี ใครอีก นิมนต์ตามเคย สงสัยข้อไหน หรือแม่แต่คำไหน หรือแม่แต่อะไรก็ได้. เอา นิมนต์, เชิญไปทางฝ่ายโน้น, ตรงนั้นแหละ ก็ได้. จะสงสัยเป็นคำเดียวกันได้ ประโยคเดียวกันได้ หรือเนื้อความทั้งเรื่องก็ได้ จะแย้งก็ได้ คำนึงได้.

ถาม : ขอกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ที่เคารพ เกล้ากระผมไม่มีความสงสัย เพราะ ว่าท่านอาจารย์ได้แสดงอย่างละเอียด; แต่ว่ามีความสงสัยเป็นคำ คือคำว่า “ศีลธรรม ใจฐานที่เป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ” คือ หนึ่งเหตุที่ทำให้เกิดความปกติก้องท่า ส่อง ภาวะของความปกติก้องท่าภาวนา ประการที่สาม สภาพของปรากฏการณ์ ที่มีความ เป็นปกติ ก้องรักษา. เกล้าฯ มีความสงสัยว่า เหตุที่ทำให้เกิดปกติต้องทำ กับภาวะ ของความปกติก้องภาวนา คำว่า กระทำ กับ ภาวนา นี่จะต่างกัน หรือเหมือนกัน อย่างไร?

ตอบ : คำว่า **กระทำ** ก็คือ **สร้างขึ้นมา**. คำว่า **ภาวนา** มันมีอยู่แล้ว **ทำให้มัน เจริญมากขึ้น** ต่างกันเล็กน้อย, คล้ายกันมาก มีอะไรอีก.

ถาม : อีกอย่างหนึ่ง คำว่า “การเมียง เป็นศีลธรรม” ตรงที่ว่า การกระทำ ที่ทำให้เกิดความ ปกติ หรือความสงบในบ้านเมือง, อันนี้มีความแตกต่าง เกล้าฯ เองว่า ถ้าอย่างนั้นแล้ว พระก็เป็นนักการเมืองด้วย ตามความหมายอันนี้.

ตอบ : คำว่า “การเมือง” ที่เราใช้กันอยู่ทั่วไป หมายถึงเรื่องรอบบ้านเมือง; อย่างพระนี้ก็ไม่ใช่เรียกว่า อยู่ในเรื่องของบ้านเมือง. คำว่า การเมือง ที่ใช้ในภาษาชาวบ้านนั้น คือเรื่องคนในโลกลอยตัวกันมาก ๆ จะต้องกระทำการกันอย่างไร จึงจะมีความปกติสุข; ธรรมชาติมันตั้งการศีลธรรมระบบหนึ่ง ให้กันเหล่านั้น ปฏิบัติกันให้ถูกต้อง ก็เป็นการปฏิบัติถูกต้องมนุษย์ ในแง่ของการเมือง ที่นี้มนุษย์ไม่ปฏิบัติการเมืองในลักษณะอย่างนั้น ปฏิบัติการเมืองเพื่อทำลายกัน เพื่อเอาเปรียบกันอย่างยิ่ง; นั่นก็ว่าเป็นการเมืองปลอม, การเมืองผิดความประสงค์ของธรรมชาติ. ฉะนั้น การเมืองจึงเป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่องทำลายล้างกันมากกว่า.

สำหรับพระเราไม่มีหน้าที่ ที่จะไปทำการเมืองอย่างนั้น ถ้าจะเกณฑ์ให้พระเกี่ยวกับการเมือง ต้องมีในรูปอื่น คือช่วยทำให้ประชาชนมีความเข้าใจถูกต้องในสิ่งที่ควรจะเข้าใจถูกต้อง แล้วประชาชนนั้นก็จะเป็นประชาชนที่ดีสำหรับให้ประเทศชาติมันมีความสงบสุข. ถ้าพระอยากจะเกี่ยวข้องกับการเมืองบ้างก็ทำให้มันเหมาะสมกับหน้าที่ของพระก็แล้วกัน. มีอะไรอีก.

ถาม : ในข้อที่ ๘ ที่ว่า กิจกรรมของมนุษย์ แม้ที่ลึกลับสภาพที่เป็นโลกุตระสภาพ ก็ยังเกี่ยวข้องกับศีลธรรม กล่าว กราบเรียนถามว่า เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผล หรือว่าเกี่ยวข้องในฐานะอย่างไร?

ตอบ : เรื่องของโลกุตระ ในฐานะที่ต้องทำให้เกิดมีขึ้นมา เป็นหน้าที่ของมนุษย์เหมือนกัน แล้วคำว่าโลกุตระนี้ขยายต่ำลงมาถึงกับว่า แม้เป็นคน เป็นทวารวส อยู่ในบ้านในเรื่องนี้. ถ้าสามารถทำให้เหตุการณ์ต่างๆ ในบ้าน ในเมือง ในโลกนี้ ไม่ย่ำยจิตใจของเราได้ ก็เรียกว่า เรานั้นมีสถานะเป็นโลกุตระ อยู่

ในระบอบหนึ่งหรืออย่างหนึ่ง เป็นโลกุตตระโดยปริยาย. ส่วนผู้ที่ทำตนให้เป็นพระอรหันต์ไป ใครนั้นก็ในโลกุตตระโดยตรง และโดยสมบูรณ์. เอ้า, ใครอีก เอ้า นิมนต์ องค์ไหนอีก อย่าให้เสียเวลาไปเปล่าๆ ช่วยทำความเข้าใจแจ่มแจ้งให้แก่การบรรยายเพิ่มขึ้นทั้งนั้นแหละ หรือว่าจะสงสัยก็ได้ คงจะนั่งหลับเสียไยมาก จึงไม่ได้มีข้อสงสัย.

ถาม : ท่านอาจารย์เคารพ, ตามปัญหาในหน้าที่ ปัญหาสามอย่างของศีลธรรม มวยา เป็นปัญหาตลอดวง เป็นปัญหาไม่แท้จริง อันนี้กระผมก็พอจะเข้าใจได้บ้าง แล้วก็ปัญหาแท้จริง ก็เป็นปัญหาที่คุ้นจักแล้ว ก็คือเป็นปัญหาที่เป็นธรรมชาติอันแท้จริง อันนี้กระผมก็พอจะเข้าใจได้. ที่นี้ ปัญหาที่เราที่ซึ่งแบ่งเป็นข้อย่อยออก ๓ ข้อ คือ ปัญหาที่ต้องทำนั้นอย่างหนึ่ง, ปัญหาที่ต้องพัฒนาอย่างหนึ่ง. ที่นี้ ปัญหาที่ต้องรักษา, ปัญหาในคำ ๔ ศีลธรรมชั้นต่ำ ๔ ขั้นพื้นฐาน นี่ก็ควรรักษา. แต่กระผมไม่เข้าใจว่า ปัญหาชั้นสูงสุด ก็คือปัญหาเรื่องนิพพานนี้, คำว่า ต้องรักษา นี่จะหมายความว่า ต้องรักษากว่าอย่างไรบ้างครับ?

ตอบ : ศีลธรรม ความหมายที่ ๓ คือ ธรรมชาติอันมีปรากฏการณ์เป็นภาวะปกติสุขนี้ จะหมายถึงพระนิพพานก็ได้, จะหมายถึงเรื่องต่ำๆ ธรรมทานก็ได้; เพราะว่าการจะอันใดเป็นภาวะของความปกติ ที่มันเป็นอย่างอยู่ได้เองตามธรรมชาติ ก็ควรจะรักษา. ได้ยกตัวอย่างแล้วว่า เช่น ภาวะจิตประภัสสรของคนปฏาสนนี้ ก็เป็นสิ่งที่ควรรักษา, หรือควรระวังไว้ว่า คำว่า รักษา นี้ หมายถึงสิ่งที่เราทำได้นั้นมาแล้วก่อนหนึ่งระยะหนึ่ง; นี่ต้องรักษาเอาไว้ เพื่อจะทำต่อไป. คำว่า รักษา มีความหมายอย่างนี้โดยหลักกว้างๆ.

ที่นี้ ถ้าว่ามันถึงไปถึง ภาวะปกติตามธรรมชาติของสิ่งที่ไม่มีชีวิต มันก็อยู่ในสิ่งที่ต้องรักษา เช่นว่า รักษาโลกตามธรรมชาติ ให้น่าดู ให้น่าอยู่,

ก็เรียกว่ารักษาสังคัมมันต์อยู่แล้ว หรือว่ามีประโยชน์เต็มที่อยู่แล้ว อย่าไปทำลายเสีย เจ้านั่นมัน ถ้าเขาออกหมดก็ร้อนตาย อย่างนั้นมันมัน, เอา มีปัญหาอะไรอีก ว่าไป.

ถาม : ที่นี้ ปัญหาข้อที่ ๒ ของคณะ โกรธจะเรียนถามปัญหาที่ให้อยู่อย่างศีลธรรม อย่าง ฤๅษีไพร่ เช่นอย่างไปประเทศอินเดีย; เราอยู่ด้วยคามลัทธิต่างๆ ที่ครูบาอาจารย์ของเขาได้สั่งสอนมา นี่จะเรียกว่า ฤๅษีไพร่ มีศีลธรรมไหมหรือไม่ว่า?

ตอบ : อ้าว, มันมีความเป็นไปได้. ฤๅษีไพร่บ้าง ฤๅษีก็มี, ฤๅษีก็อย่างที่เขาดำรงรูปมา มันพวกขอสทางก็มี. ถ้าเขาเป็นมุนี โยคีที่ถูกต้อง ก็คือผู้ที่ปฏิบัติศีลธรรมสูงขึ้นไปๆ จนมีจิตสงบสุข ก็เป็นผลของศีลธรรมในขั้นสูง คือภาวะปกติแห่งจิตใจ; นี่ต้องเรียกว่า นักศีลธรรมอย่างยิ่ง ไม่ใช่ นักศีลธรรมแต่ปาก, เหมือนพวกเรียนปริยัติเฉยๆ. ฉะนั้น ฤๅษี มุนี โยคินั้น เขามีสิทธิพิเศษ ในเมื่อเขายังไม่อาจจะไปทำประโยชน์แก่โลกกว้างๆ ทั่วไป; เขาทำส่วนตัวของเขาก่อน ก็ต้องเรียกว่า นักศีลธรรมปัจเจกชนเพื่อตนเองก่อน ก็ต้องจัดไว้ในพวกที่มีศีลธรรมเหมือนกัน อะไรอีก?

ถาม : ขอนมัสการพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ที่เคารพ, ผมอยากจะยกมู่งไปยังคำว่า “เกียรติ” ตามนัยที่ท่านอาจารย์ได้บรรยายมา และคุณหมอบรรณโกศลว่า, ตามที่ได้ศึกษา มา เพราะมีอาชีพเป็นครู แล้วก็มาฟังคำบรรยายของท่านอาจารย์ ทั้งในที่นี้และที่อื่น; เมื่อเกี่ยวกับคำว่า กิณ กาม เกียรติ ตามหลักจิตวิทยาแล้วที่ใคร่เรียนมา, เขาบอกว่า การกินนี้เป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ ที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้, กามก็เช่นเดียวกัน; แต่ส่วนคำว่า เกียรติ ผมจะเลิกไปถึงหลักจิตวิทยา ผมว่าน่าจะมาจากสัญชาตญาณสัตว์. เมื่อมีเรณูนี้ ผมก็คิดต่อไปอีกตามประสาว่า ถ้าจะมาถึงว่า เกียรตินี้เป็นปัญหามา มันจะเป็นการถูกต้อง; จึงว่าถ้าจะมาถึงกันตามภาษาเท่าที่เรารู้จักกันอยู่ หรือพูด

กันอย่างคนที่อยู่ในวัดนี้ว่า เรื่องเกียรตินี้เป็นปัญหามาๆ ค่อยออกทั้งได้โดย. ผมก็กล
เช่นนี้. เป็นปัญหาหนึ่งเท่าที่ผมคิดว่าสำคัญอยู่. และผมก็กลเช่นนี้.

ตอบ : ขอบที่ละปัญหาที่ดีเหมือนกัน คำว่า เกียรติ ที่มาจากสัญญาญาณ ความโอ้อวด
นั้นก็ถูกแล้ว; แต่คำราชวัติวิทยทั้งหลายยังไม่สมบูรณ์ คือมองความหมายไป
ในด้านเดียวก็ได้. สำหรับคำว่าเกียรตินี้ ก็ต้องเป็นอย่างที่พูดมาแล้วว่า
ปลอมก็มี จริงก็มี, คืออย่างโลกๆ เกินไปก็มี, อย่างบริสุทธิ์ผู้ต้องตามทาง
ธรรมะก็มี, มันขึ้นอยู่กับภาษาที่ใช้. เพราะว่าภาษานั้นมันก็เปลี่ยนแปลงไป
ตามความนิยมของการใช้.

ถ้าคำว่า เกียรติถูกต้อง ก็หมายความว่า ผู้นั้นไม่ต้องอยากจะได้, ไม่
ต้องพยายามหลอกลวงใคร : เพื่อให้มันได้; ทำหน้าที่ของตนเป็นประโยชน์แก่
ผู้อื่นมาก. แล้วคนทั้งหลายเขาจะบอกลือซาไปเอง เป็นเกียรติศักดิ์อะไรทำนองนี้
อย่างนี้ก็เรียกว่า เขาปฏิบัติถูกต้องแล้ว ก็ไม่ได้ไปหวังที่จะได้เกียรติ ไม่ได้
ไปเอาเกียรติเป็นเครื่องมือ. เมื่อทางศีลธรรมมีปัญหานี้ขึ้นมา ก็ต้องถือว่า
อย่าไปสร้างเกียรติชนิตที่หลอกลวงเขา.

ที่ว่าจะยกเลิกเรื่องเกียรตินี้เสียก็ ผมเรื่องนี้เสียก็ไม่ได้เหมือนกันและดีกว่า;
แต่เมื่อยังล้มไม่ได้ ก็ต้องพยายามให้มันเป็นเกียรติที่บริสุทธิ์ หรือถูกต้องยิ่งขึ้น.
นั่นถึงสิ่งที่เรียกว่าโลกธรรม มันเป็นเรื่องที่มันมีเอง มันห้ามไม่ได้; เรื่อง
เกียรติ เรื่องเสียเกียรติ เรื่องนิทาน เรื่องสรรเสริญอะไรนี้ มันมีทั้งที่จริงและ
ทั้งที่ปลอม. การได้เกียรติก็มีทั้งจริงและปลอม การเสียเกียรติก็มีทั้งจริงและ
ไม่จริง.

เราต้องปฏิบัติต่อกีเวยรในฐานะที่ว่า ไม่ทำอันตรายแก่เรา ไม่ทำอันตรายแก่สังคม คือไม่ให้ลอคสงสังคม แล้วก็ไม่ลอคตัวเอง แล้วก็ไม่หลงใหลในกีเวยรจนเป็นทุกข์เป็นร้อน ในฐานะที่ว่ามันเป็นสิ่งหนึ่งที่มีมนุษย์เว้นไม่ได้ ; แม้เราอยากเว้นมันก็ยังมาถึงอยู่ ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องในทุกแง่ทุกมุม ที่ว่าไม่หลงสร้างกีเวยรไว้ลอคคนนั้นนั่นเป็นหลักใหญ่ทั่วไป.

ถ้าแม้กีเวยรมันมาจริง มันมาของมันเอง โดยเราไม่ต้องการ มันก็ยังมีปัญหาทางศีลธรรม เพื่อความปกติสุขแห่งจิตใจของบุคคลผู้นั้น มันก็ต้องไม่หวั่นไหวอยู่ที่ ; ก็เลยมาหัดศีลธรรมในข้อที่ว่า ไม่หวั่นไหวต่อโลภธรรมเหล่านี้. แม้ว่าเราไม่ต้องการ มันก็มีมา, มันไม่ใช่มีมาเฉยๆ, มันมีมาทำ ความรบกวนและรำคาญด้วย.

ถ้าเรายังมีกีเวยรอย่างที่เป็นรูปหี ก็ยังมีการรบกวนมาก มีคนอยากพบเห็นมาก. อย่างว่ามาขอไหว้กันละที่นี่ ก็นำรำคาญเกือบตายแล้ว ; ถ้ามันมากคน มันก็มีปัญหาขึ้นเหมือนกันว่าจะต้องทำอะไรถึงจะถูกต้อง. ฉะนั้นจึงขอให้ถือว่า เรื่องกีเวยรยังคงเป็นปัญหาทางศีลธรรม ทั้งที่เป็นกีเวยรจริง และทั้งที่เป็นกีเวยรตีปลอม. ต้องมีสติปัญญาจัดปัญหาเหล่านี้ออกไปให้ถูกต้องตามวิถีทางของศีลธรรมต่อไป. มีปัญหาอะไรอีก ?

ถาม : ศีลธรรมคือสิ่งที่ทำให้เป็นภาวะปกติ ในแง่ที่เป็นผลก็ว่า ผลของความปกติ แต่ในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ได้ว่า มีทั้งเหตุทั้งผล. ข้าพหมอยากจะคิดอย่างคนที่อยู่นอกวัด. คำว่า คนที่อยู่นอกวัดนี้ คือหมายความว่าอาจจะคิดว่า ภาวะความปกติ ที่ว่าอยู่นี้ คือคิดอย่างนี้ : นายทุนตั้งโรงงานอุตสาหกรรม การขาดทุนเป็นการที่มีลักษณะปกติ ; เพื่อที่จะปรับให้เข้าสู่ภาวะปกติให้ได้ ถ้าคนงานถกถก เมื่อมีคนงานออก คนงานก็มาคิดว่า มันผิดปกติ คนงานทั้งหมดชวนกันประท้วง.

อันนี้ผมกราบเรียนถามท่านอาจารย์แล้วว่า ผมจะคิดอย่างคนที่อยู่นอกวัด หรือคนที่จอร์ว่าเป็นอันธพาลหรืออย่างไร แต่ผมคิดว่า ยังไม่น่าจะคิดว่าเป็นอันธพาล ครับ. ภาวะที่มีมันเป็นอยู่อย่างนี้ เท่าที่ผมคิด ผมว่าก็เพราะทั้ง ๒ ฝ่าย; พวกนี้มันหนี ศีลธรรมเสียจนมองไม่เห็นหน้าเห็นหลังแล้ว. แต่เมื่อภาวะเช่นนั้นมันเป็นอยู่อย่างนี้ กระผมอยากจะฟังความคิดเห็นของท่านอาจารย์ จี

ตอบ : เรื่องผิดปกติ เรื่องระส่ำระสาย เกี่ยวกับนายทุน ชนกรรมาชีพนี้ เราที่เกี่ยวข้อง กันไว้มาก ในการบรรยายเรื่อง ธรรมิกสังคมนิยม. ถ้ามันเริ่มผิดปกติแล้ว มันก็จะต้องมีความผิดปกติสืบ ๆ กันไปอีกหลายทอด.

การที่มีนายทุนขึ้นมาในโลกนี้ ก็ถือว่าเป็นภาวะผิดปกติ เพราะต้องการ จะรวบรัด หรือกอบโกย. หรือกรรมีเครื่องทุนแรง เถวเรื่องจักรมหาศาล ผลិតอะไรขึ้นมาอย่างเนรมิต นี่มันก็ผิดปกติ ผิดภาวะปกติของธรรมชาติ; ฉะนั้น ผลมันก็จะสะท้อนออกมาเป็นความผิดปกติ คือระส่ำระสาย อย่างนี้ก็เรียกว่า ผิดปกติแล้ว. เพียงแต่ว่าใช้เครื่องจักรผลิตเสียหมด คนพวกหนึ่งก็ไม่มี งานทำ มันก็เกิดความระส่ำระสาย ผิดปกติแล้ว; ฉะนั้น เมื่อมันทำผิดปกติ มันก็มีผลเป็นความระส่ำระสายเป็นแน่نون.

ส่วนเรื่องที่ดินนายทุนเขาได้กำไรน้อย เขาเอาเปรียบกรรมกร ก็ยังเป็นความ ผิดปกติยิ่งขึ้นไปอีก, และเป็นความผิดปกติที่เลวยิ่งขึ้นไปอีก.

ที่นี้ ทางด้านกรรมกรจะต่อสู้; ถ้ามันมีความถูกต้องในระหว่างฝ่าย กรรมกร ก็ต้องเรียกว่าควรระต่อสู้. แต่เดี๋ยวนี้กรรมกรมีความผิดปกติหลาย อย่างหลายประการ ที่ทำให้เขายากจน; ไม่ใช่เพราะว่า เขาโกงไม่เป็นอย่างเดียว.

มันมีอย่างอื่น : มีความเกียจคร้าน มีความไม่เฉลียวฉลาดพอ ที่จะตั้งตัวขึ้นมาให้อยู่ในฐานะที่จะช่วยตัวเองได้ ต้องไปขายแรงงานหยาดเหงื่อกันเป็นประจำวันทั้งวัน มันไปถึงความไม่มีศีลธรรมเพียงพอของกรรมกร คนนั้นอยู่แล้ว. ยิ่งจับกลุ่มกันปรึกษากัน ในทางที่ต่อสู้อย่างผิดศีลธรรม มันก็ยิ่งจะผิดศีลธรรมมากขึ้น. ฉะนั้น จะถือว่าผิดศีลธรรมกันทั้งสองฝ่ายนี้ถูกต้อง.

แล้วแล้วเราต้องการจะผูกกันในที่นี้ โนแรงที่ว่า ถ้ามีศีลธรรมแล้ว มันจะไม่เกิดปัญหาอย่างนี้ : จะไม่เกิดนายทุนขูดรีด, จะไม่เกิดชนกรรมราชที่ชั่วร้ายแองซิง, มันจะพอเป็นไปได้ด้วยกันทั้งนั้น. เราก็คับทว่า ศีลธรรมนี้จะป้องกันการเกิดขึ้น แห่งความแตกต่างกันอย่างไกลลิบ ระหว่าง ความร่ำรวยกับยากจน, และศีลธรรมนี้จะทำให้คนที่เผอิญไปร่ำรวยโดยวิธีใด เจือจางคนยากจน, ศีลธรรมนี้จะทำให้คนยากจนมีสัมมาทิฐิ แล้วก็ยกตัวเองขึ้นมาได้. เพราะว่ายังมีเศรษฐกิจที่บริสุทธ์ ที่แต่ก่อนเขาก็ยากจนไม่มีอะไร มีแต่มีมือมาเหมือนกัน; เขาทำไปโดยสุจริต เป็นคนร่ำรวยขึ้นมาได้; เราควรจะให้คนจนทั้งหลายนี้ คิดในข้อนี้ด้วย.

ศีลธรรมยังมีอยู่ สำหรับแก้ไขความยากจน; การขัดแย้งการทำลายถึงแม้ว่าจะป็นธรรม มันก็ค้องผิดศีลธรรมในแง่อื่น ก็จะเป็นเรื่องผิดศีลธรรมแปลกๆ ประหลาดออกไปเท่านั้นเอง.~

สรุปความแล้วว่า อย่างทำให้มันผิดศีลธรรม คือเป็นการเบียดเบียนแก่ฝ่ายใด; แก้ปัญหาด้วยศีลธรรมที่บริสุทธ์. ในกรณีพิเศษ มันต้องสมมติว่า ถ้ามีพระเป็นเจ้าที่ผู้ดีธรรมองค์ไหน ส่งญาณมาเห็นโลกที่มีกรรมไม่มีศีลธรรม

อยู่ตรงนั้น ก็ช่วยแก้ไข ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระเป็นเจ้า. ส่วนมนุษย์เรา
มีศีลธรรมเป็นที่พึ่งก็จะแก้ปัญหาได้เหมือนกัน.

เป็นคนมีศีลธรรม ก็ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย เห็นว่าการทำงานเป็นการ
ปฏิบัติธรรม ไม่ทำไรก็แก่ใจได้ เพราะว่ามีคนหลายคน ที่ก่อนนี้เขานำเขาทำ,
ไม่กี่ปีก็ต้องเข้าคุก เพราะเขาเองเก็บสะสมไว้ชื่อของตัวเอง, และอีก
ไม่กี่ปี กลับมีนาให้คนอื่นเช่า เพราะเขาทำงานที่ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา, อย่างนี้
เรียกว่า ตัวอย่างของศีลธรรม. อย่าไปโทษคนที่ทำผิดทั้งสองฝ่าย, อย่าไป
ปรับหรือไปยกย่อง ที่มันทำผิดทั้งสองฝ่าย; มีแต่แนะนำให้เห็นทางศีลธรรม
อย่างเดียว จะแก้ปัญหของทั้งสองฝ่ายได้.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

— ๓ —

๑๘ มกราคม ๒๕๑๘

วิกฤติการณ์ทั้งหลาย คือ ภาวะไร้ศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๑๘
ในวันนี้ เป็นครั้งที่ ๓ ของการบรรยายชุดศีลธรรมของโลก.

ในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อย่อว่า วิกฤติการณ์ทั้งหลาย คือภาวะไร้ศีลธรรม.
ภาวะไร้ศีลธรรมอย่างไร เรียกว่าวิกฤติการณ์ เป็นสิ่งที่จะได้กล่าวกันโดยละเอียดในวันนี้.

อย่างไรก็ดี ขอพบพจนถึงเรื่องที่ได้อ่านมาแล้ว ในบางประการ ว่าความ
ประสงค์อันยิ่งใหญ่ในการบรรยายนี้ ก็เพื่อ **อยากจะทำให้ศีลธรรมกลับมา**, ศีลธรรม
กลับมาอยู่ที่ริมฝีปากของคนทุกคน จะมีคำว่า ศีลธรรมอยู่ที่ปากพูด เป็นประจำวันมาก ๆ.

และให้ความรู้สึกอยู่ในใจ ถึงสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั้น; ก็ทุกครั้งที่เราใจออก - เข้า ให้เป็นการหายใจออก - เข้า ที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม. ข้อนี้มันอธิบายอยู่ในตัวแล้ว; ถ้าการหายใจปกติ ก็เรียกว่า เป็นศีลธรรมอยู่ในตัว เพราะคำว่า สี - ละ แปลว่า ปกติ. ถ้ามันหายใจไม่ปกติ มันร้อน มันกระวนกระวาย ด้วยเหตุใดก็ตาม มันก็ไม่ปกติ; ศีลธรรมก็มีได้มีอยู่ที่ลมหายใจเข้า - ออก นั้น. ขอให้มองกันให้ลึกถึงอย่างนี้ว่า สี - ละ ต้องแปลว่าปกติเสมอไป.

ความหมายสมบูรณ์ของ “ศีลธรรม” ถือหลักจากภาษาบาลี

ที่นี้ ที่แล้ว ๆ มา เราพูดกันถึง ศีลธรรม เหมือนกัน แต่ไม่มีความหมายที่สมบูรณ์; พูดกันมาหลายปีแล้วแต่ไม่ให้พูดด้วยความหมายของคำบาลีที่สมบูรณ์ที่สุด. เดี๋ยวนี้จะพูดด้วยความหมายที่สมบูรณ์ที่สุด จะแก้ปัญหาก็ทั้งหมด; เมื่อสรุปแล้ว ก็จะมีประโยชน์มีอันสืบถึง ๓ ประการ : เช่นว่า ความหมายสมบูรณ์ ครอบคลุมถึงทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร; มันก็สะดวกแก่การศึกษา. เราไม่ต้องศึกษามากเรื่อง ศึกษาเรื่องเดียวก็พอ น้อย่างหนึ่ง, แล้วมันง่ายแก่การปฏิบัติไม่ต้องปฏิบัติอะไร นอกจากปฏิบัติศีลธรรมอย่างเดียว ก็เป็นประโยชน์ ตั้งแต่ต้นจนถึงถึงนิพพาน นี่ก็อย่างหนึ่ง, อีกอย่างหนึ่ง ความหมายเช่นนี้ ทำให้เกิดกำลังใจขึ้นอย่างมหาศาล ในการที่จะเป็นมนุษย์ ที่มีศีลธรรม เพราะว่ามองเห็นช่องทางแห่งความสำเร็จ อันสืบถึง ๓ ประการนี้ ของความหมายที่สมบูรณ์ แห่งคำว่าศีลธรรม นี้. ขอให้จำไว้ให้ดี, ขอกล่าวซ้ำ ๆ ซาก ๆ เป็นการย้ำอยู่เสมอ.

ทีนี้ คำว่า “สมบูรณ” ในกรณีนี้ ไม่ใช่เอาสมมาจะว่าเอาเองตามพอใจ กลัวยกับบทบาทานทั้งหลาย; แต่ว่า ได้อาศัยอรรถและพยัญชนะ ของคำว่า “ศีลธรรม” นั้นแหละ มาเป็นหลัก, ต้องถือเอาภาษาบาลีเป็นหลัก และภาษาบาลีคำนี้ มันมีอรรถและพยัญชนะของมันอย่างไร, ก็จะเอามากล่าวกันให้สิ้นเชิง ก็จะให้ความหมายของคำว่า ศีลหรือศีลธรรมก็ตาม ที่สมบูรณ.

อย่างที่เราสรุปมาแล้ว ก็คือว่า สี - ละ แปลว่า ปกติ, พอเอาคำว่า ธรรม มาเติมเข้าเป็น “ศีลธรรม” รูปความก็เปลี่ยนไป ตามลักษณะของสมานั้น ๆ คือ **ศีลธรรม** แปลว่า **ธรรมที่ทำความปกติ** หรือ **เป็นเหตุแห่งความปกติ** อย่างนี้ก็ได้, ถ้าว่า ศีลธรรมแปลว่า **ภาวะแห่งความปกติ** อย่างนี้ก็ได้, ศีลธรรม แปลว่า **ธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์อยู่เป็นปกติ** ตามปกติของธรรมชาติ อย่างนี้ก็ได้, อย่างนี้มันหมดเลย.

ความหมายที่สมบูรณที่สุด ของศีลธรรม **ในฐานะที่เป็นเหตุ** ก็ได้ เพราะมันเป็นเหตุที่ให้ปกติ, **ในฐานะที่เป็นผล** ก็ได้ คือมันเป็นภาวะปกติ ที่เราได้รับมาจากการกระทำเหตุผลไป, แล้วก็เป็นภาวะปกติที่อยู่ตามธรรมชาติ, ในสากลโลกนี้ก็ยังได้. นี่ก็ต้องเข้าใจ จะได้จำเอาไว้สำหรับพูดจากัน เพราะจะต้องมีคนคัดค้าน หรือว่ามีคนหาความว่า: ว่าเอาเองบทบาทกันบ้าง.

ทีนี้ ขออีกอย่างหนึ่งว่า เรื่องที่บรรยายนี้, **การปฏิบัติ** สำหรับสิ่งที่เรียกว่า “ศีลธรรม” นี้ **ขออย่าได้กระทำไปในลักษณะที่เป็นปรัชญา** หรือเป็นวิธีการของปรัชญาซึ่งมันจะเพ้อเจ้อ หรือโผล่เลลออกไป จนไม่มีผลของการปฏิบัติ. แต่ **ต้องกระทำ** แก่สิ่งนี้ ในลักษณะที่เป็นศาสนา คือเป็นศีลธรรม **เป็นด้วยการปฏิบัติ** ตามวิถีทางอย่างที่เขาริเรียกกันว่า วิทาศาสตร์; ก็ต้องมีของจริงมาอยู่เฉพาะหน้า,

แล้วก็ทำลงไปบนสิ่งนั้น ๆ จริง ๆ, แล้วมีผลเกิดขึ้นจริง ๆ, เป็นวิธีทางวิทยาศาสตร์
ต้องเป็นอย่างนี้, ถ้าเป็นเรื่องของการคำนวณ, ใกล้เคียงไป ๆ ๆ มันก็เป็นเรื่องปรัชญา
เพื่อเจ้อ, นี่ข้อร้องว่าท่านทั้งหลายอย่าได้วิพากษ์, ในการที่อาตมาจะต้องกล่าวทบทวน
ซ้ำซาก หรือตกตะลอนในข้อนี้อยู่ จนกว่าจะเห็นว่าเพียงพอ.

เหตุผลที่วิกฤตการณ์ เป็นภาวะไร้ศีลธรรม

ทีนี้ ก็มาถึงหัวข้อที่เราจะบรรยายกันในวันนี้ คือ **วิกฤตการณ์ทั้งหลายคือ
ภาวะไร้ศีลธรรม** นี้ เป็นหัวข้อในวันนี้, คำว่า วิกฤตการณ์ แม้ว่าจะเป็นคำที่คุ้นหู
ท่านทั้งหลายมากพอสมควรแล้ว; แต่เชื่อว่า ยังไม่รู้จักความหมายที่แท้จริงของมัน โดย
เฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม, ฉะนั้น จึงต้องขออธิบายใหม่ เป็นคำอธิบายพิเศษ
เกี่ยวกับคำว่า **“วิกฤตการณ์”** เป็นความหมายที่ใช้ได้เต็มที่ในเรื่องศีลธรรมของเรา.

คำว่า **วิกฤต** แปลว่า **กระทำวิปริต**; **ภฤต** ก็คือ **ภต** หรือ **กระทำ**, **วิ**
ในที่นี้มีอรรถะ เป็น **วิปริต**; **วิกฤต** ก็แปลว่า **กระทำไปแล้วอย่างวิปริต** คือมัน
ผิดปกติ นั้นเอง, คำว่า **กาล** เขามักจะเขียน จ สะกด; ถ้าเป็น **วิกฤตกาล** ก็แปลว่า
เวลาที่กำลังเป็นวิกฤต คือมีการกระทำที่ผิดปกตินั่นก็ได้, แต่พวกเราหลายคนเห็น
กันว่า **การณ์** คำนี้ ควรจะเป็น ร สะกด ณ การณ์ มันจะได้กว้างกว่า คือแปลว่า
เหตุการณ์ หรือ **การกระทำ** ก็ได้.

เป็นอันว่า เหตุการณ์ที่เป็น **วิกฤต** คือ **วิปริต อย่างแรก** หมายถึง **เวลา**,
อย่างหลัง หมายถึง **เหตุการณ์** หรือ **การกระทำ** คือ **ความเป็นไป** ซึ่งมันจะต้องการ

เวลาอยู่ที่. วิกฤตการณั้ เขียนอย่างนี้ (ร สะกด ณ กวาร์นั้) ได้ความดีที่ว่า แต่เขา
ไม่ใช้กัน; โดยทั่วๆ ไป เขาใช้ ต สะกด. แต่ถึงอย่างไร . ก็ได้ความหมายเหมือน
กันหมด ว่าเวลานั้นมันมีเหตุการณ์ที่วิปริต ระส่ำระสาย.

ที่นี่ จะเห็นได้ทันทีว่า **วิกฤติการณั้มันตรงกันข้ามกับภาวะแห่งศีล ; ภาวะ
แห่งศีล คือภาวะปกติ** อย่างที่พูดแล้วพูดอีก. คำว่า สี – สะ แปลว่า ปกติ นี่ย่ำ
กันมาแล้วหลายสิบครั้งแล้ว; ส่วนวิกฤตนั้นแปลว่า ผิดปกติ เหนือตัวเอง. ฉะนั้น
วิกฤติการณั้ ก็ตรงกันข้ามจากคำว่า ภาวะแห่งศีลธรรมหรือภาวะแห่งปกติ ก็เลยเป็น
ของคู่กันพอดี; เมื่อพูดว่าวิกฤตการณั้ คือผิดปกติ, พูดว่า ศีลธรรม ก็คือความปกติ
หรือภาวะแห่งความปกติ.

เมื่อพูดว่า **วิกฤติการณั้** ทั้งหลาย **คือภาวะไร้ศีลธรรม** ก็เข้าใจได้ทันที
เพราะว่ามันเป็นของตรงกันข้ามอยู่ : โดยตัวหนังสือก็ตรงกันข้ามอยู่, โดยอรรถ – เนื้อ
ความ กิริยาอาการ มันก็ตรงกันข้ามอยู่, จึงเป็นอันว่า เข้าใจหัวข้อเรื่องที่จะอธิบาย
กันในวันนี้ พอสมควรแล้วว่า วิกฤตการณั้ทุกอย่างในโลกนี้ คือภาวะที่ไร้ศีลธรรมไป
ตามความหมาย ที่ได้กล่าวมาแล้ว ในวันแรกๆ .

เพื่อเข้าใจง่าย จะแบ่งโลกออกเป็น ๒ พวก พวกที่ ๑. โลกการเมือง

เพื่อให้เข้าใจ วิกฤติการณั้ที่เป็นภาวะไร้ศีลธรรมอย่างไร ก็ต้องดูที่ลักษณะ
ของมัน เป็นเรื่องๆ ไป; พร้อมกันนั้นก็ดูที่กันเหตุของมัน ที่ให้เกิดภาวะวิกฤติการณั้

นั้น ๆ พร้อมกันไปในตัว. ทางที่ดี ควรจะแยกออกเป็นพวก ๆ หรือเป็นประเภท ๆ ไป, มันจะง่ายแก่การฟัง การจำ และการเข้าใจ.

คำว่า “*ทั้งหลาย*”, คำว่า “*ทั่วไป*” นี้ต้องหมายถึง *ทั่วโลก* *ทั่วสากลโลก*; แม้คำว่า “*โลก*” ก็ยังแบ่งออกไม่ได้เป็นพวก ๆ ว่า โลกอะไร : โลกมนุษย์ โลกสัตว์ เทวเจรรณ โลกอะไร ๆ มีหลาย ๆ โลก.

ในทันทีที่จะพูดถึง “*โลกการเมือง*” ที่เกี่ยวกับมนุษย์, แล้วก็ *โลกธรรมชาติ* นี้เป็นไปตามธรรมชาติ; ก็จะมีสัก ๒ พวกใหญ่ ๆ แต่อาจจะแยกเป็นพวกย่อย ๆ ออกไปได้หลายพวก. ใน *พวกโลกของการเมือง* นี้ หมายความว่า *ที่มนุษย์ไปทำให้มันยุ่ง* ให้มันผิดไปจากธรรมชาติ; จะยก *ตัวอย่าง* มาสักหลาย ๆ อย่าง ให้เข้าใจเรื่องนี้ ว่า *วิกฤตการณ์ในโลกรมนุษย์นี้ : เรื่องแรกก็จะระบุไปยังสงคราม* สิ่งที่เราเรียกว่าสงคราม นั้นคือวิกฤตการณ์, เหตุการณ์ที่ผิดปกติกจากธรรมชาติ.

เรื่องที่ ๑. สงคราม คือ วิกฤตการณ์

ทีนี้ สงครามว่ามันมีลักษณะอย่างไร? มีต้นเหตุอย่างไร? สงครามนั้นมันเป็น ๒ ชนิด : เป็น *สงครามร้อน* *ฆ่ากันด้วยอาวุธ* นี้ก็มี, เรียกว่า *สงครามบนดิน*; และมี *สงครามเย็น* คือไม่ได้ฆ่ากันด้วยอาวุธ แต่ *ฆ่ากันด้วยสติปัญญา* เรียกว่า *สงครามใต้ดิน*. เมื่อมีทั้งสงครามร้อน สงครามเย็น สงครามบนดิน และสงครามใต้ดิน แล้วจะมีภาวะปกติได้อย่างไร; มันก็เต็มไปด้วยวิกฤตการณ์.

สงครามร้อน นี้ เห็นได้ว่า มันมาจากความโลภ ความโกรธ ความหลง; เมื่ออยากได้ไม่มีประมาณ มันก็รบราฆ่าฟันกัน, เมื่อมันเกิดแก่น้ำอาฆาตพยาบาทกัน มันก็รบราฆ่าฟันกัน, เมื่อมันโง่ไป ว่าสิ่งนี้มันควรกระทำ : การเบียดเบียนผู้อื่น เอาอะไรของผู้อื่นมา นี่มันควรกระทำ ซึ่งก็เป็นความโง่ ความหลง มันก็เกิดสงครามได้ด้วยกันทั้งนั้น.

เมื่อมีโลภะ โทสะ โมหะ จนเหมือนกับเลือดเข้าตา; เลือดเข้าตา นี่มีความหมายมาก คือมันไม่มองเห็นอะไร นอกจากจะเห็นแต่เลือดไปเสียทั้งนั้น : เลือดแห่งความโลภ เลือดแห่งความโกรธ เลือดแห่งความหลง ก็ได้; แล้วก็มีความอาฆาตพยาบาท. ความหลงนี้ บางทีก็หลงเพียงหลงเกียรติเท่านั้นเอง อยากจะปราบคนอื่นให้วินาศ ให้ตาย ให้แพ้ไปหมด; เพื่อตัวเองจะมีเกียรติ; อย่างนี้ก็เรียกว่า หลงเกียรติ มันก็เกิดสงครามได้ยศได้ชื่อ ซึ่งเขี้ยวนี้ก็มีอยู่ในโลกนี้.

นี้เรียกว่า **สงครามร้อน ทำกันด้วยอาวุธ** เป็นวิกฤติการณ์อันหนึ่ง เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรม ไม่มีการปฏิบัติทางศีลธรรม ไม่มีเหตุแห่งศีลธรรม เป็นธรรมชาติที่ฉิบปาคติ ไปจากธรรมชาติเดิมเสียแล้ว.

สงครามเย็น นี่ยิ่งร้ายกว่าสงครามร้อน ก็ได้; เพราะมันต้องคิดมาก นอนก่ายหน้าผาก กิตอยู่ตลอดวันตลอดคืน ที่จะทำอะไรอย่างไร, จะเอาเปรียบเขาอย่างไร. บางทีก็ใช้ปากใช้กลอุบาย ใช้อะไรต่างๆ ไม่ใช่ใช้อาวุธ; ต้องมีความพยายามมากเหลือเกิน เสียศีลธรรมอันลึกซึ้งอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก; แล้วสงครามเย็นก็มีได้ตลอดชีวิต นอนกิตอยู่บนเตียงก็ได้ ก็เป็นสงครามเย็น. คนในโลกก็มีสงครามเย็น กระทำแก่กันและกันอยู่ จนเป็นวิกฤติการณ์ทั่วไปทั้งโลก และก็มีอยู่หลายแห่ง

หลายมุม อ่านกฎจากหนังสือข่าว หนังสืออะไรต่างๆ ก็เข้าใจได้เอง เห็นว่าเราก็เอามากลัวกันแต่เพียงชื่อ ให้รู้ว่า มันมีอยู่อย่าง เป็นวิฤติการณ์ สงครามเป็นวิฤติการณ์ และเป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรมปราศจากความสงบ ปกติ ในทุกความหมาย.

เรื่องที่ ๒. เรื่องขาดอาหารเป็นวิฤติการณ์

เรื่องขาดอาหาร, เรื่องนี้เป็นเรื่องที่กำลังพูดมากที่สุด ในโลกเวลานี้. พวกที่เขาทำหน้าที่เป็นผู้เอาใจใส่ต่อโลก เป็นเจ้าของโลก เป็นองค์การโลก **เขามองเห็นเหตุที่จะขาดอาหาร** อันจะมาในอนาคต หรือกำลังมีอยู่ในที่บางแห่งเวลานี้ เลยยอมรับว่า **จะเป็นข้อมติที่กำลังดับสลาย** ในที่สุด; ก็เลยคิดกันขึ้นเป็นการใหญ่.

ถ้าเราให้คิด เราจะพบว่า ภารที่ใน **โลกขาดอาหาร** ไปในบางแห่ง, หรือจะขาดมากยิ่งขึ้นไปข้างหน้ามัน **มีมูลเหตุ** โดยเฉพาะก็คือความหลง หรือ **นิจนาภิภูติ** โดยตรง ก็มี; **ไม่รู้จักรู้โลกที่มีเนื้อที่เท่านี้ มีแผ่นดินเท่านี้** ให้เป็นประโยชน์, ส่วนใหญ่คนยังไม่ฉลาด. พวกที่ฉลาดที่ปรากฏอยู่เวลานี้ ใช้เนื้อที่แผ่นดินเพียงไรเศษๆ สำหรับหนึ่งครอบครัวอยู่ได้สบาย; ส่วนพวกที่ไม่ฉลาด จะต้องใช้เนื้อที่หรือที่ดินตั้ง ๒๐ - ๓๐ ไร่ต่อครอบครัวหนึ่ง จึงจะได้อยู่สบาย. อย่าไปออกชื่อเขาเลย; แต่ขอยืนยันว่าเป็นสิ่งที่มียุ่จริง.

ถ้ารู้จักใช้สติปัญญา วิธีการอะไรต่างๆ ให้เหมาะสม ดังที่บางประเทศที่เขาได้ใช้อยู่ในเวลานี้แล้ว : ที่ดินไรเศษๆ ต่อหนึ่งครอบครัว ทำให้กินอยู่ได้สะดวก; เมื่อมาเทียบกับเรา ที่ต้องใช้หลายสิบไร่ นี่มันก็น่าสงสาร.

อีกทีหนึ่งมัน มาจากการศุภบาล การกอบโกย การเอารัดเอาเปรียบของคน
บางพวก ก็ทำให้เกิดการขาดแคลนอาหารให้เหมือนกัน. เมื่อไม่นานมานี้ก็มีข่าว
ประหลาดๆ; เช่น เอาไปทิ้งทะเลเสีย เพื่อให้ของมันแพง แล้วเขาก็จะได้กำไร;
อย่างนั้นก็มี. นี่ก็เป็นเม็ดเงินูฐี ปราศจากเมตตากรุณา อะไรทำนองนี้ ก็ทำให้ขาด
อาหารได้.

เรื่อง **ใบไม้ดับปัญญา** ใช้เวลาผิด ใช้แผ่นดินผิด; นี่เป็นปัจจัยให้เกิด
วิกฤติการณ์ทางอาหาร คือขาดอาหาร ซึ่งโดยที่แท้แล้ว ยังไม่ควรจะขาดอาหาร. แต่
เดี๋ยวนี้ วิกฤติการณ์ขาดอาหาร กำลังครอบงำอยู่ทั่วไป เพราะว่ามีสิ่งอื่นมาแทรกแซง
ด้วย เช่น สงครามเป็นต้น เข้ามาแทรกแซง การขาดอาหารก็เกิดขึ้น จนคนตายเป็น
หมื่นเป็นแสน ก็มีได้; ที่นี้พวกหนึ่งก็มีอาหารกิน จนไม่รู้จะกินกันอย่างไร มันก็มี
มากมายก่ายกองเหมือนกัน นี่เรียกว่าไม่มีความปกติทางศีลธรรม จึงเกิดภาวะขาดอาหาร.

เรื่องที่ ๓. ขาดวัตถุดิบ เป็นวิกฤติการณ์

ต่อไปจะพูดถึง **ขาดวัตถุดิบ** นี่เป็นปัญหาเรื้อรังมานานแล้ว เพราะว่าเรา
กำลังจะขาดวัตถุดิบสำหรับจะมาผลิตมาทำ ให้เป็นนั่นเป็นนี่; นับตั้งแต่ขาดไม้ ขาดผ้าฝอย
ขาดแร่ธาตุ ขาดอะไรต่างๆ ที่จะเอามาผลิตมาทำ ให้เพียงพอกับโรงงานอันมากมายที่ตั้ง
ขึ้นมาด้วยสติปัญญา.

ขาดวัตถุดิบ นี่ต้องมองไปถึงข้อที่ว่า **เขาเอาวัตถุดิบ เช่น เหล็กในดินมา**
ทำเป็นอะไรบ้าง? พอทำเข้าแล้ว ใช้อะไร? ใช้รับน้ำหนัก นี่เป็นส่วนใหญ่

และ**ใช้สำรวจ สำราญ** : ทวีรยนต์ เทียวเล่น อะไรก็ตาม ที่ไม่จำเป็นในโลกนี้, ที่เขาวังไปวังมาดังนี้ เรียกว่า มีความจำเป็นไม่ถึง ๑๐ % นอกนั้นมันเป็นเรื่องไม่จำเป็น; มันเป็นเรื่อง **ทำลายวัตถุสิบโดยไม่จำเป็น** วัตถุสิบมันก็ขาด.

เอาวัตถุสิบมาทำบาบหุ มาส่งเสริมการบารมี; อย่างนี้เป็นการทำบาป แล้วบาปมันก็สนองให้ มันก็ต้องขาดวัตถุสิบไป. เขาเอามาทำเพื่อเหยียบย่ำศาสนา เหยียบย่ำศีลธรรม เหยียบย่ำพระเจ้า, เอาวัตถุสิบหลายร้อยหลายพันชนิดขึ้นมาจากดิน มาผลิตมาทำ เป็นสิ่งชั่วร้าย เป็นสิ่งล่อหลอก เป็นสิ่งทำมนุษย์ให้เกิดยศธรรมะ มันก็เปลืองมากเร็วเกินไป จนจะขาดขึ้นมาได้จริงๆ. เช่นว่า น้ำมันมันจะขาดเป็นต้น.

ดูต่อไป จนถึงว่าน้ำมันมันจะขาด ในดินในโลกนี้ **น้ำมันกำลังจะหมด** ที่นี้ก็ค้นหาเหมือนกันเหมือนกับค้นหาทอง ก็รู้ว่ามันจะต้องหมดในวันหนึ่ง. เขาขุดน้ำมันขึ้นมาทำอะไร? ก็เอามารบกัน, เอามาใส่รถสำหรับวิ่งไปหาความสำราญ หรือใช้เพื่อความสำราญ. บู่ ยา ควัน ยาสูบ ไม่ได้เคยใช้น้ำมันกันในลักษณะอย่างนี้ ก็อยู่กันมาได้, แล้วก็ไปพ่อ เป็นแม่ ของคนสมัยนี้มาจนได้; คนสมัยนี้ก็มีปัญหาที่พ่อ แม่ บู่ ยา ควัน ยาสูบ ไม่มี. นี่น้ำมันก็ขาดหรือแพงขึ้น.

แต่ถ้าว่าที่แท้จริงแล้ว, **เดี๋ยวนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันทางการเมือง** เป็น การอาชวาทของเวร; แกล้งกันให้จับหายทางด้านการเมือง จึงเกิดปัญหาเรื่องขาดน้ำมัน นี่ก็เรียกว่าวิกฤติการณ์ เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรมไปตั้งแต่ต้น, ไร้ศีลธรรมไปตั้งแต่ใช้น้ำมัน ในที่ไม่ควรใช้ : ไปใช้ทำลายกัน, ใช้เป็นเครื่องมือแกล้งกันให้ลำบาก; เหลียวไปทางไหนมันก็เป็นเรื่องไร้ศีลธรรมไปทั้งนั้นแหละ. นี่ก็วิกฤติการณ์ของการ ขาดน้ำมัน.

เรื่องที่ ๔. คนล้นโลก เป็นวิกฤติการณ์

เรื่องต่อไป คือเรื่องคนในโลกมันจะล้นโลก ต้องคุมกำเนิด; แต่ว่าเป็นปัญหาที่ล้นคุมกำเนิด เพราะไม่เท่าไรคนมันจะล้นโลก; นี่ก็เป็นปัญหาที่ประหลาดอยู่เหมือนกัน, แล้วก็น่าหัวเราะ นี่มันเพี้ยนจะมี, มันมีปัญญากำอย่างอื่นได้; แต่จะมีปัญญาทำให้พออยู่พอกินกันไปได้นี้กลับทำไม่ได้ ต้องไปควบคุมการเกิด. นี่ต่อไปอาจจะต้องมีวิธีการฆ่าคน ให้มันน้อยลงก็ได้, หรืออยากให้มีสงคราม มหาสงครามบ่อย ๆ ที่ทำให้คนตายทีละล้าน ๆ ช่วยให้คนมันน้อยลงก็ได้.

คนล้นโลก ก็เป็นวิกฤติการณ์เกิดขึ้นมาเหมือนกัน; **เพราะว่าไม่มีศีลธรรม ในการที่จะควบคุม** ตามแบบศีลธรรม. **ศีลธรรมสอนให้ตกลงกัน** **ลดวันหรือแม้แต่สอนให้บวชให้เรียน** นี่เป็นการควบคุมกำเนิดที่**อยู่แล้ว** คือคนยังมีศีลธรรมอยู่. นี่ไปควบคุมกำเนิดด้วยยา ด้วยเครื่องมือ อะไรต่าง ๆ อย่างนี้; มันก็โหดในการควบคุมปริมาณ; แต่อีกทางหนึ่งมันจะเสียหายในทางศีลธรรม คือคนจะเสียหายในเรื่องศีล : ข้อกาเมว ข้อพรหมจรรย์อะไรนี้มากขึ้น. ที่จริงเราควรจะถือว่า มันเป็นธรรมชาติของกาลเวลา, ที่คนมันมากขึ้นก็เป็นไปตามธรรมชาติ ของโลกตามธรรมชาติ; ก็ควรจะปล่อยให้ลดทอนที่ไม่เห็นแก่ตัว ที่จะจ้ะปรับปรุง ให้อยู่กันไปได้.

เดี๋ยวนี้มีแต่คนเอาเปรียบ, คนกอบโกย, คนเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง, ปราศจากเมตตากรุณา, นั่นยังมีอยู่เป็นส่วนใหญ่. มันยังไม่ถึงกับจะต้องฆ่ากัน, หรือยังไม่ต้องทำให้ลดลง, หรือไม่ควรจะถือว่าล้นเกินก็ได้; เพราะถ้าอยู่กันอย่างมีศีลธรรม โลกนี้ก็จะพออยู่กันได้มากกว่านี้อีก. แต่เดี๋ยวนี้ถือว่าล้น, กำลังล้น, และกำลังเป็นผลร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการเมือง เพราะว่าการเมืองเขาไม่คำนึงถึง

ศีลธรรม ไม่หวังพึ่งศีลธรรม. เขาหวังพึ่งการเมือง เขาต้องใช้วิธีคุมกำเนิด หรือทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งย้อนกลับไปทำลายศีลธรรม; เพราะฉะนั้น วิกฤติการณ์ให้คนในโลกนี้ มันก็เป็นภาวะไร้ศีลธรรมอย่างหนึ่ง และมีมูลเหตุจากความไร้ศีลธรรมด้วย.

เรื่องที่ ๕. คนในโลกไม่มีงานทำเป็นวิกฤติการณ์

คุณออกไปถึงวิกฤติการณ์ ไม่มีงานทำ; แต่ว่า **คนในโลกไม่มีงานทำ** มากขึ้น ๆ นี่เป็นความจริง. แต่มี **มูลเหตุมาจากความไร้ศีลธรรม** คือคนมีสติปัญญา มีอำนาจ มีเงินมีอะไร เขาไม่ส่งสารเอ็นดูคนยากจน หรือคนด้อยสติปัญญา; ในที่บางแห่ง หรือบางประเทศ เขายังมองเห็นข้อนี้ เขายังควบคุมอยู่ก็มี.

เมื่ออาทิตย์ไปประเทศอินเดีย ทางตอนใต้, ทางมัธยธาสนั้น เห็นคนทรงนั้นเข็นรถขนานรถถังใหญ่ ๆ, คันหนึ่งหกคน บรรทุกเหล็ก บรรทุกของหนัก ๆ เหมือนที่รถถังบรรทุก, ไม่มีรถยนต์สักคันเดียว. ที่นั่นเป็นเมืองใหญ่โต, เป็นเมืองท่าใหญ่โต. ถามได้ความว่า ที่นั่นคนจนมาก แห่ตัว ๆ นั้นมาก, มาก ๆ เหลือเกิน. ถ้าเกิดเขารถยนต์มาใช้งานแทนเสียแล้ว คนเหล่านั้นจะอดตาย; นี่จึงสงวนไว้เพื่อให้คนเหล่านั้นมีงานทำ, คนเป็นล้าน ๆ เหมือนกัน ที่ว่าคนไม่มีงานทำนั้น.

ถ้าเรา **คิดถึงหัวอกเขาแล้วเขาจะต้องมีงานทำ**; แต่ถ้าเอาเครื่องจักรมาทำงานแทนเสียหมด เครื่องจักรชั้นที่เครื่องเดียว คน ๆ เดียวควบคุมเครื่องจักร จะทำงานเท่ากับคนถึงพันคนหมื่นคน คนจริง ๆ ก็ไม่มีงานทำ.

เดี๋ยวนี้วิกฤติการณ์ได้เกิดขึ้นแล้วในโลกนี้ เพราะสภาวะที่ไร้ศีลธรรม คือ ฝ่ายที่ร่ำรวย ก็จะเห็นแก่ฝ่ายที่จืดจาง; ฉะนั้น ประเทศบางประเทศเขาจึงไม่ยอม ให้ใช้เครื่องทุ่นแรงชนิดนี้ เพื่อให้ทุกคนมีงานทำ พอถึงพอใช้ไปอีกหลายชั่วคน เขาก็เป็นประเทศที่เข้มแข็งเจริญเหมือนกัน; ก็คอยดูกันต่อไปว่าใครมันจะผิด ใครมัน จะถูก.

เดี๋ยวนี้คนที่ไม่มีศกตากรุณา กอบโกยเอาข้างเดียว มันก็มา รวบรวมที่คน ไม่ก็คน; งานนอกนั้นก็ไม่มีงานทำมากขึ้น ๆ, แล้วก็กดขี่แรงงาน อะไรกันมากขึ้น จนเป็นปัญหาจะฆ่ากันตาย อย่างนี้; ไม่นึกถึงผู้อื่น ไม่นึกถึงกฎของธรรมชาติที่ว่า ทุกคนเขากว่าจะให้ทำงาน เหมือนกับสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย แต่ละตัวต้องทำงานพอติด กับแรงงาน แล้วก็มีกินมีใช้ อยู่กันได้สบาย.

นี้เรียกว่าวิกฤติการณ์ คนไม่มีงานทำในโลกเพิ่มขึ้น เป็นสิบล้านพันล้าน คงจะถึงร้อยล้าน, แล้วจะต้องถึงยุควิกฤติการณ์ คือฆ่าฟันกันเพราะไม่มีงานทำ; ถ้า ไม่แก้ไขเสียให้ถูกต้อง. **หนทางแก้ไขก็ไม่มีอะไรอีก นอกจากศีลธรรม** ความมี ศีลธรรม, ให้ศีลธรรมกลับมา เต็มไปด้วยความเมตตากรุณา เห็นแก่ผู้อื่น, แล้วก็ มีสติปัญญาให้ถูกต้อง. **มีสติปัญญานี้ก็เรียกว่าศีลธรรมด้วยเหมือนกัน**; อะไรก็ไม่พ้น จากที่เรียกว่าศีลธรรม, เพราะอะไร ๆ เหล่านี้ก็จะแก้ปัญหาก็ได้.

เรื่องที่ ๖. โลกทางวัตถุ สกปรก เป็นวิกฤติการณ์

ทีนี้ก็มาถึงวิกฤติการณ์เรื่องโลกสกปรก นี้หมายถึงโลกวัตถุ; ไม่ใช่โลกที่ มีความหมายลึกซึ้ง ทางนามธรรม. โลกทางวัตถุ เดียวนี้ **ดินก็สกปรก, น้ำก็สกปรก,**

อากาศสกปรก, เรียกว่า โลกสกปรก. คนทำให้ดินสกปรกเพราะอยู่กันมากที่นั่น ; เขาพูดกันว่าที่กรุงเทพฯ เต็มไปด้วยคนน้ำขึ้นมาแล้ว น้ำนั้นกินไม่ได้ เพราะมันเต็มไปด้วยสิ่งสกปรก ที่ซึมมาจากทุกหนทุกแห่ง นี่ดินสกปรกอย่างนี้, หรือว่าสกปรกอย่างอื่น ก็ยังมีอีก.

การทำให้ **ดินสกปรก** นั้นมันโง่ ; โห้วพระภูมิเสียเปล่า ๆ แต่เนรคุณพระภูมิ แผ่นดินมันจึงได้สกปรก. คนโห้วพระภูมิก็น้อย่างมง่าย ; ถ้าโห้วพระภูมิอย่างถูกต้อง ก็ช่วยกันรักษาดินให้สะอาด รักษาแผ่นดินให้มันสะอาด. เพราะว่า **ภูมิ** แปลว่า **แผ่นดิน**, คำว่า **แผ่นดิน**, คือ **ภูมิ** ; **ภูมิสกปรก** ก็เพราะทำกับพระภูมินั้นไม่ถูกต้อง. แผ่นดินถ้าถึงจะสกปรกมากขึ้น ๆ ตามความมากมายของโลก ยิ่งไปอยู่แออัดกันที่ไหน ดินที่นั้นก็ยิ่งสกปรกมากขึ้น.

น้ำสกปรก เพราะเราถ่ายสิ่งสกปรกลงไปในน้ำมาก ; บางแม่น้ำใช้อาบกินไม่ได้เลย. เวลานี้ มีปัญหาระหว่างรัฐบาลกับเจ้าของโรงงาน เป็นต้น ; **เพราะคนไม่รู้จักรับดูแลของแม่พระคงคา.** เพราะไม่รู้จักรัก มันก็เนรคุณต่อแม่พระคงคา ทำน้ำให้สกปรก ; น้ำแม่น้ำก็ดี น้ำทะเลก็ดี น้ำอะไรก็ดี มันเริ่มสกปรก. **เราลอยกระทงลอยประทีป** โห้วแม่พระคงคากันนี้ **ควรจะท้าวให้ดี** มีความหมายดี ถูกต้องคือ **ช่วยกันรักษาน้ำให้สะอาดคิดว่า.**

อากาศสกปรก มีความหมายหลายอย่าง : **อากาศเสีย** เพราะรถยนต์มาก เพราะอะไรมากนั่นก็อย่างหนึ่ง. นี่ก็มีมูลมาจากการเกินไปของการมีรถยนต์ หรือมีคน ; แล้วก็ความไม่มีศีลธรรม ในการที่จะช่วยกันควบคุม ในการที่จะถ่ายสิ่งสกปรกนั้นออกมา หรือช่วยกันกำจัดเสียเป็นต้น. อากาศมันก็สกปรกหายใจไม่สะดวก ขึ้นอยู่ไปมันก็จะตาย ; ถนนบางสายเชื่อว่าหนไม่ไ้ อากาศเสียจนจะเป็นลม อย่างนี้ก็มี.

ถ้าว่าพูดถึงอากาศสกปรก **อีกความหมายหนึ่ง** ก็หมายความว่า **อากาศรอบโลก** **เลวลงหนักดังปรกมากขึ้น** เพราะเขาเอาอะไรไปหว่าน ไปโปรยวนในอากาศ จนอากาศผิดปกติ; ฤดูกาลทั้งหลายก็จะผิดปกติมากยิ่งขึ้น เพราะมีอะไรไปวนไปกวนอยู่ในอากาศมากมาย หลายร้อยหลายพันล้านเวลานี้, กระทั่งไปโลกพระจันทร์ ไปอะไรต่างๆ. นี่มันก็เป็นเรื่องไปทำให้อากาศสกปรกหรือวุ่นวายทั้งนั้น; ผลสุดท้ายมันก็จะออกมาเป็นอันตราย ความไม่มีฤดูกาลที่แน่นอนเป็นต้น.

นี่เรียกว่า **โลกมันสกปรก** เพราะ**ความไร้ศีลธรรมของมนุษย์**; ไม่นึกไม่กลัว ไม่ช่วยกันป้องกันรักษา ความสะอาดของดิน ของน้ำ ของอากาศเป็นต้น. อากาศตามธรรมชาติอย่างที่เราส่วนมากจะคุ้น กับอากาศตามถนนบางถนนในกรุงเทพฯ นั้น; ไปเปรียบเทียบกับกันดูเถอะ มันเป็นอย่างไร.

เรื่องที่ ๗. ระบบเศรษฐกิจของโลกเป็นวิกฤติการณ์

อันสุดท้ายในหมวดนี้ จะพูดถึง **เศรษฐกิจของโลก** ระบบเศรษฐกิจในโลกเวลานี้เป็นปัญหาใหญ่ ที่พูดกันถึงมากกว่าปัญหาอะไรทั้งสิ้น เรียกว่า **วิกฤติการณ์ใหญ่ของโลก** คือระบบเศรษฐกิจในโลก. ทางการเมืองในโลก เต็มวันเขาคือเอาเศรษฐกิจเป็นหลัก เศรษฐกิจระบบไหนก็เป็นการเมืองระบบไหน ในที่สุดก็เหลืออยู่ ๒ ระบบ คือ **ระบบคนรวย กับ ระบบคนจน.**

ระบบคนรวย ก็เรียกว่า **ระบบนายทุน** มีเศรษฐกิจของเขาโดยเฉพาะระบบหนึ่งทีเดียว. ที่นี้คือระบบหนึ่งเรียกว่า **ระบบชนกรรมาชีพ** คืออาบเหงื่อต่างน้ำ

นี้เขาก็มีระบบเศรษฐกิจของเขาอีกระบบหนึ่ง. มันทำเหมือนกันไม่ได้ ก็เกิดขึ้น ๒ ระบบ; เป็นเศรษฐกิจที่เป็นวิกฤติการณ์ คือต้องต่อสู้ รบรากัน. ความเป็นอย่างนี้เรียกว่าวิกฤติการณ์ คือวิปริต ผันผวน ระส่ำระสาย เกิดมาจากการไร้ศีลธรรม ไม่เมตตา กรุณา ใครกอบโกยได้ก็กอบโกยเอา.

ถ้าเป็น เศรษฐกิจอย่างลัทธิทุนนิยมก็มีโรงงาน. เป็นเศรษฐกิจใหญ่ต้องมี โรงงานหลายโรง; แต่ถ้าเป็นนายทุนเดี่ยวนี้ ไม่ต้องมีโรงงาน มีแค่การกว้านประโยชน์ หรือการกอบโกยประโยชน์. มันก็เปลี่ยนไปมาก : คำว่าคนรวยกับคนจน มีความหมาย เปลี่ยนไปมาก.

ถ้าหากว่าคนมีศีลธรรม ก็จะมีรากฐานของความมั่งคั่ง อยู่ในข้อที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” อย่างที่ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราพูดในข้ออุปมา. สัตว์ทั้งหลาย ให้อวมถึงสัตว์เศรษฐกิจด้วย ถึงมนุษย์ด้วย เป็นเพื่อนสัตว์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; ถ้าถืออย่างนี้แรงมาก แล้ว ก็จะทำนาเผื่อลิงได้.

ที่อินเดียที่อาทมาไปเห็น ที่ใกล้ๆกับพระเชตะวันของพระพุทธเจ้า; คนเขา เกี่ยวข้าวกันอยู่อย่างรีบเร่ง ลิงก็กินข้าว เคียงกันไปกับคนอย่างรีบเร่งเหมือนกัน. ไม่ใช่ ลิงของคนเหล่านั้น มันเป็นลิงป่า ลิงธรรมชาติ. เขาทำนาขึ้นเผื่อลิงด้วย ไม่ใช่ ไม่ได้ ไม่อิง ไม่ฝาก ลิงกินก็รีบกินไป, คนก็รีบเกี่ยวไป. นี่แสดงว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” มีอยู่ที่นี่จริง.

เดี๋ยวนี้ เราก็ไม่ได้ต้องการมากถึงอย่างนั้นในประเทศไทย แล้วก็มีไม่ได้ ด้วยซ้ำ; แต่ยังมีได้ในประเทศอินเดีย เมื่อปีที่อาทมาไป มันยังมีอยู่อย่างนี้ ว่า “สัตว์

ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. เพราะฉะนั้น ถ้าเราต่อหลักรื้อกันแล้ว มันยากที่จะทำให้อันแตกต่างกัน ถึงขนาดที่ว่า คนหนึ่งจน, จนไม่มีอะไรกิน; อีกคนหนึ่งมี จนไม่รู้จะเก็บไว้ที่ไหน.

คำว่า “นายทุน” สมัยนี้ ถ้าเปลี่ยนเป็นเพียง “สังเคราะห์ผู้อื่น”; ก็จะกลายเป็นเศรษฐกิจพึ่งพาอาศัยกัน ที่ว่าเขาหาเงินเพื่อสังเคราะห์คนยากจน เอาคนยากจนนั้นแหละเป็นลูกหลานของเขาทั้งหมด; หาเงินฝังดินไว้ ก็เพื่อเป็นหลักประกันว่าโรงงานนี้อายุได้ล้ม. นี่มันเดินกันคนละแบบ จึงเกิดระบบนายทุนกับชนกรรมาชีพขึ้นมาในเวลาอัน, และต่างกันอย่างที่ทุกคนไม่รู้เรื่อง.

ฉะนั้น ขอให้พิจารณาเป็นเรื่องใหญ่ คือ วิกฤติการณ์ใหญ่ของโลกเวลานี้ **ชนกรรมาชีพตกต่ำ,** หากินด้วยหยาดเหงื่อแรงงาน และคอยตั้งตัวได้ เป็นคนมีจะกิน เป็นคนรวยไปก็มี; **แต่ว่าส่วนใหญ่** มันมีชนกรรมาชีพพวกหนึ่ง **ที่ไม่ประกอบด้วยศีลธรรม** ก็เลี้ยงตัวไม่ได้.

คนจนพวกนี้เลย **ตั้งตัวไม่ได้; เพราะเต็มไปด้วยอบายมุข** : ต้มหมั้วเผา, เล่นกลางคืน, คุกคามเล่น, เล่นการพนัน, พบคนชั่วเป็นมิตร : ก็จกร้านทำการงาน; นั่นแหละสรณะของเขา. **ฉะนั้นคนจนเหล่านี้จึงพินตัวไม่ได้** ทำให้เกิดปมด้อยขึ้นมาแก่ตัวเอง ก็ต้องจนลงไป; แล้ว **โกรธ** คนมั่งมีอย่างไม่มีเหตุผล จะทำลายคนมั่งมี; **นี่เพราะไม่รู้เรื่องกรรม**, เรื่องกฎแห่งกรรม : **ใครทำดีก็ต้องดี ใครทำชั่วก็ต้องชั่ว**; ก็เรียกว่ากฎแห่งกรรม หรือกรรมสัจจะ.

คนจนที่ไร้ศีลธรรมเหล่านี้ **ไม่รู้เรื่องกรรมสัจจะ**; ฉะนั้นจึงไม่ประกอบกรรมดี ไม่ขยันขันแข็ง ไม่ใช้แรงงานเพื่อตั้งตัว; ใช้เพื่ออบายมุขไปเสียหมด. เขา

ไม่ยอมรับว่า *สัตว์ต้องเป็นไปตามกรรมของตน* ; เช่นเดียวกัน นายทุนก็ไม่ยอมรับข้อนี้, คนจนก็ไม่ยอมรับข้อนี้. คนจนไม่ยอมรับว่า *เพราะเราไม่ทำงานก็ควรจะจน* ; เขาคิดว่า เขาจะไปปล้นคนมั่งมีมา. นี่เรียกว่าไม่ยอมรับกฎแห่งกรรม.

หัวหน้าชนกรรมาชีพประเภทนี้ ไม่มีศีลธรรม ไม่นำหมู่คณะไปในทางศีลธรรม, ก็กลิ้งไปในความยากจน อย่างเป็นมรดกตกทอด สืบชั่วอายุคน เป็นอายุคน ๆ ไป มันก็กลายเป็นคนจนขึ้นมาสังคมหนึ่งทีเดียว; ไม่มองว่าคนจนบางคนเขาตั้งใจได้ จนกระทั่งเป็นคนมีเงิน หรือเป็นเจ้าสัวก็มี ภายในชั่วอายุคนเดียว ด้วยการลงทุนเพียงมีไม้คานอันเดียว อย่างนี้ก็มิ. ทำไมไม่เอาตัวอย่าง อย่างนี้; ไปเห็นคนมั่งมีเป็นข้าศึก เป็นปรปักษ์ ไปเสียหมด.

นี่มันเป็นความผิด ฝ่ายกรรมาชีพที่ไร้ศีลธรรม; ถ้ามีศีลธรรมไม่เท่าใด ก็พ้นจากความเป็นคนจน แล้วก็กลายเป็นสัตบุรุษที่ดี, ไม่ใช่ นายทุนซุกจริต แต่เป็นเศรษฐีที่เลี้ยงคนทั้งโลก. ถัดขึ้นเข้าใจผิดในเรื่องนี้ อยู่อย่างนี้แล้วไม่เท่าใด คนจนเหล่านี้ก็ทำลายโลกได้, หรือว่าเป็นการทำบาปกันทั้งโลก ทั้งก่อนโลกก็ได้; เพราะไม่มีสัมมาทิฐิในข้อนี้.

สิ่งที่เข้าใจได้ยากที่สุดนั้น ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งวิกฤตการณ์ แล้วสิ่งนั้นก็คือ **ความเข้าใจผิดของตัว** ความหลงผิด ความเข้าใจผิด เชื่อผิด เห็นผิด ของตัวเอง; นั่นแหละ เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยากที่สุด รู้จักได้ยากที่สุด ยากกว่าที่จะรู้จักพระเจ้าเสียอีก. ถ้ามีความหลงผิดแล้ว จะให้มารู้จักความหลงผิด นี่มันยากเสียยิ่งกว่ารู้จักพระเจ้าเสียอีก; แล้วจึงหลงผิดอยู่ตลอดเวลา.

จะเห็น จึง **ต้องทำให้เกิดความเห็นอก** เลิกความเห็นผิด ให้มี **อุดมคติที่**
ประกอบด้วยศีลธรรม จึงจะแก้ปัญหาได้. ต้องให้ทุกคนยอมรับได้ และตัดสิน
 ความผิดถูกกันโดยข้อที่ว่า ไม่ต้องมีใครเสียเลือด ไม่ต้องมีใครเสียหน้าตา ไม่ต้องมีใคร
 เสียชีวิต; นั่นแหละมันจึงจะถูก. นี่ปัญหาทางฝ่ายคนจน มันมีอยู่อย่างนี้ คือการ
 ไร้ศีลธรรมโดยไม่รู้ตัว เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นทางฝ่ายคนยากจน.

ทางฝ่ายคนมั่งมีหรือนายทุน ก็มีวิกฤตการณ์ไปอีกแบบหนึ่ง; นายทุน
 ชนิดที่กล่าวแล้ว ไม่ใช่นายทุนชนิดที่เป็นเศรษฐกิจอย่างกว้างพุทธกาล, หรือว่าเศรษฐกิจๆ
 ในบ้านเรานั้นแหละ. เมื่อสัก ๑๐๐-๒๐๐ ปีมาแล้ว ใครเป็นเศรษฐกิจเขาสร้างวัดกันทั้งนั้น
 และ ไม่ได้อามलगทุนกอบโกย ภาวนาเอาเสียให้หมดบ้านหมดเมือง.

เกี่ยวนี้คำว่า “นายทุน” นั้นเขาหมายถึงคนที่ **จะสร้างทุน** รวบรวมทุน หรือ
 เครื่องมือ สำหรับกอบโกยเอาเสียให้หมดทั้งบ้านทั้งเมือง. นายทุนก็เป็นพวกที่มั่งคั่ง
 มั่งมี, เขาความสุขทางเนื้อหนัง, มีเกียรติอยู่ที่ความมั่งมี; ไม่ใช่มียกย่องอยู่ที่บุญกุศล
 แล้วเขาก็เลยลืมไปอีกเหมือนเก่าว่า “ทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมด
 ทั้งสิ้น”. เขาไม่รู้ตัว **เอาส่วนเกินของคนอื่นมานั้นเป็นบาป**, ไม่ใคร่คิดว่าใช้อุป
 าสส่วนเกินของผู้อื่นมานั้นเป็นบาป. เขาไม่เห็นเป็นบาป; เขาถือว่า “มือใครยาว
 สาวใครเอา, ปลาใหญ่กินปลาเล็ก”. นี่ก็แล้วแต่จะใช้เป็นข้ออ้าง เพื่อให้เขาพูดว่า
 เขาไม่บาป, เขาไม่ผิดศีลธรรม.

ถ้าจะพูดความจริงกับกรรม กฎแห่งกรรม ถ้าพระเจ้า นั้นคงพูดไม่ขึ้น.
 เพราะฉะนั้น **ฝ่ายนายทุน จึงมีการแสวงหา การหวงกัน เห็นแก่ตัว**; มีบุญญาแต่
 เพียงเท่านั้น. **ฝ่ายคนจน** มันก็มีบุญญาขึ้นมาบ้าง แต่ในทาง **จะยื้อแย่ง จะทำลาย**;

ก็เลยสองปัญญาชนนี้มันก็ได้รับกัน. มันก็เป็นวิกฤติการณ์ ที่เรียกว่าวิกฤติการณ์ในโลกเวลานี้.

เดี๋ยวนี้เขามีปากที่พูดว่า จะสร้างสันติภาพในโลก อะไรกันนั้น **นายทุน :** **ก็จะสร้างสันติภาพให้โลก, ขนกรรมาชีพก็จะสร้างสันติภาพให้โลก;** แต่ไม่เห็นลู่ทางว่าจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะว่า **เนื้อแท้** นั้น **มุ่งจะครองโลก** เพื่อประโยชน์ของตน ๆ ด้วยกันทั้งนั้น.

ต่อเมื่อใด **มีศีลธรรมเข้ามา,** เอาศีลธรรมเข้ามาในระหว่างกลางคนมันมีคณาภจน, **มีการปกครองระบอบสังคมนิยมของพระเจ้า** ก็เห็นแก่ผู้อื่นเท่ากับเห็นแก่ตัว; นี่เรียกว่า สังคมนิยม แล้วก็หัวแต่ที่ถูก ที่ประกอบด้วยศีลธรรม, แล้วก็ทำกันจริง ๆ. ถ้าระบอบนี้มา มันก็ไม่มีการรบที่จะฆ่าแกงกัน; เพราะมันรักกันและกัน เหมือนกับว่า “ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน” เมื่อนั้นระบอบที่น่ารังเกียจทั้งหลาย มันก็หมดไปเอง, ไม่มีวิกฤติการณ์ระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ.

เดี๋ยวนี้ถ้าพูดถึงว่าสังคมนิยม ละก็หมายถึงการแก้แค้นของคณาภจน; **พ่** **แล้วนักลั :** **สังคมนิยมคือการแก้แค้นของคณาภจน.** ถ้าทางศีลธรรม ละก็ **สังคมนิยมคือเห็นแก่ผู้อื่น** ถึงกับยอมตายเองดีกว่าฆ่าผู้อื่น มันจึงเป็นสังคมนิยมตามแบบของพระพุทธเจ้า.

นี่แหละคือ **เศรษฐกิจที่กำลังปั่นป่วนในโลกนี้** คือปัญหาระหว่างคนมันมีกับคณาภจน, เป็นวิกฤติการณ์ เป็นภาวะแห่งความไร้ศีลธรรม **มูลเหตุมาจากความไร้ศีลธรรม.**

พวกที่ ๒. โลกของธรรมชาติ

ที่นี่ ก็จะมีพวกใหญ่พวกที่ ๒ คือโลกของธรรมชาติ, โลกธรรมชาติแท้ๆ กำลังมีวิกฤติการณ์ และไร้ศีลธรรมอย่างไร. โลกธรรมชาตินี้พุทธก็ ๒ เรื่องก็พอ **โลกธรรม** ขาดของเดรัจฉาน และ **โลกธรรม** ขาดของพสกษชาติทั้งหลาย.

ความเป็นอยู่ของสัตว์เดรัจฉาน เรียกว่า **โลกของสัตว์เดรัจฉาน** กำลังมี **วิกฤติการณ์** สูญหายไปจากโลก จนบางชนิดไม่มีเหลือแล้ว. สัตว์เดรัจฉานบางชนิด; เทียนเขายอมรับว่า หายไปแล้วไม่มีเหลือแล้ว, หรือที่เหลืออยู่ก็แทบจะไม่มีแผ่นดินอยู่ ถูกกระทำอย่างไม่ปราณีปราศย์. นี่วิกฤติการณ์ของโลกสัตว์เดรัจฉาน **เพราะความไร้ศีลธรรมของมนุษย์**: ทั้งที่มันมีบุญคุณ หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์อยู่ ก็ยังไม่ได้รับการพิจารณาว่า จะช่วยส่งเสริมให้มันมีอยู่ มีแก่การทำลาย การฆ่าสัตว์เดรัจฉานตัวเล็กๆ เช่น ปลา เป็นต้น อย่างนี้ก็ยังทำได้ จะไม่ให้หมดสิ้นไปอย่างไร.

ที่นี้ **โลกของต้นไม้** ของพสกษชาติทั้งหลาย ก็ถูกกระทำอย่างที่เรียกว่า **ไม่ปราณีปราศย์**: เรียกว่าบูญบูยา, บูญบูยาอย่างไม่ปราณีปราศย์จนหมดกลาไปหมด. ที่สวยงามตามธรรมชาติก็หมดไป ไร้ความรับผิดชอบในเรื่องนี้, แล้วก็ไม่ว่ามันมีบุญคุณหลงไม่มีต้นไม้ คนจะตายหมดในหริบศเดียว; ถ้าต้นไม้ในโลก สมมติว่าเป็นไปได้ ต้นไม้ในโลกทั้งโลกนี้ตายไปหมด แล้วคนก็ต้องตายพร้อมกันไปในหริบศเดียว; ไปคิดเอาเองก็เห็น ไม่ต้องอธิบาย.

มันต้องอยู่เป็นเพื่อนกัน, **ต้นไม้ก็ สัตว์เดรัจฉานก็** มันต้องอยู่ในฐานะ **เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข** เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน. ไม่มีคน ไม่มีมนุษย์เสียอีก

ฉันไม่มีมันยังอยู่ได้; แต่พอไม่มีฉันไม่พูดภาษาตีหังหลาย คนจะอยู่ไม่ได้เลย. นี่คือการรู้จักบุญคุณ ต้องบูชาบุญคุณของมันไว้; นั่นแหละเรียกว่า ศีลธรรมที่จะพึงประพฤติต่อโลกสัตว์เดรัจฉาน หรือต่อโลกพฤษชาชาติทั้งปวง. เคี้ยวนี้เป็นวิกฤตการณ์ คนไร้ศีลธรรมมีแต่ทำลาย - ทำลาย, แล้วบาป ก็มาถึงคนเหล่านั้นเอง จะไม่มีผืนตอก จะมีโรคระบาด จะไม่มีอาหารกิน จะไม่อยู่ด้วยความเอื้อเฟื้อกัน อะไรเหล่านี้ เป็นโทษที่มีมันจะเกิดขึ้น.

พวกโลกของธรรมชาติอื่น ๆ ที่เป็นหมวดใหญ่ ยังมีได้แก่ภัยธรรมชาติ

เรื่องที่ ๑. ภัยธรรมชาติจากน้ำท่วม หมวดใหญ่ ๆ ที่จะพิจารณาถึงวิกฤตการณ์ หมวดหนึ่งเรียกว่า **ภัยธรรมชาติ** เป็นเองตามธรรมชาติ : ปัจจุบันนี้เวลานี้ก็เรียกว่า กำลังมีภัย **ภัยน้ำท่วม** บางประเทศตายเป็นหมื่น ๆ คน. ประเทศเราที่นครศรีธรรมราช มีตายไม่ถึง ๒๐๐ คน ในขณะที่ประเทศอื่นเขาตายเป็นพันคน หมื่นคน เพราะน้ำท่วม; นี่ก็จะต้องถือว่าวิกฤตการณ์ที่มาจากภัยธรรมชาติ. มนุษย์ไปโดนบาปให้ธรรมชาติว่าน้ำท่วม; แต่ที่จริงที่ **น้ำท่วม** นี้ มัน **เป็นความไร้ศีลธรรมของมนุษย์** : ทำลายโลกพฤษชาชาติ ทำลายโลกสัตว์เดรัจฉาน แล้วมันก็เกิดขึ้นเหตุที่จะทำให้น้ำท่วม.

เดี๋ยวนี้เขายอมรับกันแล้ว มองเห็นกันแล้ว ว่ามันจริง; เมื่อ ๒๐ ปีก่อนหน้านั้น พุทธเจ้าโง่ไม่เชื่อ ว่า **การทำลายต้นไม้ในโลก** นี้ **เป็นอันตราย** ทุกอย่างทุกประการ. โดยเฉพาะทำลายต้นไม้บนภูเขา ต้นไม้บนภูเขารุกคั่งลงแล้ว ไม่มีตงคืบแล้ว น้ำจะไหลลงมาเหมือนกับว่าเขาคระบอ; แล้วคนจะหนีไม่ทัน แล้วคนจะตาย.

อย่างสมมติว่าภูเขาหลวง, ภูเขาสุ่มหลวง ที่นครศรีธรรมราชนั้น ก็พอจะเป็น
ตัวอย่างได้. เพราะว่าที่ภูเขานั้น ถูกลักลอบตัดป่า เผาป่าอะไร ทำอะไรมาบ้าง, ที่ทาง
การอนุญาตให้ทำ โดยไม่รู้เท่าถึงกรรมก็มากขึ้น, ที่เป็นเรื่องทำโดยโมหาคติ ไม่รู้ว่ามัน
ไม่ควรจะทำ, หรือการทำเหมือง ชนิดที่ทำให้แผ่นดินมันแกวลงไป ก็ทำมากขึ้น. ฉะนั้น
ภูเขาที่ไม่สามารถพองเอาน้ำไว้ อย่าให้ไหลลงมา เหมือนกับเทือกป่ากระบอก.

สมัยก่อนธรรมชาติมันก็คุ้มของมันเอง; สมัยนี้มันคุ้มของมันไม่ได้. ที่ว่า
น้ำท่วมนี้ อย่าว่าเป็นภัยจากธรรมชาติล้วนๆ; มันเป็นเพราะความไร้ศีลธรรมของมนุษย์
อยู่ส่วนหนึ่งด้วย ทั้งเรื่อง ทั้งก่อน หรือทั้งหมดก็มี. ไปดูที่ประเทศอินเดีย แล้วจะ
พบความจริงข้อนี้ว่า **มนุษย์เป็นผู้ทำลาย** ที่ทำให้น้ำท่วมใหญ่อยู่เหมือนกัน, ประเทศ
ไทยยังเล็กไป.

เรื่องที่ ๒. โรคระบาด ภายหลังน้ำท่วม

มาอีกหนึ่ง เรื่องโรคระบาดหลังน้ำท่วม หรือไม่ใช่เกี่ยวกับน้ำท่วมก็ตาม;
โรคระบาดส่วนใหญ่มาจากความไม่สะอาด คือความสกปรก ของดิน ของน้ำ ของ
อากาศ ของอะไรต่างๆ จะหมักหมม จะเพาะเชื้อโรค; แล้วคนก็ไม่มีศีลธรรมหลาย
ประการ ที่จะกำจัดหรือป้องกันโรคระบาด. ถ้ามีศีลธรรมในทางสติปัญญา ก็ไม่ต้อง
เป็นโรค; แต่ถ้าเป็นชนมกัเห็นแก่ผู้อื่น ก็ป้องกันเต็มที่ไม่ให้เชื้อโรคนั้นลงไป
ในคลอง ระบายไป, หรือยอมทนลำบากไม่ให้เชื้อโรคนั้นระบายไป, โรคระบาดมันก็
จะไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นน้อย หรือว่าควบคุมอยู่ไต่อย่าง.

โรคระบาด มันก็เป็นธรรมชาติ อันหนึ่ง; แต่ว่าคนไร้ศีลธรรม ไม่
ช่วยกันปฏิบัติให้ถูกต้อง มันก็ใหญ่หลวง เป็นโรคระบาดจนยากกันอย่างไม่ควร จะตาย

นี้ก็ได้เหมือนกัน เรียกว่าวิกฤติการณ์โดยธรรมชาติ. มนุษย์มันทำผิดนี้ โรคระบาดมันก็จะระบาดไป; แต่ว่าข้อนี้มันค่อยยังชั่ว เพราะว่ามองเห็นง่าย แล้วคนก็กลัวตายมาก พุทกกันค่อยฟังรู้เรื่องหน่อย จึงป้องกันโรคระบาดได้เป็นส่วนใหญ่ทีเดียว. แต่ถ้ามันมีก็ต้องมีเพราะความไร้ศีลธรรม ในความหมายที่ ๓ ก็ได้ คือมันผิดปกติของธรรมชาติ อย่างใดอย่างหนึ่ง, ไร้ศีลภาวะความเป็นปกติตามธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่ง.

เรื่องที่ ๓. อັคคีภัย

ที่นี้มาถึง **เรื่องไฟไหม้** คงจะไม่คิดว่า เกี่ยวกับศีลธรรม; ที่จริงเกิดไฟไหม้ที่ไหน ต้องมีเรื่องเชื่อมศีลธรรมที่นั่น ชื่อน้อยบ๊องหลัง; นี่หมายถึง ที่มันไหม้ไหม้บ้านในเมือง. **คนเถลไถลแรก ไม่มัลลิสัมปัทญะ สะเพร่า;** นี่เรียกว่า **ไม่มีศีลธรรม ในหวัชชัลลิสัมปัทญะ** ทำให้ไฟไหม้บ้านขึ้นมา ก็ขาดศีลธรรมในข้อสติสัมปัทญะ.

ที่นี้ **คนมันโลก ออากได้ประโยชน์;** ถ้าเอาไฟเผาเข้าแล้วมันได้ประโยชน์จะได้ค่าประกัน หรือได้อะไรที่สุดแท้, มันอยากได้ประโยชน์ มันก็จุกไฟขึ้นมาให้ไฟไหม้บ้าน ไหม้เมือง. นี่ความไร้ศีลธรรม ทำให้ไฟไหม้. หรือว่ามันโกรธเค้นกัน เกิดอาฆาตแค้นใครอยู่ อยากจะเผาเสียให้หมด มันก็จุกไฟขึ้น; ไฟก็ไหม้ขึ้นมา เพราะความไร้ศีลธรรม, **นี่ความโลภก็มี ความโกรธก็มี ความหลงก็มี ทำให้ไฟไหม้ขึ้นมา.**

ฉะนั้น **อย่าไปโทษไฟ; ต้องโทษความไร้ศีลธรรมของมนุษย์.** ที่มันไหม้เองอย่างไฟป่าไหม้ ก็อย่าเข้าใจว่าไม่เกี่ยวกับมนุษย์, มันยังเกี่ยวกับมนุษย์; แม้อย่างนั้นเรายังเรียกว่า วิกฤติการณ์ที่ไร้ศีลธรรมเหมือนกัน. เพราะว่าไปตามธรรมชาติ

ที่ไฟไหม้ไหม้ ไม่ใช่ว่าจะปกติ; มันเป็นภาวะผิดปกติ เสื่อมเสียภาวะปกติ ก็เรียกว่า เสื่อมเสียศีลธรรมในความหมายที่ ๓ ความสงบสามธรรมชาติ หรือภัยสามธรรมชาติ ยกตัวอย่างเท่านั้นก็พอ.

พวกหมวดภัยที่มนุษย์ทำขึ้นเอง :-

๑. ยกตัวอย่างอันแรกคือ โจรภัย :

ภัยจากโจร หรือว่า **อาชญากรรมใดๆ** ที่เนื่องกันอยู่กับ**โจรภัย** มันก็มา จากความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่เป็นต้นเหตุอันแท้จริงอยู่ในใจของบุคคลผู้ประกอบ กรรมนี้; ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะไม่อยู่ทำไม. เพราะโลภ อยากจะได้, มันไม่มี ศีลธรรม มันก็ขโมย, มันโกรธ มันแก้แค้น มันก็ขโมย, มันหลงเห็นผิดเป็นถูก เห็น ตีเป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดี มันก็ขโมย. **ความโลภ โกรธ หลง ไร้ศีลธรรมเป็นต้นเหตุแห่งโจรกรรม** หรือโจรภัย; ส่วนการปกครองไม่ดี มันก็รวมอยู่ในข้อนี้ เพราะ คนปกครองมันมีโลภ โกรธ หลง มันก็ปกครองคนให้หุยกโลภ โกรธ หลงไม่ได้, การ ปกครองดี ไม่มีโลภ โกรธ หลง โจรภัยก็ไม่มี.

๒. ภัยเกิดแต่ความขัดสนในครอบครัว :

เศรษฐกิจในครอบครัว ในครอบครัวขัดสน, หรือว่าคนคนหนึ่งมันขัดสน; นี่มาจากอบายมุขทั้งนั้น. **ความขัดสนอย่างน้อยต้องมาจากความขี้เกียจ; ความ ขี้เกียจเป็นอบายมุข** เป็นความไม่มีศีลธรรม. อบายมุขอย่างอื่นก็มี : **คิมานา**

เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร; ภัยเศรษฐกิจในครอบครัว ที่ตัวทำขึ้นเอง มันก็เกิดขึ้นมา เป็น *ภยาคติ โมหะคติ*. ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ทำให้เสียเศรษฐกิจในครอบครัว; ที่ขยายออกไปเป็นของประเทศชาติก็อย่างเดียวกันอีก, มันมีการทำผิดหัวของเดียวกัน แต่มันขยายออกไป จนกระทั่งเป็นเศรษฐกิจของทั้งโลก ที่สัมพันธ์กันยุ่ง แก่ไข่มัโหว.

๓. ชูต่อไปถึง **เรื่องการเมือง** :

เมื่ออยู่กันมาก มันก็มีปัญหา เพราะอยู่กันมาก, เมื่อสัมพันธ์กันมาก ก็มีปัญหาก็เพราะสัมพันธ์กันมาก ก็เรียกว่าปัญหาทางการเมือง. ที่เกี่ยวนี้มีวิกฤติการณ์ทางการเมือง โดยพูดได้เต็มปาก; เพราะไม่มีความสงบสุข, เพราะมันไม่มีการเมืองที่เหมาะสมกับพลเมือง. ถ้าพลเมืองเลว การเมืองก็เกินไป ก็ใช้กันไม่ได้ เพราะมีฉาผิดหัว; มันต้องมีระบบการเมืองที่ดี หรือตรงกันกับภาวะของพลเมือง จึงจะแก้ปัญหาก็ได้.

นี่ **การเมืองยังไม่เหมาะสมกับพลเมือง** : เกินไปบ้าง ขาดไปบ้าง จนทำให้งานที่สุดก็ได้ ทำให้รวยที่สุดก็ได้ ไม่มีพอดี. ถ้าเมื่อไร **สังคมนิยมประกอบไปด้วยธรรมะ** มาเป็นหลักระบบการเมือง นี่จึงจะแก้ปัญหการเมืองได้; **ความรัก ความเมตตา ความซื่อตรง ความกล้าหาญ รักษานูญ** อะไรเช่นนี้ จะช่วยให้การเมืองดีขึ้นแล้วก็เหมาะสมกับคนที่จะเป็นสุรทาน.

๔. ที่คล้ายกันต่อไปอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ **การปกครอง**;

เกี่ยวกับการปกครองมันเปลี่ยนไปมาก. **ผู้ปกครองควรจะเป็นอย่างนี้บุคคล ไม่เห็นแก่ประโยชน์ตน** ทำนองเดียวกับที่ว่า พระพุทธเจ้า, ครูบาอาจารย์,

ก็เป็นปุณฺณบุคฺคส ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น. พระราชาที่ถูกต้องตามอุดมคติ ครั้นโบราณนั้น ก็ปกครองเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่ใช่เพื่อตัว. นี่ไปหารายละเอียดอ่านเอาเอง ก็จะได้.

ทีนี้ เราไม่มี **การปกครองระบอบที่ว่า ฟอปกครองลูก** ซึ่งเรเคยได้ยินแต่ชื่อ เราไม่เห็นเห็น; เราไม่เคยเห็นระบบการปกครองที่ปกครองอย่างฟอปกครองลูก. เตือนนี้ไม่ใช่แค่ว่าแม่ปกครองเพื่อน เพื่อนปกครองเพื่อนแล้ว, ไม่เห็นแม่ใครแล้ว, เห็นแต่แม่ประโยชน์ของตัวอย่างเดียว. ฉะนั้น การปกครองมันจึงกลายเป็นอาชีพชนิดหนึ่งไป. ขอให้ช่วยจำให้ดีๆ ว่าเตียนนี้การปกครองนั้นมันไม่มี มันกลายเป็นอาชีพชนิดหนึ่งไปแล้ว; ก็เท่ากับไม่มีการปกครอง แล้วมันจะอยู่กันผดุงได้อย่างไร.

วิกฤติการณ์ทางการปกครอง เป็นภาวะไร้ศีลธรรมอย่างถึง กำลังยังมีอยู่; ฉะนั้น ผู้ปกครองก็เลยไม่ใช่ปุณฺณบุคฺคส กลายเป็นผู้ทำอาชีพไปเสีย. นี่ว่าโดยส่วนมากหรือโดยส่วนใหญ่ไม่ใช่ทุกคน ที่มีเยี่ยงที่อยู่มาก; แต่ว่าเตียนนี้ทั้งโลกมันกำลังจะไปอย่างนี้ ผู้ทำหน้าที่ปกครองกลายเป็นทำอาชีพ ไม่ใช่เป็นปุณฺณบุคฺคสเสียแล้ว ก็เป็นวิกฤติการณ์ ความไร้ศีลธรรม.

๕. ทีนี้ ก็มีถึงคำอีกคำหนึ่ง ซึ่งต้องบอกล่วงหน้าว่า มันใหม่ และว่าเขาเองมาถึงเขาเอง แต่ว่าของเก่าดังชื่อใหม่. เราเคยพูดกันแต่ว่า โจรภัย อักคภัย วาตภัย. เตียนนี้จะพูดขึ้นมาว่า **“ข้าราชการภัย”** คือ **ภัยที่มาจากราชการ.**

“ไม่เป็นข้าราชการที่ตรงต่ออุดมคติ”, นี่ของเก่ามีมานานแล้ว แต่เขาไม่เรียกว่า **ข้าราชการภัย** เรียกว่าอะไรก็ไม่ทราบ; เตียนนี้เราจะเรียกว่า **ข้าราชการภัย.** ระบบ

ข้าราชการชั้นเจ้าที่ดินเดิมตัว รนสมัย จนสิ้นคนอื่น จนข้าราชการจะกลายเป็นเหวคา
ไปแล้ว; เรื่องเงินเดือนก็ตี บำนาญก็ตี สิทธิพิเศษต่างๆ ก็ตี; ข้าราชการเป็น
เหวคาไป. เขาก็ล้มตัว ^๕ว่าเป็นผู้จะต้องรับใช้ผู้อื่น หรือจะต้องเป็นเพื่อนกิตติ แก่ เจ็บ
ตาย กับประชาชน; ก็กลายเป็นเหวคาไป, **เป็นผู้นำที่ไม่ดีเพราะเห็นแก่ตัว**
วิกฤตการณ์นี้มาจากข้าราชการไทย ที่มีอยู่โดยมาก; **แม้ไม่ใช่ทุกคน แต่ก็มีอยู่**
โดยมาก.

๖. ตู้ออกไป, พลเมืองเลว

เมื่อก่อนเราได้อ่านหาพลเมืองดี; วิกฤตการณ์เกิดขึ้น พลเมืองที่หายไป
เหลือแต่พลเมืองเลว เข้ามาแทน. พลเมืองเลวนี้^๖ไม่รู้สึกรู้สีกิตติว่า ประเทศชาตินี้ของเรา
หรือแม่แต่บ้านนี้ ตำบลนี้ จังหวัดนี้ เป็นของเรา; เขาเห็นแต่ตัวเขาค้นเห็นตัว, อย่างนี้
เรียกว่า พลเมืองเลว.

ถ้าพลเมืองดี เขาต้องเห็นแก่คนอื่นกว้างออกไปๆ จนเห็นว่า ทั้งโลก
ก็เป็นสิ่งที่เราต้องรับผิดชอบ; เพราะว่ามันเป็นโลกสำหรับเรา หรือโลกของเรา.
นี่เป็นพลโลกที่ดี, เป็นพลเมืองที่ดีในประเทศชาติ, เป็นพลเมืองที่ดีในจังหวัด อำเภอ
ตำบล หมู่บ้าน และครอบครัว, เป็นคนในครอบครัวที่ดี. เที่ยวนั้นพลเมืองที่ดีมัน
หายไป มันน้อยลง พลเมืองเลวมันมากขึ้น ๆๆ มันมีหลักฐาเห็นชัดอยู่แล้ว ไม่ต้อง
อ้างก็ได้.

๗. ตู้ออกไปจะมาถึงคำว่า รัฐสภา, สภาผู้แทนอย่างราษฎรเลือก หรือ
ใครเลือกก็ตาม ก็เรียกว่ารัฐสภา.

เดี๋ยวนี้ **เดิควิกฤติการณ์รัฐสภา** เป็นรัฐสภาที่ไร้ศีลธรรม; มีพระบาลีที่ตรัสไว้ว่า **เนสา สภา ยตฺถ น สนฺติ สนฺโต** --ในที่ชุมนุมใดไม่มีสัตบุรุษ ชุมนุมนั้นไม่เรียกว่าสภา, สมาชิกทุกคนต้องเป็นสัตบุรุษ ถือเป็นสันโต สันตบุรุษ. **ชุมนุมใดไม่มีสัตบุรุษ ชุมนุมนั้นไม่เรียกว่าสภา**; ถ้าสมาชิกเป็นคนชั่วโมโห โทโส ชี้เห็นแก่ตัวไม่เป็นสัตบุรุษ ไม่ควรเรียกว่ารัฐสภา. เพราะคำว่า “สภา” นี้ พระพุทธเจ้าท่านสงวนไว้ สำหรับเรียกประชุมสัตบุรุษ, แล้วมานั่งประชุมกันมาก ๆ จึงเรียกสภา.

ถ้าเป็นคนไม่ดี ไม่เป็นสัตบุรุษ มานั่งประชุมกันมาก ๆ; ก็ต้องเรียกว่าเป็นกลุ่มของคนชั่ว ของคนเห็นแก่ตัว จะเรียกว่า สภาไม่ได้, เพราะยังมีทะเลาะวิวาท ะวังปากกันด้วยรองเท้า ด้วยขวดหมึก ในสถานนั่นเอง. มันไม่มีรัฐสภาที่สมกับคำว่าสภา เพราะไม่มีสัตบุรุษ.

ครั้นมาถึงการกระทำของ**รัฐสภา** ก็คือ **กำหนดเป็นข้าศึกกับรัฐบาล** เป็นคู่แค้น คู่กัน คู่ต่อสู้ กับรัฐบาล; นั่นแหละคือหน้าที่ของรัฐบาลของสมัยนี้ ซึ่งมีหน้าที่ไม่ใช่สภาอยู่นั่นแหละ เพราะว่า **ไม่มีสัตบุรุษ** มันเป็นกลุ่มคนผู้ทำหน้าที่ก้านรัฐบาลอย่างชนิดที่เห็นแก่เกียรติของตัว ประโยชน์ของตัว หรือความถือตัวของตัว. แต่ถ้าสมมติว่าเป็นรัฐบาล ที่มาจากสมาชิกรัฐสภา ที่มีพรรคการเมืองใหญ่ ๆ พรรคเดียว ทั้งรัฐบาลมีนักค้อยยังชั่วหน่อย; แต่สมาชิกนอกนั้น ก็ยังเป็นข้าศึกกับรัฐบาลอยู่นั่นแหละ. สมาชิกรัฐสภาคือข้าศึกกับรัฐบาลนี้เรียกว่า **วิกฤติการณ์ในรัฐสภา** มาจากความไร้ศีลธรรมของสมาชิกเหล่านั้น.

๘. หน้าที่ที่ตัว รัฐบาล ซึ่งคู่กันกับรัฐบาล.

รัฐบาลในเวลานี้ก็มีหลายแบบ; แต่ละเอาที่แบบใหญ่ ที่จะมาให้เห็นกันง่าย ๆ กันสักรัฐบาลหนึ่ง ก็คือ **เป็นปรปักษ์หรือเป็นจำเลยของรัฐสภา**. ถ้าหากว่า

รัฐสภาไม่สนับสนุนรัฐบาลนั้น รัฐบาลนั้นก็จะกลายเป็นจำเลย สำหรับรัฐสภาประณาม กล่าวหาอะไรต่างๆ และเป็นผู้เข้าศึกกันกับรัฐสภา. คิดดูแล้วมันก็น่าสับสน; บ้านเมืองของใคร ? เป็นบ้านเมืองของรัฐบาล หรือบ้านเมืองของรัฐสภา ? ในเมื่อต่างฝ่ายต่างเป็น ศัตรูกันอย่างนี้; นี่เป็นรัฐบาลประเภทหนึ่ง.

ถ้ารัฐบาล นั้นมาจากสมาชิกรัฐสภาทั้งหมด ก็เป็นรัฐบาลที่ทุนประชาชนได้. เป็นรัฐบาลที่ทุนประชาชนทั้งประเทศได้. ถ้าเป็นรัฐบาลที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐสภา ที่เขาเลือกกันเข้ามาทั้งหมด : เขาจะทำอะไรก็ได้; เพราะฉะนั้น จึงมีรัฐบาลที่ว่ากินกิน กินจอบ กินเลี่ยม กินอะไรต่างๆ เกี่ยวกับประชาชน. นี่ก็เป็นรัฐบาลอีกแบบหนึ่ง คือมาจากสมาชิกรัฐสภา.

ทีนี้ถ้าว่า มันเป็น **รัฐบาลที่ถือปืนมา** ถือถุงเงินมา. อย่างนี้รัฐสภาก็เต็มไปด้วยผู้ฉกฉวยที่เขาเรียกกัน, เขาฉวยรูปไว้สวยมาก มีอสถางเป็นผักถั่ว. นี่เป็นรัฐบาลอีกแบบหนึ่ง เป็นรัฐบาลที่ถือปืนมา ถือถุงเงินมา ถืออะไรมาทำนองนั้น.

รัฐบาลมีหลายแบบอย่างนี้, ตัวอย่างนี้ก็เรียกว่า เป็นวิกฤติการณ์ทางรัฐบาลทั้งนั้นแหละ เพราะว่ามันไร้ศีลธรรม. **ถ้าไม่ไร้ศีลธรรมแล้ว รัฐบาลกับรัฐสภายกต้องกอดกอดกัน** เหมือนกับเป็นพี่น้องกัน, และประเทศนั้นเป็นของเรา, ประเทศชาติเป็นของเรา คือของรัฐบาลและของรัฐสภา, แล้วกอดคอกันทำ เพื่อให้ประเทศชาติมีความสงบสุข หรือเจริญ. ทีนี้นี่มีแต่การทะเลาะวิวาทกัน ระหว่างรัฐสภากับรัฐบาล; ประเทศชาติเลยไม่รู้ว่าเป็นของใคร เรียกว่าวิกฤติการณ์อย่างยิ่งอย่างร้าย อย่างน่าสงสารที่สุดที่ **มาจากความไร้ศีลธรรม.**

๙. ที่นี้ก็มีมาถึง **คณะสงฆ์** : เวลาผ่านไปแล้วยะ จะพูดย่อ ๆ, **วิกฤติการณ์** กำลังเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์อย่างหนึ่ง.

ชาวบ้านอาจจะไม่ค่อยรู้. อาตมาต้องรู้มากกว่าแน่ ว่าเดี๋ยวนี้วิกฤติการณ์ เกิดแก่คณะสงฆ์อย่างไร. คณะสงฆ์มีวิกฤติการณ์อย่างยิ่ง : เดียวนี้ความคุมกันไม่ค่อย คุมกันไม่ค่อยจะอยู่, ไม่ค่อยจะเชื่อฟังทั้งกันและกัน; นี่วิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ในคณะสงฆ์ แล้วจะปกครองกันได้อย่างไร. คำสั่งไม่มีใครจะปฏิบัติตาม, มีการทำ มีการประท้วงโต้แย้งอะไรกันมากขึ้น ๆ ในวงคณะสงฆ์ ก็เป็นวิกฤติการณ์. **ความไม่เชื่อฟัง** กันนี้ ก็เรียกว่า **เป็นเรื่องสภาพที่ไร้ศีลธรรม** ด้วยเหมือนกัน.

ที่นี้ว่า **คณะสงฆ์อนุวรรตน์**แก่โลกมากเกินไป, คณะสงฆ์ที่มีความคิดเห็น เปลี่ยนแปลงไป อนุวรรตน์ตามโลกมากเกินไป; นี่ก็เป็นวิกฤติการณ์อย่างยิ่ง **เป็นภาวะไร้ศีลธรรมอย่างละเอียด** อย่างสุขุมอันหนึ่งซ่อนอยู่ในนั้น.

อีกอย่างหนึ่งก็คือว่าคณะสงฆ์ที่ **ไม่ยะเย่งต่อความร่ำรวย**. พระพุทธเจ้าท่านอนุญาตให้มีอะไรบ้าง ทรัยัสสมบัติอะไร ในศาสนาอื่น พระเยซู พระโมฮัมหมัด ก็เหมือนกัน อนุญาตให้สาวกมีสมบัติอะไรบ้าง? ไม่ต้องพูดถึงความร่ำรวย. เดียวนี้ คณะสงฆ์เรามีวิกฤติการณ์ เปลี่ยนไปในทางไม่ยะเย่งต่อความร่ำรวย มันก็มีความ ไร้ศีลธรรมอย่างละเอียด ซ่อนอยู่ในนั้น.

นี่เรียกว่า วิกฤติการณ์ในคณะสงฆ์ ยกตัวอย่างมาเพียงสัก ๓ อย่างก็พอ คือว่า ปกครองกันไม่ได้ เพราะไม่เชื่อฟัง, อนุวรรตน์ตามโลกมากเกินไป, แล้วก็ไม่ได้ยึด ความร่ำรวย.

๑๐. ดูต่อไปก็คือ พุทธบริษัท, วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นแก่พุทธบริษัททั้งหลาย.

พุทธบริษัทได้รับคำสั่งสอนที่ผิด ไม่ตรงตามหลักพระพุทธศาสนา :
อันนี้เป็นวิกฤตการณ์อย่างยิ่ง ยิ่งทำให้ผิดมากขึ้นเท่าใด ก็ยังเป็นวิกฤตการณ์มากขึ้นเท่านั้น ก็เลยไม่เป็นพุทธบริษัทนั้นแหละในที่สุด. นี่ก็ลองคิดดูว่าเป็นวิกฤตการณ์ที่มากหรือน้อยเท่าไร ถ้าหากว่าพุทธบริษัทนั้นสูญเสียความเป็นพุทธบริษัทไปแล้ว เพราะได้รับคำสั่งสอน แนะนำจากจอมบวมที่ผิด.

พุทธบริษัทสมัยใหม่ทั้งธรรมะ ไปเอาวัตถุมงคลขึ้น คือไม่เอาศีลทางธรรมะไปเอาศิลาวัตถุมงคลขึ้น ผิดจากพุทธประวัติสมัยก่อน; ปู่ ย่า ตา ยาย นั้นแหละกลัวบาปกลัวกรรม เขาอมจน แทนที่จะทำให้ผิดหลักของพระธรรม.

ที่ประเทศอินเดียยังหาตัวได้ง่าย คือคนพวกที่ว่ายอมขอทาน ถือว่าเป็นขโมย; ได้พบหลายคน ตามเขา, เขาบอกว่าตนเองสมัครเป็นขอทาน ไม่ยอมเป็นขโมย; นี่แปลว่ายังเกรงกลัวอยู่ในหลักของพระศาสนา. ในประเทศอินเดียมีมาก ในประเทศอื่นก็พอมิ; แต่ในประเทศไทย ดูเขาเองก็แล้วกัน.

พุทธบริษัทกำลังหันวัฒนธรรมดั้งเดิม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีของปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งไป ๆ ๆ; ไปหาวัฒนธรรมใหม่ที่เร้าร้อน, วัฒนธรรมที่สงบเย็นนั้นกำลังทิ้งไป ๆ ๆ. รักพระศาสนาแต่ปาก มีลูกมีหลานที่ฉลาด เขาจะส่งไปเรียนเป็นนายอำเภอ เป็นรัฐมนตรี; ลูกโง่ ๆ นี่ส่งมาวัด ให้มันบวชอยู่กับวัด มาฝากวัดให้ช่วยเหลือ. อย่างนี้ไม่ถูกต้องแล้ว; เพราะว่าเรื่องในวัดมันยากกว่าเรื่องโลก. มัน

กวรวเอาคนฉลาด ๆ มาให้อยู่ในวัด, คนที่ไม่ฉลาดนั้นอย่าเข้ามาให้เป็นภาระแก่วัด, เอาไปให้เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ยิ่งดีกว่า; นี่มันกลับกันเสียอย่างนี้ หลังวัฒนธรรมเดิมที่ว่า ลูกคนที่ฉลาดที่สุดต้องถวายพระพุทธรเจ้า.

๑๑. ทีนี้ อุพวกเปิดหนังสือบางเรื่อง กว่าจะหมดเวลา จวนแล้ว **วิกฤติการณ์เกี่ยวกับ ความขาดสามัคคี.**

เตี้ยนี้เรียกหาความสามัคคีกันให้รุนแรงไปหมด; แต่ไม่รู้ว่าได้สักกี่มากน้อย จะได้อะไรสักอย่าง แฉ่งๆ ที่เรียกเท่านั้นเอง, หรือว่าได้ความสามัคคีอันแท้จริงมา. เมื่อก่อนสมัยบู๊ ย่า ยา ยา ออกปากจะทำอะไรมันได้ความสามัคคีก็มากน้อย? สมัยนี้มันได้ความสามัคคีก็มากน้อย?

ในวัดเคยได้ยินคนเขาโยนไม้ตีกลองโครมใหญ่ เพราะว่าตีจนกลองจะแตกแล้วไม่มาสักคน; เมื่อก่อนนั้นมันไม่ใช่อย่างนั้น ถ้าคนตีกลอง ตีกลองแล้วเขาก็ยังมา. เตี้ยมันเปลี่ยนไปๆ **ความสามัคคีมันไม่มี** ด้วยเหตุผลหลายประการ; แต่ว่าสรุปแล้ว **เพราะความไร้ศีลธรรม** ที่มีความรู้สึกว่า : **ความสามัคคีมันจำเป็น ถ้าเราแยกกันเราต้องตาย, ถ้าเรารวมกันเราก็ยังอยู่ได้** เช่นนี้เป็นต้น.

ทำไมจึงไม่สามัคคี? ก็เพราะมันแยกตัวเองออกไป : **เห็นแก่ตัว - เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัว - เห็นแก่ตัว, ไม่เห็นแก่ผู้อื่น. ทำไมเป็นอย่างนั้น? เพราะมันนิยมวัตถุ** : นิยมแต่ได้, ได้แล้วก็เป็นที่, มันก็อยู่ที่ได้ ไม่ใช่ที่อยู่ที่ดี, อย่างนี้ทำให้เกิดความขาดสามัคคี. มันเห็นแก่ตัว และมันก็ขาดรากฐานที่สำคัญอย่างเดียวกันอีก.

ขอให้ช่วยสนใจด้วย คิดดูด้วย ว่าเรา ชาติสามัคคีนั้น เพราะเราขาดรากฐานทางจริยธรรมอันดีซึ่ง ที่ยาแล้วอัถก, คือรากฐานที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” ; นั่นแหละคือรากฐาน. ถ้ามีนี้เป็นรากฐาน ความสามัคคีจะยังอยู่ เพราะว่าเราเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ถ้ารากฐานที่สูง ไปกว่านั้น หรือไกลกว่านั้น เป็นเรื่องปรมาตม์ ก็คือรากฐาน เรื่องอนัตตา เรื่องสุญญตา; ถ้าใครเห็นอนัตตาจริง เห็นสุญญตาจริง มันก็ไม่เห็นแก่ตัว. ถ้าไม่เห็นแก่ตัว มันก็เห็นแก่ผู้อื่น, แล้วสามัคคีมันก็มีได้ง่าย สำหรับผู้ที่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือสุญญตาโดยแท้จริง. เพราะฉะนั้น การที่พูดว่า ปรมาตม์ธรรมไม่ส่งเสริมความเจริญทางโลกนั้น เป็นคนหลับตาพูด; เป็นนักปราชญ์โง่ที่สุด ที่ถูกปรมาตม์ธรรม ว่าไม่มีประโยชน์แก่โลก, แก่เรื่องของโลกๆ. ขอให้มีความสูงไว้เท่าไรเถิด; เรื่องทางโลกจะดีขึ้นเท่านั้น. ไม่ใช่เป็นข้าศึกแก่กัน; เพราะว่าธรรมยิ่งสูง ยิ่งทำลายความเห็นแก่ตัว; พอทำลายความเห็นแก่ตัว ก็ต้องเห็นแก่ผู้อื่น ฉะนั้น โลกนี้ก็ไม่เลว.

๑๓. ข้อต่อไปจะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า สาธารณประโยชน์ หรือสาธารณสถาน

ประโยชน์ส่วนรวมของสาธารณะนี้กำลังมีวิกฤติการณ์ เพราะการเสื่อมศีลธรรม สาธารณประโยชน์. สาธารณสถานถูกทำลาย แล้วจะเรียกอะไร มาสร้างสาธารณประโยชน์สาธารณสถาน ก็ไม่มีใครมีใครให้. เที่ยวนี่ ไม่มีใครให้ ไม่มีใครคอยจะให้ ไม่เหมือนสมัยก่อน; อย่างว่าจะตัดถนนนี้ สมัยก่อนหาความสำเร็จได้ง่าย มีคนบริจาคที่ดินง่าย. เที่ยวนี่ต้องขอ ต้องอะไร มันลำบากกว่า; นี่เรียกว่าสาธารณประโยชน์ สาธารณกุศล สาธารณสถานก็มีวิกฤติการณ์เกิดขึ้นแล้ว.

ครั้นมันมีอยู่แล้ว เขาก็เอาเปรียบอีกแหละ, ทำลายเสียอีก, กดโกงเสียอีก ฉะนั้น ถนนหนทาง ห้วย หนอง คลอง บึง บาง มันก็หมดไป หากทำลายออกตาก็คจะไม่ได้แล้ว; คือไปสาธารณประโยชน์ สาธารณสถาน สาธารณกุศล ที่มันเป็นของจริง ๆ มันก็หมดไป ๆ เพราะความเห็นแก่ตัว. นี่เรียกว่า วิกฤติการณ์ได้เกิดขึ้นแล้ว แก่สาธารณประโยชน์ เพราะความไร้ศีลธรรมของคนเรา.

๑๓. สิ่งต่อไปนี้เรียกว่า **สิ่งประโลมใจ**.

สิ่งประโลมใจ; ต้องฟังให้ดีๆ คือให้รู้ว่า **คนเราจะอยู่โลกปราศจากสิ่งประโลมใจนั้นไม่ได้** มันเป็นเรื่องจำเป็นอย่างหนึ่ง; แม้แต่โกมันก็ยังชอบขันสนทุก ๆ. เราจะมีแต่หัวกัน บ้านอยู่ เครื่องนุ่งห่ม น้ำมันผอม; มันยังมีปัจจัยอีกอันหนึ่ง ที่มันขาดไม่ได้โดยธรรมชาติ คือสิ่งประโลมใจ ให้รู้สึกสดชื่นแจ่มใส เยือกเย็น พอใจตัวเองอยู่เสมอ; อย่างนี้เราเรียกว่า **สิ่งประโลมใจ**.

เมื่อก่อนที่เราลาบุญ เอกุศล เอกฉวนดีเป็นสิ่งที่ประโลมใจ, มีศรัทธาที่ดี การไปมหาสมุทรบริสุทธิ เป็นสิ่งที่ประโลมใจ. **เดี๋ยวนี้ ได้เกิดวิกฤติการณ์** ขึ้นกับสิ่งนี้ **ไปเอาสิ่งที่ชั่วให้เกิดกิเลส** มาเป็นสิ่งที่ประโลมใจ เราสั่งยั่วให้เหยียบฆ่าศีลธรรม มาเป็นสิ่งที่ประโลมใจ แล้วหลงกันทั้งโลก; เพราะฉะนั้นคนทั้งโลกก็เอาสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่พระธรรมมาเป็นสิ่งที่ประโลมใจ, ศีลธรรมก็หายไป ก็เกิดสิ่งที่ส่งเสริมกิเลส ทางสื่อมวลชน ทางวิทยุ ทางอะไรก็ตาม; มันก็มีแต่สิ่งประโลมใจ วนที่พาให้หลงแต่กิเลส หลงในกิเลส แล้วก็เห็นแก่ตัว.

คำสอนคำนี้จะจำไว้ คือคำว่า **“อาราม”** เหมือนเรานั่งตรงนี้ เราเรียกว่า อาราม; สถานที่อยู่อย่างนี้เรียกว่าอาราม ประโลมใจหรือไม่? มีอีกคำหนึ่ง

กามารมณ์ ต้องไปหาที่อื่น; ประเล้าประโลมใจหรือไม่? ถ้าผิดจากอารามก็เป็น กามารมณ์, ถ้าผิดจากกามารมณ์ ก็ต้องเป็นฆาราม. จะประเล้าประโลมใจไปทาง ไหน? **ประเล้าประโลมใจให้มันเย็น หรือประเล้าประโลมใจโดยสุให้มันร้อน?** นี่สิ่ง **ประเล้าประโลมใจในโลกกำลังเปลี่ยน** เพราะวิกฤติการณ์ของความรู้ศีลธรรม.

๑๔. **หิน การโฆษณา, การโฆษณาที่กำลังมีวิกฤติการณ์ เพราะรู้ ศีลธรรม.**

ก่อนนี้โฆษณา บ่าวประกาศ แล้วเขาต้องชักชวนให้ทำความดี ทำบุญ ทำกุศล ให้อดกลั่นอดทน ให้เสียสละก็เรียกว่าชักชวนโฆษณา. เกี่ยวกับภาระโฆษณาใน มันชักชวนให้ไปติดบ่วง, ให้ไปตกหล่มของภกษณู ของคารมแห่งกิเลส; ล้วนแต่เป็นเครื่องหลอกลวง เป็นเครื่องล่อหลอก เป็นเครื่องมือสำหรับหาประโยชน์.

การโฆษณาเช่นทางหนังสือพิมพ์ เป็นต้นี้ มีมากเหลือเกิน ไม่น้อย; **เป็นอาชีพค้า คือว่าหากินด้วยการค้า,** มีอาชีพด้วยการค้า มีการทำเป็นอาชีพ, มีการค้าเป็นอาชีพ, มีการหลอกลวงเป็นอาชีพ, เป็นเครื่องมือของพรรคพวก; แล้ว **สิ่งโฆษณาเหล่านี้มันจะเกิดความสงสัยได้อย่างไร.**

แต่เมื่อก่อน ถ้าเราโฆษณาไปพิมพ์ไปอะไร หรือว่าสร้างอะไรขึ้นไว้ใน พระพุทธศาสนาให้เป็นที่พึ่ง; ชักชวนไปทางธรรมะทั้งนั้น. เดียวนี้ชักชวนกันให้เป็นพรรคเป็นพวก ให้ต่อสู้กัน; หาประโยชน์ด้วยการทำอีกฝ่ายหนึ่ง ต้านฝ่ายหนึ่ง **ไม่มีใครดี,** แล้วก็ต่างฝ่ายก็ฆ่ากันได้. วิกฤติการณ์ในทางเครื่องมือ โฆษณามันเกิดขึ้นแล้ว; ไม่ใช่โฆษณาสิ่งบริสุทธิ์ให้คนทั้งหลายรู้ แต่โฆษณาในทาง

หลอกลวงคนอื่นให้หลง ในการโฆษณาของตัวเท่านั้นเอง; แม้ที่สุดแต่การโฆษณาขายของ ก็ทำให้คนหลงสวสยหลงวาม. ควรจะถือว่าเป็นการทำบาปชนิดหนึ่งทีเดียว.

๑๔. ดูสิ่งต่อไปนี้ ความยากจน เป็นวิกฤติการณ์อย่างถึง.

ถ้าจนลงเท่าใด ก็ยังเป็นวิกฤติการณ์เท่านั้น; แล้วเขาก็ไม่ไปโทษศีลธรรม หรือความไร้ศีลธรรมของตัว. ไปโทษผีโทษสาธ ไปโทษโชค โทษกลาง โทษเหวคา โทษรัฐบาล โทษคนอื่นก็แล้วกัน; ไม่โทษตัวเอง.

แต่แล้วความยากจนนี้ มันมาจากอบายมุขของตัวเอง, คือตัวเองซุกหลุมฝังตัวเองลงไปใบบาย : *ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำการงาน*; ที่เรียกว่าปากทางแห่งอบาย, แล้วไปทำเข้ามัน **ผลตกลงไปใบบาย คือความยากจน.**

หรือมีฉะนั้น ก็เพราะว่ามีมัจฉาปฏิฐิ “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” มันก็ต้องจน, หรือมัน **ไม่มีขันตี ความอดกลั้นอดทน รอได้ค่อยได้ มันก็ต้องยากจน**; ไม่ทำอะไร ไปขโมยเขา มันก็ยิ่งจนหนักเข้า. แล้ว **สำคัญที่สุด** ก็คือว่า พวกนี้ **ไม่ยอมรับว่าการงานคือการปฏิบัติธรรม.**

อาตมาก็ยังสงสัยอยู่เสมอเหมือนกันว่า ที่พึ่งอยู่ที่นั่นหลายๆ คนนี้ ใครบ้างยอมรับว่า การงานนี้คือการปฏิบัติธรรม? ทำไมไม่ทำการงานให้เป็นการปฏิบัติธรรม? ให้มีธรรมะหลายๆ ข้ออยู่ในการทำการงาน ในการปฏิบัติงาน การบ้านเรือน. แม้แต่การกวาดขยะ ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะ ปัญญา อดทน ใช้ธรรมะหลายข้อกว่าจะกวาดขยะเสร็จ, แม้แต่การกวาดขยะ มันก็เป็นการปฏิบัติธรรม.

การทำงานอย่างอื่นยิ่งต้องการธรรมะมากกว่านี้ หรือยิ่งสอนให้รู้ความไม่น่า
ยืตถือ ความไม่น่าหลงใหลอะไรมากขึ้น ๆ จนบรรลुพระนิพพานได้; เพราะการทำงาน
ช่วยจิตใจที่มันประณีต. ถ้าใครถือว่า **การทำงานคือการปฏิบัติธรรม** แล้วก็จะช่วย
ด้วยอริยทรัพย์; ถ้าเขาขยันขันแข็งทางเนื้อหนัง เขาก็ว่าช่วยด้วยโลกียทรัพย์; ถ้าเขา
ปฏิบัติธรรมด้วยการทำงาน เขาก็ช่วยด้วยอริยทรัพย์ ๗ ประการนั้น. นี่ **ความยากจน
มันนี้ เพราะความไร้ศีลธรรมของคนนั่นเอง** เป็นวิกฤติการณ์อันหนึ่ง.

๑๖. **ต่อไป มีอนามัยแล้ว, อนามัยคือไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งที่เป็น
อุปสรรคอันตราย.**

มีอนามัยแล้ว คือไม่มีอนามัย : ไม่มีอนามัยทางร่างกาย ร่างกายแล้ว, ไม่มี
อนามัยทางจิต จิตมันก็แล้ว, ไม่มีอนามัยทางวิญญาณ สติปัญญามันก็แล้ว; นี่เกือบ
จะไม่ต้องอธิบาย เพราะว่าทุกคนอยู่บ่อย ๆ และเห็นกันอยู่บ่อย ๆ.

**อนามัยทางกายแล้วกับโรค ไม่สามารถจะใช้ร่างกายให้เป็นประโยชน์
ได้. อนามัยทางประสาทหรือจิตแล้ว มันก็มีใจคอไม่ปกติ ทำอะไรไม่ได้. อนามัย
ทางวิญญาณ คือทางศรัทธา, ปัญญา, สติ, แล้ว มันก็เชื่อผิด เห็นผิด คิดผิด ยึด
ถือผิด;** นี่อนามัยทางวิญญาณมันแล้ว.

เกี่ยวนี้ **วิกฤติการณ์ทางอนามัยกำลังมี** แม้ว่าเขาจะคุยว่ามีหุยกมียา มีการ
รักษาที่ดี ก็ยัง **เอาชนะโรคที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ไม่ได้** และถ้ามนุษย์ไร้ศีลธรรมแล้ว
การอนามัยก็ไม่สำเร็จ มันจึงอีกตัวตออยู่. แม้แต่อนามัยทางกาย อนามัยทางจิตก็ยัง
ล้มเหลว; ส่วนอนามัยทางวิญญาณ ทางสติปัญญานั้น ไม่รู้จักกันเลย; เรียกว่า
วิกฤติการณ์ทางอนามัยนี้ยังแล้วอยู่ เพราะไร้ศีลธรรมในส่วนนี้.

๑๗. ที่นี้ข้อสุดท้าย จะเรียกว่า **ปัญญามันหลงทาง.**

ขออนุญาตทำใหม่เอาเองบ้าง, ถ้าไม่มีใครเคยเรียกมัน. **ปัญญาหลงทาง** ฟังแล้วก็ไม่น่าเชื่อ ก็เป็นปัญญา แล้วทำไมหลงทาง? เพราะมัน **เป็นปัญญาที่ไม่จริง** มันเป็นปัญญาเงโก, เป็นปัญญากว้างโลกๆ **เป็นปัญญาที่เกิดมาจากความเห็นแก่ตัว.** เคียวนี้เราอบรมเด็ก ๆ ลูกหลาน แต่เพียงปัญญาอย่างนี้ทั้งนั้น.

นี่ต้องขอพูดตรง ๆ หน่อย, พวกที่รักลูก รักหลาน รักอะไรอยู่. เคียวนี้ให้เล่าเรียน ส่งเสียให้เล่าเรียน **นี้สร้างปัญญา โลกียปัญญา ที่ทำให้หลงทางนี้ขึ้น;** ไม่ใช่ปัญญาอย่างของพระพุทธเจ้า. **ปัญญาหลงทางนี้ จะไม่พบกับกับอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเลย;** เพราะปัญญามันหลงทาง.

คนรวยก็มีปัญญาหลงทาง หาเงินได้เยอะ, คนจนก็มีปัญญาหลงทาง จน จนจนลงไป. แต่ว่าคนส่วนใหญ่ **ไม่รู้จักเลื่อนชั้นในทางวิญญาณ;** **นี่แหละปัญญามันหลงทาง.** คนแก่จะเข้าใจอยู่แล้ว ยังมีอะไรเหมือนเด็ก ๆ; **นี่ก็ไม่รู้จักเลื่อนชั้น** ของวิญญาณ.

ถ้าเราเป็นเด็กก็เป็นเด็กที่ดีที่สุด เป็นหนุ่มสาวก็เป็นหนุ่มสาวที่ดีที่สุด **นี่ก็เลื่อนชั้นแล้ว,** เป็นพ่อแม่เป็นพ่อแม่ที่ดีที่สุด **นี่ก็เลื่อนชั้น,** เป็นคนแก่ก็ดีที่สุด **ก็เลื่อนชั้น,** เป็นคนชรา เป็นดวงประทีปของลูกหลาน **ก็เรียกว่าเลื่อนชั้นทั้งนั้น.** **นี่ก็คือ** พูดถึงเรื่อง **พรหมจารี ฤๅษีดี วนปริสดี สันยาสี;** **เอามา พิจารณา ดู เป็นชั้นที่จะต้องเลื่อน สำหรับมันนั่น.** ถ้าปัญญาหลงทาง แล้วเลื่อนชั้นไม่เป็น **เลื่อนไม่ถูก** มันเลื่อนถอยหลัง.

ฉะนั้น ระวังให้มันเป็นปัญญาที่มันไม่หลงทาง **องฉลาด ช่างทำผิดเล็ก ;**
อย่างกับปัญญาหลงทาง. ที่ยวนในโลกมีปัญญาหลงทางมากขึ้น ๆ โลกนี้จึงเต็มไปด้วย
 ด้วยวิกฤติการณ้อย่างรุนแรง รวดเร็ว น่าใจหาย น่าวิตก ; เพราะปัญญาของคนใน
 โลกมันกำลังหลงทาง “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” ; **โลกนี้ก็เต็มไปด้วยวิกฤติการณ**
เพราะความไร้ศีลธรรม.

นี่ก็พูดมาโดยหัวข้อที่ว่า **วิกฤติการณทั้งหลายนั้น คือภาวะไร้ศีลธรรม**
 เป็นตัวอย่าง หลายสิบเรื่องแล้ว ก็เห็นจะพอกันที.

ปัญหาแห่งภาวะไร้ศีลธรรมอยู่ที่ ไม่มีผู้มองปัญหา

ในตอนท้ายนี้ ก็จะพูดถึงตัวปัญหา เกี่ยวกับเรื่องนี้ : ปัญหาทางศีลธรรม,
ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเรื่องข้อปัญหาทางศีลธรรม เพราะว่า :—

๑. **คนไม่มองปัญหานี้.** เพราะคนกำลังมุ่งแต่จะซุกทองกำ เขาไม่มอง
 ปัญหาทางศีลธรรม. เพราะว่าไปมุ่งซุกทองกำเพลินอยู่ จึงไม่ยอมมองทางนี้ ; **เขาจะ**
ไปซุกวัตถุ ที่เป็นเงินเป็นทอง เป็นกิน เป็นกาม เป็นเกียรติ. เรียกว่าไปซุก
 ทองกำ ก็หันหน้าอยู่ที่นั่น, ไม่ยอมมองปัญหานี้ : ปัญหาไร้ศีลธรรมที่เป็นวิกฤติการณ.

๒. **เขาไม่ยอมมอง ;** ไกรชนให้มอง ก็ไม่ยอมมอง เพราะว่ากลัวจะ
 เสียเงิน เสียของ เสียวัตถุ แล้วจะได้แก่อกุศลคติ กินไม่ได้. คนสมัยนี้ **เขาถือว่า**
บุญกุศล ความดี อกุศลคติไม่ได้, เอาไปซื้ออะไรกินก็ได้. อกุศลคติมันเป็น
 อย่างนั้นเสีย เพราะต้องการวัตถุ มันก็ไม่ยอมมองปัญหานี้ ; เพราะนึกเสียว่าไม่ได้อะไร

ที่จะถือเอาวัตถุ คือส่วนที่จะได้ เสียเงินเสียทอง แล้วไปได้อะตุมคติที่มันกินไม่ได้ ; เพราะฉะนั้น มันไม่ยอมมอง.

๓. ไม่อยากมอง ; บางทีก็เข้าใจบ้าง, เริ่มเข้าใจบ้างแล้ว ; แต่มันไม่อยากจะคิดให้ลุล่วงไป ก็ว่ามันไม่อยากมอง เพราะมันรู้สึกเสียแก่ที่แรก ว่า : - “มันขัดกับประโยชน์ของคุณ ; ที่คุณว่าดีนะ มันขัดกับประโยชน์ของฉัน. เห็นว่าศีลธรรมนี้ มันขัดกับประโยชน์ของฉัน ; วิกฤติการณ์ก็คือว่า, เป็นช่องทางที่ฉันจะกอบโกยเอาประโยชน์”. พวกเหล่านี้เขาไม่อยากจะมอง ถึงแม้ว่าถ้าจะมอง ก็จะมองเห็น. หรือว่า เขาเห็นกำไรแล้ว เขาก็ไม่อยากจะมองอีกนะแหละ มันขัดกับกิเลสตัณหาของเขา.

สรุปสั้น ๆ ก็ว่าพวกที่หนึ่งมัน **ไม่มอง** เพราะกำลังมัวชุกของอยู่, พวกที่สอง **ไม่ยอมมอง** เพราะกลัวจะเสียวัตถุ ะได้แก่ตุมคติ, พวกที่สาม **ไม่อยากมอง** เพราะรู้สึกว่ามันขัดกับความสะดวกของกู. ดังนั้นปัญหานี้จึงยังคงมีอยู่ และมากขึ้น ๆ ในโลกนี้ ที่จะสร้างวิกฤติการณ์ให้รุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก ; เพราะฉะนั้นอย่าประมาทอย่ายาวคิเลย ที่ว่าจะแก้ไขสังคมให้ดีขึ้น, แก้ไขโลกนี้ให้ดีขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยศีลธรรม.

ที่ยาวมันมีแต่วิกฤติการณ์, วิกฤติการณ์คือภาวะไร้ศีลธรรม กำลังหนาขึ้น ๆ. ในการพูดครั้งที่สามนี้ จึงพูดกันแต่เรื่องนี้เรื่องเดียวก็พอแล้ว เป็นการเหมาะสมแล้ว **คือให้รู้จักวิกฤติการณ์** กันเสียที ว่า **มันแหละคือภาวะที่ไร้ศีลธรรม.**

ขอให้อาไปพิจารณาเถดู ให้รู้จักความร้ายกันเสียสักทีหนึ่งก่อน แล้วจึงจะได้ปราบมารร้ายได้ อย่างที่ว่ามหัศจรรย์.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ก็ขอยุติไว้เท่านี้ก่อน ให้พระสงฆ์ท่าน สวดสาธยายข้อธรรม ที่เป็นเครื่องหมายกระตุ้นกำลังใจตามเคย ต่อไปอีก.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

— ๔ —

๒๕ มกราคม ๒๕๑๘

โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘ ในวันนี้
เป็นการบรรยายครั้งที่ ๔ ของการบรรยายโดยหัวข้อใหญ่ว่า ศีลธรรมของโลก.

ในหัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้จะได้บรรยาย ว่าโลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม.

อยากจะขอทบทวน อยู่บ่อยๆทุกคราวที่จะบรรยาย คือมีความแปลกอยู่ใน
ข้อที่ว่า เราได้บรรยายเรื่องศีลธรรม ในความหมายที่กว้าง กว่าที่เขาเคยใช้ความหมาย
แก่คำคำนั้นนี้ ก็เพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ๓ ประการ :-

๑. จะได้ *สะดวกแก่การศึกษา*, ไม่ต้องศึกษาหลายเรื่อง, ศึกษาเรื่องเดียวก็พอ, เพราะความหมายของคำว่า ศีลธรรม ก็นิยามกว้างหมดทั้งแต่ต้นจนปลาย จนถึงนิพพาน. ๒. ก็เพื่อ *ให้เกิดกำลังใจในการที่จะปฏิบัติ* เพราะมันไม่หลายเรื่องนั่นเอง พอเข้าใจแล้วก็จะเกิดกำลังใจหาญ ไม่ทอดทิ้งในการที่จะปฏิบัติ. ๓. อีกข้อหนึ่งก็คือ ศีลธรรมในความหมายที่กว้างขวางสันติสุขเช่นนี้ มันจะ *สามารถแก้ปัญหา ของมนุษย์ ได้ทุกอย่างทุกประการ ไม่มีอะไรเหลือ*.

เพราะฉะนั้นจึง **ขอให้สนใจ ศึกษาศีลธรรม ในความหมายที่สมบูรณ์** ทั้งที่เล็กกล่าวนั้นแล้ว ตั้งแต่การบรรยาย ครั้งที่ ๑ ที่ ๒.

อีกอย่างหนึ่ง ขอให้ทราบว่า มันเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายจะต้องช่วยกัน; แม้ท่านทนาย ทายาท ทั้งหลาย ก็มีหน้าที่ ที่จะต้องช่วยกันผดุงส่งเสริมสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมให้อยู่คงมีอยู่ในโลก; ไม่เฉพาะแต่ว่าจะปฏิบัติตัวของตนเอง เพื่อตนเอง, ยังมีหน้าที่ที่จะต้องบอกกล่าวเพื่อนฝูง; ให้กว้างขวางออกไป เพราะฉะนั้นจึงต้องเข้าใจในเรื่องนี้ ให้สมบูรณ์ด้วย.

ความมุ่งหมายอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า **จะให้ล้นนามอยู่ที่ริมฝีปากในการพูด** ให้มากที่สุด เพราะเดี๋ยวนี้มันกำลังจะหายไปจากปากที่พูด หรือจากหนังสือที่อ่าน; เพราะความเจริญสมัยใหม่ มาแย่งปากไปพูดเรื่องอื่นเสียหมด แย่งหน้ากระดาษไปเขียนเรื่องอื่นเสียหมด. . . . . อยากจะให้พูดที่ริมฝีปากเป็นประจักษ์เพื่อให้รู้สึกอยู่ในใจ ทุกครั้งที่หายใจเข้าออกด้วยซ้ำไป. . . . . นี่ก็คือความมุ่งหมายที่จะต้องขอพบพวณ ทุกครั้งที่จะพูดกันถึงเรื่องนี้.

ในครั้งที่ ๑, ได้พูดถึง *ความหมายที่สมบูรณ์* ของคำคำนี้. ในครั้งที่ ๒, ได้ชี้ให้เห็นชัด ในแง่ที่ว่า มัน*ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม*; บรรดาเรื่องที่มีมนุษย์จะต้องรู้ จะต้องทำจะต้องปฏิบัติ จะต้องต่อสู้ หรือจะบริโภคผล งานอะไรก็ตามมันเป็นปัญหาทางศีลธรรมไปเสียหมด. ในครั้งที่ ๓ *วิกฤตการณ์ทั้งหลายนั่นแหละคือภาวะที่ไร้ศีลธรรม* หมายความว่า ถ้ามีความระส่ำระสาย เรื่องยากลำบากขึ้นที่ไหนเมื่อไร แม้แต่เล็กน้อย ก็ขอให้เข้าใจว่า นั่นแหละคือวิกฤตการณ์อย่างหนึ่งๆ, และวิกฤตการณ์ทุกชนิดนั่นแหละ คือภาวะที่ไร้ศีลธรรม. ในครั้งที่ ๔ นี้ ได้กล่าวแล้วว่า จะได้กล่าวโดยห้วนๆว่า *โลกนี้กำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม* ซึ่งจะได้อธิบายกันต่อไป.

สภาวะของโลกเปลี่ยนตามธรรมชาติของสังขาร

เมื่อพูดว่า “โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม” บางคนไม่เชื่อ, ไม่อยากจะเชื่อกัน, ไม่มองเห็นว่ามันจะเป็นไปอย่างนั้นได้อย่างไรก็มี; แม้ที่นั่งอยู่ที่นี้ บางคนก็ยังจะสงสัย เพราะได้ยินแต่พูดกัน ว่าโลกนี้กำลังเจริญ. แต่ว่ามีพหูว่า โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม ก็สงสัย, และเห็นตรงกันข้ามก็ได้ ดังนั้นจึงต้องพูด.

ถ้าจะสรุปความ ก็ต้องกล่าวได้ว่า อากาโรนั้นเป็นความเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งจะอยู่ยืนไม่เปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้; โลกจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของสังขาร. เราจะมองดูกันไปโน่นแ่งโน่นบ้าง; อาตมาก็อยากจะนะให้พิจารณาดูไปหลาย ๆ แ่ง; แม้ว่าจะไม่มีเวลาพอ สำหรับคุณนโมโศกพิศดาร. ให้เข้าใจว่า ตามพระกัมมีย์ เก้าเกโบรมโบราณ มีเขียนไว้ทั่วไปหมดว่า :-

โลกนั้นหมุนไปเปลี่ยนไป ในลักษณะใหญ่ ๆ ๒ อย่างคือ **สังวัฏฐะ** และ **วิวัฏฐะ** ; ในบางยุคมันก็ล้งทมลงไปสู่ความเจริญ, ในบางยุคมันก็หมุนไปสู่ความพินาศ, กว้นเวียนกันอยู่อย่างนี้. แม้ว่าลักษณะของความเจริญและความพินาศ จะไม่เหมือนกัน ไทยก็รียาณาการทุกยุคทุกสมัย; แต่มันมีความหมายแห่งความเจริญและความพินาศ ๒ ประการนี้. แม้ว่าจะมีระยะคั่นในระหว่างนั้นบ้าง; มันก็ต้องสงเคราะห์ได้ว่า อยู่ใฝ่ฝ่ายเจริญหรือฝ่ายพินาศ. นี่ก็แสดงว่า โลกมันมีเอาการอย่างนี้เป็นธรรมดา.

ที่เขาสมมติชื่อให้น่าฟังน่าสนใจ อัจฉริยะยังขึ้นไปอีก ก็ว่า **สุกมิกัตถัญญี** กับ **บุคคพระศรีอารย**. อย่าหัวเราะเยาะคำพูดเหล่านี้; คนหัวเราะเยาะคำพูดเหล่านี้ เป็นคนที่ไม่รู้ว้ว่า โลกจะต้องเปลี่ยนแปลง : ยุคหนึ่งเป็นถึงขนาดที่เรียกว่า **มิกัตถัญญี** คือ **วินาศ** **ฆ่ากันโดยไม่มีความหมาย**; เหมือกับสมัยของ เหมือนกับฆ่าเนื้อ ฆ่าปลา อะไรทำนองนี้ เรียกว่า ยุคมิกัตถัญญี. คนตายกันมาก จนเหลือน้อยที่สุด ตั้งต้นกันใหม่ แล้วค่อยเจริญขึ้นมา ๆ, อายุ **วรรณะ** **สุขะ** **พละ** **กันมากขึ้น** จึงจะเรียกว่า ถึงที่สุดอีก ครึ่งหนึ่งเป็นยุคพระศรีอารย และก็ถอยหลังกลับ เป็นอยู่อย่างนี้. พระคัมภีร์ว่าไว้อย่างนี้ ไปพิจารณาตูลว่า จะเชื่อได้หรือไม่?

นี่ อีกอย่างหนึ่ง เราดูกันตามสามัญสำนึก ตามที่คนทั่วไปจะรู้สึกเอาเองได้; มันก็มองเห็นอยู่แล้วว่า ไม่มีอะไรที่ ถ้ามันเปลี่ยนแปลง มันก็มี ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง. เดี๋ยวนี้เรารู้สึกว่า **อยู่ในโลกยากลำบาก รวกับว่าอยู่ร่วมโลกกันกับคนบ้ามากยิ่งขึ้น**; มีความหวาดกลัวเพิ่มขึ้น, มีความเพื่อทร้อนนานาประการเพิ่มขึ้น, ก็จะถือได้ว่า **โลกกำลังเสื่อม** ซึ่งเป็นผลของความไร้ศีลธรรม.

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเราจะดูกันตามเหตุผลที่เรียกว่า เป็นหลักวิชา เป็น **วิทยาศาสตร์** อย่างสมัยใหม่ที่สุดนี้ มันก็ล้วนแต่แสดงให้เห็นว่า **ไม่มีอะไรที่มั่นคง**

คนที่ ; รวมทั้งมนุษย์นี้ด้วย **กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่** ทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ ความ
 คึกคัก รู้สึก สติปัญญา ความเชื่อ ก็ล้วนแต่เปลี่ยนแปลงทั้งนั้น. ความรู้ทางหลักวิชา
 โดยเฉพาะที่เรียกกันว่า วิทยาศาสตร์ ยิ่งพิสูจน์เรื่องนี้ได้ดี; แล้วก็ไปตรงกับพระพุท-
 ธานิศา ของพระพุทธเจ้าเข้าพอดี ที่ว่า **ยถาปัจจุยํ ปวัตตุนตี - สิ่งต่างๆ มันมันปัจจุ
 ประทุแต่ง เพราะฉะนั้นมันจึงต้องเป็นไปตามปัจจุด้วย.**

ทุกสิ่งไม่เป็นของมันเองได้ มันอาศัยปัจจัยปรุงแต่ง มันจึงคงอยู่ไม่ได้; มัน
ก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป ตามปัจจัยที่ปรุงแต่ง. นี่เป็นหลักสำคัญที่สุด ที่ต้องการให้ผู้
 เข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนาวันแรก มาเข้าวัด จะต้องเรียน คือบทว่า **ยถาปัจจุยํ
 ปวัตตุนตี ธาตุนตติ เหว - นั่นเป็นสัจว่าธาตุ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนืองนิจ.**
นั่นคือทุกสิ่ง คือ สังขารทั้งปวงเป็นสัจว่าธาตุอยู่ตามธรรมดา แต่แล้วไม่ได้คงที่
 ต้องเปลี่ยนไปตามปัจจัยอยู่เนืองนิจ. นั่นคืออะไรเล่า? **นั่นคือสฬการะทำ และสังขต
 ภาระทำ;** พุทอย่างนี้จะได้เกลี้ยงเกลามากไปเลย.

**สิ่งที่เป็นคำกระทำ หรือ ผู้กระทำ มันก็เปลี่ยนแปลง, สิ่งที่ถูกกระทำ
 ก็เปลี่ยนแปลง;** ฉะนั้นคนผู้กินอาหาร ตัวคนกินนั้นก็เปลี่ยนมาว่า คือสิ่งที่เปลี่ยนแปลง.
 อาหารที่กินก็เป็นมาว่า คือสิ่งที่เปลี่ยนแปลง; กินแล้วก็เกิดผลอะไรขึ้นมา ก็ยังคงเป็น
 มาว่า เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง.

ในความหมายอื่น คู่อื่นก็เหมือนกัน แล้วแต่จะเป็นผู้กระทำอะไร หรือสิ่ง
 ที่ถูกกระทำอะไร; และทั้งหมดนี้รวมเรียกทั่วๆ คำหนึ่งว่า **อิทัปปัจจยตา - คือ
 ความที่สิ่งทั้งหลายต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย.** ระบุลงไปให้ชัดว่า **ต้อง;** ไม่ใช่
 ว่าควร หรือ อะไรแปลว่า “ต้อง”: **ความที่สิ่งทั้งหลาย ต้อง เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย**

โดยเฉพาะของมัน. ฉะนั้น โลกมันก็เปลี่ยนแปลง ; มีปัจจัยแล้ว ก็เปลี่ยนไปสู่ความแล้ว, ปัจจัยแห่งความรู้ศีลธรรม มากขึ้น โลกนี้มันก็รู้ศีลธรรม.

นี่สุดท้ายเราจะมองกัน : โดยทางการศึกษา เรียกว่า เห็นอยู่กับตากี่ได้ ; ในเรื่องประวัติศาสตร์ชั้น ๆ เห็นอยู่กับตา, ประวัติศาสตร์ที่ยืดยาวหรือก่อนประวัติศาสตร์ เอามาเรียน เอามาศึกษา **ก็ล้วนแล้วจะบอกว่ามันเปลี่ยนแปลง.**

ทีนี้ **ความเปลี่ยนแปลง** เละละนี่ **มาถึงจังหวะ** หรือวาทกรรมที่ตาม **แห่งความรู้ศีลธรรม** ซึ่งจะไต่พิจารณาอีกต่อไป. แต่อยากจะแนะให้สังเกตอย่างหนึ่งว่า มันเป็นเรื่องที่น่าขบขัน น่าหัวเราะ หรือน่าเศร้าก็ตามใจ แล้วแต่ใครจะรู้สึก ในข้อที่ว่า มันถ่วงลงไปในความวินาศ ในแนวที่เรียกว่าความเจริญ.

เดี๋ยวนี้เราพูดว่า เราเจริญ ถ่วงหน้าทุกอย่างทุกประการ ; แต่มัน **ไปสู่ความวินาศ** ก็มันถ่วงลงสู่ความวินาศ ในนามของคำว่า ความเจริญ. จะน่าหัวหรือไม่น่าหัว? เมื่อเราพูดว่า เราเจริญ มันกลายเป็นเรื่องถ่วงลงสู่ความฉิบหายโดยเฉพาะในทางจิต ทางวิญญาณ หรือทางศีลธรรม มีอาการอย่างที่เราเรียกว่า **“เห็นกงจักรเป็นดอกบัว”**.

ข้อนี้มีความสำคัญอยู่ที่ว่า **ตัวมันจะไม่รู้สึก** ได้เลยว่า **“เราเห็นเข้าใจคิดเห็นกงจักรเป็นดอกบัว”**. ถ้าเขาเข้าใจเสียแล้ว เขาก็จะเห็นกงจักรเป็นกงจักร, เห็นดอกบัวเป็นดอกบัว. เดี๋ยวนี้เรากำลังเห็นกงจักรว่าเป็นดอกบัว โดยที่เราไม่รู้สึคว่าตัวเราเองกำลังเป็นอย่างนั้น; ฉะนั้นเราจึงชอบกงจักร ก็คือสิ่งที่จะทำลายมนุษย์ให้หมดความเป็นมนุษย์นั่นเอง จึงพูดได้อีกอย่างหนึ่งว่า มนุษย์กำลังเห็นกงจักรเป็นดอกบัว

จึงได้ก้าวลงไปสู่ความพินาศ ในนามอันไพเราะของคำว่า ความเจริญ หรือความก้าวหน้า
ไปแล้วจะเรียก, นี่เรียกว่า เป็นของหน้าห่วย หรือน่าขบขัน. แรก ๆ มองก็จะรู้สึก
อย่างนั้นแต่พอมองให้ละเอียดอีกเท่า ก็จะรู้สึกว่า มันน่าสังเวช มันน่าสงสาร ที่ต้อง
เป็นอย่างนี้ : “ก้าวไปสู่ความพินาศ ในนามของคำว่าความเจริญ” นี่จึงว่า โลกกำลัง
จมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม.

มูลเหตุแห่งความไร้ศีลธรรม

ทีนี้ ก็ดูกันต่อไปว่า อะไรเป็นมูลเหตุ? ถ้าจะกล่าวถึงมูลเหตุ มันมีมาก
เหลือเกิน จึงจะกล่าวในขอบเขตที่จำกัด คือมูลเหตุที่มีอยู่ในปัจจุบัน ที่เห็นอยู่อย่างคำคว
ว่าได้แก่อะไรบ้าง. ถ้าจะไปเอามูลเหตุอันลึกซึ้ง ตั้งแต่ *อิทัมปิ มัชฌิมชา - ความ
เปลี่ยนแปลงแห่งสังขาร* อย่างนั้นมันก็ยาว และเคยพูดไว้ในที่อื่นแล้ว.

บัดนี้ เราก็จะพูดกันแต่เฉพาะ **มูลเหตุแห่งความไร้ศีลธรรม** ที่กำลังเป็น
ปัญหาอยู่เฉพาะหน้า **ของคนทุกคนในโลกเวลานี้**. ทว่าไมกล้ำพูดว่า ในโลกทุกคน
เวลานี้? นี่มันง่ายนักเที่ยว เพราะว่ามันเหมือน ๆ กันไปเสียทั้งหมด; ทุกคนในโลกนี้
มีปัญหาอย่างเดียวกัน เรื่องระส่ำระสาย เพราะความไร้ศีลธรรม.

มูลเหตุปัจจุบัน ที่เห็นอยู่คำคานี้ ก็เห็นกันอยู่ จำเป็นจะต้องแบ่งออก
เป็น ๒ พวก : พวกที่เป็น **เหตุปัจจัยโดยตรง** กับที่เป็น **เหตุปัจจัยโดยอ้อม**. ถ้าเป็น
เหตุปัจจัยโดยตรง เรา **เรียกว่าเหตุที่ก้าว**, เป็นมูลเหตุอย่างนี้โดยตรง; ถ้าเป็น
ปัจจัยโดยอ้อม อย่างนี้ **เป็นหลักของคำพูด** นี้ใช้อยู่ทั่วไป ในภาษาเพื่ออธิบายธรรมะ.
เหตุปัจจัยโดยตรง ก็จะระบุว่า :-

เหตุที่ ๑. คือ **การศึกษาผิด** ในโลกนี้มีการให้การศึกษาอย่างผิด ๆ. กล่าวผิด หรือถูกกันต้องถามกันเสียก่อนว่า ; ผิดหรือถูก สำหรับใคร ; ถ้าสำหรับผู้ซึ่งต้องการอย่างนั้นแล้วมันถูกทั้งนั้น มันไม่มีผิด. เมื่อเราพูดสำหรับโลกทั้งหลายแล้ว มันก็ต้องเอาเครื่องวัดอีกอย่างหนึ่งมาวัด : ถ้ามันเกิดสันติภาพ เป็นสุข ก็ถูก, ถ้ามันเกิดวิกฤติการณ์เป็นทุกข์ ระส่ำระสาย มันก็ผิด.

ในทางธรรมะ, **พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติ** ไว้ว่า ถ้ามันเป็น **อรรถสัทยหิโต** – **ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์** ก็เรียกว่า มันถูก ถ้ามันเป็น **อนัตตสัทยหิโต** – **ไม่ประกอบไปด้วยประโยชน์เลย** ก็ให้ชื่อว่า ผิด. ที่นี้ ประโยชน์มันมาเคียงกันได้ก็ว่า ประโยชน์ของใคร ; ถ้าประโยชน์ของกิเลส มันก็ถูกของกิเลส จากความต้องการของกิเลส.

เดี๋ยวนี้เราต้องการประโยชน์ของปัญญา ของสัจบุรุษ เราจึงแยกออกมา เฉพาะที่มันถูกต้องตามสติปัญญา ของบุคคลผู้เป็นสัจบุรุษ ; เดี่ยวนี้การศึกษาในโลกนี้ มันให้กันอย่างไร ๆ, ผิดจากความประสงค์ของสัจบุรุษ – ผู้มีปัญญา ซึ่งหวังอยู่ต่อความสงบสุข หรือสันติภาพ.

ที่นี้ คนอาจจะเถียงว่า, คนเหล่านั้นไม่รู้จักรัศสูช ไม่รู้จักทุกข์หรืออย่างไร ; ถ้าตามอย่างนั้นก็ให้กลับไปคิดถึงคำว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” กันใหม่นั้นแหละ. ถ้าพวกที่ “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” มาให้การศึกษา มันก็ให้การศึกษาชนิดที่ทำให้ลูกศิษย์ทั้งหมดกลายเป็นคนที่ “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” ตาม ๆ กันไปหมด.

แต่เดี๋ยวนี้ เราจะเอาท่ามของเห็นชัด เห็นได้ ; **ว่า การศึกษามัน** โดยเฉพาะ นั้น **ไม่มีเรื่องศาสนา** รวมอยู่ในคำว่า การศึกษา, **ไม่มีการอบรมศีลธรรม**

รวมอยู่ในการศึกษา; ให้การศึกษาเพื่ออาชีพนั่นเอง, ศึกษาอะไร ๆ ก็เพื่ออาชีพทั้งนั้น. เรียนเพื่อเป็นวิศวกร, เรียนเพื่อเป็นผู้พิพากษาทนายความ เป็นครูบาอาจารย์, มันก็เรียนเพื่ออาชีพของเขาเท่านั้น, การศึกษานั่นเพื่ออาชีพของเรานั่น.

การศึกษาทำลายใจมนุษย์   **ห้ามมนุษย์หรือทำคนให้เป็นทาสของกิเลส**
ยังขึ้น; ถ้าพูดตามภาษาบาลี ก็เรียกว่า **เป็นทาสของอายตนะมากขึ้น**. เมื่อมีการศึกษาอย่างถูกต้อง คนเราจะเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ น้อย หรือไม่เป็น; พอการศึกษาผิด คนก็เป็นที่ทาสของตา ของหู ของจมูก ของลิ้น ของผิวหนัง ของใจมากขึ้น. นี่เรียกว่า การศึกษาที่มันทำให้คนตก **เป็นทาสของอายตนะ** มากขึ้น. **ภาษามารยาท** ก็ต้องเรียกว่า **เป็นทาสของกามารมณ์** ยังขึ้นนั่นเอง.

การศึกษานี้มัน ทำให้เหยียบย่ำธรรมะมากขึ้น; เมื่อเริ่มเรียนกันอย่างนี้ เมื่อเริ่มสอนกันอย่างนี้ ทั้ง ๒ ฝ่าย จะเริ่มไม่เห็นความสำคัญของพระธรรม หรือของศาสนา หรือของพระเจ้า หรืออะไรก็ตาม; ยิ่งเรียนไป มันก็ยิ่งเหยียบย่ำธรรมะหรือศาสนามากขึ้นเท่านั้น. แม้เพียง ๓ ประการนี้ : เพียง **เพื่ออาชีพ** เท่านั้น, **แล้วมันเพื่อเป็นทาสของอายตนะ** มากขึ้น, **แล้วถึงเรียน ขงเกียตคำดนา;** อย่างนี้จะไม่เรียกว่า ให้การศึกษาผิด ๆ อย่างไร.

ใครจะเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย ก็ตามใจ. คาดมาถึงลงไปเด็ดขาดว่า การศึกษานี้ผิด, **เป็นอวาทให้การศึกษาที่ผิด และกำลังผิดกันทั้งโลก.** ประเทศไทย หัวเลี้ยว ๆ อย่างนี้ ก็ไปตามกันประเทศที่เขาบอกว่าใหญ่โต เนลิวาลาต; มันก็พลอยเหมือนกับเขาไปด้วย ก็พลอยผิดไปด้วย. นึกๆไปทุกๆ ไม่ใช่ค่า เพราะฉะนั้นขอให้มองด้วยจิตใจที่ปกติ ว่าเรากำลังให้การศึกษากันผิดๆ, เป็นเหตุปัจจัยข้อที่ ๑ ที่ทำให้ก้าวลงสู่ภาวะที่ไร้ศีลธรรม.

เหตุที่ ๒. คือ **วัฒนธรรมมันเปลี่ยน** คำว่า “เปลี่ยน” นี้ ก็คือว่าตามกฎธรรมชาติ เพราะมันต้องเปลี่ยน ; แต่ที่มันเปลี่ยนไปในทางที่ทำอันตราย, เป็นอันตราย คือเปลี่ยนจากเย็นเป็นร้อน. แม้แต่คนไทยเรา ที่เคยร้องเพลงเย็น ๆ ก็ต้องไปร้องเพลงร้อน ๆ อย่างที่มาจากนอก, เคยร้องอย่างเอือก ๆ เย็น ๆ อย่างไหน ก็ต้องไปร้องอย่างร้อน ๆ เหมือนกับดังมาเหล้า นี้จะเข้าใจ. นี่ตัวอย่างหนึ่งนี้ เรียกว่าวัฒนธรรมมันเปลี่ยน, ความต้องการมันเปลี่ยน.

วัฒนธรรมเปลี่ยนที่มองไม่เห็น มองยาก มันแล้วแต่สิ่งที่เข้ามาแวดล้อม ประตักกันเข้ามาหลายทิศหลายทาง ยุ่งเหยิง มันเปลี่ยนไม่ทันรู้ตัว ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมประจำบ้านเรือน ผู้สูงอายุที่มีอายุสัก ๖๐ - ๗๐ ปีขึ้นไป แล้วจะมองเห็นว่ามันเปลี่ยนมากหรือเปลี่ยนน้อย, วัฒนธรรมในบ้านเรือนที่เราพูดจา ความเป็นอยู่อะไรในบ้านเรือน ระหว่างคนในบ้านเรือน มันเปลี่ยนอย่างไร.

โดยเฉพาะ กิริยามารยาท การพูดจา ความคิด ความนึก ความหวัง ความเชื่อ มันก็เปลี่ยนหมด ; ทั้ง ๆ ที่ว่า มันอยู่ในสายเลือดของบิดามารดา ของปู่ ย่า ตา ยาย ของยายทวด ตาทวด. ก่อนโน้นมันเคยเย็น มันเคยมีอยู่แต่ความสงบสุข, แล้วมันเปลี่ยนไปได้อย่างไร. **ลูกหลานสมัยนี้ มันกำลังมีวัฒนธรรมในสายเลือดที่เปลี่ยนไปสู่ความร้อน** ก็เท่ากับ “**เห็นกงจักรเป็นดอกบัว**”. วัฒนธรรมในสายเลือดเปลี่ยนนี้ ไม่ใช่ของเล็กละเอียด ฉลาดไว้วางใจสำหรับทุกคน จำไปก็ผิด.

เหตุที่ ๓. ก็คือว่า **อารยธรรมทางวัตถุนันกำลังชนะ ;** อารยธรรมทางวัตถุนี้ คือทางเนื้อทางหนัง ; ใช้คำว่าอารยธรรมนี้ น่าเศร้าที่สุด เพราะมันโกหกที่สุด. **อารยะ** แปลว่า **ประเสริฐอย่างของพระอริยเจ้า ;** **อารยธรรม** **ธรรมะ**

อย่างประเสริฐของพระอรียเจ้า. แต่ก็เอามาใช้กับอารยธรรมที่ทำลายคน, อารยธรรมที่สมัยใหม่ที่ยั๊กิลส. นี่ก็เรียกอารยธรรมสมัยใหม่ จึงต้องให้ชื่อแก่นันใหม่ ว่า อารยธรรมเนื้อหนัง, คือเห็นแก่ความสุข, สนุกสนาน เอรีตอร้อยทางเนื้อหนัง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง นั่นเอง. นี่อารยธรรมทางผิวหนัง มันกำลังอาละวาด; พุเจ้าให้โพวระหน้อยก็อารยธรรมทางวัตถุนิยม มันกำลังอาละวาด มันกำลังครอบงำโลก, เป็นฝ่ายที่นี้กำลัง. อารยธรรมทางจิต ทางวิญญาณนั้น เป็นฝ่ายที่ถอยกำลัง แพ้; เพราะมันเป็นจังหวัดของอารยธรรมวัตถุ และกำลังอาละวาดออกไปโดยเร็ว เหมือนกับโรคระบาดทั่วโลก.

เพราะว่าการประดิษฐ์มันก้าวหน้า, วิชาความรู้เพื่อที่จะประดิษฐ์ประคอย นั้นนั้นขึ้นมา มันก้าวหน้าเร็ว; ก็ประดิษฐ์สิ่งที่ผูกใจคน ให้ไปหลงใหลได้อย่างแนแนแน. เราก็กาลังไปหา ไปซื้อมา ไปมีไว้ ไปใช้สอยมันอยู่ อย่างโง่เขลาจนอยู่ทุกคนก็ว่าได้; รวมทั้งจากตนเองด้วยไม่มากนักน้อย คือไปใช้สอยสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องใช้ก็ได้ แต่มันไม่ถึงกับร้ายแรง. เตียนนี้เมื่อพูด **โดยทั่วไปแล้ว** หมายถึงที่มันร้ายแรง **ที่ทำให้คนสูญเสียสติมปกติ** ที่จะรักษารมระเอาไว้.

แต่อย่างไรก็ตามจะต้องขอกุว่า ถ้าสิ่งใดเป็นของประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่เกิน **ความจำเป็น** **ที่จะต้องมีดังต่อไปนี้แล้ว** ก็เรียกว่า **เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องทั้งนั้น.** สำหรับผู้ที่เขามีกะ และใช้มากเกินไบนั้น ก็ตามใจเขา, มันก็บังคับกันไม่ได้; แต่สำหรับพุทธบริษัทเรา ก็ยกจากจะเตือนว่า ที่มันไม่ค่อยจำเป็น อย่าไปยุ่งกับมันดีกว่า.

ของประดิษฐ์ใหม่เพื่อทำจิตใจให้ลุ่มหลง นั้น มันล้วนแต่ **ไม่จำเป็น** **ทั้งนั้น.** บางทีเราจะทำไปในร้านขายของ ที่ใหญ่โตมโหฬารสักร้านหนึ่ง แล้วก็ซื้อ

อะไรไม่ได้; เพราะไม่มีอะไรที่จำเป็นสำหรับเราเลย, มีแค่สำหรับคนบ้า : บ้าสวย บ้างาม บ้าเจ็ดร้อย บ้าอะไรต่างๆที่เขาจะชอบกัน; ไม่มีอะไรที่ว่า อุบาสก อุบาสิกา จะชอบ.

ขอให้สังเกตในขั้นนี้ด้วย ว่า **ประติบัฏกรรมความความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์**นี้ มันมีกำลัง, **กำลังอาละวาด**, มันทำให้คนนี้ มีจิตใจเปลี่ยน; เปลี่ยนจนถึงกับเรียกว่า ยิ่งกว่าหลงไปเสียอีก, เลยไม่รู้จะเรียกว่าอะไรดี. เพราะคำว่า “หลง” นั้นมันร้ายกาจพออยู่แล้ว; นี่มันยิ่งกว่าหลงไปเสียอีก ถ้าพูดตรงๆก็คือบ้า, สิ่งเหล่านี้มันทำให้คนเรานี้ : บ้าความสวยงาม บ้าวัตถุเนื้อหนัง.

สามประการ^{นี้} เป็นตัวอย่างของมูลเหตุโดยตรง ที่ทำให้เกิดภาวะไร้ศีลธรรมขึ้นในโลก.

บทวนอีกทีก็ว่า : ให้การศึกษาผิด เพื่ออาชีพเท่านั้น, เพื่อสนุกสนานเป็นท่าสแด่อายตนเองเท่านั้น, เพื่อเหยียบย่ำศาสนาอื่นขึ้นเท่านั้น; และวัฒนธรรมในสายเลือดของบรรพบุรุษที่เคยชอบธรรมะนั้นก็เปลี่ยน. อารยธรรมวัตถุกำลังครอบงำโลกอยู่ เพราะมันกำลังพุ่งเป็นจังหวะของมัน, ภาวะไร้ศีลธรรมก็เกิดขึ้นแก่บุคคล; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนวัยรุ่นที่กำลังรักสวยรักงาม รักสนุกสนาน เอ็ดดอร์อย. ถึงคนแก่ๆก็อย่าลืมงะมัน มันก็มีส่วนอะไรมาเหมือนกัน ที่จะทำให้หลงได้.

ที่นี่ จะพูดถึงปัจจัย หมวดที่ว่าเป็น **เหตุปัจจัยโดยอ้อม**.

เมื่อตะกีเป็นมูลเหตุโดยตรง ^{ที่นี่}จะพูดถึงหมวดที่เป็นปัจจัยโดยอ้อม ^{จะชี้}เป็นตัวอย่างสักบางอย่าง :-

ข้อที่ ๑. คือปัญหาที่เราพูดกันมากที่สุดว่า **ประชากรมันเพิ่ม, คือคนในโลกมันเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว** ไม่ได้ส่วนลึกเกี่ยวกับการมีธรรมะของคน. ฟังดูหรือไม่ดู, ช่วยฟังให้ดีๆ ว่า **จำนวนคนมันเพิ่มขึ้นเร็ว ไม่ได้สัดส่วนกับความที่จะมีธรรมะให้มันพอกัน ก็เลยมีธรรมะน้อย** มีจำนวนคนมาก.

ธรรมะหลายอย่างที่เป็นคุณธรรม ที่มนุษย์จะต้องมี มันไม่เพิ่ม มันไม่ขยายตัว; มันขยายตัวแต่จำนวนคน ก็เกิดเป็นปัญหาขึ้น. ถ้าสมมติว่าคนก็เพิ่มจำนวน แต่ว่าการปฏิบัติธรรมะก็เพิ่มคุณภาพมากขึ้นอย่างนี้มันยังอยู่กันได้ แม้ว่าคนจะมากขึ้น; มันเพิ่มแต่คน แล้วคุณธรรมสำหรับมนุษย์มันไม่เพิ่ม มันก็เกิดปัญหาขึ้นมา จึงต้องกุมกำเน็ด; ก็ถูกแล้ว สำหรับเหตุผลชนิดนี้ เมื่อมันมีมากคน ถึงเลวร้ายจะต้องเกิดขึ้น.

ข้อนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัส ในที่หลายแห่ง ในพระไตรปิฎกว่า **เมื่อใด คณะสงฆ์เป็นปึกแผ่น เป็นคณะ เป็นอะไร อุบัติหะมันก็จะเกิดขึ้น**; ท่านเรียกว่า “อุบัติหะ” เทียบภาษาไทยก็คือคำว่าอุบัติเหตุ นั่นเอง. เมื่อยังอยู่กัน ๒-๓ คน อุบัติหะยังไม่มี; พอคณะสงฆ์เป็นปึกแผ่นเน่นหนา เป็นพัน เป็นหมื่น ขึ้น อุบัติหะในคณะสงฆ์ก็เกิดขึ้น.

นี่ก็เห็นได้ชัดว่า เพราะความมากจึงเกิดอุบัติเหตุขึ้น จึงเป็นของแน่นอนว่า เมื่อคนในโลกมันมากขึ้น, มากขึ้นจนเกินจำเป็น; อุบัติหะทั้งหลายก็จะต้องเพิ่มมากขึ้น. **อุบัติหะ** ในที่นี้ โดยเฉพาะก็คือ **ความไร้ศีลธรรม** ควบคุมกันไม่ได้ เพราะอะไร มันก็จะไม่พอ, ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว จะใช้กลเล่ห์เป็นเครื่องกระทำต่อผู้อื่น ก็เลยเกิดความทุกข์ยากลำบากขึ้นมา เพราะว่ามันเพิ่มมากขึ้น.

ข้อที่ ๒. เหตุปัจจัยโดยอ้อม ก็คือ **ไม่มีการศึกษาอบรมตามทางธรรม.** ก็ให้การศึกษาในทางอาชีพ พงอะไร อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น; การศึกษาทางธรรม ไม่ได้ให้ ไม่ไ้สนใจจะให้กันกัน, ไม่อบรมในทางธรรมโดยเฉพาะ ให้แก่การศึกษานั้น มันไม่พอ; ต้องอบรมให้เป็นอย่างนั้นด้วย เช่น บอกให้เขาเป็นคนดี นี่ยังไม่พอมันต้องจับให้เขาประพฤติกระทำอย่างนั้นด้วย. เช่นที่บดก.ระให้ช่วยเหลือผู้อื่น อย่างนี้บอกกับปากไม่พอ, มันต้องจับให้เขาได้กระทำการช่วยเหลือผู้อื่นด้วย.

ต้องอบรมลูกเด็ก ๆ ของเราอย่างที่มีสถานี่มาโรงเรียน ๑๐ สถานี่ ก็ให้รู้จักแบ่งให้เพื่อนสัก ๑ สถานี่ กินเอง ๔ สถานี่ เพื่อนที่ไม่มีสถานี่เลย จะได้มี; กันนั้นให้สถานี่หนึ่ง กันนี้ให้สถานี่หนึ่ง มันก็ได้มีเหมือนกันได้. **เราจะสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นแล้วปาก นี่มันไม่ได้ มันต้องอบรมด้วย.** นี่เป็นตัวอย่างเล็ก ๆ ตัวอย่างใหญ่ ๆ กว่านี้ ไปรู้เอาเองว่า เราจะต้องอบรมกันอย่างไร.

ถ้าไม่มีการอบรมทางศีลธรรม คนก็ไม่ศีลธรรม, คนก็เสื่อมศีลธรรม. เกียวนี่ไม่กล่าอบรมทางศาสนาให้แก่ลูกเด็ก ๆ; หรือในหลักสูตรของโรงเรียน อ้างว่าเวลาไม่พอ สอนแต่เรื่องทางโลก ๆ ทางอาชีพ เวลาทั้งหมดแล้ว ไม่มีเวลาสอนเรื่องศาสนาแล้ว ให้ไปหาเอาเอง. เท็ก ๆ จะไปหาที่ไหนได้; พอกลับมาถึงบ้าน, หรือว่าไปที่อื่น มันก็ไม่มีอะไรที่จะมาจับบังคับ ให้เขาไปศึกษาทางศาสนา.

ศาสนาต้องอยู่ในการศึกษาทั้งหลาย ในการศึกษาประจำ มีการอบรมเป็นประจำ. **เดี๋ยวนี้ไม่มีการสอนทางศาสนา;** เท่าที่สังเกตดู รู้สึกว่า เขาเห็นว่ามันไม่จำเป็น. เข้าใจว่าที่เมืองนอกเมื่อนาน ก็เหมือนกันกับในเมืองไทย; ผู้จัดการศึกษาเห็นว่า การศึกษาทางธรรม, การอบรมทางธรรม ไม่จำเป็น. ที่จำเป็นก็มีแต่การศึกษาทางโลก, แล้วเขายังมองเลยไปถึงว่า ภาลจะเสียเปรียบ.

ถ้ามหาวิทยาลัยทางธรรมะอยู่ กลัวจะเสียเปรียบคนที่เข้าขอบโยกแต่ในทางโลก กลัวจะล้าหลังเขา ดูเหมือนจะถอยกันเสียอย่างนี้ ไปหมดทั้งโลกทุกประเทศ จึงจัดการศึกษาแต่เรื่องโลก ๆ; ไม่มีเรียนทางธรรมะ ไม่มีเรื่องศาสนา จนกระทั่งยอมคิดว่า **ตัวเป็นคู้ไม่มีศาสนา**. อย่างที่เคยเล่าให้ฟัง :

เขาบอกว่า แค่นั้นหลังมาจนบัดนี้ ไม่มีศาสนา; ชาวต่างประเทศมาที่นี่ถามว่าถือศาสนาอะไร ทั้ง ๘๐ เปอร์เซนต์ บอกว่า ไม่มีศาสนา, แล้วภาวกุมิใจที่เป็นผู้ที่ไม่มีความเชื่อ แต่ที่แท้เขาถือศาสนาคริสต์ของเขา เขาไม่ถือพระเจ้า เขาไม่ถืออบทบัญญัติทางศาสนาว่าเป็นศาสนา; เขาถือ**ความต้องการของเขาว่า เป็นศาสนา**. เมื่อ**ไม่มีการศึกษาทางธรรม คนก็มีจิตใจที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม** เป็นเหตุให้ไร้ศีลธรรม.

ข้อที่ ๓. ต่อไป จะเรียกว่า **กรรมพันธุ์ทางวิญญาณเลวลง ๆ ตามลำดับ**. ที่เรียกว่า **กรรมพันธุ์** นั้นคือ **การถ่ายทอดกันได้** จากบิดามารดา มายังลูกหลานโดยทางสายเลือด; นี่เรียกว่า กรรมพันธุ์. และกรรมพันธุ์นี้มีหลายชนิด แต่ว่าเอาสัก ๒ ชนิด คือ **ทางวิญญาณ กับ ทางวัตถุ** ถ้าถ่ายทอดมาได้มันก็เหมือนกัน คือรูปร่างหน้าตาเหมือนพ่อแม่ จิตใจก็เหมือนพ่อแม่; แต่เดี๋ยวนี้ กรรมพันธุ์ทางวิญญาณมันเลวลง เพราะมันไม่ได้ถ่ายทอดมา หรือรับมาไม่ได้ หรือมันไม่ได้รับเอา การถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ทางวิญญาณเลวลง. แม้ว่าการถ่ายทอดทางเนื้อหนังจะสลายขึ้น ๆ เล็ก ๆ ที่เพิ่งเกิดมานี้ มันสลายขึ้นกว่ายุคก่อน ๆ; เพราะว่าพ่อแม่ของเราเนี่ยมันอยู่เสมอว่า ให้ลูกเกิดมาสวย แต่ทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณนั้นมันเลวลง คือเห็นแก่สายนั่นแหละ. เมื่อเห็นแก่สวย ก็เห็นแก่ตัวกู, เห็นแก่ของกู, เห็นแก่เอร็ดอร่อยของกู, มันก็เลวลงในทางวิญญาณ; อย่างนี้เรียกว่า กรรมพันธุ์ทางวิญญาณเลวลง ๆ แม้ว่าจะสวยงามขึ้นในทางรูปร่าง หรือปรากฏการณ์อย่างอื่น.

ข้อที่ ๔. ก็คือว่า **โรครักษาไทยกำลังระบาด** อย่างที่เรียกว่า กำลังเป็นบ้า หรือเพ้อ; **เพ้อก็คือไม่รู้ว่าจะใช้กันอย่างไรไหนแล้ว, มันเพ้อ** ถ้าถึงเป็นบ้าก็คือ **ไม่รู้ว่าจะรักษาไทยที่แท้จริงนั้นคืออะไร และ ควรจะเป็นอย่างไร.**

ที่เห็นอยู่ง่าย ๆ เรื่อง **รักษาไทยบ้า** ก็คือ **ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ** : ไม่มีใครสูง ไม่มีใครต่ำ แม้กระทั่งครูบอาจารย์ หรือผู้บังคับบัญชา มันก็มาเรียนการชก ล้อ, เริงกช้อเหมือนกับเรียกฮ้ายอะไรสักอย่างหนึ่ง. ก่อนนั้นมันทำได้ที่ไหน กับบิดามารดา ครูบอาจารย์ผู้บังคับบัญชา; ก่อนสมัยรักษาไทย มันทำได้ที่ไหน. เคียวนี่รักษาไทยก็เพ้อมากขึ้น, เป็นบ้ามากขึ้น ก็เขียนการชก ล้อ แม้กระทั่งผู้ที่ควรจะเป็นอาจารย์; อย่างนี้เป็นตัวอย่าง, แล้วทำให้เกิดความไร้ศีลธรรม ไม่มีที่สูงที่ต่ำ มีแต่จะเป็นให้สูง ขึ้นอยู่บนหัวคนอื่นเสมอไป.

เขาวางรักษาไทยของเขาอย่างนั้นเอง มัน **ทำให้เกิดคนอิสระนานาแบบ, อิสระด้วยอำนาจของกิเลสนานาแบบ** ขึ้นมาในโลกนี้จะเรียกว่า ฮิปปี ก็ได้ : ฮิปปีนานาแบบ. ฮิปปีนี้หมายความว่า คนที่เขามีความคิดเป็นอิสระ ทำอะไรตามใจเขา; **ฮิปปีนานาแบบมันเกิดขึ้น เพราะรักษาไทยมันเพ้อ.**

นางสงสาร ที่เขา **ไม่รู้ว่าจะใช้ระบบการปกครองกันอย่างไร** : จะใช้ระบบรักษาไทย เขาก็ไม่มีพระราชดำริที่ประกอบด้วยศัพทหรือราชธรรม, แล้วก็ให้การศึกษากันแต่ในทางว่า เราต้องเสมอภาคกันทุกคน ๆ ก็เลยต้องใช้ระบบนี้ ว่าให้ทุกคนมันเสมอกัน; ฉะนั้น จึงต้องพูดอย่างนี้เขาพูดกัน, **ไม่ใช่อาตมาจะพูดเป็นคนแรกนะ ว่าระบบรักษาไทยนี้ คือระบบการปกครองที่เลวน้อยที่สุดกว่าระบบอื่น.**

ในบรรดาระบบการปกครองของมนุษย์ในโลกที่มีกิเลสนี้ ระบบประชาธิปไตยมันเลวน้อยกว่าระบบอื่น. ระบบที่ดีก็ไม่มีอะไรไปหาที่ไหน : ก็จำเป็นจะต้องอยู่ในระบบที่จำเป็น จะต้องเป็นไปในลักษณะเพื่อ, หรือว่าไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ ไม่มีการเคารพนับถือ, ไม่มี **เขฏฐาปายนธรรม** ซึ่งเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา.

เขฏฐาปายนธรรม นั่นคือ เคารพคนที่เขาดีกว่า สูงกว่า เจริญกว่า; โดยอายุก็ได้ โดยวิชาความรู้ก็ได้ โดยชาติกำเนิดก็ได้อะไรก็ได้ คือ **เคารพผู้ที่ควรเคารพ หรือผู้ที่เขาสั่งว่า** เขาเรียก **เขฏฐาปายนธรรม**, **เขฏฐาปายิกธรรม** ก็เรียก.

นี้ประชาธิปไตยทำลายสิ่งเหล่านั้นหมด. เพราะว่าเป็น **ประชาธิปไตยของคนที่ไม่รู้จักธรรมะ**. จึงกลายเป็นระบบการปกครองที่เลวน้อยกว่าระบบอื่น; แล้วก็จำเริญจากต้นกันไปอย่างนี้ก่อน จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง. นี่คือปัจจัยที่ทำให้เกิดภาวะไร้ศีลธรรมยิ่งขึ้นทุกที; ตัวอย่างเรียงเท่านั้นก็พอแล้ว เวลานั้นมันไม่พอให้ระก จนถึงกับยกตัวอย่างสักร้อยเรื่องได้.

คนไม่ฉลาดในทางป้องกันกาเกิดทุกข์

ทีนี้ก็จะขอชี้ให้ดู แ่งที่มันแปลกประหลาดที่สุดอีกแง่หนึ่งอีก, ความแปลกประหลาดที่สุดต่อไปอีกก็คือ มันน่าสงสัยที่สุดว่า ทำไม **ยิ่งฉลาดในทางที่ไม่ควรฉลาด**. นี่มันน่าสงสัยที่สุด ว่าทำไมมันไปฉลาดแต่ในทางที่ไม่ควรระฉลาด, ฉลาดไปในทางที่จะทำอันตรายตัวเองและผู้อื่น มันยิ่งฉลาด. ส่วนฉลาดที่จะสร้างความสงบเย็นให้กับตัวเองและผู้อื่น มักกลับไม่ฉลาด หรือไม่ได้ถูกทำให้ฉลาด; ยิ่งฉลาดแต่ในทางที่จะทำตัวเอง

ให้ไว้ ให้หลง ให้หลงไหลมัวเมาในวัตถุ สนุกสนาน เริงร่าอยู่อย่างนานา นั้มัน ยิ่งฉลาดไปในทางนั้น. ขอให้สังเกตดูว่า นี่ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เรียกว่ามันน่าสงสัยอย่างยิ่ง.

ที่มันน่าสังเวช สงสารที่สุดอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือว่าเรามีทุกอย่าง, มีทุกอย่างแต่สิ่งที่ทำให้เราเป็นทุกข์; **ส่วนที่จะป้องกัน ถ้าให้เราเป็นทุกข์เพราะสิ่งที่เรานั้น มันไม่มี.** เรามีเข้ามา มีเข้ามาแต่สิ่งที่จะทำให้เราเป็นทุกข์ ทุกอย่างทุกประการ มากมายเหลือที่จะพรรณนา; แต่มีขาดอยู่อย่างเดียว คือขาดสิ่งที่ป้องกัน ไม่ให้เกิดความทุกข์ขึ้นเพราะสิ่งที่เรามี.

การพูดอย่างนี้ขอให้ถือว่า พูดถึงถึงส่วนมากตามเลย ไม่ใช่ทุกคน; แต่ส่วนมาก นั้น **เขาจะมีแต่สิ่งที่จะทำให้เขาเป็นทุกข์** สิ่งที่จะทำไม่ให้เขาเป็นทุกข์ เพราะสิ่งที่มันนั้น เขายังขาดอยู่. เพราะฉะนั้นเขายังมีมาก, ก็ยังเป็นทุกข์มาก, ยิ่งรวยมาก ก็ยิ่งทุกข์มาก, ยิ่งสวยมาก ก็ยิ่งเป็นทุกข์มาก, ยิ่งมีชื่อเสียงมาก ก็ยิ่งเป็นทุกข์มาก. เพราะ **ว่า เขาขาดเครื่องกำจัดทุกข์อย่างหนึ่ง คือสิ่งที่ทำให้ต้องเป็นทุกข์เพราะสิ่งที่เรามี.** ถ้าอย่างนี้ ขู่ข้อนี้แล้วมันน่าสังเวชที่สุด.

ข้ออีกแห่งหนึ่ง ว่ามัน **น่าละอายที่สุด** โดยเฉพาะที่ **เรามีทัศนคติภาพน้อยกว่าสัตว์;** คนนี้ อย่าเรียกว่า มนุษย์เลย เรียกว่าคนเคอะ มีความสุขน้อยกว่าสัตว์. โลกของสัตว์ยังจะมีความเป็นธรรมมากกว่า มีทัศนคติภาพ สันติสุข มากกว่าโลกของคน; เพราะว่าคนนี่มัน **ร้อนอยู่ด้วยวราคะ, ร้อนอยู่ด้วยอาพาตพยาบาท, ร้อนอยู่ด้วยเรื่องกลางคืนยักฉวัน กลางวันเป็นไฟ;** อย่างนี้สัตว์มันไม่มี ในโลกของสัตว์เรารู้จกมันไม่มี.

สัตว์เศรษฐกิจมันเย็นกว่า สงบกว่า; คนนี้มันร้อน : **รากะกร้อน โหระกร้อน อาฆาตพยาบาทกร้อน วิตกกังวลกร้อน ความกลัวกร้อน**, รวมแล้วก็เรียกว่า กลางคืนอีกตัวมัน กลัดกลุ้มอยู่ในใจ กลางวันก็เป็นไฟโพล่งๆ ไปเลย, โลกของสัตว์มันมีสันติสุข สันติภาพ มากกว่าโลกของคน แล้วมันก็น่าละอาย,

ทีนี้ ก็พอแล้วที่จะเห็นว่า ภาวะไร้ศีลธรรมนั้น มันมีอยู่อย่างไร มันมาจากอะไร จะเป็นอย่างไรต่อไป. เรา, คน นี้แหละ กำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม อันนี้หรือหาไม่ ก็พอจะมองเห็นกันแล้ว.

พิจารณาโลกตามคำทำนายสมัยพระเจ้าปเสนทิ

ทีนี้ ต่อไปนี้ อาตมาก็อยากจะพูดถึงเรื่องที่น่าจะรู้ต่อไปอีก คือเรื่องที่น่าอัศจรรย์ และน่าหัวเราะด้วย, คือในข้อที่ว่า โลกในสมัยปัจจุบัน เสด็จมันไปตรงกับคำทำนายทั้งสองพันกว่าปีมาแล้ว. พอพูดอย่างนี้ คนแก่ๆ บางคนก็นึกได้แล้วว่า อาตมาจะพูดอะไร? คือจะพูดถึงที่เขาเรียกกันว่า คำทำนายพระเจ้าปเสนทิ ๑๖ ข้อ.

คำทำนายฝันของพระเจ้าปเสนทิ ๑๖ ข้อ, ที่ชาวบ้านเขามักจะเรียกกันว่า ทำนายขี้ขี้เหวน ขี้ขี้เหวน ทำนายของพระเจ้าปเสนทิโกศล ๑๖ ข้อ. ทั้งสองพันกว่าปีมาแล้ว ทำไม่มันจะมีเดี๋ยวนี้ จริจกมนี้. เรื่องนี้ถ้าโดยหัวข้อ ก็มีอยู่ในพระบาลีในพระไตรปิฎกนั่นเอง พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ ไปเปิดดูจะพบ หัวข้อเป็นมาติ มีอยู่หลายบรรทัด อ่านให้ฟังเสียสักหน่อย :-

อุสสา รุกขา คาวีโย ควา จ
 อสโส กัสโส สิคาลิ จ กุมภโก
 ปโปกฺขรณิ จ อป้ากจนฺทํ
 ลาเวนิ สัททนิ สีลา ปุลวนฺติ
 มณฺฑุทโย กณฺหสเป คิลนฺติ
 กากิ สุวณฺณา ปรีวารณฺติ
 ตสา วกา เอฬกานิ อยา หิ.

เจ็ดบรรทัดเท่านั้นแหละ มีอยู่ในพระไตรปิฎก ในรูปของพระบาลี ที่ถือกัน
 ว่าเป็นพระพุทธานุศาสนิ; เพราะพระพุทธเจ้าท่านเอามาตรัส ไปหาปัจเจกได้ พระไตรปิฎก
 ฉบับบาลี เล่มที่ ๒๗ หน้า ๒๔ ข้อที่ ๗๗.

พื้นที่เป็นคำอธิบาย มันมีอยู่ในอรรถกถาของพระบาลีนี้ เรียกว่า *ชาตก-
 อรรถกถา* ที่เป็นฉบับบาลี ก็ที่เล่มที่ ๒ ที่หน้า ๑๔๖ - ๑๖๓ แล้วก็จะได้เรื่องความฝัน
 นั้นแหละครบถ้วน อย่างที่เอามาเล่าให้ฟังว่า :-

พระเจ้าแผ่นดินชื่อปเสนทิ นอนหลับไป ๑๖ ชั่วโมง ก็กลัว ไปถามพวกพราหมณ์.
 พวกพราหมณ์ก็บอกว่า เป็นเรื่องร้ายสำหรับราชสมบัติ และชีวิตของพระองค์เอง ต้อง
 บูชายัญ. พวกพราหมณ์นี่ เขามีแบบแผนเสมอ; เขาบูชายัญ เราได้กิน ได้ดื่ม
 ได้เงิน ได้อะไรต่างๆ. พระเจ้าแผ่นดินเชื่อ ก็สั่งให้จัดการบูชายัญ : เอาคนมา
 สำหรับจะฆ่า ก็มาเตรียม เอาคน เอาสัตว์ เอาอะไรต่างๆมา สำหรับจะทำการบูชายัญ.

พระราชาเห็นมีลัทธิ ทราบเรื่องนั้นเข้า ก็ทูลพระเจ้าแผ่นดินว่า ให้ไปทูลถาม
 พระพุทธเจ้าก่อน. พระเจ้าแผ่นดินก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลถาม, ก็เล่าความฝัน

ทีละข้อ พระพุทธเจ้าท่านว่า ไม่ใช่เรื่องสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน นั่นเป็นเรื่องที่จะเกิด
ในอนาคต ข้างหน้าโน้น.

ทีนี้ เรามาดูกันว่า ความฝัน ๑๖ ข้อ นั้นมันว่าอย่างไร ? แล้วมันมาตรงกับ
เหตุการณ์ในสมัยปัจจุบันนี้หรือไม่? ถ้า **สรุปโดยส่วนใหญ่**, เรื่องมันก็มีว่า ทั้ง ๑๖ ข้อนั้น
แสดงถึงความเสื่อมศีลธรรมของมนุษย์ในโลก ซึ่งข้างมากตรงกับในสมัยนี้พอที ไม่แฉะ
ใจก็แง่หนึ่ง, แฉะหนึ่งหรือว่าเต็มพริ้วร้อยเปอร์เซ็นต์ก็มี. ทั้ง ๑๖ ข้อนั้น มันเป็น
เรื่องของความไร้ศีลธรรมของมนุษย์ จนเกิดเป็นปรากฏการณ์ออกมาอย่างนั้นอย่างนี้.
การที่พระเจ้าปเสนทิพณเห็น. เกี่ยวกับข้อนี้เราจะต้องให้อภัยเขาบ้างว่า การที่จะระบาย
ภาพความคิดนั้น มันทำไม่ได้; เพราะฉะนั้น มันจะต้องออกมาเป็นรูปเรื่องของวัตถุ
ที่เรียกว่าบุคคลาธิษฐาน ฉะนั้น ความฝันนี้จึงเป็นคำที่ต้องแปลความอีกทีหนึ่ง. ฝันนั้น
มี ๑๖ ข้อ :-

ข้อที่ ๑. เรียก **อุสุภ** นี้พระบาลี **อุสุภ** แปลว่า **โคอุสุภ**. ในฝันนั้น
ฝันเห็นโคอุสุภ คือ **โคเด็กคว่ำคานี่คว่ำ** วิ่งมาจากสี่ทิศ วิ่งกำรวมมาเหมือนกับฟ้า
จะแตก; มันเหมือนกับจะชนกัน แต่แล้วมันไม่ชนกัน, คนที่คอยดูก็เอ๊ย.

นี้พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความข้อนี้ให้ว่า ในภาสอนาคต เมื่อคนเสื่อม
ศีลธรรมนั้น เมฆฝนทั้งครึ้มมาทำให้มีคัมภีร์ ๔ ทิศ มันก็ยังไม่ตก, ในอนาคตนั้น
เมฆเมฆจะมีคัมภีร์ ๔ ทิศแต่ฝนก็ยังไม่ตก.

ถ้าเราจะเอากามตัวหนังสือ ก็คงจะใกล้เคียงกัน คือไปทำลายความสมจุดุ
อะไรต่างๆ ในโลกนี้ เสียจนฝนไม่ตก ใต้แต่มีเมฆ; แต่เราสองตีความให้มากไป
กว่านั้น โดยธรรมาธิษฐาน สำหรับสมัยนี้; สมัยนี้ **อำนาจคุณจะไม่หาคำ** คือไม่มี

ความหมาย มีแต่ทำที่. อำนาจเดียวกันนี้ไม่มีความหมาย คือ **ใช้บังคับใครไม่ได้** แม้แต่จะบังคับลูกหลานของตัวเอง ก็จะไม่ได้อะไรแล้ว. กฎคณะสงฆ์หลายสิบข้อ ออกมาเพื่อะไร ๆ ก็เป็นหมัน ไม่มีใครปฏิบัติตาม; นี่เรียกว่า อำนาจของมันไม่มีค่า ไม่มี ความหมาย มันมีแต่ทำที่. เมื่ออำนาจมันมีแต่ทำที่อย่างนี้ มันน่ากลัว แต่แล้วมันก็ไม่ทำอะไร.

ถ้าจะตีความไป **ทางเรื่องการบ้านการเมือง** ในโลกนี้บ้าง; เอาประเทศอินเดียเป็นหลัก เป็นศูนย์กลาง เพราะว่ามันเกิดเรื่องที่นี่. **ที่ ๔** ทิศรอบประเทศอินเดีย : ทิศตะวันออกก็จีนแดง, ทิศเหนือก็รัสเซีย, ทิศตะวันตกก็อเมริกา, ทิศใต้ก็กลุ่มประเทศที่เขาเรียกกันว่า โลกที่สาม กลุ่มประเทศเล็ก ๆ; ทั้งร้อยประเทศ รวมกลุ่มกันอีกกลุ่มหนึ่ง ก็ใช้ ๔ ทิศ พอดี. มันก็ทำท่าจะกันยื้อ ๆ ซ้ำ ๆ ว่าจะรวมกันอยู่อย่างนี้ มันก็ไม่เคยรวมกัน แล้วมันคงจะไม่อาจจะรวมกันหรอก เพราะมันมีอาวุธปรมาณู ด้วยกันทุกฝ่ายแล้วเสียแล้ว. อย่างนี้มันเข้ารูปที่ว่า เมฆ ๔ ทิศ คำรามมาแล้ว ก็หาแสดงบทบาทอะไรไม่ อำนาจไม่มีค่า มีแต่ทำที่อย่างนี้; เรียกว่า วัวดำ ๔ ตัว ไล่แต่ ๆ กันอยู่อย่างนั้น.

ข้อ ๒. **รุกขฯ** แปลว่า **ต้นไม้** : ชนิดไม้ต้นก็ดี ไม้กอก็ดีงอกขึ้นมาได้ **เพียงดอกเดียวคือขี้ขี้เดียว ก็มีดอกบ้าง มีลูกบ้าง ทั่วไปทุกหัวระแหง ทั่วผืนแผ่นดิน.** ลองหลับตาดูว่า ไม้ไซ้มีต้นไม้สูง ๆ อย่างนี้; ต้นไม้ชนิดนี้พอออกดอกออกมาดอกหนึ่งบ้างก็บิ่นหนึ่งบ้าง มันก็เป็นดอกแล้ว เป็นลูกแล้ว เต็มไปทั่วทุกหัวระแหง.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความข้อนี้ แก่พระเจ้าแผ่นดินเห็นว่า **เด็กหญิง ยังไม่ใช่เป็นผู้หญิง เป็นเด็กหญิง ออกดอกคือมีระดู ออกลูกคือมีบุตร ตั้งแต่**

เล็ก ๆ ทั่วไป ทุกบ้าน ทุกเมือง ทุกหน ทุกแห่ง ในโลกนี้ ในกาลอนาคต ซึ่งเป็นสมัยที่ศีลธรรมเสื่อม.

ข้อนี้เราก็พอมองเห็นเค้าแล้วว่า ถ้าพูดกันอย่างสมัยนี้ ก็เท่ากับว่า **เป็นการชิงสุกก่อนห่ามในทางเพศ.** มันสอนกันผิด อบรมกันผิด ทำให้ลูกเด็ก ๆ ชิงสุกก่อนห่ามในทางเพศ. พูดเรื่องเพศ เรื่องอะไรกันจนไม่มีใครอายใคร; แม้แต่เด็กนักเรียน ซึ่งเรียนกันอย่างไรก็ไม่รู้; ยิ่งไม่มีความอายกันในเรื่องเพศ. นี่มีการสอนผิดอะไรผิดในโรงเรียนของเขาเอง. นี่ความหมายข้อนี้ก็มิแล้ว ตามความฝันข้อที่ ๒.

ข้อที่ ๓. **ควาโย : แม่่วักินนมลูกตัว แม่แต่เกิดได้วันเดียว.** ลูกวัวอายุวันเดียว แม่วัวต้องไปกินนมลูกของตัวเอง.

พระพุทธเจ้าท่านทรงอธิบายความข้อนี้ว่า **ในสมัยที่ศีลธรรมเสื่อม ไม่มีเขมรอุปายิกธรรม** คือ **ไม่มีความเคารพซึ่งกันและกัน ในระหว่างพ่อแม่กับลูก . เด็กกับคนแก่.**

ที่เรียกว่า เคารพสูงต่ำนั้นแหละ มันหมดไปเลยในสมัยนั้น. นี่เป็นเหตุให้ **คนแก่ต้องประจบเด็ก ๆ** เพื่อยังชีพ; คนแก่ไม่สามารถจะประกอบการยังชีพด้วยตนเอง ต้องประจบลูกเด็ก ๆ มีค่าเท่ากับแม่วัวต้องกินนมลูกวัว. เขาต้องประจบ; เพราะว่ามีมาถึงสมัยนี้ ความกตัญญูไม่มีแล้ว ความบูชาคุณก็ไม่มีแล้ว.

ก่อนนี้เรายังพูดกันถึงว่า ลูกกตัญญูบูชาคุณพ่อแม่; แต่พอมาถึงสมัยนี้มันจะไม่มีแล้ว, คนแก่ ๆ ต้องประจบเด็ก ๆ เพื่อมีชีวิตอยู่. มันกลับตาลปัตร ตรงกันข้าม

ว่าเดี๋ยวนี้ลูกมีคุณแก่พ่อแม่, ก่อนนี้พ่อแม่มีคุณแก่ลูก, เดี๋ยวนี้ ลูกมีคุณแก่พ่อแม่ มีเรื่องจริงที่อาตมาเคยเอามาเล่าให้ฟังแล้ว ก็ที่กรุงเทพฯ นั้นเอง มีลูกสาวที่ไปเรียนมาจาก เมืองนอก เก่งกล้าสามารถมากกว่าแม่ แม่ของเธอบ่นว่า ไม่ปราณีแก่แม่เลย; เขากลับว่า เขามีบุญคุณแก่แม่. ไม่ต้องออกข้อหรอก แต่มันเป็นเรื่องจริง คนนั้นเชื่อได้แล้วก็ ให้อินยัน เพราะมันมีอยู่จริงแล้ว หลายปีมาแล้ว. ความคิดกลับกันที่ว่า ลูกมีบุญคุณ ต่อพ่อแม่ได้คือข้อนี้เอง.

เลวอนลูกกับแม่ในใจบิดามารดา ให้อ่านเหมือนตลกนรกทั้งเป็น; **บิดา มารดาต้องอ้อน.** แล้วโลกนั้นมันก็เดินไปเสียแล้ว, เกินกว่าที่คนแก่จะหาเสียงปาก เลี้ยงท้องได้เอง; ฉะนั้นคนแก่ก็ต้องจำเป็นต้องไปอ้อนลูก, ตรงกับทำนายข้อนี้ว่า แม้จะต้องกินนมลูกของตัว แม่เกิดในวันเดียว.

ข้อที่ ๔. ว่า **ควา** แปลว่า **ลูกโคทั้งหลาย;** **ลูกโค ควา** นี้หมายถึงว่า ที่มันยังร้องแง ๆ แง อยู่; ไม่ใช่เป็นวัวหนุ่ม เป็นอะไร ไม่ใช่. ลูกแห่งนี้ประชาชน จับลูกแห่งมาต้มแอก เทียมไฉ เทียมเกวียน; มันก็ไม่ว่า, มันทำไม่ได้ มันทำเสียหมด มันหนีไปเสียบ้าง มันยืนเฉยเสียบ้าง ในผ่านนะเห็นอย่างนั้น.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความว่า มัน **ถึงสมัยที่ไร้ศีลธรรม ไม่มีความ เป็นธรรม ระหว่างการปกครอง, หรือผู้ปกครอง ก็ไปเอาเด็ก ๆ มาเป็นผู้มีอำนาจ ให้ปกครอง ก็ทำเสียหมด เรื่องการบ้านก็ดี เรื่องการเมืองก็ดี อะไรก็ดี.**

ถ้าความหมายสมัยนี้ก็คือว่า **เอาคนที่ขาดความรู้ ความชำนาญ ยังเด็ก เกินไปในชีวิตมาเป็นผู้บัญชางาน;** แม้ว่าเขาจะไปเรียนเมืองนอกเมืองนามีปริญญา

ขวามเป็นนาง ก็ยังเป็นเด็ก มันก็รักความชำนาญ เอาเด็กเหล่านี้มาบัญชางาน มันก็เสียหมด เพราะมันมีแต่รู้จนเพื่อ แต่ความชำนาญหรือความรู้จริง มันไม่มี. ความคิดเก่าๆเกิดเล็กกันเสีย; เอาเด็ก ๆ มาสร้างบ้าน เอาเด็ก ๆ มาครองเมือง แล้วมันจะเป็นอย่างไร ก็คอยดูกันต่อไป. นี่ความหมายของความผันซัดที่ ๔.

ข้อที่ ๕. ว่า *อสุโส* แปลว่า *มี ๒ ปาก* ก็คือมีปาก ๒ ข้าง ก็คือมันมีหน้าทั้ง ๒ ข้าง, แล้วมันก็เลยมีปาก ๒ ข้าง มันก็ขึ้นหน้าให้กินพร้อมกันทั้ง ๒ ปาก; ในฝันเห็นว่อย่างนั้น.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความหมายว่า *สมัยที่ไร้ศีลธรรมในอนาคต เขาจะเอาคนที่ไม่มีเชื้อเพื่อแก่บุญและบาป มาทำหน้าที่ที่สำคัญในโรงในศาล เป็นพิพากษาตุลาการ มันก็กินสินบนทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย; อย่างนี้เรียกว่า มี ๒ หน้า* มี ๒ ปาก กินหน้าพร้อม ๆ กัน ๒ ปาก.

เดี๋ยวนี้เราดูให้ดี เราจะเห็นมันที่น่าตึ่งกว่านั้น ก็คือว่า **ประเทศเล็ก ๆ รับความช่วยเหลือทั้ง ๒ ฝ่าย** จากประเทศที่ใหญ่ ๆ; อย่างออกซ็อกก็ได้กระมัง. พุดอย่างนี้ บางคนก็รู้แล้วว่าประเทศไหนบ้างเป็นประเทศเล็ก ๆ แล้วก็รับความช่วยเหลือจากประเทศใหญ่ ๆ ที่เป็นขั้วศึกแก่กัน; รับทั้ง ๒ ฝ่ายเลย นี่มี ๒ ปาก. เดียวนี้ก็ชุม แล้วก็โตเต็มโลก.

ถ้าจะให้ใกล้ซิจพวกเราเข้ามาอีก เดียวนี้บางคนก็มี ๒ ปากแล้ว : **ปากหนึ่งมันจะเอาเงิน, ปากหนึ่งจะเอาสวรรค์ มันก้านกันอยู่.** ปากหนึ่งมันไม่ทำบุญทำทานอะไร มันจะเอาแต่เงิน, แล้วปากหนึ่งจะเอาสวรรค์ แล้วมันจะได้อย่างไร. เราอยาก

ได้ตัวกิเลสก็ยากได้ ยากได้ด้วยสติปัญญา หรือด้วยบุญ ด้วยธรรมะ ก็ยากได้ ; เหมือนกับมี ๒ ปากเหมือนกัน. มันแปลกออกไปอีก นี่ก็ต้องจัดไว้ในพวกที่ว่า มัน เป็นมี ๒ ปาก.

ข้อที่ ๖. *กิเลส* นี่แปลว่า *ทองสำริด* มีธาตุทองสำริด ประชาชนทั้งเมือง ช่วยกันขัดเสียดวยงาม ; เพราะว่ามันมีราคาดีแสน ชาติโบราณ, เสริ้งแล้วก็เอาไปให้สุนัขเยี้ยวใส่.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความข้อนี้ว่า *สมย์ที่ไว้ศีลธรรมอย่างรุนแรง เกิด ความจำเป็น คนในสกุลสูง ต้องให้กุลสตรีแห่งสกุลของตนแก่คนสกุลต่ำ, ถ้าแปลตามตัวบาลี ก็ต้องแปลว่า “สกุลต่ำ”*. คนสกุลสูงก็ต้องง้อคนสกุลต่ำ เพราะมันเป็นสมย์ที่คนต่ำยอมมีอำนาจ.

ถ้าท่านที่เป็นอยู่จริง ก็มองไปไหนไกลถึงกับว่า *เดี๋ยวนี้ความบีบกันมันมากเกินไป โดยเฉพาะ ความบีบกันทางเศรษฐกิจ จะทำให้คนดกอยู่ในบางสกุล รักษา ศักดิ์ศรีของสกุลสูงไว้ไม่ได้* ต้องปล่อยไปตามบุญตามกรรม อย่างนี้ก็มี, คือถึงกับว่า *ต้องยอมให้คนพาลมาครองเมือง* ; มันก็เท่ากับว่า เราธาตุทองสำริด ไปให้สุนัขเยี้ยวใส่.

ข้อที่ ๗. ว่า *สิคาลี* แปลว่า *ผู้ชายนั่งพื้นเชือกอยู่ด้วยหนังเป็นเกลียว แล้วหย่อนไปใต้ตัวได้เก้อ, พื้นไปหย่อนไป ๆ ใต้ที่นั่งพื้น*. มันางสุนัขตัวหนึ่ง หิวจัด มันกินเรื่อย ; มันกินหนังที่พื้นเป็นเชือก เรื่อยจนไม่มีเหลือเลย ผันเห็นอย่างนี้.

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความว่า *สมย์หนึ่งไม่ประกอบด้วยธรรม ไว้ศีล-ธรรมนี้ มีหญิงรับชายชู้ลงมาทางช่องหลังคา ซ่อนไว้ได้เพียง แล้วก็เล่นชู้ตลอดเวลา.*

ถ้าดูให้ดี เราจะเห็นว่า แม้แต่ในสมัยนี้ มันก็มีความหมายอย่างนี้, เพราะผู้ที่หนักไปด้วยกิเลส โดยเฉพาะ; คนที่เขาเห่อตามสมัยใหม่ เห็นแต่เรื่องเนื้อหนัง ผู้หญิงอาจจะผลาญหยาดเหงื่อแรงงานของสามี เพื่อการมรดกไม่มีที่สิ้นสุด จนหาไม่ทัน เพราะผู้หญิงบางคน ใช้เงินนาคะล้น; เพราะว่าสามีเขารวยอย่างนี้เป็นต้น: นาคะล้น หรือชั่วโงะล้น หรืออันละล้น อาตมาก็ทำไม่ได้; แต่ว่าพวกเป็นเรือนล้าน **ผู้หญิงก็มีอะไร ทำอำนาจมากขึ้น** พวงสิทธิ์เสมอภาคอะไรมากขึ้น เรียกว่า **ผู้หญิงจะกินผู้ชายมากขึ้น**; เหมือนกับที่ว่า นางสนั่นอยู่ได้ทั้ง แล้วก็กินเชือกที่เขาหย่อนลงไป; นี่จะมีในสมัยอนาคต.

ข้อที่ ๘. **เห็นคนมาจากทุกทิศทุกแห่ง รุมกันคึกคักใส่คุ่มใบใหญ่เพียงใบเดียว,** คุ่มน้อยๆ ตั้งร้อยถึงพันที่อยู่ข้างๆ นั้นไม่มีใครสนใจจะใส่เลย.

พระพุทธเจ้าท่านทรงอธิบายความในข้อนี้ว่า **ถึงสมัยหนึ่งในอนาคต คือโลกไม่ประกอบด้วยศีลธรรมเลย, พระราชาหมดอำนาจของพระองค์เอง แล้วจะมีคนอื่นตั้งตัวเองเป็นอิสระ เป็นผู้มีอำนาจ** แล้วก็บีบบังคับ. พืชผลที่ได้ทั้งหมดทั้งประเทศนี้ ต้องเอามาใส่ยังใส่จานของคนนั้นคนเดียว เพราะเขามีอำนาจ; คนไม่ประกอบด้วยธรรม แล้วก็มีอาการอย่างนี้เกิดขึ้น.

เราอาจจะมองเห็นได้อย่างหนึ่งในยุคปัจจุบัน มัน **มีระบบลบล้างเลือก ระบบผูกขาด** ของพวกนายทุนที่ประกอบไปด้วยกิเลส อย่างนี้เสียมากกว่า; มันจึงไปรวยมากขึ้นในที่ๆ หนึ่ง, นอกนั้นมันขาดแคลนไปหมด. ข้อนี้ก็จะขอเตือนว่า อย่าได้ใช้คำปนกันนะ คำว่า “นายทุน” นี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ อย่างครั้งพุทธกาล, หรือเศรษฐกิจอย่างในสมัยเมื่อไม่นานมานี้; ถ้าเศรษฐกิจพอรวย พอมีเงินเหลือก็สร้างวัด หรือสร้างโรงพยาบาล.

นายทุนสมัยใหม่เขาจะประมวลทุนให้มากขึ้น เพื่อหากำไรต่อไป มันก็เลยรวยมาก รวยเร็ว รวยจนไม่รู้จะเอาไปไหน; ทางอื่นมันก็ขาดแคลน. หรือถ้าจะคุกกันให้ใกล้กว่านี้อีกหน่อย เราก็คงเห็นว่า **ความเจริญมีอยู่แค่ในเมืองหลวง** บ้านนอกไม่ค่อยมีใครสนใจ; คล้าย ๆ ว่า อะไร ๆ ประเทศไทยนี้มีแต่ในกรุงเทพฯ เท่านั้น, อย่างนี้ก็ได้ จนกรุงเทพฯ มันใหญ่ ๆ ไปจนไม่รู้ว่าจะใหญ่อย่างไร, จนเป็นปัญหาเหลือประมาณ กรุงเทพฯ มันใหญ่ก็คล้าย ๆ กับว่า มันมีแต่กรุงเทพฯ เท่านั้นแหละ ที่เป็นประเทศไทย; ที่บ้านนอกคอกนา มันก็ร้างอยู่. นี่ก็ความหมายเดียวกัน.

ข้อที่ ๙. ว่า **ไปรษณีย์** แปลว่า **สระบัว** หรือ **สระน้ำ** **ไปรษณีย์** ใหญ่กว้างลึก **ดวงกลาร่มขึ้นเป็นปลัก** **รอบ ๆ ริมสระที่สัตว์เหยียบย่ำกินหญ้า** **กินน้ำอยู่เสมอกลับใสแจ้ว.**

พระพุทธเจ้าท่านอธิบายความว่า **ในสมัยหนึ่งเสื่อมศีลธรรมหมดแล้ว** **คนผู้เขินขมขึ้นปกครองทารุณโหดร้ายบีบคั้น;** **คนสุจริตต้องหนีออกจากบ้านจากเมืองไปอยู่ป่าหิมด.** นั่นมันเข้ากับเรื่องที่เขาเล่ากันมาเกี่ยวกับเรื่องของขงจื๊อ.

ขงจื๊อเป็นนักเรียนนักศึกษา เขาอยากจะทำความจริง เขาไปที่จนกระทั่งถึงบ้านนอก คนอยู่กับป่า, แล้วเสือกินดินละคนสองคนเสมอ. ขงจื๊อก็เลยถามว่า ทำไมมาทนให้เสือกินอยู่ที่นั่นเล่า? ชาวบ้านก็ตอบว่า **เสือกินที่นั่นดีกว่าในเมือง ที่อยู่ศีลธรรมหนักิน,** ความไม่เป็นธรรมมันบีบคั้น; มาให้เสือกินที่ละคนสองคนยังดีกว่า.

นี่แสดงว่าคนเรานั้นชอบความจริง ความตรง ความยุติธรรม นี่เหมือนกันแหละ; เมื่อชนชั้นปกครองทารุณโหดร้าย คนเมืองหนีเข้าป่า. มีความหมายอย่าง

ภษาธรรมดาที่ว่า ที่กลาหมทานกรนั้นมันไร้ศีลธรรม; ส่วนที่ริมบ้านนอกคอกนา
ไกลออกไปนั้น **ที่ความเจริญยังไปไม่ถึงนั้น ยังมีศีลธรรม**. นี่คือ **ริมสระน้ำใสที่
มีสัตว์เหยียบย่ำ**. **ที่กลางสระน้ำนั้นเป็นโคลนทั้งที่มันลึก** นี่คือในเมืองมันสกปรก
ในป่ามันสะอาด, ในเมืองมันร้อน ในป่ามันเย็น, ในเมืองมันเหม็น ในป่ามันหอม.
ความหมายของความผันข้อนี้นี้ แปลออกได้อย่างนี้.

ข้อที่ ๑๐. ผันว่า **อุปาก : ข้าวเหมือนกับไม้ไผ่หุง**, คือผันเห็นข้าวหม้อ
หนึ่งหุงเสร็จแล้ว คุข้างในเกิดเป็น ๓ ส่วน แบ่งกันอยู่เลย : ส่วนหนึ่งเป็นข้าวสาร
อยู่เลย, ส่วนหนึ่งก็สุก ๆ ดิบ ๆ, ส่วนหนึ่งก็เบื่อยเหลวแหลกไปเลย. ในหม้อข้าวหม้อ
ใบเดียวกันแหละ ทำไมจึงเป็นอย่างนี้?

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายความข้อนี้ว่า **สมัยหนึ่งไร้ศีลธรรม ประพฤติธรรม
กันโดยสิ้นเชิง มีผลสะท้อนถึงเทวดา. ที่ฝนตกมากเกินพอดี พืชพันธุ์ธัญญาหาร
ฉิบหายหมด, อีกแห่งหนึ่งก็ไม่ตกเลย ไม่มีน้ำเลย มันก็แห้งตายหมด, อีกแห่งตก
บ้างไม่ตกบ้าง ก็เป็นไปตามบุญตามกรรม.** นี่ความประพฤติของมนุษย์ มีอิทธิพล
ถึงเทวดา ที่จะทำให้ฝนตก.

แต่ถ้าเห็นยังเป็นเรื่องที่จะต้องแปล มันก็ยังจะแปลได้ ก็คือ **คนเราในสมัย
เสื่อมศีลธรรมนี้ จะมีแต่คนสุก ๆ ดิบ ๆ จะหาคนสุกยาก.** โลกปัจจุบันนี้ จะมี
คนรวยเกินไปพวกหนึ่ง, พวกที่จนไม่มีจะกินจนขายควราละหมื่น ละแสน ละล้าน
ตามทีหนังสือพิมพ์ลงบ่อย ๆ ก็มีอยู่พวกหนึ่ง, พวกหนึ่งก็พอประทังไปวันหนึ่ง ๆ ;
นี่ก็เรียกว่าข้าวหม้อเดียว คือโลกใบเดียว มันมีเป็น ๓ ชนิดอย่างนี้.

แต่ที่หน้าหัวกว่านั้นนั้น อย่างกะนะให้ถือว่าที่ในรัฐสภา ในที่ประชุมรัฐสภา
ประกอบด้วยสมาชิกวุฒิสภา มีคนสำต่อ ๓ ชนิด : ดิบเป็นเมล็ดข้าวสารก็มี, หรือ

มีอะไรเข้ามาอีก, สุก ๆ ดิบ ๆ ก็มี, รัฐสภาของประเทศไหนก็ไปดูเอาเถอะ ก็ไปแยก
ดูมันจะได้ ๓ ประเภทอย่างนี้. เพราะว่ามันเพื่อยุติช่วยประชาธิปไตยบ้าง, หลงใหล
ยึดมั่นในอุดมคติอะไรบ้าง มันไม่พอดี มันไม่ถูกต้อง. แต่มันก็ยังมีปัจจัยสักเม็ดหนึ่ง
ที่สุกพอที่สักเม็ดสองเม็ด เป็นข้าวที่สุกพอดี; นอกนั้นก็ดิบ ๆ สุก ๆ, ดิบเลย, เมื่อยเลย
ก็แล้วแต่เรื่องของมัน. เพราะว่าโลกสมัยนี้มันเป็นโลกที่ขึ้นอยู่กับรัฐสภาทุกประเทศ
เพราะฉะนั้น ไปดูที่รัฐสภาจะเห็นหม้อข้าวชนิดนี้.

ข้อที่ ๑๑. มีหัวชื่อว่า *จนฺทนี*; *จนฺทนี* แปลว่า *แก่นจันทน์แดง*, *วาคา*
ตังเสน เจ้าของเขาไปแลกนมเปรี้ยวกระป๋องเดียวกัน.

บางคนจะฟังไม่ถูกแล้วว่า *นมเปรี้ยว* หรือ *บูติกุก* นั่นคืออะไร? *นมเปรี้ยว* คือส่วนที่ราคาถูกที่สุดของนม คือเขาเอานมมาทิ้งทิ้งไว้ให้มันขึ้นฝ้า จักเอา
ไปทำเนยน้ำใส ๆ ทิ้งไว้ให้เป็นนมเปรี้ยว, ส่วนที่ควรจะทิ้งนั้น ทิ้งไว้ให้เป็นนมเปรี้ยว
มันเป็น *บูติกุก* ก็เป็นส่วนที่มีราคาถูกที่สุดในบรรดาส่วนที่เกี่ยวกับนม แต่เขาชอบ
กินกัน. เด็ก ๆ กินก็เป็นยา, ผู้ใหญ่เขาชอบกินมันอร่อย. ถ้าไม่ใส่น้ำตาลก็เปรี้ยว
จนเข็ดฟัน; อาดมาเคี้ยวเข็ดฟัน. มี *แก่นจันทน์แดง* ราคาแสนหนึ่ง เอาไป
แลกนมเปรี้ยวกระป๋องเดียว เป็นของประหลาดอย่างนี้.

พระพุทธเจ้าท่านทรงอธิบายความข้อนี้ว่า ในกาลนานไปในอนาคต เมื่อไร
ศีลธรรมแล้ว อลัชชียะจะแสดงธรรมเพื่อปัจจัยสี่ เพื่อรูปะ อลัชชียะไม่ได้แสดงธรรม
เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง แต่แสดงธรรมเพื่อปัจจัยสี่ คือข้าว บิลเทศาค เสนาสนะ หรือ
ว่าเพื่อรูปะ คือเงิน กทาปะนะหนึ่งบ้าง คริ่งกทาปะนะบ้าง, ปาพหนึ่งบ้าง ห้ามสากบ้าง.

บาลีตอน^{นี้}ไฟแระมาก ขอโอกาสอ่านให้ฟังสักหน่อย ไม่กลัวเสียเวลา
ที่ท้าวพระบาลีว่า :-

อนาคตสมิ หิ ปัจจยโลลา อตฺตชฺชํ ภิกฺขุ พหุ ภวิสฺสนฺติ - ในกาลฝ่าย
อนาคต จะมีภิกษุที่เป็นอตฺตชฺชํ โดเลอยู่ด้วยบ้จจยเกิดขึ้นเป็นอันมาก ;

เต มยา ปัจจยโลลุปฺปํ นิมฺมมฺเถว ภาณิตมฺมมฺเทสนํ จีวรํ ชาติปฺปปัจจยเหตุ
ปเรถ เตสฺสสฺสฺสฺส - อตฺตชฺชํเหล่านั้นนั้น จะแสดงธรรมที่เรากล่าวไว้ เพื่อให้สละบ้จจย
เหล่านั้นเสีย มุ่งหน้าต่อนิพพาน เทคน์แสดงเพื่อประโยชน์แก่บ้จจยมีจิวร เป็นคัน
นั้นเอง ;

ปัจจยเอหิ มุจฺจิตฺวา นิสฺสรวปฺกฺเข จิตฺวา นิพพานาภิมุขํ กตฺวา เทสฺสํ
น สกฺขิสฺสฺส - เขาไม่อาจแสดงธรรมที่สละบ้จจย ตั้งอยู่ในผ้าฝ่ายแห่งนิสฺสรวะ คือ
นิพพาน. มีนิพพานเป็นเบื้องหน้า แสดงอย่างนี้เขาแสดงไม่เป็นพรอก ;

เถวํ ปทพฺพณฺนสมปฺตคฺคฺยเจว มธฺรสมฺมทณฺจ สุตฺวา มหคฺชานํ จีวรํ ชาติ
ทสฺสฺสฺสฺส เจว ทาเปสฺสฺสฺส จ - นิมฺมมฺมทั้งหลายต้องเป็นคนใจแน่นอน ได้ฟังธรรม
ที่แสดงด้วยเสียงไฟแระนั้น และได้ถึงพร้อมด้วยบพพณฺณชณะ ; หมายความว่ามันมีถ้อย
คำไฟแระ เป็นบทกลอนเป็นอะไรต่าง ๆ นั้น เขาก็ถววยบ้จจย มีจิวรเป็นคันที่แพง ๆ บ้าง
ใช้คันอื่นให้ถววยบ้าง.

อปฺเร อนฺตรวํภิตฺตฺกกราชทวารวํสํ นิสฺสิตฺวา กหาปณฺทณฺณกหาปณฺปาท-
มาสกรุปาทินิ นิสฺสสาย ธมฺมํ เทสฺสฺสฺส - ที่นี้ อตฺตชฺชํพวกอื่นบางพวกก็ได้นั่งตาม

ข้างถนน นิ่งคามประตู่เมือง แล้วก็แสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่เงินหนึ่งกหาปณะบ้าง
ครึ่งกหาปณะบ้าง บาทหนึ่งบ้าง มาสกหนึ่งบ้าง. (มาสกนี้คือ ถังห้ำมาสกจึงจะเท่ากับ
หนึ่งบาท กหาปณะนั้น คือ ๔ บาท ครึ่งกหาปณะ เท่ากับ ๒ บาท).

อติ มยา นิพพานคฺคณํ กตฺวา เทสิตรมฺมํ จตุปปัจจยตุถาย เจว
กหาปณฺหตฺตกหาปณํทํนํ อตุถาย จ วิภิกฺขิตฺวา เทเสนา สตสทฺสคฺคณํทํนํ จมฺหนสวํ
ปฺปติคฺคณํ วิภิกฺขิตฺวา วิย ภวิสฺสนฺติ - ในการอย่างนี้แหละ ที่ว่า ภิกษุอลัชชีเหล่านี้นั้นแหละ ได้แสดงธรรม ที่เราตีราคาไว้เท่ากับพระนิพพานนั้น มาแสดงเพื่อประโยชน์
แก่ปัจจัยสี่บ้าง เพื่อประโยชน์แก่เงินหนึ่งกหาปณะ ครึ่งกหาปณะ เป็นต้นบ้าง อยู่ดังนี้
แล้ว มันก็เท่ากับ “เอาแก่นจันทร์แดงมีค่าแสน ไปแลกเอานมเปรี้ยวหม้อยืดๆ” ทำนองนี้
ในอนาคต.

ท่านทรงอธิบายทำนายฉันว่าอย่างนี้ คือแก่นจันทร์แดงแลกนมเปรี้ยว
กระปุกเดียว.

เตียวนี้ก็น่าสงสารตัวเองเหมือนกัน จะโทษใครเขาไม่ได้; ถ้าอภิมหา
เทศน์ไม่เอาเครื่องกัณฑ์ เขาว่าบ้า ว่าเบ่ง ว่าแก้งกับผู้อื่น, ถ้าจะแสดงเรื่องพระนิพพาน
เขาก็ว่าครี ว่าบ้า ว่าพันสมัย ว่าเป็นวัฏฏะและการพัฒนา. เราก็เลยไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร
ให้ตรงกับพระพุทธประสงค์; แต่ก็ไม่ท้อใจที่ว่า “เอาแก่นจันทร์แดงไปแลกกับ
นมเปรี้ยวกระปุกเดียว”.

ข้อที่ ๑๒. ลาวูนิ แปลว่า น้ำเต้าแห้งกลวง จมน้ำ. น้ำเต้าก็อะไร
เด็กบางคนไม่ทราบ; ก็เป็นพืชผลชนิดหนึ่ง ลูกกลมๆ มีคอเหมือนขวด, พอแห้ง

แล้วมันกลวง มันมีเมล็ดน้อย, มันลอยน้ำได้, กลม เกี้ยง ตื่น อย่างที่ภาพเขียนในตึกนั้น เขียนเอาไว้ว่า “จะเอาหน้าเต้าไปทำเครื่องข้อนปลาตุ๋ก” จะได้ที่ไหน. ส่วนที่กล่าวนั้นมีว่า หน้าเต้า แท้ง กลวงนั้น จมน้ำ.

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า สมัยหนึ่งเป็นสมัยธรรม ไร้ศีลธรรม ธรรมของสัปบุรุษจะถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม. ธรรมของอลัชชีจะได้รับการยกย่องราวกับว่าเป็น นิยุยานิกธมฺม; นิยุยานิกธมฺม คือธรรมที่เป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ไปสู่พระนิพพาน, นั่นแหละเรียกว่า นิยุยานิกธมฺม. ครั้นถึงสมัยหนึ่ง ธรรมของสัปบุรุษที่เป็นธรรม ถูกดูหมิ่นดูถูกเป็นของขำบอ ส่วนธรรมของอลัชชีนั้นจะถูกยกย่องราวกับว่าเป็น นิยุยานิกธมฺม.

เดี๋ยวนี้เราจะดูกันในความหมายนี้ ก็คือว่า คนเบาปัญญาพระเจ้า ดูหมิ่นคำสอน : พระเจ้าตายแล้ว ศาสนาไม่จำเป็น; นี่ก็ย่น้ำเต้าแห่งกลวงกลม; ส่วนเรื่องกามารมณฺ์ เรื่องวัตถุนิยมเนื้อหาหนึ่งถูกยกย่อง. ถ้าประเทศใด หมู่บ้านใด ครอบครัวยุคนี้ อลัชชีอยู่ มันอับเฉา มันเงิบเขิบไม่เด่น ไม่มีใครคบหาสมาคมกันได้; เพราะว่าเขารู้ว่าเร่ร่อนหรือหา หรือสวามิภักดิ์มันแหละมันดี.

ข้อที่ ๑๓. มันเนื่องกันกับข้อที่ ๑๒ คือคำว่า อิศา แปลว่า อ่อนเกิน ซึ่งใหญ่เท่าเรือนกล้วยลอยน้ำเหมือนกับเรือ, หรือว่า กลีบบัวที่ลอยอยู่ผิวน้ำ. อ่อนเกินใหญ่หนักเท่าเรือนลอยน้ำ, น้ำเต้าแห่งกลวงจมน้ำ. สองคำนี้มันคู่กัน ความหมายมันก็ตรงกันข้าม ที่ว่า อ่อนเกินลอย ก็คือธรรมของอลัชชีที่ถูกยกย่อง. เที่ยวนัยยกย่องกามารมณฺ์, ยกย่องวัตถุ, ยกย่องเงิน, ตีกว่าอุคฺคมาติ.

เมื่อหลายปีมาแล้ว อาตมาเคยพูดเรื่องนี้ ว่าเขาเลิกนับถืออุทฺตมกิติ เห็นแก่เงิน, เขาว่าอุทฺตมกิตินี้ซื้ออะไรก็ไม่ได้ มันก็แค่ตัว ๆ, หรือเราจะไต่บุญไต่กุศลที่ไหน ก็ไม่รู้ตายแล้วจะได้หรือไม่ก็ไม่รู้; เพราะฉะนั้นเอาเงินดีกว่า เงินมันผูกมัดน้อยกว่า ความดีหรืออุทฺตมกิติ. นี่แปลว่า **เลาสิ่งที่เป็นพาลนั้นมาเป็นเครื่องยกย่อง**; ที่เห็นอยู่ทั่วไปก็คือ ถืออำนาจเป็นธรรม ยกย่องคนมีอำนาจ, ไม่นับถือความถูกต้องซึ่งงาม ยกย่องอำนาจ; นี่เหมือนก้อนหินมันล่อน้ำ.

ข้อที่ ๑๔. **เขี่ยคนน้อยกลืนกินจนูเห่าคำ** ในบาลีว่า มณฺฑุกิโย กณฺหสฺสเปคฺคินฺติ. — เขี่ยคนน้อยกลืนกินจนูเห่าคำตัวใหญ่ ๆ; มันไล่จับงูกิน เหมือนกับว่ามันได้จับแมลง หรือตกเคนกิน.

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายความข้อนี้ว่า สมัยหนึ่งที่เราศีลธรรมนั้น เพศชายหลงใหลในวาทะ ตกอยู่ใต้อำนาจหญิงในวัยรุ่น แล้วแต่จะให้ทำอย่างไร.

ดูเตียวนี้ก็จะเห็นได้ ตามออฟฟิศที่ทำงานราชการก็มีลักษณะอย่างนี้ บางคนทำมากไป จนถึงกับต้องติดะวางก็มี, ทำเงินหลวงหายไป ต้องหนีไป ตามบ้านเรือนก็มี, ตามสถานที่ค้าอากาสนัยใหม่ก็มีอาการอย่างนี้ มีเรื่องอย่างนี้; ความไร้ศีลธรรมในข้อนี้ เป็นไปสุกเหวี่ยง.

ข้อที่ ๑๕. **กากิ สฺวณฺณา ปรีวารยฺนติ**; กากิ แปลว่า กาก; ขาดิสฺวณฺณ-หงส์ ต้อง แวคล้อมบ้านเรอชาติกา.

ตามอรรถกถา พระพุทธเจ้าทรงอธิบายความข้อนี้ว่า สมัยหนึ่งไร้ธรรมะไร้ความยุติธรรมอะไร เป็นต้น ผู้เป็นหัวหน้า หรือพระราชา เป็นคนชั่วลาด

★**พระนาง** คล้ายๆ จะเป็นโรคสันประสาท ก็เลยยกย่องคนเลวคนพาล ขึ้นมาเป็นหัวหน้าบังคับบัญชา; คนพาลนั้นก็เลยทำให้คนดีเดือดร้อน, มันข่มเหงกดขี่ ทนไม่ไหวก็ต้องหนีไป; ถ้าหนีไม่ไหวก็ต้องทน อุตทนให้คนพาลมันใช้สอย หรือแล้วแต่มันจะต้องการ. จะดูที่เป็นจริงกว่านั้นก็จะเห็นว่า เกือบนี้ คนที่เป็นคนพาล คนเลวเขา มีโลกาบุญศรีบุญยังกลับลดถอยลง ในหลายแห่งหลายมุม.

ข้อที่ ๑๖. **ตสว วภา** เอหกานี ภยา หิ แปลว่า แกะเคี้ยวกินเนื้อเหลืองอยู่กร่วมๆ; เนื้อทั้งหลายวิ่งหนีไปซุกซ่อนหมด หายหน้าหายตาหมด เพราะเกิดเนื้อเหลืองตัวหนึ่งลูกแกะก็กัดเคี้ยวกันอยู่กร่วมๆ. เนื้อทั้งหลายเห็นแกะนั้นก็เลยกลัวแกะ วิ่งหนีไปซุกซ่อน เข้าป่าเข้าพงหายหน้าไปหมด.

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายความในข้อนี้ว่า ในสมัยหนึ่งไร้ศีลธรรมแล้วก็เกิดอธรรมขึ้นมา แม้ในชนชั้นปกครอง ก็มีพระราชที่ประกอบไปด้วยธรรม ก็มีราชวัลลภที่เลวๆ เป็นคนพาลเป็นบริวาร ก็ให้อำนาจแก่ราชวัลลภเลวๆนี้ กษัตริย์อำมาตย์เสนาบดีข้าราชการที่ซื่อตรง จานต้องหนีไปเป็นฝูงๆเลย คือหนีภัยก็ตาย.

ถ้าเราดูให้ดี บางทีจะพบอะไร ว่ามันตรงกับความจริง ยิ่งขึ้นไปอีกก็ได้ : **เคธวณครูกถ์ลูกศิษย์.** ได้ฟังมาหลายเรื่องแล้ว ล้วนแต่น่าสังเวช; ครูกถ์ลูกศิษย์จนบางแห่งต้องไหว้ลูกศิษย์ ต้องอะไร. ครูกถ์ลูกศิษย์, นายจ้างกถ์ลูกจ้าง; ถ้าเป็นสมัยก่อนแล้วมันไม่เคยมี เพราะเขารักเหมือนกับลูกหลานต่อกันและกัน. คนที่ทำความผิดมีมากขึ้น ก็กถ์ลูกน้องจะเปิดโปง ก็กถ์ลูกน้องขึ้นต่ำๆ ขึ้นพลๆ. หรือถ้าดูให้ดีก็จะเห็นว่า มหาประเทศ ประเทศใหญ่ๆ ในโลกเวลานี้ กถ์ประเทศเล็ก ๆ ด้วยเหตุผลบางประการก็มี; มันมีค่าเท่ากับเสือกลัฏฐุแกะเหมือนกัน. ความฝันข้อที่ ๑๖ เป็นอย่างนี้.

ทุกข้อเห็นได้ว่า จะมีได้ก็ต่อเมื่อถึงสมัยที่จะไว้ศีลธรรม หรือเสื่อมศีลธรรม. เคียงนี้โลกเรากำลังจมลงไปสู่ภาวะไว้ศีลธรรม ฉะนั้นละครเหล่านี้ก็หาดูได้ง่าย; แต่เป็นละครที่มันเศร้า น่าร้องไห้ น่าฉกคอตาย.

โลกกำลังจมสู่ภาวะไว้ศีลธรรม ต้องพึงอิทัปปัจจยตาไว้

สรุปความแล้ว โลกนี้มันกำลังจมลงสู่ภาวะไว้ศีลธรรมอยู่เรื่อย ๆ ถ้าไปถึงที่สุดแล้วมันก็วินาศ. ถ้าเผอิญมีโชคที่มีใครมาช่วยไว้ได้ มันก็เปลี่ยนแปลงได้; อย่าเพ้อตายใจว่า มันจะต้องเป็นอย่างนั้นถึงที่สุด มันแล้วแต่อิทัปปัจจยตา. ฉะนั้นขอให้ **หังอิทัปปัจจยตาคันให้มาก ๆ ทำในทางที่ถูกต้อง.**

โลกนี้กำลังจมลงสู่ภาวะไว้ศีลธรรม **โลกแผ่นดิน** : โลกก้อนหิน ก้อนกรวด ก้อนทราย นี่ก็ **ไว้ศีลธรรม** คือมันผิดปกติกมากขึ้น ถูกทำลายมากขึ้น. **โลกคือร่างกาย** คนนี้ เนื้อหนังร่างกายคนนี้; บางทีพระพุทธรูปเจ้าท่านก็เรียกว่าโลกหนึ่ง มันก็กำลัง **ไว้ศีลธรรม** หรือผิดปกติ ไร้ภาวะปกติ : คือคนก็กำลังไร้ภาวะปกติ, สัตว์ก็กำลังไร้ภาวะปกติ พืชพันธุ์ธัญญาหารไร้ภาวะปกติ, วิญญาณคือดวงสติปัญญาของมนุษย์กำลังไร้ภาวะปกติ.

โลกทุกโลกกำลังจมลง ๆ สู่ภาวะที่จิตทราม มีภาวะจิตทราม; แม้ตัวตายแต่จิตทราม. ภาวะไว้ศีลธรรมเป็นภาวะจิตทราม ภาวะไร้มนุษยธรรม ไร้เหตุแห่งศีลธรรม ไร้ศาสนาที่แท้จริง; มีแต่ศาสนาเงิน ไร้เหตุแห่งศีลธรรม ไร้ภาวะศีลธรรม นั่นก็คือมีแต่อาชญากร อาชญากรรม หามีปลอดภัยที่ไหนไม่ใคร่ไม่ได้อยู่แล้ว. นี่แหละ ไร้ภาวะแห่งศีลธรรม.

เมื่อไรปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่เป็นปกติ คือธรรมชาติถูกทำลาย ธรรมชาติถูกขูดขืนมาดสูง เพื่อใช้รับราฆ่าฟันกัน บำรุงบำเรออารมณ์ หรือบำเรอวิชาของมนุษย์ ทร์พ้อในถิ่นถูกขูดขืนมา บำรุงบำเรอวิชาของมนุษย์นั่นเอง; นี่เรียกว่าโลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม. เมื่อคุณกันโดยส่วนใหญ่ มันไม่ใช่ทุกคน แต่ว่าโดยส่วนใหญ่ โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม; ขึ้นป้อยไว้อย่างนี้สักวันหนึ่ง มันก็จะไม่มีอะไรเหลือ จะต้องช่วยกันอย่างไร ก็ไปคิดดู.

การบรรยายในวันนี้ ก็มุ่งหมายจะชี้เฉพาะเพียงแง่เดียวว่า โลกกำลังทรุดลงๆ ไปในภาวะแห่งความไร้ศีลธรรม สำหรับจะได้พิจารณาเนื่องกันไปกับปัญหาข้ออื่น ๆ ในโอกาสหลัง.

ในวันนี้ก็ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ ขอโอกาสให้พระสงฆ์ท่านสวดคณเฑียรบาลีพระธรรม ที่จะช่วยให้เกิดกำลังใจ ในการที่จะช่วยกันบำรุงส่งเสริมศีลธรรมได้เป็นแน่นอน.

คำถามท้ายการบรรยาย ครั้งที่ ๔

ถาม : ความหมายของพุทธศึกษา มีนัยคิดไป ไม่ได้ตรงตามความหมาย ไม่ได้เอาหมวดสอนไม่ได้เอามาใช้; แต่ที่สำคัญว่านั่นอีก ก็คือการที่เด็กได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ ที่บารมีอย่างหนึ่ง เป็นการอบรมที่ผิด ตั้งแต่ต้น ตั้งแต่เด็กๆ ถึงแก่ก่อนเข้าโรงเรียนก็อย่างนั้น เป็นคั่นว่า พ่อแม่ก็จะสอนให้เด็ก ๆ นั้น รู้จักรัก และโกรธ ของที่เป็นวัตถุ ที่ไม่มีจิตใจ ก็ให้รู้จักโกรธสิ่งแค่สิ่งๆ. เป็นคั่นว่าเด็กเห็นธนาปรังดู พ่อแม่ ก็มักจะเอามือหรือไม้ไปตีประทุเสีย เป็นการโกรธประทุ ให้เด็กเห็น

ปลุกฝังจิตใจเด็ก ทั้งแต่เล็ก ๆ ให้เด็กเห็นว่า ประตูนับเป็นสิ่งที่ทำให้เขาเจ็บ หักให้เด็ก
รู้จักโทษชั่วคุณ โทษสิ่งของ โทษอะไรต่างๆ ที่มันไม่ตรงต่อข้อเท็จจริง ปลุกฝัง
ความโกรธไปตั้งแต่เล็ก ๆ.

นี่ มาถึงเรื่องวัฒนธรรมเปลี่ยนไป และทฤษฎีธรรมเปลี่ยนไป ส่วนด้าน
วัฒนธรรมเปลี่ยนไป จากความเย็นเป็นร้อน ทำให้หญิงเดี๋ยวนี้ต้องบำเพ็ญที่จะออก
ทำงานนอกบ้าน มีสิทธิทำผู้ชาย อาจจะขึ้นนักการเมือง ซึ่งท่านทั้งหลายพิจารณาดู
ก็แล้วกัน ว่าจะถูกท้องหรือไม่ ตรงตามวัฒนธรรมของไทยเรหรือไม่ ก็ขอว่า ผู้หญิง
นั้นทำอะไร ตัวผู้หญิงขึ้นสู่การเมืองมาก แล้วการบ้านนั้น จะเป็นอย่างไร ก็ขอ
ให้คิดดู ไม่ต้องพิจารณาเกี่ยวนี้ ผู้หญิงกำลังทรงอิทธิพลมากที่สุด ว่าสักระยะหนึ่งนักการเมือง
กันมากที่สุด และกำลังทำอะไรให้เขาผู้ชาย จะถูกท้องหรือไม่ ก็พิจารณาเอาเอง
เกี่ยวกับด้านวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป.

เกี่ยวกับด้านธรรมชาติที่เปลี่ยนไป นิยมวัตถุ ชะนุก่อหาทางด้านจิตใจ
ซึ่งทำให้โดยเฉพาะผู้หญิงเรา มักหลง และคิดใจ สนใจแต่ของใหม่ ๆ กลายเป็นแฟชั่น
ผู้หญิงจะนิยมแฟชั่นมากที่สุดใน จะเป็นแฟชั่นการแต่งกาย แฟชั่นเครื่องประดับ แฟชั่น
การรับประทานอาหาร อะไรก็ตาม ที่เขาเรียกว่า แฟชั่น ๆ นิยมของใหม่ ๆ ซึ่งตัวมันแต่เป็น
ด้านผู้หญิงมากกว่าชาย แต่ผู้ชายก็มีเหมือนกัน เพราะฉะนั้นให้คิดดูว่า ที่เรานิยม
ยารยธรรมด้านวัตถุ ชะนุก่อหาทางด้านจิตใจนั้น ถูกท้องหรือไม่ ผู้หญิงเราชอบเป็นควาย
ให้เขาจูงมุกหรือไม่.

เขาให้จำนวนแรงกว่านี้ ที่ผมเคยพบมา บอกว่า ผู้หญิงนี้เหมือนกับควาย
ที่ถูกจูงมุกโดยช่างคัดเลือ นายจ้างผู้ออกแบบเสื้อ หรือโรงงาน ที่ผลิตของใหม่ ๆ
นาราย ถ้าหากว่า เขาไม่ผลิตของใหม่เขาก็ขายไม่ได้ ไม่ยอมแบบเพื่อใหม่ ๆ นายจ้าง
ผู้คัดเลือมามีงานทำน้อย รายได้น้อย ถ้าอย่าให้เขาเก่า ๆ ชาติ แล้วจึงมากักใหม่ นั้น
พวกช่างคัดเลือกเขาไม่ร่ำรวย หารายได้ได้น้อย จึงออกแบบเสื้อกันใหม่ ๆ ทั้งที่ของเก่า
ยังไม่ขาด เพราะฉะนั้นคนที่หลงทางด้านนี้ เปลี่ยนอารยธรรมมาหลงทางด้านวัตถุ

มาหน้าทางเท้าผ่ายจิตใจแล้ว ก็จะเป็นทาสของสมัยหรือแฟชั่น ซึ่งเขาเทียบว่า เหมือนกับกล้วย ที่ถูกทิ้ง โดยนายช่างผู้ออกแบบเครื่องแต่งกาย หรือนายช่างผู้ตัดเสื้อผ้า.

ถ้าผมชอบมาก เพราะเขาใช้แล้วมันกระด้าง นิยมแฟชั่นทั้งหลาย รองเท้าเก๋ๆยังไม่ทันขาด ก็ซื้อรองเท้าใหม่ ให้มันมีความเฟชั่น ให้มันมันสูง นี้อย่างนี้ก็ตกไปแล้วกัน วุ่นวายแต่ทุกหรือมิ.

หัน เท้าที่ผมได้ฟังท่านอาจารย์บรรยายมา เรื่องวัฒนธรรม และ ศีลธรรม ผมมีข้อสงสัยในแง่ของความหมาย. ความหมายกว้างๆพญฺชนะ ก็รู้สึกว่าจะแตกต่างกันพออธิบายกันได้; วัฒนธรรม – เจริญ, ธรรมก็ทำให้เจริญ, อารยธรรม – ธรรมที่ทำให้ไกลจากกิเลส โดยพญฺชนะ ก็นึกออกอย่างนั้น ถ้าโดยความหมาย ผมใคร่ขอเรียนถามว่า มันต่างกันอย่างไร สำหรับคำว่า วัฒนธรรม และ อารยธรรม.

ตอบ : ภาษาบาลี กับ ภาษาไทย นี่กำลังปนกัน ผิดบ้าง ถูกบ้าง กำลังใช้กันแล้วมันเปลี่ยนยาก เช่นว่า วัฒนธรรม มาพูดว่า อารยธรรมนี้ อารยธรรมควรสูงกว่า อารยธรรม เป็นของบ้านเรือนธรรมตามาบัญญัติไป. สรุปความแล้วก็ว่า ช่วยไม่ได้ แก่ไม่ได้ ไร้ไปตามที่เขาใช้กัน แต่เรารู้ความหมายให้ดีให้ถูกก็แล้วกัน. อารยธรรม ต้องเป็นธรรมะที่ทำให้เป็นพระอรหันต์, วัฒนธรรม ก็เป็นธรรมะที่ให้มันมาก ให้หนา ให้มันจก ให้มันรุ่งโรจน์.

ถาม : ข้าย้ายไปนี้อีกข้อหนึ่ง บัณฑิตโยธัม มีการใช้คำว่า อธิปไตย ประชาธิปไตยเพื่อจนกระทั่ง ไม่มีที่สูง และ หักๆ ตรงกับที่เด็กสมัยนี้กำลังต่อต้าน คำว่า ศักดินา เขาใจว่า คงจะตรงกับแบบนั้นคือว่า เด็กกำลังจะต่อต้านเรื่องศักดินา. เด็กสมัยนี้ไม่ต้องการคำว่า ศักดินา ต้องการคำว่า เสมอกัน ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ เพราะฉะนั้น คำว่า ศักดินานี้ จะมีความหมายตรงกับคำว่า วรณะ ที่เขารู้ว่า ชั้นวรรณะ แล้วศักดินาชั้นวรรณะ กับ ศักดินา นี้มีความหมายต่างกัน หรือเหมือนกัน.

ตอบ : เก๊กสม้ยั้น มันก็มีหลายพวก พวกหนึ่งมากเกินไป จนจัดพระพุทธรูปตัวเองว่าเป็นระบบศักดินา หรือ เป็นลัทธิศักดินา พระพุทธรูปเจ้าท่านมีอะไรเป็นเผด็จการ พระพุทธรูปเจ้าอย่างนี้ ก็มีเสียแล้ว. ระบบศักดินา หมายความว่า ระบบที่กดขี่เอารัดเอาเปรียบ เพื่อประโยชน์แก่ตนมากเกินไป สบายเกินไป โดยทำให้ฝ่ายที่ยากจนนั้นลำบาก เดือดร้อน ขาดแคลน มีความหมายเท่านั้นเอง.

เดี๋ยวนี้พระในวัด ก็ถูกหว่า เป็นระบบศักดินา ว่า กินดี อยู่ดี นอนดี เติลดี ไปถึงพระพุทธรูปเจ้าด้วย เพราะว่าเขายังเห็นว่า พระพุทธรูปเจ้าเป็นอยู่ อย่างที่ว่าเป็นระบบเอารัดเอาเปรียบ ระบบศักดินา; เขาจัดไว้ในระบบศักดินาชนิดหนึ่งในหลายๆ ชนิด. อย่างเอามาเป็นอารมณ์เลย เพราะว่าคำพูดเดี๋ยวนี้ผิดไปหมดแล้ว.

ถาม : ข้อต่อไป มีอยู่ตอนหนึ่งที่ท่านอาจารย์บรรยายว่า โดยสม้ยปัจจุบันนี้ อำนาจจะไม่มีค่า อำนาจของลัทธิอาจารย์ อำนาจอะไรต่างๆ จะไม่มีค่า หมายความว่า เด็กจะไม่เชื่อฟัง อำนาจต่างๆ ไม่มีค่า มีอยู่บางตอนให้คำว่า เรื่องนี้มีอำนาจเป็นใหญ่ อำนาจเป็นธรรม หรืออย่างไรก็ต้องอยู่ใต้อำนาจ จะเป็นอำนาจของธรรม หรือเป็นอำนาจของกิเลส หรืออำนาจของอาวุธ หรือเป็นอำนาจอะไรต่างๆ.

ตอบ : อันนี้ต้องแยกให้ชัดออกไปว่า อำนาจที่พูดอยู่นี้ หมายถึงอำนาจบังคับบัญชา ส่วนอำนาจในความหมายอื่นนั้น มันยังมีอยู่. ที่ว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลภานั้น พระพุทธเจ้าตรัส ไม่ใช่เราว่ามันหมายถึงอำนาจเงินก็ได้ อำนาจอาวุธก็ได้ อำนาจความดีก็ได้ อำนาจกิเลสก็ได้ ถ้าลองครอบงำใครแล้ว มันก็มีอำนาจเหนือคนอื่น.

ส่วนเดียวที่อำนาจด้วยความหมาย คือ อำนาจบังคับบัญชา พ่อแม่กับบังคับลูกไม่ได้ ผู้บังคับบัญชาราชการ กับบังคับลูกน้องไม่ได้ พระราชากับกับพระเถระเล็กๆ ไม่ได้. นี่อำนาจมันไร้ความหมายไป เรื่องมันจึงเกิดได้ เพราะฉะนั้นอำนาจในที่นี้ จำกัดความแคบเพียง. อำนาจบังคับบัญชาผู้อื่น ส่วนอำนาจเงิน อำนาจปืน อำนาจกิเลสนั้น. อีกส่วนหนึ่งท่างหาก ไม่ได้เกี่ยวในที่นี้.

ถาม : ทั้งหมดนี้ ที่โกฬิสงฆ์ จวนกรุงทั้งสองตามเสารัมานี้ ก็ล้วนแต่ว่า เป็นเรื่องของมนุษย์ เราหมั่นไร้ศีลธรรม แล้วโดยตัวเองก็ไม่รู้ว่า ไร้ศีลธรรม เป็นเรื่องที่น่าสมเพชเราหาที่อ่านอาจารย์ก็กล่าวไว้ ๓-๔ ประโยค ที่น่าจะจำไว้ ท่องได้ขึ้นใจ และน่าจะนั่งคิดว่า ทำไมหนอมมนุษย์เราจึงลจจตกแต่ในทางที่ไม่ควรจะลจจตก น่าจะนึกไว้สัก ๔ ข้อ น่าสังเวชที่สุด ที่ทุกอย่างมีแต่ส่วนที่ทำให้เป็นทุกข์ แต่สิ่งที่ยิ่งกันความทุกข์นั้น เราไม่มี น่าสังเวชอะไรเช่นนั้น.

สิ่งที่น่าสังเวชที่สุด ก็ควรจะสังเวชอยู่อย่างนี้ และสิ่งที่น่าละอาย ก็ที่เราที่มีความสงวนน้อยกว่าสัตว์ ไม่เหมือนกับความเป็นมนุษย์ ๓ ขั้วนี้ เราควรจะได้ออกจากกันทุกๆ ขั้ว. ผมคิดอยู่แล้วว่า มนุษย์โลกสมัยนี้ ส่วนใหญ่ก็เป็นอย่างนี้ ส่วนใหญ่มันจมเดียว ไม่ใช้ส่วนน้อยจน. ส่วนใหญ่ คือโลกมากกว่าครึ่งแล้ว จะอยู่ในภาวะไร้ศีลธรรม.

ในฐานะเราส่วนน้อยก็ตั้งอยู่ ณ ที่นี้ เท่ากับว่า เป็นลูกค่อม หรือว่า กลอยพะยุง ให้จมช้าลงเท่านั้นเอง แต่ด้วยกรรมเหตุที่จะแก้ไข และแก้ไขยากเย็นได้ก็ที่สุดแก่ชาวโลก สำหรับจะไว้รับพิษภัยประปราย ส่งเสริมและบำรุง รักษาศีลธรรม อย่างที่ท้าวเขยารยได้พูดมาแล้ว นี่ไม่พออะไรที่ เท่ากับว่า เหตุการณ์ซึ่งจะเป็นภัยแก่เราแก้ไขยาก.

เราหวังอีกอย่างหนึ่ง ว่า เหตุการณ์อันเลวร้าย ที่เกิดอยู่ทุกวัน เราของมม กลับเสียใหม่ ให้เหมือนกับว่า เป็นเพชรที่หิวคางกก เข้าใจว่าเหตุการณ์อันเลวร้าย ทุกวัน ที่ผาจอวนผู้ว่าการ ขว้างปาระเบิดกัน นักเรียนรบฆ่าฟันกัน จีเคเครื่องบิน ยิงเครื่องบิน เข้าใจว่าเหตุการณ์อันเลวร้ายอย่างนี้ มองในมุมกลับจะได้เป็นบทเรียน เป็นครูกระตุ้นเตือนชาวโลกทั้งหมด สักวันหนึ่งเหตุการณ์เหล่านี้จะกระตุ้นให้มองเห็น กงจักร เป็นกงจักรไปเสียบ้าง แล้วก็จะหันมองหาโลกแก้ว ซึ่งเป็นดอกบัวอันแท้จริง ในกายภาคน้ำ.

(เพียบันท์กัโรดมเพียงนี้)

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๕ -

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

กระแสแห่งความเสื่อมศีลธรรมตามลำดับ

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่ที่ว่า
ศีลธรรมของมนุษยโลก

ในครั้งที่ ๕ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า กระแสแห่งความเสื่อมของ
ศีลธรรมตามลำดับ.

ขอให้นึกทบทวนถึงการบรรยายครั้งที่แล้ว ๆ มา ว่าได้พูดถึงถึงเรื่องศีลธรรม
ที่เป็นปัญหาอยู่ ในแง่ใดแง่หนึ่งทั้งนั้น. ในครั้งสุดท้ายนั้นก็ได้พูด ในหัวข้อว่า
โลกกำลังจมลงสู่ภาวะไร้ศีลธรรม. ในครั้งนี้ ก็จะชี้ให้เห็นอาการที่จมลงสู่
ภาวะไร้ศีลธรรมตามลำดับ, ตามลำดับอย่างไร ซึ่งจะเป็นการขยายความของการบรรยาย
ในครั้งที่แล้วมานั่นเอง ให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น.

อย่างไรก็ดี อย่าจะขอบทวนอยู่เสมอ โดยไม่เกรงว่าผู้ใดจะรำคาญ ก็อย่าจะให้พิจารณาถึงเรื่องศีลธรรมกันเป็นพิเศษ, **ให้คำว่า ศีลธรรม มาอยู่ที่ริมฝีปากสำหรับพูด ให้อยู่ในใจตลอดเวลา;** ทั้งนี้จะทำให้ได้ก็ด้วยความเข้าใจในเรื่องศีลธรรม อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งและถูกต้อง กว้างขวางเพียงพอ ครอบคลุมปัญหาทั้งหลายได้. ขอให้สังเกตดูอย่างยิ่งต่อไป ซึ่งจะพบได้เองว่า **ปัญหาทั้งหลายมารวมอยู่ที่ปัญหาหนึ่งเพียงปัญหาเดียว ศีลปัญหาทางศีลธรรมนั้น.**

บทวนความหมายของศีลธรรมให้แจ่มอยู่เสมอ

คำว่า “ความเสื่อมศีลธรรมของโลก” มันก็มีความหมายกว้าง; โดยเฉพาะคำว่า *โลก* นี้ไม่ได้หมายถึงแผ่นดินสำหรับอยู่อาศัยอย่างเดียวเท่านั้น. ในภาษาธรรมะแล้วก็มีโลกภายใน คือเป็นจิตใจของมนุษย์ ที่กำลังเป็นอยู่อย่างใด ช่วงโน้น เราเรียกว่าโลกเหมือนกัน เรียกว่าโลกวิญญาณ, โลกจิต โลกในตัวตน ส่วนแผ่นดินโลกในทำนองนั้นเป็นโลกในภายนอก ฉะนั้น คำว่า “เสื่อมศีลธรรมของโลก” นี้ ก็เสื่อมอยู่ในจิตใจก็มีเหตุแห่งศีลธรรม กำลังเสื่อมภาวะแห่งความมีศีลธรรม กำลังเสื่อมอยู่ในใจแล้วก็ออกมาถึงข้างนอก คือการกระทำที่แสดงออกมา ผลอยู่ที่ปรากฏอยู่แก่สิ่งทั้งปวง แม้ที่ไม่มีชีวิตวิญญาณ.

ขอเตือนให้นึกถึงความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” ในความหมายที่กว้างอย่างนี้ไว้เสมอไป, เตือนอีกครั้งหนึ่งที่ว่า ศีลธรรมนั้นจะมี ๓ ความหมาย เป็นอย่างน้อย **ศีลธรรมคือเหตุแห่งความปกติ** *สี-ละ* แปลว่า *ปกติ*, *ธรรมะ* แปลว่า *เหตุ*, *ศีลธรรม* แปลว่า *เหตุแห่งความปกติ*. ความหมายถัดมา **ศีลธรรม** แปลว่า *ภาวะ*

แห่งความปกติ คือผลที่ได้รับจากการทำเหตุนี้เอง; อย่างนี้คำว่า *ธรรมะ* ก็แปลว่า *ภาวะ*, ศีลธรรม ก็แปลว่า *ภาวะแห่ง สี-ละ*; *สี-ละ* ก็คงแปลว่า *ปกติ* อยู่ตามเดิม. อีกความหมายหนึ่ง เป็น *ภาวะที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ*; ถ้ามัน *ปกติอยู่ตามธรรมชาติ* ก็เรียกว่า *ภาวะแห่งศีลธรรม* ด้วย ทั้งที่ไม่มีจิต ไม่มีวิญญาณ.

เมื่อเอาความหมายทั้งหมดนี้มารวมกันแล้ว มันก็**ไม่มีอะไร ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องด้วยศีลธรรม** นับตั้งแต่ต่ำสุดจนถึงสิ่งสูงสุด คือพระนิพพาน; เพราะว่า *พระนิพพาน* นั้นแหละ *เป็นตัวภาวะแห่งศีลธรรม*, คือภาวะแห่งความสงบ; ผู้ที่เรียนบาลีมาแล้วเท่านั้น จึงจะรู้ว่า *สี-ละ* คำนี้ แปลว่า *สงบ* หรือ *ปกติ* ตามความหมายที่แท้ก็แปลว่าปกติปกติก็คือสงบ.

ชาวบ้านก็มักจะรู้แต่เพียงว่า *สี-ละ* ก็คือศีล ที่ต้องรักษานั่นเอง; บางทีก็จะนึกไปถึงกอนหินบ้าง สีละ, ศีลา. แต่ถ้าวัดให้ถี่ก็จะเห็นได้ต่อไปว่า กอนหินมันปกติ; นั่นคือ ภาวะศีลธรรมมันมีอยู่ที่กอนหิน โยสนินิขฐานเอวามางทีจะเอาชื่อที่เคยใช้เรียกกอนหินนั้นแหละ มาเป็นชื่อสำหรับเรียกศีลที่ประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้มันเกิดภาวะปกติ มันจึงไม่มีอะไรที่ไม่ได้เกี่ยวกับคำว่า *สี-ละ* ในความหมายที่ว่าปกติ : เกี่ยวในฐานะที่เป็นเหตุก็มี, เป็นผลก็มี, เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติทั่วๆ ไปก็มี.

เพราะฉะนั้น แม้เราจะกระดิกตัวไปทางไหนสักกระเบียดนิ้วหนึ่ง มันก็เกี่ยวข้องกับความปกติ คือจะมีศีลธรรมหรือไม่ศีลธรรม; จะหาอาหารกิน จะกินอาหาร **จะเป็นอยู่อย่างไร ก็ไม่พ้นไปจากเกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรม** เบื้องต้นๆ ก็เป็นอย่างนี้ต้องมีการกิน มีการกิน การเก็บรักษา การมีไว้ การประพฤติก่อนและกันนี้ให้มันถูกตามศีลธรรม แล้วก็สูงขึ้นไปถึงถึงจิตปกติ ถ้าปกติถึงที่สุด ก็คือสมารถขจัดกิเลสออกไปได้ ก็คือเป็นภาวะปกติ ถึงที่สุด คือไม่มีกิเลส หรือนิพพาน.

ขอให้ความหมายของคำๆ นี้ แจ่มแจ้งอยู่ในลักษณะอย่างนี้ทุก ๆ ประการ ในความรู้สึกของท่านทั้งหลาย จนมีความรู้สึกต่อสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม อยู่ทุกครั้งทีหายใจเข้าออกได้จริง.

ศึกษาความเสื่อมศีลธรรมจากพระคัมภีร์บ้าง

วันนี้จะพูดถึง **กระแสแห่งความเสื่อมของศีลธรรม** สามลำดับ; ในตอนนี้ มีความหมายประหลาดอย่างหนึ่ง ซึ่งอยากจะบอกกล่าวให้ทราบทั่วกันว่า เรื่องราวในพระคัมภีร์ ที่เราไม่ค่อยจะสนใจกัน เห็นว่าเป็นเรื่องพ้นสมัยก็กระมังไม่ใช่เช่นนั้น โดยที่แท้จริงแล้ว มันกลับเป็นเรื่องจริง และจริงอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้.

ครั้นเมื่อจะพูดถึงเรื่องอะไร ถ้าเป็นเรื่องที่มีอยู่ในพระคัมภีร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือที่ในพระไตรปิฎกโดยตรงแล้ว อาตมาก็อยากจะเอาเรื่องในพระคัมภีร์ นั้นแหละมาพูด มาอธิบายให้ฟัง แทนที่จะต้องมาคิดโน้นเองใหม่; เพราะไปค้น **ในพระคัมภีร์** มันก็มี **ไปทุกเรื่อง** หรือทุกแง่ทุกมุมของแต่ละเรื่องอย่างน่าประหลาด, น่าประหลาดจนเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เกินกว่าความคิดนึกของเราสมัยนี้, แล้วมันยังบังเอิญมาตรงกันกับภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่พวกเราเป็นอยู่ในสมัยนี้ ในปัจจุบันนี้ซึ่งทั้งหมดนี้ **พอจะบอกให้เราทราบได้** ว่าเรากำลังอยู่ที่จุดไหน, คำว่า “จุดไหน” นี้ หมายความว่า **จุดที่จะนำไปสู่ความเจริญ หรือจุดที่นำไปสู่ความพินาศ.**

ฉะนั้น ขอให้สนใจในข้อความของพระคัมภีร์ ให้ดี ๆ มาจับกันคู่กับสถานการณ์ หรือเหตุการณ์สมัยนี้ แล้วจะพบว่า เรากำลังยืนอยู่ที่จุดไหน; ดังนั้น เป็นอันว่า

เกี่ยวกับเรื่องนี้ เราลวากัน ไปตามข้อความในพระคัมภีร์ที่ว่า, แล้วก็มองเห็นได้เองว่า มันเป็นอย่างจริงในสมัยปัจจุบันนี้อย่างไร.

เอาละ, เป็นอันว่า เราจะกล่าวตามพระคัมภีร์ แต่ถึงอย่างนั้น ยังมีเรื่องที่จะต้องบอกกันให้รู้กันอีกชั้นหนึ่งว่า เรื่อง **พระคัมภีร์** นั้นระวางให้ที่; **อย่าให้กลายเป็นว่า มีไว้สำหรับทำให้เรากลายเป็นคนโง่.**

ความในพระคัมภีร์ลึกลับ มิใช่ไร้สาระ

ข้อนี้หมายความว่า เมื่อเราตีความไม่ถูกต้อง เราก็จะเห็นว่า **พระคัมภีร์นั้นเหลวไหลไร้สาระ**; เราไม่เห็นว่าเราเป็นคนโง่ ถ้ามันตกอยู่ในสภาพอย่างนั้นแล้ว ก็เป็นอันว่า พระคัมภีร์นั้นมิได้สำหรับทำให้คนนั้นกลายเป็นคนโง่ ที่จริงมันไม่ใช่อย่างนั้นทั้งนั้น จึงต้องตีความถ้อยคำแต่ละคำ. แต่ละเรื่องในพระคัมภีร์นั้นให้อีกข้อ ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วจะไม่เชื่อ ระไม่ยอมเชื่อ แล้วจะหัวเราะเยาะพระคัมภีร์.

จะยกตัวอย่างให้ฟัง ในเรื่องที่จะกล่าวนี้ เป็นข้อความที่กล่าวว่า เมื่อมนุษย์มีอายุแปดหมื่นปี มีเหตุการณ์เป็นอย่างไร, และเมื่อมนุษย์มีอายุลดลงเหลือหมื่นปี เป็นอย่างไร, สกอลมหรือเป็นสองหมื่นปี หมื่นปี กระทั่งเมื่อมนุษย์มีอายุห้าพันปี สองพันปี หนึ่งพันปี ห้าร้อยปี กระทั่งร้อยปี เหตุการณ์เป็นอย่างไร.

บางคนคงจะจนอยู่แล้วก็ได้; ท่านทั้งหลายไม่กลัวதுမ်းพระคัมภีร์ แต่พอได้ข้ออย่างนี้ ก็จึงเห็นว่ามันอะไรกัน. หัวไม่จึงกล่าวว่า เมื่อมนุษย์มีอายุแปดหมื่นปี

สี่หมื่นปี - ถอยหลังลงมาตามลำดับ ? นี่ก็เพราะว่า เราไม่มีปัญญาจะตีความอะไรเลย ; ถ้ากล่าวเช่นนั้น มันมีความหมายพิเศษ ซึ่งต้องตีความกันโดยวิธีพิเศษ, แต่ตัวใครไม่ยอมตี ยอมเชื่ออย่างนั้น ไปตามคำหนังสือเลยว่า อายุแปดหมื่นปี สี่หมื่นปี เต็ม ๆ อย่างที่ตัวหนังสือกล่าว^{นี้}ได้ ; อย่าง^{นี้}ก็ยังไม่ปลอดภัยกว่าคนที่^{นี้}ไม่เชื่อแล้วกลับหัวเราะ, เพราะว่าถ้าเชื่อว่า แปดหมื่น, สี่หมื่นปี เป็นอย่างนั้นจริง ก็ปฏิบัติความดีพระกัมมัฏฐานไว้ มันก็ยิ่งได้รับประโยชน์ ; แต่ถ้าไม่เชื่อ แล้วหัวเราะ ไม่สนใจ มันก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร บางทีก็อาจจะให้โทษ ที่จะเป็นคนประมาท, ถ้าผู้ใดสมที่จะเชื่อความหัวหนังสืออย่างนี้ก็ได้ ก็ยังมีประโยชน์.

แต่เดี๋ยวนี้มีหนทาง หรือวิธีที่จะตีความ ให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นไปกว่า และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ; โดยเฉพาะปัจจุบัน^{นี้} คือจะตีความ **เล่ห์กับอายุ** ^{นี้} ก็เห็นได้ว่า ท่าน **ถือเอากิเลสตัณหาเป็นหลัก ;** คือ **คนมีกิเลสตัณหา**น้อย หรือไม่มีเลย **อายุ**สั้นมาก, พอ **คนมีกิเลสตัณหา** ^{นี้} **มากมาย** ^{นี้} **อายุ**ก็สั้นลง ๆ. ^{นี้}เป็นหลักทั่วไปในพระกัมมัฏ ^{นี้} กล่าวไว้อย่างนี้.

นี่เราเห็นได้ง่าย ๆ ว่า ถ้าเรามี**ความอยากมาก** ความต้องการมาก **เวลา** **สั้น**ก็สั้น เพราะว่ามันไม่ทันแก่ความต้องการ ; ถ้าเราไม่มีกิเลส ไม่มีความต้องการ มันก็ดูเหมือนกับว่าเวลามันยาวนาน. ดูความรู้สึกของเราเองก็ได้ เมื่อเด็ก ๆ เราารู้สึกว่าวันคืนมันยาว เราอาจจะนอนกลางวันได้ทั้ง ๒ - ๓ ครั้ง มันก็ยังไม่ค่า ; พออายุมากขึ้น มันก็จะนอนมันก็ค่าเสียแล้ว นี่เพราะว่าเรามีความต้องการมาก, มากกว่าเด็ก ๆ มาก มันจึงเป็นสิ่งที่ มีสัดส่วนของมันอยู่ในตัว.

เวลานี้ก็มีกฎทางวิทยาศาสตร์ ที่เรียกว่า กฎสัมพัทธพหุญญ หรือ *relativity* ให้ศึกษากันได้อย่างละเอียด และเข้าใจได้ทันทีว่า ทำไมจะเกิดความรู้สึกที่แปลกประหลาด

แตกต่างกันอย่างนั้น, ซึ่งเป็นเหตุให้ความจริงว่า ความจริงนั้น ยังไม่รู้ว่าจะจริงอยู่ที่
ตรงไหน มันจึงอยู่เพียงแค่ผลที่เกิดออกมา. จากการสัมพันธ์ของสิ่งที่มีนสัมพันธ์กัน
ในลักษณะอย่างไร. ใครอยากสนใจ และสามารถจะทำได้. ก็ไปหาทฤษฎีเรื่อง relativity
นี้ศึกษาดู.

แต่ในที่นี้จะพูดเฉพาะใจความว่า มันมีความสัมพันธ์กัน ระหว่างสิ่งที่มี
ต้องสัมพันธ์กัน; ในกรณีนี้ก็คือ **ความยาวของมนุษย์กับสิ่งที่เรียกว่าเวลา.** เมื่อ
มีความยาวต่างกัน เวลาจะปรากฏแก่บุคคลนั้นต่างกัน; ฉะนั้นเขาจึงมีบัญญัติอายุมนุษย์
ว่า มีอายุ แปรตามนั้น ในสมัยที่มันไม่มีความเลื่อมทางศีลธรรม. มนุษย์มีอายุสั้นเข้า ๆ
ตามลำดับของความเลื่อมแห่งศีลธรรม จนกระทั่งกล่าวได้ว่า ในที่สุดจะมีอายุเพียง ๑๐ ปี
ก็ถึงยุคมีกัมมัตถุ คือความวินาศของมนุษย์.

ขอให้อ่านคำนวณดูเอาเองว่า คนอายุแปดหมื่นปี ใครมันจะมีความอยากร
ก็มากน้อย และคนที่อายุจำนวน ๑๐ ปี จะมีความอยากรุนแรงอย่างไร; ไม่ต้องเรื่อง
ลึกซึ้งอะไรนัก เรื่องที่ปรากฏอยู่แก่จิตใจทุกคน ของคนโดยมาก เช่น ทำไมจึงรู้สึกว่
วันนั้นนาฬิกาเดินช้าจริง, บางเวลา รู้สึกว่า วันนั้นทำไมนาฬิกาเดินเร็วจริง, ท่านที่
กำลังอยากอะไร หรือกำลังรอคอยอะไรอยู่, หรือชั่วรักกำลังคอยชู้รัก ก็รู้สึกว่ นาฬิกาเดิน
ช้าแล้ว ไม่เดินตามปกติแล้ว. นี่คือกฎของความสัมพันธ์ ระหว่างสิ่งที่ต้องสัมพันธ์กัน
ทำให้เกิดความรู้สึกออกมาที่แตกต่างกัน.

ฉะนั้น การที่บัญญัติว่า คนที่มีอายุน้อย แปดหมื่นปี สี่หมื่นปี สองหมื่นปี
หนึ่งหมื่นปี จนกระทั่งลงมาเป็นสิบปี นี้ เป็นคำพูดที่ฉลาดที่สุด, ถูกต้องที่สุด;
มีความหมายที่สุด; จึงขอให้สนใจในลักษณะอย่างนี้. แล้วท่านก็จะไม่หัวเราะเยาะ

ข้อกรรมในพระคัมภีร์ ซึ่งจะนำมากล่าวในวันนี้ คือพระบาติที่เรียกว่า *ฉกกวตติสสค* แห่ง*ปาฏิกวคค* ของคัมภีร์ *หิมณิกาย* พระไตรปิฎก เล่ม ๑๑ ที่เป็นบาลีเล่มที่ ๑๑ หน้า ๗๗ ซึ่งจะเลิกกล่าวต่อไป จะพบข้อความอย่างนี้, จึงให้พูดล่วงหน้าไว้เสียก่อนว่า; จะเห็นเป็นเป็นเรื่องบ้านหลังไร่สวรรค์ แล้วก็ไม่ต้องอะไรต่อไปอีกก็ได้.

พระคัมภีร์มีลักษณะอย่างนี้, และยังลักษณะเหมือนกับเป็นการทำนายทายทัก, นี่เพราะว่า เขาต้องการให้คนฟังไว้ แล้วกลัวไว้ แล้วป้องกันไว้ เช่น การบรรยายครั้งที่แล้วมา ที่พูดเรื่องความฝัน ๑๖ ข้อ; พระพุทธเจ้าท่านทำนายอย่างไร มันก็เป็นเรื่องการทำนายโลกในอนาคต. คนตีความไม่ได้ก็หัวเราะเยาะ แต่ที่ตีความได้ ก็กลายเป็นเรื่องจริง ที่น่าสะอึ้ง และดำรงเป็นอยู่จริงๆ, ลองคิดดู.

วันนี้จะพูดถึงพระสูตรนี้ ไม่ใช่ลักษณะทำนายทายทักอย่างเพื่อจ้อ, เป็นเหมือนกับการกล่าวไว้เป็นหลักว่า มันจะต้องเป็นอย่างนี้ และมันจะต้องย้อนไปย้อนมาอย่างนี้. ถ้าท่านได้กล่าวไว้ในลักษณะที่ว่า : เมื่ออายุ แปดหมื่นปี แล้วลดลงๆ ถอยลงมาจากอายุสิบปี ฆ่าฟันกันเกือบหมดทั้งโลก เป็น*สัตถันตรกัปป์* อยู่ ๗ วัน. ต่อมาได้เกิดใหม่ทั้งต้นใหม่; ทำความดีใหม่ อายุก็ขึ้นขึ้นอีก, ขึ้นขึ้นอีกจนกลับไปแปดหมื่นปี อีก; แล้วจากนั้นก็เกิดการเสื่อมศีลธรรมอีก มนุษย์ก็จะถอยลงมาจากลำดับ จนกระทั่งเหลือสิบปีอีก .เกิดมิลกัญญ์อีก ถอยหน้าถอยหลังอยู่อย่างนี้.

นี่มันยิ่งไปกว่าที่จะเป็นกรทำนายทายทัก มันเหมือนกับบอกกฎอะไรให้, บอกกฎเกณฑ์อะไรไว้ให้อันหนึ่งทีเดียว. ท่านเอาหลักเกณฑ์อะไรมาใช้กำหนดตัวเลขแปดหมื่น สี่หมื่น สองหมื่น หนึ่งหมื่น ห้าพัน สองพัน หนึ่งพัน ห้าร้อย สองร้อย หนึ่งร้อย ห้าสิบปี ยี่สิบปี หรือว่าสิบปี นี่ไม่สำคัญว่า ท่านจะเอากฎเกณฑ์อะไร;

แต่ส่วนใหญ่ฉันรู้อยู่แล้ว เอากฎเกณฑ์ของความมากมาย ของความเลื่อมใสศรัทธาออกมา เป็นหลักบัญญัติ เกี่ยวกับอะไรก็เอาข้อความนั้นมากล่าวให้ฟัง พอที่จะจับทางเรื่องได้ช่วยตนเอง.

นี่คือสิ่งที่ต้องขอรับรองในระยะแรกนี้ขอท่านทั้งหลาย ว่าช่วยระวังให้ดี **อย่าให้กลายเป็นว่า พระคัมภีร์นั้นมิได้สำหรับทำให้เราฉลาดเป็นคนใจ;** มันไม่ใช่ความมุ่งหมายของพระคัมภีร์ที่จะเป็นอย่างนั้น. เป็นความมุ่งหมายของผู้กล่าว หรือของพระพุทธรูปเจ้า หรือของใครก็ตาม ที่ทำให้เกิดพระคัมภีร์ขึ้นมา. ด้วยความหวังที่จะให้เราเป็นคนไม่ใจ ให้เป็นคนฉลาด แล้วก็สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้.

เดี๋ยวนี้มันเป็นที่น่าสรวลหัวว่า มันกลับตรงกันข้ามเสียอย่างนี้ มันก็ไม่มีใครสนใจกับเรื่องเหล่านี้ ทว่านี่เป็นเรื่องศรัทธา; **ตนเองก็กลายเป็นคนใจ ไม่ได้รับประโยชน์จากพระคัมภีร์** นั่น. นี่เรียกว่า เราไม่ได้รับประโยชน์ที่มันมีอยู่จริง, และควรจะได้รับจริง ๆ มันน่าสรวลหัวเท่าไร; ขอให้ลองคิดดู.

ในพระสูตร มีเรื่องน่าศึกษา ทางศีลธรรม; ที่เกี่ยวกับโจรกรรม

นี่ ก็มาถึงหัวข้อความในพระสูตรนั้น ซึ่งจะเล่าให้ฟังโดยใจความ เป็นการแสดงถึง กระแสแห่งความเลื่อมใสศรัทธาเป็นลำดับ ๆ เป็นระยะไป ตั้งแต่ต้นจนถึงวาระสุดท้าย; ทุกขั้นทุกตอนแสดงความไว้ศีลธรรมมากน้อย เริ่มต้นเรื่องไม่จำเป็นจะต้องเอามาพูดก็ได้. เริ่มต้นเรื่อง พระราชาผู้ปกครองแผ่นดิน เริ่มทำผิดพลวอะไรบางอย่างเป็นเรื่องแรก แล้วเกิดวิกฤตการณ์ ขยายตัวเรื่อยมาจนถึงมีคดี.

สำหรับคำว่า **พระราชวาท** ในความหมายทางภาษามาสีนั้น เป็นคำกว้าง เอาเป็นว่า คือ **ผู้มีอำนาจในการที่จะบันดาล ในสิ่งที่มนุษย์จะบันดาลกันได้** ที่แล้วกัน ก็เรียกว่าพระราชวาท, ซึ่งมาถึงสมัยนี้ เรามักจะเรียกกันว่า **ชนชั้นปกครอง** เสียมากกว่า มันกว้างที. ถ้าพระราชวาทมีระบบบุคคลคนเดียวบ้าง หรือบางระบบมันก็ละเกะเก็นไปบ้าง ; ใจความเต็มที่กันสะที คือ **พวกชนชั้นปกครองเอง คือพระราชวาท.**

ในกรณีนี้ พระราชาประพฤติธรรมสำหรับพระราชวาทอื่น ๆ อยู่ทุกข้อ แต่เฉียดมาทำพลาดพลั้งในข้อสำคัญข้อหนึ่ง ที่เรียกว่า ไม่ติดตามช่วยเหลือผู้ไม่มีทรัพย์ให้มีทรัพย์, ทำพลาดในข้อที่ไม่ได้จัด ไม่ได้ทำ ไม่ได้ปรับปรุงอะไรต่างๆ ให้ผู้ที่ไม่มีความมั่งคั่ง เกือบจะมากขึ้นมา. ที่เบ็นบาลีที่ว่า **โณ จ โข ธนทานิ ธนमुပ္ปทาสิ - ไม่ช่วยเหลือกระทำเพื่อให้มีทรัพย์ แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์; ธนทานิ ธนนานุပ္ปทียมาเน - เมื่อไม่ทำความช่วยเหลือให้แก่บุคคลผู้ไม่มีทรัพย์ เพื่อให้มีทรัพย์ เช่นนี้แล้ว; ทาพิททีย เวปุลลํ อคมาสิ - ความยากจนขัดสนเร้นแค้น ก็ถึงความโง่เขลา - ทาพิททีย เวปุลลํ คเต อทินนาทานิ เวปุลลํ อคมาสิ. - เมื่อความยากจนขัดสน ถึงซึ่งความโง่เขลาเช่นนี้แล้ว อทินนาทาน การถือเอาซึ่งทรัพย์ที่เจ้าของไม่ได้ยอมให้นั้น ก็เกิดขึ้นอย่างนี้เป็นต้น** เป็นใจความสำคัญของเรื่องในตอนนี้.

เมื่อก่อนก็อยู่กับที เพราะว่ามันยังมีคนน้อย มีปัญญาน้อย, พงมคนมาก ปัญหามันก็มาก, แล้วชนชั้นปกครองทำผิดเพียงข้อเดียว คือ **ไม่ได้จัดให้คนไม่มีทรัพย์ มีโอกาสที่จะมีทรัพย์ ก็ละกัน อทินนาทาน;** กลัวยๆ กับว่า เมื่อก่อนนี้ มันก็ไม่มีอทินนาทาน. ถ้าถือตามตัวหนังสือนี้ จะต้องยืนยันอย่างนั้น; แม้ว่าในพระบาลีแห่งอื่น จะได้กล่าวถึงการตั้งต้นของอทินนาทานไว้ก็มีเหมือนกัน โดยรวมแล้วมันก็ตรงกัน, คือเมื่อมันไม่พอ มันก็เกิดอทินนาทาน.

ถ้าพูดอย่างสมัยปัจจุบันนี้ ก็คือ **ไม่มีการสงเคราะห์ทางทุนทรัพย์** หรือ ไม่ช่วยเหลือกันในทางเศรษฐกิจ ให้ทุกคนที่มีปัจจัยเครื่องยังชีพตามสมควร. พวกให้ชด ก็คือว่า ชนชั้นปกครอง **ขาดการลงทุนให้แก่คนที่ยากจน**; แต่ระบบการปกครอง ในสมัยนี้ เราจะปฏิเสธว่าไม่ใช่หน้าที่ ที่คนร่ำรวยหรือคนมีอำนาจ จะเพียงลงทุนให้คนที่ยากจน. ที่นี้เมื่อปัญหามันเพิ่มขึ้น คือคนมากขึ้น มันก็มีความยากจนแผ่ซ่านไปทั่ว ทุกหัวระแหง; นี่ก็ตั้งกันมือทีนนานาน.

สังเกตดูตอนนี้ว่า รู้จักทีนนานานก่อนอะไรหมด, รู้จักความเสื่อมศีล-ธรรม ทางทีนนานานก่อนอะไรหมด. เหตุการณ์นี้เกิดมาเมื่อมนุษย์อยู่ใน สมัยที่มีอายุ ชัยแปดหมื่นปี; ข้อความท่านกล่าวไว้อย่างนี้ มันเริ่มขึ้นเมื่อปลายสมัยอายุแปดหมื่นปี. นี่ก็เริ่มอาการอย่างนั้นมา นี่แสดงว่า **มนุษย์สมัยนั้นยังมักเล็ดน้อย** ยังมีความต้องการ น้อย อะไรน้อย เหมือนกับที่มีอายุยืนแปดหมื่นปี; แล้วก็ **เริ่มวิกฤติการณ์ ด้วยการ ผิดทีนนานาน** เพราะการขาดการสงเคราะห์กันให้มิดทรัพย์.

ตรงนี้ก็ต้องเล่าเรื่องที่น่าขันไว้เรื่องหนึ่ง ตอนหนึ่งว่า พอเกิดคนชราไม่อย่างนั้น ชนมาแล้ว ก็มีการจับตัวขโมยไปให้พระราชฯ. พระราชฯก็สอบถามว่า ทำอะไรไป, จริงไหม? ก็บอกว่าขโมยจริงเพราะหิว. **พระราชฯเลยให้ทุนทรัพย์แก่ขโมย** ไม่ได้ลงโทษ ปล่อยให้กลับไป ทำให้รู้ว่าคนอื่น ๆ อีก ก็บอกว่าทำขโมยนี้ได้พระราชทาน ทรัพย์ เพื่ออย่าให้หิว. ที่นี้คนที่มันไม่ได้เป็นขโมย มันก็แกล้งขโมย คือมันเป็น ขโมยขึ้นมาทันที, เขาจับขโมยได้ไปให้พระราชฯ, แล้วพระราชฯก็พระราชทานทรัพย์; **เกิดมหานภัยด้วยการเป็นขโมย** ขึ้นมาอย่างนี้. ที่นี้ **พระราชฯก็ให้ไม่ไหว** ก็เปลี่ยนเป็น ถ้าใครขโมยแล้วก็ **ลงโทษ** ก็คือการ **ใช้ศาลตรา** หรือเขาเรียกว่า กรรมกรรม. คำนี้แปลว่า **การลงโทษด้วยอาญาหรือศาลตรา**.

เมื่อรู้จักใช้ศาสตราแล้ว เกิดความเสื่อมศีลธรรมอื่น ๆ อีก

ละโทษภัยศาสตรา ก็ยังไม่ทำต่อหินนาพจนได้ เป็นวิกฤติการณ์ที่คงอยู่เดิม, **ที่นี้ก็เกิดการใช้ศาสตรา** ให้เป็นวิกฤติการณ์อันใหม่เพิ่มขึ้นมา จนกระทั่งมนุษย์รู้จักใช้ศาสตรากระทำแก่กันและกัน ก็เกิดสิ่งที่เรียกว่าการฆ่าฟันล้างผลาญกันขึ้น คือปาดดา-
ดาบ. ในเมื่อมนุษย์มีอายุแปดหมื่นปี ก็อรมนัยมนุษย์อายุแปดหมื่นปี นี้ได้เกิด
อาการอย่างหนึ่งขึ้นแล้ว, คือว่าขัดสน แล้วก็ขโมย, แล้วก็ใช้อาวุธฆ่าฟันกัน **เป็น**
ปาดดาบิดา.

มันก็เลวลงมา ๆ อายุของมนุษย์ก็ถอยลงมา ถอยลงมา ๆ, จนถึงมนุษย์
มีอายุเพียงสี่หมื่นปี **ก็รู้จักมั่ววาท**; กัน่าแปลกอยู่เหมือนกัน ที่ว่ารู้จักโกหกที่หลัง
รู้จักขโมย เป็นไปได้อย่างไรก็ไปคิดดู. เพิ่งรู้จักพูดเท็จหลังจากที่รู้จักขโมย; หมายความว่า
ว่า ก่อนสี่หมื่นปีนี้ ไม่รู้จักใช้วาจาเลบตะเลงหลอกลวง พูดเท็จ. ที่หลังเหตุการณ์
มันสอนให้เอง จนรู้จักใช้วาจาหลอกลวง เพื่อจะเอาประโยชน์ของผู้อื่น.

เมื่อมีความเสื่อมทางศีลธรรมหนักลงไปอีก มนุษย์มีอายุสองหมื่นปี **ก็รู้จัก**
บีบคั้นวาท, คือใช้คำพูดแบบที่เรียกว่า *ตอกถิ่มให้คนมันแตกกันเป็นพวก ๆ* เป็นพรรค
เป็นพวก; ไม่ใช่แบบว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กันแล้ว. ที่นี้มัน
ถูกกระทำกันให้เป็นพวก ๆ : เป็นพวกเขา พวกเรา พวกมัน พวกกู, แล้วก็หาวิธี
ให้เบียดเบียนกัน เพื่อประโยชน์จะได้เกิดขึ้นแก่ผู้ตอกถิ่ม.

ความเสื่อมทางศีลธรรม หนักลงไปอีก จนกระทั่งมนุษย์มีอายุหนึ่งหมื่นปี
จึง **รู้จักภาเมตมิจลาจาร**. นี่ก็เป็นเรื่องที่น่าคิด; เมื่อก่อนนี้ไม่มีจิตใจฉลาดพอที่จะ

รู้จักทำชั่ว ก็ยังไม่เลวกว่าสัตว์เดรัจฉานนั่นเอง ; มนุษย์เมื่อเจริญมาถึงขั้นตอนนี้ จึงรู้จักทำชั่ว ซึ่งสัตว์เดรัจฉานทำไม่เป็น. มนุษย์เริ่มเลวลงกว่าสัตว์เดรัจฉาน คือทำชั่วเป็นเมื่ออายุเริ่มลดลงมาเหลือเพียงหมื่นปี การล่องละเมือกของรักของบุคคลอื่นนั้นก็แพร่หลาย.

ความเลื่อมใสธรรมมันมีมากขึ้น จนอายุลดเหลือห้าพันปี วิกฤติการณ์ทางศีลธรรมโผล่ขึ้นมาใหม่อีก ๒ ข้อ คือ **ศรสุวาท** กับ **สัมคัปป์ลาปวาท**. **ศรสุวาท** คือ **ใช้คำหยาบ**, **มนุษย์รู้จักเอร็ดอร่อยเมื่อได้พูดคำหยาบ**. เมื่อได้รู้จักใช้คำหยาบต่อผู้อื่น ; ถ้าถือตามหลักนี้ ก็หมายความว่าเมื่อก่อนทำไม่เป็น ไม่มีอะไรที่เป็นเหตุให้เราต้องพูดคำหยาบแก่กันและกัน ; ต่อเมื่อศีลธรรมมันเสื่อมลงมาถึงขั้นตอนนี้ มนุษย์จึงพูดคำหยาบ, และเอร็ดอร่อยในการรู้จักพูดคำหยาบ.

อีกอันหนึ่งคือ **สัมคัปป์ลาปวาท** คือ **พูดเพื่อเจ้อ** พูดเล่นหัว ; ก่อนนี้มนุษย์ไม่รู้รักษาความสุขจากการพูดเล่นพูดหัว, พูดไปรยประโยชน์ที่เรียกว่าพูดเพื่อเจ้อนี้เริ่มมีสาเหตุก็เอร็ดอร่อยในการพูดเล่นพูดหัว. เหมือนคนสมัยนี้ ก็ยังชอบพูดเล่นพูดหัว รู้สึกสนุกสนานเอร็ดอร่อยในการพูดเพื่อเจ้อเล่นหัว **เกิดธรรมเนียมใหม่ชอบพูดคำหยาบชอบพูดเพื่อเจ้อ** เป็นของใหม่ขึ้นมา.

ทั้งนี้ ความเลื่อมใสธรรมก็หนักขึ้นอีก มาถึงวิกฤติการณ์ใหม่ ในระหว่างอายุสองพันห้าร้อย ถึง สองพันปี มี**อภิขณา** และ**พยาบาท** ; **อภิขณานั้น** **เพ่งที่อะเอาเกินกว่าจำเป็น** คือ **เพ่งกอบโกย** น้มน้ำทะเล. พวกกันตรง ๆ สมัยนี้ คือเพ่งจะเอาเกินกว่าที่ควรจะได้ ควรจะมี ; **พยาบาท** คือ **ทำร้ายผู้อื่น** ในเมื่อมันไม่ได้อย่างที่ตัวต้องการ. พระบาลีกล่าวไว้เป็นของคู่แฝด **อภิขณาและพยาบาท** ที่มาเป็นของคู่กัน คือเป็นคู่แฝด **แผนการกอบโกย** **แผนการณทำร้ายผู้อื่น** ได้ก่อรูปชัดเจนขึ้นมาในสมัยที่มนุษย์มีอายุ สองพันห้าร้อยปี ถึง สองพันปี.

ความเสื่อมทางศีลธรรมก็หนักลงไปอีก ขาญมันก็ลดน้อยลงไปอีกเหลืออายุหนึ่งพันปี วิฤติการณทางศีลธรรม ตอนนั้นเกิดสิ่งที่เรียกว่า **มิจจาทิกฐิ** เกิดความคิดที่กลับกัน : **เห็นกงจักรเป็นดอกบัว, เห็นดีเป็นชั่ว, เห็นชั่วเป็นดี** มันถึงขนาดที่เรียกว่า จะเอาเตได้, มันเป็นมิจจาทิกฐิ คือเริ่มนิยมชั่ว โดยเริ่มนิยมทำชั่ว เพราะ “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” ด้วยมิจจาทิกฐินั้น. ที่นี้ก็เป็นความเสื่อมที่เรียกว่า วุ่นใหญ่ ด้วยอำนาจของมิจจาทิกฐิ ขาญมนุษย์ลดลงเหลือห้าร้อยปี ก็เกิดความเสื่อมศีลธรรม ๓ ประการคือ **อธรรมวาระ** – กำหนดยินดีไม่เป็นธรรม ไม่ประกอบด้วยธรรม, **วิมลโลกะ** – โลกไม่มีขอบเขต ไม่สม่ำเสมอ, **มิจจาธรรม** – ประพฤติผิดทำนองคลองธรรมที่เคยทั้งไว้ ส่วนใหญ่ก็เข้าไปในทางกามารมณ์มิจจาธรรม คือธรรมที่ผิดหนักไปในทางกามารมณ์.

อธรรม ๓ อย่างนี้ **หันเป็นเกลียวกันไปไม่แยกกัน** : **อธรรมวาระ** – กำหนดยินดีไม่เป็นธรรม มันก็ยินดีในสิ่งไม่มีธรรม ไม่เป็นธรรม ไม่ประกอบด้วยธรรม โดยวิธีการที่ไม่ประกอบด้วยธรรม ในวิถุที่ไม่ประกอบด้วยธรรม. ฉะนั้น **ความโลภมันจึงวิสมะ** คือว่า **ไม่เป็นระเบียบ** มันแผ่ซ่านกระจายอย่างไม่มีระเบียบ; **มิจจาธรรม** คือ **การประพฤติผิดธรรม** – ตามใจตัวเอง มันก็แพร่หลาย.

ความเสื่อมทางศีลธรรมมันก็หนักยิ่งขึ้นไปอีก จนกระทั่งมนุษย์มีอายุสองร้อยห้าสิบปี สองร้อยปี หนึ่งร้อยปี ระยะเวลาเกิดธรรมที่เป็นอธรรมอัน ๓ หมวด: **ไม่มีการปฏิบัติ** ที่ถูกต้องในมารดา ในบิดา ในญาติ ในสมณพราหมณ์ ในครูบาอาจารย์; **นักเรียกว่าไม่มีสัมมาปฏิบัติในบุคคล** ซึ่งอยู่ในฐานะที่ควรจะได้รับปฏิบัติเป็นพิเศษ. ถ้าจะพูดให้คร่าวเตียวหมด ก็เรียก **ในทิศทั้ง ๖** ก็จะได้ คือใน **บิดามารดาเบื้องหน้า** **เบื้องหลัง** **บุตรภรรยา** **เบื้องซ้ายเพื่อน** **เบื้องขวาอาจารย์** **เบื้องบนสมณพราหมณ์** **เบื้องล่าง** **ทาส กรรมกร** มันเกิดการประพฤติผิดต่อบุคคลแนวคัลลัม รอบข้าง ไม่มีสัมมาปฏิบัติ.

อีกข้อหนึ่งก็ **ไม่มีเหตุอุปจารณธรรม** คือ **ไม่เคารพในบุคคลที่สูงกว่า** ; จะโทษอะไรก็ตาม คือเกิดไม่มีสูงไม่มีต่ำอะไรขึ้นมาแล้ว จะเรียกว่าประชาธิปไตยหรืออย่างไรก็ไม่แน่ ; แต่อันนี้ก็เรียกว่าอชฎราชายนธรรม. คนที่เจริญกว่าโดยชาติกิตติ์โดยอายุกิตติ์ โดยคุณสมบัติความรู้กิตติ์ เขาเรียกว่า **เชฏฐา** คือ **คนที่เจริญกว่า** ; **ไม่ใคร่อ่อนน้อมในบุคคลผู้เป็นคู่เจริญกว่า** ; เขี้ยวนี้มีไหม ? ลองคิดดูกันในข้อนี้ว่า เขี้ยวนี้มีไหม ?

การไม่เคารพอ่อนน้อมในบุคคลคู่เจริญกว่า. นี่ ถ้าถือตามข้อความในพระกัมภีร์นี้ก็ตรงกันพอดี ; ถ้าถือตามหลักนี้ ก็ถือว่ามนุษย์สมัยนี้อายุขัย ๑๐๐ ปี แต่อายุมาแล้วจะไม่เอาอายุเนื้อหนังเป็นหลักก็ได้. เอาอายุที่เกิดมาจากการเทียบส่วนกันระหว่างกิเลสกับการกระทำของมนุษย์ ; ผลก็ตรงกันพอดีกับอายุราว ๆ ๑๐๐ ปีนี้เราก็เริ่มไม่สมควรปฏิบัติในมารดาบิดาแล้ว.

เด็ก ๆ ไม่เชื่อฟังบิดามารดา, เด็ก ๆ เห็นแต่ประโยชน์ของตัว ยิ่งเด็ก ๆ ที่ได้รับการศึกษาในรุ่นหลังนี้แล้ว ไม่เคารพบิดามารดาเท่าไรก็ได้ ที่แสดงละครเคารพพอเป็นพิธีในใจนั้นก็ไม่ได้เคารพ ; เพราะการอบรมมันผิด มันเสื่อมศีลธรรมวัฒนธรรมเรื่อย ๆ มา.

ลองไม่ให้อะไรตามใจเขาดี เขาอาจจะคบตีบิดามารดา ; สมมติว่าไม่ยอมให้เขาแต่งงาน นี่เขาอาจจะฆ่าบิดามารดาเสียก็ได้. การประพฤติดต่อบิดามารดา เริ่มเปลี่ยนแปลง จนเรียกว่าไม่สมควรปฏิบัติ. **มคฺเตยฺยตา - ความเป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องต่อมารดา** **เปตฺเตยฺยตา - ความเป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องต่อบิดา** มันเริ่มไม่มีเสียแล้ว นี่ก็ **ไม่มีเหตุอุปจารณธรรม** โดยเข้าใจความหมายผิด ๆ จากคำว่า **ประชาธิปไตย**.

พื้นที่ต่อไปอีก ความเสื่อมศีลธรรม ความเสื่อมหมักลงไปอีก จนกระทั่ง มนุษย์มีอายุ ๑๐ ปีเท่านั้น. ร่างกายที่มนุษย์มีอายุ ๑๐ ปีนี้ มีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์ว่า หญิง ๕ ปี ก็มีบุตร. ที่แปลออกมาอีกก็คือรสอร่อย ที่เรียกว่า *เกล็ช ๕ : เนยใส เนยข้น นำนัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และ เกลือ* นั่นก็หายไป. คำว่า “หายไป” อันตรธานไป นี้ก็โดยไม่นิยม, หรือว่ามันหาไม่ได้, อาจมาที่ความหมายไม่ค่อยชัด; แต่พระคัมภีร์ กล่าวไว้อย่างนั้น. ว่ามนุษย์จะกินหญ้าชนิดหนึ่งไม่รู้จะเรียกในภาษาไทยว่าหญ้าอะไร. หญ้านี้เรียกในภาษาบาลีว่า หญ้า *กุหลุสโก* เขาแปลกันว่า *หญ้ายับแค้น*.

อาจมาก็ไม่รู้จุกว่าหญ้ายับแค้นนั้นเป็นอย่างไร; แต่สันนิษฐานว่า จะเป็น หัวเห้งารากของหญ้าชนิดหนึ่ง. มนุษย์กินหญ้าชนิดนี้แทนการกินข้าว เหมือนกับการ กินข้าว, มันอาจจะตีความหมายไปอีกทางหนึ่งก็ได้ว่า ไม่นิยมเพียงว่า เนยใส เนยข้น นำนัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เกลือ ตามธรรมชาติไม่มีรสชาติเสียแล้ว. ต้องประดิษฐ์ประคอย ให้มันกิน ๆ ไปกว่านี้ จนผิดความหมายของคำเหล่านี้ เรียกว่าสิ่งเหล่านี้หายไปแล้ว อย่างนี้ก็ได้อ.

แต่ถ้อยเขาตาม *ความในอรรถกถา* ก็ได้ความคล้ายกับว่า สิ่งเหล่านี้มันหายไปหมด, หรือมันไม่พอกินก็ได้. จนต้องกินหญ้าชนิดหนึ่ง. เมื่อไม่นานมานี้ก็อ่าน หนังสือพบว่า มีศาสตราจารย์อะไรคนหนึ่ง เขาก็ชักชวนการกินหญ้า; ต่อไปข้าวจะไม่พอกิน คนมันเพิ่มขึ้นมากในโลก การที่จะปลูกข้าวกินนั้นคงทำไม่ได้ แต่อาจจะทำได้ ถ้าเราเปลี่ยนไปกินหญ้าชนิดนั้น ชนิดที่เขาแนะนำนั้น.

พื้นที่ *อภุศลกรรมบททั้งเจ็ดเรื่อง* จนอภุศลกรรมบทไม่มีร่องรอยเหลืออยู่; อภุศลกรรมบท ๑๐ ถูกเกิดขึ้นขึ้นมา ทำกันเป็นธรรมดาสามัญไป, ส่วนฝ่ายอภุศลกรรมบท ๑๐ นั้น

หายไปไม่มีให้เห็น ไม่มีใครกล่าวถึง. เขาทำกันแต่ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉา-
จาร การฟุทเทจ ฟุททอาบ ฟุทส่อเสียด ฟุทเพ้อเจ้อ โฉงมาก พยาบาทมาก เห็นผิดมาก;
นี้เรียกว่า อกุศลกรรมบท ๑๐ เป็นของธรรมชาติสามัญไป.

ในยุคนี้ไม่มีคำพูดว่าบุญ ว่ากุศล. พร้อมกันนั้น **คนที่ประพฤติกเลวที่สุด**
ได้รับการยกย่องนับถือ; ถ้าพูดว่าบุญนี้ หายไปจากภาษาพูดของมนุษย์. มันจะเป็น
ไปได้อย่างไร? ก็คนแล้วมันน่าจะเป็นไปได้; เพราะว่าในสมัยหัว ๕-๖ ปีนี้ ปากของ
มนุษย์ที่พูดออกมาว่า บุญ บุญ นั้นมันน้อยลง. มันไม่มากเหมือนสมัยปู่ ย่า ตา ทวด โฉน
อะไร ๆ ก็บุญ, อะไรก็บุญ เดียวกับบุญช่วย.

เดี๋ยวนี้คนก็ไม่พูดแล้ว แม้ตัวปาก ว่า “บุญ-บุญ” มากเหมือนสมัยนั้น;
แต่พอมาถึงสมัยที่มานี้ อายุ ๑๐ ปี นี้ไม่มีคำพูดว่า “บุญ กุศล ธรรมะ ศาสนา” อะไร
อยู่ในภาษาพูดของมนุษย์แล้ว. มนุษย์ทำอะไรไปตามเรื่องที่เขาจะทำ, แล้วก็เอาความได้
ตามใจตัวนี้เป็นเบื้องหน้า. ใครทำได้มาก คนนั้นก็ได้รับความยกย่อง.

อาการถัดไปก็คือ **ไม่มีภรรยานับถือ** ภาวะแห่งการเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นพี่ เป็น
ป้า เป็นน้า เป็นอา เป็นครูบาอาจารย์, **มีการประทุษร้าย** ในภรรยาของครูบาอาจารย์,
หรือประกอบกิจกรรมระหว่างเพศกัน กับบิดามารดาของตัวเอง, พี่ป้าน้าอาของตัวเอง.
ในบาลีใช้คำว่า สมสูกันและกันอย่างกับ แพะ และ สุนัข ไก่ สุกร; ข้อนี้จริง.
เราต้องยอมรับว่า สัตว์เดรัจฉานมันไม่รู้ตัวว่าเป็น พ่อ แม่ พี่ ป้า น้า อา การสืบพันธุ์มี.
พอถึงสมัยนี้ มนุษย์ก็จะกระทำอย่างนั้น, และเกิดผลร้ายขึ้นมากก็คือ การทำร้ายประทุ
ษหารกัน แม้แต่บิดามารดาของตน.

นี่คืออาการแห่งวิกฤติการณ์ทางศีลธรรม ชุมนุชย์อายุ ๑๐ ปี ; ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ ว่าหญิง ๕ ปี มีบุตร - ไม่มีรสทั้ง ๕ และเกลือ. มนุษย์กินหญ้าที่รุกรานแทนข้าว, ลุกศุลกรรรมบพเป็นสิ่งที่ครอบงำมนุษย์, ไม่มีคำพูดว่าบุญ ไม่มีพ่อแม่ที่ บ้า น้า อา, สมสู่กันอย่างพะ แทะ ไก่ สุกร, ประหัตประหารแม่พ่อแม่ของตัวเอง.

ที่นี้ สิ่งที่เราเรียกว่า **มิลลัญญี** **กัณหา** ถึง ในสมัยหนึ่ง มีการกระทำแก่กันและกัน ; เพราะว่าเดี๋ยวนี้เขาก็ประหัตประหารพ่อแม่ตัวเองได้แล้ว ทำไมจะประหัตประหารผู้อื่นไม่ได้. พอมีเหตุที่ทำให้ขัดใจกันขึ้นมาแล้ว ขยายตัวลุกลามออกไป จนประหัตประหารแก่กันและกัน, กระทำแก่กันและกัน ไม่มีเมตตากรุณาเลย. เหมือนกับพรวนเนื้อกระทำแก่เนื้อ ; เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า **มิลลัญญี** คือ **มีความสำคัญว่าเนื้อ**, เหมือนกับว่าคนไปหาปลาไปฉกปลาโดยการประมง หรือว่าไปฆ่าเนื้อในป่า ; นี่เขาจะรู้สึกเมตตา กรุณาอยู่อย่างไรได้.

เขารู้สึกสำคัญว่า เป็นเนื้อที่เราจะต้องเอาให้ได้ ; เดียวนี้ความรู้สึกเหล่านั้นได้เกิดขึ้นแล้วในหมู่มนุษย์เหล่านี้. เขาจึงกระทำแก่กันและกัน ในลักษณะที่พรวนเนื้อกระทำแก่เนื้อ ยุคนี้เรียกว่า **ยุคมิลลัญญี** มีการใช้ศาสตราภังค์ถึงที่สุด เรียกว่า **สัตตอันทรภังปี** กินเวลา ๗ วัน. มนุษย์ใช้ศาสตราวุธทำลายซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่ว่าเป็นเวลา ๗ วัน เวลา ๗ วันนั้นเรียกว่า **สัตตอันทรภังปี** สองหลังตามองดูภาพชีวิตว่ามันจะเป็นอย่างไร.

ถึงที่สุดแห่งยุคมิลลัญญีแล้วค่อยกลับดีขึ้นใหม่

ข้อความได้กล่าวต่อไปอีกว่า มีคนบางคนไม่เอาด้วย ; หนึ่ง, ว่าเราอย่าไปร่วมวงกับเขา แล้วถืหนึ่งไปให้ไกลที่สุด ที่มันจะหนีไปได้ ไปซ่อนอยู่ในซอกเขา ในถ้ำ

ในทีไหนแล้วแต่จะซ่อนได้ จนเวลาแห่ง **ศตอินทรกัปปี** ๗ วันนั้นผ่านไป. มนุษย์ที่ เหลือคายนอยู่ไม่กี่คนนั้นก็ออกมา มันคงออกมาด้วยอาการที่ประหลาด หรือจิตใจที่ ประหลาดแน่. ฉะนั้น พอเห็นเพื่อนอีกคนหนึ่งยังรอดอยู่ได้ ยังเดินอยู่มันก็ไปเข้ากอดกัน ร้องว่า อ้าว, เพื่อนก็ยังอยู่หรือ? เพื่อนก็ยังมีชีวิตอยู่หรือ? อย่างนี้ มันเหมือนกับคนบ้า ก็เลยจับกลุ่มกันใหม่ ในบรรดาคนที่ยังเหลืออยู่นี้.

คิดกันใหม่ ปฏิภาณกันใหม่ พิจารณากันใหม่ ก็เกิด**ความรู้ลึกที่ถูกต้อง** เกิดความสังเวชว่าอันนี้ผิด อันนี้ถูก อันนี้ผิด แล้วก็ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นถูกขึ้นทีละนิดๆ; ไม่ใช่เปลี่ยนทีเดียวได้หมด, ไม่ใช่มีพระศาสดาองค์ไหน มาสอนให้เปลี่ยนได้ทีเดียว ให้หมด. แต่มนุษย์เรานั้นต้องช่วยตัวเอง ต้องสอนตัวเอง วงกลับไปหาความที่ตรง กันข้ามมากขึ้น, เช่นรู้จักรักใคร่เมตตาอะไรกันขึ้นมา จนกระทั่งสิ่งที่เรียกว่า การกระทำ อันถูกต้องก็กลับมามีอีก กุศลกรรมก็กลับมามีอีก.

ทีนี้ มนุษย์ก็มีอายุเพิ่มขึ้นอีก จากสี่สิบปี ก็เป็นสี่สิบปี ห้าสิบปี ร้อยปี สองร้อยปี กระทั่งกลับไปแปดหมื่นปีตามเดิม ทีนี้มันเป็นที่ประเสริฐที่พุ่งไปตามความ ถูกต้อง, มันก็พุ่งไปสุดเหวี่ยง ก็ถึงกับเกิดพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า เมตไตรย ที่เราเรียก กันว่าพระศรีอารย; ถึงจุดสูงสุดของศีลธรรมที่ดี. แล้วก็ไม่ต้องสงสัยว่าเมื่อผ่านไปอีก ระยะเวลาๆ ศาสนาของพระศรีอารยก็จางๆ ไป มันก็กลับมามีอย่างอื่นอีก เพราะ**ไม่มีอะไร ที่จะไม่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย**, และ**ก็ไม่มีอะไรที่ใหม่แต่เหตุใหม่ปัจจัย, แล้วไม่มี อะไรที่มั่นคงที่อยู่ได้**. ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงมันก็ต้องไปรูปหนึ่งๆ; แต่ที่เกี่ยวกับ ศีลธรรม แล้วได้กล่าวไว้ในพระคัมภีร์อย่างนี้.

คิดดูให้ดีเถิดว่า พระคัมภีร์นี้**นำหวัหรือไม่นำหวั**? **นำหวั**เราเขาหรือไม่? ที่พูดว่ามนุษย์มีอายุทั้งแปดหมื่นปี สี่หมื่นปี; แล้วก็พูดว่า มนุษย์จะกระทำแก่กัน

แสดงกันอย่างนี้. ถ้าพิจารณาแล้ว โดยความหมายก็จะเห็นชัดได้ว่า มันเป็นไปได้
ในลักษณะอย่างนี้, แล้วก็กำลังเป็นอยู่แล้ว; เพราะว่า **เดี๋ยวนี้มันก็มีอุตสาหกรรมบท
เจริญขึ้น, คำว่าบุญ คำว่ากุศล นั้นก็หายไป, ความเป็นบิดา มารดา ครู อาจารย์
ก็ไร้ความหมายลงไปทุกที ไร้ความหมายลงไปทุกที. คนมีเมานะในการมณีน คนเห็น
แก่ตัวมากขึ้น มีฉันทิปฏิบัติรอบจำ โดยไม่ทันจะรู้สึกตัว รุนแรงขึ้น ๆ ก็ทำสิ่งที่ตรง
กันข้ามได้ เหมือนกับที่กล่าวอย่างนี้เป็นแน่นอน; เดียวนี้บางประเทศก็ยกเลิกศีลชั้น
กาเมสุมิจฉาจารแล้ว อย่างนี้เป็นต้น.**

เปรียบเทียบในคัมภีร์กับสภาพปัจจุบัน

นี่เป็นเรื่องในพระกัมภีร์ **เทียบคู่กับเหตุการณ์ปัจจุบัน ก็ต้อง เปรียบด้วย
สคิปัญญา** ที่มีความของสิ่งเหล่านั้นได้ ว่าทำไมจึงเรียกว่าอายุแปดหมื่นปี สี่หมื่นปี
เป็นต้น, แล้วก็ดูความไร้ศีลธรรมมีลำดับมาอย่างไร. ตามหัวข้อที่เราตั้งไว้ว่า
กระแสแห่งความเสื่อมของศีลธรรมตามลำดับ เป็นอย่างไร; ก็จะนึกประหลาดใจ
ได้ว่า มันเหมือนกับที่คนสมัยนี้เขากำลังประสบอยู่ คือมันตั้งแต่ต้นที่ปัญหาทางเศรษฐกิจ.

เมื่อคนมีอายุแปดหมื่นปี มันก็ **ตั้งต้นด้วยปัญหาทางเศรษฐกิจ** **คือเริ่ม
ทำผิด** ในการที่ทำให้คนเกิดไม่มีทรัพย์สินพอเลี้ยงชีวิต มันจึงต่อสู้ดิ้นรนไป จนกระทั่งมี
ยหินนาทาน - มีการใช้อาวุธ - มีปาณาติบาต - มีมุสาวาท - มีมัสสุฉาวาท - มีการเม-
สุมิจฉาจาร - มีมุสาวาท - และยังมีปลงปาปาท - มีอวิชชา .. พยาบาท - มีฉันทิปฏิบัติ
มีอกุศล ๓ ประการ : อธรรมมราคะ - วิสมโสกะ - และมิฉาธรรม, - มีความปฏิบัติ
ผิดต่อบิณฑมธุระ ครอบอาจารย์ - ไม่มีการอ่อนน้อม สูงต่ำแก่กันและกัน; เดียวนี้
เรากำลังมีสิ่งเหล่านี้.

บางสิ่งบางอย่างอาจจะกล่าวได้ว่า สมบูรณ์แล้วด้วยซ้ำไป **ไม่มีการอ่อนแอ**
ต่อบุคคลผู้ควรอ่อนแอ ถ้ายังมีมากขึ้นทุกที, แล้วเหตุการณ์ร้ายกาจ การที่จะ
 ประหัตประหารกัน เหมือนกับตอนที่นี้ มันก็จะต้องเกิดขึ้น. ฉะนั้น การที่จะ
 แก้ปัญหาทางศีลธรรม ก็ต้องเป็นการยอมรับว่า การทำให้คนอื่นมีอาหารกิน นั้นก็เป็น
ศีลธรรม : ถ้าทุกคนยังถือหลักที่เป็นรากฐานของศาสนาที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็น
 เพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”, อย่างนี้มันก็ไม่มีปัญหาอะไร
 ลงช่วยกันไปได้ ในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ. จนเกิดเป็นลัทธิขงจื๊อขึ้นมาว่า ถ้ายัง
 ไม่ได้ให้ผู้อื่นมีกินก่อนแล้ว ตัวเองจะไม่ยอมกินเป็นอันขาด.

อาตมาได้เคยเห็น ได้เคยได้ยินกับหู ได้เห็นกับตาว่า มีชายแก่บางคนสมัย
 อาตมาเป็นเด็ก ๆ ที่ยังนั่งถือศีลนี้อยู่ : ถ้าไม่ได้ให้อะไรแก่สัตว์กินก่อน แล้วตัวเอง
 ไม่กิน ทั้งให้ไก่บ้าง ให้แมวบ้าง กระทั่งให้วางไถ่หนึ่งให้มันกินบ้างก่อน แล้ว
 ตัวเองจึงจะกินอะไรบ้างเข้าปาก. นี่มันเป็นเศษที่มีเหลืออยู่, เป็นเศษวัฒนธรรม
 ที่เหลืออยู่ มาให้เห็น กระทั่งสมัยที่อาตมายังเป็นเด็ก ๆ สมัยก่อนเขาคงทำกันมากกว่านี้.

อย่างบางคนก็จะถือว่า **ถ้าไม่ได้ทำบุญให้ทานก่อนแล้วก็จะไม่กิน** :
 ฉะนั้น จึงใส่บาตรเวลาเช้า หรือถ้ายังไม่มีพระสงฆ์ ต้องชงกั้วส่วนหนึ่ง เก็บไว้ก่อน,
 ไว้ถวายพระแล้วจึงจะกินเองได้. นี่ก็เป็นร่องรอยที่มันยังเหลืออยู่ ในข้อที่ว่า จะช่วย
 เหลือผู้อื่นก่อน แล้วจึงจะกินเอง. ถ้าเรามีหลักเกณฑ์อย่างนี้ มันก็จะมิปรากฏการณ์
 อย่างอื่นเกิดขึ้น แก่หมู่มนุษย์ ไม่มาในรูปที่จะเป็นมิจฉาชีพ, และศีลธรรมทั้งหลาย
 มันก็จะไม่เสื่อมมาในรูปอย่างนี้, หรือไม่ท้องขโมยกัน ไม่ต้องฆ่ากัน, หรือไม่ท้อง
 ท้ออะไรที่ร้ายไปกว่านั้นอีก.

สรุปความว่า จุติทั้งต้นและจุติจบของมนุษย์นั้นเห็นได้ว่า เหมือนกันกับที่กล่าวไว้ในพระคัมภีร์พระไตรปิฎก, และทั้งหมั่นกำลังเป็นอยู่ ตามเรื่องตามราวของมันในโลกเวลานี้ มัน **ตั้งต้นด้วยปัญหาเศรษฐกิจ** มัน **จบลงด้วยภาวะไร้ศีลธรรม**. เมื่อแก้ปัญหาทางศีลธรรมไม่ได้, คือปัญหาศีลธรรมขั้นแรก แรกเริ่ม เป็นปัญหาในเรื่องที่จะช่วยเหลือกันและกัน ให้มีกินกันไม่ได้ มันก็จะมีศีลธรรมช้ออื่นตามมา ในที่สุดมันก็เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรม โดยประการทั้งปวง. มนุษย์ก็สูญเสียสันติสุขส่วนบุคคล สูญเสียสันติภาพในส่วนสังคม สูญเสียมนุษยธรรม วัฒนธรรม ที่เป็นค่าของมนุษย์ และก็สูญเสียทางชีวิต ทางเนื้อหนังนี้ในที่สุด คือมันต้องตาย.

รวมความแล้ว มัน **อยู่กันด้วยความคิด คือความไม่รู้จนไม่มีการกระทำ** **ที่อยู่ในร่องรอยของศีลธรรม** ที่เป็นเครื่องทักความปกติ มันเป็นอวิชชาที่นำหวั คือความเห็นแก่ตัวเพื่อฆ่าตัวเองตาย. จะเป็นอวิชชาที่มากน้อย จำนวนเท่าไร ก็คือการเห็นแก่ตัวเพื่อฆ่าตัวเองตาย. นี่คือการจำบับสาย ตลอดจนสายของสิ่งที่เรียกว่า ความเสื่อมของศีลธรรม.

ที่นี้ ขูต่อไปอีกหน่อย, **เดี๋ยวเรากำลังจะมีคำว่า ศีลธรรม** ว่าบุญ ว่ากุศล ว่าศาสนา กันหรือเปล่า? ข้อความในพระคัมภีร์เขากล่าวไว้ชัดแล้วว่า จะไม่มีคำว่า บุญกุศลอยู่ที่ริมฝีปาก ในการพูดจาของมนุษย์. **เดี๋ยวเรากำลังจะเป็นอย่างนั้นกันหรือเปล่า?** แต่ที่สังเกตเห็นได้แน่ชัดว่า มันน้อยลงไป.

ในหนังสือสำหรับอ่าน, แม้แต่หนังสือพิมพ์สำหรับอ่านนี้ จะสังเกตเห็นได้ว่า คำว่า **"ศีลธรรม"** มันจะน้อยลงไป ผ่านสายตาน้อยไป ไม่ใคร่เหมือนกับที่เดิรมามากแล้วกำลังจะน้อยลงไปอีก; เพราะว่าความสนใจในสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม นั้นน้อย;

จะนั้น บุญ กุศล มันก็จะค่อย ๆ หายไป. ยิ่งเกิดความคิดพลุดอกอื่นกันขึ้นมาอีก ระหว่าง หายก หายิก กับภิกษุ สามเณร; มันก็ยิ่งทำให้ความพุดเหล่านั้นค่อย ๆ หายไปอีก เพราะว่าเราแต่แค่สถานตามหลังภาวะไร้ศีลธรรม.

เราคลานงุ่มง่ามเหมือนเต่า แล้วคลานตามหลังภาวะ, ศีลธรรม; เราไม่มีความรู้ทันเหตุ ไม่มีความรู้ที่จะชักหน้า อย่าให้มันเกิดขึ้น. **เรา^๕รู้แต่จะคลานตามความไร้ศีลธรรมมาก^๕บน ๆ. มันก็มีแต่ความไร้ศีลธรรมมาก^๕บน.**

ข้อนี้ขอให้ไปช่วยกันคิดกันดูให้ทุกคน ว่าโลกนี้**กำลัง**คลานตาม**หลังภาวะไร้ศีลธรรม**, ไม่มีความรู้ที่จะรู้จักทันเหตุของความเลื่อมใสธรรม แล้วสะกดกันกันไว้ได้; มันก็ได้แต่ไล่ตามหลังภาวะไร้ศีลธรรม ก็กลายเป็นภณที่เรียกว่า มัวหลับตาแก้ที่ปลายเหตุ. ไม่สามารถที่จะแก้ที่ต้นเหตุ เพราะมันไม่รู้ทันเหตุ; ...เพราะว่ามันเป็นภณคาบอด หรือว่าเป็นภณอะไรก็สุกแท้แต่เอดะ : ไปเป็นทาสของเนื้อหนึ่ง มันไปเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ไปเป็นทาสของปัญหาทางเศรษฐกิจ ที่ไม่รู้จักรู้ว่าคืออะไร มันแก้ไม่ได้. นี่**ความเลื่อมทางศีลธรรม** มีลักษณะอาการที่เกี่ยวข้องกัน**อาศัยกันและกัน เป็นมาตามลำดับ** ในลักษณะอย่างนี้ จนกระทั่งมัน^๕.

ทีนี้เราจะมองอีกทีหนึ่ง เป็นครั้งสุดท้าย ก็จะเห็นว่า มัน**เป็นหมันไปหมด** หรือยิ่งกว่าเป็นหมันไปเสียอีก : การศึกษาก็เป็นหมัน, การปกครองก็เป็นหมัน, การเมืองก็เป็นหมัน, การเศรษฐกิจก็เป็นหมัน, ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ก็เป็นหมัน, แม้กระทั่งศาสนาก็กำลังเป็นหมัน; **เพราะว่าเราจับปมเงื่อนเหล่านี้ไม่ถูกต้อง.** ทุกอย่างกำลังเป็นหมัน มาจบอยู่ที่ความเป็นหมันของสิ่งเหล่านี้ เป็นปลายสายสุดของความเลื่อมทางศีลธรรม.

รวมความในที่สุด ก็พอจะกล่าวได้ว่า เราไม่รู้ลึกซึ้งว่า เรากำลังไหลเลื่อนไปตามกระแสแห่งความไร้ศีลธรรม, มันมีกระแสแห่งความไร้ศีลธรรม กำลังไหลเป็นเกลียวไป, แล้วเรายังไม่รู้ลึกซึ้งว่า เราก็กำลังลอยตัวไปในกระแสนั้น : ดังนั้นที่ไม่รู้ศีลธรรม เรื่องเศรษฐกิจก็ไปจบลงที่มึกส์ลัญ หรือ สัตถ์นตรกับบี้ อย่างที่ได้กล่าวแล้วเป็นแน่นอน

การบรรยายในครั้งที่ ๕ พูดกันถึงกระแสแห่งความเสื่อมของศีลธรรมตามลำดับ ก็ขยายความการบรรยายครั้งที่แล้วมาให้ชัดเจนขึ้น, ขอให้ท่านทั้งหลายนำไปพิจารณาเถิด

วันนี้ยุติการบรรยายไว้ ด้วยความรู้สึกลมดกแรงของอาทมา ไว้เพียงเท่านี้

ศีลธรรมกับมนุษย์โลก

- ๖ -

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

ต้นเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่
ซึ่งกล่าวด้วยเรื่องศีลธรรมของมนุษย์โลก เป็นครั้งที่ ๖

ในวันนี้ จะกล่าวโดยหัวข้อย่อยว่าเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม.

อาตมาอยากจะขอทบทวนต่อท่านทั้งหลาย อยู่ทุกครั้งที่จะบรรยาย โดยไม่ลืมนึก
ว่าจะเตือนนายอยู่ข้อหนึ่ง คือข้อที่ว่า มีความประสงค์จะให้สิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมนั้น
เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งรู้สึกอยู่ในใจ ให้คำๆ นั้นมาติดอยู่ที่ริมฝีปากของมนุษย์สมัยนี้, หรือ
ให้รู้สึกอยู่ในใจทุกครั้งที่เราใจเข้าออก. นี่ก็ยังแทบจะไม่พอ คือว่าต้องการให้มันเป็น
ศีลธรรม อยู่ในเนื้อในตัว, ในทุกความหมาย ในทุกเวลา ทุกที่ ทุกหนทุกแห่ง.

ศีลธรรมใน ๓ ความหมาย นี้ ก็ต้องขอย้ำกันอยู่เสมอว่า :-

ศีลธรรมในฐานะที่เป็นเหตุแห่งความปกติ คือการประพฤติที่ถูกต้อง^๕ ก็ต้องมีอยู่ที่เนื้อที่ตัว.

ศีลธรรมในฐานะที่เป็นผล เป็นภาวะของกรรมปกติที่ได้รับ^๕ ก็ให้ปรากฏอยู่จริง ๆ คือแท้จริง ตัว.

ศีลธรรมในความหมายที่ว่า **เป็นภาวะปกติของธรรมชาติ** ปรากฏอยู่ในปรากฏการณ์ทั้งหลาย ทั่วไปทั้งโลกนี้ ; ก็ขอให้เป็นสิ่งห่มองเห็นอยู่รอบด้านของตัวเราไม่ว่าจะมองไปในทางไหน.

นี่คือผลของการที่เข้าใจในเรื่องศีลธรรม จนถึงกับว่า มันจะติดอยู่ที่ริมฝีปาก, หรืออยู่ในความรู้สึก ที่ระบายออกมาทางปาก หรือทางการกระทำ ทางกาย ทางวาจา ทางใจก็ได้.

เมื่อมองเห็นประโยชน์อันนี้ จึงได้ลงทุน ด้วยการทำให้มีการบรรยายอย่างช้า ๆ ซาก ๆ ในลักษณะที่ **ให้รู้ถึงความหมายทั้งหมดของศีลธรรม** จะเกิดผลมหาศาล ตรงที่ว่า มัน **สะดวกแก่การที่จะศึกษา จะเข้าใจได้ในเวลาอันสั้น** และสำหรับทุกคน แล้วจะเกิดความกลัวหาญ หรือกำลังใจสูงส่ง ในการที่จะปฏิบัติศีลธรรมนั้น ก็เป็นการปฏิบัติเพียงอย่างเดียวในศีลธรรม แต่ก็จะมีผลครอบงำไปหมดทุกอย่างทุกประการในหน้าที่การงานของมนุษย์ นี่แหละมันจะแก้ปัญหาทุก ๆ ปัญหาในโลกนี้ได้จริง.

เดี๋ยวนี้เรามีศีลธรรมอย่างเด็กเล่น ในความหมายแคบ ๆ ทั่วๆ ราวว่า **“ศีลธรรมอันดีของประชาชน”** นี่ มัน คล้ายกับสิ่งที่เรียกว่า มัน **ยังมีศีลธรรมอันชั่ว** หรือ

ศีลธรรมกระปรินกระปรอย. ก็จริงมันไม่ใช่เป็นอย่างนั้น; ศีลธรรมเป็นทั้งหมดของสิ่งที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ หรือจะวินาศไป แล้วแต่ว่าจะประพฤติกันอย่างไร. ขอให้สนใจจนเข้าใจในลักษณะอย่างนี้.

บททวนลำดับเรื่องที่บรรยายมาแล้ว

ใน **ครั้งที่ ๑.** ได้บรรยายโดยหัวข้อว่า ความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ศีลธรรม. ถ้ายิ่งเข้าใจหรือเข้าใจได้ ในการบรรยายนั้นก็จะไม่พ้นเสีย คือรู้ความหมายอันสมบูรณ์ของคำๆ เดียวนี้ว่า มันกว้างขวางครอบคลุมอย่างไร.

ในการบรรยาย **ครั้งที่ ๒.** ก็แสดงให้เห็นว่า *ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม.* เรื่องต่างๆ ของมนุษย์นี้ ไม่มีอะไรที่จะไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม: ที่จะทำความสงบก็ดี หรือจะทำให้เจริญยิ่งขึ้นไปก็ดี หรือจะแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไข อะไรก็ตาม นี่มันเป็นปัญหาทางศีลธรรม. ใน **ครั้งที่ ๓.** ได้ชี้ไปในทำนองที่ว่า พี่เราเรียกกันเดี๋ยวนี้ว่า *วิกฤตการณ์* ๆ นั่นคือ *ความไร้ศีลธรรม* *ภาวะที่มันไร้ศีลธรรม,* แล้วก็มีการที่ระส่ำระสาย กระทั่งเกือบรื้อถอนกระวนกระวาย; เราเรียกกันว่า *วิกฤต* หรือ *วิกฤตการณ์* เป็นไปทั้งทางวัตถุ เป็นไปทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ และทางวิญญาณของมนุษย์ในที่สุก.

ครั้งที่ ๔. ก็ได้พูดกันถึง *อาการที่โลกมนุษย์นี้กำลังจมลงๆ สู่ภาวะที่ไร้ศีลธรรม* ทั้งที่เขากำลังอวดกันหนักว่าโลกกำลังเจริญ, กำลังเห็นแรงเต็นกว่าโลกของเราเจริญ; มันเป็นความรู้สึกของคนที่ไม่รู้ความหมายของคำว่า ศีลธรรม มันก็พูดกันไป

ท้ายความมั่งงาย. ในครั้งที่ ๕. ก็ครั้งที่แล้วมานี้ ก็ได้ชี้ถึง *กระแสของความเสื่อมแห่งศีลธรรมมาตามลำดับ ๆ* ว่ามันได้เป็นมาอย่างไร. พอจะมองเห็นได้.

ส่วนในครั้งที่ ๖ นี้ จึงเห็นว่าเป็นการเหมาะสมแล้วที่จะกล่าวถึง **ต้นเหตุแห่งความคลาดเคลื่อนพหุทางศีลธรรม** นั้น. ท่านควรจะเข้าใจให้ดีๆ ว่า เรากำลังจะพูดกันถึง **ต้นเหตุ** ที่ทำให้เกิดความเสื่อมทางศีลธรรม **ไหลเชี่ยวเป็นเกลียวไป**. เมื่อพูดถึงต้นเหตุแห่งความตกต่ำทางศีลธรรม ก็อยากจะขอแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ **ความเสื่อมพหุทางภายใน**, และ **ความเสื่อมพหุทางภายนอก**.

เหตุแห่งความเสื่อมพหุทางศีลธรรม

เรื่องภายใน นั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิต ของบุคคล; ในภาษาธรรมะของพวกพุทธบริษัทนี้ พอได้ยินว่า *ภายใน* ละก็ ขอให้เข้าใจว่า *เราหมายถึงเรื่องทางจิตใจ*. อีกทางหนึ่งก็เป็น *ภายนอก* ก็ต้องหมายถึงสิ่งที่มีนัยเป็นคู่กัน คือ *ทางกาย หรือว่าเกี่ยวกับวัตถุทั้งหลาย ที่แวดล้อมกายนี้*อยู่; นี่ก็เรียกว่า *ภายนอก*, เอาใจความสั้นๆ ว่า *ภายนอก* ก็คือเรื่องวัตถุหรือทางกาย. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ทั้งสองอย่างนั้นมันคาบเกี่ยวกัน มันแยกจากกันไม่ได้; อย่างที่เราจะเห็นได้ง่ายๆ ว่า เปลือกกับเนื้อใน มันแยกกันไม่ได้.

ดูง่ายๆ ที่ **เปลือกผล** ไม้กับ **เนื้อใน** ของผลไม้ ถ้ามันจะทิ้งอยู่ได้ มันก็ **ต้องอาศัยกัน**; ถ้ามีเนื้อในมันก็ต้องทำลายไป วินาศไป. เมื่อมันยังดี ๆ อยู่ มันก็

อาศัยซึ่งกันและกัน เปลือกก็ให้เนื้อในอาศัย, เนื้อในก็ทำให้เปลือกอยู่ได้. แม้ว่าเราจะแยกเป็น ๒ ฝ่าย ก็ต้องรู้ว่ามันเป็นรองที่พึ่งซึ่งกัน; ดังนั้นเราจึงต้องแก้ปัญหายากกาย กับปัญหาทางจิตใจไปพร้อม ๆ กัน. ที่นี้เมื่อได้แยกออกเป็นภายนอกและภายในเช่นนี้แล้ว ก็เห็นว่าควรจะพูดกันถึงเรื่องภายในก่อน.

ความเสื่อมศีลธรรมที่เป็นภายใน

ความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม ที่เป็นภายในนั้น ก็เป็นเหตุให้เกิดการประทุพติผลโดยทวารทั้ง ๓ คือ กาย วาจา ใจ; **ความตกต่ำในภายใน เป็นตัวเหตุให้เกิดการประทุพติผล** ซึ่งเป็นตัวการเสื่อมทรามทางศีลธรรมนั่นเอง. เกี่ยวกับเรื่องนี้ ท่านได้กล่าวไว้โดยชื่อที่สำคัญ ควรจะกำหนดเรียกว่า **กามวิตก พยาปาทวิตก วิหิงสาวิตก**.

คำว่า **วิตก** แปลว่า **ความครุ่นคิด** ฉะนั้น **กามวิตก-ครุ่นคิดไปในทางกาม, พยาปาทวิตก ก็ครุ่นคิดไปในทางเจตนาทำร้าย, วิหิงสาวิตก ก็เป็นความครุ่นคิดไปในทางที่จะทำให้ลำบาก** เป็นไปหมดโดยไม่ต้องเจตนา; ทำด้วยความมึนงง ป่า ๆ เป๋ ๆ ไปรวมอยู่ในข้อนี้ ตนเองก็เดือดร้อน คนอื่นก็เดือดร้อน ดังนั้นควรจะแยกออกจากกันโดยถือหลักง่าย ๆ ดังนี้ว่า : กามวิตก จัดเป็นพวกราคะ, พยาปาทวิตก ก็จัดเป็นพวกโทสะ, วิหิงสาวิตก ก็จัดเป็นพวกโมหะ.

เมื่อ **ครุ่นคิดไปด้วยราคะ ก็เป็นไปในทางกามวิตก**, มีความรู้สึกเป็นความพอใจในกาม ครุ่นคิดอยู่เสมอ. เมื่อ **ครุ่นคิดไปโดยโทสะ** มันก็ **คิดประทุษร้าย**

ด้วยเจตนาจะประทุษร้าย. เมื่อ **ตรุ่นคิดไปด้วยโมหะ** มัน **ทำไปอย่างเขลา ๆ** จนตัวเองก็ลำบาก ผู้อื่นก็ลำบาก ทุกฝ่ายมันก็ลำบาก; แม้แต่ไม่ได้เจตนาจะประทุษร้าย มันก็เป็นผลของความโง่ ความหลง ความไม่ระมัดระวัง ความสะเพร่า; รวมความแล้ว ก็คือความประมาทนั่นเอง. ดังนั้นจะต้องควรรู้จักสิ่งทั้งสามนี้ให้ดี ๆ คือการมึนทึบ พยาบาทวิรอก วิหิงสาวิรอก.

นี่ ก็อาศัยพระบาลีที่เป็นพระพุทธานุญาต ที่ทรงแสดงไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า อย่างไร พอสมควรแล้ว; เราก็จะมองเห็นเหตุแห่งความเสื่อมความทางศีลธรรมได้จากพระพุทธานุญาตนั้น. เกี่ยวกับเรื่องนี้ **พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ในฐานะเป็นปฏิจกสมุปาบท** คือสิ่งที่มันเกี่ยวเนื่องกันเป็นลำดับ ๆ, แล้วที่แสดงให้เห็นการปฏิบัติผิด ในที่สุดสายของปฏิจกสมุปาบทอันนี้ คือปฏิบัติผิดอยู่ โดยภาค โดยวาจา โดยใจ.

วิรอกทั้ง ๓ ประเภท ที่กล่าวมาแล้วนั้น **เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามอาการของปฏิจกสมุปาบท**; มีเหตุมีปัจจัย หรือมีเหตุวนส่งกันไปตามลำดับทั้ง ๓ กลุ่ม; คือ ไม่ว่า กลุ่มกามวิรอก หรือพยาบาทวิรอก หรือวิหิงสาวิรอก. เราจะต้องอธิบายกันทีละกลุ่ม เพื่อให้เข้าใจได้โดยง่าย โดยละเอียด; เมื่อเข้าใจกลุ่มแรกแล้ว มันก็ง่ายที่จะเข้าใจกลุ่มที่สองที่สาม เพราะว่ามันมีเนื้ออย่างเดียวกัน.

เหตุปัจจัยในกลุ่มกามวิรอก

ในกลุ่มกามวิรอก คือความ **ตรุ่นคิดไปแต่ในทางกาม** นั้น ได้ตรัสไว้ในรูปของปฏิจกสมุปาบทว่า มีสิ่งที่เรียกว่า กามธาตุ, กา - ม - ธา - ตุ เป็นพื้นฐาน เป็น

ทั้งที่ชั่วร้าย หรือให้เกิดความรู้สึกที่เรียกว่า กามสัญญา, กามธาตุ ให้เกิด กามสัญญา, แล้วกามสัญญาให้เกิดกามสังกัปปะ, กามสังกัปปะ ให้เกิดกามฉันทะ, กามฉันทะ ให้เกิดกามปริพาหะ, กามปริพาหะ ให้เกิดกามบริเษณา, ในที่สุดก็เป็นผู้ปฏิบัติผิด โดยทวารทั้ง ๓ คือ กาย วาจา ใจ; นี่มันเป็นอย่างไรรู้ จะได้พิจารณากันโดยละเอียด ตามความมุ่งหมายที่ได้ตั้งขึ้นไว้แล้ว.

ฟังศึกษาให้รู้จักธาตุ

ครั้งแรกให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ธาตุ, แล้วก็โดยเฉพาะคำว่า กามธาตุ ในกรณีนี้. เกี่ยวกับข้อนี้ที่เคยบอกแล้วบอกเล่าหลายครั้งหลายหนว่า คนรู้จักกันแต่เรื่อง ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม, ไม่รู้จักธาตุอะไรให้มากไปกว่านี้. ที่จริงมันไม่มีอะไร ก็มีแต่ธาตุ ล้วนแต่เป็นธาตุทั้งนั้น : ธาตุรูป ธาตุเวทนา ธาตุสัญญา ธาตุสังขาร ธาตุวิญญาณ ธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโผฏฐัพพะ ธาตุสัมผัส ; ยังมีอีกมากมายหลายสิบชื่อ หรือหลายร้อยชื่อ ยิ่งแจกออกไปมันก็ยิ่งมาก.

แต่ในกรณีนี้ เรามุ่งหมายเฉพาะจะพูดถึงถึงแต่สิ่งที่เรียกว่า กามธาตุ. กาม ก็แปลว่า ความใคร่ ด้วยอำนาจของกิเลส; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็เป็นเรื่องทางเพศ. กามธาตุ - ธาตุแห่งกาม มันก็คือ ธาตุที่^{๕๔}เป็นต้นเหตุ^{๕๕}ของความรู้สึกในทางกาม. ถ้าคนเราไม่มีธาตุนี้อยู่แล้ว ความรู้สึกที่เป็นไปในทางกาม จะเกิดขึ้นมาในความรู้สึกไม่ได้; ด้วยเหตุที่ว่า ธาตุนี้เป็นธาตุที่มีอยู่ สำหรับเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึก หรือเป็นทั้งต้นแห่งความรู้สึกในทางกาม คือเกิดปัญหานั้นขึ้นขึ้น ที่มันเกี่ยวกับกาม เพราะมันมีธาตุของกามอยู่เป็นพื้นฐาน.

ธาตุนี้ก็จัดไว้ในประเภทนามธรรม; พวกที่เป็น **นามธรรม** อย่างนี้ มันมี **พลังที่ลึกลับอยู่ในจิตใจของมนุษย์**. ถ้าพูดให้ถูกกว่านั้น มันก็อยู่ในห้วงไป ไม่ยกเว้นที่ไหน; บรรดาธาตุทั้งหลายนั้นก็มีอยู่ในที่ทั่วไป ในรูปที่ยังซ่อนตัวอยู่ ยังไม่แสดงออกมา ยังไม่พัฒนาให้ปรากฏ. แต่ที่มันเป็นปัญหาสำหรับมนุษย์เรานั้น มันก็เป็นธาตุที่มีอยู่ในใจ.

กามธาตุส่งกำลังให้เกิดกิเลสกามอันอื่น ๆ อีก

เพราะอาศัยกามธาตุที่มีอยู่เป็นพื้นฐานอย่างนี้ ก็เป็นที่ตั้ง คือให้ความสะดวกแก่การที่จะเกิดกามสัญญา : **กามธาตุให้เกิดกามสัญญา**; นี่เรื่องหัวข้อแรก.

สัญญาในกรณีอย่างนี้ ไม่ใช่เป็นเพียงความจำได้หมายรู้ เหมือนที่ขอบพุทธกันคิดปาก; คำว่า “**สัญญา**” ในกรณีอย่างนี้ หมายถึง **ความหมายมั่น**. จิตที่ประกอบด้วยกิเลส ย่อมมีความหมายมั่น; โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าประกอบด้วยโมหะ ก็มีความหมายมั่น เอาตามความรู้สึกของโมหะ : หมายมั่นว่าสวย หมายมั่นว่างาม หมายมั่นว่าสุข หมายมั่นว่าทุกข์ หมายมั่นว่ามี ว่าชั่ว ว่าบุญ ว่าบาป ว่าแพ้ ว่าชนะ หมายมั่นว่าตัวตน ว่ารองตน; อย่างที่เราจะได้ยินว่า อัสสสัญญา หมายมั่นว่าตัวตน.

สัญญาในความหมายอื่น ในกรณีอย่างอื่น ที่แปลว่า **ความจำได้หมายรู้** ไม่มีความสำคัญอะไร; แต่ **สัญญามีความหมายมั่น** เป็นนั่นเป็นนี่ **เป็นสิ่งที่สำคัญ** นี้แหละสำคัญ. ฉะนั้น ที่ว่า มีกามธาตุอยู่เป็นพื้นฐานทั่วไป นี่ทำให้เกิด **กามสัญญา** – **ความหมายมั่นในกามธาตุ** คือในสิ่งที่มีความหมายในทางกาม มีค่าทางกาม; เอาความง่าย ๆ **กามสัญญา** ก็แปลว่า **ความหมายมั่นในกาม**.

เราควรระวังภัยจากสาเหตุนี้ให้พอสมควร คือให้สัมพันธ์กันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทางศีลธรรม ห่วงไปทั้งสากลจักรวาล; โดยเฉพาะอย่างยิ่งกำลังเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทางศีลธรรม ในบ้านเมืองเรา. ถัดกล่าวโดยทั่วไปแล้ว มันก็เป็นปัญหาที่สากลชนนักปราชญ์บางคน ที่ถือกันว่าเป็นนักปรัชญานั้น พุศออกมาเป็นหลักของเขาว่า **“ไม่มีปัญหาอะไรที่มันไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางเพศ”** เรื่องเพศ หรือเรื่องกามนี้.

นี่จะเป็นคำพูดที่ถูกต้องที่สุด; แต่เราต้องรู้จักตีความหมายว่า เพราะหลงกามก็ได้ เพราะเกลียดกามก็ได้; มันเป็นปัญหาไปหมด คือเป็นทุกข์ไปหมด : **หลงในกามก็เป็นทุกข์, เกลียดกามมันถึงอยากลำบากไปอีกทางหนึ่ง.** เช่นสัตว์ในกามาวจร, สัตว์ในกามาวจร คือสัตว์ที่หลงไหลอยู่ในกาม. สัตว์ที่เป็นรูปาวจร อรูปาวจรมันก็เกลียดกาม, มันไปหลงไหลเกลียดกาม, มันก็ยังไม่พ้นไปจากทุกข์ได้. ดังนั้นเราจึงถือว่า ทุก ๆ ปัญหามันมาจากความหมายของคำว่า กาม แต่เมื่อออกไปจากกลุ่มนี้ จึงจะเป็นอยู่เหนือโลก หรืออยู่เหนือกาม โดยประการทั้งปวง.

ดูให้ทันอีกทีว่าคำว่า **กามสัญญา** นี้ มัน **อยู่ที่ตรงไหน** ในปัญหาทางศีลธรรมของเราในขณะนี้? ดูกันง่าย ๆ ก็เห็นว่า **คนทั้งโลกกำลังมีความหมายมั่นในทางกาม**; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม. ศีลธรรมกำลังเสื่อม ก็เพราะเหตุนี้, ก็รู้จักกันอยู่ที่ เกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไรแล้ว. โดยปรากฏการณ์ภายนอกนี้คนวัยรุ่นหญิงชายทั้งหลายกำลังสร้างปัญหาเรื่อง **หึง** ขึ้นมา อย่างเต็มทีจนเห็น ๆ กันอยู่.

แต่ที่นี้ ต้องการจะให้มองให้ลึกเข้าไป ถึงข้างใน จนพบความจริงอันหนึ่งว่า **กามสัญญา** นี้มันเป็นต้นเหตุแห่งโรคจิตวิปลาส, โรคจิตวิปลาสนี้มีมาจากกามสัญญา. คำว่า **วิปลาส** ก็หมายความว่า มันไม่เป็นอย่างถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของ

ธรรมะ หรือของธรรมชาติ: ถ้าให้ถูกกว่านั้น ก็คือว่ามันไม่เป็นไปตามกฎของความปกติ หรือเพื่อความสงบ, มันก็เกินไปเพื่อความวุ่นวาย.

โรคจิตวิปลาส มันก็เป็นเรื่องของอุปาทาน ก็คือสัญญาและความมั่นหมายนั่นเอง แยกผลออกไปได้ต่างๆ ชนิด : ที่เห็น *ฝ่ายเพศหญิง* ก็ดูมันจะเป็น *เรื่องมายา* *สวามี* ที่เรียกกันว่า *โรคจิตที่เรี่ย* นานาชนิดนั้นชนิดไม่ถ้วน, ที่ *ฝ่ายเพศชาย* ก็เป็น *เรื่องโรคบ้า* นั้น *มธุระ* ไปตามอำนาจของความหมายมัน. แต่รวมกันแล้ว มันเป็นเรื่องโรคจิตวิปลาสด้วยกันทั้งนั้น; มันมีเชื้อนี้อยู่โดยไม่รู้สึกตัว.

ถ้าใครทำผิดมันก็เป็นมากขึ้น แสดงออกมาเป็นโรค; **ถ้าศีลธรรมกันครอง มันก็เข็นไส้อาก** หรือเป็นแต่บ่อย เพราะว่าศีลธรรมมันบ้องกันไว้. ฉะนั้นในสมัยที่กันมันเสื่อมทางศีลธรรม อาการแห่งโรคประเภทจิตที่เรี่ยทั้งหลาย นั้นมันก็เป็น ไปสูงไปแรงกล้า เข็นไปมากมาย.

พอคนมันเลวหนัก ถึงกับว่าเป็นจิตที่เรี่ยอย่างนี้ ก็ไม่ต้องอายกันแล้ว ไม่ถือว่าผิดปกติกแล้ว; มันก็เลวเป็นมากไปกว่านั้นอีก มันจึงเห็นอาการของโรคนี้มากและแปลกๆ ออกไป. โดยเฉพาะฝ่ายเพศหญิง เรื่องชู้สาวหรือเรื่องอะไรทำนองนี้ ก็ต้องรวมอยู่ในข้อนี้ทั้งนั้น; เพราะมัน เป็นภาวะที่ทนอยู่ไม่ได้ จากกรบิบัติของโรคบ้าคน ซึ่งมันมีมูลมาจาก ตามสัญญา คือความหมายมันในทางกาม.

ที่นี้ ทางฝ่ายชายมีอวัยวะภายในไม่เหมือนกันกับทางผู้หญิง ก็แสดงออกมาในรูปร่างอื่น; สรุปแล้วก็คือความบ้าบิ่นทั้งหลายทั้งปวง. แต่ว่ามันเนื่องอยู่ด้วยความหมายของสิ่งที่เรียกว่า กาม; เราจึงได้เห็นคำพูดหรือการกระทำนานาชนิดของเพศ

ชาย ที่ว่าเป็นเพศเข้มแข็งกล้าหาญ ไม่ใช้ความมayasa โดยเป็นเครื่องมือ. แต่แล้วถ้าได้มารวมกันทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งสองเพศ แล้วก็จะเกิดวิปัสสนาที่ร้ายแรงไปกว่านั้นอีก.

แม่เรื่อง **พวกฮิปปี** เมื่อเร็ว ๆ นี้ สองพิจารณาว่า มัน เป็น **โรคจิตวิปาส** ระคนกันอยู่ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง; ต้องการความเป็นอิสระ เพราะเขาประชาชนไทย จึงทำลายขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ วางเป็นอิสระ เสรีแล้วก็ยังไม่พ้นที่จะมุกตึระ เข้าไปอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งที่เรียกว่า ความสัญญาในที่นี้ โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางจิตใจ ที่มันมีอยู่หลายทาง. ถ้าอย่ามีสิ่งที่เรียกว่า ความสัญญา เพียงอย่างเดียว อากรรเหล่านี้ก็ไม่ได้. **ขอให้รู้จักว่า ความสัญญา** ความหมายมันในกามนี้ มันคืออะไร, มันอยู่ที่ไหน, มัน **ตกลงอะไรออกมา** อย่างมากมาย มหาศาล. นี่ก็รู้ความจริงข้อที่ว่า ความสัญญามันไม่มีภาคใด เป็นที่ตั้งที่อาศัย เป็นแดนให้เกิด.

ที่นี่ จะแสดงไปตามลำดับว่า มันทำงานกันอย่างไร. คือว่าเมื่อได้ **อาสัค** **กามอาตุ** กันจน **เกิดกามสัญญา** แล้ว; ความสัญญานั้นก็ ทำให้เกิด **กามสังกัปปะ**. **กามสังกัปปะ** คือ **ความตรัสรู้ในกาม**. เมื่อมันมีความหมายมันในกาม แล้วมันก็มี แต่ความตรัสรู้ก็อยู่แต่ในกาม เพื่อจะเข้าถึงให้ได้. ความตรัสรู้ที่เรียกว่า **สังกัปปะ** นั้นมันเป็นการตรัสรู้ในการที่จะเอาให้ได้, ก็มันเป็นอาการของความอยาก อย่างหนึ่ง แสดงอยู่ในรูปตรัสรู้ตามอำนาจของความอยากนั้น.

ที่นี่ จะต้องแยกดูให้ดีกว่า มันคล้าย ๆ กับความตรัสรู้คิด ส่วน **ความครุ่นคิด** นั้นเรียกว่า **กามวิตก**; ความหมายกว้าง ๆ ทั่วไป นั่นเป็นความครุ่นคิดในเรื่องกาม. เทียบนี้เราเรียกว่า **กามสังกัปปะ** ก็คือ **ความตรัสรู้ไปตามอำนาจของความอยากในทางของกาม**.

เมื่อมันมี**อาการสูงขึ้น**มา ถึงความตรึงตรึง มันก็มีอำนาจมากขึ้น, **กาม-
สัญญา**มันก็มีอำนาจมากขึ้น. เรา**จะพบคำตอบ** ข้อนี้ที่ว่า **ทำไมการศึกษา** ที่ถือกัน
ว่าเจริญนักหนาในสมัยนั้น มัน**ช่วยแก้ปัญหาทางสังคมไม่ได้**; เพราะว่ามันช่วยโดย
แท้จริงในภายในใจนั้น มีความมันเหมาะในทางกาม มันตรึงตรึงอยู่ในทางกาม.

ส่วนระบบการศึกษาโง่ ๆ ของมนุษย์ในโลกโง่ ๆ นี้ ไม่หยิบปัญหาเหล่านี้ขึ้น
มาพิจารณา มันพิจารณากันแต่ปัญหาที่จะให้**ได้สิ่งนั้น** ได้สิ่งนี้ ได้สิ่งโน้นมาเป็นความ
เจริญก้าวหน้ากว่าผู้อื่น มีกำลังมากกว่าผู้อื่น จะต่อต้านกัน จะเอาเปรียบกัน คิดแต่
ทางนั้น ไม่มีความรู้ถึงความลับของกามสักกะปะสังนี้ว่า มันจะทำให้มนุษย์เต็มไปด้วย
กิเลส.

การศึกษาในโลกมันมีเพียงเท่านี้, พุทธตรง ๆ ก็เพื่ออาชีพ; พวกเทคโนโลยี
ทั้งหลายก็เพื่อการอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง แง่หนึ่งแง่ใด ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น.
ไม่มีโรงเรียนไหน วิทยาลัยไหน มหาวิทยาลัยไหน จะสอนให้มนุษย์เรารู้เรื่องจิต หรือ
เรื่องความลับภายในจิต เช่นเรื่องกามสัญญา กามสังกัปะะ เป็นต้น. **มนุษย์ควบคุม
จิตไม่ได้** ควบคุมกิเลสไม่ได้ มันก็**เป็นทาสของกิเลส**; จึงพูดได้ว่า การศึกษาที่มี
อยู่ในโลกสมัยนี้ ถ้าปล่อยไปตามนั้นล้วน ๆ แล้วก็ยังทำให้มนุษย์เป็นทาสของกิเลส.

เมื่อกิเลสไล่คอมมนุษย์ไปตามความต้องการของกิเลส, ให้ไปทำสิ่งที่กิเลสมัน
ต้องการ; โลกเราจึงเต็มไปด้วยการเบียดเบียน เบียดเบียนตัวเอง ร้อนอยู่เหมือนยัง
กับคนกรทังเป็น, แล้วก็เบียดเบียนผู้อื่น ในเมื่อจะได้ประโยชน์ จากการเบียดเบียนนั้น;
หรือมิฉะนั้นก็เบียดเบียนกันอยู่ทั้งสองฝ่าย ในเมื่อมันมีการโต้ตอบแก้แค้นทดแทนกันอยู่
ตลอดเวลา.

นี้สรุปให้เห็นว่า **กามสัญญา** หรือ **กามสังกัปปะ** นี้ กำลังมีอำนาจเหนือ การศึกษาของมนุษย์ **มนุษย์จึงเอาชนะอาชญากรรมทั้งหลายไม่ได้** ไม่ว่าชนชาติไหน ชาติไหน จนกว่าเมื่อไรมนุษย์จะรู้เรื่องนี้ ว่ามูลเหตุอันแท้จริงของมันอยู่ที่ไหน : ที่เราหา ความสงบสุขกันไม่ได้มัน เพราะมูลเหตุแห่งกามสัญญา กามสังกัปปะ.

ทีนี้ ดูต่อไปให้ตลอดสายเสียทีดีกว่า :-

เมื่อมี**กามสังกัปปะ** ตรีตรึงในกาม แล้วมันก็มี**กามฉันทะ** คือความพอใจ ในกาม. มันตรึงอยู่ในกามไหน ประเภทไหน ชนิตไหน ก็มีความพอใจในกามนั้น ชนิตนั้นประเภทนั้น; แม้แต่**ความตรึงก็**เป็น**สิ่งที่ผิด**ร่อย มีอัสสาทะอย่างยิ่ง. นี่ก็จะเข้าใจกันได้ทุกคน.

เมื่อมีความตรึงรึกนึกในทางกาม มันก็เป็นอัสสาทะที่เป็นรศอร่อย ที่หลุด ออกอยู่แล้วในทิวการตรึงรึกนั้น; เขาจึงเรียกว่า **กามสังกัปปะ เป็นเหตุให้เกิดกาม- ฉันทะ**; มีโอกาสเมื่อไรมันก็เกิดเมื่อนั้น. สิ่งที่เราเรียกว่ากามก็แรงฤทธิ์พลออกมา มากกว่าเดิม คือครอบงำจิตใจของมนุษย์, ถึงกับว่าเป็นสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความพอใจของ มนุษย์ เอาเสียทีเดียว.

เมื่อมี**กามฉันทะ** แล้ว ก็**ให้เกิดกามปรพาหะ**; **ปรพาหะ** แปลว่า **เร่าร้อน** คือ **เผาถาญ**อย่างทั่วถึง : **ปริ** ว่ารอบ, **พาห** - **ทา** ที่แปลว่า **เผา**, **กามปรพาห** ก็คือ **เกิดความเร่าร้อน กระวนกระวาย ระส่ำระสาย** เพื่อจะ **ฉันท**น **ไปหา**กาม เพราะมันยังไม่ได้กาม มันก็เร่าร้อนเหมือนกับไฟเผา ร้อนเพื่อกาม. ถ้า เป็นดังกับ **รังไว้ไม่อยู่** มันก็จะเกิดอันที่ต่อไป คือ **กามปริเวธนา** - **การแสวง**

หาซึ่งงาม. ต่อจากนั้นก็ เกิดการประทุพติติโคธหาวรทั้ง ๓ คือทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

บางสมัย บุษากามารมณ์ดูพระเจ้า

ดูให้คิดตรง^{นี้} ว่าเมื่อมีกมลนันทะ มันก็ต้องมีกมลปรีชาหะ; เพราะว่าการ^{นี้}มันเห็น^{นี้}ไม่เป็น, คือทว่าอย่างไรมันก็เห็นไม่ได้; มันเห็นไม่เป็น มันก็ต้องร้อน คือต้องเผาให้ทนอยู่ไม่ได้. เมื่อมันกระตุ้นให้^{นี้}ทนอยู่ไม่ได้ มันก็^{นี้}ต้องออกแสวงหา สิ่งมันต้องการ ซึ่งเราจะมีประจักษ์พยานที่เห็นได้อยู่ทั่วทั้งโลกแห่งสมัยปัจจุบัน ก็ไม่เท่าการกระทำเพื่อเป็นไป เพื่อแสวงหาซึ่งงาม,

วัตถุกามได้ถูกประจักษ์รู้ติดกันกันขึ้นมา อย่างมากมายมหาศาล ไม่มีหยุด ไม่มีหย่อน ส่วนเป็นวัตถุที่จะเป็นทั้งแห่งความใคร่ทางกาม, หรือสนับสนุนแก่ความใคร่ในทางกาม ในปริยายใดปริยายหนึ่ง^{นี้} มันจึงถูกประจักษ์รู้ขึ้นมา. คนเขาไม่มองกัน ว่า อันนั้นมันเป็นเรื่องความเป็นพาสของความรู้สึกที่เรียกว่ากาม; เขากลับไปบูชาว่าเป็นของดี.

สิ่งที่เรียกว่ากาม^{นี้}, ในที่บางแห่ง บางยุค บางสมัย ก็ยกย่องถึงที่เรียกว่า^{นี้}กามนังมเป็นพระเจ้าอันสูงสุด ทว่าแก่การบูชา. ถ้าเราจะอ่านคฤทโธปิพิมพ์รายวัน บัจจุบัน^{นี้} ในหน้าที่เขาเขียนปัญหาคณคอบเกี่ยวกับเรื่องปัญหาส่วนตัวทางกาม; เราจะพบว่า ในประเทศไทยเรา มีคนเป็นจำนวนมากที่มีจิตทรมาน ถึงกับยกกามเอามาเป็นพระเจ้า บุษากามารมณ์ ในฐานะเป็นสิ่งจำเป็น ขาดไม่ได้, เป็นสิ่งเดียวที่ทำให้ชีวิตมีความหมาย.

ถ้าไม่เชื่อก็ไปหาอ่านดูเอาเอง, หนังสือพิมพ์รายวันชนิดนี้ ก็มีอยู่หลายฉบับที่มีการตอบปัญหานี้. อ่านดูจะพบว่า มีบุคคลที่ชำนาญมากเป็นพระเจ้าให้มีมาจริงๆ; ที่ไม่ได้มาเขียนทางหน้าหนังสือพิมพ์ก็คงจะมีมากกว่านั้น; ฉะนั้น การที่สมัยหนึ่งเขายกพระเจ้ากาม ขึ้นเป็นพระเจ้า นี่ก็ถูกของเขาเหมือนกัน.

เขาเป็นอิสระที่เขาจะทำอย่างนั้นได้; แต่แล้วมันก็ **สร้างสันติภาพ สันติสุข ให้แก่มนุษย์ไม่ได้.** มันค่อยๆ ตายไปเอง ถูกปลดลงจากพระเจ้า ก็มากลายเป็นปิศาจที่กำลังอาละวาด, ทำอันตรายมนุษย์อยู่โดยไม่รู้ตัว; จึงทำให้มนุษย์ยอมกับผีระระ ค่อยยอมแพ้ **ทำหน้าที่ย่างเคียวคือ กามปริเยสนา** อย่างที่เรียกนี้; แสวงหาแต่กาม ไม่ยกเว้นแม้แต่พระเพณฺร ที่บวชอยู่ในวัดแล้ว ยังมีประกอบกรรมบางอย่างที่สรุปรวมลงได้ในความหมาย ของคำว่ากามปริเยสนา. นับประสาอะไรที่จะพูดถึงฆราวาส, นับประสาอะไรกับคนจำนวนมากที่ไม่มีศาสนา ที่ไม่มีศาสนาใดๆ เลย แต่เขาก็ถือศานากาม.

นี่คือกามปริเยสนา; ถ้าดูเป็น จมูกมองเห็นอยู่รอบด้านทั่วไปทั้งโลก : เต็มส่วนสมบุรณ์ก็มี ครึ่งๆ กลางๆ ก็มี, กำลังทำอยู่ในชั้นเหตุวัตถุปัจจัยก็มี, อะไรที่ชวนชวาย เพื่อสิ่งๆ ที่เรียกกันว่ากินคืออยู่ที่. ถ้าพูดว่า **“กินอยู่แล้วพอดี”** ไม่มีใครชอบ; เพราะว่ามันไม่ค่อยส่งเสริมพระเจ้ากาม. แต่ถ้าพูดว่า **“กินคืออยู่ที่”** มันก็มีความหมายส่งเสริมสิ่งนี้.

ขอให้สนใจข้อนี้ ที่มองดูไป **ทั่วทั้งโลก** แล้ว **จะพบแต่กามปริเยสนา** ทางตาได้ ทางหูก็ได้ ทางจมูกก็ได้ ทางลิ้นก็ได้ ทางสัมผัสผิวหนังก็ได้ ทางใจล้วนๆ ก็ยังได้; เราต้องการความมั่งคั่งที่มีความหมายไปในทางกาม.

นคอปฏิจสมุปบาทแห่งการเสื่อมทรามตกต่ำลงศีลธรรม เพราะปฏิบัติ
ผิด โดยไตรทวาร คือทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ. เรื่องไตรทวาร ภาย วาจา
 ใจ นคิจะถือว่าเป็นเรื่อง ก ข ก กา; อย่างต้องอธิบายกันอีกเลย สำหรับ ๓ คำนี้.
 ให้เป็นอันว่า รู้กันดีทุกคน ว่ากายทวาร ปรากฏออกมาทางกาย, วจิตทวาร ก็ปรากฏ
 ออกมาทางวจิต ก็คือคำพูด, มโนทวาร คือปรากฏอยู่ในใจ. ผิดก็อยู่ที่สามทวารนี้,
 ถูกก็อยู่ที่ ๓ ทวารนี้; ดังนั้นการแสวงหาทางนี้ มันก็เป็นที่ไปได้โดยทวารทั้ง ๓ มันจึง
 ออกมาเป็นความประพฤติดีในทวารทั้ง ๓.

ทบทวน กันอีกทีว่า **กามวิตก** - ความครุ่นคิดอยู่ในทางกาม ซึ่งเป็น
 ต้นเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามของศีลธรรมนั้น. มันมีกระแสนแห่งปฏิจสมุปบาท
 ของมัน, คือกระแสแห่งการปรุงแต่งซึ่งกันและกัน แล้วก็เกิดขึ้น. กระแสนั้นก็คือ
 ว่า : - เพราะมี**กามธาตุ**อยู่เป็น**พื้นฐาน** ก็ย่อมจะ**เกิดกามสัญญา** หมายถึงในกาม,
 - **เพราะมีกามสัญญา** ก็มี**กามสังกัป**ปะ คือการดำริตรึกในกาม, - **เพราะมีกาม-**
สังกัปปะ ก็มี**กามฉันทะ** ความพอใจในกาม, - **เพราะมีกามฉันทะ**ก็มี**กามปริหา**ะ
 ... ความเร้าร้อนกระวนกระวายเพื่อกาม, - **เพราะมีกามปริหา**ะก็มี**กามปริเส**นา คือ
 การแสวงหาซึ่งกาม, เมื่อมัน**ตั้งต้นมาด้วยกิเลส** คือราคะอย่างนี้แล้ว มันก็ไม่มีทาง
 ที่จะถูกต้อง หรือแยกเย็นได้ มันจึง **มีแต่ความคิด** **มีความทุกข์** แสงออกมาทาง
 กาย วาจา ใจ. แล้วก็มี**ความทุกข์**อยู่เพียงทางกาย วาจา ใจ. นี่กระแสหนึ่งสำหรับ
 สิ่งที่เราเรียกว่า**กามวิตก** เป็นอย่างที ๑ ในวิกทั้งสาม.

เหตุปัจจัยในกลุ่มพยาปาทวิตก

นี่ ก็มาถึงวิตกที่สอง คือ **พยาปาทวิตก** นี้ก็มีเหตุมีนิทานมีอะไรเหมือนกัน
 แต่มันเป็นความหมายอีกชนิดหนึ่ง เป็นความหมายที่ว่า **มีมูลมาจากโทษ** มันจึงมีความ

หมายถึงในทางที่จะทำร้ายผู้อื่นไปด้วยเจตนา. **กระแสนแห่งปฏิจจสมุปบาทของ พยาบาทวิตล** มีรูปร่างอย่างเดียวกันเลย กับ**กระแสนปฏิจจสมุปบาทของกามวิตล** ฉะนั้น จึงกล่าวเพียงย่อ ๆ ก็พอจะเข้าใจได้ เพราะว่าอธิบายมาแล้วโดยละเอียด ในเรื่องของกามวิตล.

ในเรื่องของพยาบาทวิตล ก็คือรุ่มคึกคักอันน่าระพวยพานั้น มันเป็นไปได้ เพราะเหตุที่ว่า มันมี**พยาบาทธาตุ** คือ **ธาตุแห่งความพยาบาท** จัดเป็นธาตุชนิดหนึ่ง เหมือนกัน มีอยู่ตามธรรมชาติ, **เป็นธาตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้าน ผลักออก ท้าย** ทำนองนี้. แม้สิ่งที่ไม่มีชีวิต เรายังมองเห็นว่า ถ้าเราไปกระทบ มันก็จะ ผลักออกมา : ถ้าเป็นสิ่งที่มีความรู้สึก หรือสิ่งที่มีชีวิตแล้ว มันผลักออกมาด้วยเจตนาด้วย. ฉะนั้น จึงเป็นธาตุตามธรรมชาติชนิดหนึ่ง ที่จะทำร้าย ที่จะมุ่งร้าย.

พยาบาทธาตุนี้ต่างจากกามวิตล หรือกามธาตุ ก็คือว่า **กามธาตุ** มันอาศัย ราคะ มันจึงเป็นเรื่องถึงคู่ของเขา **ดึงดูดเข้าหา**, ถึงคู่ของเขาเข้ามาไว้. ส่วน **พยาบาทวิตล** นั้นมันเป็นเครื่องโทสะ มันจึงมี**ลักษณะผลักออก** จึงต้องแยกออกไปเป็นธาตุอีกธาตุหนึ่ง ต่างหาก ว่า **พยาบาทธาตุ - ธาตุแห่งพยาบาท**.

เมื่อมี **ธาตุพยาบาท** ที่เป็นพื้นฐานทั่วไป โดยเฉพาะในจิตใจของมนุษย์แล้ว มันก็มี **พยาบาทสัญญา**. **พยาบาทสัญญา - ความหมายมั่นในอันที่จะพยาบาท** ในอันที่จะปองร้าย. เมื่อมี **พยาบาทสัญญา** ก็มี **พยาบาทสังกัปพะ - ความตรึกตรอง** ในอันที่จะปองร้าย. เมื่อมี **พยาบาทสังกัปพะ** ก็มี **พยาบาทฉันทะ** คือมี **ฉันทะในการปองร้าย**.

นี่มันก็น่าหัวทรวงที่คำว่า “ฉันทะ” มัน **ไข้** ได้ทั้งในความหมายที่หวาน และขม รื่นหรือเผ็ด. พยาบาทฉันทะ พอใจในความพหุบาทนั้น เห็นได้ง่าย : มัน **มีอัสสาหะ รู้สึกอร่อย** เมื่อไปด่ำเขา เมื่อได้ตบหน้าเขา หรือเมื่อได้ทำอะไร **ในทำนองนั้น**. คนที่เป็นเจ้าเป็นนาย มีบ่าวไพร่ใช้สอย ระวังให้ดี ๆ; มันจะมีพยาบาท-ฉันทะมากขึ้นไป, พอใจในการประทุษร้าย หรือการปองร้าย.

ที่นี้ **เพราะมีพยาบาทฉันทะ ก็มีพยาบาทปริพาหะ** คือเรวร้อนที่จะได้ ทำร้ายเขา หนอยุ่ไม่ได้; ไม่ได้ไปตาเขาก็เหมือนกับไปตกนรกเสียเอง, ไม่ได้ไป ตีหน้าเรารู้สึก ก็เหมือนกับตกนรกเสียเอง; อย่างนี้เรียกว่าพยาบาทปริพาหะ. เมื่อ มัน **มีพยาบาทปริพาหะ** รุนแรงแล้ว ก็หนีไม่พ้นที่จะ **ต้องมีพยาบาทปริเยสนา** คือ แสวงหาช่องหาโอกาส หาเครื่องมือ หาอะไรก็ตาม ในการที่จะทำประทุษร้ายนั้นให้จงได้. นี่มัน **ออกเป็นทุจริต** มาทางกาย วาจา ใจ แต่เป็นไปในทางของประทุษร้ายโดยเจตนา **เพราะมีโทษเป็นรากฐาน**.

นี่ก็เป็น **ต้นเหตุแห่งอาชญากรรมทั้งหลาย** อย่างที่เราเห็นอยู่ได้ชัด ๆ, และก็เป็นที่เหตุแห่งความเสื่อมหมวมทางศีลธรรม, แล้วมันยังเป็นองค์ประกอบ ถ้าไป ผสมกันกับเรื่องของการามรณ์ หรือการวิตก. เมื่อไม่ได้ตามความปรารถนาในเรื่อง ของการวิตก พยาบาทวิตก มันก็พลุ่งพล่านขึ้นมา; ฉะนั้น การฆ่าฟันกันของลัทธิขงจื๊อ จึงมีมูลมาจากเรื่องการามรณ์ ก็แปลว่า เป็นโอกาสของพยาบาทวิตก มันกำหนดที่ของมัน นั้นเอง.

เดียวกันก็มีพยาบาทปริเยสนาทั่วโลกเหมือนกัน, ทั่วทั้งโลก เวลานี้กำลังครุ่น กิจที่จะทำลายล้างกันด้วยสงคราม ทั้งสงครามร้อนที่ใช้อาวุธตรง ๆ, และสงครามเย็นที่

ใช้กลอุบายที่ไม่ให้ใครเห็นและทำลายเขา. **ห้วงใจโลกเต็มไปด้วยข้อหาปาปปริเยสนา**
เพราะ **มีมูลมาจากปมปริเยสนาแบ่งกัน** และยังมีพหุปาปปริเยสนาแสวงหาโอกาส
ทำลายล้างกันห้วงเต็มไปด้วยหมด; ศีลธรรมส่วนนี้ก็เปลี่ยนไป,

เหตุปัจจัยในกลุ่ม วิหิงสาวิตก

หมวดที่สามเรียกว่าวิหิงสาวิตก **ครุ่นคิดในวิหิงสา; วิหิงสา** มีความหมาย
โดยเฉพาะ ก็คือ **ทำให้ลำบาก** เท่านั้น และโดยที่ถือว่า **มีมูลมาจากโมหะ** มันจึงไม่
เหมือนกับพหุปาปหรือโทษะ; ก็แปลว่า **ทำไปด้วยความโง่** ความหลง. แนวของ
ปฏิภาณสมุปปาหของวิหิงสาวิตก ก็อย่างเดียวกันอีก : เพราะว่ามันมีรากอยู่ธาตุหนึ่ง เรียก
ว่า **วิหิงสาธาตุ** คือธาตุเป็นที่ตั้งแห่งความรู้สึก ที่ทำให้ลำบาก แม้ที่ตัวเองให้ลำบาก
มันก็มีอยู่ในชั้นนี้.

พูดถึงการทำตัวเองให้ลำบาก คนโง่ ไม่เชื่อ เขายังโง่เกินไป ให้อภัยเขาก่อน.
ที่จริงมันเป็นสิ่งที่มีย่อยอย่างยิ่ง มากกว่าที่ทำให้ผู้อื่นลำบากเสียอีก. ดูให้ดีๆ : **การทำให้**
ตัวเองให้ลำบากนั้น ต้องทำด้วยความไม่รู้สึกลำบาก ห่วงนั้นแหละ, ด้วยความโง่ทั้งนั้น
แหละ. วันหนึ่งๆ เราจะทำตัวเองให้ลำบากโดยไม่จำเป็น ก็อย่าง หรือก็ครั้ง ช่วยไป
คิดดูบ้าง; เพราะว่ามันมีรากหนึ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกในทางที่ทำให้เกิดความลำบาก
โดยไม่เจตนา โดยตรง; แต่ทำให้เกิดความลำบาก ทั้งแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น หรือ
แก่ทั้งสองฝ่าย.

กระแสปฏิภาณสมุปปาหของวิหิงสาวิตก อย่างเดียวกันก็คือว่า เพราะมันมี
วิหิงสาธาตุ - ธาตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกวิหิงสา มันก็ **เกิดวิหิงสาสำคัญา - ความ**

หมายมั่นในวิหิงสา. ทุกอย่างจึงต้องเป็นไปโดยไม่รู้สึกตัว จนจึงทนอยู่ไม่ได้ ในการที่จะไม่ทำในสิ่งที่ทำตัวเองให้ลำบาก : สิ่งที่ไม่ควรจะกิน มันก็รังเกียจกิน ไปหาหมากิน; เช่น ลูกพรุน ๓๐ เม็ด ถ่อหนึ่งห่อ จีระสลากราย ๓๐ บาท เป็นของมาจากต่างประเทศ ไม่ได้ทำในเมืองนี้ ในประเทศไทย.

นี้จะมองดูในฐานะเป็นเรื่องของกามวิตก มันก็ไม่ถูก; เพราะไม่ใช่มัน เจริญกว่าผลไม้แล้ว ๆ ที่มีอยู่ในเมืองไทยเรา ลูกพรุนแห้งจากเมืองฝรั่งนั้น; แต่ว่าเป็นความโง่ โมหะของคนที่ยากจะอดทน อดทน อดทน อดทน ว่ากินของแพงของฝรั่ง. ไปซื้อลูกพรุนที่ห่อละ ๓๐ เม็ด ๓๐ บาท มากินอดทน, หรือให้เป็นของขวัญก็ตามใจ. **กิริยาอาการอันนี้** มันควรจะมาอยู่ในเรื่อง **วิหิงสาข้อตัวตัวเอง** : ทำตัวเองให้ลำบาก หมายมั่นทำสิ่งหนึ่งโดยไม่รู้สึกตัว เพราะทำไปด้วยโมหะ แล้วก็ทำกันอยู่โดยทั่วไป.

ที่นี้ มันไม่ได้อยู่เพียงเรื่องกิน ของอย่างนั้นมันยังมีเรื่องใช้สอย เรื่องเล่นหัว อีกมากมาย; สิ่งที่ไม่ต้องทำมันมีมาก แต่ก็กำลังทำกันอยู่อย่างสนใจทีเดียว. ไปพิจารณาดูเองก็พอจะเห็นได้ว่า **สิ่งที่เราไม่ต้องทำนั้น มนุษย์ไปทำ กันอยู่มันก็มีมากเหมือนกัน.**

สะสมเงินไว้นาน พอถึงปีก็ไปเที่ยวฉลองเงิน ให้ได้เล่นหัวร่าเริง เหมือนญาติปีศาจสักพักหนึ่ง; พอหมดเงินก็กลับบ้านสะสมใหม่ หว้ไว้ร่ายบปีก็ไปใช้กันอีก, อย่างนี้จะไม่เรียกว่าอะไร ถ้าไม่เรียกว่า **วิหิงสาสัญญา** หรือ **วิหิงสาสังกัปปะ** เพราะมันตรึงไว้ไปในทางวิหิงสา เมียต.เบียนตัวเองโดยไม่รู้สึก.

ในกรณีที่เคยเขียนผู้อื่นโดยไม่รู้สึก มันก็เหมือนกันอีก, ถ้าว่าเรากระทำนั้น เป็นไปเนื่องด้วยผู้อื่นที่ไม่ควรจะให้เขาต้องลำบากเพราะเรา มันก็กลายเป็นเขาต้องลำบากกับเรา; แต่ไว้ในที่สุดมันก็ต้องลำบากด้วยกันทั้งสองฝ่าย นั่นแหละทำให้ช่วยวิหิงสา.

เมื่อมี**วิหิงสาสัญญา** ก็หมายความว่าในวิหิงสาแล้ว มันก็มี**วิหิงสาสังกัปปะ** คือครีตหรือไปโนทางแห่งวิหิงสา; เมื่อมี**วิหิงสาสังกัปปะ**แล้วก็มี**วิหิงสานันทะ** คือความพอใจในวิหิงสา. นี่มันเป็นพยานอยู่ในตัวแล้ว ถ้าไม่พอใจมันก็ไม่ทำ, ไม่ทำอย่างที่ว่า; ก็พอใจจะทำไปทั้งเปลืองเปล่าๆ เหนื่อยเปล่าๆ เสียเวลาเปล่าๆ; นี่มันก็ยังพอใจทำ. ก็ต้องเรียกว่าวิหิงสานันทะ.

เมื่อมี**วิหิงสานันทะ**แล้ว ก็มี**วิหิงสาปริพาหะ** คือ**ความเร่งร้อนกระวนกระวาย** ในเมื่อไม่ได้ทำอะไรไปอย่างใจเขลา. มันนำหวัวย้อยยั้งตนเอง; เราร้อนกระวนกระวาย เมื่อไม่ได้ทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์อะไร ให้เป็นไปเพื่อให้ลำบากแก่ทุกฝ่าย.

เมื่อมี**วิหิงสาปริพาหะ**แล้ว ก็มี**วิหิงสาปริยเสนา** - **แสวงหาช่องทางโอกาส** อันอาจจะไร เพื่อจะทำในสิ่งที่ไม่มีความประโยชน์อะไร แต่ทำให้ลำบากเปล่าๆ. นี่เร่งให้คิด หวั่น้อยลึกลาม มองเห็นยาก. กามปริยเสนา มันยังเห็นง่าย, พยาปทั-ปริยเสนามันยังเห็นง่าย; **วิหิงสาปริยเสนานี้ลึกลับตลอดเวลา** เห็นยาก. ถ้าเราเห็นชัดนี้แล้ว เราจะแก้ปัญหาได้มาก จะช่วยตัวเองได้มาก, จะประหยัดได้มากในทางที่ต้องลำบากหรือเป็นทุกข์.

เดี๋ยวนี้เรา **มีอาหารการกิน** ไม่ใช่เพียงแต่เพื่ออาหารการกิน ; แต่มันเพื่อ **เอิร์ตอรรอย, เพออวด เพอขำรูงบ้ำเรอ** สิ่งที่ไม่ต้องบำรุงบำเรอ. **มีเครื่องนุ่งห่ม** ไม่ใช่แต่เพียงเพื่อบำบัดความหนาวร้อน เหลือบ ยุ้ง แทะก มันกลายเป็น **คบคั่งคั่วอความโจ้เอา** เป็ลยง-เป็ลล่า. มันจะมี **ที่ล่ออุกาคือ** มันก็ไม่ใช่เพื่อมีเพียงพอ ว่าเพื่อยู่อาศัย ; มันมี **เกินความจำเป็น**. **ยานักโรด** ก็เหมือนกัน มันเป็นคนใจไปกินยาโดยที่ไม่ต้องมีโรคภัยไข้เจ็บ **ทิน** มันทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นมา โดยที่ไม่จำเป็น ก็ต้องจัดอยู่ในพวกนี้ทั้งนั้น.

เมื่อคุณให้สักแล้วก็จะมองเห็นว่า **วิหิงสาปรีเยสนา** นี่ก็ **มีอยู่มาก** เหมือนกันในโลกนี้. ถ้ามองดูให้กว้าง ให้ลึกก็จะพบถึงขนาดที่ว่า มหาประเทศในโลกที่มีอำนาจทางการศึกษา ทางการใช้อาวุธ กำลังอะไรก็ตาม มันกำลังทำวิหิงสาปรีเยสนาอยู่มาก : ประเทศที่ร่ำรวยมีอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์อย่างมหาศาล มันก็ไปผลิตสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับมนุษย์ มาทำให้เกิดความยุ่งยากลำบากกันเปล่า ๆ.

เราทั้งหลายก็จึง **ระวังให้ดี**, จะพลอยติดหางกับเขาไปด้วย **อะพลอยช้อยสิ่งที่ไม่จำเป็นนักขีวิต** นั่นแหละเอามาใส่บ้านใส่เรือน ; เอามาไว้ใช้สอย แต่มันก็ไม่ได้ใช้สอย. ถ้าอย่างนี้เรียกว่าเอามาไว้ทำให้ตัวมันเอง ให้ตัวมันหลงมากขึ้นไป. ถ้าไปพบ ว่า สิ่งใดเป็นอย่างนี้ มีอยู่ที่บ้านที่เรือน แล้วเอาไปขวางทั้งเสียดีกว่า ไปเผาไฟเสียดีกว่า ; ถ้าเอาไปให้ใครสักคน ก็เท่ากับเอาบาปไปให้คนนั้น ฉะนั้น เอาไปเผาไฟเสียดีกว่า สำหรับที่ให้เราลำบาก ไปซื้อหาอย่างไม่มีจำเป็นนี้.

คนที่มีความไม่ถาวรจะมีภพอนต์ ไปค้นรณเภาภพอนต์มาจนได้ นี่มันคือบ้า ในลักษณะของวิหิงสาปรีเยสนา, **ไปหาสิ่งที่เอามาทำตัวเองให้ลำบาก**. ที่นั่นที่มัน

จ้าวรฆมันก็ยังขยายต่อไปอีก ไกลออกไปอีก; ทรัพย์สินที่มากกว่านั้นต่อไปอีก. รวมความว่า ที่จริงเรามีชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องมีสิ่งเหล่านั้น; ในโลกกำลังเป็นอย่างนี้.

ทันเมื่อ **คนโง่มีมาก** คนฉลาดบางคน ถือโอกาสทำบาปหลังคนโง่เหล่านี้ คือผลิตสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับชีวิตขึ้นมา ขายดีเป็นเทน้ำเทท่า. แม้สิ่งที่เราเรียกว่าจำเป็นนั้นก็ให้ทีๆ บางทีมันเป็นเรื่องหลอกลวงตัวเอง; จะต้องมีการวิหิงษาใหม่? จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่? จะต้องมีการทำอะไรใหม่? นี่จะต้องศึกษาให้ถี่ๆ. ถ้ามันเป็นประโยชน์จริง ก็มักกัน จึงจะเรียกว่าถูกต้อง; ถ้ามันนั้นแล้ว มันก็เป็นเรื่องทำตัวเองให้ลำบาก, ถ้าไม่ต้องการก็ไม่ได้แล้วก็ไม่มีความจำเป็น.

นี่เรียกว่า **ปฏิจางสมุปบาท แห่งวิหิงสาวิตก** รวมสรุปกันเป็น ๓ พวกว่า **กามวิตก - ครุ่นคิดในทางกาม; พยาบาทวิตก - ครุ่นคิดในทางบ่งร้ายโดยเจตนา, วิหิงสาวิตก - ครุ่นคิดในทางทำให้ลำบากด้วยความโง่;** และกระแสของปฏิจางสมุปบาท ก็คือเพราะว่าธาตุทางใจ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้นๆ, เพราะ **มีธาตุ** ทางใจอย่างนั้น มันก็ **ทำให้เกิดความนั้นหมาย** สิ่งนั้น คือ **สัญญา**.

เพราะ **มันหมาย** ในสิ่งนั้น มันก็ **เกิดลักขณ** คือตริตริกในสิ่งนั้น, เพราะ **ตริตริก** ในสิ่งนั้น มันก็ **เกิดความพอใจ** เอรีทอรรย ในการตริตริกถึงสิ่งนั้น, -เพราะมีความพอใจอย่างนั้น ก็กระวนกระวาย เพื่อจะได้สิ่งนั้น แล้วมันก็ต้องทำการแสวงหาในที่สุก, ถ้ารู้จักสิ่งเหล่านั้นดี ก็แปลว่า ผู้นั้นรู้จักตัวเองมากขึ้น.

เกี่ยวพันกันกำลังไม่รู้จักรู้ตัวเอง กำลังเป็นโรคจิตวิปลาส เป็นโรคยิสที่เรยนานาชนิด ทางฝ่ายเพศหญิง, เป็นโรคบ้าบิ่นนานาชนิด ทางฝ่ายเพศชาย, เรียกว่า

ความเสื่อมเสียทางศีลธรรมมันมีอยู่อย่างนี้. ทำลายประโยชน์ตน ทำลายประโยชน์ผู้อื่น ทำลายทั้งคู้ ทำลายโลกทั้งภายในและภายนอก; หมายความว่าความสงบในภายใน ในนามรูป ในกาย ในใจ อย่างนี้ก็ถูกทำลาย, โลกภายนอกก็ถูกทำลาย, ทำลายทรัพยากรของธรรมชาติเสียเปล่าๆ ไม่มีค่าอะไร นี้น่ามากกว่าที่จะได้ประโยชน์. เกยวนก็ชุดธรรมชาติเอามาถลุงกันให้หมดไปจากโลก; นี่ก็ทำลายโลก หรือทำลายประโยชน์, ทำลายโลก ก็เรียกว่า เป็นความเสื่อมทางศีลธรรม. ตัวการมันอยู่ที่สิ่งที่เรียกว่า กามหรือพหุบาท หรือวิหิงสา นี่เรียกว่า ความตกต่ำเสื่อมทรามในภายใน หมายถึงว่ามีอยู่ข้างในใจ.

ความเสื่อมศีลธรรม ที่เป็นภายนอก

ทีนี้ ก็จะพูดถึง ความตกต่ำเสื่อมทรามประเภท ๒ ที่เรียกว่า ภายนอก เพราะอาศัยพระพุทธรูปหรือสัญลักษณ์หนึ่ง ที่กว่าที่จะทำอะไรเอาตามความรู้สึกของตนเอง. ข้อนี้น้อยากจะบอกว่า แม้ว่าเราจะศึกษาให้ฉลาดอย่างไร มันก็ฉลาดไปกว่าพระพุทธรูปไม่ได้, หรือจะแปลกออกไปจากที่พระพุทธรูปเจ้านั้นคอยตรัสไว้ก็ไม่มี. นี่เราจะพูดยะไร เราก็อาศัยคำที่พระพุทธรูปเจ้านั้นได้ตรัสไว้ มีประโยชน์กว่าแล้วก็ได้ใช้ความเข้าใจของเรา เพื่ออธิบายสิ่งเหล่านั้น ให้มันแจ่มกระจ่างออกไป.

ทีนี้ ความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม ในภายนอก อาศัยพระบาสิสุตรหนึ่ง ที่พอจะเรียกได้ว่า ปฏิจาสัมปะปาตแห่งทุพพลภาพ หรือความเลว ความต่ำ ของมนุษย์เรา. คำว่า “มนุษย์เรา” นี้ หมายถึงทั้งโลก; เพราะฉะนั้นจึงเป็นภายนอก ก็คือความตกต่ำเสื่อมทรามทางภายนอก. ภายในพูดแล้วไม่พูดอีก. ทีนี้จะพูดภายนอกรอบๆ ตัวเราไปไกลออกไป เป็นกระแสแห่งการปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลงเรื่อย ๆ ไปจนมีผล

สุดท้าย ก็คือ มนุษย์อยู่ในสภาพที่เหลว : ในส่วนอายุก็สั้น, ในส่วนสิwapรรณก็เลว, ในส่วนกำลังก็อ่อน, ในส่วนโรคภัยไข้เจ็บมันก็มาก, เรียกว่า *อายุสั้น, ทุพพญา - มีศัพพณเลว ทุพพลา - มีกำลังน้อย, พหุพาพลา หรือ พหุพาพลา* นี้ก็แปลว่า *มีโรคภัยไข้เจ็บมาก*.

มูลเหตุของความตกต่ำเสื่อมทรามทางภายนอกนี้ สรุปแล้วมันมาจากการที่ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ที่เรียกว่า *อธมมิกา, อธมมิกตา; อธมมิกา - ผู้ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม. อธมมิกตา - ความเป็นผู้ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม; ความเป็นผู้ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมนั้นแหละเป็นต้นเหตุ*.

เมื่อกล่าวตามพระบาลีนี้ที่ว่า *ราชาโน อธมมิกา โทนติ - เมื่อราชาทั้งหลายไม่ประกอบด้วยธรรม* นี่เป็นข้อแรก. ที่นี้คำว่า “ราชา” เตี่ยจะเข้าใจผิด : ถ้าสมมติเขาจะเรียกเป็นอย่างอื่นแล้ว ก็ได้แก่ผู้ที่กุมอำนาจทั้งหลายไว้, กุมอำนาจการปกครองทั้งหลายไว้. บางทีก็เรียกว่า ประธานาธิบดี ก็มี, รัฐธรรมนูญของบางประเทศ เขาเรียกผู้กุมอำนาจทั้งประเทศไว้ว่า ประธานาธิบดี ก็มี, บางประเทศมีระบบที่นายกรัฐมนตรีมีอำนาจ ก็มี ไม่มีพระราชาในประเทศเหล่านั้น. ประเทศที่ยังมีคนที่ยังเรียกว่าพระราชายู่นั้น ตูจะมีน้อยเต็มทีแล้ว รับหรีตเต็มทีแล้ว.

คำว่า “ราชา” จะหายไปจากโลกอยู่แล้ว; แต่ความหมายยังอยู่คือ ผู้กุมอำนาจปกครองของประเทศ อาจจะอยู่ในรูปของคณะบุคคลก็ได้; เช่นในบางประเทศ รัฐสภาก็เป็นคณะบุคคล กุมอำนาจการปกครองประเทศ. ในบางแห่งที่เรียกว่ารัฐบาล คือ ผู้ที่กุมอำนาจปกครองทั้งหมดของประเทศไว้. นี่ยังมีข้อหนึ่งข้อหนึ่งอันจะไร้อยู่ภายใต้้นอีก; เช่นว่า พวกนายทุนนั้นแหละ มันกุมอำนาจของประเทศไว้, หรือว่า

ชนกรรมาชีพมั่นคงอำนาจของประเทศไว้. คำนี้คำแรกทีเ่ดสดันมาว่า “*ราชาทั้งหลาย ไม่ประกอบด้วยธรรม*” นี่เป็นคำกล่าวเมื่อสมัยพุทธกาลสองพันกว่าปีมาแล้ว; คำนี้เอาความหมายในคำนี้ที่ว่า บุคคลหรือคณะบุคคลมีกษัตริย์ปกครองประเทศ.

ทีนี้ เมื่อบุคคลผู้กุมอำนาจปกครองประเทศ ไม่ประกอบด้วยธรรมแล้ว *ราชอุตตะ อธมมิกา โหนติ - พวกเจ้าหน้าที ข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย ก็ไม่ประกอบด้วยธรรม.* เจ้าหน้าทีในการปกครองทั้งหลาย ไม่ประกอบด้วยธรรม นี้ก็มีผลต่อไปว่า *พราหมณคหบดีกา อธมมิกา โหนติ - พวกครูบาอาจารย์ หรือพวกที่มีอำนาจเงิน มันก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม. พราหมณ* นี่ก็พวกครูบาอาจารย์, *คหบดี* หรือ *คหบดีกา* นี่ก็ผู้มีอำนาจเงิน ก็พวกนายทุน พวกมีเงิน แต่ยังไม่ควรเรียกว่า นายทุน แต่เขามีอำนาจเงิน. พวกครูบาอาจารย์ พวกมีอำนาจเงิน ก็กลายเป็นคนที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรมขึ้นมาตาม; เพราะมันเนื่องกันมาจากข้างบน มันหนอยู่ไม่ได้. เมื่อข้างบนมันไม่ประกอบด้วยธรรมแล้ว ข้างล่างมันก็ค่อยๆ ไม่ประกอบด้วยธรรม ตามไปๆ. พวกพราหมณ์ และพวกคหบดี ก็ไม่ประกอบด้วยธรรม.

เดี๋ยวนี้จะสังเกตเห็นชัดว่า พวกครูบาอาจารย์ *ไม่ประกอบด้วยธรรม*, ไม่ชื่อตรงต่อหน้าที่ปุณนิมบุคคล กลายเป็นลูกจ้างสอนหนังสือ เอาเงินเดือน สอนวิชาชีพมากกว่า. ทีนี้ คนที่มีทรัพย์ มีเงิน ก็ *ไม่ประกอบด้วยธรรม* ที่ว่า แทนที่จะสงเคราะห์ผู้อื่น ตามธรรมเนียมของผู้มีเงินแต่กาลก่อน ก็กลายเป็นขูขริต กลายเป็นผู้ใช้เงิน เป็นกำลังสำหรับขูขริต. นี่ก็เรียกว่า ไม่ประกอบด้วยธรรม.

ทีนี้ เมื่อพวกพราหมณ์และคหบดี ไม่ประกอบด้วยธรรมแล้ว *เนคมขานปทา อธมมิกา โหนติ - ขวานครและชาวบ้านนอก ก็ไม่ประกอบด้วยธรรม*, ชาวเมือง

ก็ถาม ชาวบ้านนอกก็ถามก็ไม่ประกอบด้วยธรรม. นี่เรียกว่า ความไม่ประกอบด้วยธรรม
ได้ขึ้นไปในระยะแรก จะเป็นจุดตั้งต้นเป็นลำดับมา.

เมื่อทุกคนมันไม่ประกอบด้วยธรรมแล้ว ก็เกิดความแปรปรวน วิปริต ขึ้นใน
พวกธรรมชาติทั้งหลายว่า **วิสมํ จนฺทิมสุริยา ปรีวตฺตนฺติ - ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์
ก็หมุนไปอย่างแปรปรวน.** เที่ยวนี้อีกพอเข้าใจได้ว่า ระบบดาวทั้งหลายได้ถูกรบกวน
โดยความทะเยอทะยานของมนุษย์ผู้โสมมาก ผู้ไม่ประกอบด้วยธรรม.

**วิสมํ จนฺทิมสุริยา ปรีวตฺตนฺติ - ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็หมุนไป
อย่างแปรปรวน วิปริต.**

- เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว **วิสมํ นกฺขตฺตานิ ตวรกฺรปูณิ ปรีวตฺตนฺติ.**
- ดาวนักษัตร และดาวฤกษ์ทั้งหลาย ก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน.

- เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **วิสมํ รตฺตนิทฺวา ปรีวตฺตนฺติ - กลางวัน กลางคืน
ก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน.**

- เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **วิสมํ มาสทฺตมาสา ปรีวตฺตนฺติ - เดือนและ
กิ่งเดือน ก็เดือนและบั้งก็** ก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน.

- เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **วิสมํ อุตฺตสัฏฺฐรา ปรีวตฺตนฺติ - ฤดูและปีก็หมุน
ไปอย่างวิปริตแปรปรวน.**

- เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **วิสมํ วาตา วายุนฺติ - ลมที่พัดก็พัดอย่างวิปริต
แปรปรวน.**

— เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **วิสมา ปณฺชสา ปริวตตนติ** — ระเบียบแห่งลมก็หมุนไปอย่างวิปริตแปรปรวน. คำว่า ปณฺชสา คงจะไม่เคยได้ยิน หนังสือพิมพ์ผิดเป็น **อบปณฺชสา** ที่ถูกเป็น **ปณฺชสา** คือความเป็นอยู่ในระเบียบ เรียกว่า **ปณฺชสา**.

— ที่นี้ ปณฺชสา ก็วิปริตแปรปรวน, ความเป็นระเบียบในสากลจักรวาลนี้ก็แปรปรวน. เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **เทวตา ปริกุปิตา ภวนติ** — เทวาททั้งหลายก็ระส่ำระสาย. นี้อาจจะแปลก ก็เห็นเป็นนิยาย หรือเป็นทงกนิยายไป แต่คอยฟังต่อไปก็แล้วกัน เอาแต่ผลก็แล้วกัน ตัวหนังสือจะเป็นอย่างไรก็ตามใจ.

— เมื่อเทวาทวิปริตระส่ำระสายแล้ว **เทโว น สมมา ชาริ อนุปฺปเวจฺจติ** — ฝนไม่ตกลงมาอย่างถูกต้อง ด้วยการเป็นฝนตกที่ไม่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็น. เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว **วิสมปาภินิ ลลฺสฺสาณิ ภวนติ** — ข้าวทั้งหลายก็สุกอย่างไม่สม่ำเสมอ. ที่นี้ เมื่อมนุษย์ทั้งหลายกินข้าวที่มีลักษณะอย่างนั้นเข้าไป จะมีลักษณะทุพพลภาวะ : อายุสั้น ผิวพรรณเหราวม กำลังถอย มีโรคภัยไข้เจ็บมาก.

เราดูในข้อที่ว่า เรามีใจภักย์ไฉ่เจิบมาก เป็นจุดตั้งต้นดีกว่า เพราะเรากินอาหารที่มันไม่ถูกต้อง, ไม่เหมาะสม เกิดจากความไม่สม่ำเสมอ ไม่ถูกต้องของสิ่งที่มันเนื่องกันอยู่ จนถึงเรื่องของธรรมชาติทั้งหลาย จนถึงเรื่องของบุคคล; คนโบราณเขาเชื่อกันอย่างนี้. ถ้าเรายังไม่มีเหตุผลจะไปตำหนิ ถิ่นนี้ไว้ก่อนก็ได้; แต่ดูให้ดีกว่าท่านมุ่งหมายจะแสดงว่า **ถ้ามนุษย์นั้นแล้ว แล้วธรรมชาติมันก็จะถูกทำให้แล้ว**, ธรรมชาติถูกทำให้แล้ว มันก็แวดล้อม ทำมนุษย์ให้แล้วในที่สุคติอีก.

มนุษย์เกิดความเป็นธรรมขึ้นมาก่อน ก็ทำลายธรรมชาติ, ทำให้ธรรมชาติไม่ประกอบไปด้วยความถูกต้อง. เมื่อ **ธรรมชาติไม่ถูกต้อง** มันก็แวดล้อมมนุษย์ให้

เลวลงไปอีก กระทั่งเลวทางกาย แล้วกระทั่งเลวทางจิตใจ; เมื่อเรามีร่างกายวิปริต จิตใจมันก็พลอยวิปริต.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ควรจะมองในแง่ที่ว่า **พระพุทธภาษิตสูตรนี้ มุ่งหมาย จะให้เกิดความสนใจเป็นพิเศษ ในชนผู้มีอำนาจกุมการปกครอง.** ผู้กุมอำนาจการปกครอง เป็นต้นเหตุแห่งความเสี่ยงภัยทั้งหลาย หรือจะเป็นผลดีแก่การเสี่ยงภัยทั้งหลาย; คือพูดได้ว่า ถ้าผู้กุมอำนาจการปกครองประกอบด้วยธรรม อะไร ๆ ก็จะได้ดีไปหมด มนุษย์ก็จะดี ฝนก็ตกถูกต้องตามฤดูกาล, ธรรมชาติเป็นไปอย่างถูกต้องตามระเบียบ, มนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่เบิกบานเต็มที่.

ถือตรง ๆ ตามตัวหนังสือเหล่านี้ ก็ **ต้องโยนบาปความผิดภายนอกทั้งหมด ไปให้แก่ผู้กุมอำนาจทางการเมืองการปกครอง ที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม** จะเรียกว่า รัฐสภา หรือรัฐบาล หรือประธานาธิบดี หรือนายกรัฐมนตรี อะไรก็สุดแท้; ชื่อนั้นไม่สำคัญ ใครกุมอำนาจการปกครองอยู่ในมือ ทั้งประเทศหรือทั้งโลก คนนั้นต้องประกอบไปด้วยธรรม. ถ้ามีละนั้นแล้ว ความไม่ประกอบไปด้วยธรรมก็จะระบดออกไปเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่งแม้แต่ธรรมชาติก็หันอยู่ไม่ได้, ทั้งโลกทั้งสากลจักรวาล ก็วุ่นวาย, ก็วุ่นเรกนั่นหมด. นี่ **ความเสื่อมทรามในภายนอก มันมีเพราะมนุษย์ ไม่ประกอบไปด้วยธรรม.**

ขอให้นักุณทุก ๆ คนสนใจ ที่จะประกอบไปด้วยธรรม; อย่าให้ธรรมชาติแปรปรวน, อย่าให้เทวดาโกรธ แล้วฝนมันก็ไม่ตกลงมาอย่างถูกต้อง อย่างที่กล่าวในสูตรนี้. ขอให้นักุณนานึกในทางที่ว่า **ขอให้ผู้กุมอำนาจการปกครองในโลกนี้ จงเป็นผู้ดีอยู่ในธรรมเถิด** ปัญหาเหล่านี้มันก็จะหมดไป.

ทั้งหมดนี้เรียกว่า หันเหตุมุ่งการตกต่ำเสื่อมทรามของศีลธรรมที่เป็นภายนอก คือความไม่ประกอบไปด้วยธรรมของสัตว์ของมนุษย์ คู่กันกับความตกต่ำในภายในคือทางจิต เพราะว่าหันไปด้วยอุกฤษฏ์ตกอยู่ในจิต ทั้งสองฝ่ายนี้ส่วนแต่มีกระแสแห่งการปรุ่งแต่งเปลี่ยนแปลง, อาศัยซึ่งกันและกันเปลี่ยนแปลงอยู่แล้ว ด้วยกันทั้งนั้น.

สรุปความทั้งหมดแห่งการบรรยายนี้ก็มีว่า **ความตกต่ำเสื่อมทรามแห่งศีลธรรม ที่เป็นภายในใจ** ของคนนั้นก็อยู่ทางหนึ่ง, **ที่เป็นภายนอก** แวดล้อมคนก็มีอยู่ทางหนึ่ง. ที่นั่นมันเกี่ยวกันอย่างแยกกันไม่ได้; เหมือนผลไม้ที่มีเปลือกและมีเนื้อใน. แม้แต่ฟองไข่ ถ้ามันไม่มีเปลือก ฟองไข่มันจะอยู่ได้อย่างไร; มันก็ต้องมีทั้งสองอย่าง อาศัยกันไป. ที่นั่นทำผิดทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งฝ่ายในและฝ่ายนอก การตกต่ำเสื่อมทรามของศีลธรรมก็ได้เกิดขึ้น.

ถ้า **สรุปให้สั้นที่สุด** ก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่าประกอบด้วยธรรม หรือไม่ประกอบด้วยธรรมสองอย่างเท่านั้น ที่เป็นหันเหตุมุ่งที่จะเจริญ หรือว่าจะเสื่อม. ถ้ากล่าวให้สั้นที่สุดก็ว่า “ธรรม” คำเดียวเท่านั้น; **พระธรรมคำเดียวเท่านั้น เป็นต้นเหตุของทั้งหมด จะเสื่อมก็ได้ จะเจริญก็ได้.** ถ้าทำผิดต่อพระธรรมมันก็เสื่อม, ถ้าทำถูกต้องพระธรรมมันก็เจริญ; ทุกอย่างขึ้นอยู่กับคำว่า “ธรรม” เพียงคำเดียว.

แม้ว่าเราจะเรียกว่า “ศีลธรรม” ก็คือ ธรรม นั่นแหละ, ศีลธรรมก็คือธรรม ที่ให้ความปกติ. ถ้าปล่อยไปตามธรรมล้วน ๆ แล้วมันก็ปกติของมันเองได้ ที่นี้ทำให้เป็นอธรรม ผิดกันขึ้น มันก็เลยไม่สื-ละ คือไม่มีความปกติ; แต่ก็ยังคงเป็นธรรมตามธรรมชาติ ไม่มีความหมายว่า ดี ชั่ว สุข ทุกข์ อะไรสำหรับสิ่งที่เรียกว่า ธรรม. แต่แล้วมันมีความหมายรุนแรง แก่มนุษยที่มีจิตใจ มีความรู้สึก มันสุข มันทุกข์ มันทน

อยู่ไม่ได้ จึงต้องแก้ปัญหาคือตัวไม่ชอบ สิ่งที่ไม่ชอบให้มันหมดไป; เราจึงพูดกันถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมหรือศีลธรรม ในลักษณะอย่างนี้. พร้อมกันนั้นก็จะเห็นได้ว่า **เราศีลธรรมเป็นศพ, มีธรรมเป็นกระดูก;** ทำให้ถูกคือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ก็ย่อมจะหมดไป.

อาทมาชยัทธิการบรรยายวันนี้ไว้เพียงเท่านี้. ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลายสวท
กณะสาธยายบทพระธรรม อันเป็นเครื่องเพิ่มกำลังใจ แก่ผู้ซึ่งใจจะประพฤติธรรมต่อไป.

ศีลธรรมกับมนุษย์โลก

— จบ —

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

มูลเหตุชั้นรากฐานแห่งการผิดพลาด

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม หวังหลาย,
การบรรยายเรื่อง ศีลธรรมประจำโลก ประจำวันเสาร์เป็นครั้งที่ ๑
ในวันนี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อว่า มูลเหตุชั้นรากฐานแห่งความผิดพลาด.

เราได้พูดถึงถึงเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม มาสามลำดับ แล้วก็เกี่ยวเนื่องกัน
มาทุกครั้งที่บรรยาย. ขอให้พวกท่านข้อความที่ได้บรรยายแล้วนั้น ไว้ด้วย จึงจะเข้าใจได้ดี
ฉะนั้น จึงขอนำมาทบทวนบางอย่าง คือหัวข้อของการบรรยาย ในครั้งที่แล้ว ๆ มา.
ในการที่จะแก้ปัญหา ที่กำลังรบกวนโลกอยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่มีปัญหาอะไรจะร้ายแรงยิ่ง
ไปกว่าปัญหาทางศีลธรรม. นี่เป็นข้อที่ไม่ค่อยมองเห็น จึงต้องเอามาพูดกันให้เข้าใจ
ให้จริงได้.

ในการบรรยาย **ครั้งที่ ๑** ได้พูดถึงให้เห็น *ความหมายอันสมบูรณ์* ของ คำๆ นั้น ซึ่งมันใช้แก่สิ่งทุกสิ่งในโลกนี้ เรียกว่าความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า ศีลธรรม ก็คือเหตุที่ทำให้เกิดความปกติ ก็เรียกว่าศีลธรรม, ภาวะแห่งความปกติที่เป็นผลได้รับ นี้ก็เรียกว่า ศีลธรรม, ภาวะที่สงบอยู่ทุกๆ ไป ตามธรรมชาติ ไม่มีใครไปทำมัน มันก็เป็น อยู่เอง นั่นก็ยิ่งเรียกว่า ศีลธรรม, และมีขอบเขตตั้งแต่ต่ำที่สุด จนถึงที่สูงที่สุด คือ พระนิพพาน. เอาพระนิพพานเป็นจุดยอดสุด ของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ในความหมาย อันกว้างขวางอย่างนี้ เพราะว่าอะไรเป็นปกติหรือสงบ . ยิ่งไปกว่า สิ่งที่เรียกว่า นิพพาน.

ใน **ครั้งที่ ๒** ต่อมา ก็ได้บรรยายให้เห็นว่า *ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับปัญหา ทางศีลธรรม*; หมายความว่ามนุษย์เราจะอยู่ในโลกนี้นั้นในลักษณะอย่างไรก็ตาม มันมี สิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมไม่เสียทั้งหมด นับตั้งแต่ว่า จะกิน จะนอน จะอาบ จะถ่าย, จนกระทั่งการประพฤติต่อผู้อื่น, และปัญหาที่มันเนื่องกันระหว่างบุคคล ที่มนุษย์จะต้องทำแล้ว ก็เป็นเรื่องของศีลธรรมทั้งนั้น. ฉะนั้นไปหลงไหลในคำพูด อื่นๆ เช่นว่าในเรื่องการค้าขาย การเมือง การปกครอง การอะไรต่างๆ อีกมากมาย เลยเข้าใจไปว่า ไม่ใช่ศีลธรรม หรือไม่เกี่ยวกับศีลธรรม. ขอให้เข้าใจเสียให้ถูกต้องว่า ไม่มีอะไร ที่ไม่เกี่ยวกับศีลธรรม; แม้ที่สุดแต่ว่าการเมือง นั้นมันก็เป็นเรื่องของ ศีลธรรม ที่จะต้องประพฤติต่อกันและกัน. โนแ่งที่ว่า จะช่วยกันกระทำบ้านเมืองให้เจริญ รุ่งเรือง หรือให้เป็นปกติ. ขอให้เข้าใจถึงข้อนี้ แล้วก็จะสนใจในสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ได้อย่างกว้างขวาง และทั่วถึง.

ดังนั้นในการบรรยาย **ครั้งที่ ๓** ก็ได้สรุปให้เห็นเสียเลยทีเดียวว่า *วิกฤติการณ์ ทั้งหลายนั้นแหละ คือภาวะที่เราศีลธรรม*. ถ้าอะไรเกิดขึ้นมาไม่เป็นที่พึงปรารถนา

เป็นเรื่องระส่ำระสายทุกซั่วน้อย่างไร, เฝ้าไร, ก็ตามนั่นแหละ ก็เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรม ในตัวบุคคลก็ดี ในสังคมนั้นก็ดี.

ที่นี้ดูกันต่อไปถึง **ครั้งที่ ๕** ที่ว่าโลกในสมัยปัจจุบันนี้ กำลังจมลงไปสู่ภาวะที่ไร้ศีลธรรม ก็จมลงไป ๆ ๆ ในภาวะที่ไร้ศีลธรรม ก็หาศีลธรรมได้ยากขึ้น โดยปรากฏการณ์ มันก็มีแต่ความเดือดร้อน ระส่ำระสายที่เห็น ๆ กันอยู่ ไม่มีใครพูดถึงคำว่าศีลธรรม พูดถึงแต่ประโยชน์ จะให้ประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้ เรียกว่าเอาประโยชน์เป็นเบื้องหน้า ไม่เอาศีลธรรมเป็นเบื้องหน้า โลกก็จมลงสู่ภาวะที่ปราศจากศีลธรรมด้วยเหตุนี้.

ใน **ครั้งที่ ๕** ต่อมา ก็แสดงให้เห็น *กระแสแห่งความเสื่อมศีลธรรมตามลำดับ* ว่า มันเนื่องกันไปอย่างไร.

ในครั้งสุดท้ายซึ่งเป็น **ครั้งที่ ๖** ที่แล้วมานี้ ก็ได้พูดถึง *เหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรมโดยตรง* ที่ท่านทั้งหลายจะต้องย้อน ไปเอามาพิจารณาดูให้ดี จึงจะติดต่อกันกับการบรรยายในวันนี้ ซึ่งจะได้กล่าวถึง *มูลเหตุเป็นชั้นรากฐาน ลึกไปจากมูลเหตุตามธรรมดา* นั้นอีกต่อหนึ่ง ซึ่งจะสรุปรวมได้ด้วยคำพูดคำเดียวว่า *อโยนิ-โสมนสิการ*.

ศึกษาความหมายของคำให้เข้าใจเสียก่อน

บางคนก็จะได้ยินคำนี้แล้ว “อโยนิโสมนสิการ” แต่ก็ไม่แจ่มกระจ่างว่า มันเป็นอย่างไร, บางคนก็อาจจะไม่เคยได้ยิน ได้ฟัง หรือไม่เคยสังเกตก็ได้. ฉะนั้น ขอให้

เข้าใจผิดว่า วันนั้นเราจะได้พูดกันถึงสิ่งที่เรียกว่า **อโยนิโสมนสิการ** ในฐานะที่มันเป็น **มูลราก** หรือ **เป็นมูลเหตุขั้นต้นที่เป็นมูลราก** ของความผิดพลาด หรือความเสื่อมเสีย ทุกอย่าง ทุกประการ ซึ่งก็เกี่ยวกับศีลธรรมอีกนั่นเอง.

เกี่ยวกับคำพูดทำนองนี้โดยเฉพาะนั้น อาจจะขอรับรอง ให้สังเกตดูเป็นพิเศษ ด้วยอีกอย่างหนึ่งว่า มันมีค่าที่สำคัญที่สุด, แต่แล้วเราก็ไม่เคยได้ยินเลย, แล้วเราจะไปเข้าใจเรื่องนั้นๆ ได้อย่างไร. ยกตัวอย่างเช่น คำว่า **อิทัปปัจจยตา**; เมื่อก่อนหน้านั้น ๒-๓ ปี มาแล้วนั้น ไม่ใคร่มีใครพูดเป็น; เทียบวันสังเกตเห็นได้ว่า พูดเป็นกันมากขึ้นแล้ว เทียบกับอิทัปปัจจยตา, เทียบกับอิทัปปัจจยตา, ที่นั่นก็อิทัปปัจจยตา, ที่นั่นก็อิทัปปัจจยตา, แล้วค่อยๆ รู้ความหมายของคำๆ นั้นมากขึ้น จนมันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แก่การศึกษาพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติของตน. ทุกคน มีคำว่า อิทัปปัจจยตา มาติดอยู่ที่ริมฝีปาก พูดได้คล่องแคล่ว กันนับว่าเรื่องที่เป็หัวใจของพุทธศาสนา มาติดอยู่ที่ริมฝีปาก.

เดี๋ยวนี้ก็อยากจะให้คำว่า “**อโยนิโสมนสิการ**” มาติดอยู่ที่ริมฝีปาก ให้พูดเป็นกันทุกคนมากขึ้น เหมือนกับคำว่า อิทัปปัจจยตา เป็นต้น. อิทัปปัจจยตา แสดงหัวใจของพระพุทธศาสนา เพื่อไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น; ส่วน **อโยนิโสมนสิการ** นี้ **แสดงสิ่งที่น่ากลัวที่สุด ที่มนุษย์คู่หนึ่งปัญญาควรระวัง** หรือควรระวังไว้ เพราะว่าเป็นสิ่งที่ทำอันตรายอย่างยิ่ง. ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงสิ่งนี้ ในลักษณะที่มัน **เป็นมูลเหตุขั้นรากฐาน แห่งความเสื่อมเสียผิดพลาดของมนุษย์เรา**. นี่ขอฝากไว้ให้ช่วยสนใจ คำๆ นี้ ให้เข้าใจ จนเอามาพูดได้ติดปาก เหมือนคำบางคำ ที่สำเร็จประโยชน์มาแล้ว.

อกุศลวิตถก มีมูลราก คืออโยนิโสมนสิการ

ในครั้งที่แล้วมา พูดถึง เหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรามทางศีลธรรม โดยสรุปไว้ที่ **อกุศลวิตถก** ๓ ประการ : **กามวิตถก** กรุ่นคิดแต่ในทางกาม, **พยาปาทวิตถก** กรุ่นคิดในทางมุ่งร้าย เจตนาจะทำร้าย, **วิหิงสรวิตถก** กรุ่นคิดกระทำให้เกิดความลำบากทั้งแก่ตนและผู้อื่น ด้วยความเียง คือโดยไม่เจตนา. ๓ อย่างนี้ เป็นมูลเหตุให้เกิดปัญหานานาประการ ที่เป็นการเสื่อมทรามทางศีลธรรม ก็ให้รู้ให้เห็นอย่างละเอียดที่สุดแล้ว ว่ามันทำหน้าที่ของมันอย่างไร เช่น :-

อกุศลวิตถกที่ ๑. **กามวิตถก** มันก็เป็นเรื่องราวของมันขึ้นมา ด้วยการศึกษาว่า มันมีกามธาตุอยู่เป็นพื้นฐาน ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดสัญญา คือความหมายมั่น ในความรู้สึกลักษณะ คือความรู้สึกที่เป็นกามจนเรียกว่า **กามสัญญา**, แล้วเกิด **กามสังกัประ** จาริตริภักอยู่แต่ในเรื่องกาม, เกิด **กามฉันทะ** - ความพอใจในกาม หรือพอใจในรสแห่งกาม, และเกิด **กามปริพาหะ** - เว้าร้อนกรรจนกรรวาย เพ้อจะได้อกาม และเกิด **กามปวีเยสนา** คือการแสวงหากาม. ในบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่เป็นชั้นธรรมดาสามัญก็ล้วนแต่ตกอยู่ในอาการอันนี้ คือแสวงหากาม ในทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางจิต; นี่ก็เป็นเรื่องที่ระบดเต็มไปหัวทั้งโลก มีปัญหานานาประการเกิดขึ้นเพราะเหตุนี้.

อกุศลวิตถกที่ ๒ คือ **พยาปาทวิตถก** มีธาตุแห่งพยาบาท คือธาตุสำหรับจะมุ่งร้าย มันก็ตกอยู่ในสัญชาตญาณ มันก็ปรุงขึ้นมา เป็น **พยาบาทสัญญา** - หมายมั่นในอันที่จะมุ่งร้าย, ในความมุ่งร้าย ก็เกิด **พยาบาทสังกัประ** - จริตริภักไปแต่ในทางที่จะมุ่งร้าย, **พยาบาทฉันทะ** - พื่อใจในการที่ได้มุ่งร้าย ได้ด้นเขาได้ด้นเขา ก็สบายใจ

เกิดพาลาหปริพาหะ – เราอ่าน เพื่อให้ได้เป็นอย่างนั้น เกิด **พาลาหปริเวสนา** – แสงหวิธิต่างๆ ในการมุงร้าย เคียนนี้เราก็เห็นกันอยู่ว่า มันก็กำลังระบาคันอยู่ทั่วโลก เช่นเดียวกับเรื่อง กาม.

อกุศลวิตกที่ ๓ คือ **วิหิงสาวิตก** – กรุ่นคิดในทางการทำให้ลำบาก ก็เพราะว่ามันมี **วิหิงสาธาตุ** คือธาตุแห่งโมหะ คือไม่รู้ว่าจะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรมันลำบากเปล่าเปลืองเปล่าๆ ก็ไม่รู้ มันจึงทำไปตามอำนาจของโมหะ; ถ้าจะเรียกว่าเจตนาที่ได้ คือเจตนาของโมหะ แต่ไม่รู้สีก้าว ก็ไม่อยากจะเรียกว่า เจตนาอะไรนัก.

มัน **วิหิงสาธาตุ** ชนิดน้อยๆ เป็นพื้นฐานในจิตใจของคนเร้ายเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงมี **วิหิงสาตัณญา** – ความหมายมันก็จะทำอย่างนั้น ทั้งที่ไม่มีเจตนา ก็ทำไปด้วยโมหะ, **เป็นเหตุให้เกิด วิหิงสาธัมมปิยะ** คือตรัสตรีกอยู่แต่ที่จะทำอย่างนั้น, **เกิดวิหิงสาฉันทะ** – เกิดความพอใจในการได้ทำอย่างนั้น : ได้พูดเพื่อเจ้อ เหลวไหล, ได้เล่นสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องเล่น, มีใช้แล้ว แสงหาในสิ่งที่ไม่ต้องมี ต้องใช้ ต้องแสงหา; เรียกว่า มันทำวิตริตริก็อยู่ไปโดยอำนาจของธาตุชนิดนี้ มันหมายแล้วก็วิตริตริ แล้วก็พออะไร หลงเหลืออยู่ในสิ่งชนิดนี้; เมื่อไม่ได้ที่เราอ่าน อยากจะได้ด้วยเหมือนกัน.

เห็นได้ง่ายๆที่ว่า คนเรา **ต้องการสิ่งที่ไม่จำเป็น** จะต้องมี ต้องใช้ **จนเราอ่าน** ยิ่งไปเสียกว่าสิ่งที่จำเป็นจะต้องมีต้องใช้ ก็มี; เห็นได้ชัดในบางอย่าง หรือบางคน ที่มันโง่มาก. หรือว่าเราจะไปดูที่ร้านขายของ ที่เขานิยมไปกันมาก ๆ ที่สวยงาม ที่ประหลาด ที่วิจิตรพิศดารนั้น. ร้านชนิดนั้น จะเต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่จำเป็นแก่ชีวิตเลย คนก็ยังเราอ่านเพื่อจะได้สิ่งนั้นมา. มีเงินไม่พอก็อดโกง เพื่อจะเอาเงินมา

เพื่อไปแสวงหาสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องมี หรือเกินฐานะของตนที่ตนควรจะมี. อย่างนี้
ก็เรียกได้เหมือนกันว่า วิหิงสาปริเยสนา - แสวงหาด้วยอำนาจของวิหิงสา เพื่อมา
เบียดเบียนตน. พุทธองค์หยามกายน้อยก็ว่าสมน้ำหน้าคนโง่ ที่ไปแสวงหามา เพื่อ
เบียดเบียนตน. ลองคิดดูให้ดี, ลองฟังดูให้ดี.

นี่แหละสิ่งที่เรียกว่า อุกุศลวิถก มันมีอยู่ ๓ ประเภท ๓ จำพวกอย่างนี้ :
พวกหนึ่งเป็นความมัวรู้สึกลงในทางงาม, พวกหนึ่งเป็นความมัวรู้สึกลงในทางมั่วร้ายต่อผู้อื่น, พวก
หนึ่งมันมุ่งทำไปด้วยความไม่รู้ เพื่อให้เกิดความลำบากอย่างไม่จำเป็น; แต่กลับเห็น
เป็นของสนุก. ความปฏิบัติผิด การกระทำผิดๆอะไรผิดๆมันก็เป็นสิ่งที่รวมอยู่ในเรื่อง
อุกุกุศลวิถกเหล่านั้นทั้งนั้น แล้วมันก็ออกมาทางกาย ทางวาจาด้วย เรียกว่า กายกรรมก็คื
วจิกรรมก็คื มโนกรรมก็คื มันเป็นไปผิดๆเพราะมันมีอุกุกุศลวิถกชักนำ นี่เป็นเรื่อง
ที่ได้บรรยายแล้วโดยใจความอย่างสำคัญ ที่พอจะสรุปได้ ในกรบรรยายครั้งที่แล้วมา.

ทีนี้ ในวันนี้ก็จะบอกว่า อุกุศลวิถกเหล่านั้น มันรวมที่อุกุกุศลซึ่งยังลงไป
อีก คือ อโยนิโสมนสิการ ก็ควรจะได้พูดกันถึงเรื่อง อโยนิโสมนสิการ กันต่อไป.

อโยนิโส แปลว่า ไม่แยบคาย, มนสิการ แปลว่า การกระทำอยู่ในใจ;
นี่แปลตามคำแปล ที่เขาใช้กันอยู่โดยทั่วๆ ไป อโยนิโสมนสิการ - การกระทำในใจ
ที่ไม่แยบคาย. ถ้าจะดูกันผิวเผิน ก็ารู้สึกว่า ไม่สำคัญอะไรนักหนา; แต่ถ้า
มีปัญญาฉลาดพอ จะเห็นว่า นี่สำคัญที่สุด เป็นถึงที่สำคัญที่สุด ที่มนุษย์จะต้องรู้จัก
และควบคุมไว้ให้ได้.

การกระทำในใจที่ไม่แยบคาย นี่แหละ พังทุแต่ชื่อก็ไม่น่ากลัว; แต่
ตัวจริงมันร้ายกาจ แสบจะน่ากลัว ยิ่งกว่าสิ่งที่น่ากลัวใดๆ. คนเรา ทำอะไรผิด

ทุกอย่างทุกประเภท ขุดแขนง ก็เพราะ การกระทำในโดยไม่แยบคาย นั้นแหละ ;
 นับตั้งแต่ว่า ข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นเล็ก ๆ น้อย ๆ แก่ตนเอง แม้แต่ว่า ชีวลิ้ม มันก็เป็น
 เรื่องของการทำในใจไม่แยบคาย จนกระทั่งเบียดเบียนผู้อื่น มันก็เพราะว่าทำในใจไม่
 แยบคาย มันโง่ มันคิดไม่เป็น.

พจนมวราสทั้งหลาย เรียกตามภาษาบาลีว่า **กามโลกี** นี้ก็จะทะเลาะกัน
 เพราะอำนาจของกามราค หรือกามราคะ, **พจนมรรหิต**ทั้งหลายเรียกว่า **ทัญญูโลกี**
 นี้ก็จะทะเลาะกันด้วยอำนาจของทัญญูราคะ ; นี่ก็เป็นเรื่องที่จะต้องใส่ใจ. ถ้ามนุษย์เรา
 ตามธรรมดา เป็นชาวบ้าน ปุถุชน ก็มีเรื่องกามเป็นเบื้องหน้า ; นี่จึงเรียกว่า **กามโลกี**
 -- เป็นผู้บริโภคกาม แสวงหากรรม สะสมเรื่องกามและกับบริโภคกาม ถ้าจะทะเลาะกัน
 มันก็ **ต้องด้วยเรื่องกามราคะ** คือความผูกพันในกาม ความยึดมั่นในกาม นั่นเอง
 เป็นเหตุให้ทะเลาะกัน.

ที่หน้าเศร้า หน้าสังเวชที่สุด ก็คือว่า คู่ผัวเมีย หมายถึงมนุษย์ มันทะเลาะ
 กันได้ ทั้งที่เป็นผัวเมียกัน ; แต่สัตว์ไตรภพอื่น ที่มันเป็นคู่ผัวเมียกัน มันไม่แยกตัวกัน
 ไม่เคยทะเลาะกัน ในระหว่างคู่ผัวเมียของมัน, จะเป็นนก เป็นหนู เป็นไก่ เป็นอะไร
 ก็ตาม ที่มันเป็นคู่ผัวเมียกัน มันไม่เคยทะเลาะกัน. แต่ที่มนุษย์ทำไม เป็นคู่ผัวเมียกัน
 แล้วมันยังทะเลาะกันมาก ? ก็เพราะว่าเรื่อง **กามโลกิตา** คือ **ความเป็นผู้บริโภคกาม**
 นั้นมันมาก ; ส่วนสัตว์มันไม่มี มันมีแต่ตามธรรมชาติเพื่อการสืบพันธุ์ล้วน ๆ มันไม่มี
 เพื่อการมารด. นี่ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะมองดู, และควรจะละอาย, จะได้ผ่านพ้นไป
 เสียโดยเร็ว.

ทีนี้เมื่อ **ผ่านพ้นเรื่องกาม** มาได้ ก็จะมี **ชาติ** อยู่ในปัญหาที่เรียกว่า **ทัญญู** ;
 โดยมากก็บรรพชิตเมื่อโลก เปื่อกาม แล้วก็ออกไปบวชเป็นบรรพชิต เป็นฤาษี เป็นมุนี

เป็นอะไรที่สุดแท้. เมื่อพ้นจากคามไปแล้ว ก็ไปติดบ่วงของทฤษฎี; ฉะนั้นจึงเรียก
นักบวชเหล่านี้ว่า **ทฤษฎีโลกี** - **เป็นผู้บริโภคทฤษฎี**, มีทฤษฎีเป็นสิ่งที่เอร็ดอร่อย. นี่ถ้า
เป็นบรรพชิต ก็ทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องความคิด ความเห็นทฤษฎีมานะ อะไรต่าง ๆ
เหล่านี้ เป็นบ่วงหน้า.

แต่ถึงแม้เป็น **ฆราวาส บริโภคคาม ยังมีเรื่องทฤษฎี** อยู่บ้างเหมือนกัน
ที่จะทะเลาะกัน แต่มันไม่มากเหมือนเรื่องคาม ฉะนั้นเขาจึงยกเรื่องคามไว้ให้เป็นเรื่อง
ของฆราวาส ยกเรื่องทฤษฎีไว้เป็นเรื่องของบรรพชิต. หรือจะพูดอีกทีหนึ่งว่า ฆราวาส
ทนเคียวมันไม่ได้ ๒ ชนิด เป็นได้ ๒ หน้า; คือ ถ้าหลงไหลไปในทางคาม ก็เป็น
คามโลกี, ถ้าหลงไหลไปในทางทฤษฎี ในบางเวลา. เมื่อมันไม่ไปยุ่งกับเรื่องคามารมณ์
มันก็มี dealings กับเรื่องวิชาความรู้ แล้วก็ เป็นทฤษฎีโลกี มันก็เหมือนกับบรรพชิตชนิด
หนึ่งชั่วขณะ. นี่มันสับสนปนเปกันอยู่อย่างนี้.

แต่เมื่อจะแยกกันให้เด็ดขาด ละก็เอาเป็นว่า พวกฆราวาสเป็นคามโลกีทะเลาะ
กันด้วยเรื่องคาม, บรรพชิตก็เป็นทฤษฎีโลกี ทะเลาะกันด้วยเรื่องความคิดความเห็น.
นี้หมายความว่า เป็นกันจริง ๆ เป็นบรรพชิตก็เป็นบรรพชิตจริง ๆ ไม่ใช่เป็นบรรพชิต
แต่เพียงสัปดาห์เป็น.

ทั้งนี้ ก็จะให้พิจารณาให้เห็นว่า มันมาจากการกระทำไว้ในใจไม่แยบคาย;
ฆราวาสหลงคาม หรือบรรพชิตหลงทฤษฎี. ทั้ง ๒ พวกนี้ ก็เพราะว่า **ขาดการ**
กระทำในใจโดยแยบคาย. เมื่อทำในใจไม่แยบคาย ก็เกิดการผิดพลาดขึ้นในใจ;
ความคิดพลาดในใจนั้น เราเรียกว่า อุกุศลวิตก มันก็จำแนกไปได้ตามพวก : พวกคาม,
ก็เรียกคามวิตก, พวกพยาบาท ก็เรียกพยาบาทวิตก, พวกวิหิงสา ก็เรียกวิหิงสาวิตก.

นี้ออกมาเป็นผลของการที่ไม่ทำในใจโดยแยบคาย ; ถ้าทำไว้ในใจโดยแยบคาย สิ่งที่เป็นอกุศลวิถิกเหล่านั้นก็ยังไม่เกิด หรือเกิดไม่ได้.

ทีนี้ พุทธกันสำหรับมนุษย์ **มนุษย์มีปัญหามากกว่าสัตว์เครื่องวัด** เพราะเป็นมนุษย์ทั้งที ถ้าไม่มีเรื่องมากกว่าสัตว์เครื่องวัด ก็จะเป็นมนุษย์ไปทำไม ; แต่แล้วอย่าลืมว่า แม้แต่เรื่องที่จะต้องทุกข์ยากลำบาก ทนทรมาณนี้ มันก็ต้องมากไปกว่าสัตว์เครื่องวัดด้วยเหมือนกัน. **สัตว์คามธรรมชาติ ไม่มีอกุศลวิถิก** เพราะมันเป็นไปแต่เพียงตามสัญชาตญาณ ; นี่มันคล้ายกับว่า มันได้รับผลของโยนิโสมนสิการอยู่ตามธรรมชาติแล้วด้วยเหมือนกัน โดยไม่ต้องศึกษา โดยไม่ต้องเจตนา ; มันก็ไม่มาหลงใหลในกามวิถิก พยาบาทวิถิก วิหิงสาวิถิก มากเหมือนมนุษย์.

มนุษย์ต้องการจะฆ่ากันทั้งโลก มันก็ทำให้เดือดร้อนกันทั้งโลก โดยไม่เจตนา, หรือว่ามันจะกบฏโดยเรื่องกามารมณ์กันทั้งโลก. สัตว์ไม่มีทำในเรื่องอย่างนี้ ; เพราะว่าสัตว์มันยังอยู่คนละระดับกับมนุษย์ มันจึงสงบอยู่ได้ตามธรรมชาติ เป็นศีลธรรมตามธรรมชาติโดยไม่ต้องเจตนา.

คนเรานี่ ระวังให้ตี มีวิวัฒนาการมาไกล ๆ ๆ เหนือกว่าสัตว์ เพิ่มของใหม่ขึ้นมา ๆ คือเรื่อง **ความลึกลับในทางจิตใจ ที่มันซับซ้อน ๆ** ; นี่มันก็มีปัญหาอยู่ที่ตรงที่ว่าความนึกคิดนั้น มันถูกต้องหรือผิดพลาด. ถ้าไม่แยบคาย มันก็ผิดพลาด, ถ้าแยบคาย มันก็ไม่ผิดพลาด ; ฉะนั้นเราจึง **ต้องดูกันในเรื่องนี้โดยเฉพาะ.**

เหตุ และ ผล ของ โยนิโสมนสิการ

ทีนี้ ก็มาดูคำคำนี้กันใหม่ ให้ชัดเจนลงไปอีก คำว่า **โยนิโสมนสิการ** ถ้าถือเอาความตัวหนังสือ เขาก็จะแปลกันว่า **การกระทำในใจโดยไม่แยบคาย.** แต่ถ้า

เราจะดูกันให้แยบคายอีกทีหนึ่ง คำว่า **อโยนิโส** นั้น มันแปลว่า **ไม่ชอบด้วยเหตุ**; อาจ
จะเปลี่ยนอย่างอื่นก็ได้. เดียวนี้ตัวหนังสือ มันเมื่ออยู่ตรง ๆ ว่า **อโยนิโส** : โยนิโส แปลว่า
โดยโยนิ, โดยโยนิ ก็คือ **โดยเหตุ**. คำว่า **โยนิ** ในที่นี้ แปลว่า **เหตุ, อโยนิโส**
ก็แปลว่า **ไม่โดยเหตุ** คือ **ไม่ชอบด้วยเหตุ, มนสิการ** แปลว่า **กระทำไว้ในใจ**;
การกระทำไว้ในใจที่ไม่ชอบด้วยเหตุ นี้ตามตัวหนังสือ.

ทีนี้ถ้าดู **โดยความหมาย อโยนิโสมนสิการ** ก็แปลว่า **ความปราศจาก
สติสัมปชัญญะ** ในทุกความหมาย. ตัวหนังสือมันก็มีประโยชน์ ที่จะควบคุม
ความหมายให้ถูกต้อง, และความหมายนั้นมันก็ออกมาจากตัวหนังสือ ซึ่งตีความให้ถูกต้อง
และให้มันกรอบคลุมไปอย่างทั่วถึง. ฉะนั้น **โยนิโส - โดยแยบคาย, อโยนิโส**
- ก็โดยไม่แยบคาย. ถ้าดูตัวหนังสือไปอีก ก็ว่า **ที่ชอบด้วยเหตุ, หรือ ไม่ชอบ
ด้วยเหตุ.**

ทีนี้ เราจะดูกันต่อไปอีกชั้นหนึ่งว่า **อโยนิโสมนสิการ** นี่มันมาจากอะไร,
มันเกิดจากอะไร? ดูตามที่จะเห็นได้ง่าย ๆ ก่อนอย่างอื่นทั้งหมด ก็คือว่า **โศกความ
สะเพร่า** ไม่ตั้งใจไว้ในปัญญาที่มีอยู่แล้ว แม้สามธรรมาชาติ. คนเรามีสติปัญญาได้
สามธรรมาชาติส่วนหนึ่ง, และก็มีสติปัญญาโดยที่อบรม ศึกษาฝึกฝน เจริญเพิ่มเติม นี้อีก
ส่วนหนึ่ง.

ถ้า **มีความสะเพร่า** ก็หมายความว่า **ไม่มีการใช้ปัญญา** เหล่านั้น ;
เรียกว่า ชาติสติปัญญาทั้ง ๒ ชนิดนั้นก็เหมือนกับไม่มี. **อโยนิโสมนสิการ** ก็มาจากความ
สะเพร่า.

สองสະเพราะคู่กันแล้วกันว่า แล้วอะไรจะเกิดขึ้น; จะเห็นอย่างชัดแจ้งอยู่ในนั้นว่า เมื่อมีการสະเพราะก็คือการไม่กระทำอย่างแนบกาย ไม่คิดอย่างแนบกาย.

ทีนี้ถ้าคู่ต่อไปอีกทางหนึ่งก็จะพบว่า **อโยนิโสมนสิการ** ที่มาจากความไม่รู้ เพราะว่าคนเราไม่รู้ แล้วก็ไม่รู้จะคิดไปอย่างไรให้มันแนบกาย, ไม่ได้ยินได้ฟัง ไม่ได้มีการศึกษาที่ถูกต้อง หรือเพียงพอ, กล่าวโดยสรุปก็ว่ามันมี **อวิชชา** คือภาวะที่ปราศจาก **ความรู้** อยู่โดยทั่ว ๆ ไป; เมื่อมันไม่รู้อย่างนี้เสียแล้ว มันก็ **ไม่อาจจะทำในใจได้แนบกายได้** ก็เป็นโอกาสของอโยนิโสมนสิการ ก็ทำในใจไม่แนบกาย : คิดไปอย่างผิด ๆ ตัดสินปัญหาไปอย่างผิด ๆ. นี่ต้องแก้ไขได้ด้วยการทำให้มันรู้.

คู่ต่อไปอีกในบางกรณี ก็เพราะว่ากิเลสบางอย่าง มันกำลังเรียกร้องหรือกลุ้มรุม ในบางเวลา เราจะ**มีกิเลสบางอย่างมากลุ่มรุมจิตใจ** มาเรียกร้องเอาไป อย่างที่เรียกว่า ใจของมันไม่อยู่กะตัว; อย่างนั้นมันก็จะ**ทำอโยนิโสมนสิการ ในอะไร ๆ ไม่ได้**. เช่นว่ามันกำลังโกรธอยู่ หรือหงุดหงิดอยู่ มันก็มีใจอกผิตปกติ มันก็คิดอะไรให้แนบกายไม่ได้, หรือเรื่องที่เป็นความหมายทางกมมารมด้นั้น มันมาเรียกร้องอยู่ในใจ รบกวนอยู่ในใจ ความคิดก็ไม่ปกติ เพราะใจของมันไม่ปกติ อย่างนี้ก็เรียกว่าเพราะกิเลสบางอย่าง มันมาเรียกร้องอยู่ มากลุ่มรุม รบกวนอยู่ มันก็ทำในใจให้แนบกายไม่ได้.

ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เห็นได้ง่าย ๆ และเห็นกันอยู่ทุกคน; เพราะฉะนั้นก็ควรจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า **อโยนิโสมนสิการ** นี้แหละให้ชัดเจน ให้ตรงตัวของมัน แล้วจะค่อย ๆ รู้ลึกถนัด ว่า นี่มันน่ากลัว มันเป็นต้นเหตุแห่งความผิดพลาดทั้งหลายจริง ๆ.

ทีนี้ คู่กันต่อไปอีกสักขั้นหนึ่งอีกว่า มันให้ผลอย่างไร **อโยนิโสมนสิการ** นี้ **ให้ผลเป็น อนัตตะ คือความฉิบหาย** ไร้ประโยชน์ทุกอย่างระคนผิด. อโยนิโสมนสิการ

ที่ฟังดูแล้ว ไม่น่ากลัวนั้นแหละ ก็ที่น่ากลัวที่สุดกว่าสิ่งใด; เพราะทำให้เกิดภาวะที่ปราศจากประโยชน์ ที่เรียกว่า **อนัตตะ - ไม่มีประโยชน์** ไม่เป็นประโยชน์ และเป็นโทษ และเป็นความเสื่อมเสีย เป็นความฉิบหายทุกอย่างประการ.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เช่น ให้เกิดอกุศลวิถก ๓ ประการ อย่างที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นเพียงตัวอย่างที่เอามาพูดได้ ในตัวอย่างอันหนึ่ง สำหรับอนัตตะนั้นหาประการที่จะพรรณนากันไม่หวัดไหว; แต่แล้วก็ต้องพรรณนากันให้เข้าใจให้จนได้ เพื่อรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “อโยนิโสมนสิการ” ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป. เพราะฉะนั้นขอให้ตั้งใจฟังให้ที่เป็นพิเศษ, อาจมาจะได้พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า อโยนิโสมนสิการ ในฐานะที่มีมันเป็นโทษเป็นสิ่งที่กระทำความผิดพลาด เสื่อมเสีย ยิ่งกว่าสิ่งใด.

การบรรยายนี้ จะถือเอาตามหลักพระบาลี อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว ในวันก่อน ว่า หลักระฆกรรมคำสอนมีอยู่แล้วในพระบาลี เป็นพระพุทธานุชาต; เราไม่จำเป็นจะต้องคิดตั้งเอาเองให้เสียเวลา เพราะว่าเราคิดตั้งขึ้นมา มันก็ไม่ดีกว่าที่มีอยู่ในพระบาลี หรือมันไม่แปลกไปจากที่มีอยู่ในพระบาลี ฉะนั้นที่จะทำได้ก็เพียงแค่ เอาหลักในพระบาลี มาอธิบายให้เข้าใจ เพราะว่ายังไม่เข้าใจ. การบรรยายชุดนี้ ท่านจะสังเกตเห็นได้ว่า ก็ยกเอาหลักในพระบาลีมาอธิบาย เป็นลำดับมา ตั้งแต่วันแรก ๆ จนกระทั่งวันนี้.

ดูโทษของ อโยนิโสมนสิการ ตามหลักบาลี

ทีนี้ เมื่อเอาตามหลักพระบาลี ที่กล่าวถึงโทษอันร้ายกาจ อันเลวทราม ของสิ่งที่เรียกว่า **อโยนิโสมนสิการ** แล้ว ก็เอาพระบาลีข้อแรกนี่มาพูดให้ฟัง :

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *นาฬิ ภิกขเว อนุญิ เอกมณัปี สมนุปัสสามิ โย เอว มหโต อนตุถาย สิวตฺตติ* - ทุกก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่มองเห็นสิ่งใดอื่น แม้เพียงสิ่งเดียว ที่เป็นไปเพื่อความฉิบหายอันใหญ่หลวง. *ยถยถิ ภิกขเว อโยนิโส มนสิกาโร* - นั่นคืออโยนิโสมนสิการ, แล้วก็ตรัสย้ำประทับลงไปอีกครั้งหนึ่งว่า *อโยนิโส มนสิกาโร ภิกขเว มหโต อนตุถาย สิวตฺตติ* - ทุกก่อนภิกษุทั้งหลาย, อโยนิโสมนสิการ เป็นไปเพื่อความฉิบหายใหญ่หลวง เป็นไปเพื่ออันตรายอันใหญ่หลวง.

เราจะพิจารณากัน ถึงความหมายของคำๆ นี้ว่า *เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่าน ตรัสยืนยันว่า ไม่มีสิ่งอื่นแม้เพียงสิ่งเดียว ที่มันจะเป็นอย่างนี้* คือจะทำความฉิบหาย ใหญ่หลวงนี้ เหมือนกับอโยนิโสมนสิการ. ถ้าบรรยายทีละๆ มา ก็เป็นการซ้ำใน ข้อนี้แล้วว่า : *พลเกิด อโยนิโสมนสิการ ก็เกิดอุกฺคัลวิกตทั้ง ๓ เป็นต้น* ก็เกิดความ ฉิบหายขึ้นมานภายในทางใจ แล้วออกมาเป็นความฉิบหายทางกาย ทางวาจา ทางทรัพย์สินสมบัติ ทางวัตถุ สิ่งของ ก็เป็นการฉิบหายกันไปหมด.

ทีนี้ ขอไปอีก มีพระบาลีที่ตรัสว่า *อชฺชุตฺตํภิ ภิกขเว อญฺญนฺติ ภริตฺวา นาญญิ เอกญฺคิปี สมนุปัสสามิ ยิ เอว มหโต อนตุถาย สิวตฺตติ* - ทุกก่อนภิกษุ ทั้งหลาย, เมื่อหลุดถึงองค์ประกอบอันเป็นภายใน คือเรื่องในใจกันแล้ว เราไม่มองเห็น ใคร ไม่เห็นสิ่งอื่นใด แม้สิ่งเดียว ที่จะเป็นไปเพื่อความฉิบหายอันใหญ่หลวงอย่างนี้. *ยถยถิ ภิกขเว อโยนิโส มนสิกาโร* นั่นคือ อโยนิโสมนสิการ. แล้วก็ตรัสสำหรับ ทอนท้ายอีก : *ภิกษุทั้งหลาย, อโยนิโสมนสิการ เป็นไปเพื่อความฉิบหายอัน ใหญ่หลวง.*

พระบาลีนี้แตกต่างจากข้อแรก หน่อยหนึ่ง ตรงที่ระบุชัดเจนไปว่า เมื่อ หนีบขันมพิจารณาถึงสิ่งที่เป็นอย่างประกอบอยู่ในจิต หมายความว่ามันมีอยู่ในภายใน

แล้ว ไม่ใช่อะไรที่เป็นองค์ประกอบในภาสโน ที่จะทำความพินาศอย่างใหญ่หลวง
ให้แก่มนุษย์เหมือนอโยนิโสมนสิการ. ข้อนี้แสดงว่า มันอยู่ข้างใน มันเป็นองค์
ประกอบอันหนึ่ง ซึ่งขาดไม่ได้อยู่ข้างใน; ถ้าทำผิด มันก็เป็น อโยนิโสมนสิการ.
เราจึงต้องพยายามศึกษา. ชนิดที่พิจารณาให้ลึกซึ้งเข้าไปในภายใน จนรู้จักส่วนประกอบ
ในภายในทั้งหลายนั้น ว่ามันเป็นอย่างไร ก็แปลว่า จะระวังได้ดีขึ้น เพราะถือว่า เป็นเรื่อง
ที่ลึกซึ้งในภายใน.

ที่นี้ ยังมีตรัสไว้ต่อไปอีกว่า อโยนิโสมนสิการ นั้นจะทำให้เกิด วิกิจฉา
ชนิดที่ยังไม่เคยเกิด, และวิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้ว ก็จะมีปัญญามากยิ่งขึ้นไปอีก.

บางคนอาจจะยังไม่ทราบว่ วิกิจฉา นั้นคืออะไร เพราะไม่ค่อยจะเคยได้ยิน
ได้ฟัง ได้อ่าน. ฉะนั้นจึงขอบอกถึงเรื่องทั่ว ๆ นี้ ให้รู้เจนตัวอีกคำหนึ่งเหมือนกัน
เพราะ คนเรานั้น อยู่ด้วย วิกิจฉา เป็นประจำวัน.

วิกิจฉา แปลว่า ความลังเล หรือ ความไม่แน่ใจ นับตั้งแต่ระดับที่ต่ำที่สุด
จนถึงระดับที่สูงที่สุด. ความลังเลอาจจะมีตั้งแต่ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ในบ้านเรือน :
จะทำอะไรดี, จะมีอะไรดี. บางทีอาจจะลังเลถึงกับว่า วันนี้จะกินข้าวกับอะไรดี;
แม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ ก็ลังเลว่าจะเรียนอะไรดี จะทำอะไรดี, ลังเลสูงสุดก็ว่า
จะถือธรรมะ รัตนตรัย พระศาสนา นี้ดีหรือไม่ดี เพราะเห็นว่าคนดีตัวนี้ เขาไม่ค่อย
ถือแล้ว, ก็สงสัยว่าควรถือธรรมะ ถือศาสนา เคี่ยวนั้นมันจะเสียเปรียบคนอื่น ที่เขาไม่ถือ.

นี่ไม่ใช่เรื่องที่เขาถามว่าตัวเอง หรือเขาเอง; เพราะมีคนถามมาบ้างน้อย
คือพวกที่เป็นพ่อค้า แม่ค้า ในสมัยที่การค้า มันปั่นป่วนอย่างนี้ ทำปัญหาให้กะเขมก.

เขาบังคับให้ขายน้ำตาลกระสอบหนึ่งมีค่าอะไรเพียง ๗ บาท เท่านั้น; แต่ถ้าขายหลังวัน
จะได้กำไรกระสอบหนึ่งถึง ๑๐๐ กว่าบาท; ก็ **เกิดสงสัยขึ้นว่า** นี่เรา **จะรักษาศรัทธา**
อยู่ดี หรือทำบาปดีกว่า? อาตมบอกว่ ตามใจคุณ, อยากจะทำบาป หรืออยากจะทำบุญ
ก็ตามใจคุณ, อยากจะสร้างกรรมเย็นใจ หรือความร้อนใจก็ตามใจคุณ, ตอบอย่างอื่น
ไม่ได้.

นี่คือความสงสัยที่เขาได้อยู่ แม้แต่เรื่องที่มีน้ไม่ลวจะมึ; ยังมีเรื่องอื่นอีก
มากมาย ที่เขามาถาม ที่แสดงความสงสัย. แล้วเราเองก็ยังสงสัย ทุกอย่างทุกประการ
แม้กระทั่งว่าจะประพฤติธรรมต่อไป นี้จะดีหรือไม่? หรือว่าจะหันไปหาเรื่องเงิน
เรื่องประโยชน์ เรื่องอะไรกันดีกว่า. เมื่อไม่รู้จริง ก็สงสัยต่อพระพุทธ ต่อพระธรรม
ต่อพระสงฆ์ ไม่ใช่มีศรัทธาแน่นแฟ้นแต่อย่างใดไป เพราะว่ามีวิจิตรจินตนาการ; ฉะนั้น
คนจึงต้องการพระนิพพานกัน แท้ปากเท่านั้นแหละ, ใจจริงมันไม่ได้ต้องการ จึงมีความ
สงสัย.

ความสงสัยในเรื่องว่า วิจิตรจินตา, วิจิตรจินตนามาจาก **อโยนิโสมนสิการ**;
พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้. แล้วก็ทูลว่า อโยนิโสมนสิการ นี่มันคืออะไร, เท่าไร,
อย่างไร, มันเป็นอันตรายก็มากน้อย? หรือว่า น้ากล้นมาก หรือว่า น้ากล้นน้อย?

ที่นี้ สูตรอื่นๆ อีก ท่าน **ตรัสรวมๆ ว่า** **อโยนิโสมนสิการ** ให้เกิดกุศล
ทั้งหลาย นี่ก็ไม่ต้องอธิบายแล้ว ข้ามไปได้ เพราะอธิบายมาแล้ว.

ที่นี้จะให้ **ละเอียด**ออกไป พระองค์ก็ **ตรัสว่า** **อโยนิโสมนสิการ**มันเป็นเหตุ
ให้เกิดนิเวรณทั้ง ๕ ตรัสว่า **อโยนิโส ภิกขเว มนสิการโธ** - ลุก่อนภิกษุทั้งหลาย,

เมื่อบุคคลกระทำในใจไม่แยบคาย. อนุปฺปนโน วา กามฉนฺโท อปฺปชฺชติ - กามฉันทะ
ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น, อนุปฺปนโน วา กามฉนฺโท ภิชฺชโยภาวาย สํวตฺตติ - กามฉันทะ
ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น.

กามฉันทะ นี้เป็นนิวรณ์ตัวที่หนึ่ง ที่รบกวนจิตใจคน ทำให้จิตหม่นหมอง
มืดมัว เร่าร้อน เรียกว่า นิวรณ์; เพราะมันเป็นเครื่องทึบหรือจิต ไม่ให้แจ่มใส ไม่ให้
พบกับกับความสุขสงบเย็น. นิวรณ์ตัวที่ ๑ คือ กามฉันทะ นี้ ก็เกิดมาจากอโยนิโส-
มนสิการ, นิวรณ์ตัวที่ ๒ คือ พยาบาท นี้ก็เกิดมาจากอโยนิโสมนสิการ, นิวรณ์ตัวที่ ๓
คือ อหิริยะ นี้ก็เกิดมาจากอโยนิโสมนสิการ, ตัวที่ ๔ อุกกัจจกุกกัจจะ ก็คือ, ตัวที่ ๕
วิจิกิจฉา ก็คือ ก็เกิดมาจากอโยนิโสมนสิการ. นี่เป็นหัวข้อคร่าว ๆ อย่างนี้ไว้ที่หนึ่งก่อน.

ที่นี้ อาหารที่มันเกิด ก็เพราะว่าไม่กระทำในใจให้แยบคาย ในสิ่งเป็น
ที่ตั้งแห่งนิวรณ์นี้ ๆ: เมื่อไปทำในใจถึงสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งกามฉันทะ หรือกามราคะ
มันก็เกิดกามฉันทะนิวรณ์ขึ้นมา, เมื่อไปทำในใจ ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความพยาบาท
มันก็เกิด พยาบาทนิวรณ์ขึ้นมา, ทำในใจในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งอหิริยะ, แห่งอุทรัจ-
จกุกกัจจะ, แห่ง วิจิกิจฉา แต่สละอย่าง ๆ ก็เหมือนกันอีก; มันก็เกิดนิวรณ์เหล่านั้นขึ้นมา.

ที่นี้ เมื่อจะแสดงให้ชัดกว่านี้ ถึงปัจจัยหรืออาหารโดยตรง ก็ควัดไปตาม
ลำดับ :-

นิวรณ์ที่ ๑ กามฉันทะ, อตฺถิ ภิกฺขเว สฺกณฺนิมิตฺตํ - นิमित्तที่สวयงาม
น่ารักน่าพอใจนั้น มันมีอยู่. ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลีการใด - การกระทำในใจ
ไม่แยบคาย ก็จะทำมากที่สุดที่คุณนิมิตนั้น. นั่นมันเป็นอาหารแห่งกามฉันทะ.

นี้ก็หมายความว่าสิ่งสวยงาม คืออารมณ์ของกิเลส ในทางฝ่ายคามมีอยู่ทั่วไป เพราะไม่กระทำในใจ ในสิ่งเหล่านั้นให้ถูกต้อง; แต่ไปกระทำในใจผิดๆ สิ่งสวยงามเหล่านั้น ก็เป็นอาหารแห่งกามฉันทะ กามฉันทะก็เกิดขึ้น.

นิวรรตที่ ๒. เรื่อง **พยาบาท** นั้น ก็มีอย่างเดียวกันว่า **อตฺถิ ภิกฺขเว ปฏิกฺขณนิมิตฺตํ ตตฺถ อโยนิโสมนสิการพหุลิกาโร** - การกระทำในใจไม่แยบคาย และก็ทำมากไป. **ปฏิกฺขณนิมิตฺตํ** นั้น มันก็เป็นอาหารแห่งพยาบาทนवरต คือชี้ให้เห็นว่าโลกนั้นในบ้าน เมืองนี้ มันชักเติมไปด้วยนิมิตที่ให้เกิดปฏิกะ; แม้ว่า ที่นั่งไม่สบาย นั่งตรงนั้นแหละ นั่งมันไม่สบาย มันเป็นปฏิกะนิมิต ทำใจถึงสิ่งนี้เกิดปฏิกะ เกิดพยาบาทนิวรรต. คนเราเดียวที่รำคาญนั้น เดียวก็เกลียดนี้ เดียวก็โกรธนั้น โกรธได้ทุกอย่าง จึงมีพยาบาทนิวรรตได้ แม้ในสิ่งเล็กๆ น้อยๆ กระทั่งถึงเรื่องที่ใหญ่โต คือ ศัตรูคู่อาฆาตพยาบาทสักว่าผ่านมา หรือสักว่าทำให้ได้ยินเสียงเท่านั้น มันก็เป็นนิวรรตธำรงพยาบาทเกิดขึ้น.

นิวรรตที่ ๓. **อฺรติ - ความไม่ยินดี; คนฺที - ความเกียจคร้าน; วิษณฺฏิกา - ความเฉื่อยชา; ภตฺตสมฺมโท - ความเมาในอาหาร กินเข้าไปมาก; เจตฺโต ลินฺคฺติ - ความหดหู่แห่งจิตใจ; นํกํมฺอยู่** การกระทำในใจไม่แยบคาย, แล้วก็ไปทำมากๆ ในสิ่งเหล่านั้น มันก็ **เลคฺคิณมิกฺขณนิวรรตํ** คือจิตใจที่ห่อเหี่ยวไม่มีกำลัง เป็นความไม่เป็นสุขอยู่ในตัว, แล้วเป็นความไม่สามารถที่จะคิดจะนึก หรือจะทำอะไรอย่างเบิกบานแจ่มใสได้ ขอให้สังเกตดู วันที่เรามีจิตใจอ่อนเพลีย สะเตียละห้อย ไม่อยากจะทำอะไร.

นิวรรตที่ ๔. ผ่านตัวคำว่า **เจตฺโต อวฺปสโม** - **ความไม่รังจับแห่งจิต** คือจิตที่มันหลงหล่น พุ้งซ่านอยู่ด้วยความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่ แล้วก็ไม่ทำในใจ

ให้แยกกาย ในความรู้สึกอันนั้น มันก็ เกิด อุทธัจจุลกุกุละ คือจิตพุ่งชาน ขึ้นเป็น บ่อยๆ ก็กำเริบ เป็นโรคเส้นประสาท หรือเป็นบ้า.

นิวรรณ์ที่ ๕. **วิจิจจลา, วิจิจจณฺณชานิชมม** - สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งวิจิจจลา ความลึงเลสงสัยนั้น มันก็มีอยู่ทั่วไป และการที่ไม่กระทำในใจให้แยกกาย และ กระทำไปมากในสิ่งชนิดนั้นมันก็เกิดวิจิจจลานิวรรณ์.

นี่มันพิสูจน์อยู่แล้วว่า พวกเราไทยมากนี่ประมาณ ชอบทำอะไรชนิดที่ไม่ แจ่มใส, ทำอะไรไปตามความลึงเลจนเป็นนิสัย; มันก็เกิดนิวรรณ์ ชนิดนี้อ่างหนาแน่น. และ **นิวรรณ์ทุกอย่าง** มันก็ หล่อเลี้ยงอวิชชา ทั้งนั้น; สภาพที่เรียกอวิชชา คือ ปราศจากความรู้ ในเรื่องที่เรารู้นั้น มัน ได้กินอาหารลือนิวรรณ์ ฉะนั้น นิวรรณ์ให้เกิด อวิชชา หล่อเลี้ยงอวิชชา ทุกคราวที่มันเกิดขึ้น แล้วก็ลองคิดดูเถิดว่ามันจะไม่เสื่อมเสีย อย่างไม่.

ถ้ามีโยนิโสมนสิการ โภชณฺคฺจะไม่เกิด

ทีนี้ มีพระบาลีต่อไปอีกหมวดหนึ่ง ว่าเมื่อ **กระทำในใจไม่แยกกายอยู่เป็นปกติแล้ว โภชณฺคฺทั้งหลายที่ไม่เกิดก็จะไม่เกิด** ที่พอจะเกิดบ้างก็สูญหายไปหมด.

คำว่า “**โภชณฺคฺ**” นี่ก็เหมือนกัน บางคนยังไม่ทราบว่าเป็นอะไร. คำว่า **โภชณฺคฺ** แปลว่า **องค์แห่งความรู้** ที่จะทำให้รู้เรื่อยๆ ไป จนกระทั่งบรรลุมรรค ผล นิพพาน, หรือแม้ที่สุดแต่จะรู้อะไรต่าง ๆ ในหน้าที่การงานของตัว เพื่อทำหน้าที่การงาน นั้นๆ ให้สำเร็จไป ก็พอจะสงเคราะห์เข้าได้ในสิ่งที่เรียกว่า โภชณฺคฺ.

โพชฌงค์แบ่งออกเป็น ๗ ขั้น ๗ ตอน, ก็ว่า มี๗คัค. แล้วก็ เลือก
 สิ่งที่จะควรระวัง ควรจะปฏิบัติ, มีความเพียรดี, มีปณิธานถึงความเพียรดี,
 มีศีลสัมมา ความรำลึกแห่งใจดี, มีสมาธิ จิตทั้งมัน, มีอุเบกขา คือความเพ่งอยู่ที่นั่น
 จนสำเร็จประโยชน์ เรียกว่า โพชฌงค์. จำเป็นสำหรับทุกคนที่จะต้องมี เพื่อให้การงาน
 ชนิดที่มันยากลำบากนั้นสำเร็จ, รวมทั้งบรรลุมรรค ผล นิพพาน อยู่ในขั้นนี้ด้วย.

โพชฌงค์ทั้ง ๗ จะหายไปหมด ไม่เกิดขึ้นมรรโได้. หรือถ้าเกิดขึ้นมาได้
 ก็กลับหายไปหมด เพราะอโยนิ โสมนสิการ. ขอให้ดูให้รู้จัก โทษอันร้ายกาจ
 ของอโยนิโสมนสิการ.

นี่ ถ้าจะให้จำง่ายสักหน่อย สำหรับชาวบ้าน ก็ให้รู้ไว้ว่า นิเวรณเป็น
 ประโยชน์ของโพชฌงค์, โพชฌงค์เป็นประโยชน์แก่นิเวรณ เป็นเพื่อนกันไม่ได้.
 ถ้ามีนิเวรณ มันไม่มีโพชฌงค์, ถ้ามีโพชฌงค์ มันไม่มีนิเวรณ, เมื่อไรจิตใจเราแจ่มใส
 สดชื่น กล้าหาญ ร่าเริงในการทำงาน; เมื่อนั้นมันไม่มีนิเวรณ มันมีโพชฌงค์.

นี่ เมื่อใจเรามีความห่อเหี่ยว ความท้อแท้ ความมีตำหนิ ความผิดใจในจิตใจ;
 เมื่อนั้นมันก็มีนิเวรณ และมันก็ไม่โพชฌงค์. เรื่องนี้มันไม่ใช่อยู่ที่ไหน มันอยู่ที่คน
 ทุกคน และในชีวิตทุกคน ๆ ของแต่ละคน ๆ; เดียวก็มีส่วนที่เป็นฝ่ายของนิเวรณ,
 เดียวก็มีพอจะมีส่วนที่เป็นฝ่ายของโพชฌงค์ แต่ว่ามันน้อย มันมักจะอยู่ในลักษณะที่
 เป็นฝ่ายของนิเวรณเสียโดยมาก. ถ้ายังไม่ปล่อยไปตามบุญ ตามกรรม ก็ยังเป็นฝ่าย
 ของนิเวรณมากขึ้น.

อโยนิโสมนสิการอาจทำลายศาสนาให้หมดไป

พี่น้อง ขอสุกขัย ที่อยากจะถามบอกกล่าวก็คือว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย, เราไม่เห็นสิ่งอื่นใด แม้สิ่งเดียวที่จะทำสังฆกรรมนี้ ให้พ้นเพื่อนให้อันตรธานไป สิ่งนั้นคือ อโยนิโสมนสิการ.

อโยนิโสมนสิการ นี้แหละจะทำลายพระสังฆกรรมให้หมดไป; พระสังฆกรรม ก็คือพระศาสนา. ศาสนาที่อยู่ในรูปของการศึกษาเล่าเรียน เรียกว่า *ปริยัติสังฆกรรม*; พระศาสนาที่อยู่ในรูปของการปฏิบัติ ก็เรียกว่า *ปฏิบัติสังฆกรรม*, พระศาสนาที่อยู่ในรูปของผลของการปฏิบัติ ก็คือมรรค ผล นิพพาน นี้ก็เรียกว่า *ปฏิบัติสังฆกรรม*. พระสังฆกรรมคือพระศาสนามีอยู่ใน ๓ รูปอย่างนี้; แล้วก็อันตรธานไปด้วยอำนาจของอโยนิโสมนสิการ; จริงหรือไม่ ลองคิดดู.

เอาเรื่องตลกๆ รื่นๆ กันในปัจจุบันนี้ก็ได้ ว่าเดี๋ยวนี้พระศาสนา พระเจ้า พระสงฆ์ หรืออะไรก็ตาม กำลังอันตรธานไปๆ เสื่อมไป เพราะอะไร? เพราะว่าคนทั้งหลายเหล่านี้ ไม่ทำในใจให้แยบคาย. ฉะนั้นใครก็ตาม เมื่อ **ทำในใจไม่แยบคาย** ละก็ **จะทำลายพระศาสนาให้หมดไป โดยไม่รู้ตัว**; เช่นไม่ทำในใจให้แยบคาย แล้วก็ทำบุญผิดๆ.

ยกตัวอย่าง อย่างนี้ก็ไม่มีใครอยากจะยก; แต่มันก็จำเป็นเหมือนกัน. เมื่อทำบุญผิดๆ ขอให้ไปดูเองเถอะ มันต้องทำลายพระศาสนาให้หมดไป. ทำไมจึงทำบุญผิดๆ เพราะอโยนิโสมนสิการ; อโยนิโสมนสิการจึงสามารถจะทำลายพระสังฆกรรมให้อันตรธานได้ ในทุกระดับ ก็เป็นเรื่องที่น่ากลัวแสนที่จะน่ากลัว.

อโยนิโสมนสิการ มักร่วมแรงกับกิเลสอื่นด้วย

ที่นี่ ก็มีทรัพย์สิน เรื่องที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งว่า **อโยนิ โสมนสิการ** นั้น นอกจากมันทำอะไร ได้ตามลำพังตัวเองแล้ว มันยังไปเป็นเพื่อน คือ **ไปร่วมมือร่วมแรงกับอันอื่น**. . . เช่นว่า มาร่วมแรงร่วมมือกับ นิमितว่าสวย ๆ งาม ๆ ก็ให้เกิดกิเลส, มา ร่วมแรงกับนิमितที่ทำให้เกิดความเกลียดชัง ก็ทำให้เกิดโทสะ, แล้วมันก็ไปประสบกับการ ได้ยินได้ฟังที่ผิด ๆ คือเสียงของพวกฝ่ายผิด มันให้เกิดมีจิตวิญญูขึ้นมา ตั้งแต่อัน แตะออกก็ตั้งแต่เกิดจากท้องมารดานี้.

ระว่างให้ที, มันมีเสียงของฝ่ายผิด เรียกว่าเสียงของพญามารก็ได้ ในบาลี เรียกว่า **ปรโต โฆโส คือการโฆษณาของฝ่ายตรงกันข้าม**. พอเราเกิดมาในโลกนี้ มันมีโอกาสที่จะรับการโฆษณา ของฝ่ายตรงกันข้าม จนขึ้นเป็นนิสัย เกิดเป็นมีจิตวิญญู ขึ้นมา; เช่น พอออกมาจากท้องแม่ไม่กี่วัน ก็มีความรู้สึกอะไรได้ แล้วก็ได้รับคำสั่งสอน ให้ว่าแม่ของกู พ่อของกู เรือนของกู บ้านของกู พี่ของกู น้องของกู นี่มันเป็น เสียงโฆษณาของฝ่ายตรงกันข้าม แล้ว แต่ใครก็ไม่ถือว่า ผิด เพราะว่าชอบกันอยู่นั้น ทุกคน.

นี่ก่อนมันได้ยินได้ฟัง แค่เสียงของพญามารมากขึ้น ๆ; ให้รักนั้น ให้ โกรธนั้น ให้ชังนั้น ให้ชังนี้ ให้หลงนั้น ให้หลงนี้. เมื่อได้ผสมกับเรื่องของฝ่าย ตรงกันข้ามอย่างนั้นแล้ว **อโยนิโสมนสิการ** มันก็ **สร้างจิตวิญญูขึ้นมา** จนเป็นล้า เป็นสัน อยู่ในจิตใจของคนทุกคน. ฉะนั้นขอให้สรุปความให้ได้ว่า ลำพังตัวมันเอง มันก็เป็นศัตรูอันร้ายกาจ แล้วมันก็เที่ยวประสมกับนั้น ประสมกับนี้ ให้มีความร้ายกาจยิ่ง ขึ้นไป.

อโยนิโสมนสิการ ยังมีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก

ที่นี่ ถูกลงไปในที่กระทบถึงเพื่อนของมัน หรือจะเรียกว่า ชื่อที่ใช้เรียกแปลกออกไปบางชื่อ แปลงเรียกว่า เพื่อนของมัน, ก็หมายความว่า เราได้ยินอยู่เสมอ ถึงธรรมชาติเป็นฝ่ายออกสู่สิ่งต่างๆ. นี่เพื่อนหรือไวพจน์ คือชื่อเรียกแทนชื่อ มีหลายชื่อ บางทีไม่ได้เรียกว่า อโยนิโสมนสิการ มันมาในชื่อของคำว่า *อลมปัญญะ - อลัมปัญญะ* คือไม่มีสัมปัญญะ นั่นแหละคือ *อโยนิโสมนสิการ* มันไม่มีสติสัมปัญญะ, บางทีก็เรียกว่า *ปมาทะ* ปมาโท ความประมาท. ที่เรียกกันว่า *ความประมาท* นั่นแหละคือ *อโยนิโสมนสิการ* มันมีโทษร้ายกาจ ถึงกับว่าเป็นความตาย อยู่ในตัวความประมาท ผู้ใดมีความประมาท ผู้นั้นก็เป็นเหมือนคนที่ตายแล้ว.

ที่นี่ ที่แปลไปกว่านี้ที่ระบุมักจะไม่ค่อยได้ยิน แล้วก็มีอยู่ในพระบาลี ที่น่าสนใจ ก็เรียกว่า *จิตตมิจฺฉาปณฺหิตตฺตา* นี่ฟังยาก สำหรับคนที่ไม่เก่งฟัง *จิตตมิจฺฉา-ปณฺหิตตฺตา - ความที่ตึงจิตใจไวผิด*, บางทีก็เรียกว่า *จิตตอรรณฺหิตตฺตา* - ความที่มีจิตไม่ได้รับการรักษา หรืออารักขาอย่างถูกต้อง; ชื่อต่างๆ เหล่านี้ เป็นชื่อของ *อโยนิโสมนสิการ* ทั้งหมด.

ที่นี่ จะอธิบายเฉพาะที่มันยังสลัวอยู่ว่า จิตที่ตึงไวผิด หรืออโยนิโสมนสิการ ภายในชื่อของการตึงจิตไวผิด ๆ นั้น, แม้พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้อย่างไร; จิตที่ตึงไวผิด มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร.

จะยกตัวอย่างว่า ข้าวจะ, ข้าวสาลีที่มันมีปลายแหลม - ถ้าวตึงไวผิด มันก็ไม่ทำมือท่าเท้าที่ไม่เหยียบไปย่ำ; แต่ถ้ามันอยู่ในลักษณะที่ถูกตึง มันก็ทำมือท่าเท้าที่ไม่เหยียบไปย่ำไปจับไปกุม. ที่มันไม่ทำมือ ก็เพราะมันตึงอยู่ผิดวิธี ที่มันจะทำมือท่าเท้า

เรื่องจิตนั้นก็เหมือนกัน ถ้าตั้งไว้ผิดแล้ว มันไม่สำเร็จประโยชน์ในความมุ่งหมายอันใด ที่ควรจะมีมุ่งหมาย ก็ว่ามันไม่ทำลายอวิชชา, มันไม่ทำอวิชชาให้เกิด, มันไม่ทำพระนิพพานให้แจ้ง. ที่ว่าไม่ทำลายอวิชชา ไม่ทำอวิชชาให้เกิด ไม่ทำพระนิพพานให้แจ้ง ก็เพราะว่าจิตนั้นตั้งไว้ผิด ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร.

บางทีก็ตรัสว่า จิตที่ตั้งไว้ผิดนั้น จะทำอันตรายให้ร้ายกาจยิ่งกว่าความร้ายกาจที่พวกโจรหรือคนพาลมันจะทำให้แก่กัน หรือพวกไพร่พวกศัตรูมันจะทำให้แก่กัน.

หมายความว่า เราถ้ามาเทียบกันดูว่า ความเสียหายร้ายกาจที่พวกอันธพาล พวกโจร พวกศัตรู มันกระทำให้แก่กันในโลกนี้ มันยังไม่เสียหายร้ายกาจเท่ากับที่จิตที่ตั้งไว้ผิด แล้วมันทำอันตรายบุคคลนั้นเอง, หรือว่าพวกโจร พวกศัตรูของเรา จะทำอันตรายเรา ก็ไม่ร้ายกาจเท่าจิตใจของเรา ที่ตั้งไว้ผิด แล้วมันทำอันตรายเรา.

กระทั่งตรัสว่า ที่พวกโจร พวกศัตรูคู่แวนั้น เขาจะทำความเสียหายแก่กันอย่างไร มันก็ไม่เท่าเทียมที่ว่า จิตของคนนั้นตั้งไว้ผิด, แล้วมันทำอันตรายแก่บุคคลนั้น; นั่นแหละคือ อโยนิสมันสติการ คือมันทำอันตรายบุคคลนั้น.

ทีนี้ ในเรื่องที่ว่า การที่จิต ไม่ได้ได้รับการรักษาที่ถูกดั่ง นักตรัสไว้นั้นพึงคือ คริสต์แก่นาถปีณทิกะ ว่า เมื่อจิตไม่ได้รับการรักษาแล้ว กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ก็ไม่ได้รับการรักษา, เมื่อ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ไม่ได้รับการรักษาแล้ว กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม นั้นก็เปื่อยและไปด้วยการร่วตของกิเลส, คือว่ากิเลสย่อมครอบงำ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม นั้นให้เปื่อยและไปหมด. เมื่อกายกรรม

วจีกรรม มโนกรรม เบียดแถมไปด้วยการร่ำครวญ ครอบจรรวรวทไปของกิเลสแล้ว;
กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ก็ถึงความบุตเนา.

มันมันเป็นภาพพจน์ที่เปรียบเทียบกับกายกรรมกัฏฐิ วจีกรรมกัฏฐิ มโน-
กรรมกัฏฐิ ของบุคคลนั้นถึงความบุตเนา; ลองหาความหมายเขาเองว่า มันจะเป็น
อย่างไร. นี่คือการเสียหาย ความเสื่อมทรม ทางศีลธรรมทั้งหลาย มันเกิดขึ้นเพราะ
อโยนิโสมนสิการอย่างนี้.

ในโลกนี้กำลังมีปัญหาทางศีลธรรม กำลังมีวิกฤติการณ์อันถาวรทั่วไป
ทุกห้วงแห่ง เพราะความไร้ศีลธรรม ก็เพราะว่า กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม
ของคนในโลกเวลานี้ มันบุตเนา. เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าท่านว่า เพราะว่ากิเลส
มันร่ำรวทเบียดแถม, และเพราะว่าจิตไม่ได้รับการรักษาที่ดี นี่ในส่วนที่เป็น ๆ กันอย่างนี้.

ที่นี่ พอจะตาย ได้ครั้นว่า เมื่อกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม บุตเนาเสียแล้ว;
มันก็ตายไม่ตี ทำกาลกริยาไม่ตงาม, คือมันตายแล้ว ตายชั่ว. นี่ยังเป็นห่วงเรื่องตาย
จะตายไม่มีศิลปะ ให้มันสวยสดงดงามน่าดู.

ถ้ามีศิลปะก็ต้องตายด้วยโยนิโสมนสิการ คือการทำในใจแบบกาย; อย่างตาย
ด้วยโยนิโสมนสิการ คือตายด้วยการทำในใจไม่แบบกาย : คือให้ตายด้วยสติ, ที่เรียกว่า
มีสติ ทำภาสะนี้ เขายกย่องนับถือบูชากันนัก.

ข้อนี้ตรัสอุปมาว่า เมื่อเรือนมุงไม้ดี ยอดเรือนก็ออกโก้ มันก็เป็นอันว่า
ทำไม้ดี ไม่ได้รับการรักษาที่ดี กลอนเรือนก็ไม่ได้รับการรักษาที่ดี ฝาเรือนก็ไม่ได้อ
รับการรักษาที่ดี.

เพราะว่าเรือนมันสูงไม่ดี ; เพราะมันสูงผิด ๆ ถูก ๆ จนฝนรั่วได้ ; ที่นี้
ยอดเรือนมันก็เปียกแฉะ ด้วยฝนร่วรด กลอนเรือนก็เปียกแฉะด้วยฝนร่วรด, ฝาเรือนก็
เปียกแฉะด้วยฝนร่วรด ; แล้วยกเรือนกับฐานนี่ คือ ฝาเปียก, กลอนเรือนก็ผุพัง
ผุเปื่อย, ฝาเรือนก็ผุพัง ผุเปื่อย แล้วมันจะทำอะไร เป็นลำดับไปอย่างนี้เหมือนกัน.

นี่เหมือนว่า **จิตที่รักษามิได้, ลาภกรรม วจีกรรม มโนกรรม ก็ไม่เป็น
อันรักษ;** แล้วมันก็เปียกแฉะด้วยกิเลส และมันก็บูดเน่าด้วยอำนาจของกิเลส จน
กระทั่งตายก็ตายไม่ดี. แล้วเราไม่คิดถึงเรื่องตาย เรื่องอะไรกันนัก ; นี่ถึงข้อที่ว่า
เที่ยวนะเมื่อยังไม่ตายนี้แหละ มันน่าเกลียดน่าชังเหลือประมาณ ก็ไม่ได้รับความสงบสุข
สมกับที่จะเรียกว่าได้เป็นมนุษย์ และได้พบพุทธศาสนา เพราะว่าเราทำผิดไปในข้อ
อโยนิโสมนสิการ.

ข้อสำคัญ หรือความสำคัญ หรือสิ่งที่ **ควรจะสนใจ** ในวันนี้ก็คือ **อโยนิโส-
มนสิการ,** ที่เอาสมาธิกล่าวมาแล้วว่า ต้องการจะให้ป็นธรรม ที่รู้จักกันดี แล้วจะ
พูดกันอยู่ที่ริมฝีปาก คืออยู่ที่ริมฝีปากของทุกคน ในฐานะที่เป็นศัตรูอันร้ายกาจ คือเป็น
มูลรากอันลึกสุด ของความผิดพลาด ความเสื่อมเสียทางศีลธรรม.

พิจารณาอโยนิ โสมนสิการ ตามสภาพปัจจุบัน

ที่นี้ ก็มาดูกันเองบ้าง ไม่ต้องเชื่อคนอื่น ก็ดูในสภาวะปัจจุบันนี้. บรรพบุรุษ
เขย่งกันเน้นในธรรมะ เกสสอนลูกหลานให้เป็นคนละเอียดลออ ระวังระวังไม่ประมาท
ให้อ่อนโยน หรืออะไรทุกอย่าง ; นั่นแหละคือ **บรรพบุรุษ** บู่ ยา ตา ยาย เขา
ฝึกนิสัยของเราเล็กๆ ให้มีโยนิ โสมนสิการ.

กรรมมาถึง **สนั่น** ก็เกิด **ไม่เคารพคนเฒ่าคนแก่** เสียแล้ว, เกิดหยาบคาย แม้ต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เสียแล้ว; ลูกหลานก็ตี ลูกศิษย์ก็ตี เขาเย่อหยิ่ง ของห้อง ไม่เชื่อฟัง หรือทำตามคำของบิดามารดา ครูบาอาจารย์เสียแล้ว; มันก็เปิด โอกาสกว้างที่เดียวที่จะเกิดสิ่งที่เบิ่นโทษ คืออโยนิโสมนสิการ.

เมื่อความเจริญทางวัตถุ คือสิ่งยั่วชวนให้หลงไหล ในโลกนี้มีมากขึ้น; เด็ก ๆ เหล่านี้ก็ไม่มีอโยนิโสมนสิการมากขึ้น, เป็นอโยนิโสมนสิการมากขึ้น, ทำอะไรหวั่น ๆ หยาบ ๆ มากขึ้น เพราะมันรีบร้อน จะไปบริโภคสร้อยของสิ่งที่ยั่วชวน, ความไม่ เชื่อฟังในบิดามารดาครูบาอาจารย์ก็มากขึ้น, แม้แต่การเคารพตัวเอง รักศักดิ์ศรีของ ตัวเองมันก็น้อยลง, มันไม่รักเคารพศักดิ์ศรีของตัวเอง นี่มันมากขึ้น. นี่ก็เป็นพวก อโยนิโสมนสิการ.

ที่นี้ โลกทั้งโลกก็กำลังขาดอโยนิโสมนสิการ; เพราะไปมัวสาดละเวลารับเรื่องที่จะไปเจริญก้าวหน้าไปทางของวัตถุ. เมื่อความโลภเข้าตา หรืออะไรเข้าตาแล้ว มันก็เห็นแค่ว่าได้ ไม่เห็นแก่ความถูกต้อง.

ที่นี้ มาดูที่กัน, **คนก็เป็นโรคทางจิตใจมากขึ้น**; โรคทางจิตใจที่ไม่เคยมี มันก็มีมากขึ้นแปลก ๆ ใหม่ออกมา, ที่มันมีแต่เพียงระดับต่ำ ๆ ตามธรรมชาติ ก้อนน้อย ๆ มันก็กลับมีมากขึ้น ๆ จนเหลือที่จะกล่าว, ทั้งชายและทั้งหญิง กำลังเป็นโรคที่มาจาก การขาดอโยนิโสมนสิการ, เรียกว่าโรคอุปทาน โรคฮิสทีเรีย โรคอะไรก็แล้วแต่จะเรียกเถอะ ที่เป็นกันอยู่โดยมากนั้นแหละ มันมาจากอโยนิโสมนสิการ.

สตรีเพศที่เป็นโรคนี้ ตามแบบผู้ที่ระับการเล่าโลม, บุรุษเพศก็เป็นโรคนี้ ตามแบบของผู้ที่ให้การเล่าโลม, **เมื่อไม่มี อโยนิ โสมนสิการ แล้วมันก็เดินไปกับ**

อาการเหมือนกับคนบ้า ไม่มีปกติสุขอยู่ในจิตใจ ; ผู้หญิงก็เป็นโรคฮิสทีเรียแบบผู้ชาย แต่เขาไม่เรียกเท่านั้นเอง ; ก็มันมีความเกินพอดี ความไม่ถูกต้อง หรือเกินกว่าที่ธรรมชาติมีให้เพียงเพื่อการสืบพันธุ์ ; มันก็ขยายออกไป เป็นเรื่องของกามารมณ์ไม่มีขอบเขตไปเสีย : ผู้เล้าโลมก็เป็นโรคเกินขอบเขต, ผู้รับการเล้าโลมก็เป็นโรคนี้ไปตามแบบของผู้รับการเล้าโลม.

ทั้งหญิงทั้งชาย ในโลกนี้ก็กำลังเสวยผลบาป, บาปชนิดที่สัตว์เทวเจ้านไม่มี แต่คนมันมี ; มันน่าอัศจรรย์ หรือไม่น่าอัศจรรย์ ? บาปชนิดนี้ไม่มีสัตว์เทวเจ้าน ; เพราะมันทำพอดี มันไม่มีอะไรที่เกิน โดยเฉพาะในทางกามารมณ์. ส่วนมนุษย์นี่ มันเกิน จนเป็นโรคชนิดนี้ ทั้งหญิงทั้งชายทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ ก็รับบาปอันนี้ ชนิดที่ว่ามันมี มากกว่าสัตว์เทวเจ้าน, จนให้ผมเน้นย้ำเพราะคน ว่ามันเลวกว่าสัตว์ เพราะมันไม่มี โยนิโสมนสติกการ ให้สมกับที่เป็นคน.

ถ้าเป็นสัตว์มันก็ไม่ต้องโยนิโสมนสติกการอะไรมากมาย ; เพราะเรื่องมันน้อย มันอยู่ในระดับสัตว์ และมันมีอยู่เอง โดยที่มันไม่ได้สร้างกิเลสใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมาก. ที่นี้คน มันแปลกจากสัตว์ ตรงที่ **คนเจริญด้วยความคิด** วิชามรรฐ์ก้าวหน้า ; แต่แล้วมัน ทำไปอย่างอโยนิโสมนสติกการ.

ขอให้ดูต่อไปอีก ว่า สมัยนี้ **ปัจจุบันนี้** เขาคุยเขาอวดโอ้อีกกันว่า **การศึกษาเจริญ** ทำให้คนมีการศึกษามาก คิดเก่ง อะไรเก่งไปหมด ; แต่ถ้าวินให้ตีอีกทีแล้วจะเห็นว่ามัน **เก่งไป** ในทางที่เป็นอโยนิโสมนสติกการ.

พูดแล้วมันไม่น่าเชื่อ หรือว่าคล้ายกับว่ามันจะเป็นไปไม่ได้ ยิ่งพูดเก่ง ยิ่งเรียนเก่ง คิดเก่ง อะไรเก่งไปตามแบบสมัยนี้ ; มันยังเป็นอโยนิโสมนสติกการหนักขึ้น

เพราะว่ามันคิดไป เรียนไป ค้นไป ตามอำนาจของตัวกู - ของกู, ตามเหตุผลของตัวกู;
ไม่ใช่ตามเหตุผลของธรรมชาติ.

โยนิโสมนสิการนี้ กับบอกแล้วว่า มันแปลว่า การกระทำในโลกอย่างถูกต้อง
โดยเหตุ; โยนิ แปลว่า เหตุ, โยนิโส แปลว่า โดยเหตุ; การกระทำในใจที่ถูกต้อง
โดยเหตุ แต่ถูกต้องโดยเหตุนี้มันโดยเหตุของธรรมชาติ หรือตามคลองธรรมชาติ; ไม่ใช่เหตุ
แห่งตัวกู - ของกู หรือของกิเลส.

เดี๋ยวนี้ **ลบคิดเอง** แต่มันไปสวมอำนาจของกิเลส เลยมีโยนิโสมนสิการ.
ยิ่งประชาธิปไตย ก็ยิ่งไม่โยนิโสมนสิการ เพราะเขาเอาตนขึ้นบ้าง คนบ้างบ้าง คนครึ่งดี
ครึ่งบ้างบ้าง มารวมๆ กันแล้ว ให้ออกความคิด มันไม่มีทางที่จะทรงเป็นอันเดียวกันได้
ไม่ถูกต้องได้.

อย่าเข้าใจว่า ประชาธิปไตยมันจะช่วยได้ในเรื่องนี้ แต่มันก็มีหน้าที่ต้องทำอยู่;
คือว่ายิ่งประชาธิปไตยเท่าไร ยิ่งต้องโยนิโสมนสิการให้มาก. อย่างนี้เดี๋ยวนี้ จะมีการเมือง
ความก้าวหน้าทางการเมือง สนใจกันแต่เรื่องทางการเมืองตามหลักของประชาธิปไตย;
ก็ยากจะบอกว่า **ยิ่งประชาธิปไตยเท่าไร ก็ยิ่งต้องโยนิโสมนสิการให้มาก** ให้ถูกต้อง
ตามเหตุ และเหตุนี้ต้องเป็นเหตุของธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้ประชาธิปไตยกันทั่วโลก แต่ยิ่งโยนิโสมนสิการมากขึ้นทั้งโลก
พิสูจน์ได้ ที่ว่า **สันติภาพไม่มีเหลือ**, สันติภาพมีได้มีเหลืออยู่ จนกระทั่งผู้โลกของ
สัตว์เดรัจฉานก็ไม่ได้เสียแล้ว.

โยนิโสมนสิการ โดยเหตุ โยชูกต้งตามเหตุนั้น อยากจะยืนยัน ย้ำแล้ว ย้ำเล่า ในข้อที่ว่า **ให้ไม่ลามเหตุของพระธรรม** ซึ่งมีหลักสรุปไว้ว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” อย่าเห็นมึงเป็นมึง เห็นกูเป็นกู, อย่าเป็นทัวกูตัวกู, ให้เห็นว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. นี่เป็นเหตุแห่งธรรม เป็นเหตุแห่งการมีธรรม.

จงโยนิโสมนสิการ ให้ดังนี้, **ให้ถึงความจริง** ที่ว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. ฉะนั้นถ้าเป็นประโยชน์ คือต้องเป็นประโยชน์แก่ทุกคน ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของกูคนเดียว ซึ่งเป็นความเลวทราม เป็นอันธพาล เป็นความผิดพลาด, เป็นโยนิโสมนสิการ เป็นอย่างยิ่ง.

เดี๋ยวนี้ประเทศใหญ่ ๆ กำลังทำนบหลังประเทศเล็ก ๆ ไม่ได้ทำไปเพื่อ “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; ฉะนั้นจึงถือว่า **โลกนี้กำลังไม่มี โยนิโสมนสิการ**, คือประเทศใหญ่ ๆ ที่มีอำนาจที่จะบันดาลโลก ได้นี้ เป็นผู้เห็นผิด คิดผิด ไม่มีโยนิโสมนสิการ; กลับไปมีโยนิโสมนสิการ คิดแต่ประโยชน์ของพวก ทำนบหลังประเทศเล็ก ๆ. โลกกำลังขาดโยนิโสมนสิการด้วยเหตุนี้ ฉะนั้นความเสื่อมทรามผิดพลาดมันจึงเกิดขึ้น.

อาตมาก็พยายามจะชี้ให้เห็นโดยละเอียดลงไปว่า **มูลเหตุอันรากฐานลึกซึ้งที่สุด ของอุตุสลดทกทั้งหลายนั้น** มันมีอยู่อีกชั้นหนึ่ง คือ**โยนิโสมนสิการ** ทั้งที่กล่าวแล้ว. ฉะนั้น เราจะยังประชาธิปไตย ก็ยังมีโยนิโสมนสิการ, ยังมีสัมมาทิฐิ ให้ถูกต้องโดยธรรม, ต้องมีการบังคับตัวเอง ให้เป็นไปอย่างถูกต้องโดยธรรม. โยนิโสมนสิการให้ต ๆ คือให้มันสามารถปฏิบัติได้ตามอุตมคติที่เราวางไว้. อย่าให้คิดแต่พูด แล้วปฏิบัติไม่ได้ ซึ่งไม่ใช่โยนิโสมนสิการ.

คนเดียวกันก็ตีแต่เหตุนี้ หรือหลักวิชา แล้ว **ปฏิบัติไม่ได้**; ก็เพราะว่า มัน **ขาดโยนิโสมนสิการ**. นี่จึงขอให้ทำกันเสียใหม่ ในกรรณลับกันให้ถูกต้องว่า **โยนิโสมนสิการ มีรากฐานอยู่ที่พระธรรม** ที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” เรากระทบกระแทกกันไม่ได้ แล้วก็เกิดความเมตตากรุณา ความสงสาร ก็ไม่เห็นแก่ตัว ก็ไม่เกิดอกุศลวิตกใดๆ ไม่เกิดราคะ โทสะ โมหะ ขึ้นมาได้ด้วยเหตุนี้. นี่ขอให้สนใจเป็นพิเศษ.

จะสรุปอีกทีหนึ่งว่า ในครั้งที่แล้วมา เราได้พูดกันถึง เหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมทรมทางศีลธรรม. ในวันนี้เราได้พูดกันถึง มูลเหตุที่เป็นชนรากฐานแห่งความผิดพลาดเท่านั้น คือเป็น มูลเหตุที่ลึกลงไปกว่ามูลเหตุที่แรก ซึ่งเป็นเพียง อกุศลวิตก. เกี่ยวกันนั้นเป็น **มูลเหตุชั้นลึก อยู่ที่ โยนิโสมนสิการ**.

การบรรยายนี้ ก็พอสมควรแก่เวลา หรือเรียงแรงของอาตมาแล้ว ที่ไม่ค่อยจะสบาย

ขออุทิศไว้แต่เพียงนี้ ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ท่านได้สดับพระบาติ พระพุทธภาษิตที่เป็นที่คงแห่งความกล้าหาญร่าเริง ในการที่จะปฏิบัติพระธรรมต่อไป.

ศีลธรรมกับมนุษย์โลก

— ๘ —

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

สถาบันผู้มีพระคุณเป็นรากฐานของศีลธรรม

ท่านอาจารย์ ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่
เรื่องศีลธรรมสำหรับโลก ได้ดำเนินมาเป็นครั้งที่ ๘.

ในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า สถาบันผู้มีพระคุณเป็นรากฐานของ
ศีลธรรม.

ขอให้นึกทบทวนถึงการบรรยายครั้งที่แล้วมา ก็จะเข้าใจได้ง่ายว่า มัน
เนื่องกันมาเป็นลำดับอย่างไร. การบรรยายเรื่องศีลธรรมนี้ มีความมุ่งหมายทั้งที่ขอร้อง
แล้วขอร้องอีก ว่าให้ช่วยกันทำความเข้าใจ จนกระทั่งคำว่า ศีลธรรมกลับมาใหม่
มาสู่คำพูดของมนุษย์เป็นประจำวัน.

ขอให้สังเกตดูว่า เทียนคำว่า “ศีลธรรม” เห็นห่างไปจากการพุทธา; แม้ในเอกสาร กฎบัตร หรือที่สำคัญต่างๆ. โลกเวลานี้ ก็แทบจะหาคำว่า “ศีลธรรม” ไม่พบ; แม้ในรัฐธรรมนูญบางฉบับ แม้ในนโยบายของรัฐบาลบางคณะ มีตั้งหลายข้อ แต่ก็หาคำว่า “ศีลธรรม” คำเดียวไม่พบอย่างนี้ก็มี.

ขอให้สังเกต ญัตติว่ามนุษย์เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเช่นไร จากคำว่า “ศีลธรรม” ซึ่งเคยเป็นสิ่งที่สนใจ เอาใจใส่ด้วยความระมัดระวัง ด้วยความไม่ประมาท หวาดกลัว อยู่เป็นประจำ. โลกในสมัยปัจจุบันนี้ กำลังมีปัญหามากขึ้น, เป็นไปในทางเลวร้าย; ทุกคนก็ยอมรับในส่วนที่มันมีปัญหามากขึ้น; แต่ไม่มีใครสนใจว่ามูลเหตุอันแท้จริงนั้นมันมาจากอะไร.

มูลเหตุอันแท้จริงอาจจะสรุปได้ เป็นถ้อยคำสั้นๆ ว่า มันมาจากที่โลกนี้ไร้ **สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม** ในความหมาย ๓ ประการ ดังที่ได้บรรยายมาแล้ว ในการบรรยายครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ ของชุดนี้; ขอให้ทบทวนดู.

ที่นี้ คนผู้ได้รับความเดือดร้อน ก็ได้ชวนชายที่จะแก้ไขปัญหานั้น; แต่ก็ยังเป็นเหมือนเห็นกันได้อยู่ว่า **สิ่งแก้ไขสิ่งปัญหาเห็น**, ยิ่งแก้ไขอาชญากรรมยิ่งมีอาชญากรรมเพิ่ม อย่างนี้เป็นต้น; ซึ่งจะต้องถือว่า เป็นการแก้ไขที่ไม่ได้ผล, หรือเท่ากับไม่ได้รับการแก้ไข. มันมีอะไรอย่างหนึ่งมาบีบบัง ทำให้ไม่มองเห็นต้นเหตุอันแท้จริง ตามที่เราได้ศึกษา ได้ถือกันมาเป็นหลัก ในทางฝ่ายศีลธรรม.

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดถึงมูลเหตุขั้นรากฐานของความผิดพลาดของมนุษย์ทั่วๆ ไป สรุปใจความสำคัญได้ ว่ามันอยู่ที่สิ่งที่ทำกันผิดกันมาก ในครั้งพุทธกาลนั้น

ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า **อโยนิโสมนสิการ**คือการทำให้ใจไม่ถูกต้อง ไม่แนบคาย
เต็มไปด้วยความประมาท ปราศจากสติ, หรือจะสรุปให้สั้นกว่านั้นกว่า **มนุษย์กำลังจม
อยู่ในลวปีชา** คือภาวะที่ปราศจากความรู้.

อโยนิโสมนสิการ - การกระทำในใจไว้อย่างไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดความ
ผิดพลาดในทางจิต ในทางวิญญาณ สืบต่อกันมาเป็นสาย : เช่น **ให้เกิดอกุศลวิถ**
๑ ประการ นั้นแล้ว มันก็มีการนำผิด โดยไตรหาวร คือทั้งกาย วาจา ใจ.

อกุศลวิถสายหนึ่ง **เป็นไปในทางกามารมย์**, อกุศลวิถอีกสายหนึ่ง **เป็น
ในทางอาฆาตมาดร้าย** ไม่รู้จักให้อภัย, อกุศลวิถอีกสายหนึ่ง **เป็นไปในทางโจ่งเขลา**
สร้างความลำบากให้แก่ตัวเอง และผู้อื่นโดยไม่เจตนา; นี้เรียกว่า กามวิตก พยาปาห-
วิตก วิหิงสาวิตก, ทั้งที่ได้กล่าวแล้วโดยละเอียด ในการบรรยายครั้งที่แล้วมานั้น.

เมื่อไม่มีการกระทำในใจไว้อย่างถูกต้อง สิ่งทีเรียกว่า อกุศลวิถ ก็เกิดง่ายตาย
และเกิดมาก เกิดบ่อย และเกิดกว้างขวางออกไป. เมื่อ **ไม่รู้เท่าทัน** สิ่งนี้ **ก็ไม่สามารถ
จะแก้ปัญหา** ที่เกิดมาจากสิ่งนี้โดยตรงได้; ไปหล่นลงมมวช แก่ไขกันแต่ปลายเหตุ
ซึ่งคนในโลกสมัยนี้ชอบพูดถึงกันนัก.

เรื่องที่ควรยกมากล่าวก่อนเรื่องอื่นก็คือ : เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมือง
เรื่องกำลังทหาร เป็นต้น, ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่ไม่ได้ใช้ไปในทางที่จะเกิดโทษ. ที่นำ
สงสารมากกว่านั้นก็คือว่า **กลับไปทำในทำนองที่จะเพิ่มกำลังให้แก่ต้นเหตุที่เลวร้าย**
ที่สร้างความทุกข์ให้แก่มนุษย์เพิ่มขึ้นไปอีก. ในที่สุดเราก็พูดกันไม่รู้เรื่อง คือพูดสวน
ทางกันอยู่เสมอ : ตัวอย่างเช่น พวกหนึ่งจะพูดว่า **เพราะเศรษฐกิจไม่ดี ศีลธรรม**

ก็เสื่อม, แต่อีกพวกหนึ่งพูดว่า เพราะศีลธรรมมันเสื่อม เศรษฐกิจมันจึงไม่ดี; ช้อนนี้ อันไหนจะถูกต้อง ขอให้พิจารณาเอง.

พวกที่ถือหลักทางศีลธรรม แล้วก็จะถือว่า **มูลเหตุแห่งวิกฤติการณ์ทั้งหลาย** ก็อย่าง จะสืบอย่างนี้เรื่อยอย่าง ก็ตาม มัน **มาจากภาวะที่ไร้ศีลธรรม**; ตัวอย่าง เช่นว่า มันไร้ศีลธรรม ก็ทำให้เสียเลยแล้วก็ยากจน. นี่ก็เป็นการชี้ให้เห็นว่า **ความไร้ศีลธรรมทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ.** ฉะนั้นถ้าใครขี้เกียจ ก็คงรับรู้ไว้เสียด้วยว่า **เป็นคนไม่มีศีลธรรม,** หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า จะชวนกันแก้ปัญหามหาเศรษฐกิจ ในยุคปัจจุบันนี้; ถ้าไม่มีศีลธรรม ก็ไม่มีทางจะสำเร็จ; เพราะว่าคนเหล่านั้น ไม่ยอมอดกลั้นอดทนในการที่จะไม่ใช้สิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องมี ต้องกิน ต้องใช้อย่างนี้เป็นต้น.

สรุปความว่า ภาวะไร้ศีลธรรม นี้ เป็นปัญหาทุกอย่าง ที่กำลังเป็นปัญหาแก่มนุษย์; ฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องขอร้องให้สนใจเป็นพิเศษ จึงได้ลงนามมาจากกันที่นี่ พิจารณากันที่นี่ ซึ่งได้กำหนดไว้ว่า จะพูดเรื่องเดียวกันนี้ จนตลอดภาคสามบูชาสามเดือน; ซึ่งจะเป็นการบรรยาย ๑๒ ครั้ง เป็นอย่างน้อย จะพูดกันแต่เรื่องศีลธรรม.

สำหรับในวันนี้ ก็จะพูดโดยหัวข้อว่า **สถาบันสมเด็จพระคุณ เป็นรากฐานของศีลธรรม** หรือว่าตั้งอยู่ในฐานะเป็นรากฐานของศีลธรรม. หมายความว่า ถ้าสถาบันสมเด็จพระคุณยังอยู่ โลกนี้ยังมีศีลธรรม, ยังมีพระธรรม, ยังช่วยห้ามกันไม่ให้เกิดความไร้ศีลธรรม; นับตั้งแต่ว่า ไม่ให้เกิดข้อโยนใส่มนสิการ ไม่ให้เกิดกุกุสวัติก ไม่ให้เกิดทุจริตสาม.

แต่ภาวะในปัจจุบันนี้ ทุกคนจะมองเห็นได้ว่า **เรากำลังไม่มีสถาบันของผู้มีพระคุณยิ่งขึ้นทุกที**。อาจมามองเห็นอย่างนี้ ใครจะหาว่า เป็นการมองด้านเดียว มองข้างเดียว มองเห็นด้วยความคิดของตนเองคนเดียว ก็สุดแท้; แต่ว่าอาจมาขอรับรองให้ทุกคน หยิบยื่นพิจารณาดูว่า **เรากำลังไม่มีสถาบันของผู้มีพระคุณยิ่งขึ้น ๆ ในโลกนี้ ในประเทศนี้ กระทั่งในบ้านเมืองนี้**。เพราะไม่มีสถาบันของผู้มีพระคุณ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คอคลุมครองอยู่; โลกนี้ก็เจริญด้วยความผิดพลาด อาชญากรรม; เพราะว่าคนมีใจมาปล่อยวางขว้างขว้าง; จึงเห็นว่า ควรจะพิจารณาแก่นเสียใหม่ ในเรื่องนี้ จึงให้ชื่อว่าสถาบันของผู้มีพระคุณ มาพิจารณากันใหม่ และพิจารณาเป็นพิเศษ。

สถาบันผู้มีคุณ มีอยู่ในหัวใจคนมาแต่โบราณ

คำว่า “**สถาบันของผู้มีพระคุณ**” คนสมัยใหม่นี้ ก็คงร้องขึ้นมว่า เป็นคำบ้า ๆ บอ ๆ ครีหระ ล้าสมัย ไม่อยากจะฟัง; แต่อาจมาถ้อยยืนยันว่า เพราะสิ่งที่เขาเห็นว่า ครีหระ ล้าสมัยไม่อยากจะฟังนี้แหละ โลกมันรอตมาไว้, และมันกำลังจะวินาศ เพราะสถาบันอันนั้นมันค่อย ๆ หายไป ๆ。ขอให้สนใจพิจารณาเถิด。

คำว่า “**สถาบัน**” ในที่นี้ก็หมายถึง **สิ่งที่ทุกคน ยอมรับด้วยความสมัครใจ**; จะเป็นการจัด การกระทำอย่างใดก็ได้。ถ้าคนยอมรับกันเป็นส่วนมาก หรือแทบทั้งหมด หรือทั้งหมดก็ตาม ก็เรียกว่าเป็นสถาบันอันหนึ่ง ก็เป็นสิ่งที่ตั้งขึ้นบนหัวใจของคนเหล่านั้นตามคำว่าสถาบัน。

“**สถาบัน**” แปลว่า **ตั้งขึ้นอย่างมั่นคง**; เมื่อสิ่งใดตั้งมั่นขึ้นอย่างมั่นคง ในจิตใจของมนุษย์ ก็เรียกว่าสถาบันได้, ถ้าเป็นของคนพาล มันก็เป็นสถาบันพาล

มันก็ยอมรับกันอย่างสำหรับคนพาล, ตัวนี้ของบัณฑิต มันก็เป็นที่ยอมรับกันสำหรับบัณฑิต; คำนี้จึงเป็นคำกลาง ๆ แล้วแต่ละเอาไปใช้อย่างไร.

ทีนี้เมื่อพูดถึงว่า **สถานะของผู้มีพระคุณ** ก็หมายความว่า **เราควรมีว่ามีบุคคลประเภทหนึ่งเป็นผู้มีพระคุณ** อย่างที่จะไม่เป็นอย่างอื่นได้, ยอมรับกันมาคงจะหลายพันปีแล้วก็ได้ ตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีวัฒนธรรม มีความกตัญญูในทางธรรม. หมายความว่า รู้จักกตัญญู เคารพนับถือบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้า พระสงฆ์ว่าเป็นผู้มีพระคุณกันมาเรื่อย ๆ มา ถ้าเราสมัพุทธศาสน์เป็นหลัก มันก็เข้าพันปีที่ผ่านมาซึ่งยอมรับคุณธรรมอันนี้ว่าประเสริฐที่สุด.

ร่องรอยในประเทศจีน ในประเทศอียิปต์ ที่เป็นประเทศเก่าแก่ ก็ยังมีพบความนิยมในบุคคลผู้มีพระคุณ จนเป็นสถาบันในจิตใจของคนเหล่านั้นได้, จนกระทั่งว่ามันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีไป ในการที่จะรับเคารพนับถือ **พระคุณของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้า พระสงฆ์ สูงสุดจนถึง พระศาสดา** แห่งศาสนานั้น; เหล่านี้ถือกันว่า ผู้มีพระคุณ.

บางทีก็มีการจัดไว้อย่างน่าสนใจว่า มารชามีคุณเท่านั้น บิคามีคุณเท่านั้น ครูบาอาจารย์มีคุณเท่านั้น พระเจ้า พระสงฆ์ มีคุณเท่านั้น. อาจมีก็เคยได้ยิน แต่ลืมเสียแล้ว สำหรับตัวเลข; คนแก่ ๆ เขาเคยพูดให้ฟัง แล้วก็ท่องจำกันไว้แม่นยำ สำหรับสมัยนั้น. ครั้นมาถึงสมัยนี้ ไม่สนใจกันก็ลืม; แม้เขาจะมาบอกก็ลืมตัวเลขเหล่านั้น. แต่แม้ว่าจะลืมตัวเลขเหล่านั้น ความที่ไม่ลืมก็ยังมียุทธ์ที่ยอมรับว่านั่นเป็นเรื่องจริง : คิดถือว่า บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ องค์กรพระพุทธรูปว่าเป็นผู้มีพระคุณ.

ทันทีที่เกลไปกว่านั้นอีก ที่เขาค้องการให้เกิดความมั่นคงขึ้นในความคิดเรื่องนี้ จึงมีคำพูดเลยไปถึงว่า พระอาทิตย์ก็มีคุณ พระจันทร์ก็มีคุณ แผ่นฟ้าก็มีคุณ ทะเลก็มีคุณ ลมก็มีคุณ มีคุณแก่นนุษย์ เป็นผู้มีบุญคุณแก่นนุษย์ จึงต้องบูชา. ที่ยังเหลือร่องรอยอยู่จนกระทั่งบัดนี้ ก็เห็นว่า มีพิธีบูชาแม่โพสพ; หมายถึง ข้าวที่ทานมาแล้วเอามากิน ถั่วงอกว่ามีพระคุณ, อะไร ๆ ก็เป็นมีพระคุณไปเสียทั้งนั้น จนกล่าวได้ว่า ในหัวใจของบุคคลเหล่านั้น มันเต็มไปด้วยความรู้สึกขอบพระคุณ หรือรู้สึกคุณในสิ่งนั้น ๆ. แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ก็ยอมรับว่า บิฑามารดา ครูบาอาจารย์ กระทั่ง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งที่มีคุณออกหน้ากว่าสิ่งใดหมด.

พิจารณาถึงปฐนียบุคคลโดยลำดับก่อน

สำหรับในวันนี้ อาตมาจะขอร้องให้พิจารณากันเป็นพิเศษ เฉพาะที่เราเรียกกันว่า บิฑามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ซึ่งรวมขึ้นไปถึงพระพุทธเจ้าด้วยเท่านั้นเอง, แล้วก็จะยกแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ตามคำพูด ที่กำลังพูดกันอยู่นี้แหละ ว่า บิฑามารดา เป็นผู้พระคุณ ระดับที่หนึ่ง, ครูบาอาจารย์ระดับที่สอง, พระเจ้าพระสงฆ์ สมณะ พระศาสดาทั้งหลายนับเป็น ระดับที่สาม.

พูดให้สั้น ให้สะดวก สำหรับการพูดจาต่อไปก็จะเรียกว่า บิฑามารดา ครูบาอาจารย์ สมณะ ศาสดาจารย์ มีอยู่เป็น ๓ ระดับ แล้วก็เกี่ยวข้องกัน คือส่งต่อกันไปเป็นขั้น ๆ จึงจักมีทั้ง ๓ นี้ว่า เป็นสถาบันแห่งผู้พระคุณ. พูดกันโดยภาษาไทยตามแบบไทย ๆ บ้านนอกนอกนั้นก็ได้ว่า บิฑามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ เป็น ๓ ชั้นอยู่.

ผู้ที่มิอายุ ๕๐ ปี ๖๐ ปี ๗๐ ปีนี้ คงจะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ว่า **เด็ก ๆ สมัยมีความรู้สึกบุญคุณ** ของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือพระเจ้าพระสงฆ์ **น้อยกว่าสมัยที่เรายังเป็นเด็ก** และยังคงเห็นล่วงหน้าไปอีกด้วยว่า ในอนาคตจะร้ายยิ่งไปกว่านี้; เพราะเราจะได้เห็น **วัฒนธรรมใหม่** สมัยใหม่ เข้ามา **ครอบงำจิตใจ** ของเด็ก ๆ ให้เหินไปทางวัตถุ นิยมวัตถุ.

ความรู้สึกทางธรรม หรือทางนามธรรมนี้ มีน้อยไป ๆ จึงต้องเอามาผูกกันใหม่, เพื่อว่าคนแก่จะได้สอนเด็ก ๆ กันเสียใหม่ หรือว่าเด็ก ๆ ได้ยินแล้ว ก็จะได้เอาไปคิดไปนึก แล้วปรับปรุงความเข้าใจในเรื่องนั้นกันเสียใหม่.

สถาบันแห่งผู้มีพระคุณกำลังจะดับเลือนไป จึงกลับมาใหม่ให้ชัดเจนให้แจ่มแจ้ง; แต่แล้วก็คงจะหัวเราะตรงที่ว่า มาซึ่งไปที่ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ซึ่ง **เด็ก ๆ เขาเบื่อกันเต็มทีแล้ว** เขาถือว่ามีคนเหล่านี้ไว้สำหรับให้ช่วยเหลือเขา ให้ความสะดวกแก่เขาเท่านั้น แล้วก็พาลหาเรื่องว่า เพราะเกิดเขามาก็ต้องช่วยเขาสิ ไม่มีบุญคุณอะไร.

ทีนี้เราจะผูกกัน **โคดหลักทางศีลธรรมว่า ถ้าความรู้สึกชนิดที่ว่า บิดามารดา เป็นต้น ไม่มีบุญคุณ** เข้ามาครอบงำแล้ว **โลกนี้ก็เปลี่ยนไปเป็นโลกอะไรไปก็ไม่รู้**. มันจะเหมือนโลกสัตว์เดรัจฉาน หรือจะยิ่งไปกว่าโลกของสัตว์เดรัจฉานก็ได้; เพราะสัตว์เดรัจฉานมันยังเฉย ๆ จะไม่ถือว่า บิดามารดามีบุญคุณ. แต่ก็คงจะไม่ปรับเอาพ่อแม่ว่า "เพราะเกิดเรามาเราก็ต้องเลี้ยงดู เอาอกเอาใจ ช่วยเหลือเราสิ". นี่เป็นอันว่าเด็กความคิดชนิดนั้นกันเสียที มาผูกกันใหม่ในลักษณะที่จะเป็นการส่งเสริมศีลธรรม.

สถาบันคุณพระคุณ อันคัมภีร์แรกคือ บิฑามารตา เป็นผู้ให้ชีวิต; บิฑามารตาเป็นผู้ให้ชีวิต, อันคัมภีร์สอง คุรบาอาจารย์ เป็นผู้ให้ความรอดในทางร่างกาย, อันคัมภีร์สาม พระเจ้าพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความรอด ในทางจิต ทางวิญญาณ. นี้โดยตรงก็มุ่งหมายกันอย่างนี้ แต่ไม่มีโดยอ้อมคาบเกี่ยวกัน ไม่อาจจะแยกกันได้เด็ดขาด.

อันคัมภีร์ ๑ : บิฑามารตา เป็นผู้ให้กำเนิด คือให้มีชีวิตขึ้นมา; ปราศจากบิฑามารตาแล้ว ก็ไม่มีการเกิดมา ก็คือไม่มีชีวิต. เราถือว่ามิพระคุณจนไม่รู้จะพูดกันอย่างไร เพราะว่าทำให้สิ่งๆที่เรียกกันว่า ชีวิต; ฉะนั้นถ้าชีวิตมีค่าเท่าใด บิฑามารตาก็มีค่าเท่านั้น แล้วก็มีพระคุณเท่านั้น, เขียนเป็นตัวเลขไม่ได้ รู้เอาเองก็แล้วกัน ว่าเป็นผู้ให้ชีวิต และก็มีพระคุณเท่ากับค่าของชีวิต.

อันคัมภีร์ ๒. คุรบาอาจารย์ ให้ความรอดในทางฝ่ายร่างกาย. น้อยๆลืมนิดว่า แม้บิฑามารตาก็อยู่ในฐานะเป็นคุรบาอาจารย์ ด้วยเหมือนกัน ในระดับแรกๆ; แต่แล้วเราก็อีกว่า คุรบาอาจารย์นี้ไปใช้กับคนกลุ่มหนึ่ง ที่มีความรู้ ความสามารถ ในหน้าที่ของคุรบาอาจารย์โดยเฉพาะวิชา, เพราะได้ฝึกไว้เพื่อการนั้นโดยเฉพาะ จึงมีความสามารถกว่า. แต่ถึงอย่างไรก็ดี บิฑามารตาก็ยังเป็นคุรบาอาจารย์รุ่นแรกที่สุด, สอนทุกอย่างให้เด็ก ๆ ทั่วกันนั้นรู้ขึ้นตามลำดับ กระทั่งให้รู้จักรักษาตัวให้รอดชีวิต. นี่ย่อว่า คุรบาอาจารย์ นี้ ก็สอนให้รู้ความรอดในทางกาย เป็นส่วนใหญ่, ให้รอดชีวิตยิ่งขึ้น ๆ ไป ก็หมายความว่า ให้มีอาชีพ ให้เป็นอยู่สุขสบาย ไม่ต้องเดือดร้อนในทางกาย.

เดี๋ยวนี้เราก็เห็นอยู่แล้วว่า การศึกษาในโรงเรียน ในวิทยาลัย ในมหาวิทยาลัย มันไม่พ้นไปจากเรื่องของอาชีพ และเป็นเรื่องทางวัตถุทางกาย จะเก่งกล้านสามารถอย่างไร

วัตถุประสงค์ที่วนเวียนอยู่ที่ความรอดในทางกาย. นี่จึงถือว่ายังไม่สูงสุก; ต้องมีความรู้ระดับที่สูงสุกอีกทีหนึ่ง คือความรอดทางจิตหรือทางวิญญาณ.

อันดับที่ ๓ : พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นผู้ให้ความรอดทางจิตหรือทางวิญญาณ ซึ่งเรียกกันง่าย ๆ ว่า **พระเจ้าพระสงฆ์ ตามความหมายที่ถูกต้อง.**

ทำไมต้องพูดว่า “ตามความหมายที่ถูกต้อง”? ก็เพราะว่า *เดี๋ยวนี้มี* ความหมายเอะอะเหอะ เหลวไหล เหลวเหลกอะไรเข้ามาปนเป. **เอาตามความหมายที่ถูกต้อง** พระเจ้า : พระ แปลว่า *ประเสริฐ*, เจ้า แปลว่า *สูงสุด*; จะเล็งถึงพระเจ้าในศาสนาอื่นก็ได้เหมือนกัน.

ในภาษาไทยเราว่า **พระเจ้าพระสงฆ์** ก็หมายถึง **พระพุทธรเจ้า**, และ **กัลมลาถึงสาวกของท่าน** แล้วก็นับความลงมาถึงผู้ที่สืบอายุพระศาสนา โดยถูกต้องแท้จริง มาจนถึงพวกเราสมัยนี้ มีการบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริงสอนสืบ ๆ กันมาจริง; นี่เรียกว่า **พระเจ้าพระสงฆ์.**

หน้าที่ที่พระเจ้าพระสงฆ์ท่านทำ ก็คือสอนให้เกิดความรอดในทางวิญญาณ ซึ่งสูงไปกว่าความรอดในทางร่างกาย. ความรอดในทางร่างกายนี้ เงินทองก็พอช่วยเหลือได้, เพื่อนฝูงก็พอจะช่วยกันได้; แต่ **ความรอดทางวิญญาณนั้น เป็นเรื่องช่วยตัวเองล้วน** จึงต้องมีความรู้ ความฉลาดที่สูงไปกว่า จึงต้องมีอีกส่วนหนึ่งสำหรับให้เกิดความรอดในทางวิญญาณนั้น.

รวมทั้ง ๓ ชั้น นี้เรียกว่า **“สถาบันของมนุษย์พระคุณ”**; บิณฑบาตให้ **ชีวิต**; นี่หมายถึงให้روحชีวิตมา, **ครูบาอาจารย์** ให้วิชาความรู้ สำหรับเอาตัว

รอตในทางวัตถุ หรือทางกาย, **พระเจ้าพระสงฆ์ ให้ความรอกในทางจิต ทาง**
วิญญาณ โดยการสืบพระศาสนาจนบัดนี้; เราจึงให้เหมือนกับว่าพระพุทธเจ้ายังอยู่
อย่าให้พระพุทธเจ้าสูญสิ้นไป; เพราะว่า**พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ธรรมะนั้นแล**
คือพระองค์ท่านที่ยังอยู่ตลอดกาล”.

ถ้าดูให้ถี่ก็จะ **เห็นได้ละเอียด** ปลื้มก้อยออกไปอีกว่า **บิณฑามารคานันท์ให้**
กำเนิด, ครูบาอาจารย์ รวมทั้งบิณฑามารคาคด้วย ในระยะหนึ่งก็เรียกว่า **ได้เลี้ยงดู**
ให้ดำรงชีพอยู่ ได้ด้วยอาชีพ; ครั้นมาถึง **พระเจ้าพระสงฆ์** ก็เป็นสถาบันที่ **มีกิจ**
วิญญาณให้เดินไปตามทางของพระธรรม ราวกับว่าพระพุทธเจ้าท่านเสด็จมาทรง
ควบคุมอยู่ด้วยพระองค์เอง.

นี่ ถ้าจะ **ดูให้เข้าใจง่าย** อีกทีหนึ่ง ก็จะพูดกันได้ง่าย ๆ ว่า **บิณฑามารค**
มีพระคุณ ด้วยการ ให้กรรมพันธุ์ที่ดี; เพราะว่าบิณฑามารคาคสำหรับประพฤติดีอย่าง
เคร่งครัด แล้วให้เกิดบุตรออกมา ให้สืบกรรมพันธุ์ที่ดี; บิณฑามารคาคจึงเป็นผู้ให้
กรรมพันธุ์ที่ดี. **ครูบาอาจารย์ ก็ให้มีโนธรรมในระดับต้น** แก่บุตรที่เกิดมาดี;
พระเจ้าพระสงฆ์ ก็ให้มีโนธรรมในระดับสูงส่ง แก่บุคคล ที่ได้ผ่านโนธรรมระดับ
ต้นมาแล้ว.

อีกทางหนึ่งอาจจะพูดว่า **บิณฑามารค** มีพระคุณตรงที่ **ให้ร่างกายที่ดี มี**
สมรรถภาพมาโดยกำเนิด, ครูบาอาจารย์ ก็เริ่มปั้นดวงวิญญาณ ของเด็กที่เกิดมานั้น
ให้มันเป็นรูปร่าง สำหรับจะเป็นมนุษย์, **พระเจ้าพระสงฆ์ ก็ช่วย สร้างวิญญาณ**
ให้สมบูรณ์ ให้แก่คนที่เกิดมาแล้ว. นี่เรียกว่า **พ่อแม่ให้ร่างกายที่ดี, ครูบาอาจารย์**
ปั้นดวงวิญญาณให้มันเป็นรูปร่าง เป็นโครงขึ้นมา สำหรับระก้าหัวหน้า, พระเจ้าพระสงฆ์
ที่ดีก็ทำให้งานวิญญาณนั้นสมบูรณ์ได้โดยง่าย.

ถ้าจะดูอีกทีหนึ่ง เราจะเห็น ความแตกต่างกัน ได้ชัดว่า พ่อแม่เป็น**ที่ตั้งแห่งความรัก**, ครูบาอาจารย์เป็น**ที่ตั้งแห่งความกลัวเกรง**, พระเจ้าพระสงฆ์เป็น**ที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือ**; นี่มันก็ไม่เหมือนกันอยู่แล้ว. นี่ระบุแต่เฉพาะที่เป็นใจความสำคัญ แยกจากกันออกไป ก็พอจะแยกได้ดังนี้ ทั้งโดยที่แท้แล้ว มันก็เจือกันจนแยกกันไม่ออก,

แต่ถ้าจะเอาความมุ่งหมายให้เป็นหลักสำหรับจะมองดูกันง่าย ๆ ละก็ **บิคา** **มารดา**เป็น**ที่ตั้งแห่งความรัก**; บิคา มารดากับบุตรยิ่งกว่าใคร, บุตรก็รักบิดามารดา ยิ่งกว่าใคร ถ้าเลี้ยงดูกันมาโดยถูกวัฒนธรรมของมนุษย์. พอมาถึง **ครูบาอาจารย์** ก็**เป็นพระคัมภีร์แห่งความกลัวเกรง**; ถึงแม้ว่าศิษย์จะรักครูบาอาจารย์บ้างก็ไม่ไ้รักมาก อย่างบุตรรักพ่อแม่ เพราะมีความกลัว ความเกรง เข้ามาแทน. ครั้นมาถึงระดับ พระเจ้า พระสงฆ์ ก็กลายเป็นความเคารพ ความนับถือ เข้ามาแทน.

อนึ่งขออย่าลืมสังเกตว่า **ตั้งทั้งสามอย่างนี้ ยังรวมกันได้เสมอไป** คือ **มีทั้งความรัก ความกลัวเกรง ความเคารพนับถือ** ในบิดามารดาก็ได้ ในครูบาอาจารย์ก็ได้ ในพระเจ้าพระสงฆ์ก็ได้; แต่ขอให้สังเกตดูว่า เรื่องมันดำเนินมาในทางที่ให้เห็นได้ว่า มันมุ่งหมายกันคนละอย่างในส่วนลึก.

ถ้าสถาบันผู้มีพระคุณยังอยู่ ภาวะไร้ศีลธรรมจะไม่มี

ห็น ขอให้ดูต่อไปอีกว่า ถ้าเด็ก ๆ ของเรามีความรู้สึกอย่างนี้, รู้จักผู้มีพระคุณกันในลักษณะอย่างนี้ เขาจะเป็นอย่างไร? ถ้าสถาบันของผู้มีพระคุณยังไม่ล้มละลาย ยังตั้งอยู่อย่างมั่นคง เด็ก ๆ ของเราจะเป็นอย่างไร?

เด็ก ๆ จะยังปฏิบัติชอบ เพราะว่าเมื่อเขาบอปป้า บิดามารดา ครูบา-
อาจารย์ เขาก็ต้องเป็นคนที่มีสติปัญญา. และ ความรักบิดามารดาทำให้เขาคำนึง
พระเจ้าพระสงฆ์ ทำให้เขามีจริและโอคตปฏิบัติ คือกดเว้นบาป เด็ดขาดป.
นี่แสดงให้เห็นว่า เมื่อสถาบันของผู้มีพระคุณได้มีอำนาจเหนือจิตใจของเด็ก ๆ ครบทั้งสาม
อย่างแล้ว; เด็ก ๆ ก็จะเป็นอย่างนี้. เมื่อเด็กมีจิตใจเป็นอย่างนี้ สภาพที่ไว้ศีลธรรม
ก็จักไม่เกิดขึ้น เกิดขึ้นไม่ได้, จักไม่เกิดอาชญากรรม ที่ทำอันตรายแก่ตัวเอง หรือ
ทำอันตรายแก่ผู้อื่นขึ้นได้เลย.

เด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ที่ประกอบลาภญากรรม อยู่ในทุกวันนี้ ก็เพราะขาด
สถาปนาคณะผู้ประคุณ เหล่านี้; อย่างน้อยก็ในระยะเวลา ที่เขาประกอบอาชญากรรม
นั้นเอง เขาลืมพ่อลืมแม่ ลืมครูบาอาจารย์ ลืมพระเจ้าพระสงฆ์ ลืมศาสนา เขาจึงทำ
อาชญากรรมลงไป. และบางคนหรือบางคนนั้น ไม่เคยรู้เรื่องเสีย; เพราะ เกิด
มาไม่เคยรู้จักบุญคุณ ของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ หรือศาสนาเลย
เป็นอันธพาลโดยกำเนิด อย่างนี้ก็ทำอาชญากรรมได้ ทุกอย่างหรือทุกระดาน.

แต่ ถ้าเขาเป็นคนที่มีความรู้สึกในตัวพระคุณ อย่างที่ว่ามาแล้ว จะเป็นโดย
ได้รับการสั่งสอนโดยตรงก็ตาม, โดยอ้อมก็ตาม, หรือว่า ทำสืบ ๆ กันมาตามขนบ-
ธรรมเนียมประเพณีก็ตาม ใช้ได้ทั้งนั้น; ไม่รู้หนังสือก็ได้ ขนาดไม่เคยเรียนหนังสือเลย
ก็ยังมีความรู้ธรรมเหล่านี้ได้ : บุญคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ดังตนประพฤติกดี
ไม่ประกอบกรรมชั่วกรรมเลวก็ได้ โดยไม่ต้องรู้หนังสือเลย.

เดี๋ยวนี้รู้หนังสือเสียอีก ยิ่งรู้มาก ไปเสียอีก ยิ่งทำให้เสื่อมศีลธรรม;
ไม่เคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เพราะว่าเขาเรียนไปในทางตรงกันข้าม. เขาเรียน

หนังสือ เพื่อหาโอกาสกอบโกยประโยชน์มาให้ตน เป็นความสุขสนุกสนาน ทางวัตถุทางเนื้อทางหนัง; อย่างนี้ **ฆ้องเวณมาก ก็ยังไร้ศีลธรรม**, ยังไม่รู้จักบุญคุณของบิดามารดา ครูบราจารย์.

นี่เราต้องนึกถึงวัตถุพยานที่มีอยู่ : อย่างสมัยพุทธกาลนี้ เขาไม่ได้เรียนหนังสือกัน, ไม่มีหนังสือใช้ช่วยซ้ำไป จะใช้บ้างก็เป็นส่วนน้อยที่สุด. หรือว่าก่อนหน้านั้นไปอีก **คนมีศาสนา มีศีลธรรม โคธไม้ต้องรู้หนังสือ; ไม้ถ่ายทอดกันด้วยสิ่งชั่วเหินที่สุด ด้วยการปฏิบัติให้ดู**, ไม่ต้องสอนด้วยปากกันก็มากนัก. แต่ว่าปฏิบัติให้ดู เป็นตัวอย่างให้ดูอยู่ตั้งแต่อันแต่ออก เขาก็เป็นคนมีธรรมะได้ โดยที่ไม่ต้องรู้หนังสือ.

เคียวของรู้หนังสือ ถ้ารับเป็นเครื่องมือของกิเลส; กิเลสก็แก่กล้าเท่ากับที่มีรู้หนังสือมาก; ถ้าเป็นอย่างนี้ **ยังรู้หนังสือก็ยังไร้ศีลธรรม**. ขอให้มองดูให้ถึงข้อเท็จจริงอย่างนี้; สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมะ นี้ ถ่ายทอดกันมาได้ **โคธไม้ต้องใช้หนังสือก็ได้**. บิดามารดาประพฤติกิริยรมอยู่ในบ้านเรือน แท้ก็สอทอดออกมาให้เห็นมาตั้งแต่แรก ก็ทำตามทุกอย่าง ก็พลอยมีธรรมะไปด้วย เป็นชนบทรรมะนิยมประเพณี.

ทีนี้ ดูกันอีกทีหนึ่ง ก็จะเห็นว่า โลกมันกว้างขวาง แล้วก็มีชนบทรรมะนิยมประเพณีที่ไม่ค่อยเหมือนกัน; แต่ถึงอย่างนั้นก็มีบางส่วนของโลก ที่มีชนบทรรมะนิยมประเพณีนิยม ยกย่องสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ.

เท่าที่อาตมาได้อ่าน ได้ฟัง ได้สังเกตอะไรมา ก็เห็นด้วยกับการที่เขากล่าวกันว่า **โลกสายจะวันออกนี้ หนาแน่นไปด้วยสถาบันของผู้มีพระคุณ**; คือเคารพ

นับถือกตัญญูทเวทีต่อบิตามารดา ครูบาอาจารย์ อย่างสูงสุด; ไม่เหมือนกับโลกฝ่าย
ตะวันตก, ฝ่ายฝรั่งพวกโน้น ไม่ยกย่อง ไม่นับถือ ไม่นั่นคงในความรู้สึกต่อสถาบัน
ผู้มีพระคุณ คือบิตามารดา ครูบาอาจารย์.

โดยเฉพาะ **วัฒนธรรมที่กตัญญูต่อพ่อแม่** ^๕ เกี่ยวนี้ก็มีวัตถุพยานประจักษ์
ชัดเหลืออยู่ว่า **ฝ่ายตะวันออกนี้** ^๕ **ดีกว่าฝ่ายตะวันตก**; แต่แล้วก็มีถึงรอบที่ว่า มันจะ
เสื่อมทรามไป; เพราะวิ่งไปตามกันตะวันตก **นิยมยกย่องบูชาการศึกษาแบบตะวันตก**
จนลืมวัฒนธรรมตะวันออก ในที่สุดก็จะสูญสิ้นไป สำหรับสิ่งที่เคยมีอยู่อย่างใด ๆ.

ถึงพวกฝรั่งเองก็ออกปากว่า ฝรั่งเราไม่มีสิ่งที่ตะวันออกมี, หรือตะวันออก
มีสิ่งที่เรายังไม่มี. นี่ก็หมายถึงเรื่องอย่างนี้ทั้งนั้น. **เคยวนเรากำลังล้มตัว ขนึ้**
ที่ทำให้สถาบันของผู้มพระคุณค่อย ๆ สลายละลายไป จนไม่เคารพนับถือบิตามารดา
ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ กระทั่งถึงศาสนา; ฉะนั้นจึงเห็นว่า ควรจะมพุทธกัน
หรือพนันมารักษาไว้ ^๕ ^๕ ^๕ วันนั้นก็ขอเอามาทำความเข้าใจกัน ในส่วนนี้เท่าที่เวลาจะอำนวย.

พิจารณาดูสถาบันผู้มพระคุณตามพระพุทธภาษิต

อาตมาได้เคยกล่าวมาแล้วในครั้งก่อน ๆ ว่า การบรรยายชุดนี้อาศัยหลักพระ-
คัมภีร์พระพุทธภาษิต หรือพระไตรปิฎกเรื่อย ๆ มา; วันนี้ก็อย่างเดียวกันอีก. เมื่อ
พูดถึงสถาบันผู้มพระคุณ คือบิตามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ก็มีพระพุทธ-
ภาษิตที่กล่าวถึงเรื่อง ^๕ :-

มาตรี บัตรี วาปี อโถ เชฏฐุมหิ ภাত্রิ, อาจริเย จตุตฺตุมหิ เตสุ อสฺส
สคารโว - ย่อมเป็นคนถือค้ำกระด้างหัวขมานะ ค่อมารคาตลัปิตา ต่อผู้เจริญกว่า
คืออาจารย์ ครูบาอาจารย์ จงเป็นต้นความเคารพในบุคคลเหล่านั้น.

ตฺยสฺส อปฺจิตา อสฺสุ - เป็นผู้นอบน้อมต่อบุคคลเหล่านั้น คือทำบุคล
เหล่านั้นให้เป็นผู้ได้รับการนอบน้อม.

เต จ สุสาธุบุชิตา - จงทำบุคคลเหล่านั้นให้ได้รับการบูชา,

อรหนเต สัตฺติเก กตฺถิจเญ อนาสเว นิทฺจจมานิ อถุโส มานุสฺสเย
อนุตฺตเร - ถ้าม้าคนให้เป็นคนกระด้าง ค้ำยักขิณฺณมานะคือพระอรหันต์ ผู้นี้ความ
สงบเย็นแล้ว นึกจควรทำ ทำเสร็จแล้ว ไม้มีอาสวะ ไม้มีอนุสัย เป็นบุคคลที่ไม่
บุคลอื่นสูงกว่า.

นี้ขอให้สรุปเอาใจความของพระพุทธภาษิตนี้ ที่มีอยู่ว่า มารคาบิตา
ครูบาอาจารย์ กระทั่งผู้ที่เจริญกว่า เช่นที่ หรือผู้ที่เจริญกว่าโดยเหตุอย่างใดก็ตาม
ให้เคารพ ให้นอบน้อม ให้นับว่า ไม้มีความกระด้างต่อพระอรหันต์ทั้งหลาย.

ถ้าว่า พระอรหันต์นี้ ก็คือ พระเจ้าพระสงฆ์ในระดับสูงสุด ซึ่งรวมทั้ง
พระพุทธเจ้าด้วย.

เลขาวิธานีความกระด้าง ในมิดา ในมารคา ในพี หรือในครูบาอาจารย์
กระทั้งในพระเจ้าพระสงฆ์ ตรงกันข้ามกับพระพุทธภาษิตนี้ ซึ่งได้ทรงสั่งสอนไว้

อย่างนี้. สรุปสั้น ๆ ก็ว่า มีมานะกระตังรอสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ อย่างที่กล่าวมาแล้ว
นั่นเอง. ก็เป็นอันว่า ได้ทำดีกล่าวส่งคำสอนรองพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้. ผลเกิดขึ้น
อย่างไรก็ดูเอาเอง; ก็อย่างทีกล่าวนั้นแล้ว, อย่างที่กล่าวถึงลำบากกันอยู่ทั่วทุกหัวระแหง
ในโลกนี้. แม้ในหมู่ชนที่เขาไม่ถือธรรมะข้อนี้ ไม่นับถือพ่อแม่อย่างพวกเรา; ก็ได้
รับความเดือดร้อน เหมือนกันกับพวกเรา ที่ว่าเขานับถือแล้วก็สวดความมานะถืออันนั้น
ออกไป คือไปตามกันพวกที่เจริญในทางวัตถุ โดยไม่เหลียวแลสถาบันผู้มีพระคุณ บิณฑ
มารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์.

ข้อสุดท้าย ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อย่ากระตังด้วยมานะต่อพระ-
อรหันต์. สมัยนี้ก็คงจะหัวเราะเยาะ หลายอย่างหลายแง่ ที่ว่าพระอรหันต์ ว่าจะอยู่
อย่างไร จะเป็นอย่างไร; ก็ไม่มีใครรู้ หรือไม่มีใครยอมรับ ไม่มีใครสนใจ. แล้ว
บางคนจะคิดว่า เป็นเรื่องพื้นสมัย ไม่จำเป็นสำหรับคนเรานี้แล้ว; แล้วก็ถือว่า
พระพุทธเจ้าตรัสสิ่งที่พื้นสมัยแล้ว ไม่ต้องสนใจ.

แต่ถ้าถือตามพระพุทธานุชาตินี้ หรือตามหลักที่จะเห็นได้ทั่ว ๆ ว่า อย่างที่
พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ถ้ามีการปฏิบัติโดยชอบอยู่ชั่ว โลกนี้ก็ไม่ว่างจากพระ-
อรหันต์;” ทั้งนี้แล้ว ก็ให้เห็นได้ว่า ขอให้มีการปฏิบัติชอบอยู่ ๆ ขึ้นไปก็แล้วกัน โลกนี้
จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ แม้เดี๋ยวนี้.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้จักพระอรหันต์ แล้วเหยียบถ้ำข่มขี้ คำแม่เฒ่าชื่อ แม่แต่คำ ๆ นั้น
ที่เห็นอยู่ตาตา, หรือตาทำ ๆ เช่น พ่อแม่ยังก้ไม่เคารพนับถือ, ครูบาอาจารย์มันก็ยังไม่
เคารพนับถือ, แล้วจะไปเคารพนับถือพระอรหันต์ ที่ไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหนได้อย่างไร.
ขอให้ไปช่วยกันศึกษาด้วย. พระพุทธานุชาตินี้ได้กล่าวถึง สถาบันผู้มีพระคุณครบทั้งสี่.

ที่นี่ ก็จะได้เอาพระพุทธรูปอื่น ๆ ที่กล่าวถึงสถาบันนั้นแต่ละอย่าง ๆ มาพูดกันต่อไป.

พิจารณาตุพระพุทธรูปชาติเกี่ยวกับมารดาบิดา

สถานแรก ก็คือ **มารดาบิดา** ทั้งที่กล่าวมาแล้ว, กล่าวแล้วกล่าวเล่า; สำหรับบิดามารดา พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้มาก มากจนเหลือกำลังที่จะเอามาพูดกันให้หมดในวันนี้ได้ จะเลือกมาแต่ที่เห็นว่าจำเป็นก่อน. **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า พรหมมาตริภิกษเว มาตาปิตุณฺเณ เอตํ อธิวณฺเณ** - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย. คำว่า **พรหม** เป็นคำแทนชื่อเรียกบิดามารดาทั้งหลาย.

บุพพจริยาติ ภิกษเว มาตาปิตุณฺเณ เอตํ อธิวณฺเณ - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, คำว่า **อาจารย์คนแรก** เป็นชื่อเรียก แทนบิดามารดาทั้งหลาย.

บุพพเทวาติ ภิกษเว มาตาปิตุณฺเณ เอตํ อธิวณฺเณ - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, คำว่า **เทวดาองค์แรก** นี้ เป็นชื่อเรียกแทนบิดามารดาทั้งหลาย.

อาหุเนยยาติ ภิกษเว มาตาปิตุณฺเณ เอตํ อธิวณฺเณ คำว่า **อาหุเนยยะ** นี้เป็นชื่อเรียกแทนบิดามารดาทั้งหลาย.

สรุปความว่า คำว่า **พรหม** ก็คือ คำว่า **อาจารย์คนแรก** ก็คือ คำว่า **เทวดาองค์แรก** ก็คือ คำว่า **อาหุเนยยบุคคล** ซึ่งเป็นชื่อของพระอรหันต์ก็คือนี้ เป็นชื่อสำหรับเรียกบิดามารดา.

บิฑามารดา **เป็นพรหม** เพราะถ้าไม่มีใครจะมีเมตตากรุณาต่อลูก ยิ่งไปกว่า บิฑามารดาความหมายของพรหมนั่นก็อยู่ที่นั่น.

บุพพาจริยา - **อาจารย์คนแรก** ก็คือบิฑามารดา; นับตั้งแต่สัมผัสเข้ามา บิฑามารดาจะเป็นผู้สอน ให้ดู ให้เห็นหน้า ให้ยิ้ม ให้รู้จักอาหาร ให้รู้จักนม ให้รู้อะไร ๆ เป็นลำดับมา; กระทั่งสอนทุกอย่าง กว่าลูกจะไปโรงเรียนได้.

บุพเพทวา หมายถึง **เทวดาองค์แรก** คือผู้คุ้มครองทำความปลอดภัยให้ อย่างกะเป็นเทพเจ้า, บิฑามารดาเป็นผู้คุ้มครองจึงได้เรียกว่า เป็นเทพเจ้าองค์แรก เป็นมา ตั้งแต่ในท้อง.

นี่ **อาทุนเอยยา** คือผู้ **พิเคราะห์การะบุมาสูงส่ง** นี่เป็นพระอรหันต์แก่ลูก, **เป็นพระอาทนต์ของลูก** เพราะว่าได้ให้ชีวิต หรือได้ให้ทุกอย่างที่จะให้ได้ เป็นผู้ที่ บัตรศวรรจะเคารพบูชาตอบแทนอย่างยิ่ง.

เมื่อถามว่า เป็นเพราะเหตุไร ๆ ก็ได้ **ตรัสว่า** บิฑามารดาเป็นคัมภีร์อุปการะ **มาก** : เป็นผู้อุ้มชูเลี้ยงดู เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร.

คำว่า **อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตวาโร** แปลว่า **ผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร** ความหมายนั้นกว้างขวางมาก. ถ้าว่า บิฑามารดาไม่ได้คลอดมา บุตรก็ไม่มีทางที่จะได้มองเห็น โลกนี้, หรือว่าพอลคลอดออกมาแล้ว ก็แสดงโลกนี้แก่บุตร; หมายความว่าให้บุตร เอาชนะโลกนี้ให้ได้ โดยประการต่าง ๆ คือจะเอาตัวรอดในโลกนี้ได้.

ทีนี้ ถ้าได้ตรัสเนื่องกันต่อไปว่า ในสกุลใดหรือบ้านเรือนใด ที่มารดาบิดาได้รับการเคารพนับถือบูชา ในบ้านเรือนนั้น สกุลนั้น ชื่อว่ามีพระพรหม มีอาจารย์คนแรก มีเทวดาองค์แรก มีอาหุเนยยนุคคล. ถ้าเราเชื่อพระพุทธเจ้าในข้อนี้ ก็ไม่ต้องไปหาอะไรที่ไหน; ในบ้านเรือนนั้นมีพระอรหันต์ มีเทพเจ้า มีอาจารย์ มีพระพรหม. ไม่ต้องไปบูชาให้เขาหัวเราะเยาะที่ไหนอีก; บูชาเพื่ออภิวรรตที่มีอยู่ในบ้านเรือนนั่นเอง. นี่แหละขอให้คิดดูเถอะว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสถึงบิดามารดาไว้ในลักษณะอย่างไร สูงต่ำเพียงไหน.

ในบาลีแห่งอื่นได้ตรัสว่า มารดาบิดาเป็นอาหุเนยยอัคคิ คือเป็นไฟอย่างหนึ่งในบรรดาไฟ ๓ อย่าง :— ไฟอย่างหนึ่ง ก็คือ บิดามารดา เรียกว่า อาหุเนยยอัคคิ. ไฟอย่างที่สอง บุตร ภรรยา คนใช้ เรียกว่า ลหปตคคิ. ไฟอย่างที่สาม พระเจ้าพระสงฆ์เป็นไฟอย่างหนึ่ง เรียกว่า ทักขิเนยยอัคคิ.

คำว่า ไฟ นี้ ความหมายมันประหลาดอยู่ ถ้าสรุปเอาแต่ใจความสั้น ๆ ก็คือ **สิ่งที่ต้องระวัง**. ไฟ นั่นคือ **สิ่งที่ต้องระวัง** ต้องเอาใจใส่ ต้องไม่ประมาท ถ้าทำผิดต่อไฟก็ได้รับอันตรายถึงที่สุด ถ้าทำถูกต้องต่อไฟก็ได้รับประโยชน์ถึงที่สุด นี่เรียกว่าไฟ.

มารดาบิดา เรียกว่า อาหุเนยยอัคคิ เพราะให้กำเนิดมา, มีบุญคุณสูงสุด. ถ้าไม่ถือเชื่อฟังบิดามารดา ก็จะได้รับประโยชน์สูงสุด, **ถ้าไม่เชื่อถือ** เป็นอันธพาลเสียแล้ว **ก็ได้รับความเสื่อมเสียที่สุด**. นี่ความที่บิดามารดาเป็นไฟ อาหุเนยยอัคคิ.

บุตร ภรรยา คนใช้ เป็นลหปตคคิ หมายความว่า บุคคลทั้งกล่าวนั้นได้สร้างความเป็นอหอบดีให้แก่บุคคลนั้น เขาก็มีทรัพย์สินสมบัติ มีบ่าวไพร่ กรรมกรต่าง ๆ

จึงเรียกว่าเป็นคนร้ายวายเป็นกบฏ เป็นเศรษฐีขึ้นมา; คนนั้นเองก็จะต้องรู้จักจัด
รู้จักกระทำต่อบุตร ภรรยา คนใช้ ^๕ทั้งหลายเหล่านี้ ^๕ให้ถูกต้อง.

ส่วน สมนพราหมณ์ นั้นเป็น **ทักษิณียชยัคคิ**, **ไฟ คือ ทักษิณียชยัคคิ** ; เพราะว่ามันทั้งหลายเหล่านั้นเป็นผู้มีตนอันเอก เพราะถึงนิพพาน คือสิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์ควรเข้าถึง ; ท่านเหล่านั้นได้ถึง จึงได้ชื่อว่ามีตนอันเอก มีตัวตนที่เป็นตนอันเอก, **นิพพาน** อย่างมีตัวตน. คนทั้งหลายอย่าไปทำเล่ห์ฉวยกับบุคคลเหล่านั้นจะวิบัติจะฉิบหาย ; ก็หมายความว่า คนนั้นมันไม่รู้ว่าจะอะไรดี อะไรชั่ว. บิดามารดาก็เป็นไฟที่ชื่อว่าอุทฺตมยชยัคคิ **นัตถิ** คือไฟที่บุตรจะตั้งสักการะบูชาภายในหยาเรือน,

อีกอย่างหนึ่งได้ *ตรัสว่า มาตา มิตฺถํ สเก ขเร* - มารดาเป็นมิตรในเรือน
หรืออุปประจักษ์เรือน *เป็นเทวดาผู้หวังดีประจำเรือน.*

ใครเลยคิดว่า แม่เป็นเทวดาบ้าง? ถ้าคิดก็คงไม่มีใครทวาดแม่.

“สิน! พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ อย่างนี้ว่า เป็นเหตุอาภววิปลาทิ คือเป็น
 มิสริที่ชั่วร้ายที่สุดยิ่งกว่าโจรๆ อยู่ในบ้านเรือนนั้นแล้ว แต่ก็เห็นเพราะว่า ชินกินไป
 จึงไม่ผิดใครๆ ไซ้มีมองเห็นอย่างนั้น”

ทันทีที่ตอน ได้ตรัสไว้อธิบายมารดา ในฐานะที่ว่า เป็นทั้งแม่ทั้งพระ-
ปฏิบัติ เพื่อจะทำให้บุคคลได้เป็นสัจบุรุษ. หรือในที่บางแห่งว่า จะได้เป็นพระ-
อินทร์. จนขอบความเป็นพระอินทร์ครองเทวโลก. และก็ยังตรัสข้อความอย่างเดียว
กันว่าควรปฏิบัติเพื่อให้เป็นสัจบุรุษ หรือเป็นพระอินทร์นั้น มันมีคล้ายกันอยู่ :

มาตาเปติภริ ชนตุ - เป็นผู้เลื่องมารดาและบิดา, กุเลเชฏฐาปจายันิ - นอกบ้น้อม
ต่อผู้ที่เจริญกว่าในสกุลนั้น, สณฺหิ สขิลสมฺภาสี - พูลงาไพเราะอ่อนโยน,
เปสฺสเยยฺยอุปฺปาทยันิ - เว้นฉลาดวาทที่ยูงงแตกสามัคคีกัน, มจฺเจรวินเย ชุตฺตํ
- ประจบมอญด้วยถ้อยการละเสียซึ่งความกระหน้; - สจฺฉิ เป็นคู่มีความสัตย์, โกธาทิกิ
- เป็นผู้คลอบจำความโกรธเสียได้, ตํ เว เทวา ดาวตัสสา อาหุ สปริโส อิติ - พวก
เทวดาในชั้นดาวดึงสนี้ เรียกคนคนนี้ว่าสัตบุรุษ.

อธิบายว่า มีธรรมะอยู่ ๗ ประการ สำหรับทำให้คนเป็นคนดี. ในกรรม
๗ ประการนั้น มีการเลื่องมารดาบิดาอยู่ด้วย; นี่ไปคำนวนเอาเองก็แล้วกันว่า มีความ
สำคัญอย่างไร ซึ่งคนปฏิบัติครบทั้ง ๗ ประการนี้แล้วเป็นสัตบุรุษ, หรือในที่บางแห่งว่า
เป็นจอมเทวดา ก็เป็นพระอินทร์ อย่างนี้ก็มี; ฉะนั้น ถ้ายามองข้ามบิดามารดา ซึ่ง
มีความสำคัญอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง สำหรับ การประพฤติกรรม.

ยังมีหลักธรรมะที่ควรจะนึกถึง อีกอย่างหนึ่ง คือ สัมมาทิฏฐิ. คนเป็น
สัมมาทิฏฐิ. เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริง ก็คือสิ่งนั้น ๆ ได้มีอยู่จริง. ในหลักสัมมาทิฏฐิ
ที่โตทรัสไว้ว่า บิคาณี มารดาณี พระเจ้าพระสงฆ์มี ฯลฯ นี้เคยพูดกันมานานแล้ว จะ
ไม่พูดอีก; แต่จะข้ะบ่งไปในเรื่องที่ว่า ถ้าเป็นสัมมาทิฏฐิ จะต้องมีความรู้สึก
ว่า บิคาณี มารดาณี พระเจ้าพระสงฆ์มี โลกนี้มี โลกอนมี, ทำนองนี้; แล้วจะ
เห็นได้ว่าเริ่มขึ้นด้วย บิคาณารดาณ. ข้อนี้หมายความว่า ถ้าคนในโลกนี้จะเป็นใคร
ก็ตาม เขาไม่มีความรู้สึกนับถือ ในความเป็นบิดามารดาของตน; นั่นแหละ
ก็คือคนที่ไม่รู้สึกรู้ว่า บิคาณารดาณีในโลกนี้. แม้เขาจะเรียกพ่อเรียกแม่อยู่ทุกวัน
ก็ตามใจ; แต่เขาไม่ได้นับถือสถาบันผู้มีพระคุณอันนี้ มันก็เป็นมิจิตาทิฏฐิ ไม่รู้สึก
ว่า บิคาณารดาณีโดยแท้จริง; เพราะว่าแต่ปาก. นี่เป็นองค์อันหนึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสัมมาทิฏฐิ.
ขอให้สนใจให้ดี.

ในที่แห่งอื่นได้ตรัสว่า มารดาบิดาเป็นที่ตั้งแห่งมงคลอย่างหนึ่ง ใน
บรรพชาวมงคล ๓๘ ประการ มีพระบาลีว่า มาตบิณฑูปุญฺจานิ - การอุปัชฌายาบิดาและ
มารดา; เอตมมกุศลมุตฺตมํ - นับเป็นมงคลอันสูงสุด. พวกที่ถือมงคลก็อย่ามอง
ข้ามอันนี้ ควรจะถือเอาเป็นสิ่งแรก หรืออันแรก เพราะเกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่ก่อน
แต่เกิด.

ในที่แห่งอื่นอีกก็ ตรัสไว้ : ได้ตรัสถึง บิดามารดาไว้ในฐานะเป็นที่ตั้ง
ชุมทรัพย์. เรามีชนบทรรมนิยมประเพณีผูกกัน ถึงเรื่องฝังชุมทรัพย์ไว้เพื่อประโยชน์
ตลอดกาลนาน. ที่ฝังชุมทรัพย์ นั้นก็มีถึง ๙ อย่าง, ใน ๙ อย่างนั้น มีบิดามารดา
รวมอยู่ด้วย. การบำเพ็ญทาน ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การรักษาศีล ก็เป็นการฝัง
ชุมทรัพย์, การสละรวมกาย วาจา ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การบังคับตนเอง ก็เป็น
การฝังชุมทรัพย์, การเคารพในเจตีย์ ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การเคารพในพระสงฆ์
ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การเอื้อเฟื้อในแขก หรือ ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, การประพฤติ
ถูกในมารดาบิดา ก็เป็นการฝังชุมทรัพย์, ในผู้เจริญกว่า เช่น พี่ เป็นต้น ก็เป็นการ
ฝังชุมทรัพย์.

ภาษาที่พระพุทธเจ้าท่านใช้ตรัสเป็นภาษาธรรม. ฝังชุมทรัพย์ ภาษา
โลกหมายถึง เอาอะไรไปฝังไว้ในดิน; เช่น ซ่อนเงิน ซ่อนทอง อะไรไว้ เวลาขุดค้น
จะได้ใช้ เขาเรียกว่า “ฝังชุมทรัพย์”. แต่เดี๋ยวนี้ ท่านไม่แนะนำการฝังชุมทรัพย์อย่างนั้น;
แต่มา แนะนำให้ฝังลงไปในสิ่งทั้ง ๙ นี้ ซึ่งมีบิดามารดา รวมอยู่อย่างหนึ่งด้วย, ให้
บุตรประพฤติชอบต่อบิดามารดา จะเป็นการฝังชุมทรัพย์อันถาวรไว้.

ทรงแสดงยานิสงส์ของชุมทรัพย์ชนิดนี้ว่า เอโส นิธิ สุนิหิตโต อเยยฺย
อนุคามิกโก - บุตรที่ฝังกันอย่างนั้นนั้น ไม่มีใครมาแย่งชิงได้ และก็จะติดตาม

คนไปในที่ทุกหนทุกแห่ง, ป่วย คนเฒ่า เสียด อาทาย คจลลิต - เมื่อคนจะ
ต้องละทิ้ง ไปสู่ที่ควรไปใด ๆ หนึ่งหลอนแล้ว ก็ยังถือเอาพรหมณ์ไปด้วยได้.

อธิบายว่า ขุมทรัพย์ที่ส่งลงไป ในนิคมารดา เป็นต้นนี้ จะหาไปได้ใน
ที่ทุกหนทุกแห่ง : ถ้าฝังดินไว้ก็อยู่ในดิน, ฝังไว้ที่ธารน้ำ ก็อยู่ที่ธารน้ำเป็นต้น
ถ้าฝังในนิคมารดา กลับอยู่ที่ตัวคนนั้นไปเสีย ในที่ทุกหนทุกแห่ง.

ในที่อื่น ต่อไปอีก ก็ตรัส นิคมารดาไว้ในฐานะเป็นเครื่องให้สำเร็จ
ประโยชน์ คือว่า เป็นสัพปวิสัยบัญญัติ. เกี่ยวกับข้อนี้ตรัสไว้ ๓ อย่าง คือ การให้ทาน
เป็นสิ่งที่บ่งเจตหรือสัพบุรุษได้บัญญัติไว้, การถือบวช นี่ก็เป็นสิ่งที่สัพบุรุษหรือบดินทิก
ได้บัญญัติไว้ การอุปัฏฐากมารดาบิดา ก็เป็นสิ่งที่สัพบุรุษหรือบดินทิกได้บัญญัติไว้.

สัตว์รูป หรือ บดินทิก คือ ผู้รู้ทั้งหลาย แล้วมี พระพุทธเจ้าเป็นประธาน
บัญญัติอะไรไว้ก็ควรจะเป็นสิ่งที่น่าสนใจ บัญญัติไว้ ๓ อย่างเท่านั้น : มีการอุปัฏฐาก
มารดาบิดา ไว้อย่างหนึ่งด้วย. ให้ทาน คือการให้ปันเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ นี้ก็มองเห็นได้.
บัพพัชชา คือ ถือบวช นี่ก็ต้องเข้าใจให้ถี่ ว่า ให้ถือศีลถือวัตรปฏิบัติในทางศาสนา
ตามควร ตามโอกาสที่จะถือได้. นี้เรียกว่า ถือบวช จะถืออย่างต่ำ อย่างกลาง อย่างสูง
เท่าไร เมื่อไร ก็เรียกว่า มีบัพพัชชา หรือ ถือบวช ในกรณีนี้ให้; แต่ยังไม่ยกเอาการ
อุปัฏฐากบิดามารดาขึ้นมาไว้ ในระดับเดียวกันกับการให้ทาน และการถือบวช. ฉะนั้น
นิคมารดาต้องมีความหมายไม่น้อยเลย; พระพุทธเจ้าท่านจึงได้ตรัสไว้อย่างนี้.

ที่นี้ ได้ ตรัสไว้อย่างประณีตละเอียดที่สุดว่า เป็นที่ตั้งแห่งความสุข คือ
ตรัสว่า สุขา มคฺเตยฺยตา โลกเก อโถ ปตฺเตยฺยตา สุขา - การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล ปฏิบัติ

ถูกต้องมารดาอันเป็นความสุขในโลก และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และปฏิบัติถูกต้องบิดา ก็เป็นความสุขในโลกเหมือนกัน.

ข้อนี้จะรู้สึกอย่างไรได้ก็เฉพาะคน ที่มีจิตใจสูงเท่านั้น; ถ้าจิตใจต่ำมันทำไม่ได้ คือไม่รู้สึกเป็นสุขในเมื่อได้บำรุงบิดามารดา, โดยเฉพาะบิดามารดาที่เจ็บป่วย แก่ชราท้อแล้ว มันยังไม่รู้สึกเป็นสุข; เพราะว่าสกปรกบ้าง รำคาญบ้าง อะไรบ้าง. ต้องเป็นคนที่มีจิตใจสูง จึงจะรู้สึกเป็นสุขเมื่อได้ปฏิบัติฐานบิดามารดา แม้ที่แก่ชรา และกำลังเจ็บป่วย. นี่จะสะท้อนไปสู่สำหรับคนธรรมดา; ยิ่งเด็ก ๆ ที่ได้รับการอบรมอย่าง สมัยนี้แล้ว มันก็สายหน้าและสั้นหัว จะหลีกไปนอนเสียก็ดีกว่า ที่จะมานั่งเฝ้าบิดามารดาที่กำลังเจ็บป่วย เพราะว่าจิตใจมันกระต้างต่อสถาบันของผู้มีพระคุณ.

ที่ว่า ปฏิบัติอยู่ฐาน มารดาเป็นสุขนี้ ยังมีในระดับเดียวกันอีกว่า สุขา สามณฺณตา โลก - ปฏิบัติถูกต้อง หรือบำรุงสมณะก็เป็นสุขในโลก. อโธ พฺรหมณฺณตา สุขา - ปฏิบัติถูกต้องบำรุงถูกต้องในพราหมณ์ก็เป็นสุข. นี่ก็ทั้งใน สมณะและในพราหมณ์ เมื่อปฏิบัติถูกต้องในบุคคลเหล่านั้นแล้วก็เป็นสุข.

สมณะ ก็หมายถึง ผู้บวช, พราหมณ์ ก็หมายถึง ผู้มีบ้านเรือน แต่เป็น ผู้สั่งสอน อย่างเดียวกัน. แต่ถ้อยความหมายอื่นยังได้อีกบางอย่าง ว่า พราหมณ์ นั้นคือว่า ผู้ที่หมดบาปแล้ว; ในกรณีอย่างนี้ หมายถึง พระอรหันต์. พระพุทธเจ้า ท่านตรัสว่าพระอรหันต์ เป็นพราหมณ์ คือผู้หมดบาปแล้ว, คำว่า สมณะ นี้ใช้ ทั่วไป เป็น นักบวช ก็เหมือนกัน.

นี่ขอให้ศึกษาว่า ใครบ้างจะได้รับความรู้สึกที่เป็นสุข เพียงสักว่า ปฏิบัติ บำรุงมารดาบิดาอย่างถูกต้องเช่นนั้น.

ในที่อื่นตรัสว่า บิฑามารดาเป็นเทศทิศหนึ่งที่ต้องระมัดระวังให้ดี, เป็น
ทิศเบื้องหน้า. นี่ไปศึกษาเรื่องทิศ ๖ ที่เคยบรรยายไว้อย่างละเอียดตลอดแล้ว; แต่
ให้สังเกตข้อสำคัญสักข้อหนึ่งว่า จัดไว้เป็นทิศเบื้องหน้า คือ บิฑามารดา, ทิศเบื้อง
หลังคือบุตรภรรยา, ทิศเบื้องซ้ายคือมิตรสหาย, ทิศเบื้องขวาคือครูบาอาจารย์, ทิศเบื้องบน
คือสมณะพราหมณ์, ทิศเบื้องล่างคือคนใช้ ทาส กรรมกร, มียอยู่ ๖ ทิศ. เอาบิฑามารดา
มาไว้เป็นทิศเบื้องหน้า คือ ต้องดูก่อน ตักน้ำดื่มก่อน.

ที่นี่ มี พระพุทธภาษิต ที่ตรัสไว้ เข้ากันทีเดียวว่า บิฑามารดาเป็นผู้ที่
บุตรตักน้ำดื่มก่อน; ในเมื่อจะนึกถึงการทำประโยชน์อะไรก็ตามจะต้องนึกถึงพ่อแม่ก่อน
จึงได้ตรัสว่า ไม่นึกถึงคนอื่นก่อน จะนึกถึงพ่อแม่ก่อน แล้วจึงจะนึกถึงคนอื่น; เช่น
ญาติมิตร พระราชว หรือเทวดาในสวรรค์.

ตรัสว่า พญานาค อสุรา ยักษ์ สัตว์ป่า ภูตผีปิศาจ มารดา มารดร ปิตุ
รตตินทวิมตฺตนิทิต - ลูกบุตรที่มีปัญญาเกิดขึ้นมา ครองเรือนเป็นฆราวาส เพื่อ
ประโยชน์แก่คนเป็นอันมากนั้น จะต้องนึกถึงบิดามารดาก่อน เป็นผู้ไม่เคยจกเว้น
ในการปฏิบัติต่อบิดามารดา ทั้งกลางวันและกลางคืน.

ปุบฺเขตติ สหสมฺเมน ปุพฺเพ กตมฺนุสฺสริ - ขุนวิฑามารดาอย่างเป็นธรรม
ถูกต้องตามธรรมในใจระลึกนึกถึงอยู่ซึ่งพระคุณของบิดามารดา ที่ได้กระทำมาแล้ว
ในกาลก่อน. ข้อนี้เพราะบิดามารดาได้มีบุญคุณแก่ลูกก่อนใครทั้งหมด; ฉะนั้น เมื่อ
ลูกจะนึกเพื่อทำบุญคุณอะไรแก่ใคร ต้องนึกถึงบิดามารดาก่อน. นี่ได้ตรัสไว้อย่างนี้.

พิจารณาพระพุทธานุชาตัตตวิธานัตถิของบุตร

ที่นี่ ก็เล่าพูดถึงเรื่องของบุตรกันเสียบ้าง. เมื่อ **บิดามารดาเป็นพรหม** ของบุตร **เป็นอาจารย์คนแรก** ของบุตร **เป็นอาหุเนยบุคคล** สำหรับบุตร ; ดังนั้น **บุตร** จะต้องนอบน้อมนทการ **สักการะ** ต่อบิดามารดา และ **สังเคราะห์** บิดามารดา **ด้วย** **สิ่งที่ควรสังเคราะห์บำรุงบำเรอ** ก่อนคนอื่น จะเป็นบุตรที่เรียกว่าตรงตามความหมายของคำว่า บุตร มาแต่โบราณกาลนานไกล.

พวกพ่อแม่ไม่ใช่พวกพุทธ เขากล่าวไว้ว่า **บุตรนี้คือผู้ที่จะยกบิดามารดาขึ้นจากนรก** ที่ชื่อ **บุตร** กล้ายๆ กับชื่อบุตร ; ฉะนั้นบุตรไม่ควรทำความรังเกียจให้แก่บิดามารดาซึ่งเหมือนกับว่า ขยิบบิดามารดาใส่ลงไปในนรก. เมื่อบุตรมองเห็นอยู่ว่า บิดามารดาเป็นพรหม เป็นอาจารย์คนแรก เป็นเทพเจ้าคนแรก เป็นอาหุเนยบุคคล บุตรก็จะอะไรให้รังเกียจไม่ได้.

พระพุทธเจ้าตรัสไว้สรุปสั้นที่สุดว่า **บุตรที่ประเสริฐที่สุดนั้น คือ บุตรที่เชื่อฟัง** ประพฤติเป็นไปตามคำสั่งของบิดามารดา ; เพราะว่าเมื่อเชื่อฟัง มันก็ทำอะไรผิดไม่ได้, เพราะว่าคำสอนย่อมถูกต้องทั้งนั้น เขาก็ควรกล้อยตามความประสงค์ของบิดามารดา ซึ่งมีสิทธิ์ยิ่งกว่าใครอื่นหมด ที่จะเรียกร้องอะไรจากบุตร.

ที่นี่ บุตรบางคน ไม่ได้รับการสั่งสอนอบรมอย่างนั้น ก็กลายเป็นคนไม่มี บิดามารดา ซึ่งจัดว่าเป็นมิจจเทหวิภูติกะ ; อย่างนี้ก็เป็น **บุตรอกตัญญู** **ไม่รู้คุณของบิดามารดา**. พระพุทธเจ้าท่านตรัส บุตรชนิดนี้ว่า **มีราดาหรือคุณค่า** **สู้ไม้เท้าของคนแก่อันหนึ่งก็ไม่ได้**.

มีเรื่องว่าทาสาหมณ์คนหนึ่ง เป็นคนแก่แล้ว ลูกหลานทั้งไม่เอาใจใส่ จ้องไปขอราน ไปพบพระพุทธรเจ้าเข้า; ท่านครีสนั้นว่าสองกล่าวกำขบ ที่แจ้งให้เป็นกลอนนี้ ในที่สาธารณะบ่อย ๆ; แล้วพราหมณ์นั้นก็จำคำกลอนของพระพุทธรเจ้าไปเที่ยวกล่าวตามที่สาธารณะต่าง ๆ. ขอนท้าวของคำกลอนนั้น ก็มีพหูถึงบุตรวอกกัญญพสุไม่เท่าอันหนึ่งก็ได้ว่า :-

ทณฺโฆว กิร เม เสยโย ยณฺเญ ปุตฺตา อนสุสฺวา - บุตรที่ไม่เชื่อฟัง ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เขาสอนให้ปฏิบัติก็อย่าตามท่านนั้น ไม่เท่าอันนี้ยิ่งดีกว่า, ก็คือไม่ดื้ออันนี้ยิ่งดีกว่า;

อนฺทมนฺปิ โคณฺ วาเรติ - ไม่เท่าอันนี้ยังช่วยห้ามไว้ดู ที่จะมาทำอันตรายก็ยังได้;

อโธ อนฺทมนฺปิ กุกฺกุริ - สัตว์ประเภทไก่ นกยูงที่จะมาทำอันตราย ไม่เท่าอันนี้ก็ยิ่งช่วยได้;

อนฺทกาเล ปฺเร โหติ - แม้ตามอกแล้ว เราก็กังใช้ไม่เท่ากล่าไปข้างหน้าได้.

คณฺภิเร คารเมธติ - เมื่อไปถึงที่ ที่จะต้องข้ามน้ำ เราก็กังใช้ไม่เท่าอันนี้หยิ่งน้าวดูได้;

ทณฺทสฺส อนฺภาเวน ขลิตฺวา ปฏฺติญฺจติ - เมื่อเราล้มพละตกลง ไม่เท่าอันนี้ก็ช่วยยันเราไว้ได้.

ข้อความตอนท้ายว่าอย่างนี้ : พราหมณ์นั้นไปเที่ยวพูดท่องตามที่สาธารณะต่างๆ จนกระทั่งได้ยินถึงลูกหลานของตนเองเข้า; เขาพากันกลับใจ รับตาแก่นไปเลี้ยงดูอย่าง

พ่อแม่ตามเคย. นี่หมายความว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้สร้าง ออกมาเองว่า ลูก
อกตัญญู ไม่เท้านึงก่ไม่ได้ ต้องระวังอย่าให้มันไปติดกับความหมายอย่างนี้เข้า.

วิธีเรื่องคุณลักษณะบุตรที่ดี

นี่ เมื่อจะพูดกันถึงเรื่อง ความดีของบุตร ก็ยังมีว่า ปุตุตา วตฺถุ มนุสฺसानิ
- บุตรเป็นวัตถุแห่งของมนุษย์ทั้งหลาย. ข้อนี้หมายความว่า มนุษยชาติ คือชาติ
มนุษย์ นี่มันจะไม่สูญพันธุ์ไป มันจะไม่มียุคก็เพราะสิ่งนี้เรียกว่า บุตร; สองไม่ตลอด
บุตรไม่เท่าไรมนุษยชาติมันก็ตายหมด, โลกนี้ก็เกลี้ยง ไม่มีคน.

นี่บุตรเป็นวัตถุแห่งความดีของมนุษย์ ตลอดกาลนาน; ผู้ที่เป็น
บุตรก็จะต้องนึกถึงคำนี้ ก็ทำหน้าที่ของบุตรให้มันสมกัน; ไม่ใช่ว่ามีคนอยู่ในโลก
เพื่อทำลายโลก หรือเพื่อรกรอกโลก. มันต้องมีคนอยู่ในโลก เพื่อทำโลกนี้ให้มัน
ก็ถือว่าทุกคนเกิดมาในโลก เพื่อทำโลกนี้ให้มันคงอยู่.

นี่ ที่จะเป็นบุตรที่ดี ทำโลกนี้ให้คงอยู่ ก็กลายมาอยู่ในข้อที่ว่า ต้อง
เลี้ยงบิดามารดาอีก. มีพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้อย่างนี้อีก : ตสฺมา สนฺโต สปุริสา
กตญฺญู กตเวทโน - เพราะเหตุนี้ ผู้เป็นสัตบุรุษทั้งเป็นคนกตัญญูกตเวท;
ภวนฺติ มาตาปิตโร ปุเท กตมฺนุสฺสํ ระลึกถึงพระคุณที่บิดามารดา ได้เคย
กระทำแก่ตนในกาลก่อนแล้ว ก็เป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดาตอบ. แล้วยังตรัสแสดงธรรมะ
อื่นๆ อีก แต่ใจความสำคัญ มีอยู่ที่ว่า กตัญญูกตเวท และ ทำทุกอย่างที่ควรจะทำ,
และเมื่อจะทำอะไรก็ให้นึกถึงการทำต่อพ่อแม่ก่อน; คล้ายๆ กับว่า มีอะไรจะมาจาก
กันกิน ต้องนึกถึงพ่อแม่ก่อน อย่างนี้เป็นต้น.

ที่นี่ ก็อยากจะพูดถึง เรื่องที่เขาเคยสนใจในเรื่องนี้ **เรื่องลูกกตัญญู** ;
 อยากจะขอร้องให้สนใจใน **คำสอนชุดใหญ่ของจีน** ที่เรียกว่า **ยี่จื๊อเส้าเหว** มันมีอยู่มาก.
 ไปดูเอาเองในตึกนี้* ก็มีภาพเขียนนี้ทั้ง ๒๔ เรื่อง ; แต่อยากจะให้สังเกตว่า แต่ละเรื่อง
 นี้มันมุ่งหมายถึงความกตัญญูอย่างลึกซึ้ง.

เขาต้องการจะอบรมนิสัยใจคอ กตัญญูอย่างลึกซึ้ง จึงได้บันทึกเรื่องนี้ไว้ เขา
 บันทึกในฐานะที่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง โดยเต็ก ๆ ขึ้นนั้น บ้านนั้น ตำบลนั้น ปิ่นนั้น
 ศักราชเท่านั้น ; แต่แน่นอนจะไม่ถือเป็นของสำคัญก็ได้, ถือแต่ว่า **เขาต้องการให้
 เด็กกตัญญูอย่างซึ้ง.**

ตัวอย่างเช่น เด็กคนหนึ่ง แม่ไม่สบาย จะกินหน่อไม้ ; ไปเที่ยวหาจนจะ
 เลือกลาไหล พบหน่อไม้หน่อหนึ่งจนได้ในป่า ซึ่งไม่ใช่ฤดูกาลที่หน่อไม้จะออก. เขาจึง
 เลยอธิบายว่า เทวดาฟ้าดินช่วย ให้มีหน่อไม้ผู้ขึ้นมาจากหน่อหนึ่ง ในฤดูที่ไม่ใช่เป็นฤดู
 หน่อไม้ เด็กหาจนจะเลือกลาไหล จึงได้.

เด็กคนหนึ่งไปนอนแช่น้ำแข็ง ให้น้ำแข็งละลาย ; เพื่อตัวจะได้ไปล่าบ่าง
 : เพราะแม่กำลังไม่สบาย อยากจะกินปลา.

เด็กคนหนึ่งนอนตากยุง ให้งูมากกัดตัว, ก็อดทนเสียวผ้าออก ให้งูมัน
 กัดตัวเอง ; อย่าไปกัดแม่ที่นอนเจ็บอยู่ ; เพราะเป็นคนจนมั่งไม่มี. เรื่องมันมีอย่างนี้.

เด็กคนหนึ่งพอฝนตกฟ้าร้อง ฟ้าส่น ก็ไปทอดหลักที่หลุมฝังศพแม่ บอกแม่
 ว่า : ลืออย่างกลัว อ้วอยู่. เพราะแม่ของเขาเป็นคนกลัวฟ้าร้อง เมื่อยังมีชีวิตอยู่

* หมายถึงโรงมหรสพทางวิจิตร, ฉาวไมเก้ง

ต้องมีคนไปปดอบไปกอด เขาจึงจะหายกลัว คล้ายกับคนบ้าๆ. เด็กคนนั้นแม่ของเขาตายแล้ว ก็ยังไปกอดเสาหลักที่หลุมฝังศพใกล้ๆ บ้านนั้นทุกคราวเลย เพราะกตัญญูมากจนจะเรียกว่า "ไม่รู้ว่ามีมากอย่างไร."

เด็กคนที่ชื่อ ลมเจ็ก ที่มีเรื่องราวในเรื่องสามก๊กนี้; เขาได้ชอภินิหารที่ดี เขากินไม่ลง เขาซ่อนไว้ในแขนเสื้อ จะเอาไปให้แม่. เจ้าของบ้านที่เขาเลี้ยง เห็นสั้มตกลงมาเมื่อเขาก้มลง ก็หาว่าเขเป็นขโมย. นี่รวมความว่า เด็กคนนั้นเขารู้สึกขึ้นว่าแม่เขาชอบกินสั้มชนิดนี้ เขาเลยกินไม่ลง จึงซ่อนไปในแขนเสื้อจะเอาไปให้แม่.

นี่ขอให้เด็กดูเถิดว่า คนแต่โบราณเรานิยม หรือยกย่อง หรือสนใจ มีความประสงค์จะทำให้เด็ก ๆ เกิดความกตัญญูต่อพ่อแม่ ซึ่งเป็นสถาบันของผู้มีพระคุณอันแรก.

เดี๋ยวนี้มันจะมี **บุตรที่ไม่เป็นบุตร** ก็คือว่า กลายเป็นผู้หลงในวัตถุนิยม หมกมุ่นตามความรู้สึกทางวัตถุ ไม่เห็นแก่ธรรมะ ไม่มีความกตัญญูทุกเวทีมากขึ้น ๆ. พ่อโง่ขึ้น ก็เป็น **มารคาบิดา** ที่ไม่รู้จะสอนลูกให้ดีได้อย่างไร; ก็สอนลูกผิด ๆ.

บิดามารดานั้น เปลี่ยนสถานะจากสถาบันผู้มีพระคุณ เป็นบิดามารดาผู้สร้างเวร สร้างภัย ให้แก่ลูกไปเสีย; **ลูกชั้นพลึง** มากยิ่ง ก็กลายเป็น **โจร** ไปโดย **เพราะบิดามารดาที่สอนลูกผิด เป็นศัตรู เป็นโหด** แก่ลูก อยู่แล้ว; ที่นี้ ลูกนั้นยังโง่ขึ้นอีก ก็ยังเป็นอย่างนั้นหนักขึ้น. เดี่ยวนี้ ระวังให้ดีว่า **เราจะเห็นคนที่ไม่ดี สถาบันแห่งผู้มีพระคุณ.**

พิจารณา ดู พระพุทธรูปปางสมาธิ เกี่ยวกับสถาบันที่ ๒-๓

ที่นี่ เหลืออันสุดท้าย คือ **ครูบาอาจารย์** รวมไปถึง **พระเจ้าพระสงฆ์** ;
เกี่ยวกับครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ก็จะนึกถึง **พระพุทธรูปปางสมาธิ** ข้อหนึ่งว่า **ยมหา
ธมฺม วิชานมยฺย สมฺมาสมุทฺทเทสํ** - บุคคลผู้ธรรมะที่พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงแล้ว
จากบุคคลใด ; **สกลจฺจํ นํ นมสฺเสยฺย อคฺคิ หุตฺตํ พฺราหฺมणे** - จงเคารพนอบน้อม
สักการะต่อบุคคลนั้น เหมือนพวกพราหมณ์ที่บูชาไฟ.

ที่เขี่ยเอาพวกพราหมณ์บูชาไฟมาเป็นอุทธารณ์นั้น ก็เพราะ **พวกพราหมณ์
บูชาไฟกันจริง ๆ ไม่ทำเล่น**, ก็อหวกฤาษี มุนี ตามบ้านเขาบูชาไฟ กันอย่างสุดความ
สามารถ ; ก็เลอตรัสให้ท่านเป็นเครื่องเทียบว่า : เมื่อได้รับความรู้ทางพระธรรมจาก
บุคคลใด จงสักการะเคารพบุคคลนั้น ให้เหมือนกับที่พวกพราหมณ์บูชาไฟ, ก็บูชา
สิ่งสูงสุด.

**ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นผู้นำทางวิญญาณระดับต้น และ
ระดับปลาย** ให้รู้ว่ไปอย่างไร จึงจะเป็นไปในทางสูง ; นับตั้งแต่รู้จักทำมาหากิน,
และรู้จักแสวงหาสิ่งประเล้าประโลมใจ ตามที่ควรจะได้, กระทั่งภัยทุกข์ชื่อเสียงที่ควร
จะได้. ถ้าเลยเถิดไป มันก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะได้

เรื่องกิน เรื่องดาม เรื่องเลิขรติ ๓ อย่างนี้ ถ้ามัน **อยู่ในขอบเขต** ที่ควร
จะได้ มันก็ **ยังดีสำหรับชาวโลก** ; แต่ถ้ามันเลยเถิดไปแล้ว มันก็เป็นอันตราย.
นี้ให้ **รู้จักประโยชน์ที่เป็นกามาวจร** คืออยู่ในโลกที่ยังบริโลกกาม และให้เตือนไปถึง
ระดับ **รูปาวจร** คือความสงบสุขที่อิงวัตถุธรรม หรือที่อิงสังขารที่มีรูป เมื่อเป็นคั้งนั้น

จนกระทั่งให้ไปเป็นระดับ **อรุฬาวจร** มีความสงบที่อิงอาศัยนามธรรม คือสังขารที่เป็น
อรุฬ. เมื่อสูงขึ้นมาถึงจุดนี้แล้ว ไม่มีทางจะไปอื่นแล้ว, มันเป็นทางที่ไม่มีทางจะ
ไปอื่นนอกจากจะเลื่อนไปสู่โลกุตตระ; ฉะนั้น จึงเลื่อน **ไปสู่โลกุตตระภูมิ** ตามลำดับ.

ครูบาอาจารย์ชักชวนให้เอาตัวรอดในโลกนี้ หรือโลกอื่น เป็นอย่างมาก;
แต่**พระเจ้าพระสงฆ์** คือพระสาวกของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง **จะสอนให้หลุดเหนือโลก**
ขึ้นพ้นไปจากโลก, คือรู้เรื่องโลกนี้ให้ดี ๆ ว่า :—

โลกนี้มีมหาลกหลวงอย่างไร, วัตถุกามารมณ์ทั้งหลาย มันหลอกลวง
อย่างไร, โลกธรรมทั้ง ๘ ได้ลัก เลื่อนลาก ไต่ยัก เสี้ยมยัก ได้สุข ได้ทุกข์ ได้ยินหา
ได้สรวเสริญ นี่มันหลอกลวงอย่างไร, รนอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด :— เรียกว่า
รู้จักของลึกซึ้งที่สุดที่มนุษย์ควรจะรู้.

รู้เหตุผล ว่ามันเกิดมาจากอะไร, **รู้คั่งคမ်း** ว่ามันเกิดเดิมมันจะกับ
อย่างไร, **รู้อันตราย** ว่ามันมีความเอวระอ้อย เป็นแสนทั้งภังหาไว้อย่างไร, **รู้ลาที่บว**
ว่าโดยที่แท้แล้ว มันเป็นอันตราย ที่มันซ่อนไว้ข้างหลังนั้นอย่างไร, **รู้ดีสัระณะ** คือ
ทางออกที่เราจะไม่ตกเป็นเหยื่อของมัน หรือว่าจะเอาชนะมันได้อย่างไร.

พระพุทธเจ้าท่านควารู้ ข้อที่กล่าวมานี้ **จึงดับทุกข์ได้สำเร็จ** เรียกว่า
เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นมา เป็นยอดสุดของพระเจ้าพระสงฆ์; เมื่อรู้โดยพระองค์
เองแล้ว ยังไม่พอ ยังเป็น **สมโพธิเรตา** ก็ยัง **เป็นผู้น่ากลัวคนอื่นให้ตกจากหลังนาคับ,**
โศคนนาคา — **ทำให้น้ำขุ่นวิญญูสงสารมันได้กลัว.** พระคุณของพระพุทธเจ้าสูงสุด
อยู่ที่นี้.

บางทีก็ได้พระนามว่า *โลกนาถ* - เป็นที่พึ่งของโลก, บางทีก็ได้พระนามว่า *โลกประทีป* - เป็นดวงประทีปของโลก, และเป็น *โลกนายก* คือ นำสัตว์โลกออกไปให้พ้น, แต่ก็ยังช่วยความกรุณาเรียกว่า *มหาการุณิก* เป็นผู้มีกรุณาใหญ่หลวง. ตลอดเวลาที่ พระพุทธเจ้ายังไม่เกิด โลกนั้นมืด; พอเกิดขึ้นมา โลกนั้นสว่างทันที มีความรอด.

นี่คือยศศุตของสถาบันของผู้มีพระคุณ ไปรวมอยู่ที่พระพุทธเจ้า เป็นจุดปลายทางสูงสุด. บิฑามารดาอันคับหนึ่ง, ครูบาอาจารย์อันคับหนึ่ง, และพระเจ้าพระสงฆ์ ก็ไปสุดอยู่ที่พระพุทธเจ้า. ทั้งหมดนี้เรียกว่า สถาบันของผู้มีพระคุณ เป็นรากฐานของศีลธรรม, คือตั้งอยู่ในฐานะเป็นรากฐานของศีลธรรมอยู่ตลอดเวลา. ถ้าสถาบันแห่งผู้มีพระคุณยังมิอยู่ ยังไม่ล้มละลายไปเสีย ก็ไม่เกิดสภาพไร้ศีลธรรมเป็นแน่พอน.

เดี๋ยวนี้ สถาบันกำลังรวนเร ภาวะทางศีลธรรมของมนุษย์กำลังรวนเร คนเห็นแก่ตัวจนอกตัญญู ไม่มีความหมายของความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์. สถาบันนี้ล้มแล้ว ไม่มีใครห่วงเหินหวาใคร ให้อยู่ในศีลธรรมได้; แม้แต่พระเจ้ายกช่วยไม่ได้ เพราะมนุษย์จะต้องช่วยตัวเอง. เมื่อมนุษย์ไม่รักไม่รู้คุณของพ่อแม่แล้ว มันจะไปรักไม่รู้คุณของผู้อื่นอย่างไร; ฉะนั้น อย่าไปไป ไปหลงกมนั้นคนหัวรั้ง. พ่อแม่ของเขาเอง เขายังไม่รักไม่รู้คุณ; แล้วเขาจะไปรักคนอื่น หรือรู้คุณของคนอื่น มันเป็นไปได้.

นี่แหละคือ ความสำคัญของสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ คือ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นรากฐานของศีลธรรม จึงขอให้สนใจเป็นพิเศษ.

อาตมาก็ได้บรรยายมาจนสิ้นกระแสความเรื่องนี้แล้ว รู้สึกว่ามันมากเกินไปบ้าง ; แต่ทว่าอย่างไรได้ เมื่อพูดแล้วก็อยากพูดให้มันจบเป็นเรื่อง ๆ ไป บางคนอาจจะรำคาญว่าพูดยาวนานัก.

เอาละ เป็นอันว่ายุติ ขอโอกาสให้พระสงฆ์ท่านสวดสาธยาย แสดงบทพระธรรมที่เป็นที่ตงแห่งกัลมังจิต เพื่อประพาศปฏิบัติพระธรรมนั้น ค่อยไป.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

— ๙ —

๑ มีนาคม ๒๕๑๘

สถาบันที่ทรงอำนาจ กับ ปัญหาทางศีลธรรม

ท่านอาชุน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่เรื่อง ศีลธรรมประจำโลก
ในวันนี้; จักได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า สถาบันที่ทรงอำนาจกับปัญหาทางศีลธรรม.

ขอให้ท่านทั้งหลายทบทวนข้อความที่ได้บรรยายมาแล้วในครั้งก่อน ๆ เพื่อให้มีความเข้าใจต่อเนื่องกันไป จึงจะสำเร็จประโยชน์เต็มที่. เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม ทั้งหมดนี้มีความมุ่งหมายกว้าง, และมีการบรรยายในขอบเขตที่กว้าง จนถึงกับว่า ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องศีลธรรม หรือไม่เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม. ปัญหาทางศีลธรรมก็มีหลายระยะ หลายระดับ คือมันกำลังเป็นอย่างไร, มันเนื่องจากเหตุอะไร, จะแก้ไขกันไปทางไหน, จะให้สำเร็จตามนั้นได้โดยวิธีใด; อย่างนี้เป็นต้น.

ทุกเรื่องที่มีมนุษย์เกี่ยวข้อง ต้องเป็นเรื่องของศีลธรรม

ขอให้มองเห็นโดยประจักษ์ชัดว่า เรื่องของมนุษย์นั้น มันไม่มีเรื่องอะไร นอกจากเรื่อง^๕นี้ เพราะว่า **เกิดมาเป็นมนุษย์^๕ เพื่อจะให้ ได้สิ่งที่ดีมนุษย์ควรจะได้** ; ไม่ใช่จะเกิดมาเพื่อกินอาหาร หรือเพื่อเล่นหัวสนุกสนาน, หรือว่าเพื่อมีทรัพย์สินสมบัติ ไว้โอ้อวดกันเมื่อมันเหลือกินเหลือใช้.

ขอให้มองเห็นเสียใหม่ว่า เรื่องมีชีวิตอยู่ เรื่องมีปัจจัยเครื่องอาศัยเลี้ยงชีวิต นั้นมันยังไม่ใช่เรื่องที่สำคัญ; มันเป็นแค่เพียงเรื่อง หรือเพียงแค่เครื่องอาศัยเท่านั้น, อาศัยสำหรับจะได้ทำอะไร อาศัยสำหรับจะได้มีชีวิตสังคมที่ดีที่สุด คือ **ชีวิตที่ประกอบไปด้วยศีลธรรม.**

เดี๋ยวนี้คนในโลกเขาไม่คิดกันอย่างนั้น; เขาคิดว่า เกิดมาก็ทำอาชีพ หาทรัพย์สินสมบัติ, มุ่งหมายในเรื่องกิน เรื่องกาง เรื่องเกียรติ ใฝ่มันมากที่สุด ไม่มีขอบเขตจำกัด จนกระทั่งตายไป, เพราะเขาดื้อหลักอย่างนั้น จึงไม่คำนึงถึงศีลธรรม; การประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในโลกสมัยปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนไป อย่างที่เราเรียกกันว่า ไร้ศีลธรรมยิ่งขึ้น คือเต็มไปด้วยอาชญากรรม ทำให้ลำบากกันไปทั้งโลก.

ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว ทุกๆ เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ต้องเป็นเรื่องของศีลธรรม คือประกอบอยู่ด้วยธรรม แม้เรื่องกิน เรื่องกาง เรื่องเกียรติ, สามอย่างนั้น ถ้าทำไปอย่างถูกต้อง ก็ต้องประกอบอยู่ด้วยธรรม, คือเป็นศีลธรรมอยู่นั่นเอง. ถ้าทำได้อย่างนี้ เรื่องกิน เรื่องกาง เรื่องเกียรติ ก็ไม่เป็นอันตรายอะไร; คงเป็นเรื่องอาศัยของมนุษย์ สำหรับจะมีชีวิตอยู่, สำหรับจะไม่สูญพันธุ์ไป, สำหรับจะได้ประพฤติ

ปฏิบัติสิ่งที่มิประโยชน์ สืบต่อกันไป อย่าให้หมดไปจากโลกนี้ได้. ในการกระทำดังที่กล่าวนี้เอง เรียกว่า ความมุ่งหมายของศีลธรรม หรือเป็นตัวศีลธรรมอยู่ในตัวนั่นเอง.

วิกฤติการณ์เกิดมากเพราะโลกเจริญทางวัตถุมาก

ที่นี่ เมื่อมีปัจจัยบางอย่างเข้ามาแทรกแซง ความกตัญญูของคนในโลกก็เปลี่ยนไป; โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่เจริญด้วยวัตถุ คือประติษฐ์ประตอยวัตถุ เป็นเครื่องบำรุงบำเรออย่างที่ไม่เคยมีมาแต่กาลก่อน แล้วให้ความชั่วร้ายไม่มีขอบเขตจำกัด. มนุษย์เราก็ตีทางหนี หรือว่าเหินยว้งตนให้อยู่ในคลองของศีลธรรมไม่ได้ ก็ค่อย ๆ หนีเหินออกไปจากคลองของศีลธรรม จนเกือบจะกล่าวได้ว่า จะถึงภาวะไร้ศีลธรรมอยู่แล้ว, เหลืออยู่แต่ความมุ่งหมายในประโยชน์ ตามวิถีกลีตของคน ๆ ต้องการ; ไม่คำนึงถึงศาสนา ถึงพระเจ้า ถึงศีลธรรม. วิกฤติการณ์ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในโลก โดยเฉพาะก็คือการเบียดเบียนกัน เป็นไปอย่างขนาดที่เรียกว่าสงคราม เรียกว่าห่าสงคราม ทำกันอยู่ตลอดเวลา คือทำโดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง : อย่างที่เรียกว่าสงครามบนดินบ้าง สงครามใต้ดินบ้าง ระหว่างบุคคลต่อบุคคลก็กระทำกัน ระหว่างหมู่คณะก็กระทำกัน ระหว่างประเทศชาติเขาก็กักกัน.

โลกอยู่ในสภาพที่เต็มไปด้วยวิกฤติการณ์อย่างนี้ ทุกคนอยู่ในโลกก็พลอยมีปัญหาก็ไปด้วยกันทั้งหมด; แม้บุคคลจะมีได้เป็นท้าวภรรยาหลายศีลธรรม ก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย เพราะว่ามันอยู่ด้วยกัน มันเนื่องกัน; อย่างน้อยที่สุดก็ในทางร่างกาย คืออยู่ร่วมโลกกัน อย่างนี้เป็นต้น.

เรามาทิพากษ์กันถึงเรื่องนี้ให้ละเอียดลออ ก็เพื่อ **หาทางแก้ไข** ให้กลับมามี
สู่ภาวะที่ประกอบด้วยธรรม **ให้ศีลศีลธรรม**; ช่วยกันอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย
ในการที่จะศึกษา ในการที่จะปฏิบัติ ในการที่จะบอกกล่าวกันต่อไป.

คนบางพวกเขาอาจจะคิดว่า คนที่คิดแก้ปัญหาศีลธรรมนี้ เป็นคนบ้า เป็น
คนบอไปแล้วก็ได้; เพราะเขามองไม่เห็นว่ามันจะแก้ไขได้, หรือเขาจะเห็นไปไกล
กว่านั้นว่า มันไม่ใช่เรื่องของเรา, เรามีชีวิตอยู่ เพื่อจะแสวงหาประโยชน์อย่างที่เรา
ต้องการก็แล้วกัน จะต้องไปคิดถึงศีลธรรมของมนุษย์ หรือของโลกทำไมกันให้เสียเวลา.

นี่ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า ถ้ามีคนชนิดนี้ คือมีคนที่ยึดอย่างนี้มากขึ้นเท่าไร
ก็หมายความว่า โลกนี้จะมีอนาคตเร็วเข้าเท่านั้น. แต่เวลานี้มันยังไม่อนาคตถึงที่สุด ก็เพราะ
มีคนที่ยังรักที่จะแก้ไขในทางศีลธรรม; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพวกพุทธบริษัทเรา
ซึ่งถือธรรมเป็นข้อใหญ่, หรือว่า **เป็นพุทธบริษัทเพื่อศีลศีลธรรม** หรือว่ามี **ศีลธรรม**
ก็เพื่อความเป็นพุทธบริษัท. เราถือความเป็นพุทธบริษัทเป็นหลักใหญ่ ทั้งเพื่อ
ประโยชน์ตนเอง และเพื่อประโยชน์ผู้อื่น, หรือเพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งสิ้น, หรือเพื่อ
ประโยชน์แก่ศีลธรรมนั่นเอง เพื่อว่าอย่าให้ศีลธรรมนี้ มันหมดไปจากโลก.

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดโดยทั่วๆว่า **สถาบันผู้มีพระคุณในฐานะรากฐาน**
ของศีลธรรม ได้ชี้ให้เห็นความหมายของคำว่า **สถาบัน** คือสิ่งที่สำคัญ ที่จะให้มนุษย์
ทำอะไรลงไปลักษณะอย่างไร คือว่า คนเราเมื่อมีความนิยมชมชอบอะไรตรง ๆ กัน
สิ่งนั้นหรือการกระทำอย่างนั้น หรือแม้แต่ความกตัญญูอย่างนั้น ก็กลายเป็นสถาบันขึ้นมา :
คือสิ่งที่ฝังแน่นลงไปในความต้องการ หรือความนิยมนับถือของมนุษย์.

สถาบันของผู้มีพระคุณที่เลื่อมใส เราระบุ บิคารมรตา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์; ถ้าสถาบันนี้ยังคงอยู่ได้ ไม่สูญหายไป ก็เรียกว่า รากฐานของศีลธรรม ยังมีอยู่. ถ้าในบางกรณาลำต้นของมันจะตายไป เทียวแห้งไป; แต่เมื่อรากของมันยังอยู่ มันก็งอกขึ้นมาใหม่ได้ เพราะความเป็นสถาบันของสิ่งเหล่านั้น. ฉะนั้น **การประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ในบิคารมรตา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์** จึงเป็นสิ่งจำเป็น หรือสำคัญสำหรับคนเรา.

สถาบันที่ทรงอำนาจเป็นเหตุกระเทือนถึงศีลธรรมได้

ทีนี้ ก็ขอให้พิจารณาต่อไปว่า มันยังมีอะไรมาแทรกแซง ในทางไหน อีกบ้าง ซึ่งเป็นการกระทบกระเทือนถึงศีลธรรม; ในที่สุดก็เห็นว่า สถาบันที่ทรงอำนาจในโลกนี้นั้นแหละ เป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะต้องรู้ จะต้องเข้าใจ จะต้องจัดการกับสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้อง. สิ่งที่มีอำนาจ ก็ลองก็คิดดูเถอะว่า มันจำเป็นหรือไม่จำเป็นอะไร ที่ควรจะสนใจ หรือไม่สนใจ; **ตลอดเวลาทุกวัน เราถูกกระทบกระทั่งอยู่ด้วยสิ่งที่มีอำนาจ** นับไม่ถ้วน ก็มีอยู่ทุกอย่าง.

ในการบรรยายนี้ มุ่งหมายจะกล่าวเฉพาะ **สถาบันที่ทรงอำนาจ ที่กระทบกระทั่งต่อสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม** เท่านั้น; แต่ถ้าจะพูดกันสั้นๆ เพียงเท่านั้น มันก็ไม่มีควมเข้าใจที่แจ่มแจ้ง ถูกต้อง หรือสมบูรณ์ได้ จึงถือโอกาสพูดไปเสียให้หมดทุกแง่ทุกมุม ของสิ่งที่เรียกว่าอำนาจ ของสถาบันที่เรียกว่าทรงอำนาจ, และของการที่สิ่งนี้มันมีการกระทบกระทั่ง ต่อศีลธรรมอย่างไรนั่นเอง.

เมื่อพูดถึงว่ามีอำนาจ ก็ชักให้นึกให้กว้างไปที่หนึ่งก่อนว่า **อำนาจในทางที่ จะทำให้มีศีลธรรม ก็มี, และอำนาจในทางที่จะทำลายศีลธรรม ไม่ให้มีศีลธรรม ก็มี;** เพียงเท่านี้ก็เห็นได้แล้วว่า อำนาจสองอย่างนี้ มันต่างกันอย่างตรงกันข้าม. อำนาจ อะไรที่ทำให้ผู้นั้นมีศีลธรรม และทำให้ทุก ๆ คนก็พลอยมีศีลธรรม; เพียงด้านนี้ด้าน เดียวก็มีหลายสิ่งหลายอย่าง, คือมีอำนาจหลาย ๆ อย่าง ที่จะช่วยให้เป็นเช่นนั้น. ถึงแม้ อำนาจในฝ่ายที่จะทำลายศีลธรรมของคนเรา ก็มีหลายอย่าง ก็จะต้องผูกพันให้เห็นความ ที่จำเป็นว่า จะผูกกันสักก็อย่าง.

เกี่ยวนี้ ต้องการให้รับจุดสำคัญให้ได้เสียก่อนว่า สิ่งที่เราเรียกว่า **อำนาจ** นั้น มัน **เป็นไรทั้งดีและทั้งร้าย;** จึงเรียกได้ว่ามันเป็นอำนาจทั้ง ๒ ด้าน : คือด้านดีและด้าน ร้าย. สิ่งใดเป็นอำนาจด้านดี สิ่งใดเป็นอำนาจด้านร้าย ก็ลองคิดดู จากสิ่งที่เข้ามาเกี่ยว ข้องอยู่กับตัวเอง; อะไรมาทำให้เราเป็นคนดี เป็นที่พอใจแก่ตัวเอง, และบาง เวลาไม่มีอำนาจอะไรที่มามีทำให้เราเป็นคนเลว จนเราก็กดเสียตัวเอง. ขอให้รู้จักสิ่งนั้น ไว้ในฐานะที่มันเป็นสิ่งที่มีอำนาจ.

ที่นี่ จะคุ้นเคยไปถึงคำว่า “สถาบันที่ทรงอำนาจ”; สำหรับคำว่า “**สถาบัน**” นั้น ก็ได้พูดมาแล้วในการบรรยายครั้งก่อน คือ **สิ่งที่ยอมรับกันตรงกัน จะเป็นในแง่ดี หรือแง่ชั่วก็ตาม :** ในแง่ดีก็ยอมรับตรงกันว่าดี, ในแง่ชั่วก็ยอมรับตรงกันว่าชั่ว, เกิดถือตรงกันว่าอย่างนี้ดี อย่างนี้ชั่ว, และบุคคลกลุ่มนี้กำลังทำดี บุคคลกลุ่มนี้กำลัง ทำชั่ว หรือเกิดเป็นสถาบันอันใหญ่โตขึ้นมา เป็นหมู่คณะ เป็นสมาคม เป็นวัดระอาอาราม อะไรก็ได้.

คำว่า “**สถาบัน**” ไม่ได้หมายถึงวัตถุอย่างเดียว, ไม่ได้หมายถึงสถานที่ อย่างเดียว; หมายถึงการกระทำ ก็ได้, หมายถึงความคิด ก็ได้, หมายถึงความเชื่อ

ก็ได้. เมื่อเราเชื่อเหมือนกัน ทรงกัน อันนั้นก็เป็นการของความเชื่อ; ฉะนั้น
คำว่า สถาบัน นี้ เอาแต่ความสั้น ๆ ก็คือว่า **สิ่งที่มีความสำคัญจิตใจของคนเรา** เพราะว่า
ทุกคนได้ยอมรับความเป็นอย่างนั้นของสิ่งนั้น.

สถาบันมีมาก อาจแยกได้ ๓ ประเภท

เมื่อพูดถึง สถาบัน ก็ยังแยกออกไปได้เป็น ๓ ชนิด เป็นอย่างน้อย : คือ
สถาบันที่เรารู้จักกันดี ทั่วๆ ไปอย่างหนึ่ง, **สถาบันที่เราไม่รู้จัก** กันนักว่าเป็นสถาบัน
นี้ก็อย่างหนึ่ง, และ **สถาบันที่เรายังไม่เคยรู้จัก** กันเลย หรือไม่เคยยอมรับว่าเป็น
สถาบัน; มันต่างกันถึงขนาดนี้.

อย่างทีหนึ่ง **สถาบันที่รู้จักกันดีแล้ว** ก็คือ เรื่องทางโลกๆ ที่พูดถึงกันอยู่
แทบทุกวัน : **สถาบันของศาล**, **สถาบันของพระมหากษัตริย์**, **สถาบันของทุกอย่าง**
ที่เราพูดกันอยู่เป็นประจำ; แม้แต่ที่สุกแต่สถาบันของคนใจ ซึ่งแตกต่างจากสถาบัน
ของคนฉลาด. เราก็มองเห็นกันอยู่มากอย่างว่ามันมีอยู่จริง แต่เนื่องจากคนเราทำ
อะไรได้ความใจของตัวอย่างอิสระ; ฉะนั้น สถาบันของคนชั่ว มันก็ยังมิได้อยู่ได้ในโลกนี้
เป็นที่ยอมรับกันในหมู่คนชั่ว แล้วก็ต่อต้านคนดี, หรือสถาบันของคนที่จะทำดี.
เดี๋ยวนี้เรามานึกกันแต่ในแง่ดี **สถาบันที่รู้จักกันดี** และ **เป็นไปในทางดี**; เช่น **สถาบัน**
ทางพระศาสนา มีวัดวาอารามเป็นสำนักงาน หรือกระทรวงกิจการใหญ่ๆ ชาติขึ้น เพื่อ
ประโยชน์อย่างเดียวกัน.

อย่างที่สอง **สถาบันที่ไม่ค่อยจะรู้จักกันนัก** ต้องพูด ต้องแนะ จึงจะค่อยคิด
เห็นและยอมรับ; เช่น **สถาบันของบิดามารดา** **สถาบันของครูบาอาจารย์** **สถาบัน**

ของพระเจ้าพระสงฆ์ อย่างนี้เป็นต้น. แต่ที่อยากจะเอามาพูดให้ได้ยิน ให้มองเห็นเสียใหม่ก็คือ **สถาบันของกิเลส**. ใครเคยได้ยินบ้าง คำว่า “สถาบันของกิเลส”? ดูเหมือนจะยังไม่มี; และสถาบันของกิเลสนี้ มันมีอยู่จริงไหม? ลองคิดดูเอง. สถาบันของกิเลสในหัวใจของคนทุกคน ถ้าเป็นอย่างนั้น เรียกว่ากิเลส; ถ้ามองดูในแง่ที่มันเข้มแข็งมั่นคง ก็ดูจะยิ่งกว่าสิ่งใด.

สถาบันกิเลส นี้ตรงกันไปหมดทุกคนทั่วได้ คือ **มีความโลภ ความโกรธ ความหลง มันมีอำนาจเด็ดขาดอยู่ในตัวมันเอง**. คนที่รู้เรื่องเข้าก็ยอมรับว่า นี่มันมีอยู่จริง แล้วในหัวใจของเราด้วย ในหัวใจของเราทุกคน มันบีบบังคับเรายิ่งกว่าสิ่งใด.

ลองคิดดูให้ดีๆ ใครมันเป็นนายเรามากกว่ากับกิเลสบ้าง? หรือแม้แต่คนที่เรารัก เราพอใจ เช่นมีความรักความเป็นต้น ก็ไม่บีบบังคับเราได้ เท่ากับสถาบันกิเลสในใจเราเอง. ดูความรุนแรงเข้มแข็ง เจ็บปวดของกิเลส มันมีอยู่ในจิตใจของเราอย่างแน่นแฟ้นมั่นคง; มีอำนาจยิ่งกว่าสิ่งใดที่เรารู้จัก ขอให้ยอมรับว่า นี่ก็เป็นสถาบัน; แต่เป็นสถาบันที่เราไม่ค่อยรู้จักกันนัก ทั้งที่มันกำลังเกี่ยวข้องกับ หรือว่าบีบบังคับ หรือกำลังเผาผลาญเราอยู่ทีเดียว.

อย่างที่สาม คือ **สถาบันที่มองไม่รู้จัก** หรือ **จะไม่ยอมรับกันเสียเลยก็ได้** เพราะว่ามันต้องมองกันให้ลึกซึ้งลงไป หรือให้สูงขึ้นยิ่งไปกว่าธรรมดา. นี่อยากจะใช้คำพูดว่า : **สถาบันธรรมชาติ สถาบันของธรรมชาติ ประกอบด้วยด้วยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ**. ถ้าเรียกสั้นๆ ก็เรียกว่า “พระธรรม”; สถาบันของพระธรรมอยู่เหนืออะไรหมด เหนือดี เหนือชั่ว เหนือทุกสิ่ง, หรือว่าทุกสิ่งก็เรียกว่าธรรมชาติ. ถ้าจะพูดกันอย่างสมมติ ก็ต้องเรียกว่า **สถาบันของพระเจ้า**; แต่ไม่ใช่พระเจ้าที่เป็นคนๆ อย่างที่คนโดยมากเขารู้จักกัน เขาว่าเขาเอง เขาคิดเขาเอง หรือเข้าใจเขาเอง.

คนเหล่านั้นยังไม่เห็นธรรมะ ยังไม่เห็นธรรมชาติ ยังไม่เห็นตัวจริงของธรรมชาติ ซึ่งเป็นสถาบันอันลึกซึ้งที่สุด; ผู้ที่เข้าใจธรรมะถึงที่สุดเท่านั้นแหละ จึงจะรู้จักสถาบันธรรมชาติ.

คำว่า “สถาบัน” เราจัดเป็น ๓ ชั้น อย่างนี้ : ก็ **สถาบันที่รู้จักกันดี, สถาบันที่มองไม่ค่อยรู้จักกันนัก, สถาบันที่ยังไม่รู้จักเลย** ยิ่งมีความสำคัญลึกลงไปตามลำดับๆ ของการที่เราไม่ค่อยจะรู้จัก หรือรู้จักมันน้อย. ขอให้ไปคิดเอาเองสังเกตเอาเอง ทั้งข้างนอกทั้งข้างใน ก็จะมีสถาบันต่างๆ กันเป็น ๓ ประเภทอย่างนี้. ถ้า **เรียดโคขือ** ก็มีมากมายหลายสิบอย่าง หลายร้อยอย่าง มันเรียกไม่ไหว **จึงต้องเรียงโดยประเภท : ประเภทที่รู้จักกันดี ประเภทที่ไม่ค่อยจะรู้จัก ประเภทที่ยังไม่เคยรู้จักเลย;** แล้วก็มีความเป็นสถาบัน ก็คือความทรงจำแล้วอย่างมันคง ตั้งอยู่แล้วตั้งแต่เกิดกำบรวรพ์เป็นต้นมา จนถึงนี้. ที่มนุษย์ตั้งขึ้น นั่นแหละ มันแหละแหละ หรือว่ามันไม่มันคง; ที่ธรรมชาติตั้งขึ้นมันมันคงอย่างยิ่ง.

ความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบัน ทำให้เกิดผลได้ทั้งดี - ร้าย

นี่ เมื่อพูดถึงสถาบัน แล้วก็จะยากจะพูดเลยไปถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันนั้นๆ; **ความศักดิ์สิทธิ์** หมายถึง **อำนาจบังคับลง ให้เกิดผลสำเร็จขึ้นมา ตามที่สิ่งนั้นต้องการ,** หรือที่มนุษย์สร้างขึ้นมาก็ได้; มันจึงมีทั้งฝ่ายโง่เขลาและฝ่ายฉลาด. ขอไหม้มองดูให้ทั่ว สิ่งที่เราเรียกว่าศักดิ์สิทธิ์นี้ มันมีทั้งชนิดที่โง่เขลาที่สุด ก็ได้, ชนิดที่ไม่โง่เขลาแต่ก็ไม่ฉลาดนัก กระทั่งว่ามันฉลาดที่สุด ก็มี. เราจึงแยกความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันในทางจิตใจ หรือในทางวัตถุด้วย ว่ามันศักดิ์สิทธิ์ได้ ๓ ประเภท : -

ประเภทแรก โดยความหมาย มีบัญญัติวิปลาส มีฉันทิภูติ ที่ความเชื่อไม่ประกอบไปด้วยญาณ; เรียกว่าความโง่เขลาเกินไป และโง่มาถึงมลาย. นี้ก็มีความศักดิ์สิทธิ์ แล้วก็ยังมีสำหรับคนโง่; เพราะว่าคนโง่ ไม่สามารถจะไปเอาประโยชน์ได้จากสิ่งที่แท้จริง. ฉะนั้น คนโง่ก็ต้องเอาประโยชน์จากสิ่งที่อยู่ในระดับเดียวกับคนโง่ ซึ่งได้แก่ความมลาย. ความมลายก็เคยทำความสำเร็จประโยชน์ แล้วแต่ว่าความมลายนั้น มันมีความหมายอย่างไร : มลายให้ม้าให้ทองในแว้งผิๆ บางๆ หรือในเรื่องโชคกลางสักการะอะไรต่างๆ ก็ได้เหมือนกัน.

ความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากความมลาย ก็ให้ผลไปตามแบบมลาย

เรียกว่าให้ผลอย่างพรองตา ให้ผลอำพรางจากความจริง; ไม่ใช่ความจริง. แต่ว่าคนไม่รู้ว่าเป็นความจริง ก็เห็นเป็นความจริง หรือถือเอาเป็นที่พึ่ง; ฉะนั้น จึงมีคนถือที่พึ่งอย่างผิดๆ หรืออย่างมลาย มีมาแล้วแต่ก็กำจวนรพื และมีจนกระทั่งทุกวันนี้. ที่ว่าการศึกษาเจริญแล้ว วิทยาศาสตร์ก้าวหน้า นี้ก็ยังมีความมลาย เพราะว่าคนเกิดมาไม่ได้ฉลาดมาแต่ในท้อง มันก็ต้องมลายกันไปก่อน กว่าจะหายความมลาย; ถ้าโชคดี มันก็หายเร็ว หมายความว่าถ้าเผชิญพบกับพระธรรม พระธรรมก็แก้ความมลายให้หายเร็วได้. แต่ถ้าไม่พบกัน มันก็มลายจนเข้าโง่ง; ดังนั้นก็ต้องถือว่า เป็นความศักดิ์สิทธิ์อันหนึ่ง ของสถาบันแห่งความมลาย.

ประเภท ๒. ความศักดิ์สิทธิ์โดยอำนาจของศรัทธา ที่ถูกต้องบริสุทธิ์ ก็ประกอบอยู่ด้วยบัญญัติ. คน นี้ไม่โง่, คน นี้ไม่มลาย มีสติปัญญา และก็มีความเชื่อในธรรมะนั้น ในระบอบของการประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น; แต่มันก็ยังเป็นเพียงศรัทธา คือไปตามอำนาจของความเชื่อ. นี่ก็ยังดีกว่าอย่างแรก มันให้ผลชนิดที่ว่า โกล้ความจริงเข้าไป มันจะไปปะกังความทุกข์โดยแท้จริงได้; ฉะนั้น การตั้งต้น

ช่วยศรัทธา ที่ประกอบด้วยปัญญา เรียกว่าเป็นการทั้งชั้นที่ถูกต้อง และมีความศักดิ์สิทธิ์พอที่จะให้ได้รับผล ชนิดที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม คือความจริงตามสัดส่วน.

ประเภท ๓. **ความศักดิ์สิทธิ์ อันมาจากความจริง** อาศัยความจริง หรือ โดยความจริงแท้; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ กฎเกณฑ์แห่งอทิปปัจจยตา. เราเคยพูดกันมานานแล้วเรื่องอทิปปัจจยตา ไปพบทวนดูใหม่ ก็พบว่า มัน**ไม่มีความจริงอะไรลงไปว่า ความเป็นอทิปปัจจยตา**; อย่างนั้นมันเป็นเรื่องของปัญญา ที่เป็นไปถึงที่สุด ไม่ใช่เพียงแค่ศรัทธา; ฉะนั้น จึงให้ผลชนิดที่แท้จริง และถึงที่สุด, **มีความศักดิ์สิทธิ์ตรงที่บุคคลได้ชื่นชม.**

ในสามอย่างนี้ อย่างที่แรก **ดับทุกข์หลอกๆ** ดับทุกข์อย่างอวิพราจ ด้วยอำนาจความมกมาย. อย่างที่ ๒ **ดับทุกข์ได้พอสมควร** ด้วยอำนาจของศรัทธาที่ถูกต้อง. อย่างที่ ๓ **ดับทุกข์ได้แท้จริง ด้วยปัญญาที่แท้จริง.** ข้อที่ดับทุกข์ได้ เราเรียกกันว่า **ความศักดิ์สิทธิ์** หรือให้ผลตามความประสงค์ของคนที่ต้องการ.

ถ้าจะเปรียบ ก็เหมือนกับหยูกยาที่ใช้กันอยู่ ในทุกวันนี้ : ยาบางอย่างมันเป็นยาหลอกๆ ให้คนสบายใจ ก็พอได้รับประโยชน์บ้าง; ยาบางอย่างมันเป็นเพียงหยูกความเจ็บปวด แต่ก็ไม่ได้แก้ไขต้นเหตุของโรคภัยอันแท้จริง; ความหายจากโรคมันจึงถึงที่สุด หรือดีกว่า ๒ อย่างแรก.

อย่างเดียวกันเราพูดกันว่า ยาหอม ก็เป็นยาหลอกๆ ไว้ที่ก่อน; ยังจะต้องกินยาอะไรบางชนิด. หรือว่ายาแก้ปวดท้อง กินเข้าไปก็เพียงแก้ปวดท้อง; แต่ยังไม่ถึงที่สุด เพราะมันจะต้องกินยาอะไร ที่แก้ไขต้นเหตุที่ทำให้ปวดท้องอีกชั้นหนึ่ง หรือ

ว่าผาตัดเอาสิ่งที่เย็นสันเหตุเหล่านั้นในอวาศัยก่อน. ในความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันทั้งหลายก็มีอยู่อย่างนี้.

สรุปในส่วนนี้กันว่า สถาบันศักดิ์สิทธิ์เป็นกฎเกณฑ์ขึ้นมา, มีหลักเกณฑ์ที่สังเกตเห็นได้, ยอมรับเป็นเรื่องราวไป, ทุกคนอยู่ใต้อำนาจของมัน. ที่มนุษย์ทั้งชนก็มี, มนุษย์ไม่ใดต่างชน แต่ว่าธรรมชาติเป็นผู้ตั้งชนก็มี, จึงให้ความศักดิ์สิทธิ์คือการให้ผลตอบแทนนั้นต่างกันไป.

อำนาจเป็นใหญ่ในโลก

ทีนี้ ก็มาถึงคำว่า “อำนาจ” เราได้พูดกันแล้วโดยหัวข้อว่า “สถาบันที่ทรงอำนาจ”; เมื่อพูดถึงเรื่องสถาบัน ก็พูดถึงเรื่องอำนาจต่อไป. เมื่อพูดถึงอำนาจขอให้ระลึกถึง **พระพุทธภาษิตที่สำคัญที่สุด** ประโยคหนึ่งที่ว่า **วโล อิตฺตฺริยํ โลกํ**; เข้าใจว่าหลายคนได้อ่านพระพุทธภาษิตนี้ แล้วเอาไปพูดไปกล่าวอยู่ด้วยซ้ำไป; แต่กลับว่าจะรู้จักไม่หมด. ถ้ารู้จักหมด รู้จักความหมายสิ้นเชิง ก็จะเห็นได้ทันทีว่า คำพูดประโยคเดียวนี้ ครอบคลุมหมด ไม่มีอะไรเหลือ, ครอบคลุมทั้งโลก ทุกโลก หรือเหนือโลก ครอบคลุมไปถึงฝ่ายผิดและฝ่ายถูก.

เราจะไล่พิจารณาดูกันในแง่ ที่ว่า **อำนาจเป็นใหญ่ในโลก** มันมีความหมายหมดทุกด้าน ทุกชั้น ทุกระดับ; แต่เนื่องจากภาษาไทยเรา มันสับสนสับสน มีความหมายไม่สมบูรณ์ : บางอย่างเราใช้พูดกันอย่างไร ก็ถือว่าเฉพาะความหมายเพียงเท่านั้น; แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้มีหลักอย่างนั้น. ที่ว่าอำนาจเป็นใหญ่ในโลก

มันก็ยังกว้างขวาง: คือว่าในกรณีที่เกี่ยวข้องกับโลก หรือในกรณีที่มันตรงกันข้ามกับโลก ก็ยังเรียกว่าในเรื่องของโลกายุ่แน่นอน.

ที่นี้ เมื่อพูดถึงอำนาจ ก็ไม่ใช่หมายถึงอำนาจอย่างที่ชาวบ้านรู้จักกัน : ว่าใครมันมีอำนาจ มีอาวุธ มีวาทะนาบารมี มันก็มีอำนาจ. อำนาจเพียงเท่านั้นไม่พอ มันเป็นอำนาจอย่างเด็ดกอมมือ; พระพุทธเจ้าท่านหมายถึงอำนาจที่มากกว่านั้น ที่แท้จริงกว่านั้น. ที่พูดกันว่าเป็นใหญ่ในโลก แต่ว่ามีความหมายครอบคลุมไปหมด แม้จะเป็นเรื่องอำนาจธรรมดาสาสามัญ มันก็รวมอยู่ในคำว่า "อำนาจ", และอำนาจที่เหนือไปกว่านั้น ยังไม่มีใครรู้จัก ก็เรียกว่าอำนาจ; ฉะนั้นเราควรพิจารณากันถึง คำว่า "อำนาจ" กันให้ถี่แน่นเสียก่อน แล้วจึงค่อยเลือกกัน ว่าอันไหน มันจะแก้ปัญหาที่เรากำลังมีอยู่.

อำนาจอย่างที่ ๑. อย่างจะเรียกว่า อำนาจของธรรมชาติ, อำนาจของธรรมชาตินั้นเป็นทั่วกฎธรรมชาตินั้นเอง ก็ได้ หรือว่ามันเป็นกิริยาอาการ ที่กำลังเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ก็ได้เหมือนกัน; นี่เราเรียกว่าอำนาจของธรรมชาติ. ใครบ้างหันไปจากอำนาจนี้? อย่างว่าแกล่มุขย์ แม้เตสส์ตัว แม้เตสส์ไม้ แม้เตสส์หิน ก้อนดินอะไร มันก็ตกอยู่ใต้อำนาจอันนี้; ก็อำนาจของธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ ซึ่งมันอยู่อย่างไร, แล้วก็ไม่มีใครไปสู้มันได้ ก็ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาตินั้น ๆ.

ที่คนเขาพูดว่า เขาเอาชนะธรรมชาติได้นั้น เป็นการหลีกเลียงอย่างขอไปที และมันก็ยังไม่รู้สึกตัวว่าการหลีกเลียงนั้น ทำให้เกิดปัญหาที่หนักยิ่งไปกว่าเดิมอีก. อย่างที่เราต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างนี้ เป็นอำนาจของธรรมชาตินั้นบังคับไว้ แล้วเราหลีกเลียงได้อย่างไร; การหลีกเลียงก็ทำให้เกิดปัญหาใหม่มากกว่า.

ถ้าเราใช้คำว่า “คู่หู” มันก็กลายเป็น **ต้องคู่หูตามกฎหมายของธรรมชาติ** ประทะประทั่งไป พอไม่ให้เจ็บปวดมากนัก; ในที่สุดก็ต้องต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย. เรื่องอื่นๆ ก็เหมือนกัน ที่ว่าเรารู้จักทำบ้านเรือนอยู่ เราเอาชนธรรมชาติได้อย่างนี้; นี่คือนกที่มองไม่เห็น. หมายความว่า มันกลับจะถดถอยไปในปัญหาอันอื่น ที่ธรรมชาติจะบีบคั้นไปมากกว่านั้น. เช่นเราเป็นมนุษย์อย่างนี้ เรามีเนื้อหนังอย่างนี้ เราก็ทนอยู่ในธรรมชาติ อย่างที่เคยทนได้ ตรงที่เป็นสมยโน้นไม่ได้ : สมัยที่เราไม่มีบ้านเรือนนั้น.

แต่เมื่อพูดถึง **อำนาจของธรรมชาติ** แล้วเป็นอันว่า **อำนาจของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา - ความที่นั่นต้องเปลี่ยนแปลงไป ตามกฎเกณฑ์อันนั้น.** นี่รู้จักเสียทีก่อน ในฐานะที่เป็นอำนาจสูงสุด บรรพมหาอำนาจ ยิ่งกว่าอำนาจอื่นใด คือ **อำนาจของธรรมชาติ.**

อำนาจที่ ๒. อยากรจะเรียกว่า **อำนาจของกิเลส; กิเลสก็คือธรรมชาติ** หรือสิ่งที่กำลังเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง; แต่เดี๋ยวนี้เราแยกออกมาเรียกว่า “กิเลส” เพื่อให้มองเห็นได้ง่ายเข้า มันอยู่ชุกชุกคนเราเหมือนกัน แล้วกำลังผจญกับเราอยู่ตลอดเวลาอย่างจัง ๆ. อำนาจของกิเลสก็คือตัวกิเลสเองก็ได้ หรือของคนที่มีกิเลสแล้วใช้กิเลสออกมาก็ได้; เพราะว่าคนคงอยู่ใต้อำนาจของกิเลสแล้ว ทำให้ตัวเองให้ร้อนเป็นไฟแล้ว. ที่นี่ยังใช้กิเลสนั้นให้ตกไปยังคนอื่นอีก ก็พลอยร้อนวันกว้างออกไป.

อำนาจของกิเลสนี้ อย่าต้องอธิบายกันเสีย; เมื่อใดกิเลสเกิดขึ้น แล้วก็ไปตุเองอย่างว่า มันมีอย่างไร, มากหรือน้อยอย่างไร. ในวันหนึ่ง คืนหนึ่ง **เรามีเวลาที่เบ็นิสระจากอำนาจของกิเลสเท่าไร, มากหรือน้อยเท่าไร; ก็พอจะเข้าใจ** สิ่งที่เรียกว่า อำนาจของกิเลสได้.

อำนาจอย่างที่ ๓. ก็คือ **อำนาจของมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกัน**; ที่คนเขารู้จักกันมาก ก็รู้จักเพียงอำนาจของมนุษย์ที่ใช้ต่อมนุษย์ด้วยกัน. เมื่อเอามาเปรียบกับอำนาจของกิเลส อำนาจของธรรมชาติแล้ว; อำนาจของมนุษย์ก็เป็นเหมือนของเติกมมืออีก เป็นของเติกเล่นไป. แต่เรื่อก็อำตงลัวกันมาก **เราคว้ออำนาจของมนุษย์ที่จะใช้ต่อมนุษย์ด้วยกัน มากกว่าที่เราคว้ออำนาจของกิเลส หรืออำนาจของพระธรรมหรือธรรมชาติ.** นี่กิตุว่า คนเรามันโง่ก็ร้อยเปอร์เซ็นต์ โง่ก็พันเปอร์เซ็นต์ หรือโง่สักกัหม่นเปอร์เซ็นต์ ที่เรารู้จักอำนาจเพียงอำนาจอย่างเติกเล่น, ของเติกเล่น; แล้วก็กล้วจนสุกกล้ว แล้วไม่รู้จักอำนาจอันแท้จริง ที่ควรกล้วอย่างยัง.

อำนาจของมนุษย์ที่กระทำแก่มนุษย์ นี่ก็พอจะแบ่งออกไปได้เป็นหลาย ๆ อย่าง แต่รู้สึกเสียเวลาถ้าไปมัวแบ่งให้มันครบไปเสียทั้งหมด **แบ่งเป็นประเภท** กิตุว่า :-

อันแรก **อำนาจกำลังขังลับ** เขามีอาวุธ หรือว่าเขามีกำลัง มีเครื่องที่ให้อำนาจความได้เปรียบ; เขามีมากกว่าเรา ก็เรียกว่าเขามีกำลัง. นี่ก็เป็นอำนาจอันหนึ่งที่ใช้กันอยู่. เคยวนเขาใช้อำนาจอาวุธเสนยานภาพที่ใหญ่โถมโทะพาร รบราฆ่าฟัน บิบบังกับกันอยู่; ประเทศเล็ก ๆ ก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของประเทศใหญ่ ๆ ในโลก.

อำนาจอื่นอีก ก็เช่น **อำนาจเงิน** ถ้าใครมีเงิน ซึ่งทุกคนอยากได้; คนที่มีอำนาจเงิน ก็บังคับคนที่อยากได้เงินนั้นได้อีกที; แต่ไม่อาจจะบังคับคนที่ไม่อยากได้เงินก็ได้. หันกันธรรมชาติสามัญก็อยากได้เงินกันทั้งนั้น; นี่เขาก็ใช้อำนาจเงินนั้นบังคับเอาไปได้ แล้วพบว่า เขาจะต้องการอะไร.

อำนาจชนิดอื่นอีก เช่น **อำนาจของเส้นใต้** ความมีเส้นใต้ เช่น ความน่ารัก หรืออะไรเป็นต้น, ซึ่งมีกรวยยววนได้หลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ วิธี; นี่ก็เป็นอำนาจซึ่งทำให้คนมีอำนาจเงิน หรืออำนาจอาวุธตกอยู่ภายใต้คนที่มีความเสนาห็นได้ง่าย ๆ. ความหมายสำคัญมันอยู่ตรงที่ **อำนาจบังคับคนที่มิเกล** ซึ่งยังต้องการอะไรอยู่.

อำนาจที่มีมนุษย์เขาให้แก่มันและกัน; อย่างน้อยเราก็จะได้อำนาจเป็น ๓ ชนิดแล้ว. ถ้านับตั้งแต่อย่างที ๑ ระดับต่ำ : ก็ระดับที่เกะเล้นขึ้นไป, ก็อำนาจที่ **มนุษย์ใช้กันมนุษย์** เหมือนที่เรารู้จักกันดี. ที ๒ อำนาจที่ **มิเกลใช้กับมนุษย์** อำนาจของมิเกลมันร้ายกว่า. ที ๓ **อำนาจของธรรมชาติ** หรือของพระธรรม ที่ทำให้เกิดสิ่งใด ๆ ขึ้นมาที่ใด รวมทั้งมิเกลด้วย, มันบังคับมันมาเป็นเช่นตอนอย่างนี้; อย่างนี้เรียกว่าอำนาจทั้งนั้น.

ทีนี้ ข้อความที่ **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลกนั้น** ท่านหมายถึงอะไร? **หมายถึงอำนาจอะไร?** สองคติใหม่; มีคนอธิบายกันตามความเห็นของตัว : อำนาจอย่างนั้น อำนาจอย่างนี้. พวกเรียนนักธรรม หรือสอนนักธรรม ก็อธิบายพระพุทธภาษิตข้อนี้ ไปตามความคิดเห็นของคน ยังไม่ค่อยยุติได้. อาตมาก็เคยถูกขอรับรองให้อธิบายภาษิตข้อนี้หลายครั้งหลายหน หลายยุคหลายสมัย.

เมื่อแรกมีประชาธิปไตยใหม่ๆ ในเมืองไทย ก็มีปัญหาถึงข้อนี้, มีคนถกถึงความหมายของคำๆ นี้ ก็ได้อธิบายไปตามความคิดเห็น ไม่ค่อยจะถูกต้อง ก็เพราะเรายังไม่ค่อยจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า "อำนาจ" นั้นด้วยเหมือนกัน; ต่อเมื่อได้ศึกษาสังเกตพิจารณาหลายปีหรือหลายสิบปี ก็พอจะมองเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงหมายถึงอะไร, ในเมื่อตรัสว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก.

พวกอรรถกถาจารย์ทั้งหลายก็จะชี้ไปยัง **อำนาจของมิเกล** เรียกว่า **เป็นใหญ่ในโลก**; นี่ก็ถูกเหมือนกัน. แต่โดยความเห็นส่วนตัวแล้วคิดว่า มัน **ควรจะไป**

โลกว่านั้ คืออำนาจของอะไร ที่มันสร้างกิเลสขึ้นมา อีกทีหนึ่งก็คือว่า; หรือว่า อำนาจอะไรที่มันจะทำลายกิเลสให้หมดไป อีกชั้นหนึ่งก็ได้, ซึ่งจะเป็นอำนาจที่ยิ่งกว่า อำนาจของกิเลส. ฉะนั้น จึงจัดระดับของอำนาจไว้เป็น ๓ ชั้น อย่างนี้; แล้วให้ทุก ชั้มันเป็นใหญ่ในโลก ในความหมายหนึ่ง ในแง่หนึ่ง ในกรณีหนึ่งๆ.

ถ้าพูดทางวัตถุ ก็เป็นอย่างไรโลก โลกของคน วัตถุ ไร้ๆกันนี้ ก็พูดได้ ว่า อำนาจของอาวุธเป็นใหญ่ในโลก; เพราะว่าใครมีอำนาจอาวุธ แสนยานาภาพมาก ก็เป็นใหญ่ในโลก. นี่มันก็จริงมันก็ถูก แต่แล้วคนชั้นหนึ่ง ที่ชนะคนอื่นด้วยอาวุธแล้ว ก็ยังไปพ่ายแพ้แก่อำนาจกิเลส. นี่ก็เป็นอย่างนั้นว่ากิเลสเป็นใหญ่ในโลก.

ทีนี้ กิเลสมันจะถูกทำลายไปด้วยอะไรได้ที่สุดในที่สุด? กิเลสก็ถูกทำลายไปได้ ด้วยอำนาจของธรรม; ฉะนั้น ธรรมะก็ชนะกิเลส ซึ่งเขามักมันอยู่ในโลก. เป็นอัน ว่าอำนาจของพระธรรม หรือธรรมชาตินี้ใหญ่กว่าอีก เป็นใหญ่ในโลก; เพราะว่าถ้า เราตักมันให้จริง ให้ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าทุกอย่างค้ำทานอำนาจของธรรมชาติไม่ได้.

ทุกอย่างกำลังไหลเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์ ตามอำนาจของธรรมชาติ, ตามกฎของธรรมชาติ; ซึ่งถ้าเรียกอย่างพุทธบริษัท เราก็เรียกว่า พระธรรม, กฎเกณฑ์ของพระธรรม, อำนาจของพระธรรม, จะใช้ชื่อให้ชัดลงไปว่า อิทัมปิัจยตถกฎเกณฑ์ของพระธรรมที่มีชื่อว่า อิทัมปิัจยตถสามารถบังคับทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไป ได้ : บังคับวัตถุล้วนๆก็ได้, บังคับนามธรรมก็ได้, บังคับรวมกันก็ได้, บังคับคนก็ได้ บังคับกิเลสของคนก็ได้, มันจึงบังคับกันได้ไปหมด.

เมื่อจะถือว่า พระพุทธภาณินนี้เป็นหลัก ก็ไม่มองดูที่ว่า อำนาจของอะไร ก็อย่าง ที่เป็นใหญ่ในโลก. บางคนจะลิดว่า ยังมีสิ่งที่แยกออกไปจากโลกคือในธรรม;

อะไรเป็นใหญ่ในธรรม ก็ได้เหมือนกัน : ก็คืออำนาจธรรม เป็นใหญ่ในธรรม, อำนาจของธรรมชาติ อำนาจของพระธรรม ที่เป็นใหญ่ในโลก ก็เป็นใหญ่เหนือธรรมหรือในธรรมะ หรือในวงของพระธรรม ในขอบเขตของธรรม; มันก็ไม่พ้นไปจากสิ่งเดียวกันนั้นอีก. ที่นี้ คำว่า “ในธรรม” อย่างนั้นมันไม่ใช่เป็นปัญหา มันไม่ใช่เกี่ยวกับความทุกข์; แต่ยวนเรา **มีปัญหายุ่งเกี่ยวกับความทุกข์ ต้องเอาสิ่งที่ดับทุกข์ได้ มาเป็นตัวแทนมาหา** สำหรับจะเพ่งเล็ง.

ที่นี้ “**สถาบันที่ทรงอำนาจ**” ก็คือ **สถาบันที่มีอำนาจทางศาสตรวัตถุในโลกนี้** สำหรับบังคับคนก็มี, แล้ว **สถาบันของกิเลสที่บังคับคนทั้งหมดอีกทีหนึ่ง**, และ **สถาบันของพระธรรมอันลึกซึ้ง ของธรรมชาติ** อันลึกซึ้งที่บังคับกิเลส ที่บังคับสิ่งทั้งปวงอีกทีหนึ่ง. นี่เดี่ยวเราจะพิจารณากันในแง่ที่ว่า มันมีการเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมนั้นอย่างไร.

ศึกษาสถาบันที่ทรงอำนาจ ของพุทธบริษัท

ในขั้นนี้ อยากจะพูดต่อไปอีกนิดหนึ่ง ถึงสิ่งที่นำพิจารณา คือพูดกันแต่ **ในวงของพุทธบริษัท** แล้ว **เรามีสถาบันที่ทรงอำนาจสูงสุดอย่างไรบ้าง?** บางคนอาจจะไม่คอยคิด หรือว่ามีใครบอกก็ไม่ยอมเชื่อ, ก็อยากจะบอกว่า **เรามีค่านุภาพอยู่คำหนึ่ง** ซึ่งพูดกันอยู่มาก คือคำว่า **อานุภาพ**; เรามักจะแยกเป็น : **พุทธานุภาพ** - อำนาจพระพุทธเจ้า, **ธรรมานุภาพ** - อำนาจพระธรรม, **สังฆานุภาพ** - อำนาจพระสงฆ์. คนซึ่งฉลาดก็มักจะอ้างเอาอานุภาพนี้มาเป็นที่พึ่ง; เมื่อยังไม่รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่แท้จริงมันก็เป็นที่พึ่งอย่างขอไปที. ถ้าจะให้

ที่พึงแท้จริงได้ ก็ต้องรู้จัก พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, จนมองเห็นว่ามีอำนาจอย่างไร.

ถ้าเราอ้างพุทธานุภาพ ก็ให้รู้ว่าคืออะไร แล้วในที่สุดก็จะเห็นว่าเป็นสถาบันอันหนึ่ง เพราะว่าเราพุทธบริษัททุกคนยอมรับ; พวกอื่นจะไม่ยอมรับก็ได้ เพราะว่าเราไม่ได้ใช้คำๆ นี้ เราใช้คำอย่างอื่น. ที่จริงคนที่นับถือศาสนาอื่น ก็ได้ยอมรับสิ่งที่เรียกว่าพุทธานุภาพเข้าแล้วเต็มที; แต่โดยไม่รู้ตัว เพราะเขาไม่เรียกอย่างนั้น. นี่เราเป็นพุทธบริษัทควรจะรู้.

สำหรับ พุทธานุภาพ นี้ก็เหมือนกันอีกแหละ, คือมีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกับที่พูดมาแล้วว่า ด้วยความงามงาม ก็มี ด้วยศรัทธา ก็มี ด้วยปัญญา ก็มี. พุทธานุภาพที่เกี่ยวกับศีลธรรม ก็เริ่มต้นมา ตั้งแต่ ศรัทธาทั้งมหาย, อุपाทานทั้งมหาย, ความจงรักภักดีทั้งมหาย, ในแง่ของศีลธรรม มันเกี่ยวกันอยู่โดยตรง. แล้วมันกลับจะนำประหลาดใจที่ว่า มีศรัทธาทั้งมหาย มีอุपाทานทั้งมหาย มีความภักดีทั้งมหาย นั่นแหละ; แต่ยังมีศีลธรรมดีเสียว่าคนที่ไม่ม่งมหายบางคนเสียอีก. เพราะว่าคนม่งมหายบางคน เขาเชื่อจริง ยึดถือจริง จงรักภักดีจริง; คนนั้นเลยมีศีลธรรมดี ไม่กล้าทำบาป ทำผิด หรือว่าทำชั่วอะไร แม้แต่เล็กน้อย. นี่เราเชื่อในตัวพระพุทธเจ้า **แม้อย่างม่งมหายก็ยังช่วยให้ศีลธรรมได้.**

ถ้าเขามีศรัทธาจริง หรือมีอุपाทานที่ไม่ม่งมหาย ไม่เป็นความยึดถือ อย่างเป็นตัจจะ เป็นอธิษฐาน ก็ยังดียิ่งขึ้นไปอีก : มีความจงรักภักดีด้วยปัญญา ก็มีศีลธรรมที่ดีกว่า ที่สะอาดกว่า เพราะมันไม่ม่งมหาย บางทีจะพอเหมาะพอตักว่าเชนิตทั้งมหาย.

ที่นี้ ถ้าเราจะดูในแง่ของปรมัตถธรรม จะพบว่า พุทธานุภาพ นี้คือ **อานุภาพ** ของความรู้ ของญาณ ของปัญญา ของอภิปัญญา อะไรต่างๆ ก็คือ การตรัสรู้; ฉะนั้น รู้อะไร, อันนั้นแหละคือสิ่งที่มีอานุภาพ ที่เราจะเรียกว่า พุทธานุภาพ. พระพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาได้ ก็ด้วยสิ่งนี้; และสิ่งนี้แหละเอาไปใช้สำหรับเป็นเครื่องแก้ปัญหิต่างๆ ได้อย่างถึงที่สุดทีเดียว และเราเรียกว่า พุทธานุภาพ. ฉะนั้น คำว่า “**พุทธานุภาพ**” ก็มีทั้งอย่างมจาย และ อย่างไม้มจาย, อย่างสูงสุด คือเป็นปัญญาสูงสุด.

ส่วน **ธรรมานุภาพ** ก็คล้ายๆ กันอีก; ถ้าเป็นอย่างศีลธรรมทั่วๆ ไป ก็คือ ศีลธรรมกันเพียงสักว่า จะได้ไม่ตกนรก, หรือว่าจะพูดให้กว้าง ก็ว่าสิ่งที่จะทรงผู้ปฏิบัติไว้ ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว; นี่ก็พอพระธรรม, อานุภาพของสิ่งนี้เรียกว่าธรรมานุภาพ. ในแง่ของศีลธรรม ต้องการเพียงเท่านั้น เพียงไม่ตกนรก จึงมีตัวคนของ ตัวกู-ของกู อยู่อย่างเต็มที, เป็นที่พอใจของกู; ธรรมานุภาพก็ช่วยได้เพียงเท่านั้น.

แต่ถ้าสูงไปกว่านั้น เป็นไป **ในรูปของปรมัตถธรรม** แล้ว ธรรมานุภาพไปไกลกว่านั้น : คือ **ธรรมานุภาพจะดับตัวกู จะดับเสียซึ่งสักกาย** ที่เรียกว่า **สักกายะนิโรธ** - ดับเสียซึ่งความคิดว่าตัวกู - ว่าของกู; ทำให้เกิดความหลุดพ้น ไม่มีอัตตา ไม่มีตัวตนขึ้นมา. ธรรมานุภาพนั้นไปไกลอย่างนี้ ไม่ใช่เพียงแต่ไม่ให้ตกนรกที่เด็กๆ เขากลัว; แต่ว่าก็ใช้ได้กันทั้งนั้น : อย่างต่ำก็มีประโยชน์ชั้นต่ำ, อย่างกลาง อย่างสูง ก็มีประโยชน์ในระดับกลาง หรือชั้นสูง. เราเรียกว่า **ธรรมานุภาพ เป็นสถานะที่ติดลบที่สุด**; แต่ทุกคนจะรู้จัก หรือไม่รู้จักกันอีกเรื่องหนึ่ง. แต่พุทธบริษัทเราควรจะรู้จัก ถ้าไม่รู้จักก็ใช้ไม่ได้ ว่าสถานะอันสูงสุดของเรา เช่นพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ.

ที่นี่ ก็จะเลยไปถึง **สังฆานุภาพ** - **อนุภาพของพระสงฆ์**. ถ้าพูดกันอย่าง **ภาษาศีลธรรม** ในขั้นต้นๆ ก็เป็นที่ทำบุญ เป็นทักษิณียะบุคคล; ทำบุญแล้วก็ได้นุญ กลุ่มครองคนไม่ให้ทำบาป, แนะนำสั่งสอน หรือว่าสืบอายุพระศาสนา ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีอยู่ในโลกนี้ ให้กลุ่มครองโลกนี้ไว้ ให้ตั้งอยู่ในแนวของพระศาสนา หรือพระธรรม; อย่างนี้ก็เรียกสังฆานุภาพได้.

แต่ถ้ามอง **ในแง่ของปรมาต্ম** ให้ลึกกว่าขึ้นไปอีก ก็จะเห็นเป็นรูปร่างของ อันอื่น คือ **เป็นสถาบันทางจิตใจ** อันหนึ่ง อย่างเร้นลับที่สุดของมนุษย์ ที่เอาชนะกิเลสได้. มนุษย์ที่เอาชนะคิดหาได้ ก็มีอยู่เป็นปึกแผ่นในโลกนี้ นี่เรียกว่า **พระสงฆ์, พระอริยสงฆ์**. **อนุภาพของพระสงฆ์** คือ **อนุภาพที่ช่วยให้หลักประกันอยู่ในโลกนี้ ว่ามนุษย์ยังสามารถชนะกิเลสชนะคิดหาได้** ด้วยมีผู้สืบไว้ ไม่ให้สูญหายไปให้ยังคงมีอยู่สำหรับเป็นที่พึ่งแก่โลก; ก็ **เป็นสังฆานุภาพ เพราะว่าการทำไปโดยพระสงฆ์** โดยคณะสงฆ์ ที่เป็นพระสงฆ์ ตามความหมายที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา.

สถาบันที่ทรงอำนาจ ที่ควรจะเรียกว่า ดีที่สุด หรือประเสริฐที่สุด หรือ **เหมาะที่สุดของพุทธบริษัท** ก็คือ **พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ**. ลองมีเข้าตู่; ก็จะรักษาไว้ได้ซึ่งศีลธรรม, ลองไม่มี ขาดไปมันก็จะมีความเสื่อมทางศีลธรรม. เกียวนี้มีกันแต่ปาก อะไรๆ ก็อ้างพระพุทธ อ้างพระธรรม อ้างพระสงฆ์ อ้างกันแต่ปาก มันก็ได้ผลแต่เพียงว่าได้แต่ปาก ได้อย่างลมๆ แล้งๆ.

นี่ขอให้ไปพิจารณาไตร่ตรอง หยทวนกันดูใหม่ให้ถี่ ในเรื่องพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ และให้ตั้งอยู่บนศรัทธา บนกระหม่อม หรือว่าในดวงใจ หรืออะไร ก็แล้วแต่จะชอบทำไหน; ให้ได้มีอยู่จริงๆ ก็แล้วกัน. สำหรับพุทธบริษัทที่มีอนุภาพทั้งสามนี้ เป็นสถาบันที่พึ่งกลุ่มครอง.

ที่ว่าพวกที่ถือศาสนาอื่น เขาก็อาจมีสถาบันนี้ โดยไม่รู้สักตัวนั้น เป็นได้ ในเมื่อเขาถือเอาแต่ความหมาย ; เพราะถ้าเป็น**พระพุทธจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริงแล้ว** ก็เป็น**ประโยชน์แก่ทุกคน**, ใช้ได้แก่มนุษยทุกคน ; และบางคน ได้กระทำอยู่ ได้เกี่ยวข้องอยู่. แต่เขาไม่ใช่คำพูดว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เขาจะใช้คำอื่น ตามภาษาของเขาก็แล้วกัน. เขามีบุคคลที่รัฐธรรมนูญสูงสุดนี้ทำหน้าที่ เผยแผ่ แล้วคนปฏิบัติตาม, แล้วคนก็ได้รับประโยชน์ ; ก็เรียกว่าเกี่ยวกับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในนามอื่น ในชื่ออื่น ในระดับอื่น. ฉะนั้นจึงถือว่า กลุ่มครองโลกทั้งหมดได้.

สรุปความกันตอนนี ก็ว่า **สถาบันที่ทรงอำนาจ** ; ถ้าพูดให้กว้าง หรือ **ครอบคลุมไปหมด ก็ไปถึงตัวอรรถนาคินแล้ว**, ก็สิ่งที่กำลังครอบงำมนุษย์, และมนุษย์ที่กำลังมีอำนาจทางวัตถุ. เมื่อเป็นกลุ่มเป็นก้อนขึ้นมา ก็เรียกว่า “สถาบัน” อย่างนี้ใช้ได้ทั่วไปแก่กลุ่มบุคคล ที่ถือลัทธิต่างๆกัน ไม่ว่าลัทธิอะไร จะหลีกเลี่ยงไม่ได้.

สำหรับ **พุทธบริษัท** เรา, เราจะทำให้แลบเข้ามาเป็น **พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ** ถือว่าเป็น**สถาบันที่ทรงอำนาจเกี่ยวกับศีลธรรม** หรือเกี่ยวกับ บัญหาของศีลธรรม. คนเราโดยทั่วไป ยังอยู่ในวิสัยที่ต้องใช้อำนาจ ต้องถูกใช้อำนาจ ก็ควรจะมีการใช้อำนาจที่ถูกต้อง.

วิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับสถาบันที่ทรงอำนาจ

นี่ สิ่งที่จะถูกทิ้งไปก็คือ วิธีปฏิบัติ ที่เกี่ยวกับสถาบันอันทรงอำนาจนั่นเอง. การดำเนินการปฏิบัติในกรณีนี้ เราจะนำไปเป็นไปเพื่อความมีศีลธรรม, **การปฏิบัติ**

ให้มุ่งหมายเพื่อความมีศีลธรรม หรือได้รับผลของศีลธรรม. พอหมายถึงการปฏิบัติ มันก็เกิดแตกแยกไปตามรูปร่าง หรือวิธีการที่จะต้องกระทำ :-

ข้อที่ ๑. ปฏิบัติทำให้พ้นจากอำนาจของสถาบันที่เป็นอธรรม; สถาบันที่เป็นอธรรม ก็คือว่ามันเป็นสถาบันที่ผิด. สถาบันของกิเลส อย่างนี้เป็นสถาบันอธรรม แล้วออกมาเป็นคนมีกิเลส เป็นคนอันธพาล มันก็มีสถาบันของมัน ตามประสาพาล. เราปฏิบัติเพื่อให้พ้นออกมาเสียได้จากอำนาจของสถาบันที่เป็นอธรรม. บางทีก็ทำลายมันเสีย, บางทีก็กำจัดมันเสีย; แต่ไม่ได้หมายความว่า เราจะไปฆ่าคน หรือไปทำร้ายทำอันตรายใคร เพียงแต่เราจะป้องกันตัว หรือถอนตัวออกมาได้เสียจากอำนาจของสถาบันที่เป็นอธรรม.

ถัดไป **ข้อที่ ๒. มันตรงกันข้าม คือ ทำให้เกิดประโยชน์จากสถาบันที่เป็นอธรรม;** ที่ควรสร้างสรรคก็สร้างสรรคขึ้น : จะสร้างวัดสร้างวาสร้างอะไรก็ได้ สร้างสมาคมก็ได้ อะไรก็ได้ ทางรูปธรรม ให้มันเกิดสถาบันที่เป็นธรรม, แล้วทำประโยชน์ให้เกิดจากสิ่งเหล่านั้น. หรือเราไม่ต้องสร้างเอง ที่เขามืออยู่แล้ว กระทั่งสถาบันที่เป็นธรรมของธรรมชาติ มันก็มีอยู่แล้ว; ทำการศึกษาให้เข้าใจ เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้. สำหรับสถาบันที่เป็นนามธรรมอันละเอียดนั้น ควรจะทำให้มีอยู่ในจิตใจของเราเสียเลย : พระธรรมหรือว่าความเป็นธรรม, ภาวะที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม, เป็นสิ่งที่จะต้องทำให้เข้ามาอยู่ในจิตใจของเราเสียเลย; โดยถือเอาจิตใจของเราเป็น **สถาบันสำหรับเป็นที่ตั้ง ถืออาศัย แห่งพระธรรม.**

ข้อที่ ๓. ที่เป็นวิธีปฏิบัติ ก็อยากจะพูดตามพอใจ เพราะว่าคนอื่นเขาอาจจะไม่พูด ว่า **การใช้อำนาจในชั้นเศกการ ที่มันถูกต้องตามทางของพระธรรม. เมื่อเห็น**

ว่ามันเป็นการถูกต้องตามคลองธรรม ประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้ว ก็ใช้อำนาจอย่าง
เผด็จการ ที่จะให้มันเป็นเช่นนั้น; ไม่น่าไว้อืออยู่ด้วยประชาธิปไตย.

เดี๋ยวนี้เขากำลังเกลียดคำว่า “เผด็จการ”; นั่นมันความหมายอื่น. **เผด็จการ**
ในที่นี้ มันมีความหมายเพื่อหลักของการกระทำ **วิธีการกระทำอย่างเฉียบขาด**
รุนแรง รวดเร็ว ไม่โหด ไม่เฉื่อยช้า; ก็ทำอย่างนั้น ในเมื่อมันถูกต้องตามทาง
ของพระธรรม. ในการเว้น การทำลาย ก็ทำลายมันเสียให้สิ้นซาก.

อย่างที่จะทำลายของง่าย ๆ ซ้ำที่ที่สุด คือ **เลิกอบายมุข** อย่างนี้ ก็ไม่มีใคร
ทำจริง; มันไม่มีโอกาสจะทำจริงเพราะว่าฝ่ายแพ้แก่อำนาจของกิเลส. อบายมุขยังเต็ม
ไปหมด แม้แต่ในหมู่พุทธบริษัทเอง ก็ยังมีระดับใดระดับหนึ่ง : **คือน้ำเมา เทียว**
กลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านการทำงาน;
อย่างนี้ก็ยังมิอยู่ในหมู่พุทธบริษัท, แม้แต่ในหมู่พุทธบริษัทที่เป็นบรรพชิต เป็นพระ
เป็นเณรด้วยซ้ำไป.

ไปกิตฺตฺเถเกิดว่า **เมื่อมีกิจทำการทำงาน เป็นอบายมุขข้อไหน?** ถ้าพระ
เถระอนันตวิหิงง์เพลงอยู่ เป็นอบายมุขข้อไหน? ไม่ต้องมีใครมาช่วยตัดสิน ตนตัดสิน
ได้เอง ว่าเราไม่เผด็จการต่ออบายมุขเหล่านี้, คือมันไม่จริงอย่างที่พระพุทธเจ้าทรง
ประสงค์ให้มันจริง : จริงอย่างเผด็จการ ในการเว้นที่ควรเว้น ในการทำลายกิเลสให้
มันสิ้นซาก.

อีกทางหนึ่งในส่วนที่จะสร้างสรรค์ หรือพัฒนา ก็ให้ทำอย่างเผด็จการ,
คืออย่ามัวรีรอ โหด ให้มันถูกต้อง ให้มันเต็มเปี่ยม ให้มันทันกับเวลา; นี่เรียกว่า
เผด็จการ. **ถูกต้อง** ความหมายหนึ่ง, **ครบถ้วนสมบูรณ์** นั่นอีกความหมายหนึ่ง,

และ **ทันแก่เวลา** อีกความหมายหนึ่ง, รวม ๓ ความหมายนี้แล้ว มันต้องใช้วิธีเผด็จการ ; **ประชาธิปไตยใช้ไม่ได้กับกิเลส** คือในการปฏิบัติธรรม มัวโอ้อ้ออยู่ไม่ได้ ต้องใช้วิธีเผด็จการ.

นี่สรุปความในข้อนี้ กันความพินเพื่อนเสียที่ว่า **การปฏิบัติคือปฏิบัติให้**
หันอำนาจของธรรม, ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์จากธรรม, แล้วก็ **ปฏิบัติอย่าง**
เผด็จการ. ใน ๓ อย่างนี้ จะเรียกให้เหลือเพียงคำเดียวก็ได้ **คือว่า ให้ประกอบไป**
ด้วยธรรม. ที่เราทำให้หลุดพ้นจากธรรม นั่นก็คือ ธรรม, คือประกอบไปด้วยธรรม,
ที่ทำให้ได้รับประโยชน์จากธรรม. นั่นคือให้ประกอบด้วยธรรม แล้วเผด็จการให้มัน
ถูกต้อง ให้มันเต็มเปี่ยม ให้มันทันแก่เวลานี้ก็เรียกว่า ให้ประกอบไปด้วยธรรม. ฉะนั้น
วิธีปฏิบัติไปรวมอยู่ที่ว่า ให้ประกอบไปด้วยธรรม หรือประกอบอยู่ด้วยธรรม; ขอ
ให้ใช้คำว่า “ธรรม” ในความหมายที่กว้างทุกซ์ ให้ได้รับประโยชน์ควรแก่การเป็นมนุษย์
นี่เป็นหลักใหญ่.

การจะกระทำอะไรให้ประกอบไปด้วยธรรม มีธรรมเป็นสรณะ มีธรรม
เป็นที่พึ่ง **นี่ก็มีข้อความที่ได้ตรัสไว้มาก.** ในวันนี้ขอจะเอามาพูดเป็นอุทาหรณ์
เป็นเครื่องสาธกสักเรื่องหนึ่ง คือ ข้อความ ในพระสูตรที่เรียกว่า จักกวัตติสูตร; ลอง
ฟังดู :-

พึงสังเกตแนวปฏิบัติงานของคนโบราณ

เนื้อเรื่องมันมีว่า พระเจ้าจักรพรรดิที่ครองสมบัติ มีจักรแก้ว เครื่องบันดาล
ให้เกิดความสำเริง ตามความประสงค์ทุกอย่างทุกประการ. พอได้ฟังอย่างนี้ อ้อาเพื่อ

กัน ว่ามันจะได้ที่ไหน มันจะมีได้อย่างไร; อย่าเพ้อฝัน เทียมมันจะโง่ จนถึงกับว่าตัวเองเป็นจักรพรรดิอยู่แล้วยังไม่รู้.

พระเจ้าจักรพรรดิครองราชสมบัติ มีจักรแก้วที่ประเสริฐวิเศษอะไรที่สุด ที่สำหรับบันดาลให้เกิดประโยชน์ตามที่ตนต้องการ. **มีจักรแก้ว, นี่คล้ายคนใช้ที่ดี** ต้องการอะไรได้อย่างนั้น. ที่ต่อมาพระเจ้าจักรพรรดิองค์นั้นระแอม อายุมากแล้ว แก่แล้ว ก็ไปบวชเสีย ก็ตั้งลูกชาย เลือกกษัตริย์ที่สุด, เรียกให้พระชนนี ก็นั่ง-โอรส ที่ดีที่สุดในฐานะผู้สืบทอดราชสมบัติ. พอลูกคนนั้นขึ้นมามีราชสมบัติ จักรแก้วหายไปแล้วเลย ไม่รู้ไปไหน. ภายหลังเด็กหนุ่มคนนั้นก็ไปหาพ่อที่โน่นว่า ทำอย่างไร เทียมจักรแก้วหายไปแล้ว. พอยกบอกริธีจะทำให้จักรแก้วกลับมามีอีก ข้อความในจักรกัทธิสูตร ก็ว่าอย่างนี้.

ที่นี้จะให้จักรแก้วกลับมามีจะทำอย่างไร ก็มีว่า : **ศรัทธา สมาธิ มุขีเยว นิสสยา - ลุกเขย, องค์อภัยธรรมะ;** อภัยธรรมะนี้หมายความว่า **ให้ไว้ธรรมะเป็นหลัก;** ไม่ใช่มันเป็นวัตถุสิ่งของ อย่าไปอาศัยมันอย่างวัตถุ. อภัยธรรมะอย่างเดียวกันนั้น. ขยายความออกเป็นว่า :

ธมฺมํ สกฺกโรนฺโต - สักการะธรรมอยู่; **ธมฺมํ คุรฺกโรนฺโต** - เคารพหนักแน่นในธรรมะอยู่; **ธมฺมํ มาณนฺโต** - นับถือธรรมะอยู่; **ธมฺมํ ปูเชนฺโต** - บูชาธรรมะอยู่; **ธมฺมํ อปฺยาจยาไมน** - นอบน้อมต่อธรรมะอยู่. คำพูดหลายคำแต่ความหมายตรงกัน; แต่ถ้าวัดความต่าง มันก็จะได้ความต่างนิด ๆ : **สักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ต่อธรรมะอยู่.** คงอธิบายกันได้เอง สักการะธรรมะอย่างไร, เคารพธรรมะอย่างไร.

ความต่อไปก็มีว่าจงเป็น **ธมฺมชโย** - มีธรรมะเป็นธงชัย; **ธมฺมเกตุ** - มีธรรมะเป็นธงประดับ; **ธมฺมาธิปเตยฺโย** - จงมีธรรมะเป็นอธิปัตติเดช.

ธมฺมชโย - มีธรรมะเป็นธงชัย, **ธมฺมเกตุ** - มีธรรมะเป็นธงประดับ; บางคนอาจจะไม่ทราบว่ **ธง** นั้นมีอยู่หลายชนิด : ยังมีคำว่า **ปตฺวค** แปลว่า **ธงแผ่นผ้า** นั้นอีก. ภาษาที่เขารักก็มีหลักเกณฑ์ เป็น ศันติภาษา มันจะมีคำจำกัดเฉพาะ ๆ อย่างนี้: ถ้า **ธช** แปลว่า **ธง** ก็คือ **ธงชัย** สำหรับไปรบอะไรให้ชนะ เป็นธงประจำกองทัพธงชัย; **เกตุ** นี้ **ธงประดับ** แสดงความสวยงาม ความเป็นใหญ่ประดับให้มันน่าเลื่อมใส. **ธงปตฺวค** ธงแผ่นผ้าคล้ายกับว่าเป็นสัญลักษณ์อะไรอันหนึ่ง ที่ทำงานทำการอะไรสักอย่างหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้มีเอ๋ยถึงแต่ **ธมฺมชโย** - มีธรรมะเป็นธงชัย, **ธมฺมเกตุ** - มีธรรมะเป็นธงประดับ, **ธมฺมาธิปเตยฺโย** - มีธรรมะเป็นอธิปัตติ; สรุปความ ๓ คำนี้ ก็ว่า มีธรรมะเป็นดังสูงสุด, **ถ้ามิ่งอันสูงกว่าธรรมะเลย, แล้วก็มีธรรมะเป็นเครื่องออกหน้า** เป็นเครื่องประกาศ เป็นเครื่องแสดง ว่าเรามีอย่างนี้ เราทำอย่างนี้ เราต้องการอย่างนี้.

แล้วก็สอนต่อไปว่า ให้ทำการรักษา ในที่ที่ควรทำการรักษาทั้ง **หลาย ธมฺมิกิ รกฺขาวณคฺคฺติ สํวิทฺสสุ** - ลูกจงจัดแจงอารักขา บัณฑิตกัน ค้ำครองที่ประกอบด้วยธรรม.

ฟังดู : ทำการ **รักษา บัณฑิตกัน ค้ำครอง** ชนิดที่ประกอบไปด้วยธรรม; เพราะมันมีการรักษาค้ำครองบัณฑิตที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรม. ที่กันเราทำกันอยู่โดยมากเวลานี้ จะครองบ้านครองเมือง มันมีปัญหาว่ มันประกอบไปด้วยธรรมหรือไม่?

ที่นี่ ให้มีการรักษา บังคับกัน กลุ่มครอง ที่ประกอบไปด้วยธรรมนั้น ทำไป
ในใคร? ทำไปในบุคคลเหล่านี้: คือทำไปใน **อนุตฺตมสุมิ** – คนที่แวดล้อมใกล้ชิด;
พลกายสุมิ – พลกาย คือทหาร หรือว่าข่มกำลังทั้งหลาย;

ขตุติเยสุ อนฺยฺยเตสุ – ในพระราชาที่รอลำดับลงไป; เพราะนี่เป็น
จักรพรรดิ มีพระราชา มีรองอันดับลงไปขึ้นอยู่ด้วยมาก;

พราหมณคหปติเกสุ – ในพราหมณ์ และ คหบดี. พราหมณ์ คือพวก
ผู้มีความรู้ ครอบาจารย์, คหบดีคือผู้มั่งคั่ง; ทั้งในผู้มีความรู้ และผู้มั่งคั่ง จะ
ต้องจัดการให้ดี.

เนคมขานปฺเตสุ – ทั้งในนครและในชนบท คือในเมืองหลวง และใน
หัวเมืองออกไป.

สมณพราหมณฺเสุ – ในสมณพราหมณ์ คือพราหมณ์ ที่เป็นสมณะ ที่เป็น
นักบวช ที่ปฏิบัติเพื่อพ้นจากโลก.

มิคปฺกฺขิสุ ในสัตว์เดรัจฉาน ทั้งนก และเนื้อทั้งหลายด้วย.

เอาแต่ใจความว่า **ให้ทำความคุ้มครองที่เป็นธรรม** ในบรรดามนุษย์ที่เนื่อง
อยู่กับพระจักรพรรดิ ตั้งแต่สูงส่งลงไปจนถึงต่ำสุด กระทั่งสัตว์เดรัจฉานด้วย เรียกว่า
ทำการรักษาบังคับ กลุ่มครอง ที่ประกอบไปด้วยธรรมที่สมบูรณ์ นี่ก็มีความหมายสำคัญ
อยู่ที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม.

คำสอนต่อไปก็มีว่า มา เว เต ตาต วิชิต อธมฺมกาโร ปวตฺติตฺต-
 ดูก่อนพ่อ, เรียกลูกว่าพ่อ. ในแว่นแคว้นของเธอ ระวางอย่าให้การกระทำที่ไม่เป็น
 ธรรม มันมีอยู่หรือเป็นไป, คือ ระวางธรรม อย่าให้มันเกิดขึ้น มีอยู่หรือเป็นไป:

เย เต ตาต วิชิต อธมา เตสฺสจฺจ ธนํ อนุปฺปทฺชฺเชยฺยาสี - ดูก่อนพ่อ,
 ในแว่นแคว้นของเธอ... คนพวกไหนมันยากจน ไม่มีทรัพย์ ก็จงจัดให้คนพวกนั้นได้
 มีทรัพย์. นี่ก็เป็นที่ยอมรับว่า เรื่องทรัพย์สินมันสำคัญ เพราะถ้าไม่มีทรัพย์ มันก็อยู่
 ไม่ได้; ฉะนั้นเราต้องทำอะไรให้มันมีเงิน ถึงกับไม่มีทรัพย์ คลังข้าวธัญให้เขามีทรัพย์.
 นี่เรากำลังลำบากกันอยู่ทั่วทุกหัวระแหง จากคนที่ไม่มีทรัพย์; จะโดยอะไรก็ตาม : เขา
 ไม่มีทรัพย์ โดยมันเลวทรามซึ่งเกี่ยวข้องหรือมันไม่มีทรัพย์ แล้วมันจะทำความลำบากยุ่งยาก.
 ฉะนั้นพระจักรพรรดิพ่อ จึงสอนให้ลูกที่จะเป็นจักรพรรดิต่อไป ว่า **จงจักจงทำให้คนที่**
ไม่มีทรัพย์นั้นให้มันมีทรัพย์เสีย; นี่ก็เรียกว่า ประกอบไปด้วยธรรม.

สอนต่อไปอีกว่า เย จ เต ตาต วิชิต สมณพราหมณา - ดูก่อนพ่อ,
 ในแว่นแคว้นของเธอ ของลูกนะ จักมีสมณพราหมณ์ทั้งหลาย;

มทปฺปมาทา ปฏิวีธา - ผู้เว้นแล้วจากความมัวเมาและความประมาท,
 ขนฺติโสรวฺเจ นวิภูจา - ตั้งอยู่แล้วในขันติและโลภจะ เอกมตฺตานํ สมนฺติ - ทำ
 คนอันเอกของคนนี้ให้สงบระงับ, เอกมตฺตานํ ปรีนิพฺพาเปนฺติ - ทำคนอันเอก
 ของตนให้ปรีนิพพาน, คือเย็นสนิท.

สมณพราหมณ์ที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ มีอยู่ในแว่นแคว้น คือเป็นสมณพราหมณ์
 ที่แท้จริง. เต กาเณน กาลิ อูปฺสงฺกมิตฺวา - เธอจงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น;

ปริปัญฺเจยฺยาสิ ปริปัญฺเฑยฺยาสิ - จงไปตาม, ไปสอบถาม; ก็ ภนฺเต กุสฺลํ? - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ, สิ่งใดเป็นกุศล หรืออะไรเป็นกุศล; ก็ ภนฺเต อกุสฺลํ? - อะไรเป็นอกุศล?, ก็ สวณฺหํ? - อะไรประกอบไปด้วยโทษ; ก็ เสวิตัพฺปํ? - อะไรควรเสทกบ ก็ น เสวิตัพฺปํ? อะไรไม่ควรเสทไม่ควรคบ.

ก็ เม ภริยมานํ ทิฆรคฺคํ อหิตาย ทุกฺขา ย อสฺส? - อะไรเมื่อกระทำแล้วเป็นไปเพื่อความไม่เป็นประโยชน์และเป็นทุกข์ตลอดกาลนาน;

ก็ วา ปน เม ภริยมานํ ทิฆรคฺคํ หิตาย สุขาย อสฺส? - อะไรทำแล้วเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลตลอดกาลนาน.

เตสํ สุตฺวา - เมื่อเธอได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว; ยํ อกุสฺลํ ทํ อภินิเวชฺเวยฺยาสิ - สิ่งใดที่เป็นอกุศลก็พึงตเว้นจากสิ่งนั้น; ยํ กุสฺลํ ทํ สมาหฺยวตฺเตยฺยาสิ - สิ่งใดเป็นกุศลสมฺวาหนเอาด้วยดีซึ่งสิ่งนั้น ประพฤติให้เป็นไปอยู่.

อิทํ โข ตาต ตํ อริยํ จกฺกวตฺติวตฺตํ - ดูก่อนพ่อ, นี่แหละเป็นวัตรของพระจักรพรรดิ อันเป็นอริยะ; มีคำว่า “อริยะ” กำกับอยู่ด้วย. พระจักรพรรดิแบบที่ไม่เป็นอริยะก็จะมี; วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิที่เป็นอริยะ นี่เป็นอย่างนี้.

ทั้งหมดขอให้สังเกตดูให้ที่จะพบว่า มีประกอบอยู่ด้วยธรรม; การที่จะประกอบอยู่ด้วยธรรม คือทำอย่างนี้, ทำอย่างพวนี้ : อาตฺถยธรรม เคารพธรรม นิยธรรม เน้นเรื่องเชษฐ - คัมภีรอนบถกันโดยธรรม ในบุคคลหรือในสัตว์ที่ควรคัม-

ครองบ๊องกัน **อย่าให้ธรรมเกิด** ขึ้นมาในแว่นแคว้น **จัดให้คนทุกคนมีทรัพย์** พอควร
แก้ทุกข์ **สมณพราหมณ์** ที่เว้นจากความประมาทหัวเมา มีขันติโสรัจจะ ทำคนให้
สงบระงับแล้ว **ให้เข้าไปหา** ให้ถามซักไซ้ไล่เลียงทุกอย่างทุกประการ เกี่ยวกับความ
ผิดความถูก ; เว้นความผิดเสีย แล้วก็เอาแต่ความถูกเป็นเบื้องหน้า.

ภษัตรีขุหนุ่มนั้นกลับมากล้องบ้านเมือง ตามแบบที่พ่อเขาสั่งอย่างนั้น ไม่
เท่าไรจักรแก้วกลับมา ; พอลจักรแก้วกลับมา ก็ทำอะไรได้อย่างพระจักรพรรดิอีก คือ
มีอะไรเต็มตามที่พระจักรพรรดิจะมี.

ถ้าเรื่อกิดคิดว่า จักรพรรดิที่อื่น แว่นแคว้นที่อื่น มันไม่ได้เกี่ยวข้องกับ
กับเรา ; แต่ถ้เราเอาแว่นแคว้นของพระจักรพรรดินั้น มาอยู่ที่ตัวของเรา : ร่างกาย
ของเรา **ชีวิตของเรา** ตัวของเรา ก็ **เป็นแว่นแคว้น** และ **จิตของเรา** มันจะ **เป็น**
พระจักรพรรดิ ; คล้ายกับว่า เรื่อบรมจิตตามหลักเกณฑ์อย่างนี้ จิตก็จะเป็นจักรพรรดิ
ครองแว่นแคว้นคือร่างกายนี้. นี่จะ **เลาหลักที่เรื่อกว่า** “**ประกอบอยู่ด้วยกรรมของ**
พระจักรพรรดิ” ที่จะเป็นใหญ่เหนือทุกสิ่ง ชนะทุกสิ่ง มีอำนาจเหนือทุกสิ่ง มาทำให้
แก้ตัวได้ โดยวิธีอย่างนี้. ขอให้สนใจในความหมายอย่างนี้ดีกว่า.

ที่นี่ ข้อความยังมีต่อไปอีกหน่อยหนึ่งว่า เมื่อพระราชทานู่นี้ เขาทำคนให้
จักรแก้วกลับมาแล้ว ก็ใช้จักรแก้วนั้นเป็นพาหนะไปตามทิศต่าง ๆ ไปที่ไหนก็มีคนต้อนรับ.
พระราชานเล็ก ๆ ทั้งหลายก็ยอมมอบกายถวายชีวิต มอบทรัพย์สินสมบัติ แล้วขอให้ช่วยสอน ;
พระจักรพรรดิองค์นี้ก็สอน ซึ่งไม่มีอะไรมากไปกว่า ๖ คำ.

คำสอน ๖ คำ : **บาโณ น หนตฺตพฺโ** - **ถึงที่มีชีวิตอย่าไปข่มมัน ;**
อทินฺนํ นาทตฺตพฺ - **ของที่เขาไม่ให้มัน อย่าไปเอามัน ;** **กามสฺส มิจฺฉานํ จริตฺตพฺ**

— ความประพฤตินิตทางกามนั้นอย่าไปประพฤติมัน; **นุสา น ภาสิตพพา** — คำพูด
เท็จ อย่าไปพูดมัน; **มขขัน ปาตพพิ** — ของเมาอย่าไปดื่มมัน; **ยถาภุตตยจ**
ภุญชถ — จงบริโภคตามที่ควรบริโภค; **ก็อ เป็นอญ์แต่พอคี่ ถูกต้อง.**

นี่ **ผลกัทำคณที่สุก** ที่เขาสอน ก็คืออย่างที่เราเรียกว่า **ศีล ๕ บั๊** : **ให้กิน**
ให้อยู่ตามที่ควรจะกินจะอยู่; เดียวกันมันประพฤตินิตกันเสียจะทุกข้อ และที่มัน
คึกมากที่สุก ก็ที่ไป กินอยู่เกินไปกว่าที่ควร จะกิน; เพราะกิเลสมันกิน ไม่ใช่
สติปัญญามันกิน มันก็เกิดความสงบเป็นสุขไม่ได้.

ขอให้ประพฤติกินเสียใหม่เด็ก, หรือว่าตัวเองเป็นจักรพรรดิได้แล้ว **ทีน**
ก็ไปเที่ยวไปสอนผู้อื่น ก็สอนเพียง ๖ ข้อนี้. ถ้าพ่อเป็นจักรพรรดิแล้ว ก็สอนลูก
สอนหลาน สอนเหลน ให้มีธรรมะ ๖ ข้อนี้ก็พอ. เรื่องมันก็จะจบกัน สำหรับ
คำว่า **ประกอบคัวัธธรรม เป็นอญ์อย่างถูกต้อง : ถูกต้องตามธรรม.**

นี่ยกตัวอย่างในพระบาลีมาให้ฟังสักเรื่องหนึ่งแล้วอย่างนี้; ยังมีมากเรื่อง,
ส่วนที่ว่าจะ **ทำอะไรให้เป็นธรรม** จนถึงกับว่า **มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นหงอน**
กันแล้วกัน; **หงอน**นั่นมันเป็นที่เชิดชู **มีธรรมเป็นธงชัย** ก็คือ เท่ากับเป็นอาวุธ สำหรับ
จะรบให้ชนะ. **มีธรรมเป็นหงอน** ครองนี้สำหรับอวก สำหรับประกาศตัว ก็ยังทำ
อย่างนี้ อย่างที่ว่า : **คือประกอบอยู่ด้วยธรรม.**

ปัจจุบัน เสื่อมศีลธรรม ต้องช่วยกันแก้ไข

ทีนี้ เวลาเหลืออยู่เล็กน้อย ก็จะพูดถึงจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะพูด ก็จะพูด
ถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน ว่าเราจะใช้อำนาจจัดการกันอย่างไร; **ในเมื่อเดี๋ยวนี้มีการ**

เดือนทางศีลธรรมอยู่, มีการกระทำผิดเกี่ยวกับศีลธรรมอยู่; เพราะว่าสถาบันนั้นๆ เดินไปในทางที่ผิด ก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง. “เข้าไปเกี่ยวข้อง” ไม่ใช่หมายความว่า ไปหาเรื่องอะไร; แต่ต้องไป **จัดการแก้ไขให้ถูกต้อง** แยกออกไป ๒ ประเภทคือ : **สถาบันทางรูปธรรม**, กับ **สถาบันทางนามธรรม**, เพียงเท่านี้ ก็จะกินความหมดไม่มีอะไรเหลือ.

สถาบันทางรูปธรรม เช่น **สถาบันทางการศึกษา** **สถาบันทางการปกครอง** **มีปณิชนียวัตถุ** **ปณิชนียสถาน** **ปณิชนียบุคคล** ซึ่งได้รับการนิยามอยู่; นี่ก็เป็นสถาบัน.

สถาบันที่สำคัญคือ สถาบันทางการศึกษา ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ให้เป็นการศึกษาที่ถูกต้อง; แต่ว่าเราเริ่มแต่การศึกษานิติเพื่อปากเพื่อท้อง : โรงเรียน ประถม มัธยม วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ล้วนแต่สอนเรื่องปากเรื่องท้องทั้งนั้น. สถาบันการศึกษาทั้งหมดในประเทศหรือในโลกนี้ มันเป็นหาสของปากของท้องอยู่มากเกินไป. สถาบันที่ทรงอำนาจนี้ กำลังดำเนินไปผิดๆ ต้องเกี่ยวข้อง ต้องแก้ไข.

สถาบันการปกครองทุกระดับ ทุกชนิด ทุกอย่าง ไม่ประกอบไปด้วยธรรม, ประกอบไปด้วยอำนาจของกิเลสที่เห็นแก่ตัว มันจึงมีโกสาลหวนวาย ระส่ำระสายยุ่งยาก ไปหมด; ต้องเกี่ยวข้อง ต้องแก้ไขสถาบันที่ทรงอำนาจในการปกครองนั้น ให้ประกอบไปด้วยธรรม ที่ผิด ทำเสียให้ถูก; พูดยกกันอย่างนี้สั้นๆ.

สถาบันที่เคารพนับถือ นับตั้งแต่ **โบสถ์** **วิหาร** **พระเจดีย์** หรือ **วัตถุที่ควรเคารพ** กระทั่ง **บุคคลที่เป็นปณิชนียบุคคล** ที่ผิดอยู่ ที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรมนั้น ทำให้มันถูกต้อง คือมันไร้ความหมาย ทำให้มีความหมาย อย่าให้เตลิดเปิดเปิงไปใน

ทางมงาย. เตียวนี้เรามีอะไรสำหรับบูชา เคารพนับถือนี้ เสียขอบเขต ไปในทางของความมงาย ก็จัดเสียใหม่.

ถ้ามีวัตถุ ที่เป็น **ปุษนียวัตถุ** กับ **ปฏิบัติลวัตถุ**นี้ให้ถูกต้อง; เช่นว่าเราจะมีพระพุทธรูปไว้บูชา หรือจะมาแขวนไว้ที่คอกก็ตาม ต้องปฏิบัติทั้งสองสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้อง; ก็จะได้รับประโยชน์ตรงตามที่ควรจะได้รับ. นี่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง เข้าไปแก้ไข อย่างที่เอาพระเครื่องมาแขวนที่คอกนี้ อย่างกลายเป็นเรื่องมงาย แต่ให้กลายเป็นเรื่องที่ถูกต้อง; นับตั้งแต่วันที่เพื่อเตือนสติหรือเพื่ออะไรก็ตาม ก็ให้มันเป็นไปอย่างถูกต้อง : แขวงพระพุทธรูปองค์นอกอยู่ที่คอกที่หน้าอก, แขวงพระพุทธรูปองค์ในไว้ในใจ อยู่ข้างใน. ถ้าคนยังทำไม่เป็นอย่างที่แขวนข้างใน ได้แต่แขวนข้างนอก นี่แขวนกันมงายไปเลย; อย่างนั้นมันไม่ถูก. **ต้องแก้ไขให้พระพุทธรูปที่แขวนอยู่ที่คอก** ให้กลายเป็นพระพุทธรูปเจ้าจริง ที่ไปแขวนอยู่ที่ใจ; อย่างนี้เรียกว่ามันเป็นการแก้ไข.

แม้ในทางรูปธรรม มี **โบสถ์ วัด วาราม วิหาร พระเจดีย์** ก็ใช้ให้ถูกต้องมีให้ถูกต้อง; อย่าให้มันเสียเปล่า เปลืองเปล่า ๆ เพราะว่ามันแพง. ถ้ามันแพงแล้วก็กลับไม่ได้ประโยชน์ กลับทำให้มันมงาย เตือนครั้น; อย่างนี้ก็เรียกว่าไม่เป็นธรรมแล้ว, ไม่ประกอบไปด้วยธรรมแล้ว. ฉะนั้นระวังให้ดี : ระวังโบสถ์วิหาร วัด วารามนี้มันอยู่อย่างประกอบไปด้วยธรรม หรือว่าไม่ประกอบไปด้วยธรรม; อย่าเข้าใจไปว่าพอสักว่า มี แล้วจะประกอบไปด้วยธรรม.

ที่นี้ อีกประเภทหนึ่งเป็น **สถาบันทางนามธรรม** : การศึกษาใน **คัมภีร์** **วินัย** **ญาณ**, การปฏิบัติใน **คัมภีร์วินัย**, การเผยแพร่ใน **คัมภีร์วินัย**, ที่มันไม่ถูกที่นั่น ทำเสียให้ถูก.

ศึกษาในค้ำวญาณ นี้ ก็หมายความว่า ไม่ใช่เพียงแต่ว่า ให้มันมีใช้ตามสะดวกสบาย หรือกระทั่งไปสวรรค์; อย่างนี้ยังใช้ไม่ได้, ยังไม่ใช่ทางญาณ, ถ้าทางญาณ **ต้องให้เป็นไปเพื่อกำจัดกิเลส** หรือว่าเพื่ออยู่เหนือโลก ข้ามขึ้นให้พ้นจากโลก; นั่นจึงจะเรียกว่าทางญาณ, ถ้าไม่อย่างนั้นยังเป็นทางโลก เป็นทางกายอยู่ เป็นความสุขทางกายอยู่, ถ้าเป็น **ความสุขทางญาณ** ก็คือญาณมันพ้นจากกรอบบ่วงของกิเลส เมื่อมีการศึกษาในค้ำวญาณ เพื่อให้มันเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางญาณ.

ถ้าเราเรียนธรรมะเพื่อไปรับจ้างสอนเอาเงิน มันก็ไม่ใช่ทางญาณ, หรือว่าเรียนธรรมะ สวดธรรมะ ท่องธรรมะ เพื่ออวดคน อย่างนี้มันไม่ใช่ทางญาณ, ถ้าเป็นเรื่องทางญาณ มันต้องเรียนเพื่อจะให้เป็นบัณฑิต สำหรับที่จะเข้าถึงเรื่องทางญาณ, ต้องมี **การปฏิบัติทางญาณ** นั้น ไม่ใช่เพื่อเงินเพื่อชื่อเสียงเพื่ออะไร; แต่เพื่อความรอดพ้น; แล้วก็ได้รับผลออกมา ก็เป็นความรอดพ้นในทางญาณ.

ที่นี้ **การเค้นค้ำในทางญาณ** ก็อย่าเพื่อสอนแต่เรื่องปากเรื่องท้อง สอนให้คนรู้จักอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ เค้นค้ำนี้เราดูเราสามารถเก่ง แต่ในทางหาสิ่งต่าง ๆ มาบำรุงบำเรอ ให้ได้รับความพอใจ ความสุขความเพลิดเพลิน แต่เราไม่มีการที่จะมีความรู้สำหรับป้องกัน อย่าให้ปัญหามันเกิดจากสิ่งเหล่านี้ มีเงินมีทองมีทรัพย์สินสมบัติ มีอะไรก็ตาม ที่ว่าอยากจะมีกันนัก แต่ว่ากลายเป็นความทุกข์ยากลำบาก ที่เกิดเพราะสิ่งเหล่านี้ เราไม่มีเครื่องป้องกัน ถ้าไม่มีเครื่องป้องกัน ก็ต้องมีความรู้ทางญาณ ปฏิบัติทางญาณ แล้วเราจะป้องกันไม่ให้มีความทุกข์จากสิ่งที่เรามี คนเขียมนั้นใจ ใจในการที่จะไปหาสิ่งต่าง ๆ มาทำให้ตัวเองให้เป็นทุกข์ ไม่หาสิ่งที่จะมาป้องกันความทุกข์ นี่สถาบันที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องของทางรูปธรรม การศึกษาทางการปกครอง ทางการเคารพบูชา

จัดให้มันถูกต้อง ทางนามธรรมก็ให้มันถูกต้องในทางวิญญาณ ทั้งการศึกษา ทั้งการปฏิบัติ ผลของการปฏิบัติ ตลอดถึงเผยแพร่สั่งสอนต่อไป ให้เป็นเรื่องทางวิญญาณให้มากขึ้น มันมีมากเท่าไรมันก็จะคุ้มครองโลกมากขึ้นเท่านั้น.

ผลของการมีศีลธรรม เมื่อใช้สถาบันที่มีอำนาจถูก

นั่น ข้อสุดท้าย ก็จะพูดถึงผลของความมีศีลธรรม ในเมื่อเราได้ใช้สถาบันที่มีอำนาจเหล่านี้นี้ถูกต้องแล้ว ปฏิบัติต่อสถาบันที่มีอำนาจอย่างถูกต้องแล้ว ที่ควรเว้น เว้นเสีย ที่ควรทำให้มันทำให้มันขึ้นมา ใช้อำนาจเผด็จการให้ทันแก่เวลา ผลในทางด้านวัตถุนี้ มันก็เป็นเรื่องทางวัตถุ บุคคลเป็นสุข สังคมเป็นสุข ประเทศชาติเป็นสุข.

อากรที่ตรัสไว้ในบาลี แห่งหนึ่ง **ว่า**การบัญชาของพระราชาที่บัญชาถูกต้องแล้ว มีผลขึ้นมา คือ**ผลเมืองสมบูรณ์ด้วยหน้าที่** ลองฟังคำของพระพุทธเจ้า ท่านต้องการอะไร สำหรับความเป็นพระราชาที่ดี ที่จัดทำหน้าที่ของพระราชาถูกต้องแล้ว.

ข้อหนึ่ง ว่า **ผลเมืองสมบูรณ์ไปด้วยหน้าที่** เที่ยวนี่ผลเมืองไม่มีอาชัพ ไม่มีหน้าที่ตามที่เป็นจริง ที่ควรจะทำกันอยู่เป็นจำนวนมาก; นี่ก็เรียกว่าก็ยังไม่ได้รับผลนี้.

ข้อสอง **ไม่อาจจะเกิดการเบียดเบียนโดยประการใด ๆ** เพราะทุกคนมันสมบูรณ์ด้วยหน้าที่ มันก็ไม่มีทางที่จะเกิดการที่จะเบียดเบียนโดยประการใด ๆ.

ข้อสาม **ราชทรัพย์** คือ ทรัพย์สินสมบัติของประเทศของพระราชา นี่มันจะทวีเพิ่มขึ้นโดยเร็ว ถ้าประเทศนี้ประกอบอยู่ด้วยธรรม แล้วทรัพย์สินของพระราชา หรือทรัพย์สินของประเทศชาติ ของสาธารณะ ทรัพย์สินอะไรก็ตาม มันจะทวีขึ้นมาโดยเร็ว.

ข้อสี่ ประเทศนั้นหาเสียหนามไม้ได้ ทั้งภายในและภายนอก คือไม่มีข้าศึกทำอะไรได้.

ข้อห้า พลเมืองขึ้นชนอันดีตลอด อย่างที่เรามองดูกันด้วยสายตาอันเป็นมิตร เข้ากัน ได้สนิทเหมือนน้ำนมกับน้ำอย่างนี้.

ในที่สุต ทุกคนยินดีอยู่ในความสุขของตน ๆ : มารดายังบุตรให้เต็มร่าอยู่ นอก, เรือนไม่ต้องปิดประตู เป็นต้น นี่เป็นรายละเอียด. เมื่อมันไม่มีปัญหา ไม่มี ความยุ่งยาก ไม่มีความที่จะต้องกลัว สะงักหวาดเสียว ฉะนั้น งานมันก็สมบูรณ์ อยู่ใน การจัดทำที่ถูกต้อง; แม้จึงมีเวลาสำหรับอุ้มลูก เป็นสุขกับลูก ก็ยังมีเวลาที่เป็นสุขใน ครอบครัวยาว แล้วเรือนไม่ต้องปิดประตู. นี่หมายความว่าไม่มีใครทำอันตรายแก่ใคร.

นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสหลักเกณฑ์อย่างนี้ไว้ ด้วยความมุ่งหมายอย่างไร, หรือมีความหมายอย่างไร, ก็ลองไปคิดดู. ในที่สุตจะพบว่า มันครบถ้วนทุกอย่าง ที่มนุษย์ควรจะต้องการ; แล้วก็ควรจะอย่างนี้ ไม่ใช่อย่างอื่น; และไม่จำเป็นจะ ต้องมากไปกว่านี้ มันจะบ้า. ถ้ามันเลยมากไป มันก็เป็นเรื่องเพ้อฝัน ทำให้ลำบาก โดยไม่จำเป็น.

ถ้าว่าทางกันวัตร : **บ้านเมืองเป็นสุข** ดังคมเป็นสุข ประเทศชาติเป็นสุข; **กันจิตใจมีความปกติสุข ในสภาวะของศีลธรรม** : ก็อุปกติทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ทั้งทางจิต, กระทั่งว่าภาวะปกติตามธรรมชาตินี้ ทั้งในตัวคน ทั้งนอกตัวคน ปกติไปหมดแล้ว; นี่แหละคือผลของการที่มีศีลธรรม; เพราะว่าเราสามารถกระทำถูกต้อง ต่อทุก ๆ สถาบันที่ทรงอำนาจทุกชนิด ๆ.

สรุปความสั้น ๆ ก็ว่า ระวังอย่าให้มันเป็นอธรรม แต่ระวังให้มันประกอบอยู่ด้วยธรรมเท่านั้นเอง : **ให้ทุกอย่างเป็นไปตามธรรม** ถูกต้องตามธรรม ประกอบไปด้วยธรรม; อย่าให้มันเป็นอธรรมขึ้นมา. อย่างนี้เรียกว่า สถาบันทั้งหลายที่ทรงอำนาจนั้นได้รับการจัดแจงที่ถูกต้องดีแล้ว; ศีลธรรมก็สมบูรณ์, ผลของศีลธรรมก็ออกมาอย่างสมบูรณ์.

เรื่องที่บรรยายในวันนี้ ก็มีใจความอย่างนี้ สำหรับสถาบันที่ทรงอำนาจ อันเกี่ยวข้องกันอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม ในลักษณะอย่างนี้. ขอให้ช่วยกันจัด ช่วยกันทำ อย่างสุดความสามารถของทุกคน ๆ คน เพื่อให้มนุษย์ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม ตามความมุ่งหมาย.

หากมาก็ได้บรรยายมาจนหมดเรื่อง **หมดข้อความของสิ่งที่ทรงอำนาจแล้ว** ขอยุติการบรรยายนี้ไว้เพียงเท่านี้ ให้โอกาสแก่พระสงฆ์ท่านสาวกคนสาธยายในพระพุทธรูปอีกที่เป็นที่พึ่งแห่งกำลังใจ ให้กล้าหาญ ให้อำนาจ ในการที่จะประพฤติธรรม หรือประกอบด้วยธรรม ต่อไป.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๑๐ -

๘ มีนาคม ๒๕๑๘

สถาบันแห่งมิตรภาพ คือจุดเด่น แห่งความมีศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์โดยหัวข้อใหญ่ว่า ศีลธรรมประจำโลกเป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้
จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า สถาบันแห่งมิตรภาพคือจุดเด่นแห่งความมีศีลธรรม.

ขอให้ท่าน ทบทวน ถึงคำบรรยายในครั้งที่แล้วมา ซึ่งแสดงให้เห็นความ
เกี่ยวข้องกัน ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่เนื่องกันอยู่กับปัญหาทางศีลธรรม.

ในครั้งที่ ๘ ได้พยายามให้ทำความเข้าใจกัน ว่า สถาบันแห่งผู้มีพระคุณนั้น
เป็นรากฐานแห่งศีลธรรม. ถ้าคนเราไม่มีความรู้สึก ว่า ใครมีพระคุณ, หรืออะไรมี

พระคุณ ; ก็แปลว่าไม่มีความรู้สึกในทางของศีลธรรม, ถ้ายังมีความรู้สึกต่อสิ่งที่มีบุญคุณก็แสดงว่า จิตใจนี้ยังได้รับการอบรมให้มีศีลธรรม คือมีความรู้สึกที่ดีกว่าสัตว์.

ในครั้งที่ ๘ ได้พูดถึง สถาบันที่ทรงอำนาจ ว่ามันเกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรม : อำนาจภายในคือ อำนาจจิตเสถียร ก็ถึงกันออกไปสู่ความไม่มีศีลธรรม, อำนาจภายนอกก็แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือสิ่งที่ช่วยไปหาความที่ไม่มีศีลธรรมก็มีเหมือนกัน; แต่มีอำนาจอีกหลายอย่าง ที่จะบังคับให้มันคงอยู่ในศีลธรรม หรือมีศีลธรรมนั้น.

ส่วนในวันนี้จะพูดถึงสิ่งๆ หนึ่ง คือสิ่งที่เรียกว่า “นิรภาพ หรือ เมตตา” ว่า ยังเกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรม ในฐานะที่ว่า เป็นเครื่องวัด เป็นเครื่องแสดง ให้มองเห็นความมีศีลธรรมอย่างเด่นชัด.

อำนาจแห่งเมตตา หรือนิรภาพ นี้ เป็นอำนาจที่เร้นลับ; แม้ว่าจะเป็นอำนาจที่สูงสุด และมีกำลังมาก ก็ยังเร้นลับ; นอกจากจะเร้นลับตามลักษณะของธรรมะที่เห็นได้ยากแล้ว ก็ยังมีอยู่หลายชั้นเหลือเกิน ที่คนธรรมดาไม่ได้สนใจ ไม่ได้มองเห็นความเป็นนิรซึ่งกันและกัน ในระดับอันลึกซึ้งนั้น. ในวันนี้จะได้กล่าวถึงสิ่งนี้ พอให้เป็นเครื่องสังเกตอย่างทั่วถึง.

ทำความเข้าใจเกี่ยวกับไวยาหารกันก่อน

ก่อนที่จะกล่าวถึงสิ่งนั้นโดยตรง จะได้กล่าวถึงสิ่งที่เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่ง ที่เกี่ยวกับการพูดจา หรือการกล่าวนั่นเอง; สิ่งนี้จะเรียกว่าวาทไวยาหาร คือไวยาหารแห่งการกล่าว.

โฆหารแห่งการกล่าวมื่อยู่เป็น ๒ ชนิด หรือเป็น ๒ ชั้น คือเอาตามหลักในพระบาลีหลายแห่งด้วยกัน โดยเฉพาะในบาลี กัณเฑกัถลสูตร มัชฌิมนิกาย สรุปโจความได้ว่า มีวิพัสสุตถิกนอยู่เป็น ๒ อย่างในหมู่มนุษย์เรา :-

อย่างแรกเรียกว่า **ทิกุฐฐัมมิกะ** โฆหาร. **ทิกุฐฐัมม** แปลว่า **สิ่งที่มีมองเห็นอยู่แล้ว**, **ทิกุฐฐัมมิกะ** คือ **เขียนไปในสิ่งที่มองเห็นอยู่แล้ว เข้าใจกันดีแล้ว**; ได้แก่โฆหารพวที่ใช้พูดกันอยู่ทั่วไป ในหมู่มหาชน ซึ่งเป็นอย่างสมมุติ แล้วเข้าใจได้ทันที. เดียวก็จะแยกให้เห็นว่า เมื่อพูดถึงมิตรภาพในโฆหารนี้ หมายถึงอะไร.

ส่วนอีกโฆหารหนึ่งนั้นเรียกว่า **สัมปราชิกะ** แปลว่า **อันไปจากนี้**; นี่เป็น **โฆหารที่เร้นลับ** ซ่อนเร้นอยู่, ต้องอธิบาย ต้องไต่ถามผู้รู้ คือมีความหมายเกินกว่าที่ชาวบ้านจะเข้าใจได้ทันที. อาจมอยากจะทำให้ท่านทั้งหลายเข้าใจคำๆ นี้ ให้ถูกต้องตามพระบาลี หรือถูกต้องอย่างที่เราเรียกว่าสมบูรณ์.

ที่แล้วนั้นเราเข้าใจไม่ถูกต้อง หรือถูกน้อยเกินไป เมื่อพูดว่า **สัมปราชะ** หรือ **สัมปราชิกะ** ก็จะหมายความว่า หมายถึงชาติหน้า, และก็เป็นชาติหน้าชนิดที่พอตายแล้ว จึงจะรู้ถึง. ความเข้าใจอันนี้ถูกต้องน้อยเกินไป, หรือจะเรียกว่าไม่ถูกต้องก็ได้; ถ้า **สัมปราชิกะ** นั้นแปลว่า **อันไปจากที่รู้ๆ กันอยู่ หรือเห็นๆ กันอยู่ หรือเข้าใจกันอยู่**.

ยกตัวอย่าง เมื่อกล่าวถึง **ผอกรรมที่จะให้ผล** ถ้าว่า **ทิกุฐฐัมมะ** นั้นแปลว่า **ทันควัน**, ส่วน **สัมปราชิกะ** นั้นแปลว่า **ในเวลาถัดมา, ลปรปรียาตะ** นั้นหมายถึงว่า **ถัดไปอีกนาน**; ในกรณีนี้ คำว่า **สัมปราชิกะ** แปลว่า **ในเวลาถัดมา**. ถ้าพูดถึง

เรื่องโลก เรื่องภพ ; **ทิวฐธัมมิกะ** หมายถึง **โลกนี้** อย่างที่เรารู้จักกันดี, **สัมปราชิกะ** หมายถึง **โลกอื่น** ที่เรายังไม่รู้จัก, **แต่มีได้หมายความว่า** **ต่อตายแล้ว ;** หมายความว่า ในเวลานี้ก็มีอยู่ แต่เราไม่รู้จัก ; เรียกว่า **โลกอื่น** ก็ได้, เรียกว่า **โลกหน้า** ก็ได้, แต่ไม่ต้องหมายความว่า **ต่อตายแล้ว**.

ความหมายทั่วไปที่เราใช้อยู่ ; **สัมปราชิกะ** หมายถึง **โลก ถึงภพ หรือ ภาวะอะไรที่ปรากฏต่อตายแล้ว** นี่แปลว่า **เราจะไม่เข้าใจดี ;** ฉะนั้น เราก็ฟังคำตรัสของพระพุทธเจ้าไม่ค่อยจะถูก. คำกล่าวในพระบาลีทั้งหลาย ที่ไม่ใช่คำตรัสของพระพุทธเจ้า เขาก็ใช้หลักเกณฑ์อย่างนี้.

ยกตัวอย่างด้วยเรื่องในสูตรกัณณกัตถลสูตร : มีผู้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า **วรรณะทั้ง ๔** คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ชูทร มันต่างกันไหม? **ถ้าตอบว่าต่างกัน** ดังที่เห็น ๆ กันอยู่ว่า **วรรณะกษัตริย์ และวรรณะพราหมณ์นั้น** ได้รับความเคารพนับถือไปในที่ทุกหนทุกแห่ง ; ส่วนอีก ๒ วรรณะนั้น ไม่ได้รับความเคารพนับถืออย่างนั้น. ตอบอย่างนั้นนั้นก็ถูก แต่**ถูกต้องภาษาชาวบ้าน**, อย่างที่เรียกว่า **ทิวฐธัมมิกะ** คือชาวบ้านก็เห็น ๆ กันอยู่. เด็ก ๆ ก็เห็น ๆ กันอยู่ว่า **วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์** ได้รับความเคารพนับถือ ; ส่วนอีก ๒ วรรณะนั้น เป็นชาวบ้าน เป็นลูกจ้าง ไม่มีใครเคารพนับถือ เห็นชัดอยู่แล้ว. นี่เป็นการตอบอย่างโหวตของทิวฐธัมมิกะ.

ถ้า**ถ้าตอบว่า ไม่ต่างกัน** ทั้ง ๔ วรรณะนั้นไม่ต่างกัน ; ทำบาปก็ได้ บาปด้วยกัน ทำบุญก็ได้บุญด้วยกัน ประพฤติธรรมเพื่อไปนิพพาน ก็ไปนิพพานได้ด้วยกันเสมอกัน ; อย่างนี้ **วรรณะทั้ง ๔** นี้ไม่ต่างกัน. ถ้าตอบอย่างนี้ เรียกว่า **ตอบด้วยสัมปราชิกโหวต** คือโหวตอื่นไปจากที่เขารู้อยู่ตามธรรมดาสามัญ.

ฉะนั้นขอ**ให้สนใจ** ว่า **เราจะต้องผูกจากกันเป็นทั้ง ๒ โวหาร** : โวหาร
ธรรมดาก็ผูกเป็นกันอยู่แล้ว ; แต่โวหารที่เป็นสัมปรายิกะ ไม่ค่อยจะได้ใช้ผูกกัน,
ที่มีความหมายเร้นลับนั้นแหละผูกกันไม่ค่อยจะเป็น. เพราะฉะนั้น ขอ**ให้สนใจ** ในอันนี้
เอาแต่เพียงว่า **ต้องไปถามท่านผู้รู้** เขาจะอธิบายให้ว่ามันเป็นอย่างไรในเรื่องนั้น ๆ คือ
เกินกว่าที่มนุษยธรรมอาจจะรู้สึกลอยได้เอง.

ศึกษาให้รู้จักความลึกซึ้งของถ้อยคำ

เมื่อพูดถึง **มิตรภาพ ในโวหารธรรมดาก็คือ เพื่อน** : เพื่อนกันเหล่านั้น
ก็เรียกว่ามิตรภาพ, เพื่อนทำบาป ทำชั่วกัน ก็เรียกว่ามิตรภาพ, เพื่อนที่ช่วยเหลือ
กันอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่ามิตรภาพ คือความเป็นมิตร ; อย่างนั้นมันเป็นโวหาร
ธรรมดา โวหารปฤชณ. โวหารอย่างนี้คนธรรมดาสามัญที่ผูกกันอยู่. แต่ถ้าผูกอย่าง
สัมปรายิกะ แล้ว ; **มิตรภาพ** เขาจะ **หมายถึงแต่เพื่อนแท้จริง**, ถ้าเพื่อน
เท็จจริง มันก็จะต้องพาไปสู่ผลดีเลิศ ก็แปลว่า มิตรที่จะช่วยให้บรรลุนิพพาน. โวหาร
สัมปรายิกะ หมายถึงเพื่อนอย่างนี้.

ที่นี้ยังมี**อีก**ไปกว่านั้นอีกว่า **มิตร** หรือ **กัลยาณมิตร** นั้นแหละ **ศีล ธรรมะ**
คือพระธรรม ; พระธรรมกลายเป็นมิตร. การเกี่ยวข้องกับพระธรรมนี้คือการมีพระธรรม
เป็นมิตร, เป็นมิตรภาพระหว่างคนกับพระธรรม. พระธรรมในที่นี้เล็งถึง อัฐธังคิกมัลก์
มีองค์ ๘ ประการ ; โศภนปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ ประการ คนนั้นชื่อว่า มีพระธรรม
เป็นกัลยาณมิตร. อย่างนี้เรียกว่า สัมปรายิกะโวหาร ; ไม่ใช่โวหารที่ชาวบ้านผูกกัน
อยู่ตามธรรมดา. ขอ**ร้องให้**ทุกคนสนใจ เพื่อทำความเข้าใจในโวหารที่ใช้ผูกกันอยู่

เป็น ๒ โวหารอย่างนี้ แล้วเราก็ไม่ค่อยจะรู้ที่เกี่ยวกับสัมปราทิโกโวหาร เราจึงต้องไปถามท่านผู้รู้.

ในวันนี้จะพูดถึง **สถาบันแห่งมิตรภาพ ในฐานะเป็นจุดเด่นของความมีศีลธรรม**; ฉะนั้น จึงต้องพูดกันเสียก่อน ให้เข้าใจคำที่เป็นว่าวิธีพูด หรือโวหารพูด เพราะเรา **จะต้องพูดถึงมิตรภาพ ในโวหารที่ลึกกว่าธรรมดา.** แม้จะพูดถึงความมีศีลธรรม หรืออะไรก็ตาม; ทุกเรื่องมันพูดได้โดยโวหาร ๒ ชนิดนี้ทั้งนั้น. ก่อไปนี้ก็ขอให้ฝึกฝนกันเสียใหม่ เพื่อให้รู้จักพูดทั้งโวหารสั้นๆ และโวหารลึกซึ้ง.

ตามหัวข้อที่มีอยู่ข้างต้นว่า **สถาบันแห่งมิตรภาพซึ่งเป็นจุดเด่นแห่งความมีศีลธรรม**; น้อยากจะพูดถึงคำว่า **จุดเด่น** คืออะไรเสียก่อน. คำว่า “จุดเด่น” เดี๋ยวนี้ก็พอจะเข้าใจกันได้; เพราะพูดกันอยู่มาก แต่ก็ยังไม่หมด. ในภาษาบาลีมีคำว่า **บัญญัติภาวะ** นี้แปลว่า **จุดเด่น** หรือ **ปรากฏ** หรือ **เครื่องปรากฏ** หรือ **เครื่องเปิดหน้าชุด** หรือว่า **สง่าราศรี**. ภาษาโลกโลกของชาวบ้าน เขาก็เรียกว่า **หงอน**; อย่างหงอนที่เป็นเครื่องเชิดชูไว้ เพราะไก่มันมีหงอน หรือนกยูงมันมีราแพนหาง ก็เป็นจุดเด่น เป็นเครื่องเด่น. ฉะนั้น คำว่า “จุดเด่น” หมายถึงสิ่งที่แสดงความเด่นของสิ่งนั้นๆ เรียกด้วยภาษาบาลีว่า **บัญญัติภาวะ**; ออกเสียงเป็นไทยๆ ว่า **บัญญัติภาวะ** ก็ได้เช่นกัน คล้ายกับบัญญัติ.

เพื่อเข้าใจคำนี้ได้ง่ายขึ้นไปอีก และสมียาก ก็ระ **สกลาที่กล่าวไว้ในพระกัมภีร์** ทั้งในและนอกพระพุทธศาสนา มาให้ฟังพอเป็นตัวอย่าง.

เช่นว่า **สามีเป็นเครื่องปรากฏ** หรือว่า **เป็นจุดเด่นของภรรยา.** นี่เขากล่าวตามกติโบราณ ว่า **ภรรยานั้นมีสามีเป็นเครื่องเชิดหน้าชุด,** หรือแว่นแก้ว

ประเทศ อย่างนี้ก็มี พระราชาเป็นเครื่องปรากฏ คือ เป็นจุดเด่น. แม้ราชรถ : รถอย่างสมัยโบราณก็ มีงอนรถเป็นจุดเด่น.

ไถนา อย่างแบบอินเดีย แบบบ้านเราที่ มีงอนไถเป็นจุดเด่น; แต่ว่าไถอย่างฝรั่ง ไถอย่างเมืองจีน ไม่เคยเห็นมีงอนไถ. เมื่อพูดว่า ไถนา ก็ต้องหมายถึงไถอย่างประเทศเรา; เอาแบบมาจากอินเดีย มันมีงอนไถ. อันนั้นเป็นเครื่องเชิดชูเป็นจุดเด่น, เป็นเครื่องปรากฏของไถ.

ถ้าไก่ มันก็ มีงอนเป็นเครื่องเชิดชู. พระเจ้าพระสงฆ์ก็มีศีลเป็นจุดเด่น, เป็นเครื่องปรากฏ. ศาสนาหรือ พรหมจรรย์ก็มีวิมุตติ ความหลุดพ้นเป็นจุดเด่น เป็นเครื่องปรากฏ. วัดวาอาราม ถ้าเป็น อย่างวัดในบ้าน ก็มีโบสถ์หลังสวยที่สุดเป็นจุดเด่น นี่ภาษาทมิฬมีอะไรที่เล็ก ๆ ก็รู้. แต่ถ้าอารามก็วัดบ้านสวนป่า ไม่มีโบสถ์อันไหนเป็นจุดเด่น; กลับจะ มีความเรียบเย็นสงบสงัดเป็นจุดเด่น.

พิจารณาทำให้ทีละอะมันต่างกันอย่างไร. ถ้า อารามในป่า มีความเรียบสงัดเป็นจุดเด่น; อย่างนี้เป็นภาษาสามัญอีกโหวดแล้ว; เพราะว่าชาวบ้าน คนที่ติดบ้าน ไม่ชอบความเรียบ ความสงบสงัด. ถ้าป่าไม้, อะไรเป็นจุดเด่น? ก็จะเป็นดอกไม้ ฤดูที่มันออกดอก. ถ้าเป็น หมอง เป็น บึง มันก็มี ดอกบัวเป็นจุดเด่น.

ที่บ้านที่เรือน, ในเรื่องของบ้านเรือน, ก็มี คหบดี, เศรษฐี เป็นจุดเด่น. ถ้าไฟ มันก็มี เปลวไฟเป็นจุดเด่น. ถ้าเป็น เวลากลางวัน มันก็มี ดวงอาทิตย์เป็นจุดเด่น. ถ้าเป็น เวลากลางคืน มันก็มี ดวงจันทร์ เป็นที่ เป็นจุดเด่น. ตัวอย่างเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว สำหรับจะรู้ความหมายของคำว่าปัญญา คือเครื่องปรากฏ หรือจุดเด่น.

มิตรภาพเป็นจุดเด่นของความเป็นศีลธรรมได้อย่างไร ?

เราจะพิจารณากันต่อไปถึงหัวข้อที่ว่า **สถาบันแห่งมิตรภาพเป็นจุดเด่นของความเป็นศีลธรรม.** ในขั้นนี้ก็อยากจะสรุปกันเสียทีหนึ่งก่อนว่า : ภาวะของความเป็นศีลธรรมนั้น เราอยากจะได้เอามิตรภาพ, คือความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มาเป็นจุดเด่นของความเป็นศีลธรรมนั้น มันต้องหาพบมิตรภาพ ในฐานะเป็นจุดเด่นของความเป็นทั้งหลายมีศีลธรรม; ฉะนั้นจึง **ต้องพิจารณา** กันถึงคำว่า **“มิตรภาพ”** โดยละเอียด. เพราะบางทีมันก็เป็นมิตรภาพหลอกลวง มาया; หรืออย่างที่เป็นเพียงภาษาชาวบ้านพูดโดยทัญญูธรรมิกโวหาร. ฉะนั้น ขอกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า **“มิตรภาพ”** นี้ โดยละเอียดสักหน่อย.

เหมือนดังที่กล่าวแล้วว่า มิตรภาพ ๒ ความหมาย; **ความหมายธรรมชาติ** เป็นเพื่อน กันกันแล้วกัน : เพื่อนที่ เพื่อนชั่ว เพื่อนช่วยกิจธุระ เพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์เจ็บไข้ก็เรียกว่าเพื่อน; แต่ถ้าโดย **สัมปรายิกโวหาร** ละก็ **ต้องเน้นถึงที่ช่วยให้รอดจากความทุกข์ทั้งปวง.** ความทุกข์ที่แท้จริง คือความทุกข์ที่เกิดมาจากกิเลส และความทุกข์ตามธรรมชาติ; รอดจากความทุกข์ชนิดนี้ ก็เรียกว่า บรรลุนิพพาน; ฉะนั้น เพื่อนที่แท้จริง โดย **สัมปรายิกโวหาร** ก็ต้องหมายถึง บุคคลหรือสิ่งซึ่งช่วยให้รอดจากกองทุกข์นี้.

มิตรภาพ เป็นเครื่องมือ หาผลประโยชน์ ก็มี

ที่นี้ ดูกันที่ มิตรภาพจอมปลอม ก็มาया; มิตรภาพจอมปลอม เช่น มิตรภาพทางการเมือง โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ ไร้ศีลธรรมที่สุด. เพราะฉะนั้น **มิตรภาพ**

ในความหมายในการเมือง จึงเป็นมิตรภาพจอมปลอม, นานา ไม่ถึงแม้แต่ในวิหาร
ทิวสุธรมิกะ ด้วยซ้ำไป; เพราะว่า เราชาวบ้านตามธรรมคาสาณัม เมื่อพูดถึงว่า
มีมิตร ก็อยากจะมีมิตรที่แท้จริง ไม่หลอกลวง. นี่ในวงการเมืองนั้น เขามีมิตรที่หลอกล-
วง; ต่างคนหรือต่างฝ่าย ต่างจะเอาเปรียบซึ่งกันและกัน : ที่ต่อหน้าก็เป็นมิตร
จับมือกัน กอดคอกัน เช่นสัญญาจะเป็นมิตรกัน. แต่แท้จริงแล้ว ต่างฝ่ายต่างก็บ้องกัน
รักษาประโยชน์ของตัว, หรือมุ่งหมายทำลายมิตรกันก็มี.

หรือ จะพูดถึง มิตรภาพ ในสัมพันธไมตรี เมื่อเกิดการทำสงคราม;
คนที่เคยอ่านเคยฟังมามากแล้วเคยได้ยินได้ฟังแล้ว : ในการทำสงครามก็มีการผูกพันธ์กัน
เป็นมิตรเป็นพวก; นี่ทำไปด้วยความจำเป็นบังคับ ไม่ใช่ของจริงใจของการที่จะเป็นมิตร;
ในโลกเต็มไปด้วยมิตรภาพอย่างนี้. เป็นที่น่าเสียใจว่า **โลกเรากำลังมีแต่มิตรภาพชนิด
ที่หลอกลวงกัน มากยิ่งขึ้นทุกที** เป็นหมู่ ๆ ก็มี, เป็นบุคคลต่อบุคคลก็มี. อย่างที่มีคำ
โบราณเรียกว่า “หน้าไหว้ หรือหลังหลอก” มันก็เป็นมิตรภาพจอมปลอมทั้งนั้น.

ถ้าสรุปความในข้อนี้ ก็จะสรุปความได้ว่า **“มิตรภาพ ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือ
ของศูนย์กลางประโยชน์แห่งตน”**. คน แสวงหาประโยชน์แห่งตน; แล้วเขาใช้มิตร-
ภาพใดเป็นเครื่องมือ มิตรภาพของคนชนิดนั้นเรียกว่า จอมปลอม. **ประโยชน์ตน** ใน
ที่นี้ คือ **ประโยชน์ตามอำนาจจิตใจของตน** โดยไม่ต้องคำนึงถึงผู้อื่น ไม่คำนึงถึงความ
ถูกต้อง **เอาแต่จะให้ได้ แล้วก็เห็นดี**. นี่สรุปความของคำว่า “มิตรภาพจอมปลอม”
ไว้อย่างนี้.

มิตรภาพแท้จริง กอปรด้วยลักษณะแห่งสัมปรายิกโหวหา

ที่นี้ มิตรภาพที่แท้จริง นี่เป็นสิ่งที่เราต้องการ ; เพราะฉะนั้นจะต้องพิจารณากันมากสักหน่อยในแง่ของทฤษฎีสัมมิทโหวหา ก็คือตามที่ชาวบ้านพูดกันอยู่ หรือจะฟังกันเข้าใจก็มี มิตรภาพที่แท้จริง ที่เป็นสัมปรายิกโหวหานั้นมองเห็นยาก ก็มีอยู่.

มิตรภาพที่แท้จริง ข้อแรก อยากจะพูดถึง **ความรักที่มีคุณค่าอันแท้จริง** **สัญญาตาญาณ.** สัญชาติญาณแห่งสัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่ามนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน ย่อมมีอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ความรัก”. เราพูดกันว่า “ลูกในไส้” เราไม่ได้หมายถึง ลูกในไส้เฉย ๆ เราหมายถึง **ความรักลูก นั้นยิ่งกว่าสิ่งใด**; แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน มันก็ยังรักลูกในไส้ของมัน จนถึงกับแม่มันยอมตายอย่างนี้ก็มี. นี่เรียกว่า **ความรักตามอำนาจของสัญญาตาญาณ** อย่างนี้ **เป็นมิตรภาพอันแท้จริง**; จริงเกินกว่าที่จะพูดได้, แล้วก็มองเห็นอยู่ และกล่าวได้โดยทฤษฎีสัมมิทโหวหา คือโหวหาสามัญธรรมตา. ขอให้มองดูให้ดีว่า นี่เป็นมิตรภาพพื้นฐาน. ลึกซึ้งที่สุดของสิ่งที่มีชีวิต; แต่ว่าเป็นไปตามอำนาจของสัญญาตาญาณ.

ข้อที่สอง ต้องเป็น **ความรักที่เป็นไปตามอำนาจของภววิคตัญญา.** คำว่า “**ภววิคตัญญา**” นี้พูดมาหลายครั้งหลายหนแล้ว บางคนยังจำได้ดี, บางคนอาจจะลืมแล้ว. **ภววิคตัญญา** หมายความว่า **ปัญญาที่เรา สร้างมันขึ้นมา อบรมมันขึ้นมา** ไม่ใช่เพียงเท่าสัญญาตาญาณ. มิตรภาพโดยสัญญาตาญาณ คือความรักชนิดนั้น ไม่ต้องสร้าง ไม่ต้องเจตนาอะไร มันก็มีของมันเอง; แต่ถ้าเป็นเรื่องของปัญญาที่เพิ่มขึ้นมาใหม่นี้จะต้องสร้าง ต้องอบรม ต้องฝึก ต้องนึก ต้องใคร่ครวญ ว่าทำไมเราจะต้องมีมิตรภาพ? และคนชนิดไหนจะเป็นมิตรที่ดี? อย่างไรเรียกว่ามิตรธรรม คือธรรมสำหรับ

ความเป็นมิตรเป็นกัน? และก็ไต่บุญกุศลกันไว้ เป็นระบอบของศีลธรรม; อย่างในพระบาลีสังคาโลวาทสูตร ไปหาอ่านดู จะพบเรื่องมิตรเต็มไปหมด และเป็นหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมที่ถือเป็นหลักได้. นี่ก็เพราะว่าประกอบไปด้วยสติปัญญา รู้จักใช้ประโยชน์ของความเป็นมิตรให้มากไปกว่าตามธรรมดา.

ในส่วนข้อที่สาม **มิตรภาพที่จริง** นี้ก็จะต้องเป็นอย่างสัมปรายิกโวหารอีกตามเคย คือโวหารที่ไม่ค่อยได้ใช้พูดกันนั่นแหละ มันเป็นโวหารอื่นที่ลึกลงไป ไกลไป ที่ไม่ได้มาอยู่ในวงของการพูดจา; อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **กัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด.** ในเมื่อพระอานนท์พูดว่า กัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ครึ่งหนึ่งที่เดียว; พระพุทธเจ้าท่านว่า มันเป็นทั้งหมด กัลยาณมิตรนั้นเป็นตัวพรหมจรรย์ทั้งสิ้น.

มิตรอย่างนี้ไม่ค่อยได้พูดถึงกัน : กัลยาณมิตรนั้นคืออริยมรรคมีองค์ ๘ ; อย่างนี้เป็นต้น, และก็คือพระธรรมเป็นต้น. นี่มิตรที่แท้จริงสูงสุดก็คือพระธรรม, มิตรตามธรรมดาสามัญทั่วไปนั้นระดับหนึ่ง; มิตรที่เราสร้างสรรขึ้นด้วยสติปัญญาเป็นพิเศษนั้นก็ระดับหนึ่ง. พระธรรมที่จะช่วยให้รอดได้ นี่ก็เป็นมิตรสูงสุด, มิตรที่แท้จริงที่สุด; ฉะนั้นมิตรภาพที่แท้จริงต้องได้ถึงข้อนี้. เกียวก็น่าจะได้ดูกันว่า มิตรภาพที่แท้จริงมันตั้งอยู่ในฐานะเป็นสถาบันกันอย่างไร.

มิตรภาพ มีขอบเขตแบ่งได้ ๒ ระดับ

นี่จะพูดเรื่อง มิตรภาพ ต่อไปให้สิ้นสุดเสียก่อน โดยจะกล่าวถึง **ขอบเขต** หรือว่า **อันดับแห่งมิตรภาพ** : คือมิตรภาพที่มีขอบเขตกว้างขวางอันับสูงสุด นั้น

ก็พวกหนึ่ง, แล้วก็ไม่กว้างขวาง ไม่สูงสุดอะไรก็อีกพวกหนึ่ง. ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี เป็นพิเศษ เพราะว่าเป็นการกล่าวโดยสัมปรายกโวหาร. เมื่อกล่าวตามหลักนี้ก็จะแบ่ง มิตรภาพนั้นออกเป็น ๒ ระดับ : **มิตรภาพอย่างมีตัวตน**, กับ **มิตรภาพอย่างเห็นตัวตน**.

มิตรภาพของบุคคล **ผู้มีความรู้สึกเป็นตัว** **เป็นตน** ก็คือมิตรภาพตามธรรมชาติสามัญ แม้จะตีอย่างไรก็ยังเรียกว่า มีตัวมีตน; ก็แม้แต่พระอรหันต์ผู้หมดตัวตนแล้ว บางทีก็ยังคงแสดงมิตรภาพอย่างบุคคลผู้มีตัวตน. ถ้าเราพูดว่า พระพุทธเจ้า ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ ประกอบไปด้วยความเมตตา แล้วทรงส่งสอนสาวก; อย่างนี้ มันก็อยู่ในรูปของความมีตัวตน ทั้งที่พระพุทธเจ้านั้นไม่มีตัวตน, แต่ท่านมาประพฤติปฏิบัติ ในหลักของบุคคลผู้มีตัวตน.

เดี๋ยวนี้เราเอาตัวตนกันตามธรรมดาไปแล้วกัน ว่ามิตรภาพในโลกนี้ เขารู้จักกันแต่มิตรภาพอย่างมีตัวตน; แม้หลักธรรมะที่เรียกว่า พรหมวิหารสี่ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทั้ง ๔ อย่างนี้ ก็เป็นหลักมิตรภาพของสัตว์ที่มีตัวตน. มันจึงมีผู้เดือดร้อน มีผู้ช่วยเหลือ มีผู้เมตตา มีผู้รับการเมตตา; จะเป็นพรหมวิหารชนิดไหน ระดับไหน ก็เป็นมิตรภาพอย่างมีตัวตนทั้งนั้น.

ขั้น ศนอรรถศาสนาสามัญ มีมิตรภาพไม่ถ่องถึงระดับพรหมวิหาร; จะทำอย่างไรได้ เพราะว่ามันยังมีกิเลส ก็ขอให้สนใจกระทำต่อไปให้มันถึงระดับพรหมวิหาร. เดียวนี้มีมิตรภาพของมันตั้งรากฐาน อยู่บนความรู้สึกว่า ตัวเรา – ตัวเขา : เขาเดือดร้อน เราจะช่วย, เรายกเขา เราสงสารเขา; อย่างนี้ มันต้องมีตัวเรา – ตัวเขา มันจึงมีการช่วย อย่างบุคคลธรรมดาสามัญเขาช่วยกัน.

ถ้าหากความรู้นี้กล่าวถึงตัวเรา - พัวเขา แล้ว มันไม่ว่าจะช่วยอย่างไร ; นี่ตามธรรมชาติสามัญเป็นอย่างนี้ ก็มีหลักปฏิบัติสำหรับมีตัวตน, แล้วก็หวังดีเป็นมิตรต่อกัน. พยายามจะทำให้เกิดมิตรภาพแก่กันและกัน ในระหว่างบุคคลที่มีตัวตน เพื่อให้มีตัวตนที่ดี. จนกระทั่งว่า จะแก้ไขคนที่เขาคิดว่าเป็นศัตรูให้มาเป็นมิตรให้จนได้; เหล่านี้ทำไป ด้วยความรู้สึกร่วมกับมีตัวตนทั้งนั้น. แม้ว่ามันไม่มีตัวตนอย่างรวดเร็ว ก็ต้องมีตัวตนที่ดี. นี่เป็นมิตรภาพในขอบเขตอันหนึ่ง หรือว่าระดับหนึ่ง.

มิตรภาพในขอบเขตอันที่ ๒ : มิตรภาพอย่างถาวรเหนือตัวตน ถึงแม้เป็นสัมปราชัยโหวร ก็ว่า เมื่อคนได้เข้าถึงหลักธรรมอันสูงสุดว่า อนัตตา หรือสัจจญาณไม่มีตัวตน แล้วคนนั้นจะกลายเป็นคนเหี่ยวเหิน ไม่มีความผูกพันต่อใคร อย่างนั้นหรืออย่างไร.

ถ้าเข้าใจโดยสัมปราชัยโหวร ก็จะเข้าใจได้ทันทีว่า มันยังเป็นมิตรภาพอันแท้จริง; **พวกที่ถึงอนัตตา สัจจญาณ นั้นแหละ จะมีมิตรภาพอันแท้จริง :** ไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวเขา ไม่มีตัวกู ไม่มีตัวกู, แล้วมันกลายเป็นเอกภาพ หรือเอกภาพก็จะเป็นตัวเดียวกันเสียทั้งหมด. ทุกคนทุกชีวิตในโลก กลายเป็นชีวิตที่เกี่ยวพันไปหมด ก็คือเป็นสังขารธรรมตามธรรมชาติ เป็นธรรมชาติอันเดียวอันเอก ไม่มีเรา ไม่มีเขา; พุคอย่างนี้อาจฟังไม่ถูก.

ถ้าเห็นสัจจญาณจริง ก็จะเห็นว่าทุกสิ่งมันว่างจริง, : และความว่างเป็นอันเดียวกันจริง แล้วเราทุกคนรวมอยู่ในความว่างอันนั้น อันเดียวกันนั้น; มันจึงเป็นทุกคนเกี่ยวพันไปเลย ไม่ต้องมีความมีเขา. ถ้าเห็นอนัตตาจริง สัจจญาณแท้จริง มันจะกลายเป็นอย่างนี้ มันจะเป็นมิตรภาพโดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องเจตนา. เพราะมันไม่มีความเห็น

แก่ตัวเลย ก็เลยมีความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหมด รวากับว่า พังจักวาลนี้มีคนเป็นคนเดียวกัน.

เดี๋ยวนี้เรารู้จักแยกดูให้ดีกว่า เรามี**มิตรภาพ** กันนี้ **มีอย่างที่ว่าสัจจน** หรือว่าอย่างไม่มีตัวตน? มีคนถามว่า **มิตรภาพ** หรือเมตตาธรรม มัน **สูงส่งแค่ไหน**? อาทมาตอบว่า มันสูงส่งต่อเมื่อหมดตัวตน. เขาไม่เชื่อ เขาคำ เขาล้อให้เสียอีก; เพราะว่าเราไม่เข้าใจเรื่องมิตรภาพต่อเมื่อมันหมดตัวตน.

เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัท ก็ขอให้เข้าใจไว้ ว่ามิตรภาพชั้นสูงสุดนั้น จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ครอบคลุมไปหมดเลย ในเมื่อเราปราศจากความเห็นแก่ตัว, ปราศจากความมีตัวตน.

พระอรหันต์ทั้งหลาย, พระพุทธเจ้าด้วย, ท่านก็มีมิตรภาพชั้นนี้
ก็ต้องสอนให้เลิกมีตัวตน; มันก็เข้าถึงความเป็นอันเดียว คือความว่างเสมอเหมือนกันหมด นี่ส่วนหนึ่งเป็นสัมปราชัยวิหาร. แต่พอที่ท่านจะสอนคนที่มีความเห็น ท่านสอนอย่างนั้นไม่ได้; คนฟังไม่ถูก อย่างที่ว่ามาแล้ว; ก็ต้องสอนพรหมวิหาร หรือกระทั่งสอนเมตตา กรุณา ที่มีระดับต่ำลงมา, ต่ำลงมา : ให้เสียเพื่อเผื่อแผ่เขา เพราะเราสงสารเขา หรือแม้ที่สุดแต่จะผูกพันกันไว้เพื่อเป็นมิตร นี่ยังควรกระทำ.

นี้มีมิตรภาพมีอยู่ ๒ อันคับ ซึ่งมันต่างกันไกล เรียกว่าตรงกันข้ามก็ได้ แต่ก็เป็นมิตรภาพอยู่นั่นเอง : อย่างหนึ่งมีตัวตน, อย่างหนึ่งไม่มีตัวตน.

นี้จะเข้าใจได้ถึงเรื่องนี้ ก็โดยพิจารณาถึงความหมายของคำว่า **“มิตร”**; **มิตระ** นักภาษาศาสตร์เขาแสดงความเห็นกันว่า มีมาจากคำว่า **มิ - ต** หรือนับ, ความนับ,

ความรับรู้ หรือความรู้สึก. **เราต้องรับรู้ต่อผู้อื่น.** รู้สึกต่อผู้อื่น เหมือนกับที่รู้สึกต่อเรา; **เราจึงจะมีความเป็นมิตร** คือสืบทอดกัน หรือรักกัน หรือว่าหวังดีต่อกัน. ฉะนั้น ความที่หวังดีต่อกันนั้นเรียกว่า มิตรภาพ โดยเจตนาก็ได้, โดยไม่เจตนาก็ได้.

ตัวอย่าง พระธรรมนี้ เราคงถือว่าพระธรรมนั้นหวังดีต่อเรา จะคุ้มครองเรา จะช่วยกับทุกข์ให้เรา; ทั้งที่พระธรรมไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่มีชีวิต ไม่มีความรู้สึก. ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ตรัสว่า อัญชุกัมมิกคนั้นเป็น กัลยาณมิตร เป็นมิตรในความหมายที่เราต้องรับรู้ ต้องรู้สึก.

เดี๋ยวนี้เรามันโง่เกินไป รู้จักแต่มิตรที่เป็นคนๆ; ถึงแม้เราจะรู้จักพระพุทธเจ้า เราก็รู้จักพระพุทธเจ้าแต่ในลักษณะที่เป็นคนๆ. อย่างนี้ยังไม่ถึงพระพุทธเจ้าที่แท้จริง เพราะว่าท่านได้ *ตรัสว่า* “**เห็นธรรมเห็นตถาคต, เห็นตถาคตเห็นธรรม**”. **ต่อเมื่อเห็นธรรมนั้นแหละจึงจะเห็นพระพุทธเจ้า; ฉะนั้น ธรรมต่างหากเป็นพระพุทธเจ้า ไม่ใช่บุคคล** เป็นพระพุทธเจ้า; ฉะนั้น ธรรมนั้นก็เป็นมิตร เพราะเรายอมถ้อยเอาพระพุทธเจ้าว่าเป็นมิตรที่ดีที่สุด. นี่จะเห็นว่า คำว่า “มิตร” ในความหมายที่เป็น สัมปราชัยโวหาร มันกว้างขวางอย่างนี้.

ถ้าเราจะชอบ “มิตร” ในความหมายแห่งทิฐุธรรมิกโวหาร ตามบ้านตามเรือน ก็มีตัวอย่างธรรมทาสาณนุ; แต่อย่าไปทำให้มันแคบเสีย; ต้องไปทำให้มันกว้างถึงขนาดที่ว่า ความหมายมีอยู่เท่าไรก็เอามาให้หมด.

ดังที่มีหลักธรรมะว่า **มารดาเป็นมิตรในเรือน**; เด็กๆ ที่อวดดี ที่เรียนหนังสือมาจากโรงเรียน ที่สอนคำว่า มิตร ในความหมายจำกัด ก็ไม่รู้สึกได้ว่า “มารดาเป็นมิตรในเรือน”. เรามุ่งหมายจะสอนให้รู้ว่า **พูดถึงในบ้านเรือนกันแล้ว มารดา**

นเป็นมิตรอย่างยิ่ง, เป็นมิตรสูงสุด; เพราะเราทั้งรักมารดาที่สุด, และมารดาทั้งรักเราที่สุด, ไม่มีใครจะรักกันมากยิ่งขึ้นไปกว่าระหว่างมารดากับบุตร. บิดาก็เหมือนกัน; แต่ที่เอี่ยมมารดาในความหมายแรก ก็พูดตามลักษณะของภาษาบาลี หรือวัฒนธรรม ที่เป็นสัจของพุทธศาสนา คือวัฒนธรรมในประเทศอินเดีย เราสามารถมาก่อนมิฉะนั้น.

ทีนี้ ต้องพูดถึงศักรุกันบ้าง; พอถึงคราวเป็นศักรู ก็ระบุชี้ไปว่า **มารดาหรือบิดาที่อบรมสั่งสอนลูกฝึกๆ นั้นแหละคือตัวศักรู ตัวโพธิ์.** นี้จะเห็นได้ว่า ท่านกล่าวโดยสัมพันธ์ไวหระอีกเหมือนกัน. พ่อแม่ที่อบรมลูกฝึกๆ นั้น คือตัวศักรูตัวโพธิ์ แก่ลูกนั้น; ในเมื่ออีกทางหนึ่งว่าพ่อแม่คือมิตรที่สุด, มิตรที่สูงที่สุด มิตรอย่างหนึ่งของบุตรในบ้านเรือน. ฉะนั้น ขอให้เข้าใจว่า คำพูดนี้ ตัวหนังสือยังไม่สำเร็จประโยชน์; ความหมายที่แท้จริงนั้นจึงจะสำเร็จประโยชน์. ฉะนั้น เราจะต้องรู้จักตีความความหมายที่แท้จริงให้ได้, แล้วก็จะสำเร็จประโยชน์.

เมื่อคำว่า "มิตร" หมายถึงผู้ที่เราต้องทำความรู้สึกทัย ด้วยผู้ที่เราต้องรับรู้หรือนับถือตามสถานะนั้นๆ; เราก็จะเห็นได้ว่า มันยังมีไกลออกไปถึงสิ่งที่มีชีวิตซึ่งไม่มีชีวิตก็ยังได้. แม้แต่สัตว์เศรษฐกิจมันก็เป็นมิตรได้; แม้แต่ตัวตุ๊กตาก็ยังใช้เป็นเครื่องมือป้องกัน เหมือนยังกับว่าเป็นมิตรได้; แม้แต่พระธรรมซึ่งไม่มีชีวิตก็ยิ่งกว่ามีชีวิตเสียอีก คือเป็นเครื่องช่วยป้องกันได้. เมื่อรู้จักมิตรอย่างนั้นแล้ว ก็รู้จักมิตรภาพได้โดยง่าย : ว่า **ความที่มความรับรู้ หรือประพฤติกกระทำต่อกันและกัน** ในความหมายอนันนแหละเรียกว่า **มิตรภาพ.**

สรุปความ เกี่ยวกับมิตรภาพว่ามีอยู่ ๒ ไหหระ : ไหหระธรรมชา, และ ไหหระพิเศษ, และมิตรภาพนี้ มีทั้งอย่างจอมปลอม และอย่างแท้จริง. ต้องระวัง

ให้มากยิ่งขึ้นไป ในโลกในสมัยปัจจุบันนี้ มันหนาไปด้วยมิตรภาพจอมปลอม ; มิตรภาพแท้จริงก็มีอยู่หลายชั้น. และถ้ากล่าวกันให้หมดจดขึ้นจริง ก็มีมิตรภาพที่แปลกกันอยู่อย่างยิ่ง ก็คือมิตรภาพของสัตว์ที่ยังมีชีวิตนั้น คือยังยึดมั่นถ้อยมันอยู่ กับมิตรภาพของสัตว์ที่ไม่มีตัวตนหมดก็เลย ที่เป็นเหตุให้เสียถือตัวตนแล้ว ; แต่อย่างนั้นก็ยังไม่มีมิตรภาพ.

คำว่า “สถาบัน” มีทั้งทางวัตถุ ทางวิญญาณ

ที่นี่ จะพูดกันต่อไปถึงคำว่า “สถาบันแห่งมิตรภาพ”. คำว่าสถาบันคืออะไร ก็ได้พูดมาทุกครั้งทีละถ้อยสิ่งนี้ ; บางคนอาจจะยังไม่เข้าใจ, บางคนอาจจะลืมแล้ว, หรือบางคนก็ยังไม่เคยฟัง. คำว่า “สถาบัน” ก็คือคำเดียวกับคำที่เราใช้ในภาษาไทยแต่ก่อนนี้ว่า **สถาปนา**; แม้จะมีความหมายไม่เท่ากัน ก็มีความหมายตรงไปในทางเดียวกัน. **สถาปนา** แปลว่า **สร้างขึ้น หรือทำให้มันขึ้นอย่างมั่นคง**; สร้างวัดขึ้นมาก็เรียกว่า สถาปนาได้เหมือนกัน.

ที่นี่ สถาบันนั้น มันหมายถึงสิ่งที่สถาปนาขึ้นมาแล้ว ตั้งอยู่แล้ว มันคงแล้ว ; การที่ทุกคนยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยความเป็นสิ่งนั้น อย่างมั่นคงแล้ว เขาเรียกกันว่า สถาบัน. ในเวลานี้เป็น **ทางวัตถุ** เป็น **ทางจิต** เป็น **ทางวิญญาณ**; เกี่ยวกับต้องอธิบายกันอีก เพราะยังไม่ถูก.

สถาบันที่ ๑. ทางวัตถุ ก็เพราะว่าสิ่งเอาวัตถุเป็นส่วนใหญ่ เป็นส่วนสำคัญ ; เช่นว่าที่พักหลังนี้ มีหน้าที่อะไร เป็นที่รู้จักกันดี. เป็นสำนักงานของอะไร ก็เรียกกันว่าสถาบันของอันนั้นโดยเหตุนี้ไปยังตัววัตถุนี้เป็นหลัก อย่างนี้ก็มี.

สถาบันที่ ๒. ทางจิต นั้นหมายถึงภาวะอันได้เป็นที่ยอมรับกัน โดยอาศัย ศรัทธาเป็นหลัก; ถ้าคนเขายอมรับเชื่อ มีศรัทธายอมรับเชื่อ ยอมรับ แล้วมันก็เป็นสถาบันขึ้นมา. แม้แต่ความคิดผิด ๆ, ความเชื่อผิด ๆ ความงมงาย, สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ก็เกิดเป็นสถาบันขึ้นมา; เป็นสถาบันผู้ ซึ่งที่มันไม่มีตัวตนอันแท้จริงอะไร. แต่ถ้าทุกคนไปยอมรับ เชื่อถือ อย่างนั้นเข้า มันก็เกิดเป็นสถาบันที่จะทำให้เกิดปัญหายุ่งยากลำบากขึ้นมาได้เหมือนกัน. ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก็มีสถาบัน; แม้เป็นเรื่องของความงมงายก็เป็นสถาบัน. เพราะว่าสถาบันทางจิตนี้ มันคงอยู่ได้ด้วยศรัทธา ไม่ต้องมีวัตถุให้; คือว่าฉันไม่ต้องมีบ้านมีเรือน อะไรอยู่ก็ได้ มันก็เป็นสถาบันของมันเอง; เพราะว่าคนมันไปเชื่อเข้า หรือไปงมงายเข้า.

สถาบันที่ ๓. ที่น่าสนใจ ก็คือ **สถาบันของสติปัญญา** หรือวิชาความรู้; เมื่อมีสัมมาทิฐิ เข้าใจอย่างถูกต้อง พิสูจน์ความเป็นประโยชน์เพียงพอแล้ว ยึดถือกันเป็นหลักทั่วไปอย่างนี้ เราเรียกว่า **สถาบันทางปัญญา**. อาจามักจะเรียกว่า **ทางวิญญาณ**.

เราจึงมี**สถาบันครบทั้งสาม** คือ **ทางวัตถุ** ทางเนื้อหนังร่างกายก็มี, สถาบัน **ทางจิต** ล้วน ๆ แต่ไม่เกี่ยวกับวิชาความรู้เหมือนกัน, และสถาบัน **ทางปัญญา** เกี่ยวกับทางวิชาความรู้โดยตรงเหมือนกัน. ถ้าว่าทฤษฎีอันนี้ เป็นที่เชื่อมั่นยอมรับแล้ว มันก็เป็นสถาบัน. ตัวอย่างเช่นว่า **สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง** อย่างนี้ สำหรับผู้มีปัญญามองเห็นชัด **ยอมรับตรงกันหมด**; ฉะนั้น **ทฤษฎีอันนี้นกกลายเป็นสถาบัน** ขึ้นมาในทางปัญญา; อย่างนี้เป็นต้น.

นี่คือความหมายของคำว่า **สถาบัน มีอำนาจรุนแรงมาก** ที่จะบังคับกาลให้เป็นอะไรได้ ตามแต่จะเป็นเรื่องผิด หรือเรื่องถูก. เรื่องทุกอย่าง; เช่น **เราจะทำให้คนฉลาดไม่ได้ ก็เพราะสถาบันของความโง่มันมั่นคงนักนั่นเอง. เราจะทำให้**

พลเมืองไทยเราจะอธิบายซึ้ง ๖ ไม่ได้; เพราะว่าสถาบันอธิบายซึ้งมันซึ้งจิต, มันก่อตั้งขึ้นในจิตที่มั่นคงนักนั่นเอง. เช่นว่าเราจะให้คนเล็กกลัวก็อย่างนี้ มันก็ยังไม่ได้; ก็เพราะสถาบันมันตั้งมานานแล้ว มันมันคงเกินไป. ขอให้รู้ความหมายและอิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่าสถาบัน คือการตั้งอยู่อย่างมั่นคง นี่ให้เพียงพอเสียก่อน; โดยสรุปว่าอย่างนี้.

สถาบันแห่งมิตรภาพเกิดขึ้นได้เป็น ๓ แบบ

ที่นี้ ก็มาสู่สถาบันแห่งมิตรภาพ; สถาบันแห่งมิตรภาพ ก็หมายความว่า ความรับรู้ในฐานะเป็นมิตร เกิดความรักใคร่สัมพันธ์กัน อยู่ในรูปแบบของมิตร หรือมิตรภาพ; นี่ไม่ได้ทั้งที่โดยรู้สึกตัว และไม่รู้สึกตัว; เช่น อาจจะไปเกิดนิยมชมชอบอะไรพร้อมๆ กัน โดยไม่ได้นึกหมายกัน หรือโดยไม่รู้สึกตัวก็ได้ หรือโดยรู้สึกตัว โดยเจตนาก็ได้. ฉะนั้นเราจะต้องแบ่งสถาบันแห่งมิตรภาพนี้ออกได้เป็นสัก ๓ อย่าง ๓ ชนิด เป็นอย่างน้อยจะดีกว่า :-

สถาบันที่ ๑ สถาบันแห่งมิตรภาพตามธรรมชาติ ทางฝ่ายวัตถุ เราจะต้อนึกถึงวัตถุทั่วไป; แม้ไม่มีชีวิต มันก็ยังต้องอาศัยซึ่งกันและกัน โดยไม่มีใครเจตนา มันจึงรอดอยู่ได้. อันนี้เป็นเรื่องพิสดาร แต่ว่าไม่จำเป็นจะต้องมาอธิบายให้เสียเวลา. ขอสรุปสั้นๆ แต่่ว่า แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า วัตถุ มันก็ยังต้องอาศัยกัน มันจึงรอดอยู่ได้ ไม่สูญหายไปหมด; มันมีลักษณะที่จะเกาะกุมซึ่งกันและกัน. เช่น อนุด่าง ๆ ซึ่งจะประกอบกันขึ้นเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นเซลล์สักเซลล์หนึ่งขึ้นมา เป็นสัตว์เป็นคนที่หลังนี้มันก็อาศัยการเกาะกุมของอนุด่าง ๆ ซึ่งประกอบขึ้นด้วยหลาย ๆ ปริมาณ. ความที่มันต้องเกาะกุมกัน มันจึงจำเป็นสำหรับมันจะอยู่รอดได้.

ตัวอย่างของน้ำ อย่างนี้; พอไม่เกาะกุ่มกันมันก็ไม่มัน้ำให้เหลืออยู่ มันระเหยไปไหนหมด. นี่วัตถุเท่า ๆ มันยังต้องอาศัยความหมายของคำว่า “มีรูปภาพ”.

ถ้าสูงขึ้นถึงสิ่งมีชีวิต เช่น ต้นไม้ มันก็ต้องอาศัยกันและกัน มากขึ้น และโดยไม่เจตนา มันจึงรอคอยได้. ต้นไม้บางชนิดต้องอาศัยอยู่ได้ร่มไม้ เอาไปปลูก อยู่กลางแจ้งมันตายหมด, หรือมันจะตั้งอาศัยซึ่งกันและกัน จึงจะทนพายุได้ อย่างนี้เป็นต้น. นี่ก็เรียกว่ามิตรโดยไม่เจตนาตามธรรมชาติ.

แม้ใน **หมู่สัตว์เคราะห์ฐาน** ก็มีรูปภาพที่มันรู้กันตัวว่า อะไรต้องอาศัยอะไร มันก็คอยอาศัยกันอยู่. ที่เห็นกันง่าย ๆ มีอยู่ ทั้งที่เขาสอนให้เด็กร้องเพลง “นกเอี้ยงเลี้ยงควายแม่”; อย่างนี้มันก็อาศัยกันอยู่ มันเป็นมิตรภาพโดยไม่เจตนา เพราะเป็นเรื่องของธรรมชาติ. นี่เรียกว่า มิตรภาพที่จัดโดยธรรมชาติ แต่ส่วนใหญ่เป็นไปโดยไม่เจตนา.

สถาบันที่ ๒ มิตรภาพที่สูงขึ้นมา คือ สถาบันแห่งมิตรภาพที่มนุษย์จัด มนุษย์จัดทำ โคธเจตนาก็มี, โคธไม่เจตนาก็มี. ที่โคธไม่เจตนาส่วนมากมักจะ **เป็นไปในทางฆราวาส** หรือขลัง หรือศักดิ์สิทธิ์; แล้วต่อมาเมื่อมันยังไม่หายใจฆราวาส มันก็เจตนาทำให้งามขลังต่อไปอีก. ส่วนที่เป็นเจตนาหรือ **ไม่ฆราวาส** นั้น มันเป็นเรื่องของ **สติปัญญา**. มนุษย์มีความรู้ก้าวหน้าขึ้นมา มีสติปัญญา รู้ความหมายของคำว่า เทคนิค คือการจัดให้มันถูกต้อง ก็จัดสถาบันที่มีประโยชน์กว่าขึ้นมา.

ถ้าจิตใจประกอบไปด้วยศีลธรรม ก็จัดแต่สถาบันที่มีประโยชน์แก่มนุษย์; ถ้าจิตเลวลงไม่มีศีลธรรม ก็จัดแต่สถาบันที่เป็นอันธพาล. อย่างนี้เรียกว่า **โคธ**

เจตนาของกิเลสก็มี, โภชเจตนาของสติปัญญาก็มี. มันอยู่เฉยๆ ไม่ได้ มันต้องเป็นอย่างนั้น; เพราะมันอยู่ติดใจแล้วมันก็ต้องทำ, แล้วมันก็ต้องหมุนเวียนเปลี่ยนไป; ในการอยากทำ แล้วก็ทำ ได้รับผลของการกระทำ แล้วก็อยากจะทำ, วงเวียนไม่มีที่สิ้นสุด.

สถาบันแห่งมิตรภาพที่มนุษย์จัดขึ้น ในบางยุคบางสมัยจึงจอมปลอม ในบางถิ่นบางแห่งจึงจอมปลอม; ในโลกของพระอรียเจ้าเท่านั้นแหละ ที่จะมีสถาบันแห่งมิตรภาพที่มนุษย์จัดขึ้นมาอย่างบริสุทธิ์. พวกเรารู้ได้แน่จะทำตามพระอรียเจ้า ทำตามพระอรหันต์; และช่วยกันดำเนินไปในทางที่มันถูกต้อง จนกว่ามันจะกลายเป็นสถาบันที่มั่นคงขึ้นมา สำหรับบุคคลที่รักความถูกต้อง.

สถาบันที่ ๓ : สถาบันแห่งมิตรภาพที่พระธรรมจัด หรือธรรมะจัด; เราจะต้องพูดถึงคนเสียที เพราะว่าคนนั้นมันเป็นเพียงว่าเปลือก. ในหัวสมองของคนนั้น มันมีอะไร? ก็มีสติปัญญา มีความคิดความเห็น; อันนั้นแหละจะเป็นตัวการอย่างอื่นที่จะจัดสถาบันที่ดีที่ถูกต้อง. เมื่อได้รับการอบรมมาดี เป็นสมาธิปฏิญาณแล้วมันก็จะดำเนินในทางที่ปีประโยชน์ หรือเอาตัวรอดได้; ฉะนั้น จึงควรถือเอาสมาธิปฏิญาณนี้เป็นต้น ที่ว่าเป็นมิตรที่ดี เป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนสุข ที่แท้จริง เพราะมันจักให้มีพระนิพพาน เป็นที่หมายปลายทาง.

สมาธิปฏิบัติจะก่อผลจัก ให้มนุษย์เป็นผู้เดินไปหาพระนิพพาน, มีจุดหมายปลายทางเป็นพระนิพพาน; ก็เกิดเป็นสถาบันพระอรียเจ้าขึ้นมา. พระอรียเจ้าขึ้นไทนก็สุดแท้ : พระโสดา สกิทากว อนัสา ก็สุดแท้; แต่ได้เกิดเป็นสถาบันของบุคคลผู้เดินถูกต้องทางขึ้นมาแล้ว, และเป็นผู้แน่วคือพระนิพพาน. ฉะนั้น เราต้องถือว่า

พระธรรมนั้นเป็นนิมิตอย่างสูง เกือบจะอยู่กับคน มีนิมิตภาพต่อคน เราควรจะรับเอา.

สรุปกันเสียทีหนึ่งก่อนว่า : **สถาบันศีลธรรมชาติจิต** และ **กัมมมนุษย์จิต** และ **กัมมพระธรรมข้อจิต** เราถือไม่พ้น; จะต้องเกี่ยวข้องกับสามอย่างนี้ ให้ถูกต้องตามวิถีทางของมัน. เมื่อพูดว่า **สถาบันแห่งนิมิตภาพ** มันไม่ได้หมายความว่า ร่วมแรงร่วมใจกันเป็นสหกรณ์ ทำกันทำนี่; นั่นมันเป็นเรื่องส่วนน้อย ส่วนหนึ่งของมนุษยโนโลก และเฉพาะในเรื่องทำมาหากินเท่านั้น มันไปนิพพานไม่ได้.

เพราะเราต้องการจะให้รับประโยชน์ทั้งหมด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ ; ก็ต้องมองให้กว้างออกไป ในอย่างที่ว่ามาแล้ว. จึงจะพบกับความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์; ไม่เช่นนั้นเราจะพบกับความเป็นมนุษย์แคบๆ เพียงแต่รู้จักหาใส่ปากใส่ท้อง ซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันก็ยังทำเป็น. เพราะฉะนั้นมนุษย์อย่าพึงอวดติดบอวดดีในส่วนนั้นนัก คือในส่วนที่สัตว์เดรัจฉานเขาก็ทำเป็น คือเรื่องปากเรื่องท้อง. เรา **ต้องรู้จักสถาบันแห่งนิมิตภาพที่ไกลออกไป ที่สูงขึ้นๆ จนว่ารอดพ้นออกไปจากกองทุกข์** หรือบรรลุนิพพาน.

สถาบันแห่งนิมิตภาพ เป็นจุดเด่นของความเป็นศีลธรรม, เป็นเครื่องปรากฏของความเป็นศีลธรรม.

สถาบันแห่งนิมิตภาพเป็นจุดเด่นอย่างไร

ที่นี้ ดูกันต่อไปว่า เป็นจุดเด่น หรือเครื่องปรากฏของความเป็นศีลธรรมอย่างไร? ข้อนี้จะต้องตั้งสมมุติฐานอย่างง่าย ๆ หยิบๆ เสียก่อนว่า **ที่ใดมีนิมิตภาพ**

ที่นั่นมีศีลธรรม. ใครจะค้านหรือว่าใครจะเห็นด้วย ก็เอาไปคิดดูให้ดี; **ที่ใดมีสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพที่นั่นย่อมมีศีลธรรม** : เพราะมิตรภาพนั้น หมายถึงการไม่เบียดเบียนตัวเองอย่างต่ำที่สุด อย่างกลาง อย่างสูงสุด; มีความไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่มีการเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย, อยู่กันด้วยความรักความพอใจในความเป็นอยู่.

มีมิตรภาพอยู่ที่ไหน ที่นั่นมีศีลธรรม, ศีลธรรมที่จะทำความปกติใน
ทั้ง ๓ ความหมายที่กล่าวแล้ว; มิตรภาพนี้เป็นศีลธรรม ในฐานะที่เป็นเหตุให้เกิดความปกติ; มิตรภาพนี้เป็นผลของการที่จะประพฤติไปตามเหตุอย่างถูกต้องแล้ว มันจึงมีมิตรภาพ เป็นผลอยู่กันเป็นผาสูก. มิตรภาพในลักษณะนี้ มันเป็นปรากฏการณ์ในธรรมชาติ ที่ว่าได้ประสมประสานกัน ได้อิงอาศัยกันเป็นอย่างดีแล้ว. เปลือกโลกคือแผ่นดินนี้ ก็ตั้งอยู่ได้, โลกของต้นไม้ทั้งหลายก็ตั้งอยู่ได้, โลกของสัตว์เครื่องจักรก็ตั้งอยู่ได้, โลกของมนุษย์เหวดตาอะไรก็ตั้งอยู่ได้, เพราะความถูกต้องของการที่เชื่อมโยงกัน ระหว่างสิ่งเหล่านี้โดยหลักแห่งศีลธรรม ซึ่งมีความหมายเป็นมิตรภาพ.

ฉะนั้น ถ้ามองดูให้ดี ดึกซึ้งแล้ว ก็พบว่า **มิตรภาพกับศีลธรรม** จะเป็นเกลือกกันแล้ว แยกจากกันไม่ได้; ถ้ามองลึกไปอีกก็จะเห็นว่า อ้าว, เป็นสิ่งเดียวกันเสียแล้ว. คำว่ามิตรภาพที่แท้จริงนั้น เป็นสิ่งเดียวกับคำว่าศีลธรรมเสียแล้ว. **เกือบทุกคนคิดว่ามิตรภาพเป็นจุดเด่น คือแสดงให้เห็นว่า ที่นั่นมีศีลธรรม** เช่นเดียวกับที่เรามองเห็นควั่นขึ้นมา เรารู้ว่าที่นั่นมันมีไฟ นี่เป็นต้น.

ถ้าเรามองเห็นมิตรภาพ เราารู้ได้ว่าที่นั่นมีศีลธรรม; พอขาดมิตรภาพก็รู้ได้ทันทีว่า ที่นั่นไม่มีศีลธรรมในความหมายไหนก็ตาม. มิตรภาพนี้จะต้องแยกว่า :

มิตรภาพต่อตัวเองก็ยังได้, มิตรภาพต่อสัตว์ทั้งปวงก็ยังได้. บางคนจะนึกขบขันว่า “มิตรภาพต่อตัวเอง”; แล้วทำไมไม่นึกดูบ้างว่า คนที่ไม่รักตัวเอง มันมีมากเหลือเกินในโลกนี้.

โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น ของเราเวลานี้ กำลังทำตัวเป็นศัตรูต่อตัวเอง ไม่มี **ความเป็นมิตรต่อตัวเอง ไม่รักตัว ไม่สงวนตัว ไม่เคารพต่อบิณฑบาตครูบาอาจารย์;** ส่วนแก่เหล่าตัวเอง : เขาไม่มีมิตรภาพต่อตัวเอง ไม่รักตัวไม่สงวนตัว.

เราต้องมีมิตรภาพต่อตัวเอง ซึ่งเป็นความรู้สึกที่วันลับ; ถ้าเราอยากชั่ว ทำชั่วลงไป แล้วมันก็เป็นศัตรูต่อตัวเอง. ถ้าเราหวังไปในทางดี มันก็กลายเป็นมิตรต่อตัวเอง. เพื่อไปไหนกัน ? ก็เพื่อบรรลุสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ. ถ้าใครทำอย่างนี้ คนนั้นมีความเป็นมิตรต่อตัวเอง เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อถึงที่สุดแห่งทุกข์.

ที่นี้ **คนอื่น ก็มีมิตรภาพต่อผู้อื่นด้วยเหมือนกัน** ต่อสัตว์ทั้งปวงด้วยเหมือนกัน ก็เพื่อจุดหมายอย่างเดียวกัน เพื่อให้เขาพ้นทุกข์; ฉะนั้น มิตรภาพต่อตัวเอง และมีตรภาพต่อผู้อื่นนั้น **มีจุดหมายที่เดียวกัน คือความพ้นทุกข์ หรือว่า นิพพาน.** เมื่อมีนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง นี้ก็ถือว่าเป็นสุดยอดของสิ่งทีเรียกว่า ศีลธรรม; **เพราะว่า ศีลธรรมแปลว่า ธรรมที่ทำให้ความปกติ หรือภาวะแห่งความเป็นปกติ หรือ ธรรมชาติที่มีความเป็นปกติอยู่.** นี่เป็นความหมายของศีลธรรมอย่างนี้ ถึงได้โดยบุคคลที่มีมิตรภาพต่อตัวเองและต่อผู้อื่น.

มิตรภาพนี้เป็นจุดเด่นของความมีศีลธรรม ก็คือว่า เราจะยกขึ้นว่า ถ้ามีศีลธรรมแล้ว ทุกสิ่งจะเป็นไปเพื่อความปกติสุข ตามความหมายของศีลธรรม :

สี่-ละ, ศีล แปลว่า ปกติ. มิตรภาพต่อแผ่นดินโลก แผ่นดินโลกก็ปกติ, มิตรภาพต่อ
สัตว์เครื่องจวน โลกเครื่องจวนก็ปกติ, มิตรภาพต่อมนุษย์ โลกมนุษย์ก็ปกติ. เห็น
ความปกติที่ไหน ก็จะพบมิตรภาพที่นั่น, ทั้งในความหมายอื่น ๆ และในความหมายอัน
ลึกซึ้ง.

ในที่นี้เราจะพบว่า แม้ความหมายแห่งคำว่า นิพพาน นี้ ก็มีความหมาย
แห่งความเป็นมิตร; ก็เป็นการกล่าวโดยสัมปรายิกโวหาร ตามเคย.

ถ้ากล่าวโดยทฤษฎีสัมปรายิกโวหาร ก็กล่าวว่า มิตรนั้นน่าน่าเสนาหา น่ารัก
น่าพอใจ; และมิตรนี้คือผู้ที่ทำความเบาใจให้แก่เรา ให้หมดความร้อนใจ หมดความ
หนักใจ และมิตรนี้จะช่วยคุ้มครองเราโดยประการทั้งปวง. ถ้าถือคุณสมบัติอย่างนี้
ว่าเป็นหลักของมิตร ของความเป็นมิตรแล้ว พระนิพพานนั้นแหละเป็นมิตรอย่างถึง;
เพราะว่าไม่มีอะไรน่าเสนาหาเท่ากับพระนิพพาน ไม่ขบใคร ไม่กัดใคร ไม่ทรยศขบด
ต่อใคร มีแต่ให้ความเอื้ออาทรโดยส่วนเดียว จึงถือว่าเป็นมิตรอย่างยิ่ง.

พระนิพพานนี้จะให้ความเบาใจอย่างยิ่ง ไม่ต้องหายใจอย่างอื่นอดขัดแค้น
อย่างหนักอกหนักใจ เป็นที่โล่งโปร่งอย่างยิ่ง. พระนิพพานนี้จะคุ้มครองได้โดยประการ
ทั้งปวง เป็นตานะ เป็นเลณะ เป็นที่ซ่อนเร้น เป็นที่หลบภัย เป็นที่อิสระของ
สัตว์โดยประการทั้งปวง.

ขอให้มองดูให้ดี และก็กล่าวได้โดยสัมปรายิกโวหารว่า ความหมายแห่ง
พระนิพพานนั้นแหละ คือความหมายแห่งมิตร, หรือว่าความหมายแห่งมิตรนั้นแหละ
คือความหมายพระนิพพาน เป็นขั้นสูงสุด เป็นระดับสูงสุดอย่างนี้. ดูไปตั้งแต่ ิ-มันนี่

อย่างนี้ เพราะพระนิพพานแปลว่าเย็น เย็นให้อุ่น ไม่ทุกข์ นั่นแหละคือมิตร;
 ร้อนเป็นพิษเป็นไฟนั่นคือศัตรู; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือไฟกิเลส ราคะ โทสะ โมหะ
 มันเป็นศัตรู, หรือว่าไฟทุกข์ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างนั้นมันก็เป็นศัตรู.

แต่พระนิพพาน มันตรงกันข้าม มันเย็น เย็นน้อยก็เป็นมิตรน้อย เย็นมาก
 ก็เป็นมิตรมาก ซึ่งมี **ความหมายแห่งความเป็นมิตร** คือทำความ สบายกาย สบายใจ
 เบากาย เบาใจ คุ้มครองโดยประการทั้งปวง; ก็เลยกล่าวได้ว่า นั่นเป็นจุดสูงสุดแห่ง
 ศีลธรรม คือ **ความปกติเป็นจุดเด่นที่สุดของความมีศีลธรรม** คือมีภาวะแห่งความปกติ.
 ฉะนั้นเท่าที่กล่าวมาก็เป็นแนวทาง สำหรับทุกคนจะพิจารณาเห็นได้ ว่า **สถาบันแห่ง
 มิตรภาพนั้น เป็นเครื่องปรากฏอย่างเด่นชัดของความมีศีลธรรม.**

ขอให้เราสร้างมิตรภาพอย่างยิ่ง อย่างสุดฝีมือสุดมือ กับสิ่งที่ เป็นมิตร ดังที่
 ไท่กล่าวมาแล้ว อะไรบ้างก็อยู่ในฐานะเป็นมิตร ตั้งแต่เป็นมิตรน้อยๆ เป็นมิตรมากๆ
 เป็นมิตรสูงสุดในที่สุด. ถ้า **สร้างความเข้มแข็งมิตร** กับสิ่งเหล่านั้น; แล้วก็ **จะเกิดภาวะ
 ปกติสุข** ซึ่งเป็นความหมายของคำว่า ศีลธรรมในฐานะเป็นเหตุก็ดี, ในฐานะเป็นผล
 ก็ดี, ในฐานะเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่เองตามธรรมชาติก็ดี. และยังมีความเป็นมิตร
 ต่อทุกสิ่งที่เป็นมิตร ทั้งโดยไม่รู้สึกตัว และโดยรู้สึกตัว, ทั้งโดยเจตนา และที่ไม่ต้องมี
 เจตนา, นี้เรียกว่าเป็นผลดำรงตนอยู่ในความถูกต้อง; และจะเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้มี
 ความทุกข์ ความร้อน มากระทบกระทั่ง.

สรุปความในเรื่องนี้ก็คือว่า ขอให้ไปปรับปรุงแก้ไข หรือรอพัฒนาไว้ก็ตาม
 เถอะ ต่อสิ่งที่เรียกว่ามิตรภาพนั้นเสียใหม่ให้ถูกต้อง. เคียงไว้เราก็ยังไม่มียุติภาพ

ในสิ่งที่เป็นมิตร หรือมีก็มีย่างผิดๆ. ขอให้ **ปรับปรุงเสียใหม่** ให้คำว่า **มิตรภาพ** **เกิดความหมายสมบูรณ์**. และให้เราดำรงตนอยู่ในท่ามกลางสิ่งที่เป็นมิตรปราศจากศัตรูโดยประการทั้งปวง คือมีพระนิพพานเป็นมิตร.

คำบรรยายในโอกาสนี้ พอสมควรแก่เวลา อาตมาขออุทิศไว้สำหรับหัวข้อว่า “สถาบันแห่งมิตรภาพคือจุดเด่นของความมีศีลธรรม” ไว้ที่หนึ่งก่อน. ให้พระสงฆ์ท่านเสวคณเสนาายาบทรรคม อันเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจ สำหรับการปฏิบัติธรรมต่อไป ตามที่เคยกระทำมาทุกครั้ง.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๑๓ -

๑๕ มีนาคม ๒๕๑๘

ความรับผิดชอบทางศีลธรรม เป็นไปเพื่อความมีอยู่ของศีลธรรมอย่างมั่นคง

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๑๑ แห่งภาคมาฆบูชา
ซึ่งได้บรรยายมาโดยหัวข้อใหญ่ในเรื่อง ศีลธรรมของโลกนั้น ;

ในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า **ความรับผิดชอบทางศีลธรรม เพื่อ
ความมีอยู่แห่งศีลธรรม.**

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวน ถึงข้อความที่ได้บรรยายมาแล้วแต่ต้น โดยมุ่ง-
หมายจะกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า **ศีลธรรมในฐานะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์** ซึ่งได้เรียก

ว่า **ศีลธรรมเพื่อมนุษยโลก** หรือมองกลับอีกทีหนึ่ง ก็คือมนุษยโลกนั้นเพื่อศีลธรรม. แต่มีทางที่จะดูกันได้ในหลายแง่หลายมุม จึงได้ผ่านมากตามลำดับ ตามที่เห็นว่า โนแ่งไหน มุมไหน ควรจะได้กล่าวก่อน.

ศีลธรรมนั้นเพื่อมนุษยโลก; ถ้าไม่เพื่อมนุษยโลก ก็ไม่รู้ว่าจะมีไว้เพื่ออะไร. มนุษยโลกนั้นก็เหมือนกัน มันก็มีไว้เพื่อศีลธรรม; เราจะกล่าวอย่างไร มันก็ถูกทั้งนั้น. มนุษยโลกเพื่อศีลธรรม ก็หมายความว่า **มนุษยโลกนั้นหนักมาเพื่อศีลธรรม;** ยกย่องให้เป็นอย่างอื่นเลย, มนุษยโลกเพื่อศีลธรรม, และศีลธรรมเพื่อมนุษยโลก. ทั้งนั้นแล้วก็จะเห็นได้ว่า เป็นสิ่งที่ต้องเนื่องอยู่ด้วยกัน หรือถึงกับว่า เข้ารวมเป็นอันเดียวกัน; แล้วผลของการกระทำดังนั้นก็เกิดขึ้นตรงกับความหมายของคำว่า ศีล ซึ่งแปลว่า ปกติ คือปกติสุข. ถ้าผิดจากนี้แล้ว ก็ไม่มีความหมายของคำว่า สี - ละ ซึ่งแปลว่า ปกติเลย.

เดี๋ยวนี้ **มนุษยโลกเราไม่มีความเป็นปกติสุข** จึงเห็นได้ว่า มันขาด สี - ละ; ขาดสี - ละ ในที่นี้ก็คือ **ขาดศีลธรรม.** การขาดศีลธรรม จึงกำลังเป็นปัญหาหนัก หรือเป็นปัญหาสำคัญที่สุดของมนุษย์; คือว่าเมื่ออยู่กันโดยความไม่ปกติสุข หรือไม่มี ความปกติสุขเสียแล้ว จะอยู่ไปทำไมกัน. โลกนี้มันก็ไม่ดีอะไร ถ้าว่าอยู่กันโดยไม่มี ความเป็นปกติสุข.

เมื่อจะให้อยู่กันเป็นปกติสุข ก็ต้องมีการประพฤติดีหรือกระทำสิ่งที่เป็นเหตุแห่งความเป็นปกติสุขนั้น ซึ่งได้แก่ความมีศีลธรรมอีกนั่นเอง; เพราะเหตุดังนี้แหละ จึงได้แนะนำให้เห็นความหมายของคำว่า ศีลธรรมเป็น ๓ ความหมาย :-

ศีลธรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดปกติ น้อย่างหนึ่ง.

ศีลธรรม แปลว่า ภาวะแห่งความเป็นปกติ น้อย่างหนึ่ง.

ศีลธรรม คือ ปรัชญาการดีที่เป็นความปกติทั่วไปตามธรรมชาติ น้อย่างหนึ่ง.

อย่างหนึ่งก็เป็นเหตุให้เกิดผล; เมื่อมีผล ก็มีภาวะแสดงให้เห็นความเป็นปกติสุข ไม่มีปัญหาเหลือสำหรับมนุษย์.

ในคราวที่แล้วมา ได้พูดถึงถึง **สถาบันแห่งผู้มีพระคุณ ในฐานะเป็นรากฐานของความมีศีลธรรม.** เกี่ยวกับสถาบันของผู้มีพระคุณ เช่น บิฑามารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น ถ้าถึงละลายไป ไม่คงอยู่อย่างมั่นคง; หมายความว่าคนรุ่นหลังนี้ ไม่เคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ นี่ก็แปลว่ารากฐานของศีลธรรมนั้นถูกทำลาย.

ในครั้งต่อมา ก็ได้พูดถึง **สถาบันของผู้ทรงอำนาจ ในฐานะเป็นค้ำยันทางศีลธรรม** อย่างหนึ่ง; เพราะว่าโลกนี้ มันอยู่ใต้อำนาจของอำนาจ; ถ้าอำนาจมันพาไปในทางไร้ศีลธรรม โลกนี้มันก็ไม่มีศีลธรรม. ในปัจจุบันเห็นได้ว่า ในบรรดาวงการ หรือองค์กร ที่ทรงอำนาจนี้ **ล้วนแต่ละเลยศีลธรรม.**

ในการอภิปรายเพื่อไว้วางใจนโยบายรัฐบาล สิบสองชั่วโมงเต็มครั้งที่แล้วมานี้ **ไม่มีใครพูดถึงคำว่า “ศีลธรรม” แม้แต่คำเดียว** ทั้งฝ่ายรัฐบาลผู้เสนอนโยบาย และทั้งฝ่ายสมาชิกรัฐสภาผู้อภิปราย; ได้กันถึง ๑๒ ชั่วโมง ไม่มีใครพูดถึงคำว่า ศีลธรรม แม้แต่สักคำเดียว ในฐานะเป็นหัวข้อของเรื่องก็ดี, ในฐานะเป็นข้อปดิก้อยที่จะต้องพาดพิงถึงก็ดี ไม่มีคำว่าศีลธรรม. ขอให้คิดดูว่า เรื่องของศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรมนั้น มันกำลังอยู่ในฐานะอย่างไร.

ในครั้งก่อนมา ก็ครั้งแรกสุดท้ายที่แล้วมานี้ ได้พูดถึง **สถาบันแห่งมิตรภาพ** เตียนมิตรภาพ หรือ **ความเป็นมิตรนั้น หาได้ยากในโลก**; ไม่ต้องพูดถึงระหว่างชาติ แม้แต่อยู่ภายในชาติ มันก็หามิตรภาพยาก; ไม่ต้องพูดในชาติ พูดในระหว่างหมู่คณะ มันยังหามิตรภาพยาก; กระทั่งในที่บางแห่ง แม้ในครอบครัวหนึ่ง ก็หามิตรภาพยาก. **นี่อนุมานจากเด็ก ๆ ในโรงเรียนศึกษามารดา ครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นยอดของมิตรภาพในเรือน**; อย่างนี้เป็นต้น.

ความเห็นแก่ตัวองอาจเจริญ ทำลายมิตรภาพให้สูญสิ้นไป; ถ้าจะรวมหัวกันเป็นมิตรชนิกไหนบ้าง มันก็รวมหัวกันเพื่อทำลายพวกอื่น เพราะความเห็นแก่ตัว. เราจึงไม่มีสถาบันแห่งมิตรภาพ ที่กล่าวได้ว่า เป็นสถาบันที่มั่นคง; เหลืออยู่แต่ก็เลวแห่งบุคคลแต่ละคน มุ่งหมายจะทำลายล้างกันอยู่อย่างนี้. นี่ก็เป็นนิมิตหรือเป็นเครื่องปรากฏว่า **ความเป็นมิตรนั้นหาได้ยากในมนุษยโลก**. **สถาบันแห่งมิตรภาพนั้น เป็นเครื่องหมายว่า มีศีลธรรม**; เมื่อไม่มีความเป็นมิตรภาพ ก็ย่อมแสดงว่า มันไร้ศีลธรรม; จึงเป็นสิ่งที่ควรจะเอามาหาคำตอบ สำหรับจะได้เชื่อมความมาถึงเรื่องที่บรรยายในวันนี้ คือเรื่องความรับผิดชอบทางศีลธรรม.

ใจความสำคัญที่จะต้องมองเห็นก็คือว่า **เดี๋ยวนี้เราไม่มีความรับผิดชอบทางศีลธรรม**; ไม่มีผู้ใดจะรับผิดชอบทางศีลธรรม คือรับผิดชอบในความที่ต้องมีศีลธรรมในประเทศชาติ; จนถึงกับจะกล่าวได้ว่า ไม่มีใครรับผิดชอบเป็นเจ้าของประเทศชาติด้วยซ้ำไป. ปล่อยให้เรื่องของประเทศชาติเป็นเครื่องมือ ทดลองความสามารถกันอยู่เรื่อย ๆ ไปอย่างนี้; ไม่มีใครยอมรับผิดชอบว่า ประเทศชาติจะต้องมีศีลธรรม. เพราะฉะนั้น จะต้องพูดกัน ถึงเรื่องความรับผิดชอบทางศีลธรรม ให้เป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในวันนี้.

ไม่ว่าเราจะมองดูกันแต่ในวงแคบ ๆ ในประเทศเรา, หรือว่าจะมองดูออกไป
หลาย ๆ ประเทศ กระทั่งทั่วไปทั้งโลก, ก็จะมีลักษณะแห่งการ **ขาดความรับผิดชอบ**
ทางศีลธรรมทั่วไปหมด. เขาอาจจะไม่ขาดความรับผิดชอบในแง่อื่น ๆ เขาขยันขันแข็ง
ในการที่จะรับผิดชอบ; แต่ว่ามันเป็นไปในแง่อื่น ๆ ไม่เป็นไปในแง่ของศีลธรรม.
ฉะนั้น ความรับผิดชอบ เพื่อความมีอยู่แห่งศีลธรรม หรือความรู้จักกับรับผิดชอบตามทาง
แห่งศีลธรรมก็ดี กำลังไม่มีอยู่ในโลก; หรือว่าโลกมันกำลังขาดความรับผิดชอบทาง
ศีลธรรมอย่างเลวร้ายที่สุด.

ข้อนี้จะเป็นอย่างไร ประเด็นก็จะพิจารณากันโดยรายละเอียดว่า **เราจะต้อง**
ทำความเข้าใจกันไปตามลำดับ : นับตั้งแต่คำว่า ความรับผิดชอบ นั่นคืออะไร;
ถึงนี้เป็นต้น.

ความรับผิดชอบทางศีลธรรม ต้องสำนึก และทำจากใจ

ท่านทั้งหลายย่อมได้ยินคำว่า **ความรับผิดชอบ** อยู่เป็นประจำ, หรือพูดเอง
ก็พูดเป็น พูดว่า รับผิดชอบ, ได้ยินคำว่า “ความรับผิดชอบ” หอที่จะเข้าใจได้ว่า
มันคืออะไร; แต่เข้าใจยังไม่ถึงที่สุด. เดียวมันยังแปลกออกไป ถึงข้อที่ว่า
ความรับผิดชอบทางศีลธรรม; หมายความว่า มันยังมีความรับผิดชอบทางอื่น ซึ่งมีใช้
ทางศีลธรรมโดยตรง. เราจึงต้องพิจารณาดูให้ดี แล้วก็แยกกัน **แยกให้ออกจากกัน :**
เป็นความรับผิดชอบทางศีลธรรม ประการหนึ่ง, เป็นความรับผิดชอบทางอื่น ๆ
เช่น ทางกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งมันไม่เหมือนกัน อีกประการหนึ่ง.

ที่นี้ สำหรับคำว่า **“ความรับผิดชอบ”** นั้น มีความหมายในทางศีลธรรมอย่างถูกต้อง หรือสมบูรณ์เพียงไร ขอให้พิจารณาเถดู.

อาตมาอยากจะระบุลงไปว่า **ความรับผิดชอบนั้น คือความยอมรับรู้แล้วตอบสนอง** ไม่ใช่เพียงแต่คิดอยู่ในใจ; ต้องเป็นความยอมรับรู้แล้วตอบสนอง ก็อกระทำตอบสนอง, ตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องกระทำ. ตัวอย่างเช่น สิ่งที่ต้องกระทำตามกฎหมายหรือตามระเบียบ แล้วตอบสนองต่อสิ่งที่ควรกระทำ ก็มี, ก็คือตามความรู้สึกในใจของบุคคล ผู้มีความรู้สึกตัวในทางจริยธรรม; หรือว่าตอบสนองต่อสิ่งที่เห็นว่าควรทำ เกินกว่าที่เขากระทำกันในโลกนี้ก็มี.

ตัวอย่างเช่น **การปฏิบัติเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง** อย่างนี้มันก็เป็นสิ่งที่ต้องรับรู้ และตอบสนอง; นี่ในอะไร ก็ในสิ่งที่เห็นหน้าที่. ในสิ่งที่เห็นหน้าที่นี้ ก็ยังมีหลายชนิด : ในสิ่งที่เห็น **หน้าที่ตามข้อผูกมัดทางสังคม** นี้ก็ทำกันแต่ตามที่จำเป็นทางสังคมบังคับ, และก็ในสิ่งที่เห็น **หน้าที่ตามความดำเนิน รับผิดชอบขั้นสูง** ก็เป็นเรื่องทางธรรม ทางจิตใจ; แต่แล้วมันก็มีหลายระดับ เพราะว่าจิตใจของคนมีหลายระดับ, แล้วก็ในสิ่งที่เห็น **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติอันลึกซึ้ง**; เช่นกฎของธรรมชาติที่จะมองเห็นได้ว่าทุกคนเมื่อไ้วิ่งไปจนถึงที่สุดแล้ว ก็ต้องไปที่นิพพานกันทั้งนั้น.

พูดไปหลายชั้น หลายหัวข้อ อย่างนี้คงจะฟังเผื่อ; ฉะนั้นขอกล่าวพบพวน โดยใจความอีกครั้งหนึ่งว่า; **สิ่งที่เรียกว่าความรับผิดชอบนั้น คือความยอมรับรู้แล้วตอบสนอง ต่อสิ่งที่ต้องกระทำ** ในฐานะที่มันเป็นหน้าที่. ชันชื่อว่หน้าที่ **ไม่** ว่าชนิดไหนหมด มันเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ; เรายอมรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องกระทำตามหน้าที่นั้น เรียกว่า **ความรับผิดชอบ**, ยอมรับรู้ นี้หมายความว่า **มีความรู้** ถูกต้องในเรื่องนั้น ๆ.

เดี๋ยวนี้ คนโดยมากไม่ยอมรับรู้ในปัญหาทางศีลธรรม ไม่ยอมรับรู้ความสำคัญทางศีลธรรม ก็เลยไม่ต้องตอบสนอง; เพราะมันไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร ก็ไม่ต้องตอบสนอง.

ทีนี้ คนที่รับรู้ ก็ต้องไม่ใช่รับรู้อยู่แต่ในใจ มันต้องตอบสนองด้วย. หรือเมื่อพูดถึงสิ่งที่จะต้องกระทำ แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น; ต้องกระทำเพราะจำเป็น. เช่น ทำผิดกฎหมายไม่ได้; ก็คือ **ต้องรับผิดชอบต่อตามกฎหมาย. ต้องไปเห็นตามกฎหมาย, ต้องกระทำทุกอย่างตามกฎหมาย**; อย่างนั้นก็. นี่เขาบังคับให้ต้องรับผิดชอบต่อ เรียกว่ารับผิดชอบต่อด้วยการตอบสนองในสิ่งที่ต้องกระทำ. ส่วนใน **สิ่งที่ควรกระทำนั้น** ไม่หมายถึงบังคับ แต่หมายถึง **ความรู้สึกส่วนตัวและความสมัครใจของตนเอง** ว่าตนควรกระทำในสิ่งนั้น ๆ ตามบทบาทหน้าที่ทางศีลธรรม, หรือทางจริยธรรม หรือทางความสมัครใจต่อระบบศีลธรรมนั้น ๆ.

ทีนี้ ยังมีอีกอย่าง ที่มันเกินกว่าธรรมดา คือสิ่งที่เรา, ในฐานะเป็นปัจเจกชนคนหนึ่ง; **เรามีสิทธิที่จะคิด หรือ ต้องการ หรือ ประพฤติปฏิบัติ ไกลออกไป** ตามที่เราจะพอใจ. เราไม่ถือว่า เมื่อคนอื่นเขาไม่ทำแล้ว เราก็ไม่ทำ หรือเขาชอบเขาต้องการกันเท่าไหน เราก็ต้องการกันเพียงเท่านั้น; อย่างนี้เราไม่ยอม.

เราต้องการจะไปให้ไกลที่สุดที่มนุษย์ควรจะไปได้ : อย่างที่เรียกว่ามีเรื่องโลกิยธรรม หรือเรื่องโลกุตตรธรรมขึ้นมา สำหรับเลือกเอา จึงเกิดมีสิ่งที่ต้องกระทำ หรือสิ่งที่ควรกระทำ; และสิ่งที่เห็นว่าควรกระทำ ให้เกินกว่าที่เขาทำ ๆ กันอยู่. เมื่อพูดถึงสิ่งที่ต้องกระทำ หรือควรกระทำ อย่างนี้แล้ว ก็ถือว่าเป็นหน้าที่ทั้งนั้น คือต้องกระทำ; มันก็เป็นหน้าที่ มันบังคับ, ที่ควรกระทำมันก็เป็นหน้าที่.

ที่นี่ เราทนอยู่ไม่ได้ เพราะว่าเราต้องการประโยชน์อันสูงสุด สิ่งที่เป็น **หน้าที่ซึ่งมีอยู่เป็นขั้น ๆ อีก : หน้าที่ตามข้อผูกมัดทางสังคม** : เพราะเราอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมหนึ่ง ๆ เราจะต้องทำอะไรบ้าง. ถ้าเราไม่ทำหน้าที่นั้น ๆ แล้ว สังคมก็จะตำรา จะประณามเรา จะไม่คบเรา. ทุกคนกลัวการที่สังคมจะไม่คบ; นี่เรียกว่า อำนาจทางสังคม มีข้อผูกมัดจะให้ต้องทำกันอย่างไร มันก็ต้องทำเท่านั้นเอง. หน้าที่ตามข้อผูกมัดทางสังคม มีอยู่ทั่วไป มากมายหลายสิบ หลายร้อยอย่าง.

หน้าที่ที่สูงไปกว่านั้น ก็คือโดยความดำเนินศีลของของเราเอง; อย่างนี้ ไม่ผูกมัดกันเป็นสังคม, คือเราสามารถจะทำให้ดีกว่าระดับที่สังคมเขากระทำกันอยู่ แล้วก็อยู่นอกเหนือความผูกมัดทางสังคม. นี่คือโอกาสหรือช่องทาง ที่เราจะไปให้ไกลไปกว่าคนอื่น ที่เขาไม่ต้องการจะไป. นี่หมายถึงระดับจิตใจของคนบางคน ที่ไปไกลสูงไป กว่าระดับคนทั้งสังคม นี่เป็นหน้าที่ที่เห็นได้ชัดว่า มันเป็นเรื่องในโลก.

ถ้าสูงไปกว่านั้น **มันมีหน้าที่ประเภทหนึ่ง ที่ตามศีลธรรมบาปกำหนดมาอย่างลึกซึ้ง ที่เรียกว่า วิวัฒนาการ**; หมายความว่า **ไม่มีอะไรจะหยุดนิ่งอยู่ได้**. มันมีวิวัฒนาการ มันไปถึงที่สุด ซึ่งไปไม่ได้อีกแล้ว ไปสูงกว่านั้นไม่ได้อีกแล้ว; อย่างที่ **พุทธบริษัท** เรายอมรับว่าเมื่อได้เวียนว่ายตายเกิดไปในวัฏสงสาร ไม่รู้จักสงสัย แส่นกับบี แล้วทุกคนก็จะลงถึงฐานะอันนั้น คือการบรรลุนิพพาน. หรือว่าในศาสนาอื่น เขาจะกล่าวไว้อย่างอื่นว่า **อาตมฉันเวียนว่ายไปในวัฏสงสาร แส่นกับบี แล้วก็ไปรวมกับปรมาตมมัน**. อย่างนี้ก็เป็นใจความอันเดียวกัน; คือให้มองเห็นว่า ในที่สุดตัวทั้งหลาย จะไปถึงจุดสูงสุดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดจบไม่ต้องเวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์อีกต่อไป. อย่างนี้มันสูงกว่าที่กันธรรมคาจะนึก หรือว่าที่สังคมตามธรรมดาจะต้องการ.

ในข้อใจความของคำพูดสั้น ๆ เพียงคำเดียวว่า “ความรับผิดชอบ”. ย้ำอีกทีว่า **ความรับผิดชอบคือความสมัครใจ** แล้วตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องกระทำ ในสิ่งที่เห็นหน้าของคน ๆ; ผู้ใดกระทำได้สมบูรณ์ตามนี้ ก็เรียกว่า คนนั้นมีความรับผิดชอบ. ถ้าจะถามว่า **ความรับผิดชอบคืออะไร** ? ก็ตอบว่า **ความรับผิดชอบคือความรับผิดชอบ** ตอบสนองต่อหน้าที่ ต่อสิ่งที่ต้องกระทำตามหน้าที่ของตน ๆ.

ความรับผิดชอบมีค่าเท่ากับความหมายของความเป็นมนุษย์

ที่นี้ ขู้อะไรอีกชั้นหนึ่ง ถึงค่าของความรับผิดชอบ. **ความรับผิดชอบนี้มีค่าอย่างไร, เท่าไร?** ลักษณะแห่ง**ความรับผิดชอบ** นั้นเป็นเครื่องหมายหรือเกี่ยวข้องกับโดยตรง กับเครื่องหมายของ**ความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง**, ยิ่งกว่าคุณธรรมอื่นใด ที่จะให้ละจากความเป็นสัตว์เครื่องจักรโดยสิ้นเชิง. ท่านต้องนึกถึงข้อที่ว่า ถ้าปราศจากความรับผิดชอบแล้ว คนก็เป็นสัตว์เครื่องจักร หรือเลวกว่าสัตว์เครื่องจักรไปเสียอีก; ฉะนั้นคนที่ไม่มีรู้จักความรับผิดชอบ หรือไม่สนใจกับความรับผิดชอบ นี้จะต้องระวังให้ดี.

ความรับผิดชอบเป็นเครื่องหมายที่แสดงว่า เป็นมนุษย์ที่แท้จริง, หรือความรับผิดชอบนี้ มันเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับความหมายของคำว่ามนุษย์ที่แท้จริง ยิ่งกว่าคุณธรรมอื่นใด; หมายความว่า มันมีคุณธรรมมากมายหลายอย่าง ที่เราจะเรียกว่า **ทำให้คนแตกต่างจากสัตว์**.

แต่เดี๋ยวนี้อยากจะมี อยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากเห็นลงไปในเรื่องที่ว่า **ความรับผิดชอบนั้น เป็นเครื่องหมายของความเป็นมนุษย์**; เพราะอย่างน้อยมันก็ต้องรับผิดชอบในความเป็นมนุษย์, ต้องรับรู้และตอบสนอง ในความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้อง.

มนุษย์ที่ปราศจากความรับผิดชอบนั้นจะมีได้อย่างไร ? ลองคิดดู. เช่น พ่อแม่ไม่ทำหน้าที่ของพ่อแม่, ลูกหลานไม่ทำหน้าที่ของลูกหลาน, ลูกจ้างไม่ทำหน้าที่ของลูกจ้าง, นายจ้างไม่ทำหน้าที่ของนายจ้าง; อย่างนี้ เรียกว่าไม่มีความรับผิดชอบต่อทุกอย่าง แล้วมันจะมีค่าที่ตรงไหน. มันก็หมายความว่า มนุษย์คนนั้นไม่เป็นมนุษย์ ไม่ใช่มนุษย์; เป็นคนธรรมดาที่จะไม่ให้เสียตัวเข้าไป เพราะว่าเป็นคนธรรมดา ก็ยังรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่บ้างตามสมควร.

ทีนี้ เมื่อไม่รู้จักและ **ไม่รับผิดชอบต่ออะไรเลยเลย มันก็ไม่ต้องเป็นคนกันเท่านั้น**; มีความรับผิดชอบต่อสมบูรณ์ จึงจะเรียกว่าเป็นมนุษย์ที่แท้จริง แล้วก็จะจากความเป็นสัตว์เทวจักรณโดยสิ้นเชิง. เพราะว่าสัตว์เทวจักรณอยู่ในระดับที่ไม่ต้องรับผิดชอบต่อ, ไม่มีมันสมองที่จะรู้สึกความผูกพันในการที่จะต้องรับผิดชอบต่อ, เพราะมันไม่มีสติปัญญาอย่างมนุษย์.

สัตว์เทวจักรณมีความรู้สึกไปตามสัญชาตญาณ มันเป็นไปเหมือนกับเครื่องจักรตามสัญชาตญาณ; เช่น พ่อแม่สัตว์เทวจักรณ ทอดลูกออกมา มันก็เลี้ยงไปตามความรู้สึกของสัญชาตญาณ; ไม่มีความรู้สึกที่เป็นความรับผิดชอบต่ออย่างที่เรา จะต้องเลี้ยงลูกของเราด้วยความรับผิดชอบต่อ. ฉะนั้น เราจึงมองเห็นว่า **ความรับผิดชอบนี้เป็นคุณธรรมในระดับสูงกว่าที่สัตว์เทวจักรณจะมี**; จึงถือว่าคุณธรรมขั้นนี้ เป็นความหมายแห่งความเป็นมนุษย์แท้. นี่เรียกว่า ค่าของความรับผิดชอบต่ออย่างนี้.

ทำความเข้าใจเรื่องโวหารพูดอีกครั้งหนึ่ง

นั่นเพื่อให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ความรับผิดชอบ โดยละเอียด ชัดเจนยิ่งขึ้น
ไปอีก เราจึงพิจารณากันในข้อที่ว่า **ความรับผิดชอบนี้ มันเกิดมาจากอะไร ?**
ขอให้สนใจโดยหัวข้อว่า ความรับผิดชอบนี้ มันเกิดมาจากอะไร.

พอมาถึงตรงนี้อยากจะ **ย้ำเรื่องโวหารพูด** อีกครั้งหนึ่ง ทั้งที่เคยกล่าวมาแล้ว
ในการบรรยายครั้งก่อน. อยากรจะย้ำเพราะว่า ท่านยังคงไม่เข้าใจได้ง่าย ๆ นะ; หรือ
คนบางคนก็แปลกหน้ามา ไม่เคยฟังก็มีอยู่มากในที่นี้ จึงอยากรจะย้ำเรื่องโวหารพูดเสียอีก
ทีหนึ่ง. โวหารพูดหรือวิธีพูดที่ใช้กันอยู่ จนเป็นที่รับรองกันทั่ว ๆ ไป มีอยู่หลายชั้น
ตามระดับของสติปัญญา อันลึกซึ้งของคนพูด โวหารพูดก็ควรแบ่งเป็น ๓ ชั้น อาศัย
หลักในพระบาลีได้โดยว่า :-

อย่างทีหนึ่ง พิฏฐุณฺณิกโวหาร คือโวหารชาวบ้านธรรมดาพูด; พูดอะไร
พูดอย่างชาวบ้านพูด ก็เรียกว่าโวหารชาวบ้าน เช่น ถามว่า **มีตัวคนไหม ?** โวหาร
ชาวบ้านก็ต้องว่า **มีตัวคน** เพราะรู้สึกอยู่ว่า มีฉัน - มีของฉัน. ฉะนั้น โวหารชาวบ้าน
พูดต้องพูดว่า มีตัวคน น้อยางหนึ่ง.

อย่างที่สอง เป็น อัมปาวายิกโวหาร คือโวหารพูดอันอื่น นอกไปจากที่
ชาวบ้านพูด ถือเป็นภาษาธรรมะแล้ว ถ้าถามหรือให้ตอบโดยภาษาสัมปราชิกโวหาร
ว่า **มีตัวคนไหม ?** ก็ตอบว่า **ไม่มี.** คือไม่มีตัวคน. เพราะโวหารนี้เป็นโวหาร
สำหรับคนรู้ธรรมะพูด; และที่พูดภาษาธรรมะว่า มีแต่ฉัน มีแต่อาตม มีแต่อาตม
เท่านั้น; ไม่มีตัวไม่มีตน. เรามาสวมคิดเอาสิ่งเหล่านี้ทั้งกลุ่มว่า ตัวตน.

นี่คือสิ่งที่ **ต้องสังเกตให้ดี** ว่า ในหมู่คนที่พูดกันอยู่; และเราก็รวมอยู่ในหมู่นั้น มันยังมีโวหารสำหรับพูดอยู่เป็น ๒ ชั้น ก็พูดอย่างคนธรรมดา หรือคนโง่พูด ก็พูดกันอย่างที่ว่า มีตัวกู - มีของกู; ถ้าพูดอย่างผู้มีปัญญา หรือโวหารอื่นไปจากคนธรรมดาพูดก็พูดว่า ไม่มีตัวกู - ไม่มีของกู มีแต่ธรรมชาติเป็นไป.

อย่างที่สอง ก็เรียกว่า **ปรมัตถโวหาร**, โวหารอันลึกซึ้ง สูงสุด; นี่เป็น **ภาษาโลกุตระ** คือเหนือโลก นี่เป็นภาษาว่าง. ถ้าพูดอย่างภาษานี้ มันก็ว่างจนไม่ต้องพูดว่า มีตัวตนหรือไม่มีตัวตน; มันยกทิ้งไปทั้งหมด ไม่ต้องพูดว่ามีตัวตน ไม่ต้องยืนยันว่าไม่มีตัวตน. มันเห็นแต่ความว่างของสิ่งที่ไม่มีสิ่งไหน ไม่มีส่วนไหน, ไม่มีอะไรที่จะบัญญัติ ไม่ควรจะบัญญัติ ไม่ควรจะสมมติ. ฉะนั้น ภาษาของปรมัตถโวหาร ก็จะพูดกันด้วยการหุบปาก; ถ้าถามหรือตอบ ก็ต้องทำปากหุบสนิท ยิ่งกว่าปากอึ้งอ้วงคางคกมันจึงจะเป็นภาษาปรมัตถโวหาร.

โวหารมีถึงสามโวหารอย่างนี้โดยแท้จริง; เดียวนี้เราก็เอามาเป็นหลักสำหรับพิจารณา : ว่าถ้าเราพูดกันโดยโวหารชาวบ้าน คือทฤษฎีธรรมิกโวหารแล้ว ก็จะตอบคำถามนั้นได้อย่างหนึ่ง; ถ้าพูดโดยสัมปรายิกโวหาร แล้วตอบคำถามๆ เดียวกันนั้นแต่คำตอบมันไปมืออย่างหนึ่ง; โดยปรมัตถโวหารมันก็ยังมีความตอบไกลไปอีกอย่างหนึ่ง.

พิจารณาปัญหาที่ว่า ความรับผิดชอบมาจากอะไร

ในกรณีนี้ เราถามว่า **ความรับผิดชอบนี้มาจากอะไร**? ถ้าพูดภาษาชาวบ้าน ธรรมดา คือภาษาทฤษฎีธรรมิกโวหาร, ก็พูดอย่าง **โวหารที่หนึ่ง** ซึ่งพูดว่า **เพราะว่าเรา**

กลัวจะถูกลงโทษจากสังคม หรือวงการที่ทรงอำนาจ. คนธรรมดาสามัญ, แม้แต่สัตว์
เรขาคณิตมันก็รู้ว่าใครมีอำนาจ ใครก็ควรจะท้ออันตรายเราได้ มันก็รู้. เคียงนี้เรารับผิดชอบ
เพราะเรากลัวจะถูกลงโทษถูกปรับ, หรือว่าถูกอะไรต่าง ๆ จากวงการที่เขาทรงอำนาจ
อำนาจอาวุธ อำนาจเงิน อำนาจกำลัง อะไรก็ตาม. เรารับผิดชอบเพราะว่า เรากลัวจะ
ถูกลงโทษ จากผู้ที่ทรงอำนาจ; เขาก็จะสั่งทุกอย่างนี้, คนธรรมดาทุกอย่างนี้.

ทุกอย่าง **โหวตที่ลง สัมปราชัยโหวต**; ถ้าถามว่า ทำไมจะต้องรับ
ผิดชอบ, หรือความรับผิดชอบมาจากอะไร? เราต้องรับผิดชอบเพราะว่า เรากลัวจะผิด
พระธรรม, ผิดหลักของพระธรรม หรือว่าเพราะเรามีทิริโอบีปะอยู่ในใจ ไม่ต้องมี
ใครมาบังคับ. เราไม่กลัวใคร ไม่มีใครมาทำอะไรเรา; แต่เรามีทิริโอบีปะอยู่ในใจ
เราก็รับผิดชอบ แล้วก็ทำการรับผิดชอบ. นี่มันสูงขึ้นมากกว่าที่ชาวบ้านเขารู้สึกกันอยู่
ทั่วไป. พุทธสัน ๆ ว่า **คนทั่วไปรับผิดชอบ** เพราะว่ากลัวจะเสียหาย จะถูกลงโทษ
เป็นต้น. แต่ **ที่สูงขึ้นมา** เขารับผิดชอบเพราะเขามี **ธรรมะอยู่ในใจ** สำหรับความ
รับผิดชอบ.

ที่นี้พูดเลยไปถึง **ปรหมัตโหวต** ก็พูดได้เหมือนกันว่า ความรับผิดชอบนี้
สูงสุดนี้ก็เพราะว่า **กลัวว่าจะไม่ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้** เช่น นิพพาน เป็นต้น.
ถ้าเราไม่รับผิดชอบในความเป็นมนุษย์ของเราแล้ว มันก็ไม่มีกฏปฏิบัติให้ถึงที่สุด คือ
นิพพาน.

สรุปความว่า **อย่างต่ำที่สุดนั้น** มัน **รับผิดชอบเพราะกลัวจะถูกลงโทษ**;
นั่นเห็นได้ว่า เพื่อประโยชน์แห่งตน จึงได้รับผิดชอบ. **อย่างกลางสูงขึ้นไป** ก็รับ
ผิดชอบเพราะกลัวจะผิดหลักธรรมะ; นี่ก็เพื่อประโยชน์แห่งความเป็นธรรม ไม่ใช่

เพื่อประโยชน์ตน แต่เพื่อประโยชน์แห่งความเป็นธรรม หรือเพื่อประโยชน์ของธรรม.
ขั้นสูงสุดขึ้นไป ไม่ค่อยจะถึงกัน **รับผิดชอบเพราะกลัวจะได้สิ่งที่ดีที่สุด** น้อย่างนี้
 มันเพื่อพระนิพพาน เพื่อทำพระนิพพานให้ปรากฏ.

ถึงแม้ว่าความรับผิดชอบจะมีอยู่ถึง ๓ ระดับอย่างนี้ คนก็มิได้ใช้กันอยู่ทั้ง ๓
 ระดับ; คือน้อยคนนักที่จะไปถึงระดับที่ ๓; ระดับที่ ๒ ก็ยังพอหาได้; แต่โดยทั่วไป
 แล้วก็คือระดับที่ ๑; **เรา รับผิดชอบเพราะเห็นแก่ประโยชน์ตน.** ถ้าเราไม่รับ
 ผิดชอบ เราก็จะไม่ได้รับอะไรตอบแทนเป็นประโยชน์อะไร นี่จึงห้ามหาภิกษุ จึงรับผิด
 ชอบอะไรต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ตน. นี่เรียกว่า ไม่เป็นของผิด; แต่ว่าถูกในระดับ
 ธรรมดา.

ถ้าถูกว่านั้น ต้องเพื่อประโยชน์แก่ธรรมะ แก่ความเป็นธรรม หรือ
 เพื่อเกียรติแห่งความเป็นมนุษย์; นี่ก็รับผิดชอบให้สูงขึ้นไป. ถ้าเป็น **ผู้รับบุญถึง
 ที่สุด ก็รับผิดชอบสูงขึ้นไป** ถึงขนาดกล้ายืนยันได้ว่า เราต้องทำนิพพาน; มิฉะนั้น
 จะถือว่าเสียชาติเกิด เสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธรูปศาสนา.

นี่เรียกว่าต้นคอ หรือ **ที่มา** หรือทางเกิด **ของความรับผิดชอบ** ในเมื่อ
 ถามว่า ความรับผิดชอบเกิดจากอะไร? **ไวหารตัว ๆ** ก็เพราะว่า **กลัวถูกลองโทษ** แล้วก็
 ทำไปนี่ก็เพื่อประโยชน์ตน. รับผิดชอบเพื่อประโยชน์อย่าง **สูงขึ้นไป/คนน้อย** ก็ว่าเพราะ
กลัวจะไม่มีความดี จะผิดธรรมะ; อย่างนี้ก็รับผิดชอบเพื่อประโยชน์ของการมีธรรมะ.
อย่างสูงก็ว่า มนุษย์ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุด ^{๕๔๔} **นี่ก็ทำไปเพื่อนิพพาน.**

ความรับผิดชอบของจิตแต่ละขั้นมีต่างกัน

ทีนี้ ต่อไปก็จะพูดถึงความรับผิดชอบในแง่ของอะไร : ความรับผิดชอบของใคร? ก็พอจะแบ่งได้เป็น ๓ ระดับอีกเหมือนกัน : คือความรับผิดชอบของสัตว์เคราะห์ฐาน, ความรับผิดชอบของคนสามัญธรรมดา, และความรับผิดชอบของพระอธิราช, มีอยู่เป็น ๓ ระดับ.

ความรับผิดชอบของสัตว์เคราะห์ฐาน นั้น เราคิดว่าไม่มี หรือ **ถือว่าไม่มี**. ถ้าจะไปพิสูจน์ สมมติกันว่า มีโดยหลักเกณฑ์อันละเอียด, โดยตรรก หรือ logic อันละเอียด ก็ได้; แต่มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร. ฉะนั้น ถือว่าไม่มีเสียดีกว่า เราอย่าไปเกณฑ์ให้สัตว์เคราะห์ฐานรับผิดชอบเลย; เตียวเราก็จะไปทะเลาะกับแมว กับสุนัขกับเป็ดกับไก่ มันก็จะโง่เป็นแมวเป็นสุนัขไปเสีย. อย่าไปเกณฑ์ให้สัตว์เคราะห์ฐานต้องมีความรับผิดชอบเลย, ขอให้ถือว่ามันไม่มี.

ทีนี้ ความรับผิดชอบที่ **สูงขึ้นมา** ก็คือ **ความรับผิดชอบของคนธรรมดาสามัญ** บุคคลทั่วไปนี้ จะต้องถือว่า **มี** เพราะไม่ใช่สัตว์แล้ว เป็นคนที่มีมันสมองคิดได้แล้ว. ถ้าว่า “คน ๆ” นี้ มีหลักสำคัญอยู่ว่า มัน **มีภาวะปัญญา** หรือ **ภาวะวิญาณ**; **สัตว์นั้นมีแต่สัญชาตญาณ** คือญาณหรือความรู้ ที่มันก็อยู่เองตามธรรมชาติกายตัว. ส่วนคนนั้นมีภาวะวิญาณ หรือภาวะปัญญา; ก็คนเขาศึกษา เขาอบรม เขานับมันขึ้นมาจนเป็นญาณ หรือเป็นปัญญา ในระดับที่สัตว์เคราะห์ฐานไม่มีได้; เพราะคนมีสิ่งนี้ จึงได้เรียกว่า คน หรือมนุษย์.

สำหรับ **คนธรรมดาสามัญ** นี้ เราต้องถือว่า **มีความรับผิดชอบ**, มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และเกี่ยวข้องกับมันอยู่กับความรับผิดชอบ อย่างที่จะแยกออก

ไม่ได้. ถ้าไม่มีความรับผิดชอบ เราจัดว่าเป็นสัตว์ไม่ใช่คน; ฉะนั้น **ความรับผิดชอบ** **กลั่นแกล้งคนธรรมดาสามัญ** หรือว่า **สูงส่งขึ้นไปตามลำดับ**; จนถึงอันดับที่ ๓ คือความรับผิดชอบต่อพระอรหันต์. อย่างนี้จะต้องถือและจะต้องกล่าวว่า เกินกว่าที่จะถือว่ามี.

เพื่อให้ง่ายจะสรุปใหม่อีกครั้งหนึ่งว่า **ความรับผิดชอบของสัตว์เดรัจฉานนั้น ถือว่าไม่มี. ความรับผิดชอบของคนสามัญนั้น เรากล่าวว่ามี. แต่ความรับผิดชอบของชั้นพระอรหันต์นั้น ถือว่า เกินกว่าที่จะถือว่ามี**; เพราะว่าท่านจะมีโดยอัตโนมัติ ท่านจะมีโดยธรรมชาติ ท่านจะมีโดยไม่ต้องเจตนา.

ความหมกมุ่นเป็นพระอรหันต์นั้น ทำให้ท่านทำทุกสิ่งทุกอย่างไปในลักษณะที่เรียกว่า “**มีความรับผิดชอบ**”; เพราะว่า **พระอรหันต์ทั้งหลาย จะไม่ประกอบกรรมใดๆ ที่ทำให้เกิดโทษ** เกิดความเสียหายแก่ใครๆ. เพราะฉะนั้น เมื่อท่านทำไปตามหน้าที่ของท่าน ก็เท่ากับว่า ท่านรับผิดชอบอยู่ในตัว ว่าไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ใคร; และยิ่งกว่านั้น ก็ทำให้เกิดประโยชน์ หรือความสุขแก่ทุกคน, ที่แม้เพียงสักว่าได้เห็นท่านเท่านั้น.

อย่างที่มีคำกล่าวว่า “**ได้เห็นพระอรหันต์เป็นภารตี**”; เพียงได้เห็นเท่านั้น มันยิ่งกว่าที่จะเป็นขวัญตา : ถือว่าได้เห็นตัวอย่างที่ดี ว่าท่านเป็นอย่างนั้น จึงจะไม่มีผิดทุกสิ่ง; อย่างนี้เป็นต้น. ฉะนั้น ไม่ต้องเจตนาที่จะรับผิดชอบต่อ มันก็มี ความรับผิดชอบเสียยิ่งกว่ารับผิดชอบ ที่มีโดยอัตโนมัติ; เพราะว่าท่านเป็นอยู่ตามแบบของท่านเท่านั้น มันจะมีผลแก่ผู้อื่น เหมือนกับว่าท่านรับผิดชอบต่อผู้อื่นนั้นแท้ที่นี้เพราะเหตุไร ? เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติของมันเอง; มันเป็นโดยธรรมชาติอย่างนี้เอง.

นี้เรียกว่าจะแบ่งสิ่งที่เรียกว่า ความรับผิดชอบ นี้ออกเป็น ๓ ชั้น : ชั้นของสัตว์ถือว่าไม่มี, ชั้นของคนธรรมดาถือว่ามี, ชั้นของพระอริยเจ้านั้น ถือว่าเกินกว่าที่จะเรียกว่ามีเสียอีก.

พิจารณาดู ความรับผิดชอบของคนธรรมดา

ที่นี่ เรามาดูถึงคนธรรมดา เพราะปัญหาเรื่องนี้กำลังเกิดแก่คนธรรมดา. คนธรรมดากำลังทำหลายความรับผิดชอบในโลกนี้ ก็ต้องมุ่งหมายว่า ต้องมุ่งหมายถึงความรับผิดชอบ ตามที่คนธรรมดาสงสัย. ท่านทั้งหลายจัดตัวเองไว้ว่าเป็นคนธรรมดา ก็ต้องรับผิดชอบในการที่จะมีความรับผิดชอบอย่างคนธรรมดา; อะไรเป็นหน้าที่ของท่าน ท่านก็จะต้องทำ. และถ้าผู้ใดกล่าวขานขึ้นมาว่า ตัวเป็นพุทธบริษัท ก็ไม่ใช่คนธรรมดาทั่วไปแล้ว เป็นพุทธบริษัทแล้ว; ความรับผิดชอบมันก็จะเพิ่มขึ้นมาอีกส่วนหนึ่ง ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท เป็นอุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ ภิกษุณี อะไรก็ตาม; แล้วก็จะเพิ่มขึ้นไปตามลำดับ จนถึงลำดับของพระอริยเจ้า. ความรับผิดชอบของใครก็ตาม เราสามารถจะจัดได้เป็น ๓ ระดับอย่างนี้.

ดูต่อไปถึงข้อที่ว่า ความรับผิดชอบนี้ รับผิดชอบต่ออะไร, หรือเพื่ออะไร. ความรับผิดชอบนี้ดูให้ถี่แล้ว จะพบว่า มันมีอยู่สัก ๓ ชนิด : คือ รับผิดชอบต่อสังคม นี้อย่างแรก ก็เป็นปัญหาภายนอก เป็นปัญหาที่แวดล้อมอยู่ตลอดเวลา; ทำผิดแล้ว อันตราย นี่รับผิดชอบต่อสังคม. อย่างที่สอง รับผิดชอบต่อตัวเอง. อย่างที่สาม รับผิดชอบต่อธรรมะ หรือพระธรรม.

ข้อแรกให้รับผิดชอบต่อสังคม หมายความว่า ต้องรับผิดชอบต่อสมบัติของสังคม; รับผิดชอบต่อคำหรือคุณของสังคม. สังคมคือคนอื่นนอกไปจากเรา, แล้วโดยมากเราก็หมายถึงสาธารณะทั่วไป ไกลออกไปนอกขอบเขตแห่งครอบครัวของเรา เราเรียกว่าสังคมในความหมายธรรมดา. เรารับผิดชอบต่อสังคม ไม่ให้เขาตราหน้าได้ว่าเราเป็นคนที่ไม่รับผิดชอบต่อ. และก็ต้องรับผิดชอบต่อทรัพย์สินของสังคม เช่นสาธารณประโยชน์ที่จะใช้ร่วมกันอย่างนี้, ถนนหนทาง ห้วยหนองคลองบึงบาง; อย่างเลวที่สุด บ้ามั่ว พวกเหล่านี้อันเรียกว่าเป็นสมบัติของสังคม, แล้วจะต้องนึกถึงคุณค่าหรือเกียรติยศของสังคม โดยเฉพาะสังคมแห่งมนุษยที่ที่ควรรับผิดชอบต่อ. ทั้งหมดนี้รวมๆ เรียกกันว่า รับผิดชอบต่อสังคม.

การรับผิดชอบต่ออะไร? ก็ให้ตอบแทนสังคม. เราเป็นคนที่มีบุญคุณของสังคม เรารับผิดชอบต่อสังคม, เพื่อตอบแทนสังคม; เราก็จะไม่คิดถึงสิ่งที่เรากลัวว่า สัญญาประชาคม.

สัญญาประชาคมนั้น บางคนจะเข้าใจไปในทางไหน ประการใดก็ตาม; อาจอยากจะได้แก่คำว่า ความผูกพันกันในระหว่างมนุษย์ ในทางที่จะให้ในทางที่จะรับ ในทางที่ผูกพันใจๆก็ตาม เรียกว่าสัญญาประชาคม. ตัวอย่างเช่นว่า เมื่อเราเดินถนนอยู่ที่นี่ เราก็เป็นหนึ่งคนที่สร้างถนนขึ้นมาที่นี่; ฉะนั้น จะต้องทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้นั่นนั่น; เพราะว่าเราเดินถนน ใช้นั่นของเขา.

เราใช้อื่นๆ ที่เป็นของสังคม ก็เรียกว่า เรารับผิดชอบต่อที่จะให้หนี้. ความผูกพันอันนี้ เราจะเรียกในที่นี้ว่า สัญญาประชาคม, ที่มันเกิดขึ้นอยู่ตามกฎหมายโดยไม่ให้ต้องให้ใครมาบังคับบัญชา. เรารับผิดชอบต่อสังคม เพื่อไม่ให้เราเป็นคนคดโกง

ต่อสังคม ไม่ผิดสัญญาประชาคม, หรือเพื่อเราจะได้รับประโยชน์ จากสังคมมากยิ่งขึ้นไป.

ข้อที่สอง รับผิดชอบต่อตนเอง เมื่อพูดอย่างนี้ ขอให้ระลึกนึกถึง รับผิดชอบ ต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง. ถ้าใครไม่ถือว่า ตนเป็นมนุษย์ ก็ไม่ต้องรับผิดชอบ; ถ้าถือว่าตนเป็นมนุษย์ ก็ต้องรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง. นี่เพื่อประโยชน์อะไร ก็เพื่อประโยชน์ของคนเองโดยเฉพาะ ในทุกระดับ : ระดับต่ำ ๆ นี้ จะได้มีทรัพย์สินสมบัติ มีเงิน มีทอง; **สูงขึ้นไปถึงจะมีความสุขทางจิตใจ; สูงขึ้นไปอีกก็จะได้บรรลุนิพพาน** เป็นต้น. รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง ก็เพื่อประโยชน์ตน; รับผิดชอบต่อสังคม มันก็เพื่อประโยชน์ต่อสังคม.

ข้อที่สาม รับผิดชอบต่อธรรมะ หรือต่อพระธรรม : เราพุทธบริษัท เราจะพูดว่า รับผิดชอบต่อพระธรรม; เราถือว่า **พระธรรมนั้นเป็นสถาบันอันหนึ่งที่จะช่วยเรา.** พระธรรมในที่นี้หมายถึงสิ่งที่จะทำให้บุคคลให้เป็นพระพุทธเจ้า ทำบุคคลให้เป็นพระโสดาบัน สกิทกามี อนาคามี พระอรหันต์. **พระธรรมคือสถาบันที่จะคุ้มครองสัตว์โลก ให้อยู่โดยปลอดภัย;** นี่เราจึงต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม หรือสถาบันอันนี้.

ด้านวิทยาศาสตร์หรือพวกอื่น เขาจะเรียกมันว่า “ธรรมชาติ” ก็ได้เหมือนกัน; เขาก็ต้องรับผิดชอบต่อธรรมชาติ; แต่เราจะเรียกว่า รับผิดชอบต่อพระธรรม. พวกที่เขาถือศาสนาที่มีพระเจ้าเขาก็จะต้องพูดว่า รับผิดชอบต่อพระเจ้า เขาถือศาสนาพระเจ้า เขาก็ต้องรับผิดชอบต่อพระเจ้า; ถ้าไม่อย่างนั้น เขาก็ไม่นับถือพระเจ้า เลย.

นี้ไปพิจารณาเถิดเถิด : พวกที่นับถือพระเจ้า เขารักพระเจ้า เขาก็ดีต่อพระเจ้า เขาตอบสนองต่อพระเจ้า ด้วยความรับผิดชอบในหน้าที่ ตามที่พระเจ้าของเขาต้องการ.

แต่ที่นี้ถ้าเราจะเอามาผูกพันกันให้หมด ทั้งพุทธบริษัทนี้ ก็ยังมีคำว่า **พระธรรมในฐานะที่เป็นพระเจ้า**; โดยถือว่า **พระธรรมนี้เป็นกฎของธรรมชาติ** ที่จะเป็นกลางสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปในลักษณะอย่างไรก็ได้; เช่นเดียวกับที่พระเป็นเจ้าได้รับการเชื่อว่าเป็นผู้สร้าง เป็นผู้บันดาล ผู้อะไรต่าง ๆ.

ถ้าเรา **รับผิดชอบต่อพระธรรม หรือต่อพระเจ้าแล้ว จะเพื่ออะไร ? ก็เพื่อขอบคุณพระเจ้า.** เราไม่สนใจว่าใครจะรู้ : เรารู้คุณค่าของพระธรรม, เราขอบคุณคุณพระธรรม เราจึงรับผิดชอบต่อพระธรรม เพื่อขอบคุณพระธรรม หรือจะเรียกว่า ขอบคุณพระเจ้า ก็ตามใจ.

ที่นี้ มันยังมีผลที่ไกลออกไปกว่านี้ ก็คือว่า ที่เรารับผิดชอบต่อพระธรรมนี้ มันจะเป็นไปเพื่อให้พระธรรมยังคงมีอยู่ในโลก; ถ้าพระธรรมไม่มีในโลก โลกนี้ก็วินาศ. นี่เราต้องรับผิดชอบต่อพระธรรม คือทำทุกอย่างตามหน้าที่ในทางธรรม; แล้วพระธรรมก็จะอยู่ในโลก, แล้วโลกนี้ก็จะมีความสุขครอง โลกนี้ก็ไม่วินาศ. การรับผิดชอบต่อพระธรรม มันเพื่อประโยชน์อย่างนี้.

ถ้าสมมติว่า **เป็นพระอรหันต์แล้ว จะรับผิดชอบต่อไหม ?** โดยเนื้อแท้ **ความเป็นพระอรหันต์ไม่ต้องการรับผิดชอบ** อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น; แต่ยังมีสิ่งที่ท่านอยากจะรับผิดชอบต่อขึ้นมา คืออยากจะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในสังคม. เพราะฉะนั้น **พระอรหันต์ดีดี พระพุทธเจ้าเองก็ดี ท่านทำเหมือนกับว่า ท่านรับผิดชอบต่อโลกนี้**

คือท่านทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่คนอื่นสักว่า ให้ปรากฏอยู่; แม้ไม่มีทุกข์แล้ว ก็ยังแสดงอาการปฏิบัติเป็นตัวอย่างในความดีทุกข์. แม้ไม่ต้องโทษ ต้องอาบัติ ก็ยังแสดงอาการออกจากโทษ จากอาบัติ ให้เป็นตัวอย่างที่ดีอยู่เสมอ; ก็ต้องเรียกว่า เป็นผู้รับผิดชอบต่อพระธรรม ในความหมายที่ว่า เพื่อเป็นตัวอย่างแก่นมนุษย์ต่อไปในภายหลัง.

สำหรับรับผิดชอบต่ออะไร, เพื่ออะไร นี่ก็ตอบได้ว่าต่อสังคม เพื่อประโยชน์สังคม; รับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อประโยชน์ของตนเอง; รับผิดชอบต่อพระธรรม เพื่อประโยชน์แก่การที่พระธรรมจะยังคงมีอยู่ในโลก ตามความมุ่งหมายของใครก็ไม่ทราบ ว่า พระธรรมนี้จะต้องมีอยู่ในโลก, เพื่อให้โลกนี้มีสิ่งคุ้มครอง ให้อยู่เป็นผาสุก ไม่ต้องวิบัติเสีย, โดยเฉพาะโลกมนุษย์ ที่มีจิตใจรู้สึกนึกได้.

โลกกำลังขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม

ที่นี้ขอต่อไป อยากจะชวนให้พิจารณากันถึง **ความไม่รับผิดชอบ.** ท่านทั้งหลายทุกคนในที่นี้กลับยืนยันตัวเองหรือเปล่าว่า ท่านรับผิดชอบครบถ้วนบริสุทธิ์บริบูรณ์ ในทุกประการทุกอย่าง ที่ต้องรับผิดชอบ. ถ้าใครพูดว่า เป็นผู้รับผิดชอบครบถ้วนทุกอย่างทุกประการ อาตมาก็ว่า พูดไม่จริง; เพราะว่า ยังมีสิ่งที่ไม่รู้จัก. ฉะนั้นไม่ควรจะพูดว่าทุกอย่างทุกประการ; เพราะพูดไปมันก็พูดไปโดยความไม่รู้.

เราจะ **ต้อง**พิจารณากันให้ดีกว่า **เรากำลังมีความรับผิดชอบเพียงไร?**
เรากำลังไม่มีความรับผิดชอบเพียงไร? ความไม่รับผิดชอบนั้น เกิดมาจากอะไร?

ควรจะถูกกันให้ตีๆ. ในที่นี้ข้ายากจะพูดเป็นตัวอย่างเท่านั้น เพราะมันมากเกินไป **จะขอ**
เป็นตัวอย่างสัก ๓ ประการ :

ข้อหนึ่งไม่รับผิดชอบเพราะเห็นแก่ตัว ; ไม่รับผิดชอบเพราะเห็นแก่ตัว
 ก็เพราะว่า **เป็นคนเนรคุณ,** เพราะ **เป็นคนที่ไม่เห็นทริโศคคับแค้น.** อย่างนี้เรียกว่า
 ไม่รับผิดชอบเพราะเห็นแก่ตัว ; เพราะมีกิเลสเข้ามาทำให้ไม่รับผิดชอบ.

ข้อสองไม่รับผิดชอบ เพราะไม่ทราบ เพราะโง่เง่า เพราะอบรมกันมาผิด,
 บางคนจะได้รับข้อบกพร่องนี้ เพราะว่าเราไม่รู้ เราปฏิเสธได้ว่า เราไม่รู้ เพราะไม่ทราบว่า
 ต้องรับผิดชอบ. แต่ดูให้ดีๆ แม้แต่กฎหมายเขาก็ไม่ยอมให้ใครแก้ตัวว่า “เราทำผิด
 กฎหมายไป เพราะว่าเราไม่ทราบ, เพราะว่าเราไม่รู้กฎหมาย”; เพราะว่าถ้าขอมกัน
 อย่างนั้น มันก็มีแต่คนทำผิดกฎหมาย แล้วก็วินาศกันหมด.

ถ้าเราจะแก้ตัวไม่ทราบไม่ได้ หรือเราโง่ เราจะแก้ตัวว่าเราเป็นคนโง่
 นี่ก็ไม่ได้; จะแก้ตัวว่า ถ้าเราถูกรอบรมมาอย่างนี้ พ่อแม่สอนมาอย่างนี้ มันก็ไม่ได้.
 ตั้งตัวอย่างว่า : แม้พ่อแม่จะสอนให้ขโมยจริง เด็กคนนี้ก็ขโมยจริง, แล้วจะแก้ตัวว่า
 เพราะพ่อแม่สอน; อย่างนี้มันก็ไม่ได้. ต้องจัดไว้เป็นข้อหนึ่งที่ว่า ไม่รับผิดชอบ
 เพราะไม่ทราบ, เพราะโง่เง่า, เพราะอบรมกันมาผิด. ราคากอยู่ในฐานะเช่นนี้อย่างไร
 บ้างหรือไม่? ขอให้ลองแยกแยะดูให้ดีๆ อย่างประมาทเสีย.

ที่ไม่รับผิดชอบ **ข้อที่สาม** ขยายจะระบุลงไปว่า **เพราะมีหลักศาสนา**
วิปลาด, มีหลักศีลธรรมวิปลาด. ถ้าพูดให้ชัดก็คือมีฉันทิฏฐิ; เพราะ **เรามีหลัก**
เป็นมิจฉาทิฏฐิ, รับสอนมาอย่างมิจฉาทิฏฐิ : *ตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด อะไร*

เหล่านั้นเป็นต้น. เรามีสิทธิอะไร; เราก็จะต้องทำไปตามสิทธิของเรา. นี่เรียกว่าเรามีหลักศาสนา หรือมีหลักศีลธรรมอันวิบัติ ก็ทำให้เราไม่รับผิดชอบ, หรือไม่อาจจะรับผิดชอบ, หรือรับผิดชอบไม่ถูกต้อง; ส่วนแต่เรียกว่าความไม่รับผิดชอบ^๕ นั้น.

ขอให้เราเอาไปทดสอบดู ที่สังฆานากันดู ว่าวันหนึ่งขึ้นหนึ่งลงไปๆ เรามีความไม่รับผิดชอบอะไรเกิดขึ้นบ้าง? และก็เพราะเหตุข้อไหน? เพราะกิเลส หรือว่าเพราะไม่รู้, หรือว่าเพราะมีการศึกษาผิด.

ที่นี้เมื่อมาถึงนี้แล้ว ก็ดูต่อไปได้ง่าย ถึง **ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า** คือ การที่ **โลกนี้ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม**. อย่างเดียว **ต้องพูดให้ชัดเจนไปว่า ความรับผิดชอบทางศีลธรรม** เดียว **โลกกำลังขาดความรับผิดชอบในทางศีลธรรม** **ต่างๆ** **บน**; ฉะนั้นปัญหาหรือความเสียหายที่เกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้มีมากมาย เป็น ปัญหาในปัจจุบัน. อาจมาจะยืนยันทอดเวลาว่า เป็นปัญหาที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน. จะดูกันเป็นข้อๆ ไป พอเป็นตัวอย่างอีกเหมือนกัน :-

ชาวโลกที่ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม

พวกแรก อาจจะระบุไปยังพวก **นักการเมือง** ทั้งหลาย **ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม** เพราะว่าพวกนักการเมืองทั้งหลายนี้ รับผิดชอบต่อหน้าที่เพื่อประโยชน์ หรือเพื่อเกียรติของตัว; ไม่รับผิดชอบต่อทางศีลธรรม, ไม่พูดถึงศีลธรรม. อย่างที่ว่า เดียงกัน ๑๒ ชั่วโมง ไม่มีการพูดถึงคำว่าศีลธรรม เป็นต้น. เขารับผิดชอบต่อหน้าที่

เพื่อประโยชน์ หรือเกียรติของตัว ของพวกตัว แม้ปากจะอ้างไปไกลถึงสันติภาพของโลก หรือสันติสุขของประเทศชาติก็ตาม.

พวกที่สอง พวกนักธุรกิจทั้งหลาย คือพวกค้าเงิน; เขาเรียกกันไพเราะว่า นักธุรกิจ. พวกค้าเงินโดยประการต่างๆ นี้ ไม่รับผิดชอบในประโยชน์ หรือความปลอดภัยของผู้อื่น; รับผิดชอบต่อกิเลสของตัว คือความโลภเป็นต้น; **ไม่รับผิดชอบต่อพระเจ้า หรือต่อพระธรรม.** นักธุรกิจนี้ มีอำนาจมาก : มีอำนาจเงิน มีอำนาจอื่น ๆ; แล้วเขาขาดความรับผิดชอบต่อศีลธรรม และไม่รับผิดชอบต่อความปลอดภัยของผู้อื่น.

พวกที่สาม พวกนักปลงรอง ไม่รับผิดชอบต่อประโยชน์ หรือความปลอดภัยของผู้อื่นให้เท่ากับที่รับผิดชอบต่อประโยชน์ของตน หรือต่อครอบครัวของตน. พวกนี้ **ขาดความรับผิดชอบต่อศีลธรรม.**

พวกที่สี่ แม้ นักศาสนา, มาถึงนักศาสนากันบ้าง. ในยุคปัจจุบันนี้ นักศาสนาก็จะ **รับผิดชอบต่อภายในวงศาสนาของตน**; เพราะฉะนั้นนักศาสนาจึงคิดทำลายศาสนาอื่น เอาเปรียบศาสนาอื่น. เขารับผิดชอบต่อแต่ในวงศาสนาของตน ให้ศาสนาของตนอยู่รอด; และในคำว่า “อยู่รอด” นี้ ก็อยู่รอดทางวัตถุเสียอีก ไม่ใช่อยู่รอดในทางจิตใจ. ฉะนั้นคำสอนของพระเจ้า ที่จะไปอยู่กับพระเจ้านั้น มันเป็นหมันไป; เพราะว่าสมาชิกทั้งหลายในศาสนานี้ ตักตวงจะได้อยู่รอดทางวัตถุ : ที่จะบูชาอันวอนสรรเสริญ หรือปฏิบัติธรรมก็เพื่อผลทางวัตถุ ให้สวย ให้รวย ให้มีความเป็นเทวดาอย่างนั้นเป็นต้น.

นักศาสนาไม่ว่า ทุกศาสนาเป็นศาสนาเดียวกัน: ไม่ถือว่าทุกศาสนาเป็นของพระเจ้าองค์เดียวกัน, หรือไม่ว่าทุกศาสนาเป็นกฎของธรรมชาติอันเดียวกัน; ไม่ถืออย่างนี้ จึงไม่ยอมรับผิดชอบกัน, ไม่ยอมรับผิดชอบชนิดที่ให้ทุกศาสนานี้ **สำคัญกันไว้** โดยความรับผิดชอบนั้นไม่ได้มีผลตรงตามความมุ่งหมายของสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา.

พวกที่ทำ ทำให้ได้จิต มาถึงพวกนักศีลธรรม หรือ นักจริยธรรม. **เดี๋ยวนี้** ในโลกนี้ มีแต่นักศีลธรรมโดยสมมติ, นักจริยธรรมโดยสมมติ; คือเขาจัดให้ว่า ถ้าใครพูดเรื่องศีลธรรม จริยธรรม ฟุ้งไปเลย ก็เรียกว่า **นักศีลธรรม** หรือนักจริยธรรม, และเขาก็ **ไม่เคยปฏิบัติ** ตามนั้นด้วย. นักศีลธรรม นักจริยธรรม โดยสมมตินี้ เขา **รับผิดชอบแต่เพียงจะสอน**.

ขอให้ฟังดูให้ดี ให้จำแม่นย่ำว่า **นักศีลธรรม นักสอนศาสนานั้น รับผิดชอบแต่เพียงจะสอน**; บัดความรับผิดชอบในการปฏิบัติ. ตัวเองก็ไม่ปฏิบัติ ไม่ต้องปฏิบัติ; และจะปฏิบัติได้ หรือปฏิบัติไม่ได้ก็ไม่รู้ เพราะว่าเขารับผิดชอบแต่เพียงจะสอนเท่านั้นเอง. ฉะนั้นเรียกว่า **ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรมทั้งหมด** ของพระธรรมหรือของพระเจ้า. นี่คือนักสอนศีลธรรม นักสอนจริยธรรม นักสอนศาสนา ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรมต่อพระศาสนา หรือต่อพระเป็นเจ้า.

พวกที่หก มาถึง **ประชาชนทั่วไป** ประชาชนทุกคนทั้งตายทั่วไปในโลกนี้ เขาเห็นแต่ความจำเป็นเฉพาะหน้า ตามความรู้สึกทางจิตใจในระดับของตน : เป็นเด็กก็เห็นแต่จะกิน จะเล่น, เป็นหนุ่ม เป็นสาวเห็นแต่ความสนุกทางการมรด; เขาไม่รับผิดชอบอันมากไปกว่า **สิ่งที่เขาต้องการ**. เขาไม่รู้ว่าความสุขแท้จริงนั้นคืออะไร; ความสุขแท้จริงนี้ มันเหมือนกับให้เปล่า ไม่ต้องลงทุนด้วยอะไร ให้ไกลหล

ว่านาย ไม่ต้องซื้อต้อหาให้มันยุ่งยากลำบาก เขาก็ไม่รู้จัก. นี่เรียกว่าคนทั่วไปมีพื้นฐานเสียอย่างนี้ : ไม่รู้ว่าสุขที่แท้จริงนั้น ไม่ต้องลงทุนอะไรมากมาย; เขาไปหาแต่ในส่วนนั้นจนเกินแล้วเกินอีก, เกินแล้วเกินอีกก็ไม่ได้มีความสุขเลย. ต้องมีความอยาก ความหิว ความกระวนกระวายในความหมายของคำว่าเปรต, คือความหิวอยู่ตลอดเวลา

พวกที่เผลอ ไปอีกถึง พุทธบริษัท, พุทธบริษัทตามทะเบียน ก็ไม่ได้ไปกว่ากณธรรมกาสัมมัญ; เพราะเป็นพุทธบริษัทโดยจดทะเบียน : พ่อแม่เป็นพุทธบริษัท, ลูกก็เป็นพุทธบริษัท, หลานก็เป็นพุทธบริษัท, เหลนก็เป็นพุทธบริษัท. อย่างนี้เรียกว่าพุทธบริษัทตามทะเบียน. เขาก็ไม่รับผิดชอบทางศีลธรรมได้ เพราะไม่รู้จัก, เขาจะอ้างอะไรได้สูงกว่ากณธรรมกา; ก็อ้างที่ได้เล่าเรียนมา แต่มันก็ไม่มีตัวจริงของสิ่งเหล่านั้น.

พุทธบริษัทนี้เอง เมืองมงายหนักเข้า, งมมายหนักเข้า; ก็พลอยเป็นผู้ทำลายพุทธศาสนานั้นแหละ. นี่จะเรียกว่ารับผิดชอบอะไร; เมื่อพุทธบริษัทเขามงายหนักเข้าๆ เขาก็จะเป็นผู้ทำลายพุทธศาสนาเสียเอง. แล้วจะเรียกว่า เขารับผิดชอบต่อพุทธศาสนาอย่างไร, หรือรับผิดชอบทางศีลธรรมอย่างไร.

นี่ก็เมื่อตั้งแง่ทั้งมงายแล้ว ก็ควรจะตั้งแง่ที่ถูกต้อกันบ้าง. ถ้าเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง ก็ต้องรับผิดชอบให้สิ่งต่างๆ อนุวรรตน์ เป็นไปตาม *เอตนารมณิของพระพุทธรองค์* ซึ่งมีใจความสำคัญที่สุดว่า “*ตถาคตเกิดขึ้นมา นี้ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน รวมทั้งเทวดาและมนุษย์*” หรือ “*ความมีอยู่แห่งธรรมวินัยของตถาคตในโลกนี้ มีอยู่เพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์*”.

นี่แสดงว่า พระพุทธเจ้าท่านรับผิดชอบกว้างขวางมาก; แล้วยังต้องการให้สาวกของท่านรับผิดชอบกว้างขวางเช่นกัน : เพื่อสืบอายุพระศาสนาไว้, สำหรับ

ประโยชน์และความสุขของมหาชน ทั้งเวลาและมนุษย์ นั่นเอง. ความรับผิดชอบของเหล่าพุทธบริษัทที่แท้จริง ถ้าแท้จริงต้องมิอย่างนี้ : เพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน ทั้งเวลาและมนุษย์.

เหตุการณ์ก่อนที่ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน นั้นไม่ต้องพูดถึงก็ได้; แต่ **เวลาที่เรายังจะเข้าใจได้** ก็คือว่า ในโลกนี้มีคนพอที่จะแบ่งได้เป็น ๒ พวก : คือ พวกที่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำ **นี้เรียกว่า คนธรรมดา, พวกที่ไม่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำอีกต่อไป ก็เรียกว่าพวกเทวดา.** เมื่อพูดได้ว่า ทั้งเทวดาและมนุษย์, ทั้งมนุษย์และเทวดา; ก็หมายความว่า **ธรรมะนี้มีประโยชน์** ช่วยได้ ทั้งแก่คนที่ยังต้องอาบเหงื่อต่างน้ำ หรือว่าไม่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำอีกต่อไป.

ใครจะเรียกคนพวกหนึ่งว่า **ชนกรรมาชีพ,** เรียกคนอีกพวกหนึ่งว่า **นายทุนหรืออะไรก็ตามใจ** ได้ทั้งนั้น. แต่ความหมายในกรณีนี้ เราเล็งถึงแต่เพียงว่า พวกหนึ่งยังต้องอาบเหงื่อต่างน้ำต่อไป; อีกพวกหนึ่งไม่ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำแล้ว. แม้จะไกลกันมากถึงอย่างนี้ **ก็ยังต้องการธรรมะ** เพื่อประโยชน์ที่สูงขึ้นไปกว่านั้น; เพราะฉะนั้น **ธรรมวินัยของพระศาสดา จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชนทั้งที่เป็นเทวดาและมนุษย์.**

นี้รวมความว่า **ปัญหาในปัจจุบันนี้** มันมีอยู่โดยสรุปได้ว่า **คนเหล่านั้นไม่รับผิดชอบทางศีลธรรม;** ไปรับผิดชอบแต่ทางวัตถุ ทางปาก ทางห้อง คือรับผิดชอบต่อกิเลส. กิเลสต้องการอย่างไร เขารับผิดชอบให้กิเลสได้ตามประสงค์; แต่ที่พระธรรมหรือพระเจ้าต้องการอย่างไร เขาไม่รับผิดชอบ. **นี้เรียกว่า บาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม;** ถ้าตั้งเป็นปัญหา.

ที่ในเวลาที่เหลืออยู่เล็กน้อย ก็จะต้องพูดต่อไปให้เรื่องมันจบๆ พูดอะไรก็ว่า
 ภาษ่งไม่ค่อยจะเป็น ถึงแม้เห็น้อยก็ทนเอาบ้าง ทั้งคนพูดและคนฟัง.

ปัจจุบันมีความเกีย่งงอนกันในความรับผิดชอบ

ทีนี้จะพูดต่อไปถึงความเกีย่งงอน ที่ขวนขวายมี **ความเกีย่งงอนในความรับผิดชอบ** “มัวแต่โยนกลอง” : คนซึ่งโยนกลองเก่ง, คนเห็นแก่ตัวก็โยนกลองเก่ง; ไม่รับผิดชอบ คือมีความเกีย่งงอนให้คนอื่นทำเถอะ เราทำไม่ได้. กล้าให้เขาประณาม ตราหน้าว่านั่นทำไม่ได้; อย่างนี้ก็เรียกว่า ความเกีย่งงอนด้วยเหมือนกัน. ยุคปัจจุบันนี้เป็นยุคที่รู้จักกันแต่ทางวัตถุ, รู้จักแต่คุณค่าทางวัตถุ. มีผลเป็นความสุขสนุกสนานเอว้ต อร่อย แต่ทางเนื้อทางหนัง; ไม่สูงขึ้นไปถึงทางจิต หรือทางวิญญาณ. ยุคปัจจุบันมันมีลักษณะอย่างนี้ และยังมีความเกีย่งงอนมากขึ้น; เพราะเขา **อยากจะได้แต่วัตถุ เขาไม่สอนรับผิดชอบทางวิญญาณ.**

เหตุแห่งความเกีย่งงอนนั้น **ข้อที่ ๑. อันแรก** ที่สุดก็ต้องถือว่า **มาจากสัญญาญาณชั้นอวิชชา** คือความไม่รู้ ไม่ประสีประสาต่อความหมายของ คำว่า “มนุษย์” ไม่รู้ว่า คำว่ามนุษย์ มีความหมายอย่างไร, เป็นมนุษย์ถูกต้องนั้นเป็นอย่างไร. นี่เรียกว่า **สัญญาญาณชั้นอวิชชา** ชั้นที่สัตว์เดรัจฉานก็มี. **สัญญาญาณอันนี้เป็นเหตุให้เกีย่งงอนได้ โดยไม่รู้ตัว** โดยไม่เจตนา, คือเขาไม่ทำหน้าที่ที่จะต้องทำ ในความรับผิดชอบทางศีลธรรม; เป็นความเกีย่งงอนที่หลบลี้หลัดตาที่สุด คือความเกีย่งงอนของคนที่ไม่รู้ว่า ควรทำอะไร แล้วก็เลือกทำไปตามพอใจ.

ข้อที่ ๒. ความเกี่ยงงอนดังต่อไปนี้ **ก็มาจากการเห็นแก่ตัว** สามารถรู้จักแต่ในทางที่จะเอาเปรียบ ; เพื่อประโยชน์สุขในทางวัตถุ อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า มันเป็นโลกสมย์วัตถุ. มันมีความเห็นแก่ตัว ก็คิดแต่จะกอบโกยประโยชน์ทางวัตถุ แล้วเกี่ยงงอนในปัญหาทางศีลธรรม.

ข้อที่ ๓. ต่อไปก็เป็นความเกี่ยงงอน **เพราะขี้เกียจ**. ขอให้ทุกคนทดสอบตัวเองในข้อนี้ด้วย ว่าที่เราเกี่ยงงอนไม่ทำอะไร ไม่ทำหน้าที่นี้ เพราะว่าเราขี้เกียจหรือเปล่า? **ความขี้เกียจมันเขินอาย**; แต่มันมาในรูปของความมีเสน่ห์, มันมาในรูปของมิตร แต่มันเป็นชั่วศึก เพราะเวลาขี้เกียจมันมันสบาย. ความขี้เกียจมันมาในรูปของสิ่งที่มันเป็นเสน่ห์; แต่โดยเนื้อแท้แล้ว มันเป็นอันตราย ก็มันทำลายคนนั้น.

มีหนานที่เขาเล่า ๆ กันมา เป็นนิทานของชาวจีน เล่าต่อ ๆ กันมา จนเป็นนิทานของชาติอื่นๆ; ว่ามีคน ๆ หนึ่งมาขึ้นคูประชาชนเขาทำงาน เพื่อส่วนรวมกันทั่ว เป็นเกลียว มาขึ้นคูดู ๆ. คนทั้งหลายก็พูดขึ้นมาว่า ทำไมคุณจึงไม่ช่วยทำงานบ้าง? คนนั้นก็ตอบว่า ไม่ได้กินข้าวมาหลายวันแล้ว บ้านแตกสาแหรกขาด ภาลังไม่มีอะไรจะกิน.

คนเหล่านั้นได้ฟังก็สงสาร ไปหานั่นหนาน มีอะไรก็เอามาให้มันกิน; เขา ก็กิน ๆ ๆ จนไม่รู้จะกินอย่างไร; พอกินเสร็จแล้วมันก็ยังยืนเฉยอยู่ ไม่ลงไปช่วยทำงาน. คนเหล่านั้นก็ถามอีกว่า ทำไมไม่ช่วยทำงานบ้าง? เขาก็ตอบว่า เมื่อกินจนอิ่มขนาดนี้แล้ว จะทำงานอะไรไหวละ; มันกินเข้าไปจนไม่รู้จะกินอย่างไรแล้ว, จะลงไปก็ไม่ไหวแล้ว แล้วมันจะไปทำงานอะไรไหวละ. นี่เสน่ห์ของความขี้เกียจ ที่เป็นเหตุให้เกี่ยงงอน ผิดเพี้ยนเรื่อยไป.

ข้อที่ ๔. การเกีย่งจนที่มันเลวร้ายยิ่งไปกว่านั้น ก็คือ **การเนรคุณ, ความรู้สึกที่เป็นอันธพาล** อย่างอื่นอีกมากมายหลายแบบ. แต่ถ้าเราจะสรุปทั้งหมดนี้แล้ว มันก็จะมาอยู่ที่ **นิจนาทิกฤติ คือมีหลักศีลธรรมวิปลาด** หรือว่า **อบรมดังสอนกันชาติๆ. ห่อนมันนั่นแหละชั่วดี เป็นศัตรูเป็นไพร่ของลูก;** ในเมื่อ **อบรมลูกผิดๆ** ลูกมันก็เกิดนิสัยหยิ่งโหยงไม่รักการงาน ไม่ชอบความเหน็ดเหนื่อย ไม่ชอบสิ่งที่ไม่สนุก. นี่เรียกว่าการอบรมมาผิดๆ; **ลูกเด็กๆ เหล่านี้ มันก็เกีย่งจน มันก็คัดเพี้ยน ในการที่จะรับผิดชอบตามทางแห่งศีลธรรม.**

ความรับผิดชอบทางศีลธรรมควรจะต้องซึ่งอยู่ในจิตใจเอง

ทีนี้เมื่อพูดถึงความไม่รับผิดชอบ คือ เกีย่งจนแล้ว ก็ควรจะพูดถึงความรับผิดชอบในทางที่ตรงกันข้ามต่อไปอีกหน่อย. ถ้าจะมีความรับผิดชอบอย่างถูกต้อง ตามทางศีลธรรม มันก็มีลักษณะเฉพาะออกมาอีกในรูปอื่น; แม้ไม่ต้องรับผิดชอบทางกฎหมาย แต่ก็ยินดีรับผิดชอบในทางศีลธรรม.

ยกตัวอย่างเช่น : เราไปทำอะไรเขาเสียหาย เจ็บป่วย หรือตาย; แต่เราไม่ได้ทำผิดกฎหมาย เพราะเขาเป็นฝ่ายผิด เราไม่รับผิดชอบก็ได้; ในทางกฎหมายไม่ต้องรับผิดชอบ แต่เรายังมีความรับผิดชอบในทางศีลธรรม. เราจะชดเชยให้เขา หรือว่าทำอะไรเขาในทางศีลธรรม ยอมรับผิดชอบทางศีลธรรม. นี่ก็คือความรับผิดชอบทางศีลธรรม ซึ่งไม่ใช่เป็นอันเดียวกับความรับผิดชอบทางกฎหมาย.

บางทีมันตรงกันข้ามก็มี; เพราะกฎหมายนั้น เขาถือเป็นเรื่องของชาวบ้าน เป็นเรื่องของโลกๆ ไปตามหลักฐานพยาน ก็เป็นปฤชณ. ทีนี้ความรับผิดชอบทาง

ศีลธรรมนั้น ยังมีลักษณะไม่ต้องมีใครบังคับให้รับผิดชอบ; ถ้าจะมีใครมาบังคับให้รับผิดชอบนี้ ไม่ใช่ความรับผิดชอบทางศีลธรรมเลย. **เพื่อรับผิดชอบต่อความรู้สึก** ฝึกลบข้อดีไม่ควรมีใครมาบังคับ **จึงจะเรียกว่า** ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น, เป็นความรับผิดชอบในทางศีลธรรม.

ที่นี้เป็นการเห็นได้ต่อไป **ที่ว่า** ความรับผิดชอบต่อศีลธรรมนั้น มันมีโอกาสนั้น มีช่องทาง **ที่จะรับผิดชอบต่อโลกกว่า สูงกว่า กว้างกว่า หรือวิเศษกว่า** เพราะว่าทุกคนช่วยเรื่องจริง. **นี้เรียกว่า** รับผิดชอบต่อศีลธรรม. ส่วนรับผิดชอบต่อในความผูกพัน **ทั่วอาณาจำเป็น จำใจ, หรือว่าของกิลเลส** **นี้ทำได้แคบ ทำได้ต่ำ** แล้วยังทำด้วยความหลอกลวง. **ฉะนั้นขอให้ระงับเอา หรือบูชา** ความรับผิดชอบต่อศีลธรรม ซึ่งมีมันวิเศษกว่า หรือสูงกว่า ตามแบบของคนที่มีศีลธรรม.

ความรับผิดชอบต่อศีลธรรม ยังมีลักษณะที่ว่า **เป็นหลักการที่ถือ** **รับได้แก่เฉพาะคนที่ มีปัญญา มีความซื่อตรงต่อธรรม;** คนอันธพาลไม่ยอมรับ ไม่ยอมเห็นด้วย. **หรือว่าถ้าเราเกิดเป็นอันธพาลขึ้นมา** เพราะกิเลสมันเกิดขึ้น **ขึ้นมา** **ขณะหนึ่ง** **เราก็จะไม่ยอมรับ;** **ฉะนั้นคนที่บางทีก็ยังดี ๆ อยู่** **นี่** **กลายเป็นคนทำผิด** **คนเลว** **ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสก็ได้;** **เพราะหลักเกณฑ์ละเอียด ประณีต หรือมัน** **สูง,** **อยู่ในลักษณะที่จะมองเห็น** **หรือยอมรับได้** **แต่คนที่ไม่มีปัญญา** **ซื่อตรงต่อตัวเอง** **หรือ** **ซื่อตรงต่อพระธรรม.**

ถ้าพูดถึงเหตุผล **ความรับผิดชอบต่อศีลธรรมก็มีเหตุผล ตามทางแห่ง** **ศีลธรรม** **ซึ่งคนธรรมดาไม่ค่อยยอมรับ;** **เช่นว่าเราจะชักจูงให้ไปช่วยเหลือคนอื่น** **อย่างนี้** **คนธรรมดาก็ไม่ค่อยรับ,** **จะมาศึกษาฝึกฝน** **ขัดเกลากิเลสกันอย่างนี้** **คนธรรมดา**

ก็ไม่ยอมรับ; ว่าไปคุณหนึ่งเสียดีกว่า, ว่าไปเที่ยวสนุก ๆ เสียดีกว่า; ไม่มาฟังเทศน์ หรือไม่มาฟังบรรยาย. หรือมาแล้วก็ไม่ฟัง, นั่งอยู่ก็ไม่ฟัง, กลับไปเสียก็เป็นอย่างนี้. เพราะว่ามันมีเหตุผลที่สูงไปกว่าธรรมคา ซึ่งคนธรรมคาไม่ยอมรับ.

ขออ้ออีกครั้งหนึ่งว่า ลักษณะของความรับผิดชอบทางศีลธรรมนั้น ก็คือว่า **ไม่ต้องรับผิดชอบทางกฎหมาย ก็ยังรับผิดชอบทางศีลธรรม;** แล้วที่ว่า ไม่ต้องมีใครบังคับให้รับผิดชอบ, และมีทางที่จะรับผิดชอบได้ไกลกว่า สูงกว่า กว้างกว่า บริสุทธิ์กว่า เพราะเป็นหลักการที่ยอมรับได้แต่เฉพาะคนดี, และมันมีเหตุผลแก่คามทางของศีลธรรม; คนธรรมคาไม่ยอมรับ. นี่เรียกว่า เครื่องทดสอบ หรือเครื่องพิสูจน์ว่าการรับผิดชอบต่อศีลธรรมนั้น จะต้องมีลักษณะอย่างนี้เสมอ.

โลกจะรอดได้เพราะมีความรับผิดชอบต่อศีลธรรม

ทีนี้ต่อไปถึงเขตนารมณ์ หัวใจของเรื่องอันแท้จริง แห่งความรับผิดชอบต่อ; จะเป็นเจตนารมณ์ของผู้บัญญัติศีลธรรม, หรือว่าเราผู้ปฏิบัติศีลธรรม ก็ตาม; **เราต้องมองเห็นหรือเข้าถึง เจตนารมณ์ของสิ่งนี้ คือความรับผิดชอบต่อศีลธรรม.** เรามีความเห็นว่ โลกมันจะรอดอยู่ได้ ก็เพราะศีลธรรมข้อนี้ : ศีลธรรมข้อนี้คือ **ความรับผิดชอบต่อศีลธรรมนี้ จัดเป็นศีลธรรมสูงสุด. โลกจะรอดอยู่ได้ ก็เพราะว่าสัตว์โลกยังมีความรับผิดชอบต่อศีลธรรม ;** เมื่อใดเข้าไปรับผิดชอบต่อกันแต่ทางเรื่องปาก เรื่องท้อง, แล้วไม่รับผิดชอบต่อศีลธรรมแล้ว; เมื่อนั้นโลกจะวินาศ.

เดี๋ยวนี้เรา **เรามองเห็นอยู่ชัดเจนว่า โลกจะรอดอยู่ได้เพราะศีลธรรม** คือความรับผิดชอบต่อศีลธรรมนั่นเอง ก็เกิดความหมายมันจะให้ถึงหัวใจของเรื่อง.

นี้เรียกว่า มีเจตนาอันหนึ่งแห่งความรับผิดชอบ เกิดขึ้นในจิตของคนนั้น; ในที่สุดเขา ก็จะเห็นชัดอยู่ว่า ความรับผิดชอบทางศีลธรรมนี้ มันเป็นศีลธรรมเพื่อศีลธรรมทั้งหลาย อีกชั้นหนึ่ง. **ศีลธรรมทั้งหลาย** อีกมากมาย ก็สืบอย่าง ก็ร้อยอย่าง ก็ตาม **อาศัยอยู่ที่ ความรับผิดชอบทางศีลธรรม.** ถ้าเราไม่มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมแล้ว ศีลธรรม อื่น ๆ จะมีขึ้นในโลกไม่ได้; มันเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ที่ต้องมีความรับผิดชอบในชั้นนี้.

กาละแห่งการเกิดความรับผิดชอบทางศีลธรรม

หันดูต่อไปถึงเวลา **เมื่อไรจึงจะเกิดรู้สึกรับผิดชอบ?** เวลาที่จะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบนี้ ขอให้สังเกตดูให้ถี่ ๆ ให้ละเอียดสักหน่อยจะรู้ได้ว่า : ๑. ถ้าเป็นผู้ประกอบอยู่ด้วยธรรม หรือนิยมหลักทางศีลธรรม **จะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อศีลธรรมขึ้นมาทันที เมื่อรู้สึกว่าคนได้รับประโยชน์.**

ตัวอย่างเช่นว่า พ่อเลิกละประชุมนี้ ก็มีคนช่วยเก็บเสียไปไว้ หรือช่วยกวาด; นี่ก็มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมอย่างหนึ่งได้. ความรู้สึกอันนี้มันเกิดขึ้น เมื่อรู้สึกว่า ตนได้รับประโยชน์; เกิดความผูกพันขึ้นมว่า จะต้องตอบแทนการที่ได้รับประโยชน์ แล้วก็รู้สึกว่า มันมีอะไรไม่ได้ขาดเซหรือขาดใช้.

เมื่อเรารู้สึกว่าเราได้รับประโยชน์ เราก็จะท่องระลึกในข้อที่ว่า เราจะตอบแทนอย่างไร เขาจึงยินดีหรือเต็มใจที่จะทำตอบแทน; ฉะนั้นเวลาที่เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อมันเกิดเมื่อผู้มีธรรมะนั้นรู้สึกว่า ตนได้รับประโยชน์. ๒. **เมื่อรู้สึกว่า จะกลายเป็นบาป เพราะเป็นคนเอาเปรียบ;** ถ้าเราอยู่ในโลกแล้วเราเอาเปรียบมันก็

เป็นบาป: เพราะรู้ดีว่าจะเป็นบาป ฉะนั้นเขากระวังอยู่. ความรับผิดชอบทางศีลธรรม มันก็เกิดขึ้นทุกที ที่เขารู้สึกว่าบาปจะเกิดขึ้นเพราะการละเลยข้อนี้.

๓. เมื่อเอาใจเขามาใส่ใจเรา เท่านั้นแหละ ความรับผิดชอบทางศีลธรรมก็จะเกิดขึ้น. เกียวนี้ไม่ค่อยมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม แม้แต่ในวัด แม้แต่ในหมู่พระ หมู่เณร ขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม ไม่เคยเอาใจเขามาใส่ใจเรา; ฉะนั้น เมื่อพระหรือสามเณร ที่เป็นผู้นำฝ่ายศีลธรรม ก็ยังเป็นเสียอย่างนี้ มันก็มีความหวังได้ยาก ในฝ่ายหยก หายิกฯ ที่จะเป็นผู้เดินตาม.

นี่เวลาที่จะเกิดความรับผิดชอบทางศีลธรรม ขอให้คอยข้อดี ๆ ระวังดี ๆ มันจะสอนได้ในตัวมันเอง ตามสัจส่วนของมนุษย์ ที่มีความรู้หรือปัญญา ที่ได้รับการอบรมมาแล้ว.

อานิสงส์ของความรับผิดชอบทางศีลธรรมย่อมมีแก่สาธุชน

สิ่งสุดท้ายที่จะพูดกันก็คือ ประโยชน์หรืออานิสงส์ ประโยชน์หรืออานิสงส์ของความรับผิดชอบทางศีลธรรม ที่เป็นไปในฝ่ายสาธุชน; เพราะว่าฝ่ายพुरुชนเขาไม่รับผิดชอบต่อทางศีลธรรม; ฉะนั้น ไม่ต้องพูดถึงประโยชน์หรืออานิสงส์แก่คนพวกนั้น. ท่านสาธุชนทั้งหลาย รู้จักรับผิดชอบต่อทางศีลธรรม มีความมั่นหมายรับผิดชอบต่อทางศีลธรรม จะได้รับประโยชน์อานิสงส์อะไรบ้าง :

ที่เห็นชัด ๆ อย่างต่ำ ๆ ที่กล่าวโดยทิวภูมิคุ้มมิกโกหาร ก็คือว่าได้รับประโยชน์ หรือ สำเร็จประโยชน์คน สำเร็จประโยชน์ผู้อื่น, สำเร็จประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย. ถ้า

มีการรับผิดชอบทางศีลธรรม ที่ไหน เมื่อไร มันก็จะมีการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์
ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่น หรือเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้.

ขอให้ไปคิดดู : เพราะความรับผิดชอบ มันทำให้มันกันคิดฝันไม่ได้;
มันทำให้ลุกขึ้นทำอะไร อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามหน้าที่ทางศีลธรรม. ความรับผิดชอบ
ทางศีลธรรม มันจึงนำมาซึ่งประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย.
นี่เมื่อพูดอย่างโวหารที่ต่ำๆ ที่สุด ของชาวบ้านตามธรรมดา.

ถ้าโวหารที่สูงขึ้นไป เป็นฉันทปรารภอีกโวหาร ก็เป็นในแง่ที่เร้นลับ ที่ต้อง
มองด้วยสติปัญญา ว่าเมื่อมีความรับผิดชอบทางศีลธรรม มันก็มี **ประโยชน์อันสูงส่ง**
คือสร้างรากฐานของศีลธรรม ให้แก่ **หิริและโอตตปัสสะ**, คือไป **หล่อหลอมนิสัยหิริและ**
โอตตปัสสะของคนในโลกให้มากขึ้น เพื่อเป็นรากฐานทางศีลธรรม.

เถวณหิริและโอตตปัสสะของคนในโลกมีน้อยลงๆๆ จนจะเรียกว่า
พหยาภา; ไม่ละอายแก่บาป มันก็ทำบาป มันจึงเต็มไปด้วยอาชญากรรม, แล้วมันก็
ไม่ทำกรรมดีที่ควรจะทำหน้าที่ที่ควรจะทำ เพราะว่ามันละอาย มันไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปัสสะ.
เมื่อเรารับผิดชอบทางศีลธรรม มันก็จะฝึกฝน สะสม เพิ่มพูน หิริและโอตตปัสสะที่เป็น
รากฐานของศีลธรรม ให้ก้าวหน้าเรื่อยไปไม่มีหยุด ไปตามทางแห่งพระธรรม.

ทั้ง **ประโยชน์แห่งศีลธรรมขั้นสุดแท้** ที่พูด โสภปรมถัดโวหารว่าจะ
เป็นไปในทางลึกลับถึงสูงสุด ที่เรียกว่า **ไมเสสที่**ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ที่ได้รับ
พระพุทธศาสนา ก็จะได้านิพพานที่แน่นอน. ถ้าเรารับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์
ก็ต้องได้ผลเต็มตามที่มีมนุษย์ควรจะได้; ถ้าเรารับผิดชอบต่อความเป็นพุทธบริษัท
ของเรา เราก็ต้องได้รับประโยชน์เต็มตามที่พุทธบริษัทควรจะได้.

ฉะนั้นจึง **ขอวิวอนหันทนทั้งหลาย** ว่า อย่าได้ทำเด่น ๆ กับสิ่งที่เรียกว่า ความรับผิดชอบทางศีลธรรม. **ขอให้ข้าความรับผิดชอบทางศีลธรรม** ในฐานะเป็นสิ่งที่อันสูงสุด; เพราะนั่นแหละคือจะทำให้ธรรมะอื่น ๆ เกิดเป็นประโยชน์ขึ้นมา. ถ้าเราไม่มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมแล้ว พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็จะไม่มาอยู่กับเรา; ขอพูดอย่างนี้เลย. **ถ้าเราปราศจากความรับผิดชอบทางศีลธรรม** ก็คือไม่รับผิดชอบต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วเราก็**จะไม่เห็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่แท้จริง**; แม้แต่จะเอาพระเครื่องมาแขวนคอจนคอหัก มันก็ไม่มี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่แท้จริง.

ที่นี้ก็จะสรุปความว่า ถ้าบรรยายทั้งหมดในวันนี้ **มุ่งแสดงให้เห็นสิ่งที่โลกกำลังขาดแคลน**; ขาดแคลนยิ่งกว่าขาดแคลนน้ำมัน หรือขาดแคลนน้ำตาล, หรือขาดแคลนอะไรทุกอย่าง. โลกกำลังขาดแคลนความรับผิดชอบทางศีลธรรม.

คนในโลกกำลังบิณฑล ให้ตนเองไม่รับผิดชอบต่อพระเจ้า; เพราะไปรับผิดชอบต่อพญามาร. พญามารหรือกิเลสมันต้องการอะไร เขารับผิดชอบต่อจนตัวร้าวตัวสั่น จะให้ไล่ตามกิเลส ตามต้องการของพญามาร. แต่ที่พระเจ้า พระพุทธเจ้า หรือพระธรรม ต้องการอะไร เขากลับบิณฑล คือเขาไม่รับผิดชอบต่อทางศีลธรรม; ทำให้โลกกำลังมีจิตหวม ไปในทางไม่รับผิดชอบของความเป็นมนุษย์ มันก็เกิดความ เป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือมันถอยหลัง; แล้วยิ่งร้ายกว่าถอยหลังเข้าคลอง เพราะว่ามันจะถอยหลังไปสู่ความเลวกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

สัตว์เดรัจฉานมันไม่รับผิดชอบต่อเพราะมันไม่รู้ มันคิดไม่เป็น และมันก็เสียเพียงเท่านั้น; แก่มนุษย์นี่รู้เป็น คิดเป็น เห็นอยู่จะทำอย่างไร แล้วกลับไม่ทำ

จะเห็นการถอยหลังของมนุษย์นั้น มันก็เร็วกว่าสัตว์ไตร่ตรอง. นี่มันน่า, น่าอะไรบ้าง ก็ลองไปคิดดู : น้ำเสียว หรือน้ำกลั้ว หรือน้ำสลดใจ หรือน้ำอะไร ก็ไปคิดเอง; เรียกว่ากำลังนอกคลอง ออกนอกคลอง ผิดทำนองคลองธรรม เพราะความไม่รับผิดชอบทางศีลธรรม. จะเป็นอันตรายยิ่งกว่าเสือ ยิ่งกว่าสัตว์ร้าย, ยิ่งกว่าโจร ยิ่งกว่าอะไร; เพราะเหตุว่าเขาทิ้งใจไว้ผิด, เป็นจิตที่ทิ้งไว้ผิด.

จิตใจที่ทิ้งไว้ผิด ทำอันตรายยิ่งกว่าอันตรายใด ๆ; ขอให้หยิบ
ขึ้นมาดูด้วยความสนใจเป็นพิเศษ ด้วยกันทุกๆ คนเถิด.

การบรรยายในวันนี้ โดยหัวข้อว่า **ความรับผิดชอบทางศีลธรรม** เป็นไป
เพื่อ**ความมีศีลธรรมอย่างมั่นคง** เป็นการบรรยายที่พอสมควรแก่เวลาแล้ว.

ขอยุติการบรรยายให้พระสงฆ์ท่านสวดคณสาธยายบทธรรม ที่นำมาซึ่งกำลังใจ
สำหรับให้เกิดความกล้าหาญ พวกเพียร ในการรับผิดชอบทางศีลธรรมต่อไป ณ บัดนี้.

ศีลธรรมกับมนุษยโลก

- ๑๒ -

๒๒ มีนาคม ๒๕๑๘

สัมมาทิฏฐิคือรากแก้วของศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่
เรื่องศีลธรรมของโลกได้ดำเนินมาถึงครั้งที่ ๑๒ แล้ว.

ในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า สัมมาทิฏฐิคือรากแก้วของศีลธรรม.
ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวน ถึงข้อความที่ได้บรรยายมาแล้ว เพื่อเข้าใจความเนื่องกัน
แห่งข้อความนั้นๆ.

ในการบรรยายชุดนี้ เราถือว่า ศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษยโลก
จนถึงกับกล่าวว่า ศีลธรรมเพื่อมนุษยโลก, มนุษยโลกก็เพื่อศีลธรรม เป็นคู่กัน โดย

จะแยกจากกันไม่ได้. ถ้าปราศจากศีลธรรมแล้ว ก็ไม่มีมนุษย์โลก; แต่มีโลกอย่างอื่น, และมนุษย์โลกนั้นจะขึ้น ก็ไม่มีอะไรที่ไปกว่า **มีเพื่อความเป็นศีลธรรม; คือมีความสงบ** ตามความหมายของคำว่า **ดี - ละ**. แต่เนื่องจากอักษรศาสตร์ไทยเรานิยมรูปศัพท์สันสกฤต จึงมีรูปศัพท์เป็นดี - ละ หรือศีล. บางคนยังไม่ทราบ ก็ทราบเสีย มันง่ายที่สุด.

คำว่า **ดี - ละ** นี้แปลว่า **ปกติ**; ถ้าผิดปกติก็ไม่ใช่ศีล. หรือจะขยายความออกไปก็คือ **เหตุที่ทำให้เกิดความปกติ** เรียกว่า **ศีล** เรียกว่า **ศีลธรรม, ภาวะการที่เป็นผลออกมาเป็นความปกติ** นี้ก็เรียกว่า **ศีลธรรม**, หรือแม้ที่สุดมัน **ปกติอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ** แม้ 이것ต้องเรียกว่า **ศีลธรรม**. รวมความว่า **ปรากฏการณ์ที่เป็นปกติ, เหตุทำความปกติ ก็ดี, ผลของความปกติ ก็ดี, ปรากฏการณ์ตลอดกาลแห่งความปกติ ก็ดี, ก็เรียกว่า ศีลธรรม**. ในมนุษย์โลกเรามันมีอย่างนี้ จึงเป็นมนุษย์โลกอยู่ได้ พอปราศจากความเป็นอย่างนั้นแล้ว มันก็ไม่มีความหมายอะไร ของคำว่ามนุษย์โลก.

เมื่อเรามองดูกันในแง่นี้แล้ว ก็จะเห็นว่า มัน**ไม่มีปัญหาอะไร ที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรม**; เพราะเรากำลังไม่มีภาวะปกติ, หรือความสงบสุข; เรามีวิกฤตการณ์เกิดขึ้นก็ตาม, ก็ล้วนแต่เป็นภาวะที่ไร้ศีลธรรม. ปัญหาที่น่าหนักใจก็คือว่า โลกนี้กำลังจมลงๆ สู่วาระไร้ศีลธรรม; ก็ต้องดูให้ชัดว่า มันมีอยู่อย่างไร มีกระแสแห่งความเสื่อมศีลธรรม เป็นมาตามลำดับอย่างไร. เท่านั้นเราไม่มีสถาบันผู้มีพระคุณ เช่น บิณฑบาต ครูบาอาจารย์ เกือบจะสูญหายไปแล้ว มันก็เลยเกิดความวุ่นวายทางศีลธรรม ไม่มีฐานที่ตั้งแห่งความรักใคร่ เคารพนับถือ กตัญญูกตเวที เป็นต้น.

โลกเรามี**สถาบันที่ทรงอำนาจ** ซึ่งมีอำนาจที่มักให้เป็นไปในทางที่ไร้**ศีลธรรม**; ไม่มีวงการที่ทรงอำนาจที่ยับยั้งกับไปทางศีลธรรม. เพื่อมีการอภิปรายระหว่าง

รัฐบาลกับสมาชิกรัฐสภา เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม นี้ พุทธกัน ๑๒ ชั่วโมง ทั้งฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎร ไม่เอ่ยคำว่า “ศีลธรรม” แม้แต่คำเดียว; ๑๒ ชั่วโมง พุทธกัน ไม่มีคำว่าศีลธรรม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แม้แต่คำเดียว. การอภิปรายเมื่อ วันที่ ๑๔ นี้ ก็มีคำว่าศาสนา โผล่ขึ้นมาคำหนึ่ง แล้วก็เงียบไป; **มีว่าจะบ่อนก้นการือ** **ศาสนาอย่างมหาย** และไม่มีคำว่า ศีลธรรม เหมือนกัน. องค์การที่ทรงอำนาจ ไม่ได้ หยิบปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมาพิจารณา; ฉะนั้นขอให้หยุดไปว่า มันจะเป็นอย่างไร เกี่ยวกับคำว่า ศีลธรรม.

หยุดไปถึง **สถาบันแห่งมิตรภาพ** คือความรักใคร่ เมตตากรุณา อย่างเป็น มิตรแท้จริงยิ่งสูญหายละลายไปจากโลก **ไม่มีความเป็นมิตรที่แท้จริง** นอกจาก ความเป็นมิตรเพื่อช่วยกันหาประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งมาแบ่งปันกัน. มิตรภาพที่คง รากฐานอยู่บนคำว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ช่วยกันทั้งหมทั้งสน” นั้น ก็หายไป; ถ้าเป็นมิตรภาพก็เพียงแต่ ช่วยกันหาประโยชน์, เพื่อประโยชน์ของ สองฝ่ายนั้น.

ทางที่ถูกต้อง : เมื่อใดที่มีมิตรภาพแน่นแฟ้น คือความรักใคร่กัน; เพราะว่า “ทุกคนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย แก่กันและกันเท่านั้น” เมื่อนั้นจึงจะเรียกว่า มีมิตร ภาพอันแท้จริง เป็นจุดสังเกตของความมีศีลธรรม. **ถ้าศีลธรรมจริงก็จะเห็น** **มิตรภาพ** จะบียคเบียนกันไม่ได้.

ทีนี้เมื่อพูดถึงความรับผิดชอบว่า **ทำไมบ้านเมืองจึงไม่มีศีลธรรม** ? โลกนี้จึง ไม่มีศีลธรรม ก็พบว่า ไม่มีใครที่เป็นเจ้าของไทยแท้จริง ไม่มีใครเป็นเจ้าของโลก. อันนี้ มันก็แน่นอน ที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของประเทศ; อันนี้ไปมองดูเดอะจมองเห็น **เพราะว่า**

ไม่มีความรับผิดชอบได้ ในฐานะเป็นเจ้าของประเทศ. ถึงแม้แต่ในขอบวงอันแคบเข้า มา ในจังหวัดก็ไม่มีใครรับผิดชอบได้; กระทั่งในครอบครัวก็ดู เหมือนกับว่า พ่อบ้าน แม่บ้านไม่รับผิดชอบต่อความมีศีลธรรม หรือความไม่มีศีลธรรมในครอบครัว : บิดาก็ไม่ไต่สนใจ มารดาก็ไม่ไต่สนใจ ในความมีศีลธรรมอันมั่นคงในครอบครัว แล้วลูก เด็ก ๆ จะเป็นอย่างไร.

นี่ในครั้งที่เราพูดกันถึงเรื่องดังกล่าวนี้; ในวันนี้จะได้พูดถึงโดย หัวข้อว่า **สัมมาทิฐิคือรากแก้วของศีลธรรม**, สัมมาทิฐิโดยเฉพาะในเรื่องของความ สุข นั้นเป็นรากแก้วของความมีแห่งศีลธรรม ในโลกนี้เป็นอย่างยิ่ง. ทุกคนจะละ ความสุข; ถ้ามีความเข้าใจผิดในเรื่องของความสุข มันก็เป็นความผิดผิด ๆ. ความสุขผิด ๆ มันก็ไม่ใช่ความสุข แต่เป็นการทำลายความสงบสุข. ขอให้พิจารณากัน ต่อไป.

โลกจะอยู่รอดได้เพราะสัมมาทิฐิ

ถ้าว่า “**สัมมาทิฐิ**” นี้ อาศมาพูดมาก นานกล่าวมาก จนท่านทั้งหลาย บางคน จะรำคาญแล้วก็ได้, พูดซ้ำเรื่อย ๆ ซาก ๆ เรื่องสัมมาทิฐิ. แต่ถ้าใคร ยังไม่มีสัมมาทิฐิ ก็ขอรับรองว่าอย่ารำคาญเลย; แม้ว่าเขาจะมาจะพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ ใน เรื่องนี้ ก็อย่ารำคาญเลย ถ้าหากว่าตัวเองนี้ยังไม่มีสัมมาทิฐิ. เพราะ **อะไร ๆ มัน อยู่รอดได้ เพราะสัมมาทิฐิ**; อย่างที่ท่านกล่าวไว้เป็นคำสรุปความว่า **สมฺมาทิฐิ-สมานา สพฺพํ ทุกํ อุปฺปจฺจติ - สัตว์ทั้งหลายก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้เพราะสมานา สัมมาทิฐิ**.

สมุทธานสัมมาทิฐิ คือมีสัมมาทิฐิอย่างถูกต้อง อย่างครบถ้วน อยู่ตลอดเวลา; อย่างนั้นเรียกว่า สมุทธานสัมมาทิฐิ. **อัมहाทิฐิตั้งอยู่ในฐานะที่จะทำให้เราดำรงความทุกข์ทั้งปวงได้**; เพราะฉะนั้นควรสนใจ. เพราะว่าความทุกข์มันยังเหลืออยู่อีกมาก, อีกหลายอย่างทีคนอื่นหลาย ๆ คนยังมีความทุกข์เหลืออยู่, จึงชวนกันศึกษาสัมมาทิฐิต่อไปโดยละเอียด และก็ปฏิบัติให้ได้.

คำที่เขากล่าวบ่อย ๆ เกี่ยวกับสัมมาทิฐิ ก็คือว่า **สัมมาทิฐินี้เป็นเหมือนรุ่งอรุณ**; หมายความว่า พอเราเห็นรุ่งอรุณ ก็เป็นที่แน่ใจว่า มันต้องมีแสงสว่างเป็นกลางวัน เกิดขึ้นมา, มีความแน่นอนอย่างนั้น. **ถ้าอัมहाทิฐิฉายแสง** ขึ้นมาก็หมายความว่า **เราจะพบกันกับความถูกต้อง หรือมีความอยู่เย็นเป็นสุขโดยแน่นอน** จึงเรียกว่าเป็นรุ่งอรุณของความสุข; ถ้าพูดในขั้นสูงสุดกว่า เป็นรุ่งอรุณของพระนิพพาน.

ทีนี้วันนี้ อยากรู้อยากจะบอกว่า **สัมมาทิฐิไม่ใช่เป็นเพียงรุ่งอรุณแต่อย่างเดียวแล้ว** โดยเอามาเป็นรากแก้วของภาวะความเกินอยู่ทั้งปวงปรารถนา เป็นภาวะที่เต็มไปด้วยศีลธรรม. ถ้ามีสัมมาทิฐิแล้ว มันจะไซ้ซอนลงไปลึกซึ้งโดยทั่วๆ ไปทั้งอยู่ในฐานะเป็นรากแก้วอันมั่นคง **ไม่ล้มง่าย เหมือนกับต้นไม้ที่มีรากแก้ว.**

ต้นไม้บางชนิดมีรากแก้วลึกลงไป เท่ากับยอดของมันขึ้นมาจากบน, ต้นไม้บางชนิดมีรากแก้วลึกลงไปใต้ดิน มากกว่าที่ยอดของมันขึ้นมาจากข้างบนเสียอีก มันจึงมีความมั่นคงมาก. นอกจากมีรากแก้วแล้ว มันยังมีรากข้างๆ โดยรอบ ก็เพื่อความมั่นคงได้เหมือนกัน; แต่ไม่สำคัญ เท่ากับที่เรียกว่า รากแก้ว.

เดี๋ยวนี้เราพูดกันถึง **รากแก้วของความมีศีลธรรม** : *ความที่ศีลธรรมจะตั้งมั่นอยู่ได้นั้น ก็เพราะมีสัมมาทิฐิเป็นรากแก้ว* ; เมื่อมันทำหน้าที่เป็นรู่องุรุดเพียงพอแล้ว มันยังมาทำหน้าที่เป็นรากแก้วลึกลงไปสั่งแนแนสำหรับความมั่นคงแห่งตัวของมันคือ ศีลธรรม. เราจะถือว่า สัมมาทิฐิ ก็เป็นศีลธรรมส่วนหนึ่ง อย่างนี้ก็ได้เหมือนกัน เพราะความหมายมันกว้าง. ในที่นี้เป็นศีลธรรมประเภทที่จะนำหน้า; แล้วก็อีกทางหนึ่งมันจะลงราก ปักหลักแน่นแฟ้น เป็น **สัมมาทิฐิ** เป็นรากแก้วของ**ความมีศีลธรรม** ทั้งในระดับต่ำ ๆ ทั้งในระดับ กลาง ๆ และใน ระดับที่สูงสุด.

เมื่อพิจารณาคุให้ละเอียดตามตัวอักษรแล้ว; แม้ **พระนิพพาน** ก็เรียกว่า **เป็นดังที่อยู่ภายในขอบเขตของศีลธรรม**; เพราะว่าเราประพฤตศีลธรรมนี้ มีพระนิพพานเป็นที่สุด. ถ้าดูตามตัวหนังสือแล้ว พระนิพพานยังเป็นศีลธรรม เพราะคำว่า “**ศีละ**” นั้นแปลว่า **ปลด** ทิ้งที่ได้กล่าวมาแล้ว; **นี่ไม่มีอะไรจะปลดยิ่งกว่าพระนิพพาน**; นอกนั้นมันรวนเร ง่อนแง่นไปทั้งนั้น ไม่มีอะไรจะปลดถึงที่เหมือนกับพระนิพพาน. ดังนั้นเราควรจะศึกษาคำว่า **สัมมาทิฐิ** กันเป็นพิเศษในวันนี้ ในฐานะเป็นรากแก้วของภาวะปกติทั้งหลายทั้งปวง.

ศึกษาให้เข้าใจสัมมาทิฐิได้โดยรู้จักมิจฉาทิฐิ

สัมมาทิฐิ ตามตัวพยัญชนะ ก็แปลว่า **ทิฐิโดยชอบ** คือความเห็นรอบ, **เห็นชอบคือเห็นถูกต้อง**. คำว่า **สัมมา** แปลว่า **ถูกต้อง** ตรงตามภาษาไทย; ไม่ใช่ชอบหรือไม่ชอบ เอาใจความที่ถูกต้องหนักกว่า. **เห็นอย่างไร เรียกว่าเห็นถูกต้อง?** อย่างไรเรียกว่าถูกต้อง? อย่างนี้มันสับสนตามกันมาก มีคนถามอาตมามาก. ทุกทีก็ชอบตาม

หลักในพระบาลีว่า **ที่เป็นประโยชน์เพื่อประโยชน์ และเกื้อกูลทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น บันดาลผลคืออุกคัลล**.

ขอให้จำปณิธานอันนี้ไว้ว่า **สัมมาทิฐิ คือความเห็น หรือ ทิฐิ ที่ตามเห็นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและเกื้อกูล ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น** เขาก็เรียกว่าเป็นสัมมาทิฐิ. ถ้าจะอยู่ที่ **ภริยาอาการ** ก็คือ **ไม่เห็นแก่ตัว** ที่เห็นแก่ตนเองและผู้อื่น ; **ความเห็นแก่ตัว** กันเป็นภัย เป็นอันตรายแก่ตนเองและผู้อื่น. **ทิฐิ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ อะไรก็ตาม รวมเรียกว่า ทิฐิ** ; ถ้าเป็นไปเพื่อไม่เห็นแก่ตัว ชนิดที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ก็เป็นสัมมาทิฐิ.

พูดอย่างนี้ตัก ๆ อาจจะหัวเราะเยาะเราว่า เบียดเบียนตนเองด้วย. เบียดเบียนตนเองนี้ เราพึ่งไม่ค่อยถูกกันหรอก ภาษาชาวบ้าน ; เพราะใคร ๆ ก็รักตัว เราไม่อยากจะทำอันตรายตัว ; พอพูดว่า เบียดเบียนตนเอง เขาก็หัวเราะ. ที่จริง **คนบางคนก็ลดคนที่เป็นตนลงตลอดเวลา** ; เพราะว่าเราใจ ไม่รู้ว่าเกิดเป็นคนคืออะไร ทำอย่างไรเรียกว่าเบียดเบียนตนเอง.

คนเรามีความทุกข์อยู่ เพราะความใจของตนเอง เบียดเบียนตนเองทั้งนี้ ; ไม่เชื่อขอให้ไปพิจารณาดูให้ดี ๆ : มีความทุกข์เกิดขึ้นเมื่อไร ก็เพราะว่าเรามีความใจ ชนิดเบียดเบียนตัวเองอยู่โดยไม่รู้สึกตัว. คิดได้อย่างนี้คือสัมมาทิฐิ แปลว่ามีความเห็นถูกต้อง ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ; แต่ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข เกื้อกูล ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น. ทุกคนไปปรับปรุงความคิดเห็นของตนเองเสียใหม่ให้เป็นสัมมาทิฐิ.

พี่น้องอาจจะบอกว่า ถ้าจะเข้าใจสมาธิปฏิฐานให้ง่าย ๆ สะดวก ๆ แล้ว พี่รู้ทั้ง
ศึกษา โดยนัยที่มันตรงกันข้าม จากสมาธิปฏิฐาน; นั่นคือมีจิตาปฏิฐาน; เรารู้จัก
มีจิตาปฏิฐานนั้นไว้ดี ๆ มันเป็นตัวอันตราย. พอเรา **รู้จักมีจิตาปฏิฐาน**แล้ว **ง่ายที่จะรู้จัก**
ต้นสมาธิปฏิฐาน คือรู้โดยนัยตรงกันข้าม แล้วก็ทำให้มันตรงกันข้ามจากมีจิตาปฏิฐาน. เฮอะ,
พวกมีจิตาปฏิฐานนี่ก็ว่า บางทีจะสนุกกว่า.

เมื่อพูดถึงมัจฉาปฏิรูปแล้ว อาจจะแบ่งให้มันเป็นพวก ๆ เพื่อสะดวกในการพิจารณา. มัจฉาปฏิรูปสมัยโบราณมันก็มีอยู่ ปรากรวัชร์ที่อยู่ในพระกัมมัฏฐ์ทั้งหลาย; มัจฉาปฏิรูปของสมัยปัจจุบันนี้ ก็ดูเอาเองก็ได้วักัน : ที่เนื้อที่ตัวของเราเองก่อน, แล้ว ก็ที่คนอื่นด้วย ก็คือว่า โลกใบในนี้ปัจจุบันนี้ เพื่อบ่มองเห็นมัจฉาปฏิรูป, ถ้าเรารักมัจฉาปฏิรูปของเรา ก็ง่ายที่จะรักมัจฉาปฏิรูปของผู้อื่น หรือของทั้งโลก.

พิจารณาตามใจหาที่รู้ตัวอย่างต่ำของสมัยโบราณ

คืนมาดู **มิจลาทิกฐิ**ของธัมมโฆราณ กันเสียก่อน. ท่านกล่าวไว้เป็นหลัก
พื้นฐานในพระคัมภีร์ทั้งหลาย ว่ามีแล้วตั้งแต่สมัยโบราณเด็กคำบรรพ์ ไม่รู้ครึ่งไหน ;
กระทั่งครั้งพุทธกาล แล้วก็ยังอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้. **มิจลาทิกฐิ**านธัมมโฆราณ ที่ยังมีอยู่
กระทั่งเดี๋ยวนี้ มันมีอะไรบ้าง. **มิจลาทิกฐิ**อย่างสมัยโบราณนี้ก็เหมือนกันอีก ก็อยาก
จะแบ่งเป็น **อย่างต่ำ** พวกหนึ่ง แล้วก็ **อย่างกลาง ๆ** พวกหนึ่ง แล้วก็ **อย่างแรง**
กล้า อีกพวกหนึ่ง.

นิจฉานิกูฏฐิธัมมคัม อย่างที่ปรากฏอยู่ในพระบาลี ที่พระพุทธเจ้าท่าน
 ตรัสมากที่สุด ในฐานะเป็นนิจฉานิกูฏฐิธัมมคัมพื้นฐานทั่วไป; นี้ก็เคยเอามาพูด มาเทศน์

มาบอกกันหลายครั้ง หลายสิบครั้งแล้วก็ได้. แต่จะต้องพูดกันอยู่อย่างนี้ เพราะว่าไม่เห็นมันดีขึ้น; ถ้ายังไม่ได้แก้ไขให้ดีขึ้นอยู่เพียงไร ก็ยังต้องพูดกันอยู่เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด.

สำหรับ **มิจจาทิจจุติอย่างต่ำ** ก็เริ่มขึ้นมา **อย่างที่ ๑** คือความเห็นหรือทิจจุติที่เห็นว่า **ไม่มีการให้, ไม่มีการบูชา ไม่มีการประพฤติกระทำที่มีผล** แล้วก็ **ไม่มีวิบากแห่งกรรมดี กรรมชั่ว**. นี่กล่าวไว้เป็นกลุ่มเดียวกันก็ได้; เขาถือว่า **ไม่มีผลกรรมดีกรรมชั่ว; กรรมดี กรรมชั่ว** ก็คือ การกระทำที่สมมติกันว่าดีว่าชั่ว.

คนที่เห็นมาทิจจุติไม่เห็นเป็นดีเป็นชั่ว; แล้วก็เลยพาดพิงตอนว่าไม่มีผลทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว. ไม่มีการให้, ก็คือว่าจะ **ให้ทาน มันก็ไม่มี, ไม่เป็นการให้ทาน**. เหมือนกับจะพูดว่าให้ทานนี้ ก็สำเร็จอยู่แล้วกินเข้าไป แล้วก็ถ่ายอุจจาระ. เขาไม่เข้าใจว่า ให้ทานนี้ของมาถวายพระเป็นการบูชา; เขาเข้าใจเพียงว่ากินเข้าไป แล้วก็ถ่ายอุจจาระ แล้วก็จับกันเท่านั้น; เขาเชื่ออย่างนั้น.

การบูชาที่ไม่มีการบูชา ชนิดที่เรียกว่าการบูชาด้วย; อย่างว่ามันมีการบูชาชนิดที่เผาไฟ อยู่มากในประเทศอินเดีย พวกนี้ก็ถือว่า การบูชาด้วยก็สำเร็จอยู่ที่มันไหม้เป็นขี้เถ้าไปเท่านั้นเอง ไม่มีอะไรที่ตกไปกว่านั้น; ที่จะเป็นความรู้สึกที่เป็นภคิยุฎกเวทหรือว่าเป็นอะไรก็ตาม ไม่มีทั้งนั้น. นี่เป็นข้อแรก ไม่มีการกระทำที่เป็นบุญ หรือเป็นบาป อันมีผลเป็นบุญเป็นบาป โดยทั่วไปตามที่มีมนุษย์กระทำกันอยู่.

อย่างที่ ๒ ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกอื่น; นี่ปฏิเสธมากไปถึงกับว่า โลกนี้ก็ไม่มี, คือไม่มีน้ำหนัก ไม่มีความหมายที่จะจัดเป็นโลกนี้; ก็คล้าย ๆ กับว่า โลกนี้มันก็ไม่มี. โลกอื่นจากโลกนี้มันก็ไม่มี. ในเมื่อโลกอย่างที่เราถูกติดยึดนี้ ก็ถูกปฏิเสธว่าไม่มีเสียแล้ว โลกอื่นจากโลกนี้มันก็มีไม่ได้; ก็ว่าโลกนี้ไม่มี โลกอื่นไม่มี.

อย่างที ๓ มีข้อไปว่า **ไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ไม่มีสัตว์โอปปาติยะ** คือไม่มีสัตว์ที่เกิดขึ้นทันควัน โดยไม่ต้องเกิดจากท้องบิดามารดา. ที่ว่า**ไม่มีมารดา ไม่มีบิดา**นั้นหมายความว่า **ไม่มีความรู้สึกว่ามีบิดามารดาเป็นผู้ให้พระคุณ** อันเราต้องเคารพ เราต้องยกย่อง เราต้องนับถือ. มันมีความรู้สึกเหมือนสัตว์เดรัจฉาน ที่ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นบิดามารดา; แต่มันเลวกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะสัตว์เดรัจฉานไม่มีความคิดนึก ไม่สามารถจะคิดนึก.

คนมีความสามารถจะคิดนึก มัน **ควรละคิดนึกไปในทางถูกต้อง; กลับไม่คิดนึกถึงเหมือนสัตว์เดรัจฉาน** หรือเท่าสัตว์กับเดรัจฉาน; เพราะฉะนั้นก็ต้องถือว่า **เลวกว่าสัตว์เดรัจฉาน** สำหรับผู้ที่ไม่เคารพสถานันของบิดามารดา. เมื่อไม่มีการเห็นแก่บิดามารดา ไม่ว่าในแง่ไหน ในปริยายไหนหมด, ความรักกิตติ ความซื่อสัตย์ กิตติ ความภักดีอุกฤษฏ์ ความเสียสละอะไรกิตติ มิได้มีแก่บิดามารดา; ก็เท่ากับว่าไม่มีบิดามารดา.

สัตว์ที่เกิดขึ้นทันควัน โดยไม่ต้องเกิดแต่บิดามารดา ที่เขาเรียกว่า โอปปาติยะ นั้น เขาก็ถือว่าไม่มี. ถ้าหากคนอื่นเขาอธิบายกันอย่างอื่น เขาว่าเกิดเป็นผี เกิดเป็นเปรต เกิดเป็นเทวดา ผุดเกิดขึ้นมาโดยไม่ต้องมีบิดามารดาอย่างนั้นก็มี. แต่ขอให้สังเกตดูให้ดี คำๆ นั้นมันมีความหมายกว้างกว่านั้นมาก; ก็หมายถึง **การเลิกแห่งความคิด ที่เกิดขึ้นมาในใจของคน.**

ความคิดนึกชนิดไหน เกิดขึ้นมาในใจของคน คนนั้นก็กลายเป็นอย่างนั้นโดยทั่วนั้น ไม่ควรรอเกิดจากบิดามารดา : เมื่อคิดชั่วมันก็เกิดเป็นคนชั่วทันควันขึ้นมา คิดดีก็เกิดเป็นคนดีขึ้นมา; จะคิดอย่างไรก็ตาม พอคิดอย่างนั้นก็เกิด

เป็นอย่างนั้นขึ้นมา, รวมทั้งที่ว่า “เราเกิดโดยอริยชาติ” : เช่นว่ามาประเพณีพรหมจรรย์ อย่างภิกษุ ก็เกิดเป็นภิกษุขึ้นมา; พอทำเสียหยาบก็สูญเสียจากความเป็นภิกษุขึ้นมา ก็คือตายในลักษณะอย่างนี้. พอประเพณีกระทำอย่างไร ก็เกิดเป็นคนอย่างนั้นขึ้นมา; อย่างนี้เรียกว่า โอปปาทิกะ ได้เหมือนกัน.

การที่ไม่มัวถือคำว่า โอปปาทิกะ นั้น จะเกิดอย่างเหวทางเกิด สัตว์นรกเกิด อะไรเกิด นั้นมันน้อยไป; การขยายใจความให้กว้างขวางมาถือว่า การเกิดโดยทางจิตก็แล้วกัน. **ถ้ามีการเกิดโดยทางจิต** แล้วก็เกิดทันควันขึ้นมา โดยไม่ต้องมีบิดามารดา; อย่างนี้เรียกว่ามีอยู่, **อย่างนี้เราต้องรับรอง ต้องรับผิดชอบ**; และต้องถือเป็นหลักว่า เกิดเป็นคนดี, เกิดเป็นคนเลว, เกิดเป็นโจร, เกิดเป็นบัณฑิต, เกิดอะไรขึ้นมาทันควัน นั้นมันมีอยู่. ให้ระวังให้ดี, ให้ทุกๆ คนระวังให้ดี มันร้ายยิ่งไปกว่าเกิดจากบิดามารดาไปเสียอีก.

อย่างที่ ๔ ต่อไปก็คือ **ไม่มีสมณพราหมณ์** ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ ผู้ถึงแล้วซึ่งความถูกต้อง ซึ่งรู้โลกนี้และโลกอื่นทั้งหมดได้ ด้วยปัญญาของตนเอง แล้วสอนให้ผู้อื่นให้รู้ตามด้วย. **คนมีฉันทิปฏิฐิเขาไม่ยอมรับว่า มีบุคคลที่ประพฤดี ประพฤติชอบ จนรู้ไปหมด** ในเรื่องของ ความดี ความชั่ว บุญ บาป สุข ทุกข์ โลกนี้ โลกหน้า ภูมิทั้งปวง แล้วก็สอนคนอื่นให้รู้ด้วย; คนอย่างนี้ไม่มี. พวกมีฉันทิปฏิฐิเขาจะถืออย่างนี้; แล้วก็ไม่ต้องเชื่อใคร ไม่รับถ้อยคำของใครไปพิจารณา.

รวมทั้งหมดนี้เรียกว่า **ฉันทิปฏิฐิอย่างต่ำๆ เป็นพื้นฐานทั่วไป** ที่จะจัดบุคคลใดไว้ในกลุ่มไหน. ทบทวนกันว่า **การให้ทานไม่มี การบูชาที่ไม่มี ผลกรรมไม่มี โลกนี้ไม่มีโลกอื่นไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์เป็นอุปปาทิกะไม่มี สมณพราหมณ์**

ทั้งนี้ยัง แอ้วสอนผู้อื่นให้ทำตามด้วยนั้นก็ไม่มี. ถ้าเป็นสัมมาทิฐิก็ตรงกันข้าม ; อย่างที่กล่าวแล้วว่า จะรู้จักสัมมาทิฐิได้โดยง่าย เมื่อพิจารณาจากมิจฉาทิฐิ. ถ้าเป็น **สัมมาทิฐิก็เปลี่ยนไหม้เป็นมี** เสียแล้วกัน : การให้ทานมี การบูชามี ผลกรรมมี โลกนี้มี โลกอื่นมี มารดาบิดามี สัตว์เป็นอุปปาทิกะมี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดี และสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติดีก็มี ; มันง่ายอย่างนี้.

มีสัมมาทิฐิแต่เพียงพื้นฐาน ก็เป็นรากแก้วของศีลธรรม

ทีนี้ก็พูดไปว่า มันเป็นรากแก้วของศีลธรรมอย่างไร ? ถ้ามีการเห็น หรือ การเชื่อ หรือ วัตนั่นเองลงไป อย่างนี้ มันก็ง่ายที่จะประพฤติศีลธรรม : เป็นผู้ที่หวังผลของบุญ เป็นผู้ให้ทาน เป็นผู้บูชา เป็นผู้ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นผู้ประพฤติไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ยอมรับฐานะในโลกนี้และโลกอื่น เคารพบิดามารดา ซื่อสัตย์กตัญญู ; เรากระวังตัวไม่ให้เกิดผลอย่างโลกปาติกะ คือจิตใจเปลี่ยนไม่เกิดเป็นคนเลวอย่างนั้น.

ระวังใจไม่ให้คิดพลกของโลกปาติกะ หมายความว่า ให้เกิดแต่คืออยู่เรื่อยไป ไม่ให้เลิกชั่ว. ให้มันเร็วทันอกทันใจในชาตินี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. เราอยากจะดี ก็ดีกันที่นี้ก็ได้, อยากจะเป็นเทวดาก็เป็นกันที่นี้ก็ได้, ประพฤติเทวธรรมแล้วก็เป็นเทวดากันที่นี้ มันเร็วมันทันใจดีกว่ารอต่อตายแล้ว จึงจะได้. **สมณพราหมณ์** **ครูของเข็นจิ้งจอกเข็นพระพุทเจ้า** ก็หล่อ และท่านสอนให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย ; ถ้าคนเชื่ออย่างนี้ และประพฤติไปตามความเชื่ออย่างนั้น ก็มีศีลธรรมในโลกนี้.

มีจิตทิฐิอย่างกลางในสมัยโบราณ

หันคู่ต่อไป **นิจนาทิฐิ**อย่างกลางๆ นี้กับบัญญัติเพื่อจำง่าย เพื่อเข้าใจง่าย. พวกนี้ ถือหลักว่า **ความสุข ความทุกข์ ของเรา มีเหตุปัจจัยจากภายนอก** ก็เลย ถือที่พึ่งภายนอก ไม่ถือที่พึ่งภายใน; เช่นว่า ความทุกข์ หรือความสุขก็ตาม มาจาก ผีศาจเทวดา หรือมาจากพระเจ้า มันอยู่ข้างนอก. เขาหวังที่พึ่งภายนอก ไม่พยายาม หาที่พึ่งภายใน คือการประพฤติกระทำให้ถูก.

แต่ในตอนนี้ขอบอกกล่าว บ้างกันความเข้าใจผิดว่า **คำมั่นคำความ** เช่น คำว่า **“พระเจ้า”**; ถ้า **คนธรรมดาเลาไว้ข้างนอก** อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้โลกของท่าน; แต่ **ว่าคนที่ฉลาดรู้ธรรมะในพระพุทธศาสนา ก็รู้ว่าพระเจ้าบิ๋นอยู่ข้างใน.** ธรรมะที่เรา จะประพฤติ ปฏิบัติ มันอยู่ที่ กาย วาจา ใจ ของเรานั้นแหละ จะบันดาลให้เราเป็นอะไร ก็ได้; นั่นคือพระเจ้า. ฉะนั้น พระเจ้าอย่างนี้อยู่ข้างใน จึงไม่ถือว่า ถือที่พึ่งภายนอก; แต่ถือที่พึ่งข้างใน; นี่ก็ถือยึดมั่นคำความ.

จำเป็นหลักกลางๆ ว่า เขาไป **หวังพึ่งภายนอก** ก็เป็น **นิจนาทิฐิ**. **หวังพึ่งภายในก็เข็ญมหาทิฐิ.** คนไม่รู้ก็ถามว่า พระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหน? อยู่ที่ประเทศ อันตือไซไหม? นีพพานนแล้วไซไหม? อยู่ข้างนอกหรืออยู่ข้างใน? นั่นคนไม่รู้จัก พระพุทธเจ้าเขาว่า. **พระพุทธเจ้าที่นั่นคือพระธรรม; คือพระธรรม ที่สามารถ จะมันมาภายในจิตใจของใครเมื่อไรก็ได้** ถ้าเขาประพฤติถูกต้อง.

ทีกล่าว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ว่า : **“ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรม”**; นี่ไม่ใช่เอาตัว เอาร่างกาย เนื้อหนัง เป็น พระพุทธเจ้า. แต่เอาธรรมที่มันอยู่ในบุคคล หรือประพฤติโดยบุคคลนั้นแหละ มา

เป็นพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านก็มีได้ล่วงลับไป เพราะท่านตรัสว่า : “ธรรมวินัยอันใดที่แสดงแล้ว บัญญัติแล้วนั้น จะอยู่เป็นศาสดาแก่พวกเธอ หลังจากที่ถูกพร่ากายศอกาคคนนั้นล่วงลับไป”

ถึงอย่างไรเสีย พระพุทธเจ้าก็เป็นสิ่งที่อยู่ข้างใน เป็นที่พึ่งภายใน; เราต้องรู้จักว่า เหตุปัจจัยนี้ภายในนี้สำคัญมาก จัดการให้ถูกต้อง ก็จะได้ที่พึ่งจากภายใน ซึ่งมีจริงกว่า, ทำอะไรได้สมบูรณ์ตามที่ต้องการ. พวกมิชฌาติภูติฟังข้างนอก, พวกสัมมาติภูติก็ฟังข้างใน คือทำเอาได้ช่วยกาย วาจา ใจ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งศีลธรรม เพราะมันมีได้จริง.

มิชฌาติภูติอย่างแรงกล้าสมัยโบราณ

มิชฌาติภูติอย่างแรงกล้า ก็คือ **มิชฌาติภูติ** ที่เห็นว่าไม่มีเหตุ อย่างหนึ่ง, ไม่มีการกระทำ อย่างหนึ่ง, ไม่มีอะไรเลยด้วยประการทั้งปวงนี้ อย่างหนึ่ง.

พวกหนึ่ง เรียกกันว่า **เหตุกติภูติ**; พวกนี้ถือว่า “ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย”, **สังขารทั้งทวารทั้งปวง** ก็ได้ให้เป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกัน เพราะมันไม่มีเหตุ. ที่พวกพุทธบริษัทกล่าวว่า “ธรรมทั้งปวงมีเหตุ, ธรรมทั้งปวงมาจากเหตุ พระศาสดาทรงแสดงธรรมนั้นพร้อมทั้งเหตุ และความดับไปแห่งเหตุ”; อย่างนี้เขาว่ามันไม่มี. เขาว่าไม่มีเหตุเสียคำเดียวมันก็ยกเลิกกัน; นี่เป็นพวกไม่มีเหตุ เรียกว่าเหตุกติภูติ.

อีกพวกหนึ่งว่า “ไม่มีการกระทำ” คือ **ไม่มีกรรม**; ใครจะทำอะไรก็ตาม ใจ มันไม่เป็นการกระทำทำ มีบุญ มีผล มีอะไร ในทางธรรมทางศาสนา. ตัวอย่าง

เช่นเขาว่า จะร่ำสัตว์ทั้งชีวิต เอาเนื้อมากองให้เท่าภูเขาหิมาลัย มันก็ไม่มีบาป, จะทำบุญ ทำทานให้ชาวสุกอาหาร มันเต็มไปทั้งโลก มันก็ไม่มีบุญ. เขาเรียกว่า ไม่เป็นการกระทำ; ที่ทำลงไปนั้น ไม่เป็นการกระทำ. มันเป็นสักว่ากิริยาที่คนมันทำ มันเคลื่อนไหว ไม่เป็นกรรม ไม่มีผลกรรม เป็นพวกไม่มีกรรม; ถ้าเรียกภาษาบาลี ก็เรียกว่า **ลภวิตา** เหมือนกัน.

ภาษามันสับสน เรื่องนี้ควรจะเรียกว่า **ไม่เป็นกรรม ไม่ถือว่ามีกรรม** ซึ่งเป็นการกระทำที่จะเป็นผลติดชั่ว. เช่นว่าก่อนหินมันชนกัน ด้วยเหตุอะไรก็ตาม มันก็เป็นสักว่าแล้ว ก่อนหินชนกัน; แล้วก็คนหนึ่ง **เขาไม่ไปตีหัวคนหนึ่งจนตกตาย มันก็สักว่า ไม่ไปชนกับหัวคน.** เขาถือว่ามันเท่ากันวัตถุมันชนกัน; มันไม่มีกรรมอย่างนี้; ถือเอามาถึงขนาดนี้ เรียกว่า ถือว่าไม่มีกรรม, ไม่มีการกระทำที่มีผลกระทบ.

อีกพวกหนึ่งถือว่า “**ไม่มีอะไรเลย**” ที่เรียกว่า **นัตถิกทิฐิ** : ปฏิเสธว่า **ไม่มีอะไรเลย เป็นความว่างอันธพาล ไม่มีอะไรเลย ไม่มีสัตว์ ไม่มีคน ไม่มีบุญ ไม่มีบาป; ไม่มีกระทำที่เห็นๆอยู่ ก็ไม่มี, ไม่มีความหมาย ไม่มีความค่า ไม่มีสิทธิ ไม่มีอะไรที่จะเป็นอย่างที่เขาสมมติกันบ้าง เขาบัญญัติกันบ้าง หรือที่เป็นไปอย่างถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติบ้าง; เขาปฏิเสธหมด.**

ถ้าเป็น **สัมมาทิฐิ** นั้นก็มีจัดไว้อย่างตรงกันข้าม คือว่า เมื่อกล่าวในระดับของมนุษย์ทั่วไป ในปัญหาเกี่ยวกับความทุกข์ ความดับทุกข์; เราก็ต้องถือว่า **มันมีเหตุ มีปัจจัย** มีสังขารที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย ปปรุงแต่งสังขารที่เป็นผล, สังขารที่เป็นผลแล้วก็กลายเป็นสังขารที่เป็นเหตุ, แล้วก็ปปรุงแต่งสังขารที่เป็นผลเรื่อยไป ความโยกเยกที่ปัจจัยขง; อย่างนี้ก็เรียกว่า มันมีเหตุ.

หนังสือฉบับ **เรื่องกรรม** นั้น **ก็ถือว่ามันมีกรรม** ; เพราะว่า **กระทำลงไป ด้วยเจตนา** คือมีความคิดที่เจตนา แล้วจึงกระทำลงไปทางกาย ทางวาจา มัน **ก็มีผลสะท้อนออกมา โดยสมควรแก่การกระทำ** : ถ้าเป็นความคิดชั่ว มันก็ต้องมีความรู้สึกชั่ว ผลชั่วออกมา, ถ้าความคิดดี มันก็ต้องมีผลดีออกมา; ฉะนั้นการกระทำนั้น ๆ ชื่อว่าเป็นการกระทำแล้วก็มีผลจากการกระทำ. ถ้าคนคิดกันอย่างนี้ ก็ไม่กระทำกรรมชั่วเลย.

อีกข้อหนึ่งก็คือ **พวกอัมมาทิฏฐิเห็นว่ามันมี คามที่เรารสมติ** ตามที่เรานิบัญญัติ; หรือคามที่อยู่เหนือสมมติ เหนือบัญญัติ; พวกสังฆธรรมหรือสังฆารทั้งหลาย ก็มิใช่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังฆธรรม, พวกอสังฆธรรมก็มีอยู่เป็นไปตาม มีอยู่อย่างพวกอสังฆธรรม; ฉะนั้น **อย่าปฏิเสธว่าไม่มีอะไรเลย** แล้วก็อย่าใจใส่กับอะไรเลย ซึ่งก็ **เป็นคนโกหกหลอกลวงอย่างฝังอยู่ในตัว**; เพราะว่ามันมีกิเลสของตัว มีเนื้อของตัว มันทำไปตามกิเลสของตัว เพื่อผลของตัว. ทำไปไม่หวั่นอายมันนั้นมาเป็นสิ่งที่มี, ทำไปเราปฏิเสธเสียว่าไม่มี.

ถ้าเราอมรับ พิจารณาว่าอะไรมีอยู่อย่างไร เกี่ยวข้องกันอย่างไร แล้วอะไร มันจะเกิดขึ้น; แล้วจึงทำไปตามความถูกต้อง ซึ่งเป็นทมนัญญิตีที่ดีว่า **“ถ้าถูกต้อง ก็ต่อไปเป็นยศเป็นชนคนเองและผู้อื่น”** หรือว่า **เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและเกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น** นั่นแหละคือถูกต้อง. ฉะนั้นเราอย่าไปปฏิเสธว่าไม่มีไม่ทั้งทำ อะไร ไม่ต้องรับรู้อะไร; เราต้องทำไปตามที่ควรจะทำ มันมันเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและเกื้อกูล.

ส่วนการที่จะ **ไม่คิดมันสิ่งใคว่าเป็นตัวเรา – เป็นของเรา** นั้น มันมีอยู่ส่วนหนึ่ง เป็นความจริงอยู่ส่วนหนึ่งต่างหาก; ซึ่ง **จะต้องรู้ จะต้องทำ เพื่ออย่าให้มัน**

เกิดความหนักอึ้งลงคน; ไม่ใช่ว่ารับสมมติ รับบัญญัติมาถือ ให้มันหนักอึ้งจนจะต้องจมความทุกข์ต่อไปเลย. เราจะต้องรู้จักสลัด ไม่ให้ความทุกข์เกิด เพราะความยึดมั่นถือมั่น ทั้งในความคิดและความชั่ว, ถือไม่ยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่เรายอมรับว่ามีนั่นเอง.

มีมิจาคาทิฐิหรือสัมมาทิฐิก็คือมันมีอยู่อย่างลดหลั่นกันอยู่เป็นชั้น ๆ :
อย่างต่ำก็มี อย่างกลางก็มี อย่างแรงกล้าก็มี; **ถ้าเป็นสัมมาทิฐิแล้ว ก็ต้องเป็นความสุ่หงัน.**

พิจารณาอุมิจาคาทิฐิอย่างสมัยปัจจุบัน

ที่นี่ ทุกคนถึงมิจาคาทิฐิแห่งยุคปัจจุบันกันบ้าง. ในยุคปัจจุบันนี้ มันก็มีมิจาคาทิฐิสมัยปัจจุบัน; เพราะว่าเมื่ออะไรอย่างปัจจุบันที่เกิดขึ้น เป็นพิเศษ ทำให้มีมิจาคาทิฐิของสมัยปัจจุบันพอที่จะแยกออกมาดูได้ ที่มันแปลกไปจากที่มันเคยมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล; ยกตัวอย่างเช่น : --

ฉันทนิยมวัตถุ เป็นวัตถุนิยม, อะไร ๆ ก็เอาวัตถุเป็นหลัก ต้องการผลเป็นความสุข ก็เอาความสุขอย่างอาศัยวัตถุเป็นหลัก; เช่น กามารมณ์ เป็นต้น, ก็เกิดมิจาคาทิฐิแบบใหม่เอี่ยมขึ้นมาว่า **มีแต่วัตถุเท่านั้น ที่เป็นของมีอยู่จริง นอกนั้นมันนอกวัตถุ** นี่ก็ฉันทวัตถุนิยมสมัยใหม่ ซึ่งเขาเรียกกันว่า **วัตถุนิยมวิภาษ.**

เขามีเหตุผลพร้อมที่จะชี้ให้เห็นว่า **จิตนั้นไม่มี จิตเป็นเพียงปฏิกิริยาที่ออกมาจากวัตถุ** เพราะวัตถุนั้นเคลื่อนไหว มันจึงมีสิ่งเรียกว่า จิตออกมา; มันมี

ร่างกาย, ร่างกายมันทำกิจวิยา มีปฏิกิจวิยาออกมาเป็นจิต. อย่างที่เขาพูดนี้ เราอาจจะเปรียบเทียบได้ ดังที่เขาจะเล็งถึงข้อที่ว่า มันมีแต่การเคลื่อนไหวของวัตถุ.

ตัวอย่างเช่นขลุ่ยกลไกโนนาโม; พอมันหมุนจีไป มันก็มีกระแสไฟฟ้าออกมา พอมันไม่หมุนมันก็ไม่มีกระแสไฟฟ้าออกมา; ฉะนั้น ถือว่า กระแสไฟฟ้านี้ออกมาจากวัตถุที่มันเคลื่อน. อย่างนี้เขาก็จะพูดส่วนหนึ่งแน่ ว่ากระแสไฟฟ้ามันออกมาจากวัตถุที่มันเคลื่อน.

แต่ถ้าใครจะเกิดไปแย้งขึ้นว่า กระแสไฟฟ้ามันมีอยู่ก่อนแล้ว, แม้วัตถุไม่เคลื่อนมันก็มีอยู่แล้ว แต่มันไม่ปรากฏ; เพราะฉะนั้น การเคลื่อนนั้นเป็นแต่เพียงทำให้มันปรากฏ. ถ้าอย่างนั้นแล้วเขาก็มีเหตุผลเป็นอย่างอื่น; ว่าวัตถุล้วน ๆ ก็อย่างหนึ่ง, สิ่งที่ไม่ใช่วัตถุก็อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมันจะออกมา เมื่อมีวัตถุเคลื่อนไหว. แม้อย่างนี้เขามีความพอใจที่จะ **ถือว่า** **ทุกอย่างขึ้นอยู่กับวัตถุ**, เป็นเพียงปฏิกิจวิยาของวัตถุก็ตามใจ.

หลักพุทธศาสนา ไม่ได้ออย่างนั้น; ถือว่ามันอยู่ทั้งวัตถุและทั้งจิต มันต้องอาศัยซึ่งกันและกัน มันจึงจะอยู่ได้ หรือปรากฏอยู่ได้. เราจึงไม่ยอมถือกระหายชาเดียว ข้างเดียวว่ามันมีแต่วัตถุเท่านั้น; ถือว่ามีทั้งวัตถุและมีทั้งจิต อาศัยกันก็ออกมาเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งนี้. เพราะว่าที่เรียกว่าร่างกายนี้ ถ้าปราศจากจิตก็จะเย็นไปไม่ได้ มันไม่มีความหมายอะไร; จิตก็เหมือนกัน ถ้าไม่มีร่างกาย มันก็ไม่ปรากฏอะไรออกมาได้. มันเป็นจิตซึ่งแสดงออกมาทางร่างกาย. พุทธศาสนาเราจึงว่า มัน **มีทั้งนามและรูป รวมกันเป็น** **สิ่ง ๆ หนึ่ง**.

วัตถุนิยมสมัยใหม่เขาปฏิเสธจิต เพื่อไปสนใจกับร่างกาย ไปสร้างความเจริญกันแต่ทางร่างกาย; พุทธบริษัทก็ถือว่าไม่ถูก หรือเป็นมิจฉาปฏิภาณ. เดียวนี้ **สมัยใหม่**

นั่นคือว่า มันสมบูรณ์ทางวัตถุก็พอแล้ว; **ถ้าสมบูรณ์ทางวัตถุแล้ว ก็ไม่มีปัญหาอะไรอีก.** นี่อุทิศกิตติทางการเมืองบางลัทธิมันเป็นอย่างนี้ เร่งสร้าง เร่งผลิต เร่งชวนชวนกันแก้ทางเรื่องวัตถุ คนมีกิน มีใช้ อิ่มสบายดี แล้วก็หมดปัญหา. นี่จริงไม่จริง ขอให้ลองไปศึกษา.

ในเมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **คนมันอิ่มไม่ได้ล้าหลังเหยียบย่ำกัน; จะเอาเหลือนำก่อนคนหาเอาไร มันก็ล้นไม่ได้;** มันต้องจัดการอย่างอื่นต่างหาก. ฉะนั้นเราจึงไม่ถือ ไม่ยอมรับว่าตัววัตถุสมบูรณ์แล้ว คนก็จะดิเอง หรือมีความสุขเอง; เราพูดไปในทำนองว่า **ต้องกำจัดคนหา ต้องมีสัมมาทิฐิ** เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ มัน **จึงจะสงบสุข** จึงจะหมดปัญหา.

นี่ก็ไปอีกทางหนึ่ง **คนสมัยนี้เขาถือว่าไม่ต้องมีศาสนา ไม่ต้องมีธรรมะ ไม่ต้องมีพระเจ้า;** นี่พอจะเข้าใจได้ : คนเดี๋ยวนี้เขาไม่ต้องมีศาสนา เขาพอใจที่จะไม่มีศาสนา เขาจึงทำอะไรตามความชอบใจ; ถ้าเป็นอย่างนี้ก็หมายความว่า **เขามีศาสนาใจ, มีความใจเป็นศาสนา มีกิเลสเป็นศาสนา, มีความหลงตามใจเพื่อหนังของเขา นั่นแหละเป็นศาสนา.** ฉะนั้นการที่เขาพูดว่า เขาไม่มีศาสนา นั่นเขาโกหก; เขาชอบเงิน บุชาเงิน เขาก็มีเงินเป็นศาสนา, ถ้าเขาชอบการมรดกเป็นสรณะ เขาก็มีการมรดกเป็นศาสนา.

คนจะว่างจากศาสนาไม่ได้; การที่เขาไม่อยากจะมีความศาสนา, ปฏิเสธศาสนา เพื่ออะไรเป็นของตัวนั้น มันก็มีตัวนั้นแหละเป็นศาสนา. ถ้าตัวใจมันก็มีความใจนั้นแหละเป็นศาสนา. ธรรมะก็เหมือนกัน; **เขาไม่ต้องการพระธรรมก็เพราะเขาไม่รู้จักพระธรรม** ว่าพระธรรมคืออะไร, มีประโยชน์อย่างไร. เขาเคย

ได้อินแต่ว่าพระธรรมนั้น เป็นเรื่องวัด ๆ ภา ๆ บอ ๆ ครี ๆ กระ ๆ เขาก็ไม่สนใจพระธรรม.

ที่นี้ **พระเจ้าที่พูดกันไว้ในลักษณะโบราณนั้น** มันเข็นบุคคลมากเกินไป; คนที่มีการศึกษาสมัยใหม่จึงไม่ยอมรับ. **พระเจ้าเลยถูกทอดทิ้งให้ตายไป; ทฤษฎีเรื่องพระเจ้าตามแบบนั้นถูกทอดทิ้งเสียแล้ว, พระเจ้าตายแล้ว.** แต่ว่าเรามี **พระเจ้าของพุทธบริษัท** คือถึงที่อำนาจสูงสุดคือพระธรรม; ฉะนั้น **เรามีพระธรรมเป็นพระเจ้า,** พระเจ้าของเรายังมี. เรายังจะต้องถือพระเจ้า ถือศาสนา ถือพระธรรม.

ที่นี้ **คนสมัยนี้ถือว่า ไม่มีบุญ;** เพราะบุญเป็นการให้เปล่า; หมายความว่า **ที่เราให้เขาโดยไม่หวังอะไรตอบแทนนั้น** เขาก็กลัวการให้ มันไม่มีประโยชน์ มันไม่มีบุญ. ถ้าให้ก็ต้องไม่ใช่ให้เปล่า ต้องได้รับอะไรตอบแทน; อย่างนั้นเขาเรียกว่าบุญ. คนพวกนี้เห็นแก่ตัวมากเกินไป จึงไม่ยอมรับรองการให้อันบริสุทธิ์ คือให้ชนิดที่ไม่หวังอะไรตอบแทน; ฉะนั้น คนสมัยนี้จึงไม่ได้คิดให้ โดยไม่หวังอะไรตอบแทน ไม่เหมือนคนสมัยโบราณ ซึ่งมีสมาธิอยู่ในข้อนี้.

มิจจาคิภูมิจึงมีโทษ นี้ก็เล็ดไปถึงว่า **มีกินเองก็พอแล้ว ถ้าช่วยผู้อื่นจะเป็นการลงทุน ไม่ใช่ทำบุญ;** มีกินเองก็พอแล้ว บัณฑิตมันมีเท่านั้น, มีให้มากเข้าไว้ ๆ ก็พอแล้ว สำหรับสิ่งที่ต้องทำ. ถ้ามีเพื่อให้ผู้อื่นกินตัวนั้นไม่ถูก นอกจากจะเป็นการลงทุน. การที่จะรับใช้ผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นนั้น เขาไม่เห็นว่ามันมีประโยชน์อะไร; ถ้ามันไม่เป็นการลงทุน เพื่อได้ผลเป็นวัตถุกลับมา. บางทีก็จะเห็นว่า จะเสียความเป็นประชาธิปไตยด้วยซ้ำไป เพราะเขาเมาประชาธิปไตย.

ลัทธิวัตถุนิยมก็อย่างหนึ่ง ที่ผูกกันติดปากสำหรับปัจจุบันนี้ ในทางที่ ลุ่มหลงจริงๆ ก็ตาม ในทางที่ไว้เพื่อล้อเลียนก็ตาม; เขาว่า **กิน ดื่ม ร่าเริง เต็มที่ เพราะว่าพรุ่งนี้เราอาจจะตายเสียก็ได้**; นี่ผูกกันกองโลกไปเลย. กินให้เต็มที่ ดื่มให้เต็มที่ ร่าเริงสนุกสนานให้เต็มที่ คือการมรณนิมิตให้เต็มที่; เพราะว่าพรุ่งนี้เราอาจจะตายเสียก็ได้, **ถึงยังหน้าคางตาแตกในเรือน ในเรือนการมรณนิมิต**.

คนสมัยนี้ไม่เห็นว่ามีบุญ ไม่คิดจะทำบุญ **ไม่เห็นว่าการเรือง การทำบุญเป็นของถูกต้อง.** คนสมัยนี้จึงถือว่า **สวัสดิการนั้น ที่รัฐบาลจัด หรือใครจัด ก็ตาม มันเป็นเพียงการตอบแทนภาษีที่เก็บเอาไป ไม่มีอะไรที่ให้เป็นบุญ เป็นกุศล.** นี่เป็นความคิดที่เลวมาก คือยอมให้คนเห็นแก่ตัวจ้องขึ้นไปอีก; หรือว่าการจัดสวัสดิการระบบนี้ มันก็ทำจนเลวลงไปมาก คือไม่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือ ให้ฟรี มีแต่การตอบแทนเรื่อย.

รัฐจะจัดสวัสดิการอย่างไร; อีกฝ่ายหนึ่งก็ถือว่า เป็นการตอบแทนภาษีที่ เก็บไปเท่านั้น คนจึงไม่ไต่ถามประเทศชาติ, ไม่ไต่ถามอะไรเป็นส่วนรวมว่า มีบุญมีคุณ หรือมีประโยชน์; มันกลายเป็นการคำนึงไปหมด กระทั่งเป็นการค้าระหว่างรัฐบาลกับ ประชาชนในเรื่องเก็บภาษีไปเพื่อให้สวัสดิการ; อย่างนี้ นิยมกตัญญูคุณทวดก็ไม่เกิดขึ้น ความเห็นแก่ตัวมันก็เป็นไปแรงกล้า. การจัดสวัสดิการนั้น ทำให้คนเลวลงทางจิตใจ เสียมากกว่า ที่จะทำให้คนดีขึ้นในทางจิตใจ.

คนสมัยนี้ถือว่า “ไถ่หนี้แหละคือดี” คือถูกท้อ้ง หรืออุทิศธรรม. เขาเป็น ผู้ไถ่หนี้แหละคือดี คือถูกท้อ้ง คืออุทิศธรรม; เมื่อถือหลักอย่างนี้แล้ว มันก็เกิดความ

ก็ว่าถูกต้อง หรือชอบธรรม ตรงที่ “ใครมีเมียก็สาวเอา”. ใคร “มีเมียก็สาวเอา” นั่นก็ถูกต้อง ก็อยู่ศีลธรรม ก็คือดีนั่นเอง; เพราะว่า “ได้นั้นแหละคือดี” ก็กลับหูลับคาถาขึ้นมาจนนักเข้ ๆ จนถึงว่าได้นั้นแหละคือดี ได้นั้นแหละคืออยู่ศีลธรรม ได้นั้นแหละก็ถูกต้อง ก็เลยเกิดเป็นหลักที่ดื้อขึ้นมากได้ว่า ใครสามารถจะเอาได้เท่าไรก็เอาซิ ไม่มีคน

คนมีเมียก็เลยสาวเอา คนมีส้นก็อดจนตายไปอย่างนั้นเป็นต้น; อย่างนี้ก็หาความสุขไม่ได้ เพราะว่ามันไม่เป็นศีลธรรมอย่างยิ่ง. ถ้าเป็นศีลธรรม ก็คือไม้อ้อว่าได้นั้นแหละคือดี; มันก็ต้องถือว่า ไม่มีใครทุกข์ ไม่มีใครเดือดร้อนได้นั้นแหละคือดี.

สรุปแล้ว ในที่สุดก็เขาเห็นว่า ความสุขนั้นคือการได้ตามกิเลสมันต้องการ. ช่วยระวัง หรือว่าจงจำคำพูดประโยคนี้ไว้ด้วย ว่า **ความสุขนั้นคือการได้ตามกิเลส มันต้องการ** มันจึงไม่คนหาใคร ไม่เชื่อใคร; ไม่เชื่อแม้แต่บิดา มารดา ครูบาอาจารย์หมด. เขาถือว่า ตามที่กิเลสต้องการอย่างใดก็ต้องไปอย่างนั้น. จึงจะเรียกว่าเป็นความสุข.

ความสุขชนิดนี้จะไม่ทำความสงบ หรือปกติ แม้แต่แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น. **ทำไมจึงเป็นสิ่งที่ถูกมองเป็นความสุข?** เพราะมันเป็นเรื่องการหลอกลวงของสุขเวทนา. ฉะนั้น จึงมาถึงข้อที่ **จะต้องพิจารณาต่อไป** ข้อที่ห้า **ฉันทาทิฎฐิ** โดยเฉพาะในเรื่องของความสุขที่เกินรากแก้วของศีลธรรม; **ทำไมจึงเน้นไปที่เรื่องของความสุข?** ก็เพราะว่าเรื่องของความสุขนี้ มันเป็นเรื่องที่ใหญ่โตมหึมา.

คนจะกินความสุข, เมามายในความสุข, เห็นแก่ความสุข, **โดยไม่รู้ว่าความสุขนั้นคืออะไร.** ถ้าเป็นมีจราทิฎฐิ ความสุขนั้นก็ผิด; ความสุขนั้นจะกั้เอา

คนนั่นเอง. ถ้ามันเป็นเรื่องของสัมมาทิฐิ ความสุขนั้นมันก็ถูกต้อง แล้วมันก็ไม่กัใคร ไม่กัตนเอง ไม่กัผู้อื่น : ความสุขของคนที่เป็นมิจฉาทิฐิ มันก็กัทั้งตนเอง กัทั้งผู้อื่น. ฉะนั้นขอให้มองเห็นว่า มีสัมมาทิฐิในเรื่องของความสุขนี้ จะเป็นรากแก้วของศีลธรรม. นี่ก็ควรจะดู คำว่าความสุขกันต่อไปอีกสักหน่อย.

ต้องรู้จักความสุขที่เป็นสัมมาทิฐิ

การพูดอะไรสักเรื่องหนึ่ง ก็อยากจะพูดให้มันสั้นเชิงเสมอ คงจะยืดยาค้างเป็นธรรมดา; เมื่อพูดถึง **สัมมาทิฐิ** ในเรื่องของความสุข ก็ต้องถูกกันให้มันหมดทุกแง่ทุกมุม ว่า **ความสุขนั้นคืออะไรกันแน่ ?** ในภาษาบาลีเขาเรียกชัดลงไปว่า **สุขเวทนา** ก็คือ **ความรู้สึกที่เป็นสุข สนุกสนาน เจริญร่าเริง** เขาอธิบายของกลางที่มันมีอยู่; ถ้าไปเกี่ยวข้องกับมันถูกต้อง ก็ไม่เกิดโทษอะไร หรือถ้าไม่เกี่ยวข้องเสียเลยก็ไม่เป็นไร. แต่ถ้าไปเกี่ยวข้องกับมันผิดแล้ว มันก็เกิดกิเลส และเกิดทุกข์.

คำว่า **ความสุข** มันต้องหมายถึง การที่เราเข้าไปได้สวบางอย่างถูกต้องกับสิ่งที่เรียกว่า **สุขเวทนา**. อย่าเอาคำว่า “**สุขเวทนา**” มาปนกันเป็นคำเดียวกับคำว่า “**ความสุข**”. **สุขเวทนา** นั้นมันเป็นของกลาง เช่นเราทอดตาไม่เห็นของที่ถูกใจ มันก็สบายตา; เห็นของไม่ถูกใจมันก็เป็นทุกข์ตา ไม่สบายตา; แต่นั่นมัน **เป็นเพียงเวทนาของที่เป็นสวทนา** นั้น **ลองไปเกี่ยวข้องกับมันผิดๆ** มันจะกัเขา; แม้ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางอะไรก็เหมือนกัน. มันเป็นสุขเวทณานั้นแหละ; ถ้าไปเกี่ยวข้องกับมันผิดๆ แล้ว มันจะกัเขา แล้วมันไม่มีความสุข.

ถ้าไปเกี่ยวข้องกับสุขเวทนาอย่างถูกต้อง จึงจะเกิดความสุข. คำว่า **ถูกต้อง** **นี้ต้องระวังให้ดี**; บางอย่างก็ไปยุ่งด้วยไม่ได้ คือไปยึดถือเข้าแล้ว มันก็เกิดความสุข หนักอก หนักใจ ถึงฆ่าตัวตาย ถึงเป็นบ้า ถึงเสียสติ เป็นโรคประสาทอะไรก็มี; เพราะได้ห้วงความสุข และก็ไปเกี่ยวข้องกับ กับสิ่งที่เรียกว่า สุขเวทนาอย่างผิดๆ เป็นมิฉะภาทิจู.

เราต้องมีฉะภาทิจูในเรื่องของความสุข : สุขมีความสุขกันในหลายแง่ หลายมุม. บางทีจะมีทางเลือกได้ความสุขชนิดที่ไม่ต้องลงทุนมาก หรือไม่ต้องลงทุนอะไรเลย :-

ในหมวดแรก จะแจกความสุขออกเป็น ๓ ชนิด : สุขเพราะเราได้กินเอง, แล้วสุขเพราะเราแบ่งให้คนอื่นกิน, แล้วสุขเมื่อรับใช้ผู้อื่น.

อย่างที่ ๑. สุขเพราะเรากินเอง คือเสวยเอง. ความสุขมีหลายระดับ : นับตั้งแต่มีเงิน มีของ มีเกียรติยศ มีชื่อเสียง กระทั่งมีการบรรลุมรรคผลนิพพาน; นี่เป็นสุขที่เราได้รับเอง คือเราได้กินเอง. ไปศึกษาดูให้ดี : ที่เรียกว่า **ความสุข ที่ฐานนี้** จะได้รับเองนั้น มีตั้งแต่ **ประพาสศีลธรรมถูกต้อง, มีความสงบสุขในบ้านเรือน** อย่างพรวาส, แล้วยังไม่พอก็ออกบวช ก็ **ประพาสปฏิบัติบวรพรต ผล นิพพาน.**

สรุปความได้อย่างหนึ่งตามพระบาลีที่ว่า **สุโข วิเวกิ อญฺญสฺส สุตตมมสฺส ปสฺสโต**; - **ความไม่มีอะไรบกวนของคนที่ศึกษาแล้วเห็นธรรมะ ยินดีอยู่** นี่เป็น **ความสุข.** อยากรจะให้ดีอีกอันนี้ เป็นหลักพื้นฐาน เป็นหลักเบื้องต้น เป็นหลักทั้งหมดดีกว่า.

ความไม่มีอะไรบกวนนั้นเรียกว่า วิเวก; วิเวกคือความไม่มีอะไรบกวนทางกาย ทางวาจา ทางวิญญาณ อะไรก็ตาม; มันไม่มีอะไรบกวน เรียกว่า “วิเวก”. คนที่มีวิเวกได้ ต้องเป็นคนที่สุดข่ม คือว่ามีธรรมะอันใดศึกษาแล้ว, แล้วก็ปลื้มใจ - เห็นอยู่ซึ่งธรรมะนั้น, ศุภโธ - อันคืออยู่ อิ่มอยู่ พอใจอยู่ ซึ่งธรรมะนั้น; อย่างนี้เรียกว่าเป็นสุข.

อย่างพระบาลีที่เราสวดกันเสมอว่า สุโข วิเวโก ศุภจิตฺตํ สุตตมมุตฺตํ ปลื้มใจ; เป็นลาภหระพุทธอุทยาน ที่พระพุทธเจ้าแรกตรัสรู้ใหม่ๆ ท่านโผล่ออกมาอย่างนั้นว่า ต้องเห็นธรรม จะด้วยการฟัง ด้วยการศึกษา ด้วยอะไรก็ตาม, ก็ต้องเห็นธรรมะ แล้วอันคืออยู่ และในขณะที่นั้นไม่มีอะไรบกวนเลย ทางกาย ทางวาจา ทางจิต นั่นแหละคือเป็นสุขแท้.

ถ้าเราอยู่ที่บ้านที่เรื่อน บางเวลาเราอาจมีความสุขชนิดนี้ : ไม่มีอะไรบกวน และจิตอันคืออยู่ในพระธรรม เพราะเราได้ศึกษาแล้ว เห็นจริงอยู่ ปรากฏอยู่. เราจะบริโภคความสุข ก็ขอให้เป็นความสุขที่ถูกต้อง ที่แท้จริงอย่างนี้; อย่าเป็นความสุขที่หลอกลวง ชนิดที่มันจะกัดเอา.

ความสุขเกิดมาจากวิเวก ไม่มีอะไรบกวน เพราะธรรมะที่คุ้มครองอยู่นี้ อาจช่วยความออกไปได้ ตั้งแต่ต้นต่ำ ๆ จนถึงพระนิพพาน เลย; พุทธถึงสิ่งนี้สิ่งเดียวก็พอ. เมื่อปฏิบัติเองอยู่ ได้รับผลเองอยู่ ก็เรียกว่า “สุขเกิดมาจากจิตที่กินเอง”. ขออภัยใช้คำมันหยาบคายโสโกหกหน่อย เพื่อจะแจกให้เห็นความผิดแปลกในการสัมพันธ์กัน. เรา ปฏิบัติธรรมะได้ผลอย่างไร เท่าไร เราก็ บริโภคผลแห่งธรรมะนั้นที่มรสแห่งธรรมะนั้น; นี้เรียกว่า สุขที่เกิดจากเรากินของเราเอง.

อย่างที่ ๒ สุกเล็กจากกวาวไต้หวันกับ. มีคำกล่าวมาแก่โบรมโบรวานานไถลว่า **เนกาอี ลกเต สุก** ในพุทธศาสนานี้ก็ยอมรับว่า **ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข.** นี่เราสอนเด็ก ๆ กันเสียตั้งแต่เล็ก ๆ ก็ดี; ให้ลูกเด็ก ๆ เขารู้ว่า **ฉันคนเดียวฉันไม่ไถ่ความสุข ต้องแบ่งให้ผู้อื่นกินบ้าง.** ใครจะเป็นตั้งคนนิยมอะไรก็ตามใจ; ถ้ามีสิบส탕ค์ เราให้เพื่อนหนึ่งส탕ค์ เรากินเก้าส탕ค์. ถ้าเรามีกล้วยสามผล เราให้เพื่อนผลหนึ่ง เรากินสองผลนี้; แล้วเรามีความสุข เพราะว่ามีบีบีปราโมทย์ในการที่เราได้ให้เขากิน. ถ้าคนใดไม่เกิดความรู้สึกสบายใจ เมื่อแบ่งให้คนอื่นกินแล้ว คนนั้นก็ต้อไปหาหมอโรคเส้นประสาท.

เมื่อเรามีของบางอย่าง เรากินเองก็ไม่ค่อยจะมีความสุขอะไร ไม่ก็ชั่วโม่งก็ถ่ายออกไป; ถ้าเราไม่กินเอง **เราให้คนอื่น มันไปตั้งมันอยู่ในจิตใจของคนอื่นเขาไป;** ถ่ายไม่ออก; มันฝังอยู่ในจิตใจ มันชอบใจอยู่นั่นแหละ. นี่เราเองก็เหมือนกัน ไม่ได้กินหรอก ให้เขาไป แต่มันมาฝังอยู่ในจิตใจ; นึกทีไรก็สบายใจขึ้น ว่าได้ให้คนอื่นไป. นี่ก็เรียกว่า เป็นความสุขเหมือนกัน. ถ้าใครยังไม่รู้สึกว่าเป็นความสุข ก็ให้คนอื่นไปหาหมอ เพราะจิตใจของเขาผิดปกติไปพอสมควรแล้ว.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งที่มีนัยเป็นนัยยิ่งกว่าที่กล่าวมานั้น : เช่น เราได้ดอกไม้ที่สวยงามดอกหนึ่ง ถ้าตนเอง หักหุเอง เขียวก็เขียวขาวทั้งไป; แต่ **ถ้าไปให้ผู้อื่น มันไปอยู่ในจิตใจของทั้งดอกด้วย.** ถ้าไปบูชาพระ มันไปก่อรากฐานของความมีศรัทธา มีศีลธรรม มีอะไรอยู่ในจิตใจ มันไม่ได้เหี่ยวไปตามดอกไม้ที่เหี่ยวไป; แต่คนมันใจ ไม่มองให้เห็นข้อความอันนี้ มันก็มีความสุข.

ขอให้สังเกตให้ดีๆ เรายังมีความสุขอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งแปลกประหลาด เป็น **ความสุขที่เกิดจากการที่เรารู้สึกว่าเราได้ ให้แก่ผู้อื่น** หรือได้แบ่งให้แก่ผู้อื่น.

ฉะนั้นเราควรจะจัดสรรสิ่งที่เรามีอยู่ ให้มันเป็นส่วนๆ ที่ว่า : เราะกินเองก็มี, ส่วนที่ให้แก่ผู้อื่นก็มี, ก็จะเป็นความสุขด้วยกันทั้งนั้น. การที่ให้แก่ผู้อื่นก็มีหลายระดับ หลายความหมาย.

อย่างที่ ๓ สุขเกิดแก่การรับใช้ผู้อื่น. คนเห็นแก่ตัว ไม่รู้สึกเป็นสุข เพราะการรับใช้ผู้อื่น; แต่ถ้าเป็นคนที่มีนิสัยเป็นสัคบุรุษ มีธรรมะพอสมควร อาจจะรู้สึกเป็นสุขมาก เมื่อได้รับใช้ผู้อื่น. ฉะนั้นใน *ฝ่ายคริสเตียน* เขาจึงวางหลักไว้ให้ว่า *รับใช้ผู้อื่นนั้นคือรับใช้พระเจ้า.* นี่คนก็อยากจะรับใช้ผู้อื่นขึ้นมา เพราะว่ามันเป็นการรับใช้พระเจ้า; นี่ก็เป็นอุบายที่ดี ที่จะดึงให้คนรู้จักรับใช้ผู้อื่น. แต่เราอยากจะขอร้องให้มองให้เห็นให้ชัด กว่านั้นว่า **รับใช้ผู้อื่นเป็นความสุขอันหนึ่ง.** การรับใช้พระเจ้านั้น คืออำพันแท้แก้ว แต่เห็นแก่สิ่งสูงสุด. รับใช้ผู้อื่นมันก็ได้ผลอย่างเดียวกัน คือไม่เห็นแก่ตัว, มันว่างจากตัว, แล้วก็มีความสุข; เพราะว่าเราว่างจากความเห็นแก่ตัว เป็นความสุขที่ละเอียด ที่สูงขึ้นไป. **เมื่อใดจิตว่างจากความเห็นแก่ตัว เมื่อนั้นมันเป็นความสุขโดยอัตโนมัติ.**

ทีนี้อยากจะพูดเลยไปถึง **การแจกของสิ่งละเอียด** ก็คือ **การอดส่ำที่ลงทุนพยายาม** ลำบากเท่าไรก็ไม่ว่า เพื่อให้ผู้อื่นได้เกิดความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ในหนทางรอดของมนุษย์เรา; อย่างนี้เราเรียกว่า **แจกของสิ่งละเอียด.** มันเป็นเรื่องที่ทำได้เฉพาะผู้ที่ได้**สานความรู้ที่ถูกต้อง** หรือความสุข ที่ถูกต้องมาแล้ว มันจึงจะทำได้.

แต่เดี๋ยวนี้เรา จะมองกันในแง่ของความสุข ว่า ถ้าเราได้ทำอย่างนี้ เรามีความสุข. ตัวอย่างเช่น **การแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟัง ก็เป็นความสุข;** ไม่ใช่ว่า

เป็นเรื่องให้ความรู้ แจกธรรมทานอย่างเดียว แต่มันเป็นความสุขของผู้แสดงด้วย เพราะรู้ว่า ได้ทำสิ่งที่มนุษย์ควรจะทำ หรือสิ่งที่มีประโยชน์มาก; นี่ก็ **ควรจะมีอะไรในฐานะเป็นหนทางแห่งความสุข** ด้วยเหมือนกัน, แล้วก็รวมอยู่ในคำว่า **รับใช้ผู้อื่น** เหล่าประโยชน์ผู้อื่น ก็เป็นความสุข.

สรุปความ ว่ากินเอง บริโภคความสุขเองก็ได้, แบ่งความสุขให้ผู้อื่น ตัวเองก็ได้รับความสุข, **รับใช้ผู้อื่นให้มีความสุข** ตัวเองก็เป็นผู้มีความสุข; แต่ขอให้ประกอบไปด้วยธรรม.

เดี๋ยวนี้ก็เกิดขึ้นมอย่างนี้กันมากขึ้นมาแล้ว แต่จะบริสุทธิ์ดีดุดองอย่างไรก็ไม่ทราบ ; สมาคมสตรีมีเกียรติสูงสุด เขาเที่ยวช่วยคนนั้น เที่ยวช่วยคนนี้ เอาขนมไปให้เด็กตาบอด ไปให้เด็กกำพร้า; นี่ก็ดีอยู่; แต่ **ไม่ว่าเจตนาแท้จริงในใจนั้นเป็นอย่างไร**, หรือพวกนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่รับใช้ พัฒนานั้น พัฒนาให้ ก็ดีอยู่; โดยหลักที่มารับใช้ผู้อื่น; แต่ **ไม่ว่าเจตนาแท้จริงนั้นเป็นอย่างไร**, ถ้ามันเป็นเจตนาอวด หรือทุจริตอย่างอื่น มันก็ใช้ไม่ได้; เพราะมันไม่ได้เป็นการรับใช้ผู้อื่นโดยแท้จริง, ไปยอมยกยกว่า คือไปเล่นละครในที่สุด, นี่ขอให้ระวังให้ดีๆ ว่า **รับใช้ผู้อื่น** นั้น มันมีความหมายที่ **ต้องถูกต้องและบริสุทธิ์**.

ที่นี้ถุกันต่อไปอีก พุทธบรรพตแข่งกับฝน มันทำที่ว่าจะตก.

หมวดสอง แนวทางที่ได้ผลเป็นความสุขมา; ความสุขนั้นเราอาจจะมองเห็นได้ในแง่ที่ว่า **ความสุขที่ต้องลงทุน** อย่างหนึ่ง, **ความสุขที่ไม่ต้องลงทุน** อะไรอีก แต่พลอยได้มาจากสิ่งที่ลงทุนไปแล้ว นี่ก็อย่างหนึ่ง, แล้ว **ความสุขที่ไม่ต้อง**

ลงทุนเสียอีกอย่างหนึ่ง เป็น ๓ อย่าง. พอเอ่ยขึ้นมาอย่างนี้ เข้าใจว่า คนที่ฟัง ๆ อยู่ ที่นั่นบ่อย ๆ ก็เกือบจะเข้าใจได้เองแล้ว แท้จริงบอกไปได้แล้วว่า จะหมายความว่าอย่างไร; คงเห็นว่า : **พระนิพพาน เป็นความสุขที่ไม่ต้องลงทุน หรือให้เปล่า.**

อย่างที่ ๑ ความสุขที่ต้องลงทุน นั้นมันหมายถึง ความสุขอย่างโลกิยะ ต้องลงทุน; ฉะนั้น การทำมาหากิน ทำอาชีพ ทำการงาน ลงทุนลงแรง หากความสุข เหล่านั้น ก็ต้องเรียกว่าเป็นสุขที่ต้องลงทุน. แม้แต่การมีชีวิต ท่านเป็นมนุษย์มีชีวิตอยู่นี้ ก็เรียกว่าลงทุน; มันลำบากจะคายทิ้งให้รอดชีวิตอยู่ นี่มันก็เป็นการลงทุน อะไร ๆ ก็ เป็นการลงทุน. นี่เรียกว่าได้ความสุขมา, ความสุขนั้นก็เป็นความสุขที่ได้มาจากการ ลงทุน.

อย่างที่ ๒ ความสุขอีกชนิดหนึ่ง ไม่ต้องลงทุนอะไรอีก มันเป็นความสุขที่พลอยได้ล้นหลาม; แต่คนก็มองไม่เห็น เก็บไม่เก็บ ก็เลยไม่ได้; สมน้ำหน้ำ เพราะมันไม่รู้ก็เก็บ. ก็คุณเมื่อเราทำอะไรลงไป มันมีอะไรเกิดขึ้นหลายอย่าง ใน ฐานะเป็นผลพลอยได้ เป็นปฏิกิริยา; เช่น เราทำอะไรสำเร็จ หาเงินสำเร็จ อย่าคิด แค่ว่าได้เงินมาใช้มากิน. ต้องพอใจในความสามารถของตนบ้าง; พอมองเห็นความสามารถของตนเองเท่านั้นแหละ มันรู้สึกเป็นสุข.

สุขอย่างนี้ไม่ต้องลงทุนอะไรอีก **เพียงแต่รู้จักมอง** ว่าเป็นคนสามารถ, หรือถ้ามองไปถึงว่า **เราเป็นคนบริสุทธิ์ สุจริต ถูกต้อง ยุติธรรม** ในการทำอาชีพเช่นนั้น; เราก็ยังมีความสุข มากไปกว่าความสุขที่จะได้จากเงินที่หามาได้เสียอีก. เรามีความสุขจาก ความรู้สึก ที่รู้สึกที่เราหาทรัพย์สมบัติมาได้หาเงินมาได้ ด้วยความสุจริต; แต่มีมันเป็น บัณฑิตปาวโมทย์ที่มีความสุขเกิดขึ้น, เป็นความสุขพลอยได้ชนิดที่ไม่ต้องลงทุนอะไรอีก.

เราพอใจในความสำราญ ; ที่จริงสิ่งเหล่านั้น มันยังมีอะไรซ่อนอยู่ลึก. ที่เราทำอะไรแล้วกันไป อยู่ไป ในโลกนี้อย่างถูกต้องนั้นมันก็เท่านั้นแหละ. แต่ที่ **ลึก** ที่ซ่อนอยู่ใต้นั้น ยังมีว่า การที่เราเจริญ รู้จักสังวรทั้งหลายทั้งปวงมากขึ้น **จิตใจมันจะค่อย ๆ เบื่อหน่ายคลาคลำกำหนด**, น้อมไปเพื่อเบื่อบ่อยคลายกำหนดมากขึ้น เพราะได้ผ่านสิ่งเหล่านั้นไป. นี่ก็เรียกว่าไม่ต้องลงทุนอะไรอีก จะกลับได้มากเหลือเกิน ได้สูงเหลือเกิน ถูกรู้ก็มอง.

ฉะนั้น เรามีชีวิตอยู่ในโลกนี้ กว่าจะตายนี้ ดูให้ถี่ ๆ ละละ ; มันก็จะ **มีความรอบรู้ในเรื่องของชีวิต** แล้วก็ค่อย ๆ น้อมไปเพื่อ **ความเบื่อบ่อยคลายกำหนด** : ไม่มีติดมันติดมันในการมีชีวิต ไม่หลงอยากที่จะมาเกิดเป็นนั่นเป็นนี่เป็นอะไรต่อไปก็ได้. นี่เรียกว่า **ความสุขที่ไม่ต้องลงทุนอะไรอีก** แค่นั้นก็พลอยได้ จากสิ่งที่เราลงทุนไปที่แรกแล้ว.

อย่างนี้ ๓ นี้ไม่ค่อยอยากจะอธิบายแล้ว เพราะอธิบายหลายหนหนักหนาแล้ว ว่า **ความสุขที่ไร้เปล่านี้คือพระนิพพาน**, หรือ **พระนิพพานนั้นเป็นของไร้เปล่า** ; แต่ว่าคนไม่สามารถจะรับ ไม่มีปัญญาจะรับของไร้เปล่า, ก็ไปหลงชอบของที่ต้องลงทุนซื้อหากันแพง ๆ. **เพียงแค่อัดตัวคนออกไปเฉียดเท่านั้น ก็ไล่หนีพามา** ไม่ต้องลงทุนอะไรมากกว่านั้น. มันกลายเป็นว่าเอาออก ไม่ใช่หามาเพิ่ม มันมีแต่สลัดออกไป รู้จักปล่อยวาง แล้วก็จะได้ความสุขสูงสุด ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเป็นวัตถุ.

แต่ถ้าคนปากแข็งจะถือว่า “หัดปล่อยวางนี่ก็เป็นการลงทุนเหมือนกัน” ก็ตามใจ เราก็ไม่อยากจะพูด. อยากจะบอกแต่ว่า **ข้อนี้ควรจะต้องไว้ในฐานะที่ไม่ต้องลงทุน** เป็นเงินเป็นทอง เป็นร่ำรวยเป็นแรงเป็นอะไร เหมือนที่เขาลงทุนกันอยู่ ; **มีแค่พยายามทำให้มันว่างไป ๆ จนถึงที่สุด** เรียกว่าไม่ต้องลงทุน, เป็นของเหมือนกับไร้เปล่า.

ในความสุกในทางอรรถะ ก็มีอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า “**โลกรทำโลรได้, โลรปฏิบัติโลรรู้ลึก**” มันมีอยู่หลายระดับ : ตั้งแต่สุขในโลกนี้, สุขในโลกอื่น, สุขพระนิพพาน นี่ทำเองกินเอง. รู้จักช่วยผู้อื่น คือแบ่งให้ผู้อื่นบ้าง, แล้วรู้จักรับใช้ผู้อื่น คือช่วยให้ผู้อื่นได้ประสบความสำเร็จ. นี่มันมีเคล็ดอยู่บ้าง.

สัมมาทิฐิในการช่วยและรับใช้ผู้อื่นก็มีเคล็ดอยู่บ้าง

เรามีความรู้ นี่ก็มันว่าคืออย่างหนึ่งแล้ว ; ที่เราสอนความรู้นี้ให้แก่ผู้อื่นนั้นก็ยิ่งขึ้นไปอีก. นี่เราจะต้องทำอย่างหนึ่ง คือช่วยให้เขาปฏิบัติได้ความที่เราสอนนั้น. ถ้าไม่ช่วยกันบ้างก็เป็นไปไม่ได้ ; ได้แต่สอนไปเรื่อยๆ ไปแล้ว ไม่ค่อยช่วยเหลือในทางนั้น ทางนี้ ทางโน้น บ้าง ที่สอนไปแล้วเขาก็ทำไม่ได้. เราต้องรับภาระที่ว่า จะต้องช่วยเหลือ ให้เขาได้สำเร็จประโยชน์ในการที่รับความรู้ ; เช่นว่าเราให้ของอะไรไปแก่เขาอย่างหนึ่ง แล้วเราไม่บอกวิธีใช้ให้แก่เขา เขาก็ไม่ได้รับประโยชน์.

เราจะให้อะไรไปแก่เขา เราก็ต้องบอกวิธีใช้ ให้เขาใช้ได้สำเร็จประโยชน์มันจึงจะดี ; ฉะนั้นเราก็มีความสุข แล้วเราก็แบ่งปันความสุข ตรงที่ว่ารับใช้ช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้สำเร็จประโยชน์ ในกรณีที่จะมีความสุข, แล้วก็พยายามช่วยให้เห็นความสุขที่ลงทุนแต่น้อย ไม่ต้องลงทุนเป็นความสกปรก มีคัมภีร์ เวรร้อน เจ็บปวด นั่นแหละดี. อย่าไปหวังเรื่องที่มีนผลตกลง จะต้องลงทุนด้วยความหมดเปลือก เจ็บปวด เวรร้อน สกปรก น่าเกลียด น่าชัง ; ป่วยการ.

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของความสุข. ที่เรียกว่า **สัมมาทิฐิ** ในเรื่องของการ
สุข ก็คือเข้าใจเรื่องเหล่านี้; ถ้าเข้าใจเรื่องเหล่านี้แล้ว มันก็โดยอัตโนมัติมันเอง
จิตก็จะเห มาแต่ในทางที่ถูกต้อง คือมีศีลธรรม. **สัมมาทิฐิ**นี้จะกลายเป็นรากแก้ว
หยั่งลงในสันดาน ในจิตใจแห่งบุคคลนั้น อย่างมั่นคง ที่จะไม่ไปแตะต้องความสุข
ที่หลอกลวง หรือเป็นมายา; แล้วก็ถอยห่างออกมาเสียจากความสุขที่ห้อยลงหุนมาก
เกินไป ของคนบ้าๆบอๆ; เพราะว่าความสุขที่แท้จริงนั้น มันเป็นของให้เปล่า.

นี่เรื่องสัมมาทิฐิเกี่ยวกับความสุข เป็นรากแก้วของความสุขอยู่แห่งศีลธรรม
มีแก้วเจ็ดดวงที่ได้บรรยายมา พอเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความพินิจพิจารณากันได้ทั่วๆ ไป.
หวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะได้รับเอาไปคึกคัก ในฐานะที่มันเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ใน
พระพุทธศาสนา คือสิ่งที่เรียกว่า **สัมมาทิฐิ**.

การบรรยายในวันนี้ อาตมาเห็นว่า พอสมควรแก่เวลาแล้ว จึงขอยกไว้ เพื่อ
เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ทั้งหลาย ได้สวดคณสาธยาย บทพระธรรมที่ให้เกิดกำลังใจ ในการ
ปฏิบัติธรรมะ หรือแสวงหาความสุขที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลแท้จริงสืบต่อไป.

คำตอบปัญหา

ถาม : อโยนิโสมนสิการ เป็นมูลเหตุแห่งความผิดพลาด. ผมมาคิดว่า กับมิจฉาทิฐินี้ จะ
เป็นสิ่งเดียวกัน อย่างเดียวกันหรือเปล่า ผมไม่ทราบ. ผมมันให้ท่านอาจารย์อธิบาย
เพียงเท่านี้ก่อน.

ตอบ : ถ้าในภาษาธรรมะนั้น มีความหมายคล้าย ๆ กันมาก : ผิดกันนิดหน่อยก็มี, เกือบเหมือนกันก็มี, อยู่คนละระดับก็มี. อย่างลึ้มหลักที่สำคัญที่สุดหลักหนึ่งว่า ไม่มีอะไรเป็นแต่เหตุ หรือเป็นแต่ผล โดยส่วนเดียว; ที่แรกมันเป็นเหตุ แล้วก็สร้างผลขึ้นมา, แล้วผลนั้นก็กลายเป็นเหตุ แล้วก็สร้างผลขึ้นมา, ผลนั้นก็กลายเป็นเหตุ อย่างนี้เรื่อยไป.

โยนิโสมนสิการ มันเป็นเหตุให้เกิดสัมมาทิฐิ หมายความว่า เวลาทำในใจ พิจารณาในใจโดยแยบคาย; นั่นเป็นการกระทำ แล้วก็เกิดเหตุให้เกิดผล คือ สัมมาทิฐิขึ้นมา : มีความเห็น มีความรู้ มีความเข้าใจ มีความเชื่อ เป็นต้น - อย่างถูกต้อง นี่เป็นผล; แล้วผลนี้เดี๋ยวก็กลายเป็นเหตุ ทำหน้าที่เป็นเหตุ, คือสัมมาทิฐิเป็นเหตุให้เกิดการประพฤติ การกระทำ การอะไร ที่มันถูกต้องต่อไปอีก. **นี่ อโยนิโสมนสิการ มันทำในใจโดยไม่แยบคาย** - ไม่เห็นแล้วมันทำให้เกิดผิด เห็นผิด เข้าใจผิด ทำผิด ก็เกิดมิจฉาทิฐิขึ้นมา. จะเรียกชื่ออย่างอื่นก็ได้; แต่ที่เรารายกว่า มิจฉาทิฐิ ก็ทำผิด พหุผิด ต่อไปอีก. มิจฉาทิฐินี้กลายเป็นเหตุให้ทำผิด คิดผิด.

นี้จะเข้าใจได้เอง. เมื่อรู้จักสังเกตความจริงของมันว่า อโยนิโสมนสิการ นั่นคืออะไร ก็กระทำในใจโดยไม่แยบคาย. โยนิ นี่แปลว่า เหตุ. โดยธรรมดา โดยทั่วไป คำว่า โยนิ นี่แปลว่า เหตุ; โยนิโส แปลว่า โดยเหตุ. โยนิโส แปลว่า โดยถูกต้องแก่เหตุ, มนสิการ - กระทำในใจ; โยนิโสมนสิการ - ทำในใจโดยถูกต้องแก่เหตุ. มันก็เกิดความถูกต้องขึ้นมาเป็น อย่างนี้ อย่างนี้ เช่น เกิดสัมมาทิฐิเป็นต้น. สรุปความว่า คำภาษาธรรมะนี้ มันใกล้เคียงกันก็มี เนืองกันไปก็มี ทำความกันก็มี แทนกันได้ก็มี.

ถาม : หมายความว่า โยนิโสมนเสถียร นี้ เป็นช่องทางให้เกิดสัมมาทิฐิ; ขโยนิโสฯ เป็นช่องทางให้เกิดมิจาทิฐิ. ทั้งความสุขอันเกิดจากการได้แบ่งให้ผู้อื่นได้กินบ้าง ได้ใช้บ้าง; ผมนึกไปถึงความสุขอย่างหนึ่ง ที่เกิดจากคนบางคนที่ทำบุญ ทำบุญโดยที่ว่า แกะจะมีส่วนบุญนั้นไว้กินในชาติหน้า อันนี้ก็เกิดความสุขให้เหมือนกัน; แต่ผมว่า อันนี้ก็ไม่ถูกต้อง.

ตอบ : ก็บอกแล้วว่า สัมมาทิฐิ มิจาทิฐิ มีหลายระดับ หลายชั้น ละเอียดจนเข้าใจยากก็มี. ถ้าจะทำบุญไว้เหมือนกับฝากธนาคารไว้ ไว้กินชาติหน้า; อันนี้ก็ควรอธิบายให้ที : อธิบายให้ผิดก็ได้, อธิบายให้ถูกก็ได้. ถ้าเป็นภาษาตรงๆ เหมือนกับวัตถุ เหมือนเงิน เหมือนสิ่งของ มันกินน้ำหวาน น้ำองสาร; แต่ถึงอย่างไรก็ยังคิดว่า ที่เขาจะไม่รู้จักทำเสียเลย เพราะมันจะเป็นการชักจูงให้เขาช่วยเหลือผู้อื่นบ้าง มันก็อยู่แล้ว.

ทั้งส่วนเท่านั้น เขาจะเปลี่ยนให้มันถูกยิ่งขึ้นไปอีก. ล่อๆ ไปก็ยังได้ ก็ต้องมองในแง่ดีบ้าง. แต่ถ้าดีกันโดยเนื้อความแท้จริงแล้ว **ทำบุญทำทานก็เพื่อผลในชาติหน้า.** นี่ก็หมายความว่า ยนากตอันโกลิก็ได้อันโกลิก็ได้; ถ้าเราทำดีไปแล้ว มันก็จะอยู่สำหรับเป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อให้เกิดผลที่ดีในเวลาถัดไป ชั่วโม่งหน้าก็ได้ วันหน้าก็ได้. ให้มองกันอย่างนี้; เพราะคำว่า บุญ นี่มันหมายถึงทำดี.

เราจะมาแยกแยะเพียงทำทานอย่างเดียวก็ไม่ครบ. เราจะเรียกว่าทำทานทำบุญเป็นทาน เพื่อจะให้เกิดบุญกุศลไปช่วยในชาติหน้า. คำว่า “ชาติหน้า” ก็คือความให้ถูก : หลังจากตายแล้วก็ได้, หรือว่าถัดไปจากเวลานี้ ก็เรียกว่าชาติหน้าได้. อย่างที่โฮมพูตให้ฟัง และขอรับรองให้ทุกคนจำไว้ให้ตว่า คำว่า

“สัมปราค” นั้น ไม่ได้แปลว่า หลงจากเข้าใจ; แต่แปลว่า ที่ลึกกว่าธรรมตา, ที่มองเห็นยากกว่าธรรมตา.

เราทำบุญให้ทานเพื่อประโยชน์ในสัมปราคภพ ก็คือว่า เพื่อประโยชน์ในภพที่มองเห็นได้ยาก; ที่เข้าใจได้ยาก, ที่คนธรรมตาเข้าใจไม่ได้. เรื่องชาติหน้า ทายแล้วเข้าใจไป โดยเรียกว่า สัมปราค มันก็ถูกเหมือนกัน; เพราะมันเป็นสิ่งที่เห็นได้ยากกว่าธรรมตา. ถ้าเราทำบุญเพื่อประโยชน์แก่ชาติหน้า เพื่อประโยชน์แก่สัมปราค คือ ชาติอื่น ภพอื่น หรือความเป็นอย่างอื่น ที่ไม่ใช่ความเป็นอย่างนี้, มันก็ย่อมมีส่วนที่เป็นประโยชน์.

ที่คนเขาต้อเล่ห์ๆ นั้น ก็เรียกว่าเป็นขั้นต้น ขั้นเริ่ม; เพราะไม่อย่างนั้น เขาจะไม่ทำเอาเสียเลย. เพื่อชักจูงอย่างที่เราบอกกันว่า *เอานรกเข้าหู เอาสวรรค์เข้าตา* ในบางกรณีมันจำเป็นที่จะต้องทำอย่างนั้น; แต่คงไม่ใช่ปัญหาของเรา เพราะว่าเรามันอยู่ในระดับที่มองเห็นอะไรมากกว่านั้น. แต่ผู้ที่เขายังไม่ถึงขนาด ยังจำเป็นสำหรับเขาอยู่; อย่าไปล้อเขา, อย่าไปถอนรองเขาทั้งเสียหมด; เขาจะไม่มีหลักเกณฑ์ที่จะยึดถือให้พอเหมาะสมแก่ขั้นแก่ภูมิของเขาที่อยู่.

ถาม : ขอนมัสการท่านอาจารย์ มีคำถามอยู่อย่างหนึ่ง เกี่ยวกับเรื่องวิถุนิยม ซึ่งผมมีความเชื่อมั่นเหลือเกินว่า หากว่ามนุษย์เรา มีปัจจัยสี่เพียงพอ ซึ่งผมหมายถึงวิถุนิยมเพียงพอแล้ว จะก่อให้เกิดความคิดทางด้านปรัชญาขึ้นได้; แต่ถ้าคนยังหิวอยู่ เขาก็ชวนชวายหาของกินอยู่. เขาจะมีความคิดแบบปรัชญา คือความคิดทางศาสนา ให้รู้ถึงแก่นไม่ได้. เคยผมมีความคิดว่า หากให้คนมีปัจจัยสี่เพียงพอแล้ว เพียงพอแก่ความต้องการสักระยะหนึ่งแล้ว แล้วก็ใช้ในเรื่องจิตนิยมเข้าไป เพื่อสั่งสอนคน; ผมไม่

ทราบว่าเป็นการช่วยเหลือให้มนุษย์ปัญญา มีความเพียรพร้อมด้วยปัจจัยสี่เสียก่อนแล้ว จึงมีความคิดแบบปรัชญาทางวิทยาศาสตร์ได้ นี่ เป็นความคิดแบบมีฉันทิปฏิบัติหรือไม่เล่า ?

ตอบ : ก็ต้องวางหลักกันอีกດ້วยงั้น ; ถ้ามีฉันทิปฏิบัติก็หมายความว่า ไม่สำเร็จไม่เป็นประโยชน์สุขเกื้อกูล. ถ้าเป็นสัมมาปฏิบัติ ก็จะสำเร็จประโยชน์สุขเกื้อกูล.

ที่นี่ คุณจะไปทำอย่างไร. ถ้าอย่างสัมมาปฏิบัติ เราไม่ถือว่า วัตถุนิยมสำคัญที่สุด, หรือว่าจิตนิยมสำคัญที่สุด. เราถือว่า มันต้องถูกต้อง พอเหมาะพอดีแก่กันทั้งสองฝ่าย ทั้งสองอย่าง มันจึงจะไปรอด. ต้องมองให้ถี่ว่า คนขาดความรู้ทางจิต ทางมนธรรมมันจึงยากจน, มันจึงต้องการพึ่งผู้อื่นให้มาช่วย แม้ในทางฝ่ายวัตถุ ; ก็เลยมีการพูดเล่นตลกกัน ว่า คนหนึ่งว่าเพราะจนต้องช่วยให้มีวัตถุกัน แล้วก็มีปัญญา ; อีกคนหนึ่งพูดว่า การที่ไม่มีปัญญา ก็เพราะยากจน เพราะขาดความรู้ทางจิต ไม่สามารถแย้งกับจิตให้อยู่ในเรื่องในรอยของธรรมะ.

คนขาดแคลนวัตถุยากจน นี่ก็เพราะเป็นอภิปาล ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพระเจ้า ของศาสนา ที่สอนให้ นับทั้งแต่ประหยัค นับตั้งแต่ทกลันออกทน นับตั้งแต่ให้ขยันขันแข็ง อย่าไปทำบาปมุข. ที่นี้ความเจริญก้าวหน้ามันถึงให้กันทำบาปมุข อย่างสมัยใหม่เจียบ ซึ่งทำให้กันยากจนไม่พอกิน ; เพราะว่าเขาค้องการมากเกินไป เขาไม่ต้องการแต่เพียงว่า ชีวิตอยู่ได้. ถ้าเขาค้องการอย่างนี้แล้ว เพิ่มให้เท่าไร ๆ มันก็ไม่พอ. เขายังใจอยู่ตามเดิม

ยังต้องการไม่รู้จัก ไม่รู้สิ้น อยู่ตามเดิมไป มันก็ทำให้โลกนี้สงบไม่ได้. อย่างนี้ก็มีความรู้ทางฝ่ายนามธรรมเข้ามาช่วย ในส่วนที่มันยังขาดอยู่.

ขอให้จำไว้เสมอว่าต้องไปคู่กัน : วัตถุนิยม กับ มโนนิยม นี่ต้องไปคู่กันเหมือนม้าลากรถสองตัว หรือควายสองตัวไถนา; ตัวไหนยังขาดอยู่ ต้องหาตัวนั้นมาใส่ให้; เพราะว่าคนเราไม่ได้ประกอบอยู่ด้วยร่างกายแต่อย่างเดียว มันประกอบด้วยจิตด้วย. พุทธศาสนาเรียกว่า นามรูป คือจิตและรูป ใจและกาย; แต่ภาษาไทยกลายเปลี่ยนว่า รูปนาม หรือกายใจ กลับกันอยู่.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี แสดงว่าทั้งคู่ต้องแผ่ด้วยกัน แยกกันไม่ออก; ฉะนั้นเราจึงไม่หวังที่จะเพิ่มความเจริญทางวัตถุกันเดียว; ยิ่งกว่านั้น เรายังถือว่าเกี่ยวกับความเจริญทางวัตถุออกจะเพื่อ และมองาย ก็เป็นไปเพื่อให้ขาดแคลนยิ่งขึ้น. การไปพัฒนาทางวัตถุ ที่กำลังทำกันอยู่ในโลกนี้ มันกำลังทำให้เกิดความขาดแคลนยิ่งขึ้น ให้เกิดความอยาก ความหิว ความต้องการ มากยิ่งขึ้นไปโดยไม่จำเป็น.

ถ้าเขามีความเข้าใจถูกต้อง ก็จะสร้างความสงบได้โดยไม่ขาดแคลนอะไรแล้ว ยังจะเหลือใช้เสียอีก; วัตถุปัจจัยในโลกเวลานี้ ถ้ามุขนัยประกอบไปด้วยธรรมะ ก็ยังไม่ขาดแคลน. นิมุขนัยไม่ประกอบด้วยธรรมะ มันก็ขาดแคลนยิ่งกว่าขาดแคลน; เพราะมันต้องการเกินกว่าที่จำเป็น. ถ้าความรู้เรื่องมโนนิยมเข้ามาบ้าง ความต้องการทางวัตถุก็จะลดลง; นี่ก็กล่าวโดยส่วนรวมส่วนใหญ่.

สำหรับคนยากจนนั้น ไปลดทอนบุญเสียเท่านั้นแหละก็จะพอ. **คนจน**
ดีเพราะลบอาชญา : คิมน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการละเล่น เล่นการพนัน
 เกียจคร้านทำงาน คบคนชั่วเป็นมิตร; ไม่มีอะไรจะกินแล้วยังสูบบุหรี่
 ยังจะไปทูลงตั้งตุลศร ยังจะไปสถานทีการมรด ทั้งๆ ที่ไม่มีอะไรจะกิน
 อยู่แล้ว.

ฉะนั้นก็ต้องทำให้ถูกต้องในเรื่องจิตใจเสีย มันก็จะอดได้กลิ่นได้ โดย
 ไม่ต้องเป็นทุกข์ เป็นอยู่พอสบายๆ. ที่นั่นมันไปเพิ่มสิ่งที่ไม่จำเป็น; กลับ
 คิดว่าจำเป็น มันก็เลยเป็นทุกข์; เพราะว่าไม่ได้ตามที่ต้องการเท่านั้น วาง
 มาตรฐานทางวัตถุไว้สูง จนเรียกว่ามนุษย์ไม่สามารถจะทำได้อย่างนั้น. พวก
 วัตถุนิยมวางมาตรฐานไว้สูง เพื่อหลอกหรือล่อใจคน ให้หลงลัทธิวัตถุนิยม
 เสียมากกว่าที่จะเป็นความจริง.

เอาละ, เป็นอันว่า เรามีศรัทธาวัตถุ จะไม่ยึดหลักว่า จะต้องพึ่งวัตถุ
 นิยม หรือมนิยม โดยส่วนเดียวเท่านั้น ต้องไปคู่กัน; และเราก็มอง
 เห็นว่า ในปัจจุบันนี้ในโลกนี้กำลังมีความเข้าใจผิด ทั้งแก่ฝ่ายวัตถุนิยมและฝ่าย
 มโนนิยม. ฝ่ายมโนนิยมคือทางศาสนา ทางธรรม ทางจริยา ทางนี้แหละ
 กำลังถูกเพิกถอน หรือถูกเหยียบย่ำให้สูญหายไป; พระเจ้าตายแล้ว, ศาสนา
 ไม่จำเป็น, ธรรมะเป็นของศรีศระมีมากขึ้นทุกที; แล้วก็ไปหลงจิตใจทาง
 วัตถุ ขอบขยายไปตามกิเลสตัณหา มันก็เหมือนกับแมลงเมาไปเล่นกับไฟ.
 วัตถุนิยมนี้กลายเป็นไฟขึ้นมากทุกที สำหรับมนุษยผู้โง่เขลา นำไปสู่การเบียดเบียน
 การสงคราม ที่ไม่รู้จักสิ้นสุด.

ยืนยันว่าอย่างนี้ ว่าเดี๋ยวนี้ เวลา^{นี้} ในโลก^{นี้}ที่มีวิกฤติการณ์นานาชนิด
ขาดแคลนนานาชนิด, สงครามอันไม่สิ้นสุด^{นี้}; เพราะว่าทำผิดในเรื่องเกี่ยว
กับเรื่องมโนนิยม; ฉะนั้นทำให้ตาย หรือทำไปจนตาย วินาศเป็นมิกสัญญ
เกลี้ยงโลกไป ก็ไม่แก้ปัญหานั้นได้. ต้องให้คนเห็นตายนั้นเหลือกลับมา
คิดกันใหม่, ย้อนหลังหันกลับมาทบทวนนิยมนิยามใหม่ ก็ให้พอดีกับวัตถุนิยม
แล้วเป็นคู่กันไป; เหมือนกับว่าร่างกายประกอบไปด้วยส่วน ๒ ส่วน คือ
กายกับใจ. ให้ได้ **อาหารทางกาย คือปัจจัย ๔** อย่างถูกต้อง; ให้ได้
อาหารทางใจ อย่างถูกต้อง คือ **สัมมาทิฐิ คือธรรมะ**.

ถ้าพูดถึงปัจจัย ๔ อย่างเดียว มันก็เป็นแต่เพียงทางร่างกายเท่านั้น;
โดยเหตุที่กินอาหารต่างกัน เพราะฉะนั้นจะเอาอาหารทางร่างกายไปให้ใจกินนั้น
มันไม่ได้; เพราะเมื่อคนอิ่มทางร่างกายแล้ว จะมีความอิ่มทางจิตใจมันด้วย
ไม่ได้. เพราะว่าความอิ่มทางร่างกายนั้นมันยังต้องการ ชั่วก็เลสเตลหา
ต่อไปอีก มันไม่มีอิ่มได้; ถ้าให้อิ่มได้ ต้องเอาเรื่องความถูกต้องทางใจเข้ามา,
แล้วร่างกายก็จะรู้จักอิ่มได้ คือพอได้. หลักระสัมมาทิฐิ เมื่อกล่าวตามหลัก
ของพระพุทธศาสนาก็มีอยู่อย่างนี้.

ศีลธรรมกับมนุษย์โลก

- ดธ -

๒๕ มีนาคม ๒๕๕๘

ศีลธรรมเพื่อมนุษย์โลก และมนุษย์โลกเพื่อศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม หวังหลาย,
การบรรยายเรื่องศีลธรรม แห่งภาคมาฆบูชา
ดำเนินมาถึงครั้งที่ ๑๓ และเป็นครั้งสุดท้ายของภาคนี้.

ในครั้งนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อชื่อว่า ศีลธรรมเพื่อมนุษย์โลกและมนุษย์โลก
เพื่อศีลธรรม. ครั้นเป็นการสรุปใจความทั้งหมดลงได้สั้น ๆ อย่างนี้ว่า “ศีลธรรมเพื่อ
มนุษย์ มนุษย์ก็เพื่อศีลธรรม” อย่าให้หนีห่างไปจากกันเสีย ปัญหาจะไม่มี. ในครั้งที่
แล้วมาได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **สัมมาทิฐิคือรากแก้วของศีลธรรม** นี้ก็เป็นใจความ
สำคัญที่ท่านทั้งหลาย จะต้องทบทวน เพื่อให้มีข้อความเชื่อมกัน.

ขอว่าเรื่องสัมมาทิฐิเป็นรากแก้วของศีลธรรม อีกครั้งหนึ่งว่า การที่จะมีศีลธรรมหรือไม่มีศีลธรรมนี้ ก็เพราะ สิ่งที่เราเรียกว่า สัมมาทิฐิจะมีหรือไม่มี: หรือถ้ากล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า จะมีศีลธรรมผิดหรือจะมีศีลธรรมถูก มันก็เพราะ สิ่งที่เราเรียกว่า สัมมาทิฐิ นั้นเอง จะมีหรือไม่มี; หรือว่าการที่เราในโลกสมัยนี้ โดยมากไม่ชอบศีลธรรม พวกมันเบียดเบียนในศีลธรรม ถึงกับเกลียดชังก็มี; หรือไม่สนใจก็มี นั่นมัน กับมันอยู่กับสิ่งที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ.

ที่นั่นมัน คำบาทที่สุด ในข้อที่มนุษย์จะมีสัมมาทิฐิ: โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยที่หลงใหลประชาธิปไตย คือต่างคนต่างมีความคิดเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ แล้วก็ชอบมัวเมาอยู่กับมัน แต่ก็จะใช้ความคิดเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ กระทั่งเห่อตาม ๆ กันไปอย่างสิ้นเชิง มันก็ยาก หรือเป็นการยาก ที่จะเดินไปตามทางของสัมมาทิฐิ.

เพราะ คนโง่เขลา มัน ไม่ได้มีสัมมาทิฐิ หรือว่า คนทั้งหมดไม่ได้มี สัมมาทิฐิมาแต่ในท้อง หรือมาแต่ย่นแต่ออก มันเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาเพิ่มเติมทำให้เจริญมากขึ้น. เมื่อไม่ได้มีการศึกษาในข้อนี้ ไปมีการศึกษากันเป็นอย่างอื่น ทิฐินั้นก็เปลี่ยนไป, เปลี่ยนไปโดยไม่รู้สึกตัว ไปเป็นมิชฌาทิฐิได้โดยไม่รู้สึกตัว; แต่เราก็ยังคิดว่า เป็นสัมมาทิฐิ อยู่นั่นแหละ.

สัมมาทิฐิที่สำคัญที่สุด สำหรับสมัยนี้ก็คือ **สัมมาทิฐิในเรื่องเกี่ยวกับความสุข**; เพราะว่ามนุษย์ทุกคนย่อมหลงใหลในสิ่งที่เรียกกันว่าความสุข, ถ้าถูกสอนมาผิด ได้รับคำสั่งสอนมาผิด ในเรื่องเกี่ยวกับความสุข มันก็เป็นการตั้งต้นที่ผิด, เป็นจุดตั้งต้นที่ผิด; คือไปปรารถนาผิด สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์นั่นแหละ.

คนสมัยนี้เข้าใจผิดในเรื่องความสงบอยู่มาก

เดี๋ยวนี้ถ้าจะพูดกันทั่ว ๆ ไป **ต้องการความสุขในทางวัตถุ ซึ่งมิใช่ความสุขในทางศีลธรรม**; ถ้าพูดถึงศีลธรรม มันต้องเป็นเรื่องควบคุมวัตถุให้อยู่ในร่องในรอย. ถ้าเป็นเรื่องของวัตถุส่วน ๆ มันก็ปล่อยให้ไปตามอำนาจของความรู้สึก ของคนที่ไม่มีความดี; เมื่อเป็นถึงนั้นแล้ว เขาทำอะไรอย่างไร เขาก็ทำไปสามวัน จนกระทั่ง **ไม่ยอมรับหลักศีลธรรมใด ๆ ที่กล่าวว่า ความสุขนั้นย่อมมาจากความสงบ : สุขอันนอกไปจากความสงบแล้วเป็นในนี้.**

เดี๋ยวนี้เขา **เชื่อกันใหม่** ยึดถือกันใหม่ว่า **ความสุขไม่ได้เกิดจากความสงบ** แต่เกี่ยวกับการได้ตามที่เขาต้องการ; แม้ว่ามันจะไกลห่างส่วนวาย ระส่ำระสาย อวดอวดแวงอย่างไก็ตาม เมื่อได้ตามต้องการ แล้วก็เรียกว่าความสุข. แล้วมันก็ได้เป็นไปอย่างนั้นจริงๆ เหมือนกัน ก็ไม่เป็นไปในทางของความสงบ.

ความสุขของคนสมัยนี้มิใช่ความสุข; เป็นความวุ่นวายที่ไม่ให้มีการพักผ่อนได้. เขาไม่เห็นการพักผ่อนเป็นความสุข. แต่เห็นความวุ่นวายเป็นความสุข กลับกันไปเสีย; แม้ว่าบางคนหรือบางเวลา ก็พอจะมองเห็นว่า ความสงบเป็นความสุข; แต่ก็ไม่อาจจะถือเอาความสงบ เพราะมันมีอะไร ที่มีอำนาจ มีกำลัง หรือมีความถึงทุกข์มากกว่านั้น มาดึงเขาไปสู่ความวุ่นวาย ไม่มีความสงบได้.

สิ่งที่ให้กล่าวมาแล้วโดยละเอียด ในการบรรยายครั้งที่แล้วมาแล้ว ถ้าว่า **โดยเนื้อแท้แล้ว วิเวกนั้นแหละเป็นความสุข** : วิเวกทางกายก็คือไม่มีอะไรบกวนกาย, วิเวกทางจิตก็คือ ไม่มีอะไรบกวนจิต, วิเวกทางกิเลส ทางอุปธิ ก็คือไม่มีความยึดมั่น

ก็มีนั้นคิด ๆ ก็ยังมีสติปัญญาผิด ๆ. ถ้าสติปัญญามันผิด ก็หมายความว่า มันวุ่นวาย ถูกรบกวน, หรือไม่มีวิเวกในทางอุปธิ ไม่มีวิเวกจากอุปธิ ก็คือความยึดมั่นถือมั่น. **คนทั้งหลายก็โม้คิดว่า ความสุขอยู่ที่วิเวกเหล่านี้** กลับไปอยู่ที่ตรงกันข้ามที่วุ่นวาย; เรื่องก็กลายเป็นว่า ถัดหลังชีวิตกันตรงกันข้ามจากหลักของพระศาสนา ซึ่งต้องการให้หาความสุขจากความสงบ; แต่เขาก็ต้องไปหาจากความวุ่นวายอยู่ก็.

นี่ก็ขอให้ดูต่อไป ถึงปัญหาที่เกี่ยวกับคำว่า ศีลธรรม. ถ้าเป็นศีลธรรม ก็เป็นเรื่องของความสงบ; เพราะได้พูดกันมาหลายสิบครั้งแล้วว่า **สี-ละ แปลว่า ปกติ หรือ สงบ.** ถ้าเป็นเรื่องของศีลธรรม มันก็ต้องเป็นเรื่องของความสงบ, ซึ่งแบ่งย่อยเป็นอย่าง ๆ เช่นว่า ศีลธรรมที่เป็นเหตุ คือเมื่อประพฤติแล้วเกิดความสงบ; ศีลธรรมที่เป็นผล, คือ ธรรมะที่เป็นความสงบ เกิดขึ้นเมื่อประพฤติเหตุอย่างถูกต้อง; ศีลธรรม คือภาวะแห่งความสงบ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ทั่วไป. **ความหมายของคำว่า ศีลธรรม** ไม่ว่าความหมายไหน มันต้องไปหาความสงบทั้งนั้น.

พิจารณาให้เห็นข้อเท็จจริงว่า ศีลธรรมมีเพื่อมนุษยโลก

ที่นี้เรามาดูกันเป็นพิเศษ ให้อย่างที่นั่นแล้ว ๆ มา ว่าศีลธรรม หรือธรรมที่ทำความสงบนี้ มันมีเพื่อมนุษยโลก หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เพื่อมนุษย์. ถ้าดูกลับอีกทางหนึ่ง มนุษย์ก็มีเพื่อศีลธรรม; ให้มันเป็นเรื่องที่พิวพันกันอยู่ อย่างที่ไม่แตกแยกออกไปเป็นอย่างอื่น. มนุษย์ไม่มีเพื่อศีลธรรม ศีลธรรมนี้ก็มีเพื่อมนุษย์; จำข้อความนี้ไว้

ก่อน แล้วค่อยดูความหมายของมัน. ศีลธรรมมีเพื่อมนุษย์ แล้วมนุษย์มีเพื่อศีลธรรม, ศีลธรรมมีเพื่อมนุษย์ แล้วก็มีมนุษย์มีเพื่อศีลธรรม; ดูจะง่ายดีสำหรับจะจดจำ เพราะมันมีลักษณะเป็นวงกลมกันอยู่ ที่ศีลธรรมกับมนุษย์ ไม่แตกแยกหรือไม่กระโดดออกไปในทิศทางไหนจากกัน.

ฉะนั้น ขอโอกาสพิจารณากันโดยละเอียดโดยหัวข้อนี้ว่า **ศีลธรรมเพื่อมนุษย
มนุษย์เพื่อศีลธรรม** แล้วต่างคนต่างก็ถามตัวเองว่า เรามีชีวิตอยู่เพื่อศีลธรรมไหม? หรือว่า เราดำรงชีวิตอยู่เพื่ออะไร? แล้วดูอีกทางหนึ่งก็ดูสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมนั้น มันมีอยู่นั้น มันเพื่อเราใช่ไหม? หรือมันเพื่อคนอื่น หรือมันเพื่อสิ่งอื่น หรือไม่เกี่ยวกับเรา. นี่ก็ดูใจความสำคัญที่จะพูดกันในวันนี้.

การที่จะดูกันในข้อนี้ ก็อยากจะแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย ตามข้อเท็จจริง ที่มียอยู่และได้เคยมีอยู่ ก็ดูกันโดย **ข้อเท็จจริงของธรรมชาติ** ตามที่มีมียอยู่, และอีกทางหนึ่งก็ดูโดย **ข้อเท็จจริงของมนุษย์** สมมติ ตามที่มีมนุษย์สมมตินี้เขาเป็นกันอยู่ ว่ามันตรงกันไหม, มันไปช่วยกันได้หรือไม่.

สำหรับที่เกี่ยวกับธรรมชาตินั้น. จะขอทบทวนแล้วทบทวนอีก อยู่เสมอว่า **มนุษย์เพื่อศีลธรรม เพื่อความสงบสุข ที่สูงกว่าของสัตว์.** นี่ข้อแรกดูกันอยู่อย่างนี้ ก่อนว่า มนุษย์มันขึ้นมาทำไม? เกิดขึ้นมาในโลกทำไม? มันมีชีวิตอยู่ทำไม? นับตั้งแต่แรกเริ่มเกิดที่มันเกิดแล้ว; ถูกรจะดูไปจะมองเห็นว่า มันเพื่อความสงบสุข ที่ยิ่งไปกว่าสัตว์ไตร่ตรอง; ตามธรรมชาติจะมีได้.

เรื่องนี้ก็ได้ชี้ให้เห็นมาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า มนุษย์ทำผิดมาก จนมีความสงบน้อยกว่าสัตว์ไตร่ตรอง. **มนุษย์มีความวุ่นวายมากกว่าสัตว์ไตร่ตรอง;** เห็นไหม?

ดูให้ดีๆ เที่ยวน้ำทำไมมาพูดว่า มนุษย์นี้เพื่อศีลธรรม คือเพื่อมีความสงบสุขที่สูงไปกว่าของสัตว์? แล้วทำไมเที่ยวน้ำมนุษย์มีความสงบสุขน้อยกว่าพวกสัตว์? และมนุษย์นั่นเองเป็นผู้รบกวนให้สัตว์ไม่มีความสงบ:

เรื่องนี้ต้องดู **ความสงบสุข** ให้เห็นว่า มันมีระดับหลายระดับ : ระดับอย่างของสัตว์ทั่วไป ที่ไม่ได้รับการศึกษาเกี่ยวกับศีลธรรมนั้น มันก็ระดับหนึ่ง, ที่ระดับที่ได้ศึกษาได้อบรมได้ก้าวหน้าทางศีลธรรม มันก็อีกระดับหนึ่ง. สำหรับมนุษย์นั้นควรจะมี**ความสงบสุข** ระดับที่สูงกว่าสัตว์ คือมีศีลธรรมนั่นเอง. ถ้าถามว่ามนุษย์มีมาทำไมกัน? ก็ตอบว่า เพื่อให้เกิดมีการได้รับความสงบสุขที่สูงสุด. นี่ต้องกำหนดลงเลยว่า สมมติว่า ถ้าไม่มีมนุษย์ มีแต่สัตว์ มันจะรู้จักความสงบสุขกัน เท่าที่สัตว์มันมี.

ถ้าไม่คิดดูให้ดี ๆ จะฟังไม่รู้เรื่อง จึงขอพูดยาวว่า **ถ้าในโลกมันไม่มีมนุษย์เกิดขึ้น ความสงบสุขก็จะมีแต่ตามธรรมชาติทางวัตถุ** นั่นอย่างหนึ่ง, แล้วก็ตามที่สัตว์เศรษฐกิจ หรือสิ่งมีชีวิต นับตั้งแต่ต้นไม้จนถึงสัตว์เศรษฐกิจมันจะมีสิ่งนี้กันอย่างหนึ่ง. ส่วนความสงบสุขที่ประณีต ที่สุขุม ที่สวยงาม ที่ไพเราะ เหล่านี้มันไม่มี; เพราะว่าไม่มีสัตว์ที่เจริญด้วยสติปัญญา.

ดังนั้นเราควรจะถือว่า **การมีมนุษย์มาในโลกนี้ ก็เพื่อจะให้มันได้มีอะไรที่ดี มากกว่าโลกที่ไม่มีมนุษย์**; แม้ที่สุดแต่ความสงบสุข ก็ยังให้เป็นความสงบสุขที่สูงกว่าสัตว์ธรรมดา คือสัตว์เศรษฐกิจนั้นมันจะมีสิ่งนี้.

นี่ตอบคำถามเสียทีหนึ่งก่อนว่า **มนุษย์มี เพื่อความสงบสุขจะได้ปรากฏออกมาในลักษณะที่สูงไปกว่าสัตว์.**

ดูข้อเท็จจริงที่มนุษย์มีเพื่อศีลธรรม

ทีนี้ผมจะให้ข้อเท็จจริงไปอีกหน่อยว่า **มนุษย์มีเพื่อศีลธรรมปรากฏ**; นั่นคล้ายๆ กับที่พูดๆ มาแล้วว่า เพราะมนุษย์มี จึงมีสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมปรากฏขึ้นในโลกนี้. ถ้าอย่างมีมนุษย์ สิ่งทีเรียกว่าศีลธรรมก็ไม่ปรากฏขึ้นมาในโลกนี้; จึงควรระดูให้เห็นจนประจักษ์เลยว่า มนุษย์มีเพื่อให้ศีลธรรมมันมีขึ้นมาในโลกนี้; ไม่อย่างนั้นโลกนี้มันจะขาดสิ่งที่สวยงาม สงบหรือประเสริฐ. ถ้ามนุษย์ไม่ได้มีเพื่อศีลธรรมแล้วอย่างมันเสียดีกว่า ไม่มีค่าอะไร.

มนุษย์มีอยู่ในโลกนี้ เพื่อศีลธรรมปรากฏอยู่ในทั้ง ๑ ความหมาย คือ จะได้ **มีการประพฤติเหตุแห่งความสงบ,** แล้วจะได้ **มีการรับผลเป็นความสงบ,** แล้วก็มีปรากฏการณ์ต่างๆ ไปในโลกนี้ **อยู่ในรูปของความสงบ.** นีศีลธรรมในสามความหมาย มันปรากฏขึ้นมาในโลกนี้ เพราะว่ามันมีมนุษย์อยู่ในโลกนี้; ปรากฏจากมนุษย์เสียแล้ว ก็ไม่มีศีลธรรมในสามความหมายนี้อยู่ในโลก.

ทีนี้บางคนเราจะค้านเถียงว่า มันไม่ใช่เรื่องของเรา ถ้ามันเป็นเรื่องของโลกก็แล้วแต่เรื่องของโลก; อย่างนั้นก็ไม่ต้อง. เพราะว่าเราได้เกิดขึ้นมาแล้วในโลกนี้ จะโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม **เราก็ได้มีขึ้นมาแล้วในโลกนี้ ในฐานะเป็นมนุษย์.** แล้วเราจะรับผิดชอบในข้อนี้ในลักษณะอย่างไร ว่า **เรามีมนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้เพื่อประโยชน์อะไร.** ถ้าให้กิเลสพูด กิเลสมันก็พูดว่า เพื่อ ตัวกู - ของกู ก็อกิเลสก็ทำไปตามอำนาจของกิเลส; ก็ไม่ต้องพูดถึงศีลธรรม. ใครต้องการอย่างนั้นก็ได้; เพราะว่ามีประชาชนไทยในโลกใบเวลานี้ ไม่ผิดกฎหมาย หรือว่าไม่มีใครว่าอะไร.

แต่ถ้าเมื่อคุณธรรมชาติ หรือตามหลักแห่งพระธรรมแล้ว มันเป็นไปได้
ไม่ได้; **มนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้ ต้องขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่สิ่งๆหนึ่ง** ก็สิ่ง
ที่ตามนุษย์ไม่มีแล้วมันก็มี ซึ่งมันแปลไปจากสัตว์. ฉะนั้น เรา**เป็นมนุษย์** ขึ้นมา
ในโลก ก็**เพื่อให้ความเป็นมนุษย์** ขึ้นมาในโลกนี้ ซึ่งมันไม่เคยมีมาก่อน; แต่
ก่อนหน้านี้มีแต่สัตว์. เราจึงยอมรับตามหลักของธรรมะว่า **เป็นมนุษย์** กันนี้ ก็**เพื่อให้**
ศีลธรรมอย่างมนุษย์ได้ปรากฏขึ้นในโลก. นี่ไม่ได้พูดถึงความสุข พูดถึงแต่ว่า
ให้โลกมันมีสิ่งที่มีไม่เคยมี ก็สิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม; จะไม่มองดูในแง่ของความสุข
จะไม่เอาค่านิยมในทางความสุข; แต่จะเอาค่านิยมในรูปของศีลธรรมล้วนๆ ซึ่งเป็นของ
มีค่าในความหมายอีกความหมายหนึ่งทางทศ.

มนุษย์ควรจะก้าวหน้าทางจิตใจ แต่ที่เป็นอยู่กลับตรงกันข้าม

ทีนี้ถ้าดูต่อไปอีก ถ้ายากจะพูดว่า **มนุษย์นี้เพื่อให้ก่อเกิดความก้าวหน้า**
ในทางจิตใจ ถึงระดับสูงสุดตามกับคำว่ามนุษย์. ข้อนี้ก็เหมือนกัน ต้องย้อนไปถึง
ข้อแรกที่สุดคือว่า ถ้ามนุษย์ไม่มีแล้ว โลกนี้จะขาดอะไรไป; สำหรับข้อนี้ก็ตอบว่า
ถ้ามนุษย์ไม่มี ในโลกนี้ก็ไม่มีความก้าวหน้าทางจิตใจ ไปจนถึงระดับสูงสุด ก็อสมกับ
คำของคำว่า มนุษย์.

คำว่า **มนุษย์** นี้ ถ้าจะแปลก็ได้หลายอย่าง; แต่คำแปลที่ดีที่สุด ควรจะ
แปลว่า **มีใจสูง;** คือเมื่อมีใจสูง จึงจะเรียกว่า มนุษย์. ฉะนั้น ความก้าวหน้าสูงสุด
ทางจิตใจ ก็คือ**มีจิตใจสูงสุด ประเสริฐที่สุด** ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าแล้ว.

นี่ให้มองดูกันในแง่ที่ว่า ถ้าไม่มีมนุษย์ในโลกนี้ ความก้าวหน้าอย่างนี้จะไม่มีในโลก. ฉะนั้นเราจึงรู้ว่า **มนุษย์มีขึ้นมาเพื่ออะไร? ก็มิใช่ขึ้นมาเพื่อความมีแห่งศีลธรรม** จนกระทั่งถึงความสูงสุดของศีลธรรมนั้นๆ; นี่โดยธรรมชาติเป็นอย่างนั้น. โดยหลักธรรมะเป็นอย่างนี้ คือให้มนุษย์มีเพื่อศีลธรรม. แต่ที่นี้ บัดนี้ในเวลานี้ หรือมนุษย์ในสมัยนี้ เขาไม่เอากันอย่างนี้.

มนุษย์สมัยนี้เขาไม่ยอมรับว่า มนุษย์มีเพื่อศีลธรรม, หรือเป็นมนุษย์เพื่อศีลธรรม; เขาเป็นมนุษย์กันเพื่อเนื้อหนังของมนุษย์. คำว่าเนื้อหนังนี้คือประโยชน์สุขทางเนื้อหนัง คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่เราเรียกกันว่าทางวัตถุ. **โคเลเลาะมนุษย์สมัยกลางหลงในวัตถุ** ที่ได้ประจักษ์ขึ้นมาประเล้าประโคมต่อเนื้อหนัง, แล้วก็หลงใหลในการประจักษ์นั้นมากยิ่งขึ้นไปในวัตถุชนิดนั้น, แล้วก็หลงใหลในผลของวัตถุที่ประจักษ์ขึ้นมา, แล้วก็หลงใหลในการประจักษ์วัตถุใหม่ๆต่อไปอีก.

ถึงแม้ว่ามนุษย์บางพวกไม่อยู่ในวิสัย ที่จะมีบุญวาสนาที่จะได้รับความสุขทางเนื้อหนังเช่นนั้น หรือว่าจะมีบุญวาสนาประจักษ์วัตถุถึงขนาดนั้นก็ตาม; **มนุษย์เหล่านั้นถึงจะแสนยากจนอย่างไร ก็ยังหวังความสุขทางเนื้อหนัง** แล้วก็หลงพะงั่วหาความสุขทางเนื้อหนัง, ทว่าวัตถุปัจจัยหรืออุปกรณ์ต่างๆ เพื่อประโยชน์ แก่ความสุขทางเนื้อหนัง.

นี่เราต้องถามตัวเองว่า เรากำลังเป็นอย่างนี้หรือเปล่า? แล้วก็ตอบเองด้วยความบริสุทธิ์ใจก็แล้วกัน. แต่ถ้ามองเห็นว่า เรากำลังตามเขาไป หรือติดตามเขาไป เป็นสุนัขรับใช้ตามกันเขาไป เพื่อแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง; ก็ดูให้ดีในข้อที่ว่า มนุษย์สมัยนี้มันเพื่อเนื้อหนังเสียแล้ว ไม่ใช่มีเพื่อศีลธรรม, จึงเพื่องูเหิง โกลาหล วุ่นวาย.

พูดแล้วก็ไม่น่าเชื่อว่า **มนุษย์ชอบความยุ่งเหยิง โกลาหล วุ่นวาย** มันไม่น่าจะเป็นได้; พูดแล้วก็ไม่น่าเชื่อ. เมื่อวานนี้ไปดูเซตตัวจริง มันก็เป็นอย่างนั้น, คือมนุษย์ชอบยุ่งเหยิง ชอบโกลาหล วุ่นวาย จนกระทั่งมีจิตยุ่งเหยิงที่เรียกในภาษา **ปมด้ายที่มันยุ่ง คือด้ายที่เป็นปมเล็กๆ ใหญ่ๆ มีเศษผสมกันยุ่งจนเหลือวิสัยที่จะคลี่ได้.** มันเหมือนปมด้ายยุ่ง; จิตมนุษย์มันเป็นอย่างนี้ในเวลานี้ แล้วมันสับสน; ที่เป็นอย่างมากก็ถึงขนาดเป็นโรคประสาททางจิต ก็เห็นว่ามันมีมากขึ้นทุกที.

เข้าใจว่าท่านทั้งหลายก็เห็นอยู่ หัวมันไม่ต้องไปไหน ก็ได้พบ คนที่มีจิตยุ่งๆ สับสนเป็นโรคประสาท มากมายเหมือนกัน; แล้วก็มากขึ้นทุกปีๆ จนกลายเป็นว่า เป็นธรรมชาติไป. ไม่มีใครถือว่านี่เป็นความผิด; เห็นเป็นของปกติธรรมดา. มาขอแนะนำฉบับไม่รู้จักสับสาย; จะขอให้ช่วยทำอะไรอย่างหนึ่ง ว่าจิตกำลังไม่สบาย.

ส่วนมากก็บอกอาการ เป็นลักษณะที่เส้นประสาทมันหลอน ให้เกิดความกลัว ให้เห็นนั่นเห็นนี่, ให้รู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้ ในลักษณะที่น่ากลัว จนนอนไม่หลับ; เพราะว่า **เขาได้ทำผิดมาตั้งแต่แรก** : เขาไม่รู้ ไม่ได้รู้ ไม่ได้ตั้งใจ ว่ามนุษย์นั้นมันเกิดมาเพื่อศีลธรรม หรือเพื่อความสงบสุข. **เขาเกิดมาเพื่อความอยากร** : เพื่ออยาก แล้วอยากอีก อยากแล้วอยากอีก ในสิ่งนั้นในสิ่งนี้, อึดอยู่ด้วยความอยาก; **หลายปีเขามันก็เกิดอึด** มันมีจิตยุ่งเหยิง กลายเป็นว่า มนุษย์คนนั้นเกิดมาเพื่อความยุ่งเหยิงเพื่อโกลาหล วุ่นวาย; มนุษย์ในปัจจุบันมันเป็นเสียอย่างนี้.

ที่มองกันอีกทีหนึ่ง คือว่ามองกันอย่างทั่วๆ ไป ก็จะพบแต่เพียงว่า **มนุษย์นี้เกิดมาเพื่อความก้าวหน้าทางวัตถุ** แล้วก็มีจิตทวาม; ที่ว่าเกิดมาเพื่อความก้าวหน้าสูงสุดทางวัตถุแล้วก็มีจิตทวามหรือสกตา ก็เพราะมนุษย์ปัจจุบันนี้ ขวนขวายให้เกิดความ

ก้าวหน้าแต่ทางวัตถุ : พวกประติษฐ์ก็ประติษฐ์ไป, พวกซื้อหามาใช้ก็ใช้ไป, พวกหลงใหลในสิ่งเหล่านี้ก็หลงใหลไป, อุทิศให้เป็นทาสของวัตถุด้วยกันทุกคนแหละ.

พวกที่ประติษฐ์วัตถุแปลก ๆ ออกมา ก็เป็นทาสของวัตถุ, พวกที่ซื้อหามาใช้ ก็เป็นทาสของวัตถุ, พวกหลงใหลในสิ่งเหล่านี้ก็เป็นทาสของวัตถุ; นี่เรียกว่ามันเพื่อความก้าวหน้าสูงสุดทางวัตถุ, ร่วมมือร่วมแรงกันด้วยความหลง; ถ้าใครไม่หลงก็แล้วไป ไม่นับรวมอยู่ในพวกนี้.

ที่นี้โดยข้อเท็จจริงแล้ว จะหลงหรือไม่หลงก็ขอให้ดูเอาเอง; เพราะว่าเราไม่ได้มาตั้งกองชักฟอกมุกคูล เรามาตั้งกองพูดกันถึงหลักของพระธรรม : หลักของพระธรรมทั่วไป ไปต่างหาก. เดียวนี้มาพูดถึงว่า มนุษย์นี้มุ่งแต่จะให้เกิดความสูงสุดในทางวัตถุ แล้วก็มีความเสื่อมทรามในทางจิตใจ คือ **เป็นโรจิตทราม เพราะเห็นแก่ตัว** เมื่อหลงใหลในความเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนัง แล้วก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว; ก็มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น อย่างหลัทธิหลับทา แล้วก็ไม่ถือกันว่าเป็นความผิด ไม่มีใครติเตียนใครในข้อนี้. ฉะนั้นโลกนี้ ในปัจจุบันนี้ เวลานี้ วันนั้นก็ได้อันมีความก้าวหน้าทางวัตถุ และก็เสื่อมทรามทางจิตใจ จนพูดได้ว่า เป็นมนุษย์กันเพื่อความก้าวหน้าทางวัตถุ แล้วก็เพื่อเสื่อมทรามทางจิตใจ.

สรุปความก็ได้เป็น ๒ พวก เป็น ๒ ประเภท คือว่าโดยความจริงโดยแท้จริง โดยความมุ่งหมายของธรรมชาติอันบริสุทธิ์ หรือพระศาสนาก็ตาม มนุษย์ควรจะมีความเพื่อศีลธรรม; แต่ว่าโดยข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่จริงนี้ มนุษย์มีมาเพื่อเนื้อหนังของตัวเอง เพื่อความเอร็ดอร่อยทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนังของตัวเอง ไม่ใช่เพื่อศีลธรรม. ฟังดูแล้วมันเป็นคำดำ แต่ที่จริงมันยิ่งกว่าคำดำ แต่มันก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็ต้องพูดเพื่อให้รู้จักกันเสียที่ว่า มนุษย์นี้เพื่ออะไร.

ศีลธรรมมีเพื่อมนุษย์เกิดสติปัญญาที่ไม่ตกเป็นทาสกิเลส

จะดูกันให้มันชัดกว่านี้ก็ยังดูได้ ก็ลองให้แคบเข้ามาว่า แต่ก่อนโน้นเมื่อยังถือพระถือเจ้า ถือศาสนาอยู่นั้น ก็ถือศีลธรรม. **ศีลธรรมนั้นเพื่อวิวัฒนาการของมนุษย์ไ้สูงขึ้น**; ถ้าไม่ขึ้นไปเพื่อศีลธรรมแล้ว ไม่ควรจะเรียกว่า วิวัฒนาการ เพราะว่าเสกกว่า เพราะส่งไป ก็ไม่เรียกว่า วิวัฒนาการ. ถ้าขอคำว่า "วิวัฒนาการ" คือเจริญอกงามก้าวหน้า หรือดีขึ้น สูงขึ้น มันก็อยู่ด้วยความมีศีลธรรม; เพราะฉะนั้นเขาดูกันเป็นหลักว่า ศีลธรรมมันเพื่อวิวัฒนาการสูงสุดของมนุษย์นั่นเอง.

ถ้าเราดูให้ใกล้ชิดเข้ามาอีก ที่ตัวศีลธรรม เราจะพบว่า **ศีลธรรมมีเพื่อให้เกิดผลตรงตามสติปัญญา** เมื่อยังไม่ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา. **เดี๋ยวนี้สติปัญญา** มันสลายไปหมด เพราะไปตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา.

ตรงนี้จะต้องขอบอกให้ทราบเสียก่อนว่า คำว่า "สติปัญญา" นี้ มันมีอยู่สองความหมาย: **สติปัญญาของคนทั่วไป** นี้ก็เรียกว่า สติปัญญา; เช่น ความเฉลียวฉลาดนี้ไปเป็นใจก็ได้ ไปเป็นอาชญากรอย่างตีก็ได้ อย่างนี้ก็เป็นคนมีสติปัญญา, หรือไปเป็นนักปราชญ์ก็ได้ ไปเป็นสุภาพบุรุษก็ได้ โดยสติปัญญานั้น. นี่เป็นสติปัญญาตามธรรมชาติของมนุษย์. แต่คำว่า **สติปัญญา** ตามความหมาย **ในพระพุทธศาสนา** แล้ว มันขึ้นไปในทางชั่ว ทางผิด ไม่ได้, มันขึ้นไปแต่ในทางดีโดยส่วนเดียว. ฉะนั้นเราจึงพูดกันทั่วว่า **สติปัญญา** ที่ตกไป เป็นทาส ของกิเลสตัณหา เป็นทาสของเนื้อหนังก็มี, แล้ว **สติปัญญา** ที่ไม่ตกไปเป็นทาส ของวัตถุ หรือเนื้อหนังก็มี.

ที่นี้ศีลธรรมนั้น เขามีไว้เพื่อให้เกิดผลตามสติปัญญา ที่ไม่ตกเป็นทาสของเนื้อหนัง; ฉะนั้น ทุกคนควรจะสอบสวนตัวเองดูว่า สติปัญญาของเราเป็นอย่างไร? เราเกิดมาก็หลายสิบปีแล้ว เราก็นิสติปัญญาเพิ่มขึ้น ๆ เรียกได้ว่าเป็นกามมีสติปัญญา; แต่แล้วสติปัญญาของเรา มันตกเป็นทาสของเนื้อหนังหรือเปล่า? ถ้าสอบสวนได้ว่า มันไม่ตกเป็นทาสของเนื้อหนัง ก็ควรจะไหวตัวเองได้; แต่ถ้ามันตกเป็นทาสของเนื้อหนัง อย่างยิ่งแล้ว จะไปทำอะไรกับตัวเอง ก็ไปคิดเอาเองก็แล้วกัน.

ในเรื่องของมนุษย์ ควรจะมีแต่แรงผลักดันให้ตัวเองได้; ส่วนที่ตรงกันข้ามนั้น ไปว่าตัวเอง ไปคิดเอาเอง ไปพิจารณาเอาเอง. สติปัญญาที่เป็นทาสของเนื้อหนังไปหมด ไม่มีความหมายว่า เป็นสติปัญญาตามแบบของพระศาสนา; มีความหมายแต่ตามแบบของชาวบ้านในภาษาโลก; ภาษาคนธรรมดา มีสติปัญญาไปเป็นมหาโจรชั้นเอกๆเท่านั้นก็ได้.

ปัจจุบันนี้โรคขาดศีลธรรมกำลังระบาด

ถ้าว่า ตู้ออไปอีกจะพบว่า ศีลธรรมที่แท้จริงนั้น ไม่ตกเป็นทาสเนื้อหนัง มันกลายเป็นรากฐานอันมั่นคงอันแท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ไปในที่สุก. รากฐานก็มีอยู่เป็น ๒ ระดับ ก็ว่า แท้จริง น้อยอย่างหนึ่ง แล้วก็มีมันคง อีกอย่างหนึ่ง. รากฐานที่แท้จริงแท้ยังไม่มั่นคงก็มี; ต้องมีทั้งแท้จริงและมันคง. ถ้ามีศีลธรรมกันจริง ก็มีรากฐานอันมั่นคงของศาสนา; แต่ก่อนเขามีหลักกันอย่างนี้แหละ; แต่ว่าไม่มีศีลธรรมในความหมายอย่างนี้, มีแต่ศีลธรรม ชนิดที่มนุษย์มีปัญญาเป็นทาสของเนื้อหนังปัญญาของเขาตามชอบใจ.

เวลานี้ **คนบัญญัติความถูกต้องของสิ่งตน** ของอะไร ๆ **เอาตามใจชอบ**; และเมื่อทุกคนเอาด้วย ยกมือพร้อมกันไปหมด มันก็เป็นสิ่งที่เขามี เขาใช้ เขาปฏิบัติกันอยู่ในโลกเป็นแน่นอน. แม้ว่ามันจะผิดเป็นตรงกันข้ามถึงกับไม่เป็นศีลธรรมแล้ว เขาก็ยังเรียกว่าศีลธรรมอยู่นั่นเอง; จะให้จึง **เกิดศีลธรรมสมัยใหม่** ซึ่งคนสมัยเก่ายอมรับไม่ได้ กลืนไม่ลง.

ขอให้ไปสังเกตดูให้ดีๆ ทั่วๆ ว่า ศีลธรรมสมัยใหม่บางแบบ บางชนิดในโลกนี้ ในเวลานี้ คนสมัยเก่ารับไม่ได้กลืนไม่ลง; แล้วก็ศีลธรรมที่เป็นชนิดนี้ กำลังระบาคอยู่ในโลก : **ควรจะใช้คำว่า สศีลธรรม** ดีกว่า, ไม่ใช่ศีลธรรม; แต่ **คนยอมรับว่าเป็นศีลธรรม** จะทำอย่างไร. คนส่วนมากเขายอมรับ มากขึ้นทุกทีๆ ในโลก แล้ว **เกิดเป็นโรคระบาคขึ้นในโลก** ยิ่งกว่าโรคระบาคใด ๆ. นี่จะพูดกันในฐานะเป็นโรคระบาคดีกว่า มันเข้าใจง่าย.

เมื่อพูดถึง **โรคระบาค** ก็ **เป็นเรื่องที่น่ากลัว** พออยู่แล้ว. เคียวนั้นเราก็มีองค์การ มีสถาบัน อะไรต่าง ๆ ที่จะกันคว่ำ บ้องกัน รักษา แก้ไข โรคระบาคทั่วโลก; อย่างเช่นโรคระบาคกำลังมีอยู่ที่อินเดีย ที่นี้ก็เตรียมการบ้องกันแล้ว อย่างนี้เป็นต้น. คนมีอยู่คนละฟากโลก ก็รู้ถึงกันแล้ว ก็เตรียมการบ้องกันแล้ว, แล้วก็กลัวกันอย่างหาชาววังมาฉีควัวกันเร็ว ๆ นี้เพื่อบ้องกัน.

เขากลัวโรคระบาค; แต่แล้วก็ดูเถอะ มันก็เป็นเรื่องโรคระบาคตามสามัญ คือโรคทางกาย : เช่น โรคมะเร็ง กลั้วกันนัก; แต่ **โรคที่ร้ายกว่านั้นเขาไม่กลัว** มันกำลังระบาคยิ่งกว่า โรคระบาคที่น่ากลัว คือ **โรคจิตพิหรามของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน** เป็นโรคจิตพิหราม ซึ่งระบาคยิ่งกว่าระบาค จนไม่รู้จะใช้คำว่าอะไรดี. โรคมะเร็งก็ไม่ได้

จิตต๋อ หรือระบาค; มันจะมีแต่โรคคอหิวกั้, โรคพวกที่มีเชื้อนำไปติดต่อกันได้ มันก็ระบาค. แต่แล้วก็ไม่ใช่เป็นกันก็มากนักน้อย ต้องมีพาหะนำไปได้เสนยณ.

ส่วนโรคระบาคจิตต๋อหามนี้ ถ้าจะระบาคปรีลันอยู่ทุก ๆ อนุในโลกนี้
ก็ว่าได้; โดยเฉพาะโลกย์ปัจจุบันนี้ มันไปได้ด้วยพาหะชนิดที่มนุษย์สร้างขึ้นมา
อย่างวิเศษ : เช่น เครื่องมือสื่อสาร วิทยุ ที่เดียวทั่วทั้งโลก รอบโลก ๆ ๆ อยู่อย่างนั้น
แหละ; แล้วเชื้อโรคระบาคจิตต๋อหาม มันก็ไปกับพาหะอันนั้น มันก็เลยระบาคไป
ทั่วโลกได้ในพริบตาเดียวแล้ว ๆ เลา ๆ ขั้ว ๆ ซาก ๆ ทั่วไปหมด.

โรคไร้ศีลธรรม : โรคระบาคแห่งความมีจิตต๋อหาม : สูงในทางวัตถุ, แล้ว
ก็หามในทางฝ่ายจิต, แล้วก็ไร้ศีลธรรม, ถ้าจะระบาค จนไม่รู้จะระบาคอย่างไร;
แล้วคนก็ไม่กลัว. เมื่อไร้ศีลธรรม คนก็เป็นโรคจิตต๋อหาม แล้วนิยมกันมากขึ้น มัน
ก็เป็นกันทั้งโลก; และนี่ก็จะนำโรคระบาคให้แพร่หลายไป มันก็มากมา
เหลือเกิน มันก็ง่ายเหลือเกิน มันก็เร็วเหลือเกิน. การโฆษณาทางสิ่งพิมพ์ หนังสือ
หนังหาอย่างนี้ก็มากมาย ส่วนแต่เป็นเรื่องที่ทำให้หลงใหลในวัตถุ, หรือ เป็นวัตถุนิยม
ทางกามารมณ์ การกินก็อยู่ค้ำตามแบบของเนื้อหนัง.

ถ้าพูดอย่างโรคระบาค ก็เรียกว่า โรคจิตต๋อหาม ถ้าจะระบาค ปรีไปหมด
ทุก ๆ อนุในโลกนี้ อันก็อยู่แต่ว่า สดบางคน หรือบางพวก มีภูมิค้ำทานในเนื้อ
ในตัวของเขาสูง คือมีรากฐานแห่งจิต แห่งศีลธรรม อยู่ในเนื้อในตัวของเขาสูง พอ
จะต้านทานได้; แม้ว่าโรคระบาคจิตต๋อหามมันจะแผ่มาทั่วโลก มันก็มีเชื้อต้านทาน
อยู่ภายใน สำหรับคนบางคน; จะนั้นบางคนจึงไม่เป็น แต่ว่าส่วนมากพ่ายแพ้ทั้งนั้น.

ที่น่าสงสารที่สุดก็คือ พวกถูกเก็บ ๆ หรือแม้กระทั่งคนวัยหนุ่ม วัยสาว
ปัจจุบันนี้ **กำลังรับเชื้อโรคจิตที่มาจากกาฬโรคศีลธรรม** เข้าไว้เป็นเชื้อสำหรับ
เจริญอกงามต่อไปด้วยกันทุกคน. นี่เรียกว่าโรคระบาดในโลก โดยเฉพาะเวลานี้
ที่จะมองกันโน่นเงื่อน ก็ล้วนแต่ร้ายกาจหรือสูงสุด **เป็นอันควายที่สุด ทำลาอ**
กระทั่งจิตใจไม่มีความเป็นมนุษย์เหลือ. ถ้าเราเป็นโรคมะเร็ง หรือเป็นวัณโรค
หรือเป็นเอชไอวีตาย มันก็ทำลายกันแต่ทางร่างกาย; มันไม่ได้ทำลายทางด้านจิตใจ.
แต่**โรคจิตที่รุกรานนั้น ทำลายจิตใจโดยตรง;** แล้วก็ทำลายออกมาถึงทางกาย ทาง
เนื้อหนังตัว.

ยาแก้โรคจิตที่รุกรานระบาดก็มีแต่ศีลธรรมเท่านั้น

ขอให้มองไปยังบุคคลที่หลงใหลอยู่ด้วยความสุขสมัยใหม่ ทางเนื้อหนังนั้นมาก
แล้ว ก็จะเกิดโรคที่ใหม่ ที่แปลก ทางร่างกายออกมา ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน จนเป็น
ปัญหายุ่งยากลำบาก ที่ต้องแก้ไขโรคทางกาย ซึ่งเป็นผลพลอยได้ มาจากโรคทางจิตของ
มนุษยสมัยนี้.

ยาที่จะนัก หรือจะกันโรคระบาดเหล่านี้ มันก็มีแค่สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม
เท่านั้น. แต่แล้วคนก็ไม่รู้จัก; คือไม่รู้จักยา ไม่รู้จักกิน ไม่รู้จักใช้ยานั้น. เขา
ไม่มีศีลธรรม เขาก็ไม่พยายามกันโรค หรือแก้โรค; เขาก็มีความเสื่อมในทางจิตใจ
ชนิดที่เป็นโรคหรือที่เป็นเพียงที่เรียกว่า อนามัย : อนามัยทางกายก็เสื่อม, อนามัยทางจิต
ก็เสื่อม. ความไม่มีศีลธรรมทำให้ออนามัยทางจิตเสื่อม แล้วก็ทำให้ออนามัยทางกายเสื่อม.
มีอนามัยทางจิตได้ก็เพราะมีศีลธรรม, มีอนามัยทางจิต แล้วก็ป็นรากฐานของอนามัย
ทางกายอย่างมั่นคง.

คนที่สอนนายทางจิตก็มีจิตปกติ เติมนามความหมายของคำว่า ศีลธรรม : คนประเภทนี้ เขาไม่สร้างปัญหาใด ๆ ขึ้นมาในโลกแก่ตัวเอง หรือว่าแก่สังคม, ไม่เป็นขบวนการที่ประกอบขบวนการใด ๆ ขึ้นในโลก. คนที่มีจิตชนิดนี้เท่านั้นแหละ ที่จะเป็นเบื้องปฏิการอันเข้มแข็งมั่นคง ของสิ่งที่เรียกว่ามนุษยธรรม. มนุสธรรมมี มนุษยธรรม หรือ มนุษย์ธรรม ก็ตามเถอะ มันอยู่ให้เพราะคนจำพวกนี้ ; ข้าพเจ้าพวกนี้แล้ว มันก็พังทะลาย. เคียวนี่ มนุษยธรรมกำลังพังทะลาย เพราะว่าในโลกมันขาด คนประเภทที่สอนนายทางจิต มันมีแค่คนประเภทโรคจิตธรรมดาเท่านั้น.

โรคจิตธรรมดาระบาดก็เพราะเพาะเชื้อโรคนี้ขึ้น

ขอให้ดูให้ตัวว่า ศีลธรรมมันมีแค่อะไร ? มนุษย์นี้เพื่อศีลธรรมใช้หรือไม่ ? หรือว่าศีลธรรมนี้ มันเพื่อมนุษย์ใช้หรือไม่ ? ถ้ามนุษย์ไม่เพื่อศีลธรรม มันก็ไม่มีศีลธรรม มันก็เป็นโรคจิตธรรมดาระบาดกันทั่วโลก. ฉะนั้น การเพาะเชื้อให้แพร่หลายยิ่งขึ้นไปอีก ก็คือการศึกษาศึกษาที่ผิด, การศึกษาที่ละเมอเพื่อฝัน. เคียวนี่เรามีแต่การศึกษาที่ละเมอเพื่อฝัน คือไม่ให้พูดถึงศีลธรรม ; มีแต่การศึกษาที่ทำให้คนฉลาด เพื่อลวงละเมอศีลธรรม, อย่างเต็มไปด้วยเหตุผลอันถนัด.

ฟังดูแล้วก็ไม่แน่นะเชื่อ, และบางคนก็จะคิดว่า อารตมันแกลังคำคนเล่น แกลังว่าคนเล่น ; มันก็ช่วยไม่ได้ มันก็ต้องว่า มันก็ต้องพูดออกไปตรง ๆ ว่า การศึกษาปัจจุบันนี้ทั่วโลก มันมีแค่ทำให้คนฉลาด เพื่อจะลวงละเมอศีลธรรม ทั้งโดยรู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัว. เพราะเหตุใด ? เพราะเขาให้ฉลาดไปในเรื่องทางวัตถุ

ที่จะประชันสู้วัดคุณมา ให้ช่วยวน ให้สวงาม ให้เอร็ดอร่อย ให้บำรุงบำเรอเหลือ
ประมาณ; แล้วก็นั่นก็หลงใหลในวัตถุที่ช่วยวนเหล่านั้น.

การเป็นอยู่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยเรื่องของคุณสุขสนุกสนาน ทางเนื้อ
ทางหนังนั่นเอง ที่เป็นผลของการศึกษาในโลก; มันมีแต่เรื่องอย่างนี้ : ให้รู้ ให้ฉลาด
ให้สามารถ แต่ในทางอย่างนี้; **ไม่ได้ต่อกันในเรื่องศีลธรรม เรื่องพระเจ้า เรื่อง**
ศาสนา เหมือนเมื่อ ๑๐๐ ปีก่อน หรือ ๒๐๐ ปีก่อน. **เพราะโรคจิตทรมานมัน**
กำลังระบาด อย่างที่เข้ามาแล้ว; มันระบาดเหลือที่จะระบาด เต็มไปทั้งโลก; คน
ก็เป็นโรคจิตทรมาน จึงไม่มีการสอนเรื่องศีลธรรม หรือเรื่องศาสนา.

ในสถาบันการศึกษาทั้งหลาย ตอนให้ฉลาดเร็ว ๆ; เทียบนี้เด็ก ๆ อายุ
๔ - ๕ ปี ก็เขียนให้อ่านออกได้เก่งกล้าสามารถ ฉลาดที่สุด; **แต่ฉลาดในทางที่จะ**
เป็นหาสของวัตถุ อันสวงามสนุกสนานเอร็ดอร่อย, **ให้รู้จักคำว่า ศีลธรรม.**

การศึกษานั้น มันเป็นเรื่องที่มีอำนาจสูงสุด ในการสร้างจิตใจคน. ขอให้
ทุกคนช่วยกันช่วย, ช่วยระงับช่วย, ช่วยมองให้เห็นจริงด้วยว่า **การศึกษานี้เป็นสิ่งที่มี**
อำนาจมากที่สุด ในการสร้างจิตใจของมนุษยชนมา. นี่มีปัญหายุ่งยากว่า จะสร้าง
จิตใจชนิดไหนขึ้นมา ก็แล้วแต่การศึกษานั้นจะจัดการศึกษาไปในรูปใด.

เทียบการศึกษาไว้ด้วยกันแต่ทางวัตถุ มันก็ก้าวหน้าแต่ทางวัตถุ. พวกกัน
จริง ๆ ก็มาให้ฉลาดแต่ในการประกอบอาชีพ ให้ได้อาชีพที่สำร่ายสำอว ให้ได้เงิน
มาก ๆ ให้ได้มั่งคั่งสนุกสนานอยู่แต่ในทางวัตถุ จนเพื่อ จนเกร่อ ไปหมด. คำว่า "ศีลธรรม"
นี้ หายไปจากหลักสูตรของการศึกษา.

คำว่า “**ศาสนา**” เก็บไว้เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลไปแสวงหาเอาเอง, **ไม่อยู่ในภาคบังคับของการศึกษา** หรือไม่มาอยู่ในเรื่องที่เป็นของสังคมรวม ๆ กัน มาบังคับให้รู้ให้เรียน หรือมาเกลี้ยกล่อมชักจูงให้รู้ให้เรียนรวม ๆ กันนั้นไม่มี; ยกไว้เป็นเรื่องไปรเวท ส่วนตัวของคนแต่ละคน ใครอยากรู้ก็ไปหาเอาเอง; อย่างนี้ศีลธรรมหรือศาสนาที่ยั่งยืนอยู่ไปอีก เพราะไม่มาอยู่ในการศึกษาภาคบังคับ มันไม่มาอยู่ในเรื่องของสังคม ที่จะต้องยอมรู้และรับรู้กันมาก ๆ เหมือนแต่กาลก่อน และมันไม่อยู่ในขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ประจำบ้านเรือนเหมือนแต่กาลก่อน.

การศึกษา **ยังเหลืออยู่แต่ทำให้คนฉลาดเหลือประมาณ แล้วก็เพื่อไปเป็นทาสของเนื้อหา** ก็คือเลศตันทา หรือวัตถุนั่นเอง; ในโลกนี้ มันจึงยังเป็นโรครบาค แล้วก็ขยายความเป็นโรครบาคให้มากขึ้นด้วยการศึกษา. ฉะนั้น ถ้าจะสร้างโรงเรียนให้เพิ่มขึ้น มันก็ทำให้คนเป็นอย่างนั้นมากขึ้น : สร้างวิทยาลัย สร้างมหาวิทยาลัย ให้มากขึ้น มันก็ทำให้โรครบาคชนิดนั้นมากขึ้น ก็ช่วยเพาะเชื้อให้โรครบาคนั้นมันกว้างขวางใหญ่หลวงออกไปเท่านั้น. ถ้าเราไม่มีโรงเรียน ไม่มีมหาวิทยาลัยชนิดนี้เสียอีก มันจะหมุนไปหาความสงบ ก็ไม่ฉลาดไปในกรที่จะเป็นทาสของวัตถุ.

สถาบันที่น่าพุดถึง น่าคิดนึกอีกอันก็คือ **ศูนย์เยาวชน**. **เดี๋ยวนี้เรามีศูนย์เยาวชน** เพื่อประโยชน์ ที่ว่าอบรมเยาวชนอย่างนี้ อย่างนั้น อย่างโน้น ที่นั่น ที่นี้ ที่โน้น มากมายขึ้นหลายแห่ง; แต่แล้วไปดูเถอะ **ก็มีแต่เรื่องกังเดรัจฉาน หลงใหลในเนื้อหา ในวัตถุ ในเรื่องความเพลิดเพลินทั้งนั้น** เาเยาวชนมาเป็นทาสของเนื้อหา; ไม่มีเรื่องที่สำคัญ ชักตึงที่เรียกว่าความมัวเมา เพลิดเพลิน หลงใหล.

ถ้าจับศูนย์เยาวชนกันในปีนี้ ก็จะต้องเหมือนกับท่าสายอุษาน, ท่าสายจิตใจของเยาวชน. ให้เสื่อม ให้ทรน ให้เสียไป; ปล่อยไว้ความธรรมชาติ บางทีจะ

ปลอดภัยกว่า, ให้ธรรมชาติมันสอนเองเหมือนสมัยโบราณ. นี่ไปย้วยแต่ในทางที่จะให้เป็นทาสของวัตถุ.

คนที่การศึกษา ก็เป็นการศึกษาที่ถูกต้องที่สุดของความเห็นแก่ ตัวกู - ของกู ก็อาจจะชนะทำได้ยาว ไม่ถ้านึงดังศีลธรรม, **ก็พามันเขาคักเพื่อให้เห็นศีลธรรม ;** แต่เดี๋ยวนี้ **คนประพฤติปฏิบัติพานี้เพื่อทำลายศีลธรรม,** เพื่อความไม่มีแห่งศีลธรรม. ในวงการศึกษานั้นแหละ ทำลายศีลธรรมอย่างยิ่ง ผิดความประสงค์มุ่งหมายเดิมเขา. เขาคักพานี้ เพื่อให้คนมีจิตใจเป็นสภาพบุรุษ ออกสั่นได้ บังคับตัวได้ บังคับกิเลสได้ ; ยิ่งเล่นกีฬาสมน้ำเท่าไร มันยิ่งไม่มีศีลธรรมมากขึ้นเท่านั้น ไม่เล่นเสียดีกว่า.

ทางบิตเล็กตื้น ๆ เช่น **ตีป** หรืออะไรก็เหมือนกัน **มันน้อมไปในทางให้คนเป็นผู้หลงใหล ในเนื้อหนัง :** ก็มีอุปกรณ์ในการสื่อสารนานาชาติ ที่ทำให้สิ่งเหล่านี้ มันระบาดทั่วถึงกันโดยเร็ว. คีตกุเถอะมันน่าใจหาย : โรคนี้ก็ร้ายแสนจะร้าย คือโรคจิตทรมานเพราะขาดศีลธรรมนั้น ; แล้วก็มีหนังสือให้มันเจริญมากขึ้นไปอีก คือการศึกษาที่ชักกันขึ้นผิด ๆ อยู่ในโลกเวลานี้ ซึ่งก็มีสารสื่อสารที่ดี ใช้สายฟ้า ใช้วิทยุเร็วเป็นสายฟ้าแลบ ให้มันระบาดไปทั่วโลก มันก็นำสงสารมนุษย์ ที่ถูกครอบงำโดยสิ่งเหล่านี้ แล้วก็ไม่รู้จักคำว่า ศีลธรรม.

สำหรับอาตมาเองยิ่งพูดไป ก็ยิ่งถูกหาว่าบ้า เพราะว่ายิ่งชอบการจัดอย่างแบบโบราณคลาสสิกไปมุ่งมำม ๆ เหมือนกับเก่า ; แต่ว่ามันทนอยู่ในศีลธรรม. ก็คิตกุเถิด การศึกษาสมัยโบราณ อยู่ตามวัดตามวา, ครูบาอาจารย์ก็ยังอยู่ตามวัดตามวา **ให้รู้อะไร** หรือ **ไม่รู้จักหนึ่งในสิบ** หนึ่งในร้อยอย่างของเด็กสมัยนี้ ; **แต่ว่ามีต้นคิดบอกว่า** มีต้นคิดภาพว่า ไม่มีเรื่องหลงใหลร้ายกาจ ทำอันครายอาชวาทมุ่งร้ายกัน เหมือนกับสมัยปัจจุบันนี้.

นี่ก็เป็นสิ่งที่จะต้องกตัญญูด้วยเหมือนกัน ว่าสมัยเมื่อ**ไม่เจริญด้วยการศึกษา**
กับมีสันติภาพหรือสันติสุข ยิ่งกว่าสมัยที่เจริญด้วยการศึกษาอย่างสมัยปัจจุบันนี้.
เตี้ยวโน้นมีความโกลาหลวุ่นวายกันไปหมด ตัวเด็กผู้ศึกษานั้นก็แทบจะไม่นับเป็นมนุษย์แล้ว;
ความเดือดร้อนนั้นก็ยังมาถึงบิดามารดา ถึงญาติทั้งหลาย ถึงเพื่อนบ้านใกล้เคียงอะไร
มันพัวพันกันไปหมด; เพราะมันต้องการเงินความจำเป็น แต่ขาดทางศีลธรรมของ
มนุษย์เรา.

สรุปความว่า **ปัญหาหนักของเรา ทางศีลธรรมมันมีอยู่** คือ **โรค**
ระบาด : เป็นโรคระบาดของโรคจิตทรมาน, โรคขาดศีลธรรม, และ**โรคเกลียดศีลธรรม**
ในที่สุด; ไม่กล้าแสดงออกมาตรง ๆ ก็เก็บอยู่ข้างใน คือเกลียดศีลธรรมเป็นที่สุด,
อยากจะไปเล่นหัวสนุกสนาน เอรีตอร้อย ความพอใจของกิเลส กันไปเสียทั้งนั้น.
เราก็ไม่มีหวังที่จะได้ผดอันแท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม; เพราะมันขาดศีลธรรม,
เพราะมันเป็นโรคระบาดของการขาดศีลธรรม มีความนิยมอย่างตื่นตูมกันไป ตามกระแส
อันนั้น ที่เรียกว่าเป็นโลกนิยมสมัยนี้ คือนิยมกันในโลกสมัยนี้.

โลกสมัยนี้นิยมความเจริญก้าวหน้า และความสุขทางเนื้อทางหนัง; ความ
นิยมชนิดนี้ กำลังจะไปทั่วทุกหัวระแหง ไม่ว่าที่ไหน, แล้วก็กำลังตื่นตูมตาม ๆ กันไป
โดยรวดเร็ว. **มนุษย์เปลี่ยนความนิยมจากธรรมนิยม มาเป็นโลกนิยม**, เปลี่ยน
ค่านิยมทางจิต มาเป็นค่านิยมทางวัตถุ; โดยไปคิดว่า ถ้ามันเป็นสุขสนุกสนาน ทาง
เนื้อทางร่างกายแล้วจิตมันก็ดีเอง. นี่เรากำลังมีปัญหारेื่องโรคระบาด ที่น่ากลัวกว่า
โรคระบาดใด ๆ หมดในเวลาอันนี้.

โรคอหิวาต์หรือโรคอะไรก็ตาม ที่ระบาดนั้นยังไม่เท่าไรเท่าโรคจิตทรมาน,
การทำอันตรายของโรคนี้แรงหรืออะไรก็ตาม มันไม่อันตรายเท่ากับโรคจิตทรมานของมนุษย์

นั่นเอง ; **ควรจะต้องมีการแก้ไข** กันบ้างแล้ว. เมื่อพูดถึงการแก้ไข ก็ขอย้ำเพื่อหัวใจ : เพราะว่าบางคน พอได้ฟังอย่างนี้แล้วก็จะคิดว่า หมกหมัว, หมกหมัวแล้วไม่มีทางแก้ไขแล้ว. ขยาคืออย่างนั้นจะดีกว่า เพราะว่ามันยังมีทางแก้ไข ; เพราะว่า **แม้จะไม่ให้ทางแก้ไขแก่คนอื่น ก็ให้ทางที่จะแก้ไขแก่ตัวเราเอง** ; อย่างน้อยเราคนหนึ่งละ เรามีทางแก้ไขที่จะแก้ไขเอาตัวรอดได้.

การแก้ไขทางจิตใจ ก็คือการปฏิบัติในทางจิตใจ บางทีเขาเรียกกันเลยเถิดไปว่า เป็นการล้างสมองก็ได้เหมือนกัน ; ถ้าการล้างสมองนั้น เป็นการล้างเพื่อให้มันสมองสะอาดจริงก็สมควร. แต่ที่มันเป็นการล้างสมอง ชนิดที่เอาของสกปรกอย่างอื่นใส่ลงไป : เพื่อให้สิ่งของเดิม ที่มีอยู่เท่านั้น, และบางทีของเดิมก็มีอยู่แล้วด้วย. เรารู้ว่าเขยวนี้เต็ก ๆ ที่มีศีลธรรมคืออยู่ มันถูกล้างส่วนดี ๆ ออกไปเสียใส่ของสกปรกห่อกลวงใหม่ ๆ อะไรเข้าไปแทน ; นั่นเขาเรียกว่าล้างสมองเหมือนกัน.

ที่นี้เรามาดูในทางที่มันกลับตรงกันข้ามดีกว่า คือ **ล้างสกปรกออกไป เอาสะอาด เอาอะไร ใส่ไว้แทน** มันเป็นการปฏิบัติในทางจิตใจ. เขยวนี้ก็มีพูดถึงกันมาก เรื่องการปฏิบัติทางศีลธรรม หรือทางวัฒนธรรมนี้ กำลังพูดกันหนาหูในโลกนี้ ; เขาก็พูด ไม่ใช่ไม่พูดหรอก ปฏิบัติทางวัฒนธรรมทางศีลธรรม. แต่แล้วปฏิบัติอย่างไร ? ปฏิบัติให้จิตมันหรรษาขึ้นหรืออย่างไร ? ไปสังเกตดูให้ดี ๆ ด้วย. ถ้าว่า **ปฏิบัติทางศีลธรรม ทางวัฒนธรรม นั้นดีแน่ ถ้าเป็นไปเพื่อให้ถูกต้องถึงขั้น.**

การปฏิบัตินี้ เราต้องยอมรับว่า มันต้องมีเน้ มันทนอยู่ไม่ได้ เพราะมันมีการเปลี่ยนแปลง ตามเวลา ตามสมัย ตามดิน ตามประเทศ นี่เพื่อให้สิ่งต่างๆ มันถูกต้องตามสมัย ก็ต้องมีการปฏิบัติ ; ถ้ามันถูกต้อง มันก็ไม่มีปัญหา. **ถ้ามันมีปัญหาเพิ่มขึ้น**

กล่าวได้ว่า **การปฏิวัติในสังคม** ก็ต้องจัดการปฏิวัติกันเสียใหม่ ให้มันถูกต้อง. การปฏิวัติทางศีลธรรมนี้ จักต้องมีเป็นแน่นอน; เหมือนกับว่าเราจะฉีก ดี.ดี.พี. กิจจัตมาเลเรียน^๕ มันก็มีผลตามนั้น แต่มันเพียงก้าวจัตมาเลเรียน

การกำจัดโรคขาดศีลธรรม ต้องทำทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น

ที่นี่เราจะ **กำจัดความเสื่อมทางศีลธรรม** โรคจิตพวมทางศีลธรรม **มันก็ต้องมีการกระทำให้ได้ตามนั้น** เรียกว่าเป็นการปฏิวัติทางศีลธรรม กำจัดโรคระบาด คือโรคเสื่อมศีลธรรมนั้น ให้มันหมดไป. ในระยะต้นก็ต้องทำ, ในระยะยาวก็ต้องทำ; ทำเพื่อตัวเองก็ต้องทำ, ทำเพื่อกันก็ต้องทำ; และโดยเฉพาะผู้ที่เปี่ยมบิคมารตว ครูปาจารย์ นี่ยิ่งต้องทำ. เพราะว่าลูกเด็ก ๆ เขาไม่รู้เรื่อง ยังไม่รู้อะไรเลย.

ผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่ ก็ต้องช่วย ในขั้นนี้ ให้เกิดมีการปฏิวัติทางศีลธรรม ทางวัฒนธรรม ขึ้นในบ้านเรือน คือ **ในครอบครัวของตัวเองก่อน**; เอาแค่เพียงว่า ในครอบครัวของเรา ต้องมีความถูกต้องทางศีลธรรมก่อน เมื่อเพื่อนบ้านมองเห็นเข้า ก็คงจะเอาอย่างต่อ ๆ กันไป. นี่ไม่เท่าไรมันก็จะขยายตัวไป จนเป็นปึกแผ่นได้; ทำให้หมู่บ้านนั้น ตำบลนั้น เป็นหมู่บ้านที่มีศีลธรรมขึ้นมา แล้วมันอาจจะขยายตัวไปจนทั่วเมือง ทั่วจังหวัด ทั่วประเทศ หรือทั่วโลก ได้อีกวาระหนึ่ง. เพราะไม่มีอะไรเที่ยง นี่คือ **ประโยชน์ของการไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน** ก็มันเปลี่ยนแปลงได้.

เดี๋ยวโลกเปลี่ยนแปลงมาสู่ความเป็นโรคทางศีลธรรม เราก็ **แก้ไขกันใหม่** ให้มันเปลี่ยนแปลงไปในทางที่หมดโรคของศีลธรรม **ให้กลับมีศีลธรรมกันขึ้นมาอีก.**

ข้อนี้เราเห็นว่า เป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุด สำหรับพุทธบริษัทเรา. ใครตั้งใจที่จะเป็นพุทธบริษัท ก็ช่วยพิจารณาข้อนี้ด้วย : ว่าเสียวันมัน มีหน้าที่อันหนึ่ง เกิดขึ้นแล้วอย่างรีบด่วน หรือจำเป็นที่สุด **ศีลหน้าที่แห่งการปฏิบัติทางศีลธรรม และทางวัฒนธรรม** ให้มันทันกันกับสมัย หรือเหตุการณ์ในโลกนี้ ที่เขากำลังปฏิบัติให้โลกนี้มันกว้างไป ให้มันละลายลงไป ให้มันสูญหายไปไหมไป.

เขาจะปฏิบัติกันอย่างนั้นก็ตามใจเขา; แต่เราเมื่อไม่มีอะไรดีกว่าละก็ ขอให้**ทำการปฏิบัติเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม**; มีกำลัง, มีอำนาจ อะไรก็ใช้กันเพื่อสิ่งนี้แหละจะเป็นบุญเป็นกุศลยิ่งกว่าสิ่งใดทั้งหมด. พูดแล้วก็ไม่กลัวถูกตำ; แต่ก็จะพูดว่าทำอย่างนี้แหละกลับได้ผลยิ่งกว่าทำอะไร ที่กำลังทำ ๆ กันอยู่นั้น คือ **ทำให้เกิดการปฏิบัติ ในทางจิตใจของมนุษย์ ให้มนุษย์มีศีลธรรม**, นี่คือนั่นที่ได้บุญได้กุศลยิ่งกว่าสิ่งใดหมด; ในระยะสั้นที่เฉพาะหน้า ก็ต้องทำ, ถึงในระยะยาวในอนาคต ก็ต้องทำ.

อย่าคิดว่า ไม่กี่วันเราก็จะตายแล้ว ช่วงหัวมัน; อยู่ข้างหลังเป็นอย่างไรก็ตามใจ. เราตมก้เคยพูดอย่างนี้ แต่ว่าพูดเล่นๆ; ใครๆ ได้ยินก็อย่าถือว่าพูดจริง : พูดเล่นบ่อยๆ ว่า “ไม่กี่วันเราก็ตาย แล้วทั้งหมดปัญหาของเรา อยู่ข้างหลังจะเป็นอย่างไรก็ช่วงหัวมัน” อย่างนี้ไม่ใช่พูดจริง. ความตั้งใจจริง ๆ นั้น ก็คือ **ให้พุทธบริษัทเรา รับเอาไว้เป็นภาระหน้าที่ ที่จะให้เกิดการแก้ไขปรับปรุง** ให้มันเป็นไปในทางที่ถูกที่ดียิ่งขึ้นไป.

จงใช้ความพยายามทุกวิถีทาง ที่จะให้เกิดการปฏิบัติทางศีลธรรม ให้มีศีลธรรมขึ้นมา. อำนาจหรือสิ่งที่มีอำนาจ ที่ใช้ในการปฏิบัติกันนั้น มันมีอยู่หลายอย่าง :

ใช้เร็วๆ ก็มี เพื่อผลเร็วๆ ก็มี, บางอย่างใช้เพื่อผลเร็วๆ ไม่ได้ทำไม่ได้ มันต้องรอระยะยาวอย่างนี้ก็มี.

ยกตัวอย่างเหมือนว่า เรา**จะใช้กำลังอาวุธ** **แต่กิจการ** ลงไปมันก็จะเร็วเร็ว แต่แล้วมันไม่จริงจัง มันก็ถอยกลับเร็ว มันก็กลับเร็ว; เพราะว่ามัน**ไม่มีเหตุผล** **ไม่มีรากฐานที่ลึ**.

หรืออีกอย่างหนึ่ง **จะใช้กำลังเงิน** กำลังทรัพย์ มาเป็นเครื่องล่อใจให้คนปฏิบัติธรรม มันก็จะเร็วตามธรรมดา หรือไม่เร็ว; แต่แล้วมันก็กลับอีก เพราะมัน**ไม่มีรากฐานที่แน่นอน**.

มันมีอยู่ทางเดียว คือทั้งใช้กำลังของธรรมะนั้นเอง, กำลังของพระธรรมนั่นเอง **ทุกคนจะต้องมีธรรมในฝ่ายตัวเองนั้นแหละก่อน**, ให้กำลังของธรรมะนั้นแหละ**ปฏิบัติโลกจะดีกว่าใช้อาวุธ** หรือ**ใช้กำลังทรัพย์** กำลังเงิน เพื่อปฏิบัติโลก. ที่เราเห็นๆ กันอยู่ ที่เขาใช้อาวุธ ใช้เงิน ปฏิบัติโลกนั้น ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของบุคคล หรือว่าประโยชน์ของกิเลสของบุคคล; มันก็เลวยิ่งขึ้นมากกว่าเดิม มันปฏิบัติกันให้ไปยุ่งมากกว่าเดิม.

ถ้าเราเป็นมนุษยบริษัท เราจะไม่หวังใช้กำลังอาวุธ หรือกำลังเงินล่อหลอกใคร; เราจะใช้ธรรมะดีกว่า, สร้างสรรค์ธรรมะให้เกิดขึ้นในตน ในหมู่คณะของคน ให้กว้างขวางออกไป กว้างออกไป มันก็จะได้ผลดียิ่งขึ้นกว่า. แต่ถ้าในกรณีที่ต้องใช้กำลังอาวุธ ใช้กำลังทรัพย์ เหมือนที่เขาใช้กัน เขาก็ใช้กันไปได้; ถ้าใช้ได้ มันก็มีประโยชน์เหมือนกัน มันอยู่ที่เจตนาของผู้ใช้. เจียวนี้ มันอยู่ที่การขามนุษย์ที่ดีที่จะใช้กำลังเหล่านี้.

ที่จริงจะใช้กำลังอาวุธ ปฏิวัติโลก ในปริบทเดียวกันก็จะทำได้มี
 มนุษย์ที่มันก็มีปฏิวัติไปในทางที่. หรือถ้าคนมีเงินเขาจะใช้เงิน เพื่อปฏิวัติโลก
 ให้มีศีลธรรม เขาก็ คงจะทำได้; ที่มันไม่มีใครทำ มันให้คนอื่นที่จะทำอย่างนั้น
 มันก็เลยไม่ได้ทำอยู่นั่นแหละ; มันก็มีแค่ทำไปทางตรงกันข้าม คือใช้กำลังเงิน
 กำลังอาวุธ ไปในทางทำลายศีลธรรมเรื่อยไป. การปราบปรามกันด้วยกำลัง แม้แต่
 ด้วยกฎหมาย ด้วยอะไรพรรณี้ มันไม่สำเร็จในการที่จะแก้ไขศีลธรรม; จะ ต้อง
 ใช้สิ่งที่เรียกว่า อรรถ นั้นเอง เป็นการแก้ไขปัญหาทางศีลธรรม. มันเหมือนกับ
 คำว่า “ทนถามยอกเอาหนามบ่ง” แล้วก็เอา “เกลือจุ่มเกลือ” ทำนองนี้. มัน ต้อง
 ใช้ธรรมะนั้น ให้คงขบ ให้หนักขึ้น ให้ถูกต้องยิ่งขึ้น เพื่อจะขัดสิ่งที่เรียกว่า
 อธรรม; แต่มันไปรวมอยู่ที่ว่า ต้องมีคนดี คนบริสุทธิ์ อุดมธรรม ที่จะปฏิบัติงาน
 อันนี้ได้; นี่มันขาดอยู่ที่ตรงนี้. ถ้าเราไม่มีคนดี คนตรง คนสุจริต ปฏิบัติงานแล้ว;
 ไม่มีอะไรสักอย่างเดียว ที่จะแก้ปัญหาก็ มีแค่ย้งหนักรุ่นไปอีก.

รวมความว่า เพราะขาดมนุษย์ที่ดีที่มีศีลธรรม ปัญหาค่างๆ จึงเหลืออยู่
 หรือจึงเพิ่มมากขึ้น กับตมหนักหนามากยิ่งขึ้น; เพราะมันขาดคนที่มีศีลธรรม ใน
 โลกจนไม่มีสันติภาพอันแท้จริง. มันก็กลายเป็นเพียงการทำงานที่ไม่รู้สิ้นสุด
 เหมือนจับปูใส่กระด้ง แล้วมันก็ไม่ได้ถึงไหน; มันเหมือนกับ ตาบอดจูงตาบอด
 มันก็ไปไหนไม่ได้, ไม่ไปถึงไหน. จะเห็นความฉลาดชนิดนี้ ความฉลาดอย่างสมัย
 ปัจจุบัน ก็มันแค่ทำให้หลงใหลมากขึ้น, มันฉลาดสำหรับจะไม่มากขึ้น. พังแล้วก็ไม่
 น่าเชื่อ คือฉลาดสำหรับจะไม่เป็นบ่าว เป็นทาสสำหรับกิเลสตัณหามากขึ้น.

พิจารณาอุปสรรคของการแก้ไขโรคขาดศีลธรรม

ทีนี้อยากจะพูดเสียไปถึง สิ่งที่เป็น **อุปสรรค** เป็น **เครื่องขัดขวาง** ของ ความมีจิตศรัทธาของคนในโลก ก็ทำให้โลกนั้นมันทรามลง จนเอาของทรามของเลวนั้น มาเป็นของดี หรือของถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้ ถ้าเราจะหาผู้เป็นเจ้าหน้าที่ควบคุมทางศีลธรรม เราก็หาไม่ได้ ; เพราะมัน **เป็นคนบ่เอาใจทางศีลธรรมกันไปเสียหมด**. ไม่ต้องมีอะไรมากหรอก ของง่าย ๆ นึกเดียว เช่นว่า บัญชีเรื่องสิ่งสามก อนาจาร ในทางภาพยนตร์ก็ดี ทางอะไรก็ดี ที่กำลังระบากสูงส่งอยู่เวลานี้ ที่เรียกว่าเป็นสิ่งอนาจาร, แล้วก็ปราบไม่ได้ หาเจ้าหน้าที่ปราบไม่ได้ ; เพราะว่าเจ้าหน้าที่ที่ชอบสิ่งชนิดนั้น แล้วจะไปปราบอย่างไรได้.

เจ้าหน้าที่ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นอนาจาร แล้วจะไปปราบอะไรได้ ; เพราะว่าเจ้าหน้าที่เราชอบความเป็นอย่างนั้นเสียเอง. เราก็กำจัดสิ่งสามกอนาจารเหล่านั้นไม่ได้ ; ไม่ว่าจะเป็นภาพ เป็นเสียง เป็นตัวอย่าง เป็นการกระทำอะไรในทุกหัวระแหง หรือตามวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ตามหน้าหนังสือพิมพ์อะไรก็ตาม มันก็**เก็บไปทั่วสิ่งสามกอนาจาร** จนกระทั่งว่า **ไม่เห็นว่าเป็นสามกอนาจาร**.

เด็ก ๆ ตัวเล็ก ๆ ลูกเด็ก ๆ เกิดมา ก็ไม่รู้ว่าเป็นสิ่งสามกอนาจาร ; ต้องเป็นตอนมีอายุสัก ๖๐ ปี จึงจะรู้ว่าสิ่งนี้เป็นอนาจาร. เพราะเมื่อสมัยเราเป็นเด็ก ๆ สิ่งเหล่านี้ เขาไม่เอามาอวดกันได้ ; มีแต่ถูกห้าม ถูกตำหนิ ถูกข่ม ถูกตำ. เดี่ยวนี้ มันก็เขว่นหร่าอยู่ตามที่ทุกหนทุกแห่ง, หรือมาอยู่ตามวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ มันเป็นอย่างนั้น. **เด็ก ๆ เกิดขึ้นมาเดี๋ยวนี้ จึงไม่รู้ว่าเป็นสิ่งเหล่านี้เป็นอนาจาร, แล้ว**

ในสมัยเมื่อ ๒๐-๓๐ ปีมาแล้ว คำว่า “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” นั้นถูกนำมาเอ่ยมาอย่างบ่อยที่สุด ; ... เคียงนี้มันไม่มี. การอภิปรายเพื่อขอรับความไว้วางใจจากรัฐสภา ของรัฐบาลเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม นี้ ๑๒ ชั่วโมง ไม่มีคำว่า ศีลธรรม แม้แต่คำเดียว. ขออย่าไว้อีกในที่นี้ และการอภิปรายขอรับความไว้วางใจของรัฐบาลเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคมนี้ มีแต่คำว่าศาสนาจะได้รับการแก้ไข ไม่ให้ถกกันอย่างมมาย ; มีเพียงเท่านั้น ไม่มีคำว่า ศีลธรรม ในความหมายโดยตรง หรือโดยอ้อม. ไม่ได้พูดถึงคำว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน นี้เพราะเหตุไร ก็ไปคิดเอาเอง. จะเพราะมันยุ่งยากจนลืมไป หรือว่าเพราะไม่เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญแล้วก็ได้.

สรุปความแล้ว มันมีความจริงอยู่อย่างหนึ่งว่า เคียงนี้เราพูดถึงคำว่า “ศีลธรรม” นี้น้อยไป หรือไม่ได้พูดถึงเลย ; ไม่หยิบยกเอาปัญหาทางศีลธรรมนี้มาพูดกัน เจียบในเรื่องนี้มากขึ้น ๆ. ไปพูดปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาทางทหาร การค้าอะไรต่าง ๆ โดยที่ไม่รู้ว่า **ปัญหาเหล่านั้นมันเกิดขึ้นมาได้ในโลกก็เพราะว่า มนุษย์ไร้ศีลธรรม.** มนุษย์ไร้ศีลธรรมจนมีจิตทรมาน ; จึงสร้างปัญหาทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ. ทุก ๆ อย่างที่มันเป็นปัญหายู่เวลานี้.

ทีนี้ถ้าเราจะหันดูว่า เคียงนี้ถ้าพูดกันขึ้นมาว่า “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” แล้วเขาจะหมายถึงอะไร. ตามเพื่อนมนุษย์ทั่วไปของเราที่ได้ ว่าศีลธรรมอันดีของประชาชนคืออะไร ; แล้วลองเอาไปเทียบกับความหมายของคำๆ นี้ ว่า “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” เมื่อสมัย ๒๐ ปี, ๓๐ ปี, ๔๐ ปี, หลายสิบปีมาแล้ว ดูว่ามันต่างกันอย่างไร ;

เท่าที่อาทมาสังเกตอยู่เรื่อย ๆ ไม่ใช่ว่าไม่สังเกต. แต่ว่าสังเกตอย่างตะเยือกตลอดด้วย. ก็ดูในจิตใจของพวกเราสมัยนี้. เขาให้ความหมายทางศีลธรรมเพี้ยนไปมาก ;

มันคงจะเป็นไปในลักษณะที่ว่า คนเดียวกันเขาเห็นกันว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน ก็คือว่า ให้ได้อยู่กันดีอย่างเห็นแก่ตัวที่สุดและมีเกียรติที่สุด. ให้ได้อยู่กันดีที่สุด อย่างเห็นแก่ตัวที่สุด อย่างมีเกียรติที่สุด นั่นแหละคือศีลธรรมอันดีของประชาชนสมัยนี้.

เอาละเขายอมรับว่า ไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่แย่งคนอื่น ไม่ทำอันตรายคนอื่น; แต่ให้เขาได้เห็นแก่ตัวที่สุด และมีเกียรติที่สุด ในการแสดงออกมาว่า เขาเป็นคนอยู่กันดี. แต่ตัวว่าเป็นอย่าง **สมัยก่อน** ไม่มีความหมายอย่างนี้; มัน **คือรากฐานอันมั่นคงความเมตตา กรุณา สงสารแก่เพื่อนมนุษย์. ศีลธรรมอันดี ก็คือ** **ไม่เบียดเบียน ไม่ประทุษร้ายชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินสมบัติ หรือประโยชน์อะไรของ** **ผู้อื่น, และยังแถมช่วยเหลือกันด้วย ช่วยเหลือเขาด้วย.** ฉะนั้นศีลธรรมอันดีก็เต็มไปด้วยการช่วยเหลือ เหมือนกับที่โต้กล่าวนำแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่า ศีลธรรมอันดีแท้จริง ตามแบบสมัยที่ศีลธรรมยังเจริญอยู่นั้น มันเป็นอย่างไร.

เวลานี้ถ้าพูดในโลกนี้ มันเปลี่ยนความหมาย; “ศีลธรรมอันดี” ถ้าว่ามี **คำว่าให้ ก็ควรต้องให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ** เพื่อช่วยเหลือเขาจริง ๆ. แต่เดี๋ยวนี้มันไม่มีความหมายของคำว่า “ให้”; มัน **มีแค่ความหมายเองคำว่า “ให้หรือแลกเปลี่ยน”.** เมื่อถือนั้น ลองหลับตานึกคิดทบทวนดูเถอะ มันมีการให้ ที่เต็มไปด้วยความหมายของคำว่าให้; เดิวนั้นมันไม่มีชื่อนั้น. มันมีความหมายของคำว่า “**ซื้อ**” หรือคำว่า “**แลกเปลี่ยน**”; ผู้ขายมันก็ไม่ให้ ผู้ซื้อมันก็ต้องไปซื้อเอามา มันไม่ได้คิดให้ อย่างที่มันต้องแลกเปลี่ยน.

ความโกหก หลอกลวง ที่สุด ที่ปรากฏอยู่อย่างหนึ่งก็คือ สิ่งนี้เรียกว่า “**สวัสดิการ**”, ที่รัฐบาลประเทศนั้น ประเทศนั้น จัดให้แก่ประชาชนนั้นแหละ เป็นการ

โกหกหลอกลวงที่สุด ในความหมายว่า “ให้”; ที่จริงนั้นมิได้ให้ แต่เป็นการเก็บเงิน หรือเก็บภาษีเก็บอะไรก็ตาม ไปเปลี่ยนรูปมาเป็นการช่วยเหลือ ให้เป็นสวัสดิการ. ประชาชนพลเมืองก็ไม่ว่ากันว่าให้ หรือได้รับการให้ เขามองดูเป็นการชดเชย; ฉะนั้น ความรักใคร่ระหว่างประชาชนกับรัฐบาลมันก็ไม่ เพราะมันเป็นการชดเชยที่แบ่งปัน โดยตรงก็ได้ โดยอ้อมก็ได้.

เอาประโยชน์ของประชาชนไป แล้วหวนกลับมาเป็นสวัสดิการตอบแทน อย่างนี้ใครจะเรียกว่าการให้; มันเป็นการแลกเปลี่ยน มันเป็นการบังคับ ที่ซ่อนอยู่ เบื้องหลังก็มี. ฉะนั้น ความหมายแห่งการให้ด้วยความเมตตา กรุณา มันไม่มี; มันแต่ทำอย่างเด่นชัดทุกอย่างนี้ มันก็ไม่เกิดผล, คือมันไม่ทำให้มนุษย์เรา รักใคร่เมตตา กรุณา กันได้ แม้ในระหว่างประชาชนด้วยกัน และแม้ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน นี่มันก็มี ไม่ได้.

ทั้งโลกนี้ความหมายของคำว่า “ให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ” นั้นมันไม่มี; มันจะมีแต่ซื้อหรือแลกเปลี่ยนเท่านั้น. นี่ก็อความมีจิตพหามของมนุษย์ทั้งโลก มันระบาค ออกไปเสียอย่างนี้ จนไม่มีความหมายกันแท้จริง ของความเมตตา กรุณา; มีแต่สิ่งที่มีง ูกักอยู่ เป็นอย่างน้อย; อย่างดีที่สุดก็ต้องแลกเปลี่ยน จะต้องซื้อขายหาทำการเองเสรีภาพ เอาถ้าไร ไปตามความต้องการของกิเลสเท่านั้น.

นี่คือสิ่งที่มันได้เปลี่ยนมาอย่างรวดเร็ว เป็นโรคระบาด; ันไม่มี การ ปฏิวัติทางศีลธรรม โลกนี้มันก็เป็นโลกที่น่าทุเรศ. เติมไปด้วยสิ่งที่ไม่น่าดู เติมไป ด้วยอาชญากรรม เป็นโลกที่ไม่น่าอยู่เหลือประมาณทีเดียว. ถ้ายัง เห็นแก่ธรรมะ อยู่ บ้าง ก็ช่วยถ่วงถ่วงถึงการปฏิวัติในทางศีลธรรม นี่ด้วยกันทุกคน. อย่างที่เราจัด

การบรรยาย **บุคคลอันดี** อย่างเดียวกัน เวลา **ดี**ขอให้**นักรบ**อยู่ในความน่าท้อ
ที่จะมีการ**ปฏิวัติทางศีลธรรม** ด้วยเหมือนกัน; คือเราพูดกันให้เข้าใจ แล้วก็เอาไป
ปฏิบัติคนละไม้คนละมือ **ช่วยกันให้ศีลธรรมกลับมา**.

ขอให้ช่วยกันปฏิบัติ เพื่อให้ศีลธรรมกลับมา

อาตมาขอร้องด้วยประโยชน์ **ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อให้
ศีลธรรมกลับมา**. ขอให้ทุกคนยอมรับภาระอันนี้ว่า **“ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อ
ศีลธรรมกลับมา”**; รายละเอียดก็มีอยู่อย่างที่ได้พูดกันมาทั้ง ๑๓ ครั้ง ในวันนี้แล้ว.

เดี๋ยวนี้**ความปั่นป่วน**มันยังมีมาก จนถึงกับว่า แม้ทางศาสนาเอง มันก็จะ
ไร้ศีลธรรมไปเสียด้วย. เรื่องนี้ขอที่จะไม่พูดมาก มันจะเสียเวลา หรือมันจะกระทบ
กระเทือนโดยไม่จำเป็น ว่าศาสนาที่มีบทบัญญัติที่ดี ก็ถูกตีความหมายผิด ๆ จนเกิดเป็น
ความผิดพลาดเสียหายขึ้น จากศาสนานั้นเอง. บางศาสนาเอาความารมณ์ กับการ
ตีบตันโดยปริศนาก็เป็นสิ่งเดียวกัน เลยสอนไม่ถูก คนก็ปฏิบัติไม่ได้; เพราะตีความ
ผิด ก็สอนกันผิด ๆ.

การนำอันดีเป็นเรื่องจำเป็น แต่การสืบพันธุ์โดยวิธีอื่นนั้น **ถึงเป็น
เรื่องจำเป็น** มันเป็นความต้องการของธรรมชาติ หรือจะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้ ต้องการ
ให้มนุษย์ยังงอกมีอยู่; ฉะนั้นศาสนาทุกศาสนาจึงยังงอนยันถึงข้อนี้ว่า ให้มีการสืบพันธุ์
มนุษย์ มีบุตร มีหลาน เพื่อรับใช้พระเจ้าต่อไป. แต่แล้วก็แยกความารมณ์ออกไปไม่ได้;
อธิบายพันเผื่อเลยกลายเป็นยกย่องความารมณ์ไปก็มี. เอาไปติดแปะไว้กับการสืบพันธุ์โดย

บริสุทธิ์. แล้วบางทีก็สอนผิด ถึงขนาดว่าเอากามารมณ์เป็นเครื่องผูกพัน ไม่ให้เกิด
การหย่าร้าง; อย่างนี้ยังผิดหนักไปอีก มันไม่ตรงตามที่พระเจ้าต้องการ; แต่เขาว่า
พระเจ้าต้องการ.

ที่ถูกต้องควรจะมองเห็นว่า **สิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์นั้น พระเจ้าสาปแช่ง;**
แต่ **การสืบทอดโดยบริสุทธิ์** นั้น **พระเจ้าต้องการ** และสรรเสริญให้มนุษย์มีอยู่. หัน
ดูอีกทีหนึ่ง กามารมณ์นั้น มันเป็นค่าจ้างคนใจ ให้ทำการสืบพันธุ์; เพราะการสืบพันธุ์นี้
มันลำบากยุ่งยากมันน่าเอือมระอา นัธรรมชาตก็ฉาบหน้าไว้ด้วยค่าจ้าง คือกามารมณ์.
คนเป็นทาสกามารมณ์ มันก็ทำการสืบพันธุ์อยู่อย่างนี้ ก็เรียกว่า **ไม่ใช่เป็นคนดี**
ฉลาด หรือไม่ควรจะเรียกว่า **เป็นผู้มีธรรมะ**.

ถ้าเป็นผู้มีธรรมะในพระศาสนา **โดยเฉพาะพุทธศาสนา แยกกามารมณ์**
ออกไป ในฐานะที่เป็นสิ่งพลอยลง; แต่การสืบพันธุ์นั้น เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ
ไปตามวิสัยของมนุษย์ ที่อยู่ในระดับปุถุชนอย่างนี้. ฉะนั้นผู้เป็นขริยบุคคล เช่นพระ
โสธบัน เป็นต้น ก็มีการสืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์; แต่ไม่หลงใหลในกามารมณ์ ไม่
รับจ้างในทางนี้ โดยมีกามารมณ์เป็นค่าจ้าง อย่างนี้เป็นต้น.

มันเกี่ยวข้องกับ **อวามตึทลาค** ของคำสั่งสอน ของหลักคำสอน, หรือของ
การที่ความในบทบัญญัติที่เป็นหลักคำสอน เป็นต้น **ก็เป็นสิ่งที่ต้องระวัง,** มันเป็นเรื่องที่
ต้องหยิบขึ้นมาพิจารณาเสาะหา **แม้ที่รวมอยู่ในคำว่า สัมมาทิฐิ;** ถ้ามีสัมมาทิฐิ
จริงแล้ว ปัญหาเหล่านี้จะหมดไป.

เอาละเป็นอันว่าในวันนี้ ก็กล่าวสรุปความให้สิ้นสุดกระแสนความ ของการ
ที่เก็บบรรยายมาแล้วแต่หนหลัง; เพราะว่านี่เป็นการบรรยายครั้งสุดท้ายของเรื่องนี้ หรือ

ภากัน. ขอให้ทุกคนมองเห็นและเข้าใจ ความสำคัญ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว คือว่า **ให้รู้จักความหมายอันสมบูรณ์ของคำว่า “ศีลธรรม”**; อย่าลืมหาความหมายอย่างลึกเท่า ๆ ศีลธรรมจะเป็นเรื่องลึก ๆ ไป. **ศีลธรรมต้องเป็นภาวะปกติของทุกสิ่ง หรือการกระทำที่เป็นเหตุให้มีภาวะปกติ, แล้วก็ เป็นผลขึ้นมา เป็นปรากฏการณ์อยู่ทั่ว ๆ ไป** ความหมายของคำว่า ศีลธรรม มันต้องเป็นเช่นนั้น.

ถ้าทำผิดทางศีลธรรม จะมีปัญหาทุกชนิดเกิดขึ้น อย่างที่เกิดขึ้นอยู่ในโลกเวลานี้; **ปัญหาทุกอย่างไม่ว่าในทางไหน มันเกิดขึ้นเพราะไร้ศีลธรรม.** ถ้ามีศีลธรรมอย่างเดียว ปัญหาเหล่านี้ไม่เกิด; แม้แต่ปัญหาการขาดแคลนทางวัตถุก็ดี สงครามก็ดี อาหารไม่พอก็ดี อะไรก็ล้วนแต่ขาดศีลธรรม; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความยากจนของคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นปัญหาทางสังคมอย่างยิ่ง ก็เพราะว่าสังคมขาดศีลธรรม.

นี่ให้สรุปความว่า **ไม่มีอะไรที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรม;** สิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ในรูปของวิกฤติการณ์ทั้งหลาย นั่นคือภาวะที่มันไร้ศีลธรรม. มองดูแล้วเห็นว่า โลกนี้กำลังเหียงลงไป ๆ จมลงไป ๆ ในภาวะที่ไร้ศีลธรรม; มีลำดับชนิดที่มันหวนวกที่สุก ที่จะตกลงไปโดยไม่รู้สึก เพราะว่า มนุษย์นั้นจมไปในทางเนื้อหนัง คือเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่เรื่องทางจิตใจ หรือทางนามธรรม. เมื่อ **หลงในวัตถุมากขึ้น** มันก็เหยียย่นเรื่องทางนามธรรม หรือทางจิตใจ; **ฉะนั้นจึงไม่มีการเคารพพระธรรม, ไม่เคารพหลักเกณฑ์ทางธรรม เช่น ไม่เคารพคนเก่า คนแก่ ไม่เคารพพ่อแม่ ไม่เคารพผู้มีพระคุณ เป็นต้น.**

เมื่อไม่มีมิตรภาพในโลกนี้ ซึ่งมีศีลธรรม มันก็มีแต่มีทรภาพหลอกลวง ถือชวานกันไปเบียดเบียนผู้อื่น เอาประโยชน์มาแบ่งกัน. นี่ก็เหมือนสงครามในโลก

เวลานี้; การใช้อำนาจไม่ถูกต้อง เปิดโอกาสให้อำนาจของอธรรมมาครอบงำโลก. ความรับผิดชอบในทางศีลธรรม ไม่มีใครยอมรับ ล้วนแต่บั่นออกไป ให้ใครก็ไม่ทราบ ไม่รู้ว่าให้ใครมันเป็นผู้รับผิดชอบ; ไม่มีใครเป็นเจ้าของประเทศ เพื่อจะรับผิดชอบทางศีลธรรม ว่ามันกำลังเสื่อมศีลธรรมแล้ว จะต้องแก้ไขอย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า **สัมมาทิฐิ**. ความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์นี้ เป็นรากแก้วของความมีศีลธรรม; ไปเพิ่มพูนความมีศีลธรรม กันโดยการศึกษาเรื่องสัมมาทิฐิ. ใจความที่เล่าๆ มา มันมีอยู่อย่างนี้. สรุปความว่า เรามีศีลธรรมเพื่อมนุษย เรามีมนุษยเพื่อศีลธรรม; มี **ศีลธรรมเพื่อมนุษย** นี้; ถ้าไม่ใช่เพื่อมนุษยแล้ว จะเพื่อใคร จะเอาไปไหน **ศีลธรรมรักเพื่อมนุษยนั่นเอง**; โดยเหตุก็คือ **สร้างสรรพะกิจให้เกิดความสงบ**. โดยผลก็ **ได้รับผลของความสงบ**. ให้มี **ปรากฏการณ์เป็นความสงบ** จนมุษย์ทุกคนในโลกได้อยู่ในภาวะแห่งความสงบ. นี่ยกกว่า ศีลธรรมนี้มันเพื่อมนุษย มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีคามหมายแห่งคำว่า มนุษย์เลย คือไม่มีมนุษย์อยู่ในโลกนั้นเลย.

ทีนี้พูดกลับอีกที ก็มนุษยเพื่อศีลธรรม เป็นมนุษย์ทำไม? **เป็นมนุษย์เพื่อศีลธรรม**. ไม่ใช่เพื่ออื่น **เพื่อถา** **เพื่อเกียรติ** อย่างที่คนเขาพูดกันอยู่ ต้องการกันอยู่ หรือว่ามุ่งหมายกันอยู่; แม้ปากเขาจะพูดเป็นอย่างอื่น แต่ในจิตของเขาก็เป็นมนุษยเพื่อถา เพื่อถา เพื่อเกียรติ ทั้งนั้น. ยิ่งหลงหนักเข้าไปในเรื่องนี้ ก็ยิ่งไม่เป็นมนุษยหนักเข้า. ฉะนั้น **เราเป็นมนุษยเพื่อศีลธรรม** ก็ให้ศีลธรรมปรากฏขึ้นมาในโลก ให้ในโลกนี้มีสัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งเขาเรียกกันว่า มนุษย์ผู้มีศีลธรรมก็แล้วกัน.

ต้องให้ โลกมีสันติสุข หรือมีสันติภาพ ชนิดที่มันไม่มีมาได้จากทางอื่น นอกจากทางที่มนุษยมีศีลธรรม; **สันติภาพ** **สันติสุข** อย่างอื่นไม่มีหวัง ไม่มีทาง

จะมีมา นอกจากมนุษย์ไม่มีศีลธรรม. **นี่ศีลธรรมเพื่อมนุษย์ มนุษย์เพื่อศีลธรรม**
ศีลธรรมเพื่อมนุษย์ มนุษย์เพื่อศีลธรรม : เป็นวงกลมที่ไม่รู้จักแยกกันออกไป. นี่คือ
 ความมั่นคงของมนุษย์ที่มีศีลธรรม อยู่ด้วยความสงบสุขหรือสันติภาพ.

ขอให้อีกว่า นี่คือการต้องการของพระเจ้า. ยกเอาพระเจ้ามาพูดก่อน
 เพราะว่านี่คนที่นับถือพระเจ้า เชื่อพระเจ้า; แม้ว่าจะถือศาสนาที่ไม่มีพระเจ้าก็ยังอด
 เชื่อพระเจ้าไม่ได้ โดยให้ความหมายแก่พระเจ้าว่าเป็นสิ่งสูงสุด. ฉะนั้นจะถือว่า สิ่ง
 สูงสุดนั้นต้องการ**ให้มนุษย์มีศีลธรรม**. นี่ศีลธรรมมีเพื่อมนุษย์ มนุษย์เพื่อศีลธรรม.

ทีนี้ถ้าจะมองคุณธรรมภาคนี้ที่กิจการอย่างนี้ คือธรรมชาติแห่งวิวัฒนาการ
 ทั้งหลาย; ที่แรกมันไม่มีอะไร แล้วมันค่อยๆ มีมาๆ ตามลำดับ. **มนุษย์มีวิวัฒนาการ**
เร็วมาๆ นกเพื่อควมมีศีลธรรม เท่านั้นเอง ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่วิวัฒนาการ; ฉะนั้น
 มีวิวัฒนาการ ก็ต้องมีแนวโน้มเป็นไปในทางมีศีลธรรมมากขึ้นๆ. มีศีลธรรมมากขึ้น.
 ฉะนั้นเขาไม่ถือกันอย่างนี้ จนไม่มีศีลธรรมเหลือในโลก ฉะนั้นโลกของมนุษย์ทั้งหมดไป
 เหลือแต่โลกของคนที่ดีเห็นแก่ตัว ไม่ควรแก่นามว่า มนุษย์.

ในที่สุดนี้ ขอ**ให้อีกคือคำสรุปสั้นๆ** ว่า **มนุษย์มีศีลธรรม ศีลธรรม**
มีเพื่อมนุษย์ อยู่ตลอดไป; **กับปฏิบัติคนละไม้คนละมือ เพื่อการกลับมาแห่ง**
ศีลธรรม. ถ้าได้ดังนี้ การที่เราเสียสละกันอยู่เวลานี้ ก็ไม่เป็นหมัน; ที่จุดสำคัญ
 มาฟัง อุตสาหกรรมศึกษา ทบสวนสังเกตอยู่ตลอดเวลา ก็จะไม่เป็นหมัน, ก็
 ได้รับความรู้ไปช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม ดังที่กล่าวมาแล้ว.

อาตมาขออภัยการบรรยายในวันนี้ และการบรรยายชุดนี้ ๑๓ ครั้ง ไว้เพียงเท่านั้น.
 โอกาสนี้เป็นโอกาสที่พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะสวดคณเสถียรायบทพระธรรม เพื่อทำให้
 พุทธบริษัท สาธุในพุทธศาสนา นี้กำลังใจสำหรับการประพฤติธรรมต่อไป.

คำตอบปัญหา

ถาม : ปัญหาการขัดแย้งระหว่างชนชั้นกรรมมาชีพกับนายทุนปัจจุบันนี้ ก็เกิดจากการขาดศีลธรรมของกลุ่มชนทั้งสองฝ่าย; การแก้ปัญหาย่างแท้จริง ก็คือการที่จะให้กลุ่มชนทั้งสองฝ่ายนี้มีศีลธรรม. แต่สำหรับปัญหาเฉพาะหน้านี้ ในการที่แก้ปัญหานี้ เราควรจะทำอย่างไรก่อน ในการแก้ปัญหานี้?

ตอบ : ปัญหานี้สรุปว่า จะแก้ให้ชนที่เป็นปฏิปักษ์กันสองฝ่าย มีศีลธรรมได้อย่างไร เพื่อจะได้ไม่เป็นปฏิปักษ์กัน? ปัญหาย่างนี้ก็เช่นเดียวกับปัญหาอีกมาก คือ ปัญหาที่จะแก้ไขให้สังคมมีความเห็นถูกต้อง มีความเข้าใจถูกต้อง, แล้วมันยังเนื่องกับปัญหาอื่นอีก. เพราะว่ายังมีคนที่จะต้องการจะแสวงหาประโยชน์ จาก การที่คนไม่มีศีลธรรม มันยังมิตนที่ตองการจะแสวงหาประโยชน์ จาก การที่ ยังมีชนที่เป็นปฏิปักษ์กันอยู่เป็น ๒ ฝ่าย คือ นายทุนกับชนกรรมมาชีพ แล้วมัน ก็เพิ่มความยากลำบากให้แก่คนที่แก้ปัญหานี้ มากขึ้นอีกหลายเท่า. ฉะนั้น เราจะต้องรู้ว่า มันมีปัญหาย่อยๆ ก็อย่าง หรือก็ชั้น แล้วเราก็รวบรวมเอาส่วนที่เรา อาจจะทำได้กันเสียก่อน.

บางทีเราจะต้องแยกออกไปถึงกับว่า ในประเทศเรา เราจะพูดกันอย่างไร และถ้าจะพูดให้ดังออกไปถึงนอกประเทศนั้น เราจะพูดกันอย่างไร เพราะว่า ปัญหาเรื่องชนกรรมมาชีพ กับ นายทุนนั้นมันเป็นปัญหาของโลก ข้ามชักรโลก หรือรอบโลกกันไปแล้ว มันก็เป็นการยากมากที่จะพูดให้คนทั้งโลก หรือ ก่อนโลกเขาฟังเรา; ก็ขอยอมสารภาพว่า ยังไม่ค่อยจะเห็นทาง ที่จะทำอะไรให้ได้ผลรวดเร็วทันใจในเรื่องนี้. ฉะนั้นจึงสรุปไปในทางที่ว่า **ช่วงกัน**

ไปพางสละให้คนอะมือ เพื่อให้เกิดความเข้าใจถูกต้อง ขึ้นมาทีละนิดทีละหน่อย.

ฉะนั้นจะต้องนึกถึงภายในประเทศเราก่อนว่าจะเกิดความเข้าใจถูกต้องในเรื่องนี้ขึ้นมาอย่างไร , แต่ถ้าหากว่า แม้ภายในประเทศเรา ก็ยังไม่มีหวัง ก็**อันไหนคนเขา** ในหมู่คนหมู่นึง คณะหนึ่ง กระทั่งในครอบครัวเรา : จะเข้าใจความซื่ออย่างไร, หรือในหมู่มิตรสหายเพื่อนฝูงของเราหมู่นึง จะเข้าใจได้อย่างไร. **ถ้ายังไม่ได้ฝึก** ก็ฝึกทำของตัวเองคนเดียวให้เข้าใจสิ่ง ๆ นั้น เพื่อหาทางให้คนอื่นเข้าใจเพิ่มขึ้น เป็น ๒ คน ๓ คน ให้จนได้.

ทางที่เห็นอยู่ก็คือว่า **พยายามทุกโอกาส ที่จะให้คนที่สนใจศึกษา** **อุทิศ** ที่ยินดีรับฟังโดยสุจริต; ให้เขาได้ยินได้ฟัง ให้เข้าใจเรื่องนี้ เพิ่มขึ้น เป็นคนที่ ๒ เป็นคนที่ ๓ เป็นคนที่ ๔; จะทำได้เพียงเท่านั้น. เราทำให้เกิดคนที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ แล้วเพื่อนของเราคนหนึ่ง ๆ ก็ไปทำให้เกิดคนที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ เรื่อยไป เขา ๔ คูณ เขา ๑๐ คูณ แล้วก็จะทำได้. มันเหมือนกับตั้งหน่วยอะไรขึ้นมาใหม่อีกหน่วยหนึ่ง ให้มันมีพลังไปตามแบบของมันเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในถูกต้อง; นี่จะเรียกว่าหน่วยหรือพลังอะไร? ก็พลังให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง; แต่เขาเขาเร็วไม่ได้ เพราะว่ามันมีอุปสรรคหลายอย่าง.

แต่มีบางอย่างแสดงให้เห็นว่า ยังมีหวัง; รู้ได้จากการที่ว่า เราอยู่ที่นั่นก็ยังมีคนคิดคอมมูเนอเรียในเรื่องอย่างนี้. มีคนสอบถามหรือขอความเข้าใจเพิ่มเติม ในเรื่องอย่างนี้มากขึ้น ก็เลยมีหวัง หรือมีกำลังใจอยู่เหมือนกัน;

ยังไม่มีความตั้งใจว่า ทำไมไหว ก็คิดว่า **พอจะทำไหว ไปเรื่อย ๆ ทีละเอ็ด ทีละน้อย ตามที่จะทำได้** ตามที่โอกาสจะอำนวย; ก็เรียกว่าหน่วยหนึ่ง หรือศูนย์หนึ่ง ที่มุ่งหมายทำอย่างนี้. เพราะฉะนั้นขอให้ไปตั้งศูนย์แบบนี้ เพิ่มขึ้น คือศูนย์ของการทำความเข้าใจถูกต้องว่า **ปัญหาต่าง ๆ ต้องแก้ด้วย การทำให้มีศีลธรรม.**

ที่นี้ปัญหาโดยตรง คือ **ปัญหาที่ทำความเข้าใจ ระหว่างชนกรรมาชีพ กับนายทุน** เราก็ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง : อย่างแรกก็จะต้องนึกถึงเรื่อง ทางศาสนา ให้เขานิยามใจเรื่องทางศาสนาที่ถูกต้อง เช่นให้นายทุนคิดเสีย ใหม่ว่า พวกชนกรรมาชีพ หรือคนอื่นนั้น ก็ไม่ใช่ใคร; ถ้าเราช่วย เขาได้ เขาก็กลายเป็นของเรา. ทำไมไม่คิดแบบนี้ เรามีเงินมาก ๆ เป็นของเรา ก็เรียกว่า เงินของเรา; ถ้าเราใช้เงินนี้ไปช่วยใครให้มีความเข้าใจถูกต้องได้ เป็นผู้รอดตัวได้ เราก็ควรจะถือว่า คนนั้นมันก็เป็นของเรา. ถ้านายทุน เขาคิดอย่างนี้ เขาก็จะไม่หวงเงินไว้ เป็นตัวเงินอยู่ แต่จะใช้ไปในการช่วย ผู้อื่น ให้มันรวยๆ.

ที่นี้พวก **ชนกรรมาชีพ** ก็เหมือนกัน เขาขาดศีลธรรม แม้ว่ามันจะ ตรงกันข้าม คือ **ขี้เกียจจะทำงาน พอใจในการเล่นการพนัน หรือ ไม่ชวนช่วยหาความรู้ ความสามารถ ในการที่จะสร้างเนื้อสร้างตัว.** โดยมาก ที่เห็น ๆ ก็คือ **มีความเหลวไหล บังคับตัวเองไม่ได้ ไม่อยู่ในร่องในรอย ของพระธรรม แล้วยังไปทำบาปมุก.** ไปชี้ให้กันจนเหล่านี้น้องเห็นว่า : “อบายมุขนั้นแหละเป็นตัวการ เป็นศัตรูของเรา ไม่ใช่ นายทุนเป็นศัตรูของเรา **มันคือบาปมุกเป็นตัวมัน นั่นแหละมันเป็นศัตรู** ของเรา”. เราต้องเล่นงาน ศัตรูตัวแรกนี้ก่อนละนะ แล้วเราก็จะชนะนายทุนได้ คือเราจะไม่จนอีกต่อไป.

พยายาม ทำความเข้าใจพร้อมกันทั้ง ๒ ฝ่าย ให้มีศีลธรรมกันขึ้นมา
ทั้ง ๒ ฝ่าย; แล้วมารวมกันว่า “ไม่ว่านายทุนหรือกรรมกร เขาส่วนใด
เป็นมนุษย์ เพื่อนที่มีความทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกันทั้งหมดทั้งสิ้น”;
กลายเป็นเผ่าศาสนา แยกเผ่าศาสนา. นี่เราเอาคำลัทธิของศาสนา เข้ามา
ช่วยลิดนรตพหนึ่ง นอกจากเหตุผลตามธรรมดา; จนกระทั่งให้เขารู้ว่าเรื่อง
ศีลธรรมนั้น มันจำเป็นจริงๆ. ปัญหาทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น โดยฝ่ายใดฝ่าย
หนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย มันไม่มีศีลธรรม, ปัญหาทางการเมือง ก็เพราะมัน
ไม่มีศีลธรรม : ทุกปัญหามาจากความไม่มีศีลธรรม.

ถ้าไม่มีเหตุผลส่วนตัวย่ออย่างอื่นซ่อนเร้น แฝงอยู่เบื้องหลัง เขาก็จะยอม
รับหลักเกณฑ์อันนี้ คือการแก้ไขทางศีลธรรม; แต่ถ้าเขามีประโยชน์อะไร
บางอย่างแฝงอยู่เบื้องหลัง เพราะความไม่มีศีลธรรมนั้นแล้ว เขาก็ไม่ยอมแก้ไข
ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง. นี่ก็ยกตักทิ้งไป ทั้งใจจะพูดกันแต่พวกที่สุจริต พอที่จะ
รับฟังหรือแก้ไขทางศีลธรรม.

อีกทางหนึ่ง ก็เรื่อง **ดออลังเข้าคลอง ไปหาศาสนา**กันเกิด; ถ้า
ทำได้ก็ควรทำ. เคียวนี่แม่นายทุนก็เกลียดศาสนา ขนกรรมกรเขียวก็นเกลียด
ศาสนา; ฉะนั้นไปเข้าใจศาสนาเสียให้ถูกต้อง แล้วทั้งสองฝ่ายจะรักศาสนา.
พวกคนจนจะไม่มีความเห็นผิดๆ ที่ว่าต้องอึดปากอึดท้องเสียก่อนแล้ว จึงจะมี
ศาสนา; ควรจะมองกลับไปในแง่ที่เป็นจริงที่ว่า เพราะไม่มีศาสนาจึงไม่
อึดปากอึดท้อง. ข้อนี้มันเหมือนกับเส้นผมบังภูเข อะไรดูบางอย่าง สำหรับ
คนเหล่านั้น; ต้องไปพูดกับเขาดีๆ.

พวกนักศึกษาคิดว่าจะคับขันหรือ จะแก้ปัญหาทางวัตถุให้ประชาชนอยู่กัน
เป็นสุข หรืออ้อมปากอ้อมท้อง แล้วจึงค่อยชว่นกันแนวศึกษารวมะ หรือศาสนา;
อย่างนั้นไม่ถูก; เพราะว่าปัญหานั้นเกิดขึ้น เพราะความไม่มีศีลธรรม หรือ
ไม่มีศาสนา. **ไม้อ้อมปากอ้อมท้องหรือยากจนลงไป ก็เพราะไม่มีศาสนา**
ที่ถูกต้อง ไม่มีการปฏิบัติที่ถูกต้อง; เรียกว่า ไม่มีศาสนา. ฉะนั้นต้องเอา
ศีลธรรม หรือเอาศาสนามาก่อน, ก่อนเรื่องอ้อมปากอ้อมท้อง.

ข้อนี้มันดูไม่น่าเชื่อ พุคแล้วก็น่ากลัว คือเขากลับมันจะตายเสียก่อน
ก่อนที่จะได้มีศาสนา หรืออ้อมปากอ้อมท้อง; แล้วก็ต้องอดกลั้น อดทน
หรืออดทน ไปหาความถูกต้อง จึงจะแก้ความยากจนได้. อย่าไปหวังจะขัดแย้ง
เอาของผู้อื่น เพิ่มให้แก่ตัวโดยเร็ว แล้วเราก็ตบยา แล้วก็มีศาสนาอีก,
ก็มีศีลธรรมอีก. มันต้องแก้ด้วยตัวเอง คือหาความถูกต้องให้แก่การเป็นอยู่
ทุกกระเบียดนิ้วของตัวเอง; แล้วก็จะค่อย ๆ มีกินมีใช้ อ้อมปากอ้อมท้อง
แล้วก็จะมามากขึ้น. นี่ทางฝ่ายคนที่ยากจน.

คู่ตัวอย่างคนที่มั่งมี เขาไม่ได้ร่ำรวยเพราะการขูดรีด ขูดเลือด อะไรไป
เสียทั้งหมด; มีมากมายเหมือนกัน ที่เขามั่งมีขึ้นมาเพราะการอดกลั้น ขอดทน
กินข้าวกะเกลือ จนกระทั่งเป็นคนร่ำรวย. นี่เรามันไม่ตั้งคั้นอย่างนั้นนี่ แลมี
นิอบาขมขหลาย ๆ อย่างอีก.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ต้องไปแยกปัญหาคออกเป็นประเภท ๆ ได้อย่างน้อยก็
๔ - ๕ ประเภท แล้วหาทางแก้ปัญหานั้นเฉพาะประเภท ๆ ไป. แต่สรุปความแล้ว
ก็อยู่ที่การ **ทำความเข้าใจให้ถูกต้อง เพิ่มขึ้นทีละน้อย ๆ** เรื่อย ๆ ไป ทุกวัน
ทุกเวลา ที่จะพูดกันได้, ตลอดถึงทำความเข้าใจระหว่างสหประชาชาติ หรือระหว่างศาสนา.

เดี๋ยวนี้ปัญหาระหว่างศาสนาที่มีมากเหมือนกัน ก็คือความไม่สามัคคีเพราะศาสนาเป็นเหตุ มันก็ต้องแก้ให้ออกไป. หรือความไม่สามัคคีเพราะถืออุดมคติทางการเมืองไม่ตรงกัน; อย่างนั้นก็คงแก้ให้หมดไปว่า การเมืองที่ถูกต้องมีเพียงอย่างเดียว คือความมีศาสนา ความมีศีลธรรม การมีความประพฤติปฏิบัติถูกต้อง.

นี่คือการแก้ปัญห: โดยการทำให้คนรู้จักศีลธรรมเพิ่มขึ้น ๆ ตามโอกาสตามความสามารถที่จะทำได้; ทางอื่นมองไม่เห็น เพราะว่าเราไม่มีอำนาจหรือว่าไม่มีอำนาจอะไร ที่จะมาบังคับได้ทันที. ถ้าไม่มีความเข้าใจถูกต้องแล้วมันก็ทำไปไม่ได้; การทำให้มีความเข้าใจถูกต้องนี้ มันไม่ใช่สิ่งที่บังคับได้พรอพรวดพรอเสียดียว เหมือนกับพลิกมือ หนึ่งมือเป็นหลังมือ ในพริบตาเดียวอย่างนี้ มันก็ไม่ได้, ต้องค่อยทำค่อยไป.

สรุปสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งว่า ไปทำความเข้าใจให้ถูกต้องกันเสียใหม่ ในข้อที่ปัญหาต่าง ๆ เกิดมาจากการที่คนไม่มีศีลธรรม; ไม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือว่าทั้งสองฝ่ายนั้นแหละเป็นส่วนมาก.

โปรดแก้คำผิด ใน ศีลธรรม กับ มนุษยโลก

(การนับบรรทัด ให้นับลงมาจากบรรทัดบนสุด คือบรรทัดของเลขหน้า,
ถ้ามี (จด) ให้นับขึ้นมาจากล่าง เพื่อประหยัดเวลา)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒	๑๒	ไปอีก ไปทำ....ต้องทำ;	ไปอีก; ไปทำ....ต้องทำ
๕๑	๕ (จด)	ก็จะมีได้	ก็จะมีได้
๕๔	๑ (จด)	ที่เรา	ที่
๖๑	๖ (จด)	เรียกว่า กามก็ทำได้	เรียกว่ากาม ก็ทำได้
๘๐	๑๑	ที่จะฟัง	ที่จะไม่ฟัง
๘๐	๑ (จด)	ธรรม. ....แง่หนึ่ง	ธรรม; ....แง่หนึ่ง;
๘	๕ (จด)	ให้มัน	ให้มัน
๘๘	๒ (จด)	เรือนนี้.	เรือนนี้
๙๘	๖	ก็มีได้	ก็มีได้
๑๑๖	๔	นายทุน :	: นายทุน
๑๑๘	๘	ยังมี ได้แก่ .	ยังมี; ได้แก่หมวต
๑๑๙	๕ (จด)	ไปน้ำ	ไปในน้ำ
๑๒๑	๕	พวกหมวต	หมวต
๑๒๒	๓	โมหะคติ	โมหาคติ
๑๒๓	๘	แต่ว่าแม่	แม่แต่ว่า
๑๒๓	๓ (จด)	ราชากร	ข้าราชากร
๑๒๘	๒, ๑๐, ๑๑ (จด)	อนุวรรต	อนุวรรต

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๑๒๗	๑๐	แก่โลก	ตามโลก
๑๒๘	๖ (จล)	: ความ	ความ
๑๓๐	๑๑	ปรมัตถ์ธรรม	ปรมัตถธรรม
๑๓๑	๓ (จล)	ทรง	หลง
๑๔๓	๑ (จล)	กวร หรือ อะไร	“กวร” หรืออะไรที่
๑๔๓	๑๐ (จล)	เปลี่ยน	เปลี่ยน
๑๔๘	๘	ใครเห็น	ค่อยเห็น
๑๔๘	๒ (จล)	กรีย	อารย
๑๕๐	๕ (จล)	สนุน	สนุก
๑๕๑	๙ (จล)	เป็นอะไร	เป็นอะไรทำนองนั้น,
๑๕๑	๑๒ (จล)	เมื่อมัน	: เมื่อมัน
๑๕๗	๔ (จล)	บู้สูเวน ทำนาย	(บู้สูเวนทร์) ทำนายฝัน
๑๕๗	๕ (จล)	ข้อ	ข้อ
๑๕๗	๖ (จล)	ที่เขา	สิ่งที่เขา
๑๖๑	๘	การสอนผิด	การสอนผิด หรือ
๑๖๕	๒	เพราะ	เพราะมี
๑๖๘	๑ (จล)	กหาปนะ (๒ แห่ง)	กหาปนะ
๑๗๐	๒ (จล)	ลาวูนิ	ลาวูนิ สีนุติ
๑๗๑	๕ (จล)	สีลา	สีลา ปุลวานุติ
๑๗๔	๒ (จล)	หามีปลอก	หาความปลอก
๑๗๔	๒ (จล)	ไม่ได้	จะได้
๑๗๕	๗ (จล)	คำถาม	คำถามคำตอบ

(๓)

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้เป็น
๑๗๘	๓	เผด็จการ	เผด็จการ :
๑๗๙	๒	ตัวย	โดย
๑๘๑	๓ (จล)	, ความลำตั้อย่างไร	ความลำตั้อย่างไร,
๑๘๘	๕ (จล)	อยู่อย่างนี้.	อยู่อย่างนี้ ;
๑๘๙	๒ (จล)	พูดก็ได้	พูดโดยละเอียดก็ได้
๑๙๐	๘ (จล)	ก็เกิดขึ้นอย่าง	ก็เกิดขึ้น อย่าง
๑๙๐	๑๒ (จล)	นานุปุขิย	นานุปุขิย
๑๙๖	๑ - ๒ (จล)	กรรมบท (๔ แห่ง)	กรรมบท
๑๙๗	๔	กรรมบท	กรรมบท
๑๙๗	๓ (จล)	การสืบพันธุ์มี.	ก็มีกรสืบพันธุ์กัน.
๑๙๘	๔	กรรมบท	กรรมบท
๒๐๐	๓	กรรมบท	กรรมบท
๒๐๑	๑๑	ยังนั้น	ยังนับ
๒๐๔	๔	ล้อยคำ	ล้อยคำ
๒๑๑๒	๗ (จล)	ว่ามี	ว่าดี
๒๑๗	๕ (จล)	กามปรพาหะ	กามปรพาหะ
๒๒๗	๑๐	นี้.....(ถึง).....วิตก	(ยกขึ้นไปต่อบรรทัด ๕)
๒๓๓	๖	แก่การเสื่อม	ไม่มีการเสื่อม
๒๓๕	๑ (จล)	คณะสาธยาย	คณะสาธยาย
๒๔๐	๘	ไม่ใคร่	ไม่ค่อย
๒๔๔	๒	ทำใน	ทำในใจ
๒๔๔	๘	ทิมูริวาคะ	ทิมูริ
๒๔๕	๑๐	บางเวลา.	บางเวลา

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๔๕	๕ (จล)	;	:
๒๕๔	๖ - ๗	มากไป. ปฏิมะ	มากไปในปฏิมะ
๒๕๔	๗	นวรรณ์	นิวรรณ์
๒๕๔	๘ (จล)	ชนที่	ชนทึ
๒๕๕	๕ (จล)	ที่ไม่เกิด	ที่ยังไม่เกิด
๒๕๗	๕	สิ่งนั้นคือ	เหมือนอย่างสิ่งนั้น คือ
๒๕๗	๘	ปฏิบัติสัทธรรม	ปฏิบัติสัทธรรม
๒๕๙	๙	โทษะ	โทษ
๒๕๙	๑๓	จิตุกขา	จิตุกขน
๒๖๖	๔ (จล)	ก็ยังมี	ก็ยิ่งต้องมี
๒๖๗	๓ (จล)	ศีลธรรมกถัม	“ศีลธรรม” กถา :
๒๗๓	๙	จึงให้ชื่อว่าสถาบัน....คุณ	ซึ่งให้ชื่อว่า “สถาบัน ...คุณ”
๒๗๙	๓	เราจง	เราจงทำ
๒๘๓	๕	กตัญญู	กตัญญู
๒๘๕	๓ (จล)	พ่อแม่ยังก็	พ่อแม่ก็ยัง
๒๘๕	๔ (จล)	แต่ชื่อ	แต่ชื่อ.
๒๘๙	๘ (จล)	ทั่ว ๆ ว่า	ทั่ว ๆ ไปว่า
๒๘๖	๕	;	
๒๘๗	๓	บิณฑามรคาความ	บิณฑามรคา; ความ
๒๘๗	๑๐	อาหุเนยยา	อาหุเนยยา
๒๘๘	๙ (จล)	ทักษิเนย	ทักษิณเย
๒๙๐	๒	กุลเขมฐา	กุล เขมฐา
๒๙๐	๔	สจจํ เป็น	สจจํ - เป็น

(๕)

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้เป็น
๒๙๐	๗	ดาวถึงต้น	ดาวถึงต้น
๒๙๑	๗	อันอีกก็	อันอีกที่
๒๙๑	๗ (จล)	.	:
๒๙๓	๓ (จล)	หัว ๆ ไป	หัว ๆ ไปว่า
๒๙๓	๙ (จล)	พรมหุ	พรม
๒๙๓	๑๑ (จล)	มารดา	บิดามารดา
๒๙๖	๔ (จล)	อนูภาเวน	อานูภาเวน
๒๙๗	๕ (จล)	ระลึก	- ระลึก
๒๙๗	๙ (จล)	ก็ถือว่า	ก็ถือว่า
๓๐๐	๑ (จล)	เมื่อเป็นดังนั้น	เป็นดังนั้นไป
๓๐๑	๙ (จล)	และมัน	แล้วมัน
๓๐๖	๔ (จล)	ด้วยธรรม	ด้วยธรรม.
๓๐๖	๑๐ (จล)	;	:
๓๐๗	๒	ในการ	การ
๓๐๙	๔	มันยังอยู่	มันยังถืออยู่
๓๐๙	๖ (จล)	ก็มีอยู่	ก็ควรจะรู้ว่ามิอยู่
๓๑๐	๘	ที่จำเป็น	จำเป็นที่
๓๑๑	๒ (จล)	กนนัก	กัณนัก
๓๑๒	๑๐	ไกรรม	ไกรรม
๓๑๔	๑ (จล)	ปะทั้ง	ประทั้ง
๓๑๕	๕ (จล)	;	: เค้ายังมียาบางอย่างแก้ไข- ถึงทันเหตุของโรค,

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๓๑๘	๗ — ๘	ตั้งที่เป็น	ใน
๓๑๘	๑๐	นี้รู้จัก	, ควรเป็นที่รู้จัก
๓๑๘	๕ (จล)	แล้ว.	แล้ว;
๓๑๘	๖ (จล)	ตัวเองให้	ตัวเอง
๓๑๙	๔	แล้ว;	แล้ว
๓๒๐	๖	เราได้	ได้
๓๒๑	๑ (จล)	ในธรรม;	ในวงของธรรม; ว่า
๓๒๑	๕ (จล)	ชื่อว่า อธิป.....ยตาสา.... อย่างเป็น	ชื่อว่าอธิป.....ยตา สา... อย่างให้เป็น
๓๒๕	๓	ทักษิณอย	ทักษิณอย
๓๓๖	๔ (จล)	คือประกอบ	ประกอบ
๓๓๖	๖ (จล)	เชิดชู	เชิดชู;
๓๓๖	๗ (จล)	ส่วนที่	จะพูดกันแต่ส่วนที่
๓๓๙	๑ (จล)	การศึกษาทาง	ทางการศึกษา ทาง
๓๓๙	๒ (จล)	นี้สถาบัน	นี้สถาบันต่างๆ
๓๓๙	๒ (จล)	ตัวเองให้	ตัวเอง
๓๓๙	๓ (จล)	คนเดิวนั้นมันโง่	. คนเดิวนั้นมันโง่ :
๓๓๙	๔ (จล)	ถ้าไม่มี	; ถ้าจะมี
๓๓๙	๖ (จล)	เหล่านี้	เหล่านี้.
๓๓๙	๘ (จล)	เหล่านี้	เหล่านี้.
๓๓๙	๙ (จล)	เพื่อสอน.....ท้อง	สอน.....ท้อง; จง
๓๓๙	๑๑ (จล)	ปฏิบัติ	ปฏิบัติ

หน้า	บรรทัด	คำผิด	แก้
๓๔๐	๒	ถูกต้อง ทาง	ถูกต้อง. ทาง
๓๔๑	๕ (จล)	จิตใจมี	จิตใจ : มี
๓๔๘	๕	ว่าวรี	สักแต่ว่าวรี
๓๕๑	๕	พันธ์	พันธ์
๓๕๒	๔ (จล)	เพียงเท่า	เพียงเท่าที่เป็น
๓๕๒	๗ (จล)	ข้อที่ สอง	ข้อที่ สอง
๓๕๓	๑ (จล)	ที่มีขอบเขต	ที่มีขอบเขต
๓๕๓	๖	ในส่วนข้อที่สาม	ส่วนใน ข้อที่สาม :
๓๕๕	๘	มิตรภาพใน	นี้ มิตรภาพใน
๓๕๕	๖ (จล)	สังฆารธรรม	สังฆารธรรม
๓๕๖	๗	มิตรภาพ	มิตรภาพชนิดที่จะมี
๓๕๘	๕ (จล)	คือ ทั่วผู้	ทั่วผู้ : ผู้
๓๕๘	๕	ทั้งหมดทกิลิส ที่	คน ทมทกิลิสที่
๓๖๐	๑๑	สถาบันที่ ๓.	สถาบันที่ ๓.
๓๖๒	๗	มิตร	มิตรภาพ
๓๖๔	๕	เราหลีกเลี่ยงไม่พ้น ;	เราหลีกเลี่ยงไม่พ้น
๓๖๗	๕ (จล)	ภาวะ	ภาวะ
๓๗๒	๓	จึงได้	จึงได้กล่าว
๓๗๓ - ๔๐๗ ๒		ศีลธรรม	ศีลธรรม ๆ
๓๗๒	๕ (จล)	อยู่กับ	อยู่กับ
๓๗๖	๘ (จล)	แล้วก็	แล้วยังมี
๓๗๖	๑๐ (จล)	บังคับ,	บังคับ;

(๘)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้ไข
๓๗๗	๖	ขึ้น; ...จำเป็น.	ขึ้น : ...จำเป็น,
๓๗๗	๑ (จด)	มันบังคับ,	, มันบังคับ;
๓๗๗	๓ (จด)	กระทำ ให้เกิน	กระทำให้เกิน
๓๘๗	๗	ก็ต้องมุ่งหมายว่า	; นี้
๓๘๘	๘	ไม่ทราบ	ไม่ทราบ,
๓๘๘	๙	โดยความ	; โดยถือว่าความ
๔๑๑	๕	มีว่า	คือมีแต่ว่า
๔๑๗	๘	เฉยพาด	เฉยพาด
๔๑๗	๑๐	กินเข้าไป	ผู้รับกินเข้าไป

บรรณาธิการ
ธรรมทานมูลนิธิ สวนโมกขพลาราม
 ๖๘/๑ หมู่ที่ ๖ ต.แม่ค้อ อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

บันทึก

หนังสือชุด “ธรรมโฆณของพุทธกาล” เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา
 มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	๑
(๒)	อิทธิปาจยคา	๑๒
(๓)	สันตเสตัพพธรรม	๑๓
(๔)	ธรรมบรรยายระคัมภมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖
(๕)	พุทธกิจวัตรธรรม	๑๘
(๖)	ชุมทรัพย์จากพระโอษฐ์	๓
(๗)	โอสถเรตัพพธรรม	๑๓ . ก
(๘)	พุทธจริยา	๑๑
(๙)	กุลาการิกธรรม เล่ม ๑	๑๖
(๑๐)	มหิคตธรรม	๑๗ . ข
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๕
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๕ . ก
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐ . ก
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑
(๑๕)	สุญญทปวิหรรณ เล่ม ๑	๓๘
(๑๖)	กายกรรมบุต	๓๗
(๑๗)	ขรรวาสธรรม	๑๗ . ก
(๑๘)	ปรมัตถสภาพธรรม	๑๔ . ก
(๑๙)	ปฏิปทาวิหรรณ	๑๔
(๒๐)	ธรรมบรรยายระคัมภมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖ . ก

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม
(๒๑)	สัญญาตาปริวรรตน์ เล่ม ๒	๓๘ . ก
(๒๒)	เทกิจฉกรรรม	๑๗ . ง
(๒๓)	โมกขธรรมประยุกต์	๑๗ . ก
(๒๔)	ศาวทกาดิกเทศนา	๒๖
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษยโลก	๑๘ . ข

**ผู้บริหารทรัพย์สินในคาร์พินท์ และผู้ร่วมลิขสิทธิ์เพื่อชุกทาน
ขอลือที่ช้วนลูกก่อนนสรพณัศว**

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๐

คำพิมพ์ ฉบับ "ศีลธรรม กับ มนุษยโลก" นี้ เป็นมุลค่า ๕๒,๕๖๗ บาท